

Collection of Papers
from the International Academic Conference
6th – 7th of February 2020

IMPOSITION AND ENFORCEMENT OF SENTENCE

BRATISLAVA LEGAL FORUM 2020

Zborník príspevkov
z medzinárodnej vedeckej konferencie
6. – 7. februára 2020

UKLADANIE TRESTOV A ICH VÝKON

BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM 2020

BRATISLAVA LEGAL FORUM
BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM

2020

**SYMPOSIA, COLLOQUIA, CONFERENCES
SYMPÓZIÁ, KOLOKVIÁ, KONFERENCIE**

**IMPOSITION AND ENFORCEMENT
OF SENTENCE**

BRATISLAVA LEGAL FORUM 2020

UKLADANIE TRESTOV A ICH VÝKON

BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM 2020

Collection of Papers from the International Academic Conference
Bratislava Legal Forum 2020
organised by the Comenius University in Bratislava, Faculty of Law
on 6th – 7th of February 2020
under the auspices of JUDr. Tomáš Borec,
President of the Slovak Bar Association.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie
Bratislavské právnické fórum 2020
organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou
v dňoch 6. – 7. februára 2020
pod záštitou prezidenta Slovenskej advokátskej komory JUDr. Tomáša Boreca.

Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
2020

Reviewers of Papers / Recenzenti:

- prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.
- pplk. doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.
- doc. JUDr. Iveta Fedorovičová CSc.

Editors / Zostavovatelia:

- Mgr. Andrea Szakács, PhD. (née Koroncziová)
- Mgr. Tibor Hlinka

Scientific committee/ Vedecká komisia:

doc. JUDr. Eduard **Burda**, PhD. – head of the committee /predseda komisie

prof. JUDr. Ján **Svák**, DrSc.

prof. JUDr. Mária **Srebalová**, PhD.

prof. JUDr. Mária **Patakyová**, CSc.

prof. JUDr. Jozef **Čentěš**, PhD.

prof. JUDr. Margita **Prokeinová**, PhD.

prof. JUDr. Matúš **Nemec**, PhD.

Priv.-Doz. DDr. Antonio **Merlino**

doc. JUDr. Rudolf **Kasinec**, PhD.

doc. JUDr. Mgr. Vojtech **Vladár**, PhD.

doc. JCDr. PaedDr. Róbert **Brtko**, CSc.

doc. Mgr. Matej **Mikvý**, PhD., LL.M.

doc. Mgr. Miroslav **Lysý**, PhD.

doc. Mgr. et Mgr. Ondrej **Podolec**, PhD.

doc. JUDr. Peter **Lysina**, PhD.

doc. JUDr. Jozef **Valuch**, PhD.

doc. JUDr. Tomáš **Ľalík**, PhD.

doc. JUDr. Marek **Domin**, PhD.

doc. JUDr. Matej **Horvat**, PhD.

doc. Mgr. Ján **Škrobák**, PhD.

doc. JUDr. Juraj **Vačok**, PhD.

doc. JUDr. Ľubomír **Čunderlík**, PhD.

doc. JUDr. Ing. Matej **Kačaljak**, PhD.

doc. JUDr. Peter **Lukáčka**, PhD.

doc. JUDr. Juraj **Hamuľák**, PhD.

doc. JUDr. Ján **Matlák**, CSc.

doc. JUDr. Romana **Smyčková**, PhD.

doc. JUDr. Alexandra **Löwy**, PhD.

doc. JUDr. Ing. Ondrej **Blažo**, PhD.,

JUDr. PhDr. Lucia **Mokrá**, PhD.

JUDr. Jozef **Andraško**, PhD.

JUDr. Matúš **Michalovič**, PhD.

Mgr. Andrea **Szakács**, PhD.

Mgr. Martin **Daňko**, PhD.

Mgr. Martin **Dufala**, PhD.

© Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, 2020.

© Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020.

ISBN 978-80-7160-557-7
EAN 9788071605577

CONTENT / OBSAH

K ZAHLAZENÍ TRESTU VYHOŠTĚNÍ

Věra Kalvodová 9

K ÚČELU TRESTU U PRÁVNICKÝCH OSOB

Jiří Jelínek 15

THE RISE OF MANDATORY SENTENCING IN THE 21TH CENTURY

István Ambrus 21

CONTROVERSIAL ISSUES ABOUT REAL LIFE IMPRISONMENT IN THE HUNGARIAN LEGAL SYSTEM

Noémi Orosz 29

TRESTNÁ POLITIKA V NEMECKEJ SPOLKOVEJ REPUBLIKE A V ČESKEJ REPUBLIKE

Tomáš Strémy 36

INDIVIDUALIZÁCIA SPÔSOBU VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY

Jozef Griger 44

PRÁVO NA KVALITNÚ OBHAJOBU AKO SÚČASŤ (ATRIBÚT) PRÁVNEHO ŠTÁTU

Sergej Romža 54

SANKCIE A TRESTNÁ POLITIKA

Lukáš Turay 63

CONSEQUENCE OF IMPOSITION OF PRISON SENTENCE ON A WOMAN AS A PERPETRATOR

Elena Maksimova 71

RECIDÍVA A JEJ VÝZNAM PRE TRESTNÚ POLITIKU

Jakub Ľorko, Barbora Tallová 82

APLIKÁCIA ZÁSADY NE BIS IN IDEM VO VZŤAHU K TRESTNEJ ZODPOVEDNOSTI PRÁVNICKEJ OSOBY

Matúš Kováč 92

VYBRANÉ ASPEKTY SANKCIONOVÁNÍ TRESTNÝCH ČINŮ PÁCHANÝCH NA SOCIÁLNÍCH SÍTÍCH

Katarína Kandová 97

ZAPOČTENÍ VAZBY Z JINÉHO TRESTNÍHO STÍHANÍ DO TRESTU

Zdeněk Koudelka 103

MIMORIADNE ZNÍŽENIE TRESTU S AKCENTOM NA JEHO UPLATNENIE V PRÍPADOCH SPOLUPRACUJÚCEHO OBVINENÉHO

Karin Vrtíková 108

SANKCIONOVANIE TRESTNÉHO ČINU SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍVANIA

Margita Prokeiová 114

ADEKVÁTNOŠŤ OPATRENÍ PRIJATÝCH V TRESTNOM KONANÍ PROTI DOMÁCEMU NÁSILIU

Nina Tarabová 120

VYKONÁVANIE DOKAZOVANIA K OTÁZKE TRESTU..... 129

Petra Dražová 129

UKLADANIE TRESTOV ZDRAVOTNÍCKYM PRACOVNÍKOM ZA TRESTNÉ ČINY SPÁCHANÉ PRI VÝKONE ICH POVOLANIA

Lucia Hrdličková 135

UKLADANIE TRESTOV ZA TRESTNÉ ČINY DAŇOVÉ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A SPOJENÝCH ŠTÁTOCH AMERICKÝCH

Natália Hangáčová 142

MOŽNOSTI UKLÁDANÍ TRESTNÍHO OPATŘENÍ OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ MLÁDEŽI

Eva Brucknerová 155

TREST ZÁKAZU ČINNOSTI – VYBRANÉ PROBLÉMY JEHO UKLADANIA A VÝKONU

Eva Szabová 163

PRIMERANOSŤ TRESTU PREPADNUTIA VECI A OCHRANNÉHO OPATRENIA ZHABANIA VECI

Jozef Čentěš, Andrej Beleš, Ján Šanta 172

TRESTY ZA ÚPADKOVÉ TRESTNÉ ČINY PODĽA SLOVENSKEHO, ČESKÉHO A RUSKÉHO TRESTNÉHO PRÁVA

Anna Belkina 183

KUMULÁCIA ADMINISTRATÍVNYCH (DAŇOVÝCH) A TRESTNÝCH SANKCIÍ V KONTEXTE ZÁSADY NE BIS IN IDEM

Sebastián Janko 188

UKLADANIE TRESTOV PRI SEXUÁLNYCH TRESTNÝCH ČINOCH

Radovan Blažek 198

VÄZBA AKO SANKCIA?

Igor Slovák 207

PODMIENEČNÉ PREPUSTENIE Z VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY S NARIADENOU OBLIGATÓRNOU KONTROLOU TECHNICKÝMI PROSTRIEDKAMI – PROSTRIEDOK PRIVATIZÁCIE VÝKONU TRESTU?

Martin Štrkolec 214

ZMENIL ŠPECIALIZOVANÝ TRESTNÝ SÚD PRÍSTUP K TRESTANIU TRESTNÝCH ČINOV EXTRÉMIZMU?

František Vojtuš 222

VYBRANÉ ASPEKTY ZAISTENIA VÝKONU SANKCIÍ POSTIHUJÚCICH MAJETOK

Lucia Kurilovská, Marek Kordík, František Vojtuš 234

ZADRŽANIE OSOBY POLICAJTM PODĽA § 85 TRESTNÉHO PORIADKU

Katarína Masár Kupková, Dávid Šimek 242

K NIEKTORÝM OTÁZKAM UKLADANIA SANKCIÍ V PODMIENKACH SLOVENSKEHO TRESTNÉHO ZÁKONA

Filip Vincent 246

APLIKAČNÉ A VÝKLADOVÉ OTÁZKY SÚVISIACE S TRESTOM ZÁKAZU ČINNOSTI

Stanislav Mihálik 251

K ZAHLAZENÍ TRESTU VYHOŠTĚNÍ¹

Věra Kalvodová

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract: This article deals with the penalty of banishment and possibility of extermination of this punishment imposed for an indefinite period, namely from the view of the topical decision of the Constitutional Court III ÚS 3628/18 from 12 03 2019. The author focuses also on the conditions for imposing such a strict form of banishment and on its impact on the future life of a convict in connection with some problems of extermination of conviction.

Abstrakt: Příspěvek se zabývá trestem vyhoštění a možnostmi zahlazení především jeho časově neurčité formy, a to zejména v kontextu s aktuálním nálezem Ústavního soudu III. ÚS 3628/18 z 3. 12. 2019. Autorka se věnuje i podmínkám uložení tohoto trestu a poukazuje na jeho dopady na budoucí život odsouzeného v souvislosti s problémy spojenými se zahlazením vyhoštění na dobu neurčitou.

Key words: the penalty of banishment, the banishment for an indefinite period, extermination of conviction; decision of Constitutional Court.

Klíčové slová: trest vyhoštění, vyhoštění na dobu neurčitou, zahlazení odsouzení, náleží Ústavního soudu.

1 ÚVOD

Trest vyhoštění je tradiční součástí sankčních systémů trestního práva. Z pohledu české právní úpravy naplňuje základní ochranný účel trestu zejména prostřednictvím dílčího účelu v podobě zabránění pachateli v dalším páčání trestné činnosti na území České republiky. Jedná se tedy o trest s výrazným zabraňujícím účinkem. Podstata trestu vyhoštění spočívá „v odnětí práva cizince k dalšímu pobytu na území České republiky, pokud takové právo měl, jakož i ve znemožnění opětovného legálního vstupu na území České republiky.“² Je koncipován v zásadě jako trest „vedlejší“ v tom smyslu, že je zpravidla ukládán vedle jiného trestu. Samostatné uložení trestu vyhoštění je spíše výjimečné, byť vyloučeno není.³ Problematickou se jeví časově neurčitá forma trestu vyhoštění, a to jak z hlediska samotného ukládání, tak i zahlazení odsouzení. Nový rozměr v tomto směru přináší a podnět k úvahám de lege ferenda dává náleží Ústavního soud III. ÚS 3628/18 z 3. 12. 2019.

2 PODMÍNKY ULOŽENÍ A MOŽNOSTI ZAHLAZENÍ TRESTU VYHOŠTĚNÍ

Podmínky, resp. zákonné předpoklady pro uložení trestu vyhoštění jsou de lege lata obsaženy v ustanovení § 80 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen TrZ). Trest vyhoštění z území České republiky lze uložit pouze pachateli, který není občanem České republiky, a to tehdy, vyžaduje-li to bezpečnost lidí nebo majetku, anebo jiný obecný zájem. Ten může spočívat „v zájmu na ochraně dalších důležitých společenských zájmů a hodnot, které jsou chráněny trestním zákonem a svým významem jsou rovnocenné se zájmem na ochraně bezpečnosti lidí a majetku.“⁴ Trest vyhoštění může být uložen buď na dobu určitou v rozpětí od jednoho do deseti let, anebo na dobu neurčitou. Časově určitá forma trestu vyhoštění byla zavedena s účinností od 1. ledna 1998 novelou předchozího trestního zákona č. 253/1997 Sb. Převzata byla i do stávajícího trestního

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci projektu SV Vybrané aspekty trestního práva hmotného a procesního v komparativním pohledu II, MUNI/A/1346/2019.

² KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné, Obecná část, s. 588.

³ Podle § 80 odst. 1 TrZ jako samostatný může být trest vyhoštění uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a osobě a poměrům a pachatele uložení jiného trestu není třeba.

⁴ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář, s. 987-988.

zákoníku. Při stanovení výměry, resp. doby trvání vyhoštění soud přihlédne k povaze a závažnosti trestného činu, možnostem nápravy a poměrům pachatele a ke stupni ohrožení bezpečnosti lidí, majetku nebo jiného obecného zájmu; § 80 odst. 2 TrZ. Taxativním výčtem jsou pak stanoveny skutečnosti, které brání uložení trestu vyhoštění, např. pachatel byl udělen azyl či má na území České republiky povolen trvalý pobyt a má zde pracovní a sociální zázemí, hrozí nebezpečí, že bude ve státě, do kterého by byl vyhoštěn, pronásledován např. pro svoji rasu, národnost apod; blíže viz § 80 odst. 3 TrZ. Tyto skutečnosti musí existovat v době rozhodování soudou o trestu.

Trestní řád pak v § 350h upravuje možnost *přerušeni* trestu vyhoštění z důležitých důvodů na potřebnou dobu a *upuštění od výkonu* trestu vyhoštění nebo jeho zbytku, jestliže po vyhlášení rozsudku nastaly skutečnosti, pro které nelze tento trest uložit, tj. výše zmíněné skutečnosti uvedené v § 80 odst. 3 TrZ.

Účelem institutu *zahlázení odsouzení* je „*umožnit, aby po splnění určitých podmínek zanikly nepříznivé důsledky pachatelova odsouzení, které přetrvávají i po výkonu trestu a které by mohly ztěžovat jeho uplatnění i v dalším životě.*“⁵ Při úpravě zahlázení je „*nutno najít rovnováhu mezi zájmem státu a společností na spolehlivém zdroji informací o odsouzených osobách, odůvodněném potřebou ochrany společnosti před kriminalitou na straně jedné, a zájmem odsouzených na jejich bezproblémovém znovuzачlenění do společnosti, který je s ohledem na sledovaný cíl – předcházení zločinnosti - koneckonců také zájmem společnosti a státu, na straně druhé.*“⁶

Pokud jde o zahlázení odsouzení k trestu vyhoštění, dopadá na ně režim ustanovení § 105 TrZ. Jde tedy o zahlázení ex decreto, tj. rozhodnutím soudou. Základním předpokladem pro zahlázení je ukončení trestu vyhoštění jeho vykonáním, prominutím nebo promlčením jeho výkonu. Pachatel poté musí vést řádný život nepřetržitě po dobu tří let; srov. § 105 odst. 1 TrZ. Trestní zákoník umožňuje zahlázení i před uplynutím této doby, za podmínek uvedených v § 105 odst. 3. Podle tohoto ustanovení, jestliže odsouzený prokázal po výkonu, prominutí nebo promlčení výkonu trestu svým velmi dobrým chováním, že se napravil, může soud s přihlédnutím k zájmům chráněným trestním zákonem zahladit odsouzení na žádost odsouzeného nebo toho, kdo je oprávněn nabídnout záruku za dovršení nápravy odsouzeného, i před uplynutím doby stanovené v odst. 1. Další možností, jak dosáhnout zahlázení odsouzení k trestu vyhoštění, je milost prezidenta podle čl. 6 písm. g) Ústavy České republiky.

V případě trestu *vyhoštění na dobu neurčitou* je zahlázení odsouzení spojeno s problémy, které jeho dosažení a tedy znovunabytí bezúhonnosti téměř vylučují. Podmínky uvedené v § 105 odst. 1 písm. c) TrZ mohou být u této formy trestu vyhoštění splněny, jen pokud by došlo k prominutí nebo k promlčení jeho výkonu. Tento trest nelze vykonat, pouze vykonávat, trvá tedy až do konce života pachatele. Trestní zákoník neobsahuje možnost podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění, tak jako je tomu u trestu zákazu pobytu, který se svou povahou trestu vyhoštění nejvíce blíží, u trestu zákazu činnosti a trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce; srov. § 90 TrZ. Třeba ještě připomenout, že se zahazuje vždy celé odsouzení, nikoli jen jeho část vztahující se k některému z více trestů uložených vedle sebe; R 35/1983, srov. i § 105 odst. 5, odst. 6 TrZ. Nemožnost vykonat a tedy i zahladit trest vyhoštění na dobu neurčitou tak znamená nezahladitelnost dalších uložených a vykonaných trestů

Z uvedeného vyplývá, že trest vyhoštění na dobu neurčitou představuje velice přísný trest, který postihuje pachatele na celý zbytek jeho života. Z hlediska negativních důsledků odsouzení pro pachatele může být tedy dokonce přísnějším trestem než trest odnětí svobody na doživotí, jehož ukončení lze dosáhnout podmíněným propuštěním a následným osvědčením se ve zkušební době a jenž může pak být, byť po dlouhé době, také zahlázen; srov. § 105 odst. 1 písm. a) TrZ.

3 VYHOŠTĚNÍ OPTIKOU NÁLEZU ÚSTAVNÍHO SOUDU III. ÚS 3628/18 z 3. 12. 2019

Předmětný náleží Ústavního soudu se zabývá trestem vyhoštění na dobu neurčitou a možností jeho ukončení a následného zahlázení. Přináší bezesporu inspirativní náměty, jak výše popsanou nežádoucí situaci řešit, a to i přesto, že podaná ústavní stížnost byla zamítnuta.

Úvodem si dovolím nastínit základní fakta případu, jak vyplývají z náleží Ústavního soudu. Stěžovatel byl rozsudkem nalézacího soudu ze dne 17. 5. 1999 uznán vinným ze spáchání trestného činu loupeže a odsouzen k trestu odnětí svobody v délce dvou let a k trestu vyhoštění na dobu

⁵ Srov. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář, s. 1224.

⁶ GRÍVNA, T., VANDUCHOVÁ, M. K problematice zahlázení odsouzení, s. 264.

neurčitou. Uložení tohoto trestu odůvodnil nalézací soud v podstatě jen tím, že se stěžovatel dopustil na území České republiky závažného trestného činu a že každý stát má zájem chránit si suverenitu svého území. Odvolání stěžovatele proti rozsudku bylo odvolacím soudem zamítnuto. Stěžovatel řádně vykonal trest odnětí svobody a po svém propuštění z jeho výkonu opustil území České republiky. Dne 27. 2. 2018 podal stěžovatel žádost k nalézacímu soudu o upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění, kterou nalézací soud zamítl. Zamítnuta byla i stížnost proti tomuto rozhodnutí. Tato rozhodnutí byla odůvodněna tím, že podle § 350h TrŘ je možno upustit od výkonu trestu vyhoštění jen tehdy, nastanou-li po vyhlášení rozsudku skutečnosti, která by jinak bránila uložení tohoto trestu. Žádný z těchto důvodů vypočtených v § 80 odst. 3 TrZ však ve stěžovatelově věci nevznikl. Dne 14. 3. podal stěžovatel k nalézacímu soudu žádost o zahlazení odsouzení, kterou nalézací soud zamítl, neboť proto, že byl uložen trest odnětí svobody na dobu neurčitou, nemohla uplynout zákonem stanovená lhůta tří let pro zahlazení odsouzení. Připustil sice, že trestní zákoník zná případy, kdy je možno zahladit odsouzení i před uplynutím zákonné lhůty, nicméně k tomu se vyžaduje prokázání velmi dobrého chování odsouzeného, tj. chování, v němž jsou kladné prvky vynikající nad průměr, což ve stěžovatelově chování zjištěno nebylo. Stížnost proti tomuto rozhodnutí nalézacího soudu byla zamítnuta, Stížnostní soud sice konstatoval, že u stěžovatele je zjevné řádné chování, nicméně se ztotožnil s nalézacím soudem v tom, že aplikace § 105 odst. 3 TrZ vyžaduje více než řádný život a že v chování stěžovatele nebylo zjištěno nic, co by svědčilo o jeho velmi dobrém chování. Stížnostní soud pak vyjádřil i určité pochopení pro komplikovanou situaci stěžovatele, který již řadu let žije řádným životem s tím, že původ komplikací sahá až k samotnému uložení trestu u vyhoštění na dobu neurčitou a následky uložení tohoto trestu jsou v řízení o zahlazení odsouzení v podstatě neřešitelné.⁷ Poslední dvě zmíněná rozhodnutí o zahlazení odsouzení k trestu vyhoštění pak napadl stěžovatel ústavní stížností.

Namísto je nyní nastínění osobní situace stěžovatele, jak jím byla shrnuta v ústavní stížnosti. Stěžovatel se dopustil trestné činnosti, za niž mu byl uložen trest vyhoštění ve věku 24 let, tedy před více jak dvaceti lety. Dnes žije na Ukrajině, má rodinu, vychovává nezletilého syna, žije řádným životem, nebyl trestán za žádnou trestnou činnost ani proti němu není vedeno trestní řízení, stará se o svou rodinu, a žije se jako osoba samostatně výdělečně činná v oblasti přípravy a prodeje bylinných čajů. Při této své podnikatelské činnosti obchoduje i se subjekty ze států Evropské unie, přičemž uložený trest vyhoštění na dobu neurčitou ho velmi značně omezuje, neboť mu brání se zúčastňovat jednání v členských státech Evropské unie, zejména v Polsku.⁸

Ústavní soud posuzoval předmětnou věc z hlediska dvou výtek stěžovatele, které učinil směrem k napadeným rozhodnutím obecných soudů. Jde o jednak o nepřiměřenost uloženého trestu vyhoštění na dobu neurčitou a její nezhojení obecnými soudy, jednak o nezohlednění reflexe viny stěžovatelem.⁹ Zabýval se v této souvislosti mj. i možnostmi stěžovatele domoci se ukončení výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou. A právě k této otázce zaujal Ústavní soud stanovisko, které je bezesporu přijatelným řešením jinak téměř neřešitelného problému. V nálezu nalezneme řadu úvah a argumentů, které svědčí o citlivém posouzení případu v mezích ústavněprávních, a které jsou podpořeny i přesvědčivou argumentací; viz i závěr.

Ústavní soud s poukazem na svoji přechozí judikaturu i judikaturu ESLP konstatuje, že z Listiny základních lidských práv a svobod nelze dovodit ústavně zaručené základní právo cizince na návrat do České republiky. Právo na vstup či návrat cizince do konkrétní země pak nevyplývá ani z Úmluvy.¹⁰

Ústavní soud dále vyslovil závěr, že „odsouzení k trestu vyhoštění na dobu neurčitou nelze zahladit postupem dle § 105 odst. 3 TrZ. dokud nezanikla povinnost odsouzeného tento trest vykonávat. Žádné ústavně zaručené základní právo na zahlazení odsouzení před zánikem této povinnosti neexistuje.“¹¹ V této souvislosti třeba poukázat i na ne zcela správné závěry soudů, které zamítavá rozhodnutí o zahlazení odsouzení podle § 105 odst. 3 odůvodnily pouze tím, že nelze dovodit velmi dobré chování odsouzeného, ale zcela opominuly nesplnění základní podmínky, a to

⁷ Nález III. ÚS 3628/18, s. 1 - 2.

⁸ Nález III. ÚS 3628/18, s. 3.

⁹ Nález III. ÚS 3628/18, s. 3.

¹⁰ Nález III. ÚS 3628/18, s. 4 - 5.

¹¹ Nález III. ÚS 3628/18, s. 19.

ukončení výkonu trestu vyhoštění; viz výše. Ústavní soud vytýká v tomto směru obecným soudům, že utvrdily stěžovatele v procesním postupu, který nemohl zjevně vést k jím kýženému cíli.¹²

Klíčovým z hlediska zahlázení odsouzení k trestu vyhoštění na dobu neurčitou je tedy *možnost ukončení jeho výkonu*. Ta je de lege lata dána, jak uvedeno i výše, pouze promlčením nebo milostí prezidenta republiky. Samotný trest vyhoštění na dobu neurčitou není judikatuoru Ústavního soudu shledán neústavním.¹³ Aby však představoval oprávněný zásah do svobody jednotlivce ve smyslu čl. 1 Listiny základních práv a svobod, musí být jeho uložení náležitě odůvodněno a jak při jeho ukládání, tak i samotném výkonu musí být respektovány zásady účelnosti a přiměřenosti trestu a subsidiarity (ekonomie) trestní represe.¹⁴ Výstižně vymezuje kritéria, která musí soud při rozhodování o konkrétní výměře trestu vyhoštění náleží I. ÚS 4503/12 z 11. 6. 2014. Jde o čtyři základní kritéria – 1. proporcionalitu trestu vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, a to i s ohledem na relativní závažnost daného trestného činu v rámci systematiky trestných činů ve zvláštní části trestního zákoníku; 2. individuální prognózu neboli možnost nápravy pachatele; 3. poměry pachatele, tedy pevnost jeho sociálních, kulturních a rodinných vazeb v hostitelské zemi a v zemi, do níž má být vyhoštěn, jakož i zájmy a blaho dětí pachatele; a 4. prognózu rizika ohrožení bezpečnosti lidí, majetku nebo jiného obecného zájmu. „*Pokud tato úvaha soudu není řádně provedena a odůvodněna, dochází tím i k porušení čl. 39 Listiny, zakazujícího ukládání trestů jiným než zákonným způsobem.*“¹⁵ Je zde vysloven i závěr, že „*při ukládání trestu vyhoštění na dobu neurčitou musí obecný soud nejen zkoumat prognózu nápravy pachatele, která se má pojmově blížit nemožnosti, respektive velmi vysoké míře nepravděpodobnosti nápravy, ale musí též kvalifikovaně zohlednit bezpečnostní riziko pobytu pachatele na území České republiky, tedy shledat, že ani nejvýše deset let pobytu mimo Českou republiku nesnižuje obavy, že by po uplynutí stanovené doby a případném návratu na území České republiky pachatel mohl opět ohrožovat společenské zájmy svou trestnou činností.*“¹⁶

Jak je uvedeno v nálezu III. ÚS 3628/2018, při ukládání trestu vyhoštění na dobu neurčitou je třeba možnost nápravy pachatele významně akcentovat jakožto kritérium významné.¹⁷ Zmíněná formulace uvedená v nálezu I. ÚS 4503/12 o nemožnosti nápravy, resp. velmi vysoké míře nepravděpodobnosti nápravy není podle mého názoru zvolena příliš šťastně. Evokuje dojem, že je předem prakticky vyloučena možnost nápravy pachatele, a proto je nutné mu doživotně zamezit vstup na území České republiky. Náprava pachatele je jedním z dílčích účelů trestu, jenž směřuje k naplnění účelu primárního tj. k ochraně společnosti před trestnými činy a jejich pachateli. Nelze na ni rezignovat ani u trestů s primárně zabraňujícím účinkem. Např. i v případě doživotního trestu odnětí svobody, který se ukládá v případě mimořádné závažnosti už i typově nejzávažnějších zvlášť závažných zločinů [§ 54 odst. 3, písm. a) TrZ], mj. pachatelům, u nichž není naděje, že by je bylo možno napravit časově určitou formou výjimečného trestu, se počítá s možností podmíněného propuštění z výkonu trestu, jež je založeno na nápravě (polepšení) a pominutí rizika recidivy trestné činnosti (srov. § 88 odst. 1, 4 TrZ). V případě volby mezi časově určitou a časově neurčitou formou trestu vyhoštění by proto prognóza nápravy pachatele měla být posuzována z hlediska možnosti či nemožnosti jejího dosažení časově určitou formou vyhoštění, zejména pak její nejvyšší výměrou.

Nález III. ÚS 3628/2018 dává, podle mého názoru zcela správně, hledisku nápravy pachatele i další rozměr v podobě naděje jakožto velmi důležitého faktoru nápravy pachatele. V uvedeném případě jde o naději, „*že bude mít možnost trest jednou zcela vykonat, napravit se a zařadit se zpět do společnosti jako její plnohodnotný člen poté, co vytrpěl a přijmul újmu za spáchaný trestný čin.*“¹⁸ Ústavní soud vyslovil v tomto směru závěr, že „*považují-li trestněprávní předpisy prognózu nápravy pachatele za jedno z kritérií, jež musí soud zvažovat při ukládání trestu vyhoštění na dobu neurčitou, pak pokud by následně po uložení tohoto trestu již sledování či hodnocení nápravy pachatele nijak nezjišťovaly, ba dokonce by ani zjištěnou nápravu pachatele neumožňovaly jakkoliv do výkonu tohoto trestu a jeho dalšího osudu promítnout, de facto, ale i de iure by kritérium nápravy v pojmu tohoto*

¹² Nález III. ÚS 3628/18, s. 13.

¹³ Srov. k tomu Nález III. ÚS 3628/18, s. 4 a násl.

¹⁴ Srov. Nález III. ÚS 3628/18, s. 5-6.

¹⁵ Nález I. ÚS 4503/12, s. 8.

¹⁶ Nález I. ÚS 4503/12, s. 8.

¹⁷ Srov. Nález III. ÚS 3628/18, s. 5.

¹⁸ Blíže viz Nález III. ÚS 3628/18, s. 8 - 10.

*trestu negovali, a to navzdory jeho explicitnímu zakotvení. Taková situace by mohla představovat porušení čl. 39 Listiny základních práv a svobod.*¹⁹ Jak uvedeno výše, vzhledem k absenci podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění na dobu neurčitou, je možnost jeho ukončení, a tím i zahlazení takřka nereálná. Ústavní soud proto přistoupil k řešení, které takovou možnost odsouzenému dává, a to v podobě extenzivního výkladu ustanovení § 350h odst. 4 TrŘ, jenž má eliminovat zmíněné porušení čl. 39 Listiny základních práv a svobod. Pojem skutečnosti, pro niž nelze trest vyhoštění na dobu neurčitou uložit a která nastala po vyhlášení rozsudku dle § 350h odst. 4 trestního řádu, je podle Ústavního soud třeba vykládat tak, „že ji může představovat i zjištění, že pachatel se napravil, nadále nepředstavuje jeho pobyt na území České republiky bezpečnostní hrozbu, neohrožuje suverenitu České republiky ani nevytváří riziko pro jiný obecný zájem a i represivní účel trestu již byl naplněn. Nic přitom nebrání obecným soudům ani v tom, aby v takových případech nejprve výkon trestu vyhoštění na dobu neurčitou přerušily dle § 350h odst. 1 TrŘ, a teprve po této době, pokud naznaží, že okolnosti konkrétního případu takový závěr odůvodňují, od výkonu trestu vyhoštění na dobu neurčitou upustily dle § 350h odst. 4 TrŘ s konečnou platností.“²⁰

4 ZÁVĚR

Jak patrně z výše uvedeného, trest vyhoštění na dobu neurčitou ve stávající podobě je bezesporu trestem značně problematickým. Nález III. ÚS 3628/18 nabízí akceptovatelné řešení, pokud jde o možnost ukončení tohoto trestu a vytvoření základní podmínky pro případné jeho budoucí zahlazení, které je podloženo přesvědčivou argumentací. Lze však souhlasit s názorem, který vyslovil sám Ústavní soud, že totiž „zvolené řešení není ideální a fakticky supljuje absenci právní úpravy podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu vyhoštění na dobu neurčitou a že toto řešení je pouze nejméně špatným ze všech do úvahy připadajících špatných řešení.“²¹ De lege ferenda se jeví proto vysoce žádoucí zavedení možnosti podmíněného upuštění od výkonu zbytku časově neurčité formy trestu vyhoštění po určité, třeba i delší době, pokud chování odsouzeného v průběhu výkonu tohoto trestu svědčí tomu, že se napravil a že tedy dalšího výkonu trestu vyhoštění není z hlediska ochrany společnosti třeba. Nabízí se např. doba deseti let, tedy horní hranice časově určité formy trestu vyhoštění. Přisvědčit třeba i názoru, že při ukládání trestu vyhoštění na dobu neurčitou by soudy měly dbát na to, aby vždy bylo vyhrazeno skutečně jen případům, kdy nepostačuje časově určitá forma tohoto trestu.²² Závěr soudu o nezbytnosti uložení vyhoštění na dobu neurčitou by měl být vždy také náležitě odůvodněn, a to jak v kontextu obecných kritérií pro rozhodování o druhu a výměře trestu (§ 37 až § 39 TrZ), tak i kritérií, resp. podmínek stanovených výslovně pro uložení trestu vyhoštění (§ 80 odst. 1 a 2 TrZ).

Použitá literatura:

- GRIVNA, T., VANDUCHOVÁ, M. K problematice zahlazení odsouzení. In *Trestněprávní revue*, 2009, č. 9, s. 263-270. ISSN 1213-5313.
- KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné, Obecná část*. 2. vyd., Praha: C.H.Beck, 2012, 961 s., ISBN 978-80-7179-082-2.
- ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd., Praha: C.H.Beck, 2012. 1464 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
- Nález III. ÚS 3628/2018 z 3. 12. 2019, dostupné z <https://nalus.usoud.cz>.
- Nález I. ÚS 4503/12 z 11. 6. 2014, dostupné z <https://nalus.usoud.cz>.

¹⁹ Nález III. ÚS 3628/18, s. 19.

²⁰ Nález III. ÚS 3628/18y s. 19.

²¹ Nález III. ÚS 3628/18, s. 16 - 17.

²² Nález III. ÚS 3628/18, s. 18, srov. k tomu i Nález I. ÚS 4503/12 s. 8.

Kontaktné údaje:

prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.
Vera.Kalvodova@law.muni.cz
Právnická fakulta Masarykovy univerzity
Veveří 70
611 80 Brno
Česká republika

K ÚČELU TRESTU U PRÁVNICKÝCH OSOB¹

Jiří Jelínek

Univerzita Karlova, Právnická fakulta

Abstract: In this paper, the author critically evaluates the current legal regulation of sanctioning legal entities in the Czech Republic. He focuses on the question of the purpose of sanctions imposed upon legal entities, when the Czech law on criminal liability of legal entities does not regulate such a purpose in any way. The legislator's emphasis on the repressive aspect of the sanction can be considered problematic. On the contrary, the rehabilitative function of punishment is greatly weakened in the Czech legislation. The author also deals with the system of guidelines for sanctions in the Czech law as a basis for defining the purpose of sanctioning in general.

Abstrakt: Autor ve svém příspěvku kriticky hodnotí stávající právní úpravu sankcionování právnických osob v České republice. Zaměřuje se na otázku účelu sankcí ukládaných právnickým osobám, když český zákon o trestní odpovědnosti právnických osob jejich účel nijak neupravuje. Za problematický lze považovat důraz zákonodárce na represivní stránku sankce. Výchovná funkce trestu je naopak v české právní úpravě velmi oslabena. Autor se také zabývá systémem zásad sankcionování v českém zákoně jakožto východiskem pro vymezení účelu sankcionování.

Key words: sanctioning of legal entities, purpose of punishment, Czech legal regulation.

Klíčové slová: sankcionování právnických osob, účel trestu, česká právní úprava

1 ÚVODEM

Tématem mého příspěvku je několik poznámek k účelu trestu, respektive účelu trestání u právnických osob. Správné by ovšem bylo uvést, že tématem je několik poznámek k sankcionování právnických osob.

Český², ale i slovenský zákon o trestní odpovědnosti právnických osob³ pro označení důsledků spáchání trestného činu právnickou osobou užívají označení „trest“, případně „ochranné opatření“. Pojmově a terminologicky vhodnější by ovšem bylo hovořit nikoliv o „trestu“ pro právnické osoby, ale o „sankcích“ pro právnické osoby. „Potrestat“ lze totiž pouze osobu fyzickou. Trest je totiž spjat s individuální vinou pachatele – fyzické osoby a jeho převýchovou. O individuální vině pachatele – právnické osoby a její převýchově mluvit nemůžeme, a proto by vhodnější bylo hovořit o tom, že sankce ukládané právnickým osobám nejsou tresty, ale sankce svého druhu, a pro právní důsledek spáchání trestného činu právnickou osobou použít termín „sankce“. Pro odlišné označení následků trestného činu právnickou osobou hovoří i odlišná povaha trestní odpovědnosti korporací a rozdílný účel postihu právnických osob.

Respektuji však zákonnou dikci české i slovenské právní úpravy a nadále budu hovořit o „trestání“ právnických osob.

Trestání právnických osob je otázkou důležitou a aktuální. Důležitost vyplývá již z toho, že jde o právní následek porušení právní povinnosti v důsledku činnosti právnických osob. Jak je obecně známé, korporace, zejména nadnárodní a transnacionální korporace dominují ekonomickému životu v současné kapitalistické ekonomice. Ve svých rukou soustřeďují obrovskou ekonomickou sílu, vykonávají nebo alespoň usilují o politický vliv (snaží se ovlivnit politický vývoj nejen ve vlastních, ale i v cizích státech), ovlivňují veřejné mínění, působení vědy a techniky na náš život, mění sociální prostředí, roste jejich angažovanost v oblasti environmentální, mají silný kulturní vliv (například novou

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci projektu SV Vybrané aspekty trestního práva hmotného a procesního v komparativním pohledu II, MUNI/A/1346/2019.

² Zák. č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim v platném znění.

³ Zák. č. 91/2016 Z. z., v platném znění.

povahou komunikačných systémů). Nadnárodní společnosti postupně ovládají světové trhy a dokonce se vymykají kontrole národních vlád.

Pokud se taková korporace dopustí jednání, ve kterém je možno spatřovat trestný čin, a dojde-li na otázku konečného rozhodnutí a ukládání sankcí, vstupují do rozhodování otázky spojené s působením korporace na trhu, vlivu případné sankce na zaměstnance, na zahraniční politiku nebo na celé státní hospodářství. Nelze přitom přehlédnout související otázky rovnosti před zákonem i morální rozměr možného různého přístupu k sankcionování ekonomicky klíčových korporací, jak uvádí ve svém článku „Globální pohled na trestání korporací“ Klement.⁴

Trestání právnických osob je otázkou důležitou také proto, že atributem trestní odpovědnosti, a tedy i trestní odpovědnosti právnických osob, jsou sankce. Pokud se má diskutovat o základech trestní odpovědnosti právnických osob, pak je třeba zabývat se i sankcemi a otázkami s nimi spojenými. Trestní sankce ukládané právnickým osobám se dotýkají řady obecných otázek trestního práva a kriminologie, zejména účelu trestání korporací, ochrany práv třetích osob, které nijak neparticipovaly na trestné činnosti korporací, ochrany práv poškozených, vztahu trestních sankcí a správních sankcí ukládaných právnickým osobám (správní orgány někdy ukládají takové sankce, které jsou typicky spojovány s trestní pravomocí), zásahem do práv obchodních partnerů postižených právnických osob a dotýkají se i řady jiných otázek.

Proto jsou trestní sankce ukládané právnickým osobám, a zejména jejich účel, samostatným problémem, o kterém je žádoucí širší diskuse.

Aktuálnost tohoto tématu vyplývá z toho, že trestní odpovědnost právnických osob je sice druhou větší trestní odpovědností vedle trestní odpovědnosti osob fyzických. Počet odsouzených právnických osob sice tvoří promile osob fyzických, nicméně jejich počet v České republice přeci jenom postupně trvale roste.

V roce 2017 bylo v České republice pravomocně odsouzeno 103 právnických osob, v roce 2018 celkem 132 právnických osob a v loňském roce 147 právnických osob. Počty odsouzených právnických osob a strukturu uložených trestů za celou dobu existence trestní odpovědnosti právnických osob v České republice uvádím v příloze tohoto příspěvku.

V případech České republiky mohou připomenout v nedávné době, před týdnem, dosud nepravomocné odsouzení významné právnické osoby, stavební firmy Metrostav.

2 CHYBĚJÍCÍ ÚČEL SANKCIONOVÁNÍ V ČESKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ

Český zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „topo“) se podobně jako český trestní zákoník,⁵ zákon o obětech trestných činů,⁶ zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních,⁷ vyhýbají vymezení „účelu“ zákona. Vlastně jediným velkým zákonem, který si ponechává ustanovení o účelu toho kterého zákona je jeden z nejdéle účinných trestních předpisů, a to mnohokrát novelizovaný zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, tj. trestní řád, který takové ustanovení obsahuje hned v úvodním v §1 tr. řádu.

O tom, že absence ustanovení o účelu trestu není legislativním staromilstvtvím, ale uváženým požadavkem může svědčit absence tohoto ustanovení u trestního zákoníku. Trestní zákoník (zák. č. 40/2009 Sb.) neobsahuje ani ustanovení o účelu tohoto zákona a ani ustanovení o účelu trestu, což vede k nesprávné představě, že trest žádný účel nemá. Ani ustanovení o trestu domácího vězení (§ 60, 61 tr. zák.) žádné takové ustanovení neobsahuje. Obsahuje jen povinnost pachatele dát písemný slib, že se ve stanovené lhůtě se bude zdržovat v obydlí na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne veškerou součinnost (srov. § 60 odst. 1 písm b) tr. zák.). Nelze se pak divit obhajobě odsouzeného, že mu nikdo neuložil, aby během výkonu trestu vedl řádný život a nedopouštěl se protiprávní, neřku-li trestné činnosti, když chybí ustanovení o účelu příslušného ustanovení.

De lege ferenda se proto nabízí doplnění ustanovení § 1 topo o formulaci o účelu tohoto zákona, tj. že základním účelem tohoto zákona je ochrana právních statků vyjmenovaných v zákoně před trestnými činy spáchanými trestně odpovědnými právnickými osobami a úprava trestního řízení vedeného proti právnické osobě, co je účelem trestání právnických osob. Na citované ustanovení by

⁴ KLEMENT, P.: Globální pohled na trestání korporací, Státní zastupitelství, 2013, č. 4, s. 16, ISSN 1214-3758.

⁵ Zák. č. 40/2009 Sb., v platném znění.

⁶ Zák. č. 45/2013 Sb., v platném znění.

⁷ Zák. č. 104/2013 Sb., v platném znění.

bylo žádoucí přímo ustanovením o účelu sankcionování právnických osob před současně ustanovení § 14 topo.

Jak bylo uvedeno výše, platný český trestní zákoník nemá ustanovení o účelu trestu ani ve vztahu k osobám fyzickým ani ve vztahu k osobám právnickým. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim také nemá ustanovení o účelu trestu pro korporace.

Skutečnost, že trestní zákoník nemá zvláštní ustanovení o účelu trestu, neznamená, že trest v českém trestním právu pro fyzické osoby žádný účel nemá. Podle ustáleného výkladu účelem trestu pro fyzické osoby je ochrana společnosti před pachateli trestných činů, dále má trest zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti, vychovávat odsouzeného, aby vedl řádný život, a následně má trest generálně preventivní účinek – tj. výchovně působit na ostatní členy společnosti.⁸

Takto vymezený účel trestu lze pochopitelně vůči právnickým osobám vztáhnout jen částečně, protože stěží lze hovořit o tom, že účelem sankcionování právnických osob je snaha vychovat je k tomu, aby právnické osoby vedly řádný život. Samozřejmě, že účelem sankcionování právnických osob může být i náprava právnické osoby v tom smyslu, aby se stala řádným korporátním subjektem. V obecné rovině hovoříme-li o účelu sankcí právnických osob, lze vycházet z toho, že zásadně je kladen důraz na ochranu společenských zájmů a současně je výrazně potlačena jejich resocializační funkce.⁹

Modifikovaný účel sankcionování právnických osob by měl zahrnout prvky represe, tj. odradit právnickou osobu od dalšího kriminálního jednání (obdoba tzv. individuální prevence při trestání fyzických osob), a stejný účinek by mělo mít sankcionování i na ostatní právnické osoby, které by za určitých podmínek mohly být trestněprávně odpovědné (obdoba tzv. generální prevence při trestání fyzických osob).

Zvláštností sankcionování právnických osob je, že případná sankce vždy dopadne na jednotlivé fyzické osoby, ze kterých se právnická osoba skládá, a které mohou být v konkrétním případě nevinné a nemusejí mít žádný vztah k trestné činnosti organizace, což je ostatně jeden z argumentů proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Nespravedlnost trestního postihu právnických osob se spatřuje mimo jiné v tom, že mohou být trestněprávními sankcemi postiženy také osoby, které nemohly protiprávní jednání právnické osoby nijak ovlivnit, což připomíná určitou formu kolektivní viny. Fyzickými osobami, které případná trestněprávní sankce postihne, mohou být majitelé či akcionáři podniku, kterým klesne zisk nebo dojde dokonce k likvidaci společnosti, mohou to být jednotliví zaměstnanci, kteří ztratí příjem nebo dokonce své pracovní místo, a to vše za situace, že proti těmto jednotlivým fyzickým osobám, například proti jednotlivým akcionářům nebo zaměstnancům, neproběhlo žádné řádné soudní řízení, na základě kterého by byli uznáni vinnými.¹⁰

Cílem odpovědnosti právnických osob podle veřejného práva by mělo být předcházet protiprávnímu jednání tím, že budou právnické osoby pod hrozbou sankce motivovány k přijetí vhodných vnitřních regulačních procesů, které zajistí účinný dohled vedení nad jednáním zaměstnanců. Náklady právnické osoby spojené s porušením práva by měly být vyšší, než jsou náklady spojené s jeho dodržováním. Trestní nebo správní právo může posloužit jako vhodný regulační nástroj k dosažení cíle prevence protiprávního jednání, vytváří-li vhodným způsobem takové náklady.¹¹

Autor dále upozorňuje, že je důležité trestněprávně postihovat nejen jednotlivce, ale také samotnou právnickou osobu (její vedení), protože jinak by nemuselo být dosaženo žádoucího preventivního účinku. Pokud kompenzace jednotlivci za to, že podstoupí riziko trestního stíhání, bude dostatečně vysoká a pro firmu dostatečně nízká (ve srovnání s očekávaným ziskem z protiprávního

⁸ JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2017, s. 389, ISBN 978-80-7502-236-3.

⁹ Např. TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J.: Sankce právnických osob de lege lata a de lege ferenda, In JELÍNEK, J. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, Praha: Leges, 2017, s. 98, ISBN 978-80-7502-205-9. ŠÁMAL, P.: Trestní odpovědnost právnických osob de lege lata a de lege ferenda v České republice, In KRATOCHVÍL, V., LÖFF, M. (eds): Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 175, ISBN 80-210-3299-5.

¹⁰ JELÍNEK, J.: Trestní odpovědnost právnických osob v České republice. Problémy a perspektivy. Praha: Leges, 2019, s. 85, ISBN 978-80-7502-351-3.

¹¹ KAVĚNA, M.: Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut. Studie č. 5. 270, 2007, s. 3.

jednání), pak hrozba trestního stíhání jednotlivce nebude mít dostatečný preventivní účinek na jednání firmy ani na jednání jednotlivce.¹²

K výše uvedenému jen poznámku, že sankce ukládaná právnickým osobám má být dostatečným postihem za spáchaný trestný čin, ale nemá být ve svém důsledku likvidační. V tomto směru musí aplikační praxe hledat rovnováhu, pokud jde o výběr sankce a její konkrétní výměru.

Vzhledem k mlčení českého zákonodárce, na účel sankce pro právnické osoby musíme usuzovat z účelu trestní odpovědnosti právnických osob a z účelu jednotlivých sankcí.

Můžeme tedy uzavřít, že v českém trestním právu má účel sankcionování právnických osob (účel trestání) funkci ochrannou s prvky represe, tj. účelem je odradit konkrétní právnickou osobu od páchaní další trestné činnosti, funkci preventivní čili působení na další odpovědné subjekty, funkci nápravnou (srov. § 11 odst. 1 topo, podle něhož trestní odpovědnost právnické osoby zaniká mimo jiné, když zamezila škodlivému následku nebo škodlivý následek napравиła) a nakonec i funkci odčerpání výnosů z trestné činnosti.

V české právní úpravě se účel sankcionování změnil během účinnosti topo. Zatímco před novelou topo provedenou zák. č. 183/2016 Sb., která zavedla možnost právnické osoby se „vyvinut“ z trestní odpovědnosti (srov. § 8 odst. 5 topo), byl účel sankcionování korporací v České republice především v rovině ochranné, po nabytí účinnosti citované novely topo, která umožnila právnickým osobám ve větším rozsahu se „vyvinut“ s poukazem na zavedení preventivních opatření pro předcházení trestné činnosti, nyní za účinnosti upraveného znění topo (§ 8 odst. 5 topo) má účel sankcionování právnických osob v České republice především význam preventivní. Hrozba sankcí má povzbuzovat k přijetí vnitřních preventivních opatření k eliminaci trestní odpovědnosti.

3 K AKTUÁLNOSTI DISKUSÍ O TRESTÁNÍ PRÁVNICKÝCH OSOB V ČESKÉ REPUBLICĚ

V současné době (psáno v lednu 2020) je otázka trestání korporací a trestání velkých korporací velmi aktuální a vyvstala v souvislosti s konkrétní kauzou, ve které byla (zatím nepravomocně) odsouzena největší stavební skupina v České republice – korporace Metrostav.¹³ Soud prvního stupně uložil obžalované právnické osobě Metrostav trest zákazu účasti na veřejných zakázkách na tři roky, peněžitý trest deset milionů korun, trest uveřejnění rozsudku. Společnost Metrostav byla sice obviněna i v jiných korupčních kauzách (například v zakázce kladrubského národního hřebčína), první odsuzující rozsudek padl ale až v této kauze, označované jako druhá větev případu Davida Ratha.

Protože skupina Metrostav zaměstnává podle výroční zprávy za rok 2018 téměř pět tisíc lidí, čistý zisk skupiny ve stejném roce činil přes 743 milionů korun, podílil se na řadě stavebních aktivit, například na plánované lince metra D, opravuje dálnici D 1 či celé železniční koridory a zdaleka jí neživí jen zakázky z českého veřejného sektoru,¹⁴ vyvstávají otázky, zda uložený trest zákazu činnosti záležející v zákazu účastnit se veřejných zakázek není v podstatě likvidační pro obžalovanou právnickou osobu.

Podle stanoviska prezidenta Svazu podnikatelů ve stavebnictví Jiřího Nouzy uveřejněného v deníku Hospodářské noviny by trest zákazu účasti ve veřejných zakázkách znamenal také to, že veřejný sektor by přišel o významného soutěžitele, chyběla by potřebná konkurence, ale dost možná i stavební kapacity, čímž by se tolik potřebné stavby ještě více opoždily.¹⁵

Další otázkou je, zda se trest zákazu účastnit se veřejných zakázek vztahuje pouze na mateřskou právnickou osobu, anebo zda se vztahuje i na dceřinné společnosti, které Metrostav ovládá. Skupina Metrostav má totiž ve svém portfoliu desítky dceřinných firem. Plně ovládá kupříkladu

¹² Tamtéž.

¹³ VÁCHAL, A., KLIMOVÁ, J.: Jak tvrdě může na Metrostav dopadnout trest, Hospodářské noviny, ročník LXIV, 2020, č. 023, pondělí 3. 2. 2020, s. 1-2. Viz například také <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/soud-tvrde-potrestal-metrostav-tri-roky-se-nesmi-uchazet-o-verejne-zakazky-40311857>, zobrazeno 5. 2. 20120.

¹⁴ Jedním z nejviditelnějších je kancelářský komplex Palmovka Open Park, který firma postavila a v létě prodala za téměř 80 milionů eur, v přepočtu tedy za více než dvě miliardy korun. Podpis Metrostavu nese také rezidenční projekt Zahálka, který v sobě ukrývá plán na výstavbu 800 bytů v Praze 4. Dalších téměř 350 bytů staví Metrostav například na pražském Žižkově.

¹⁵ Op. cit. v poznámce 12, s. 1.

stavební společnost Subterra, zeměměřičskou společnost CCE Praha nebo rakouskou stavební firmu BeMo Tunnelling. Samotná stavební firma Metrostav se na hospodářských výsledcích skupiny podílí nejvíce, připadají na ní například tři pětiny tržeb.

Jakkoli je výkladů dopadu trestu zákazu veřejných zakázek pro právnickou osobu několik, s konečným úsudkem musíme počkat až na právní moc citovaného rozsudku, protože v době vzniku tohoto textu nemáme k dispozici ani písemné vyhotovení rozsudku soudu prvního stupně. Již teď je ovšem jisté, že ukládání trestů právnickým osobám musíme věnovat soustavnou a soustředěnou pozornost již nyní.

4 ZÁVĚR

Absence zákonného vymezení účelu trestání u právnických osob je pouze jedním z nedostatků spjatých se zavedením trestní odpovědnosti právnických osob v České republice, s nímž se musí vypořádat aplikační praxe. Úvahy soudu při rozhodování o trestu pro právnickou osobu (výběru sankce a její konkrétní výměře) tak nelze přesvědčivě opřít o jasně stanovený účel, kterého by se mělo uloženým trestem dosáhnout. Ustálené pojmání účelu trestu u fyzických osob přitom lze na právnické osoby vztáhnout toliko částečně. Další specifika jsou spjata s různorodostí právnických osob z hlediska jejich právní formy i personálních vazeb. Např. sankce uložená ekonomicky významné korporaci může ovlivnit i fungování trhu v určité oblasti podnikání nebo sféře hospodářství. Zohlednění těchto specifik, ale i změny v koncepci právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob během účinnosti topo (možnost „vyvinut se“) je nezbytné při řešení otázky účelu trestu zohlednit. Modifikovaný účel trestání právnických osob by proto měl zahrnout funkci ochrannou s prvky represe, funkci preventivní a nápravnou, ale i funkci odčerpání výnosů z trestné činnosti. Postih v konkrétním případě ale nesmí mít likvidační dopad a stranou by neměl zůstat ani zájem na zamezení vedlejších dopadů sankce na osoby, které nemohly protiprávní jednání právnické osoby žádným způsobem ovlivnit.

Příloha: Počty odsouzených právnických osob a strukturu uložených trestů za celou dobu existence trestní odpovědnosti právnických osob v České republice

PO - odsouzené osoby a uložené tresty	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019*
Celkem odsouzeno PO	2	33	63	90	103	132	147
Peněžitý trest	0	18	22	30	36	29	45
Propadnutí majetku	0	0	0	0	2	1	2
Propadnutí náhradní majetkové hodnoty	0	0	0	0	0	0	2
Propadnutí věci nebo jiné majtkové hodnoty	0	0	0	1	0	0	7
Upuštěno od potrestání	0	0	2	2	3	3	3
Uveřejnění rozsudku	2	9	15	9	7	17	11
Zrušení právnické osoby	0	4	5	13	18	33	31
Zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži	0	0	0	2	5	0	0
Zákaz přijímání dotací a subvencí	0	0	0	1	2	2	1
Zákaz činnosti	0	12	21	37	33	49	54
Celkem trestů	2	43	65	95	106	134	156

* Data za rok 2019 jsou předběžná a může ještě dojít k drobným změnám v konečném počtu

Poznámka: počet trestů je mírně vyšší než počet odsouzených osob, protože některým osobám bylo uloženo více trestů vedle sebe

Zdroj: Statistiky Ministerstva spravedlnosti České republiky

Použitá literatura:

- JELÍNEK, J.: Trestní odpovědnost právnických osob v České republice. Problémy a perspektivy. Praha: Leges, 2019, s. 85, ISBN 978-80-7502-351-3.
- JELÍNEK, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 6. aktualizované vydání podle stavu k 1. 10. 2017, s. 389, ISBN 978-80-7502-236-3.
- KAVĚNA, M.: Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut. Studie č. 5. 270, 2007, s. 3.
- KLEMENT, P.: Globální pohled na trestání korporací. In: Státní zastupitelství, 2013, č. 4, s. 16, ISSN 1214-3758.
- TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J.: Sankce právnických osob de lege lata a de lege ferenda, In JELÍNEK, J. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, Praha: Leges, 2017, s. 98, ISBN 978-80-7502-205-9.
- ŠÁMAL, P.: Trestní odpovědnost právnických osob de lege lata a de lege ferenda v České republice, In KRATOCHVÍL, V., LÖFF, M. (eds): Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 175, ISBN 80-210-3299-5.
- VÁCHAL, A., KLIMOVÁ, J.: Jak tvrdě může na Metrostav dopadnout trest, Hospodářské noviny, ročník LXIV, 2020, č. 023, pondělí 3. 2. 2020, s. 1-2.
- Statistiky Ministerstva spravedlnosti České republiky
- Zák. č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim v platném znění.
- Zák. č. 91/2016 Z. z., v platném znění.
- Zák. č. 40/2009 Sb., v platném znění.
- Zák. č. 45/2013 Sb., v platném znění.
- Zák. č. 104/2013 Sb., v platném znění.
- <https://www.novinky.cz/krimi/clanek/soud-tvrde-potrestal-metrostav-tri-roky-se-nesmi-uchazet-o-verejne-zakazky-40311857>

Kontaktní údaje:

prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.
e-mail: jelinek@prf.cuni.cz
Univerzita Karlova
Právnická fakulta
Katedra trestního práva
nám. Curieových 901/7
116 40 Praha 1
Česká republika

THE RISE OF MANDATORY SENTENCING IN THE 21TH CENTURY

István Ambrus

Eötvös Loránd University, Faculty of Law

Abstract: In the case of an absolutely indeterminate criminal sanction, the lawmaker intends only to codify which acts should form a criminal offence; the determination of the type and degree of penalty is left to the judiciary. At the other end of the spectrum are absolutely determinate sanctions or in other words, mandatory sentencing rules. In my presentation I attempt to examine the theory of mandatory sentencing, especially for its rise in the 21st Century in Hungary. In sum, my view is that the maintenance and potential proliferation of mandatory sentencing does not appear fortunate and supportable. Therefore, the generally-prominent understanding of modern continental criminal law is much more preferable. This divides sentencing between the legislative and a judiciary that may assess the specific case at hand. In our dogmatics-based criminal law, it would be similarly worthwhile to avoid the implementation of Anglo-Saxon legal institutions without adaptations, because these are the products of a different legal socialisation and philosophy. Such institutions may lead astray the classification of offences, and thus their existence may prove counterproductive.

Key words: cogency, dispositivity, life imprisonment, mandatory sentencing, determinate sanctions

1 INTRODUCTION

In the case of an *absolutely indeterminate* criminal sanction, the lawmaker intends only to codify which acts should form an offence; the determination of the type and degree of penalty is left to the judiciary. At the other end of the spectrum are *absolutely determinate sanctions* or in other words *mandatory sentencing*. Here, the legislator precisely prescribes, in addition to the punishable behaviour, the manner and severity of punishment. The task of those applying the law (mostly, but not always, the courts) in this instance is reduced to determining the applicability of an offence and its classification under criminal law. Then, the exact outcome as outlined by the legislative must be pursued.¹

Historically speaking, absolutely undetermined penalties were typical initially. Then – for example due to the need to counter judicial tyranny, which arose during the enlightenment – mandatory sentencing came to the forefront. The latter was not unknown to the Hungarian criminal law of old. According to László Fayer's posthumous work, "since the beginning of the 19th century, the development of the criminal law went through two distinct stages. First, the punishment decreed by the law and to be applied by the judge went from being absolutely determined to relatively determined. The judge's power triumphed over the generalisation of the lawmaker. Around the middle of the century, these efforts went a step further: not only that the imposable penalty should be of a relative character, but the penalty imposed by the judge, too. While in the previous era the judge issued an order for punishment, according to the understanding of the more recent period, he issues a permission."²

The direction of development was towards softening and relativizing absolutely determinate sanctions. Still, it can be highlighted that even Act V of 1878 (the Hungarian penal code on felonies and misdemeanours; colloquially called the Csemegi Codex) in its s. 278 contains – though extraordinarily – a provision that precludes judicial discretion: "He who kills a man with premeditated intent commits murder and shall be punished by death".

¹ See FÖLDVÁRI, J.: A büntetés tana. (The Doctrine of Punishment.) Budapest, 1970. 98–99., RENDEKI, S.: A büntetés kiszabása. Enyhítő és súlyosító körülmények. (The Imposition of Sanctions. Mitigating and Aggravating Circumstances.) Budapest, 1976. 39.

² FAYER, L.: Fayer László irodalmi hagyatékából. (From László Fayer's literature legacy.) Jogtudományi Közlöny, (1909) 21., 181.

The adjudication of criminal penalty in the modern legal systems of the 20th and 21st centuries is generally conducted through the application of *relatively determinate* sanctions. Under this configuration, the power to sanction is *divided* between the lawmaker and the applier of the law. The former determines, in addition to the punishable acts, the range of applicable sanctions and their severity (length, sum, etc.), thereby leaving room for the legal practitioner to apply the penalty (or measure) to the case in question. This solution is usually sufficient to resolve the potential friction between abstract and real-life scenarios. While the lawmaker can only evaluate the general harm a given criminal phenomenon may cause to society, the practitioner may consider unique (aggravating or mitigating) circumstances in a particular case.

Recently, however, our domestic criminal law has seen a resurgence of efforts that serve or served to limit – or at least to better determine – judicial room for manoeuvring. In consideration of this, my study will examine the types of solutions to limit or withdraw a judge's power to deliberate contained in Act C of 2012 on the Criminal Code (hereinafter referred to as *Btk*). This is followed by a jurisprudential evaluation and brief critique of absolutely determinate sanctions. This introduction must also mention that the criminal law of Anglo-Saxon nations has been on a different trajectory, on which mandatory sentencing has been long known and applied.³ As a short introduction to regulatory models and practice may be beneficial to the Hungarian criminal law, the work closes with a review of international practice.

2 DISPOSITIVITY AND COGENCY IN SENTENCING

The differentiation of dispositive or cogent (also known as categorical or imperative) norms is not at all an exclusive characteristic of the criminal law. It features similarly in both private and employment law.

In the terrain of civil law, "dispositivity is a main rule in contract, which expresses that contracting parties can determine, through consensus, the content of their agreement – that is to say, their rights and responsibilities vis-à-vis each other – as per the principle of freedom of contract."⁴ The cogent norm signifies the opposite of this: statutory determination.

2.1 The Dispositive, Orientative, and Cogent Rule in Criminal Law

In terms of the study of legislation, we have no reason to treat dispositive and cogent provisions markedly differently than do other fields of law. Consequently, in addition to considering this treatment as axiomatic, we only need to look to the way their unique aspects manifest in this legal field. Accordingly – *mutatis mutandis* – those legal provisions of the criminal sanction system may be regarded as dispositive which allow for judicial (prosecutorial) discretion. By contrast, provisions that tie the court's (prosecutor's) hands are cogent. These do not offer any deliberative powers or do so in a limited way only.

With regards to the unique aspects of the effective Hungarian criminal law to be detailed below, it is justifiable to interject the so-called *orientative* sanction rule as an intermediary step between dispositive and cogent provisions. The essence of this category is that, while it does not bind the judicature's hand in sentencing, it sets a standard, from which deviation is only possible if the duty of special justification is discharged.

2.2 Examples of Dispositive Rules in the Criminal Code

We may come across several dispositive provisions in the *Btk*'s sanction-related chapters. First, a definitive everyday example may be found in s. 33(4). In cases where the maximum punishment for an offence does not exceed a three-year custodial sentence, the provision's *alternative penalties* allow for the imposition of confinement, community service, fines, a disqualification from professional activity, a disqualification from driving, a ban on entering certain areas, a ban on visiting sporting events, or expulsion. These provisions mean that the court, in cases where special part

³ See LOWENTHAL, G. T.: Mandatory Sentencing Laws: Undermining the Effectiveness of Determinate Sentencing Reform. *California Law Review*, (1993) 1. 67–69. and HOFER, P. J. – ALLENBAUGH, M. H.: The Reason Behind the Rules: Finding and Using Philosophy of the Federal Sentencing Guidelines. *American Criminal Law Review*, (2003) 1, 20–26.

⁴ JÓJÁRT, E.: Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben. (Dispositivity in the old and in the new Civil Code.) *Magyar Jog*, (2014) 12., 674.

criminality may mean a custodial sentence of up to three years, is empowered to use softer measures, either in a standalone or combined configuration. This solution is clearly agreeable, because it may contribute greatly to individualised sentencing, and it has a welcome effect on the size of the prison population.⁵ It may also be highlighted that the application of this provision is an unconditional prerogative of the courts – it does not necessitate the predominance of mitigating factors, as is the case in the mitigating rules contained in the Btk's s. 82.

The courts have similarly remarkable discretionary powers in relation to *probation*. According to s. 65(1) of the 2012 act, "the court may defer the imposition of a sentence conditionally if it is for an infraction or felony punishable by imprisonment of up to three years if there are reasonable grounds to believe that probation will serve the purpose of punishment." In examining whether it is reasonably prognosticated that the purpose is met even without exacting the prescribed penalty, the courts have significant discretion.

2.3 The Appearance of the Orientative Rule in the Criminal Code

The clearest example of a rule that simply orients judicial deliberation is the duty of *median sentencing*, which has a varied regulatory past. According to s. 80(2), "where a sentence of imprisonment is delivered for a fixed term, the median of the prescribed scale of penalties shall be applicable." The median serves as a kind of starting point – e.g. in the case of a basic robbery, which carries the possibility of two to eight years in prison, the median would be a five-year custodial sentence. The court may choose to impose a longer or shorter period, but it must justify this in its ruling.

According to median sentencing, Balázs Gellér's observation, that the cause for the reintroduction of the median rule was "not stringency but the uniformization of sentencing and the promotion of appropriate judicial justification," can be supported.⁶

2.4 Cogent Sanction Rules and Their *De Lege Lata* Categorisation

As we have seen, cogent norms preclude or at least limit the sentencing discretion of the acting authority in a criminal case. Based on the Btk. and relevant practice, cogent categories may be divided into *four subcategories*. We may distinguish between *true, apparent, or de facto cogent norms*. A special case of true cogent norms are the *absolutely determinate sanction rules* introduced in the title of this study.

From a grammatical perspective, cogent norms contain imperative language (e.g. "must"), but they can also appear in the indicative. In reality, as we shall soon see, the latter category tends to be "stronger" (e.g. the perpetrator "is subject to" a given measure). Rules that allow for deliberation typically contain the word "may" or conditional suffixes. However, a problem of interpretation may arise, because the Btk. – in a somewhat confusing manner – uses the imperative in determining the criteria systems for some penalties, but it chooses to include conditions with a deliberative element among these.

My position is that, in this sense, it is necessary to distinguish between *true and apparent cogent penalties*. A characteristic of a *true cogent* rule is that there is no place for discretion – once criminal responsibility is established, it must be applied at all times. At most, the court (or prosecutor) may decide on the question of severity.

Grammatically, an *apparent* cogent rule is in the imperative. At the same time, the legislator loosens its criteria regime with discretionary elements. Ultimately, in these instances it depends on the court's (or prosecutor's) discretion whether the sanction type is applied after criminal responsibility is established.

In addition to true and apparent cogent sanction rules, we may also speak of *de facto cogent* rules. Some features of these do theoretically contain discretion, but in practice this discretion is objectively lost beyond a certain level (e.g. sum).

⁵ See NAGY, F.: Az európai börtönnépességről. (About the European Prison Population.) Börtönügyi Szemle, (2016) 3., 19–21.

⁶ GELLÉR, B.: Büntetéskiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében. (Sentencing in the Fourth Hungarian Criminal Code.) Jogtudományi Közlöny, (2015) 2. 75.

Finally, *absolutely determinate sanction* is the true and “strongest” variety of a cogent rule, in which the lawmaker not only prescribes a particular sanction if statutory requirements are present, but he also precisely orders its extent.

2.4.1 Examples of True Cogent Sanction Rules

S. 69(2) of the Btk. contains a *true cogent* norm in relation to *parole with supervision*. Using the indicative (!), it states that “probation with supervision shall be ordered: a) for the convicted perpetrator if released on parole from life imprisonment; b) for the recidivist if released on parole or sentenced to a term of imprisonment, the execution of which is conditionally suspended.” The latter rule is repeated – probably redundantly – in the second sentence of s. 86(6). Furthermore, as per s. 119(1), a minor will remain under supervision, no matter how he is liberated or remains at liberty.

Confiscation is always mandatory in relation to a crime’s product, an object that is dangerous to the public, or the possession of that which is illegal. Media products, in which a criminal act is realised, are similarly subject to it [Btk. s. 72(1)(b), (d), and (2)]. The same is true for the *confiscation of property* and for *irreversibly rendering electronic information inaccessible* (Btk. s. 77).

2.4.2 Examples of Apparent Cogent Sanction Rules

Expulsion is a primary *apparent cogent* norm. As per s.59(1) of the Btk., the non-Hungarian perpetrator, whose presence in the country is undesired, must be expelled from Hungary. Though the legislation is worded in the imperative, deciding which non-Hungarian citizen’s presence is undesirable clearly falls within the courts’ discretion.

Similarly, when entertaining the secondary penalty of *exclusion from participation in public affairs* – imposed together with an implementable custodial sentence due to an intentional offence – the courts have the discretionary power to decide who is unworthy to participate in public life [Btk. s. 61(1)].⁷

Among preventive measures, *admonition* may serve as an example. The wording of the Btk.’s s. 64(1) suggests mandatory application, but use nonetheless “depends on the judge’s or the prosecutor’s assessment, because the determination of whether the threat to society is absent or minimal requires a careful analysis of unique circumstances.”⁸

By the phrasing of the law, *compulsory psychiatric treatment* also *must be utilised* if its statutory requirements are met, but once these are reviewed it is clear that several of them (e.g. a prognosis of repetition, presumption of a custodial sentence if the perpetrator were mentally fit) contribute to apparent cogency (Btk. s. 78).

2.4.3 Examples of De Facto Cogent Sanction Rules

The de facto cogent norm is a special form of the apparent cogent norm, which serves as a transitional category towards true cogency. In the category of de facto cogent rules is a special case of *disqualification from driving motor vehicles*. According to the Btk’s s. 55(2), a driving ban shall be imposed for the criminal offences of driving under the influence of alcohol or driving under the influence of drugs. In cases deserving of special appreciation, the disqualification may be forgone. The latter rule, which allows a special waiver of the mandatory imposition of a driving ban, may be applicable if the perpetrator has a clean traffic record and his BAC does not exceed the 0.50 g/l limited prescribed in Btk. s. 240(3). If these mitigating factors are absent – e.g. the perpetrator was moderately or severely drunk – the waiver would not be appropriate. A disqualification would consequently be de facto obligatory.

The latest example relates to the regime of *disqualification from a profession*. Effective from 1 December 2017 (as per Act CXLIX of 2017), Btk. s. 52(4) states that a person guilty of *endangerment of a minor* must be disqualified from the practice of a profession or other activity, in the course of which he may undertake the education, care, custody or medical treatment of a person under the age of eighteen years, or if it involves a position of authority or influence over such person. In cases meriting special commendation, disqualification from a profession may be waived.

⁷ See BH 2007. 3.

⁸ TÓTH, M.: A büntetőjogi jogkövetkezmények. (Criminal Sanctions.) In Belovics, E. and others: Büntetőjog I. Általános Rész. (Criminal Law. General Part.) Budapest, 2015. 433. Also see BH 1989. 260.

2.4.4 Examples of Mandatory Sentencing

We may also find Hungarian examples that completely remove judicial discretion from sanctioning. As per the Btk.'s s. 52(3), "in connection with any criminal offence against sexual freedom and sexual morality, if at the time when the crime was committed the victim is under the age of eighteen years, the perpetrator *must be permanently* banned from the exercise of any professional or other activity, which involves the responsibility of undertaking the education, care, custody or medical treatment of a person under the age of eighteen years, or if it involves a position of authority or influence over such person. This special case of *disqualification from a profession* differs from the *endangerment of a minor* offence mentioned in the category of de facto cogent rules in two respects. First, here it is not only obligatory to disqualify the perpetrator, but this must exclusively be done permanently. Second, the rule allowing the court to avoid this measure in cases of special commendation is absent. Therefore, the court cannot circumvent disqualification, no matter the preponderance of mitigatory circumstances.

A so-called "three-strikes rule" that tolerates no deliberation applies to violent recidivists. The Btk.'s s. 90(2) states that in instances of imprisonment the upper limit of the penalty range for a violent recidivist's primary offence to establish him as such must be doubled. If the thus-inflated sentence exceeds twenty years or may carry a statutory possibility for life imprisonment, the perpetrator *must be sentenced to life imprisonment*. It is important to note that the mutual presence of the aforementioned conditions would mean that the mandatory life sentence is *without the possibility of parole*, because s. 44(2)(a) of the Btk. *precludes the possibility of parole* if the perpetrator is a violent recidivist.

3 THE PROBLEMS OF MANDATORY SENTENCING

Determinate sanctions and their consequences for the practice of law must be the subject of separate studies. Therefore, in this section I will simply discuss briefly the reservations which have occurred to me in relation to these sanction rules.

3.1 The Absence of Individualisation

The argument customarily made in favour of mandatory sentencing is that it promotes legal certainty and predictability, because the lack of judicial discretion means that the accused can know precisely the consequences of carrying out a punishable act. On the other hand, a classic counterargument is that a stiff rule that does not allow for the weighing of the situation can give rise to a ludicrous outcome, as it prevents the exploration of the unique circumstances of a given case, which in turn might lead to injustice. The Constitutional Court's 23/2014. (VII. 15.) decision, which squashed the three-strikes rule for multiple offences, highlighted that it "unreasonably restricted courts' constitutional functioning in the field of criminal law by withdrawing judicial discretion, and it therefore does not allow for judicial individualisation."

3.2 The Impossibility of Proportionality

The Constitutional Court expressed in several of its decisions that criminal penalisation must be suitable for its goal, and, furthermore, that criminal sanction must be proportional to the severity of the act (its harm to society). Accordingly, Constitutional Court decision 11/1992. (III. 5.) ruled that "criminalisation and the threat of punishment must be founded on constitutional justification: they must be necessary, proportional, and, ultimately, utilised." 30/1992. (V. 26.) relied on this same position: "Criminal law instruments necessarily limiting human rights and civil liberties must only be used in cases of absolute necessity and to a proportional degree." Finally, Constitutional Court decision 1214/B/1990. (ABH 1995, 571-578) may be highlighted, according to which "the function of a legal punishment under the rule of law is proportional and deserved reciprocation. Proportional and deserved reciprocation promotes preventive punitive goals." The European Court of Human Rights and several nations have crafted their own necessity/proportionality tests.⁹ Foregoing a detailed description of these, I will only discuss a single issue related to the three-strikes rule. The duty to issue a mandatory life sentence in cases where personal injury might not have occurred but, according to the Btk.'s s. 459(1)(26)(k), the matter is classified as a violent crime against the individual – e.g. an

⁹ See GELLÉR, B. – AMBRUS, I.: *A magyar büntetőjog általános tanai I.* (The General Part of the Hungarian Criminal Law I.) Budapest, 2017. 88–90.

armed robbery for substantial value, as per s. 365(4)(b) – is sure to cause a disproportional result. This is especially true if we consider that if the robbery is undertaken by a “simple” (but nonviolent!) recidivist who kills five people in its course, his deed, economically-motivated and a homicide against multiple persons, will fall under Btk. s. 160(2)(b) and (f), to which the issuing of a mandatory life sentence is not obligatory. It is simply an option in addition to a ten to twenty-year fixed term imprisonment.

3.3 Discrepancy Within the Criminal Code

The aforementioned provision on violent recidivists may cause a discrepancy within the criminal code. According to the Btk.’s s. 80(1), “[p]unishment shall be imposed within the framework provided for in this Act, having in mind its intended objective, as consistent with the severity of the criminal offense, with the degree of culpability, the danger the perpetrator represents to society, and with other aggravating and mitigating circumstances.” But the criteria cited are impossible to fulfil, if s. 90(2) simultaneously decrees that the court must disregard all circumstances during sentencing to administer the penalty declared as mandatory by the lawmaker.

3.4 Alienness to Continental Criminal Law

As already indicated in the introduction, determinate sanctions were not unknown in Hungary previously. With the modernisation of criminal law, however, these solutions gradually disappeared and allowed space for judicial discretion. Therefore, the efforts to preclude judicial discretion appear debatable based on historical experience, too.

It is worth noting that in Anglo-Saxon countries (to be discussed in the international comparison section), the argument that mandatory sanctions (“*sentencing guidelines*”) promote legal certainty may truly be well-founded. The reason for this is that English (Anglo-Saxon) criminal law is based on common law; its procedural law is developed, but its substantive criminal dogmatics, which would ensure countrywide uniformity of practice, has not really taken shape. If we only take into account legislative regulation, Hungary’s German-based, nearly 140-year old dogmatic tradition must ensure that comparable deeds are adjudicated similarly in the courts of Budapest, Szombathely, or Debrecen. For this reason, too, the legislative inhibition of judicial discretion cannot be supported.

3.5 Correct Criminal Classification *Contra* Absolutely Determinate Sanction

Finally, I will highlight a point based on the sociology of law. It is unfortunate to tie the hand of the judge during sentencing, because the adjudicator, who was socialised for a profession of deliberation, will deliberate, if he cannot do so at sentencing, at the last stage where he may still be allowed: at the initial classification of the offence. Absolutely determinate sanction rules are therefore pre-programmed to derail criminal classification. For instance, the judge may regard a legally qualifying homicide as simply a battery resulting in death [Btk. s. 164(8)]. The penalty for the latter is only two to eight years imprisonment. If the eight years are doubled under the three-strikes rule, they still remain below twenty years, and therefore the judge will not be compelled to issue a mandatory life sentence. It may be even more troubling, of course, if the scenario happens the other way around.

4 INTERNATIONAL PRACTICE

Through introducing the constitutional experiences of three Anglo-Saxon countries, I briefly examine the degree to which the constitutional configurations of the discussed states allow the maintenance of mandatory sanctions.¹⁰ The section closes with a review of an ECHR case.

4.1 United States

Historically, the union’s states often prescribed mandatory sanctions, many of which could be considered crude (e.g. mandatory death sentence). The US Supreme Court examined relevant cases based on the Eighth Amendment of the Constitution, which forbids cruel and unusual punishment. The practice emerging from this constitutional rule is that SCOTUS regard disproportionate punishment as a cruel and unusual result.

¹⁰ For an overview see GRAY, A.: Mandatory Sentencing Around the World and the Need for Reform. *New Criminal Law Review*, (2017) 3. 392–412.

In *Solem v. Helm*, U.S. 277 (1983), the Court held that the proportionality of punishment must be subject to criteria based on the gravity of the offence, the value involved, and sentences imposed for similar crimes in the same and other jurisdictions. *Roberts v. Louisiana* 431 U.S. 633 (1977) was an important decision as well, which declared the mandatory death sentence unconstitutional because it did not allow the court to consider mitigating factors. A recent continuation of this case is *Miller v. Alabama* 567 U.S. 460 (2012), in which the Supreme Court quashed mandatory life sentences without the possibility of parole for juveniles.¹¹

In contrast, in *Ewing v. California* 538 U.S. 11 (2003), the Court did not find Californian three-strikes law to be cruel and unusual and held it constitutional accordingly. At the same time aforementioned law – especially because in its original version the third offence could have been an insignificant nonviolent act (e.g. theft, possession of drugs), and it still would have resulted in a 25-year minimum prison sentence – was subject to much jurisprudential criticism.¹² The most pragmatic critique highlights the fiscal burden of the prison population's extreme inflation.¹³ Considering this argument, it is perhaps not accidental that the California law was amended in the summer of 2016. Today, the third crime can only trigger the three-strikes law if it is a *serious or violent felony*.

4.2 Canada

According to criminal rules that surfaced in Canada in the 1980s, a *mandatory minimum sentence* of seven years' imprisonment had to be issued for drug smuggling. The Canadian Supreme Court, in *Smith v. the Queen* [1987] 1 S.C.R. 1045 ruled that the aforementioned provision violates Section 12 of the Canadian Charter of Rights and Freedoms, which, similarly to the American Eighth Amendment, states the unconstitutionality of cruel and unusual punishment. The Court found the seven-year minimum sentence to be blatantly disproportionate, and it was held to disregard the severity of the crime and the personal circumstances of the offender. In sum, *it did not fulfil the goals of punishment*.

4.3 Australia

The Australian starting point for mandatory sanctions differs from the previous case studies in that no constitutional provision exists for cruel and unusual punishment. Perhaps it was due to this that the High Court did not find the country's five-year minimum prison sentence for people smuggling – a provision targeting illegal immigration¹⁴ – to be unconstitutional. The decision's main feature is that while the courts do have discretion in sentencing, this power is not uncontrollable by the legislature. Therefore, the framework created by the lawmaker, unless it is incompatible with the principle of proportionality, must be upheld by the courts.

4.4 European Court of Human Rights

The ECHR's recent caselaw on life sentences was the subject of numerous excellent studies, and thus I will limit myself to discussing a single relevant feature. In *Harkins and Edwards v. The United Kingdom* (nos. 9146/07 and 32650/07), the ECHR's 2012 ruling stated that a sentence of life imprisonment without parole may violate the European Convention on Human Rights' Article 3 concerning the prohibition of inhuman and degrading treatment whether the imposition of a life sentence is mandatory or optional. Simultaneously, it highlighted that the likelihood of a grossly disproportionate punishment is higher in cases where its imposition is obligatory.

¹¹ In the Hungarian literature see LÉVAY, M.: Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a fiatalokúakkal szembeni halálbüntetés és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkotmányellenességéről. (US Supreme Court about the Unconstitutionality of the Death Penalty for Juvenile Offenders and of Life Imprisonment.) *Jogtudományi Közlöny*, 2013 (12). 593–600.

¹² VITIELLO, M.: Three Strikes: Can We Return to Reality. *Journal of Criminal Law and Criminology*, (1997) 2. 395–462. and ZIMRING, F. and others: *Three Strikes and You're Out in California. Punishment and Democracy*. Oxford–New York, 2001.

¹³ In the newest literature see STEWART, H.: *The Wrong of Mass Punishment*. *Criminal Law and Philosophy*, (2018) 1. 45–57.

¹⁴ § 233C of the Migration Act 1958 (Cth)

3 CONCLUSION

In this study, I attempted to examine the theory of absolutely determinate sanctions – which, as an abstract category in the study of punishment, form an extreme variety of true cogent penal rules. My primary aim was to place this regulatory solution in its proper context. The novel categorisation concerning the power to sanction is based on the mode of the division of labour between the lawmaker and the applier of the law.

In sum, my view is that the maintenance and potential proliferation of absolutely determinate sanctions does not appear fortunate and supportable. Looking to the future, it is impossible to take a position on the extent of an applicable penalty without knowing its characteristics. Therefore, the generally-prominent understanding of modern continental criminal law is much more preferable. This divides sentencing between the legislative and a judiciary that may assess the specific case at hand. In our dogmatics-based criminal law, it would be similarly worthwhile to avoid the implementation of Anglo-Saxon legal institutions without adaptations, because these are the products of a different legal socialisation and philosophy. Such institutions may lead astray the classification of offences, and thus their existence may prove counterproductive.

Bibliography:

- FAYER, L.: Fayer László irodalmi hagyatékából. (From László Fayer's literature legacy.) *Jogtudományi Közlöny*, (1909) 21
- FÖLDEVÁRI, J.: A büntetés tana. (The Doctrine of Punishment.) Budapest, 1970.
- GELLÉR, B. – AMBRUS, I.: A magyar büntetőjog általános tanai I. (The General Part of the Hungarian Criminal Law I.) Budapest, 2017.
- GELLÉR, B.: Büntetés kiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében. (Sentencing in the Fourth Hungarian Criminal Code.) *Jogtudományi Közlöny*, (2015) 2
- GRAY, A.: Mandatory Sentencing Around the World and the Need for Reform. *New Criminal Law Review*, (2017) 3
- HOFER, P. J. – ALLENBAUGH, M. H.: The Reason Behind the Rules: Finding and Using Philosophy of the Federal Sentencing Guidelines. *American Criminal Law Review*, (2003) 1
- JÓJÁRT, E.: Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben. (Dispositivity in the old and in the new Civil Code.) *Magyar Jog*, (2014) 12
- LÉVAY, M.: Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a fiatalokúakkal szembeni halálbüntetés és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkotmányellenességéről. (US Supreme Court about the Unconstitutionality of the Death Penalty for Juvenile Offenders and of Life Imprisonment.) *Jogtudományi Közlöny*, 2013 (12)
- LOWENTHAL, G. T.: Mandatory Sentencing Laws: Undermining the Effectiveness of Determinate Sentencing Reform. *California Law Review*, (1993) 1
- NAGY, F.: Az európai börtönnépességről. (About the European Prison Population.) *Börtönügyi Szemle*, (2016) 3
- RENDEKI, S.: A büntetés kiszabása. Enyhítő és súlyosító körülmények. (The Imposition of Sanctions. Mitigating and Aggravating Circumstances.) Budapest, 1976.
- STEWART, H.: The Wrong of Mass Punishment. *Criminal Law and Philosophy*, (2018) 1
- TÓTH, M.: A büntetőjogi jogkövetkezmények. (Criminal Sanctions.) In Belovics, E. and others: *Büntetőjog I. Általános Rész. (Criminal Law. General Part.)* Budapest, 2015.
- VITIELLO, M.: Three Strikes: Can We Return to Reality. *Journal of Criminal Law and Criminology*, (1997) 2
- ZIMRING, F. and others: *Three Strikes and You're Out in California. Punishment and Democracy.* Oxford–New York, 2001.

Contact information:

First name and last name: Drjur. István Ambrus PhD

e-mail: ambrus.istvan@ajk.elte.hu

Name of sending institution: Eötvös Loránd University, Faculty of Law, Department of Criminal Law

Address:

Egyetem square 1-3.

1053 Budapest

Hungary

CONTROVERSIAL ISSUES ABOUT REAL LIFE IMPRISONMENT IN THE HUNGARIAN LEGAL SYSTEM

Noémi Orosz¹

Eötvös Loránd University, Faculty of Law

Abstract: Since the abolition of death penalty across Europe, nowadays – at least in the modern legal systems – (real) life imprisonment is one of the most controversial sanctions.

The European Court of Human Rights – in a scope of various countries – looked into the problematics of the institution several times, also addressed main standards for the European countries to follow and rely on. It can be stated, that the main issue around real life imprisonment, that the standards and jurisprudence defined by the European Court of Human Rights at first were not even followed, after that were not implemented properly.

Since the abolition of capital punishment, the so-called real life imprisonment became the most severe sanction in the Hungarian legal system. The Hungarian regulation of the real life imprisonment raised several questions and concerns in national and international levels as well.

In my opinion, however in the past years several human rights-oriented NGO, the Hungarian legislation, the Constitutional Court, even the European Court of Human Rights focused on and tried to solve problem, the current regime and regulation does not meet the standards and should be revised.

In my paper I would like to highlight the issues around the real life imprisonment in Hungary, especially with regard to the jurisprudence of the European Court of Human Rights.

I would like to approach the topic in a solution-oriented state of mind, also highlight some possible ways to handle the – yet – unsatisfactory situation.

Key words: real life imprisonment, European Court of Human Rights, inhuman or degrading treatment or punishment, European standards

1. PREAMBLE; REAL LIFE IMPRISONMENT ACROSS EUROPE

We can declare as a fact, that since the abolition of death penalty across Europe, nowadays – at least in the modern legal systems – (real) life imprisonment is one of the most controversial sanction.

There are some opinions which state that several states introduced life imprisonment in order to fill the void of the capital punishment, and replace the death penalty.² This has been heavily criticized by international law perspective and effectively outlawed in the European system by Protocol 13 to the ECHR.³

¹ JD, LL.M., assistant lecturer, Eötvös Loránd University, Faculty of Law, Department of Criminal Law, orosz.noemi@ajk.elte.hu

² Gauthier de BECO, Life sentences and human dignity, 9(3) THE INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMAN RIGHTS 411, 418. (2005)

³ Protocol 13 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms concerning the Abolition of the Death Penalty in all circumstances art 1, 2002, (http://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P13_ETS187E_ENG.pdf)

Moreover some scholars have other views – they refer to the real life imprisonment as a prolonged capital punishment, because it constitutes a death sentence in itself.⁴

Can we consider real life imprisonment as a *replacement of death penalty*? I would reply negatively to this question, however there are some views stating that the real life imprisonment can fill the space of the capital punishment, and it is a valid alternative for it.

According to the current legislation, (real) life imprisonment is not prohibited by human rights, international or European law itself, hence several countries around the world use it to sanction the most serious crimes. While each jurisdiction may have its own system of administration of the penalty, international and European human rights law have set applicable limitations.⁵

The European Court of Human Rights – in a scope of various countries – looked into the problematics of the institution several times, also addressed main standards for the European countries to follow and rely on.

At the European national level, there is quite a variety of standards regarding life imprisonment. Some states intend life sentences to be actually “lifelong”, others take the position that life sentences are unacceptable.

Hungary is one of the countries, which tends to consider life sentence as a not reducible sanction. We can state that since the abolition of capital punishment, the so-called real life imprisonment became the most severe sanction in the Hungarian legal system.

The institution is slightly controversial, also the regulation of it came through several changes.

In my opinion, despite the fact that during the past years several human rights-oriented NGO, the Hungarian legislation, the Constitutional Court, even the European Court of Human Rights focused on and tried to solve problem, the current regime and regulation still does not meet the standards and shall be revised.

2. HUNGARIAN CHARACTERISTICS ABOUT (REAL) LIFE IMPRISONMENT

2.1. Historic background

To draw a short timeline outlining the milestones of the real life imprisonment in Hungary, we need to mention the years 1990, 1998, the era between 2010-2014, and also years 2014 and 2018.

The Constitutional Court in its decision of 31st October 1990 AB 23/1990. (X.31) declared that the capital punishment is unconstitutional, also repealed all the statutory provisions concerning the infliction and execution of death penalty.⁶

Since the abolition of the capital punishment described above, the real life imprisonment became the most severe sanction in the Hungarian legal system, however I must highlight, that it is a relatively new institution. The real life imprisonment was introduced to our sanction system by the Act 87 of 1998, which came in force on 1st March 1999.

⁴ Even back in the late 19th century⁴ when life imprisonment was not abolished; see John Stuart MILL's speech in Parliamentary Debates, House of Commons, 21 April 1868. Vol. 191 §§ 1848-49.

⁵ The Legality of life imprisonment: comparative analysis of international, European and Dutch law, Legal Memorandum, 2016 (<https://pilpnjcm.nl/wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf>)

⁶ See more HORVÁTH Tibor: Abolition of Capital Punishment in Hungary. In Acta Juridica Hungarica. Hungarian Journal of Legal Studies, 1991/3-4. sz. pp. 153-166.

The next relevant year was 2010, when the Act 56 of 2010, or the infamous so-called „Three strike law” – unreasonably strict regulation, furthermore it created statutory sentencing. In this case the mandatory sentencing meant that under certain conditions, the judge did not have any right to decide, the real life imprisonment became compulsory. The act was abolished by the Constitutional Court⁷ in 2014, due to its unconstitutionality.⁸

Years 2014 and 2018 were really important, because of the findings of the European Court of Human Rights with respect to the Hungarian regulation on real life imprisonment.

In 2014 the Court assessed for the first time the compatibility of the respective Hungarian rules with Article 3 of the European Convention on Human Rights (prohibiting inhuman or degrading treatment or punishment) in the *László Magyar v. Hungary* case.⁹

In 2018 the Court stated, that the revised and amended regulation is not eligible either, moreover it is not able to meet the standards outlined by the European Court of Human Rights case-law.¹⁰

2.2. Current regulation

The Hungarian sanctioning system – including the real life imprisonment – is regulated in the Act C of 2012 on the Criminal Code (hereinafter: Criminal Code), however some principles and ground rules have been declared in the Fundamental Law of Hungary. The regulation also lays on international and European standards.

Important international and European standards are for example United Nations Convention on the Rights of the Child, which includes an age limit for real life imprisonment in 20 years¹¹; the European Convention on Human Rights, especially its Article 3 prohibition of degrading and inhuman punishment¹², also the core decisions of European Court of Human Rights.¹³

The Criminal Code defines a dual system of sanctions: it regulates the penalties and the measures. According to the Hungarian criminal-legal literature, this dualistic system is a widely supported settling.¹⁴

The penalties in the Criminal Code are the following. The general sanction, almost entirely used in the Special Part of the Criminal Code is the imprisonment (Section 34-45), which defines two types of imprisonments, the “classic” fixed-term imprisonment and the life imprisonment. Life imprisonment can be subdivided in two types as well, as it is described below.¹⁵

⁷ See more AMBRUS István: *Az Alkotmánybíróság határozata a halmazati három csapásról, Jogesetek Magyarázata*, 2015/4. 5-16.

⁸ It should be mentioned that the current Criminal Code incorporates a compulsory real life imprisonment, but it requires certain circumstances, also not really common.

⁹ *László Magyar v. Hungary*, no. 73593/10.

¹⁰ *T.P. and A.T. v. Hungary*, no. 37871/14. and 73986/14.

¹¹ Hungary meets the standard; it regulates the age limit in 20 years, Criminal Code Section 41

¹² see the decisions of the European Court of Human Rights

¹³ *Kafkaris v. Cyprus*, no. 21906/04.; *Vinter and Others v. the United Kingdom*, no. 66069/09.; *László Magyar v. Hungary*, no. 73593/10.; *T.P. and A.T. v. Hungary*, no. 37871/14. and 73986/14.

¹⁴ AMBRUS István: *Some Thoughts on the Hungarian Criminal Sanctioning System, Jogelméleti Szemle*, 2016/4. (http://jesz.ajk.elte.hu/2016_4.pdf) and AMBRUS István: *Együttalkalmazási tilalmak, valamint valódi és látszólagos kógencia a büntetőjog szankciórendszerében. Belügyi Szemle* 2018/6. 88-107.

¹⁵ The Criminal Code – besides imprisonment – defines as a penalty confinement (Section 46), community service (Section 47-49), fine (Section 50-51), disqualification from a profession (Section 52-54), disqualification from driving motor vehicles (Section 55-56), a ban on entering certain areas (Section 57), a ban on visiting sport events (Section 58) and expulsion (Section 59-60). As a secondary penalty the Hungarian legal system uses exclusion from participation in public affairs

As mentioned above, in the Hungarian criminal law and sanctioning system we can differ between two types of life imprisonment. The distinction is based on the possibility of parole, which means in case of excluding the possibility of conditional release, we use the expression “real life imprisonment”.

According to the rules currently in force, when imposing a life sentence, the judge may decide to exclude the possibility of parole in the case of certain criminal offences. Furthermore, under certain circumstances, for instance, when the defendant is categorized as a so-called “violent multiple recidivist” the law obliges the judge to do so, which we call a compulsory real life imprisonment.¹⁶

In case of life imprisonment with the possibility of parole, the judge decides in the verdict; in other words the judge determines the possibility earliest time, when the conditional release (parole) can be considered. The timeframe is regulated in the Criminal Code, it can differ between 25 and 25-40 years.¹⁷

In case of life imprisonment without the possibility of parole, there is no minimum time for the parole, however there is mandatory review/pardon procedure after minimum 40 years. This institution was implemented to the Hungarian legal system with respect to the European Court of Human Rights decision in case of *László Magyar v. Hungary*.

3. THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS’ RELEVANT DECISIONS WITH RESPECT TO HUNGARY

3.1. The Court’s opinion on the real life imprisonment, The Vinter-foundings

According to the European Court of Human Rights case law (such as *Kafkaris v. Cyprus*, no. 21906/04., *Vinter and Others v. the United Kingdom*, 66069/09, 130/10, 3896/10., *László Magyar v. Hungary*, 73593/10.) can be considered as a violation of Article 3 of the European Convention on Human Rights – inhuman or degrading treatment or punishment – if the mitigation of the sentence, or the possibility of parole is – *de iure and de facto* – already excluded in the imposition. The Court has also stated, that the possibility of conditional release shall be considered at least after 25 years in every case.

3.2. László Magyar v. Hungary case

In *Magyar v Hungary* (Application no. 73593/10, 20 May 2014) the Court issued judgment on the Hungarian life imprisonment regime, and declared that the Hungarian regulation on real life imprisonment, which is *de jure* and *de facto* irreducible, amounts to a violation of the prohibition of degrading and inhuman punishment as regulated by Article 3. The judgment was appealed by the Hungarian government, but the request to was rejected. The judgment became final in October 2014.

(Section 61-62). Measures are: admonition (Section 64), probation (Section 65-66), compensational service (Section 67-68), probationary supervision (Section 69-7), forfeiture (Section 72-73), confiscation (Section 74-76), rendering electronic data irreversibly inaccessible (Section 77), compulsory psychiatric treatment (Section 78). Measure only against juveniles is the special education in a reformatory institution (Section 120-122). See more: GELLÉR Balázs – AMBRUS István – VASKUTI András: *A magyar büntetőjog általános tanai II.*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019.

¹⁶ Novozádek Nóra: *Denying the right to hope – whole life sentence in Hungary*, 2018. (<http://www.einnetwork.org/ein-voices/2018/7/9/denying-the-right-to-hope-whole-life-sentence-in-hungary>)

¹⁷ Criminal Code Section 43 (1) „*If the court has not precluded eligibility for parole with a sentence of life imprisonment, the earliest date of release on parole shall be after serving twenty-five years, or at least forty years. The earliest time of release on parole shall be determined in years.*”

The court reinstated its previous case law, in which there is two particular aspects to be analysed. First, it shall be checked whether a life sentence was de iure and de facto reducible, second, in determining whether a life sentence was reducible, the Court will ascertain whether a life prisoner convict had any prospect of release. Prisoners are entitled to know at the outset of their sentence, what they must do to be considered for release and under what conditions, including the earliest time of review.

The Court highlighted that the human rights violation was caused by the legislation in force in Hungary, also suggested to review and possibly amend the legal background of real life imprisonment.

Briefly, as found in the Vinter-case: imposition of life sentences on adult offenders for especially serious crimes, is not in itself prohibited by or incompatible with the European Convention on Human Rights. However, according to the European Court of Human Rights case law it can be considered as a violation of Article 3 of the European Convention on Human Rights – inhuman or degrading treatment or punishment – if the mitigation of the sentence, or the possibility of parole is – de iure and de facto – already excluded in the imposition.

With respect to the Magyar v. Hungary case, the Court declared, that real life imprisonment in Hungary is de jure and de facto irreducible.

Furthermore it is essential to have a proper, supervised, foreseeable and predictable reviewing mechanism, the possibility of conditional release shall be considered at least after 25 years in every case. The possibility of presidential pardon shall not be considered as a procedure like this, because it does not make the execution of the sentence in practice reducible, it is simply not enough.

The issues about the presidential pardon are the following. First of all, it is purely a discretionary decision, it lacks the proper legal background. The legislation did not oblige the authorities or the President of the Republic to assess. Also whenever a prisoner requested a pardon, whether his or her continued imprisonment was justified on legitimate penological grounds, they were not bound to give reasons for the decisions concerning such requests. Furthermore the institution of presidential pardon, taken alone did not allow prisoners to know what they had to do to be considered for release and under what conditions, and did not guarantee proper consideration of the changes and progress towards rehabilitation made by the prisoner.

We also have to mention, that the decision is not independent from the politics either, it needs contribution from the minister of justice.

Considering the abovementioned, the sanction of real life imprisonment as regulated by Hungary, amounts to a violation of the prohibition of degrading and inhuman punishment as regulated by Article 3 ECHR.

3.3. The Hungarian government's response: the mandatory pardon procedure

Due to the findings of the European Court of Human Rights, the Hungarian Government clearly had to implement certain amends, however the Criminal Code remained unchanged.

The government response was really controversial: they introduced a modification to the new Penitentiary Code. Articles 46/A-46/H into Act 240 of 2013 were inserted.

In the paragraphs mentioned above, the legislator inserted a new subtitle on the mandatory pardon proceeding of persons sentenced to life imprisonment without the possibility of conditional release. The mandatory pardon procedure means, that after having served 40 years, prisoners sentenced to real life imprisonment have the right to have the possibility of conditional release examined. This is ex officio procedure, however the convicts need to agree to the process. Every case is then deliberated by a Pardon Committee consisting of five judges. They (the committee) examine the behaviour, possible

future, family and personal circumstances, health status, etc. In every case an expert's opinion needed in the questions listed above.

Is the problem solved with this institution? I would say¹⁸ not really, mainly because of the fact that the Penitentiary Code is an executive act, so modifying its regulation will not solve the issue in general, the problematic legislative act remained in force, unchanged.

3.4. Is the mandatory pardon procedure enough? A.T. & T.P. v. Hungary case

The European Court of Human Rights basically said a certain no, for our very own Mandatory pardon process, it stated that the procedure is still not eligible for several reasons.

First of all, the pardon procedure may take place after 40 years, which is clearly excessive and goes way beyond the maximum years for review requested by the Court in earlier cases (25 years, Vinter-foundings)

Secondly, in a procedural aspect the Pardon Committee should not be considered as a „judge“ or „judicial institute“. However the members are judges, the Committee lacks the right to decide, only gives a reasoned opinion.

The President is provided with a reasoned opinion, but cannot request further/additional information from the Pardon Committee, actually has to decide either way.

Lastly, the President's decision lacks all kinds of procedural guarantees, hence it is still not able to meet the Convention's standards.

4. CONCLUSION, SUMMARY

The Hungarian regulation of the real life imprisonment raised several questions and concerns in national and international levels as well.

It can be stated that the main issue around real life imprisonment, that the standards and jurisprudence defined by the European Court of Human Rights at first were not even followed, after that were not implemented properly.

Clearly legislation needed, this is the only solution. Regarding this, we should state, that the regulation shall be included in the Criminal Code, not the Penitentiary Code. We need de jure and de facto reducibility, most likely via a proper review mechanism, also we shall provide prisoners with considering the parole in a foreseeable time, according to the Court's case law, it should not exceed 25 years.

It must be mentioned: Hungarian national courts are aware of the situation, hence the number of life imprisonments are constantly decreasing. In 2017, 21 life imprisonment imposed, in 2018 only 16, and only one of them was real life imprisonment, also, it was compulsory to impose.

Furthermore, the legislator should consider, reviewing the mandatory sentencing, and decide that do we even need mandatory (real) life imprisonment?

In my opinion to solve the issues described upon, the key is in the way of approaching the respective elements of the system, and it is also essential for the authorities in charge to reach a proactive, solution-oriented state of mind. By this I mean, that the government and the legislative authority – the parliament – should approach the topic in a way more flexible, also implement – at least – some of

¹⁸ And the Court also ruled this way.

the suggested methods, follow the European and international standards, and if it happens, we might find a possible way to handle the – yet – unsatisfactory situation around the real life imprisonment.

BIBLIOGRAPHY

AMBRUS István: Az Alkotmánybíróság határozata a halmazati három csapásról, Jogesetek Magyarázata, 2015/4. 5-16.

AMBRUS István: Some Thoughts on the Hungarian Criminal Sanctioning System, Jogelméleti Szemle, 2016/4. (http://jesz.ajk.elte.hu/2016_4.pdf) and AMBRUS István: Együttalkalmazási tilalmak, valamint valódi és látszólagos kógencia a büntetőjog szankciórendszerében. Belügyi Szemle 2018/6. 88-107.

Gauthier de BECO, Life sentences and human dignity, 9(3) THE INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMAN RIGHTS 411, 418. (2005)

GELLÉR Balázs – AMBRUS István – VASKUTI András: A magyar büntetőjog általános tanai II., ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019.

HORVÁTH Tibor: Abolition of Capital Punishment in Hungary. In Acta Juridica Hungarica. Hungarian Journal of Legal Studies, 1991/3-4. sz. pp. 153-166.

John Stuart MILL's speech in Parliamentary Debates, House of Commons, 21 April 1868. Vol. 191 §§ 1848-49.

The Legality of life imprisonment: comparative analysis of international, European and Dutch law, Legal Memorandum, 2016 (<https://pilpnjcm.nl/wp-content/uploads/2016/09/PILPG-NL-Life-Imprisonment-Comparative-Analysis-26.05.16.pdf>)

NOVOSZÁDEK Nóra: Denying the right to hope – whole life sentence in Hungary, 2018. (<http://www.einnetwork.org/ein-voices/2018/7/9/denying-the-right-to-hope-whole-life-sentence-in-hungary>)

Contact information:

Dr. Noémi Orosz, LL.M.

orosz.noemi@ajk.elte.hu

Eötvös Loránd University, Faculty of Law, Department of Criminal Law

Egyetem tér 1-3.

1053 Budapest

Hungary

TRESTNÁ POLITIKA V NEMECKEJ SPOLKOVEJ REPUBLIKE A V ČESKEJ REPUBLIKE¹

Tomáš Strémy

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: Author of the article analyzes the criminal policy in the Federal Republic of Germany and in Czech Republic. This content of the article shows elementary codes in criminal law, i.e. the Criminal Substantive Code, the Criminal Procedural Code, the Enforcement Act and the Juvenile Courts Act, which are federal laws. Furthermore, author in the article point out on investigation and prosecution system, which is independent from the police. Finally, the author discusses other juvenile courts, respectively. young adults and proposals in the future in Czech Republic.

Abstrakt: Autor v článku analyzuje trestnú politiku v Nemeckej spolkovej republike a v Českej republike. Poukazuje na elementárne predpisy v trestnom práve, t. j. trestný zákon, trestný poriadok, zákon o výkone trestu a zákon o súdoch pre mladistvých, ktoré sú federálnymi zákonmi. Autor príspevku poukazuje na vyšetrovací proces a systém prokuratúry, ktorá je nezávislá od polície. Na záver príspevku autor rozoberá osobitné sudy pre mladistvých, resp. mladých dospelých a návrhy de lege ferenda v Českej republike.

Key words: criminal policy, Federal Republic of Germany, Criminal Code, Code of Criminal Procedure, Act on Enforcement, Act on Juvenile Courts, Czech Republic.

Klíčové slová: trestná politika, Nemecká spolková republika, trestný zákonník, trestný poriadok, zákon o výkone trestu, zákon o súdoch pre mladistvých, Česká republika.

1. Úvod

Autor poukazuje na trestnú politiku v Nemeckej spolkovej republike a Českej republike. Dôvodom je skutočnosť, že sám seba sa pýta, aká je politika nášho štátu. V článku analyzuje trendy trestnej politiky v Nemeckej spolkovej republike a v Českej republike, ktoré by mohli byť inšpiráciou aj pre Slovenskú republiku. Autor článku preto naznačuje možné trendy trestnej politiky vo sfére restoratívnej justície a ukladania alternatívnych trestov.

Na vymedzenie trestnej politiky so zreteľom na jej vzťah ku kriminológii už dávnejšie (2005) upozornili Valková a Kuchta. Autor tohto článku preto vychádza z definície trestnej politiky v ich podaní: „Trestná politika je súčasť všeobecnej politiky, špeciálne zameraná na kontrolu kriminality a jej sprevádzajúcich, či inak súvisiacich sociálno-patologických javov. Nástrojom jej tvorby je využívanie poznatkov získaných vedeckými metódami a postupmi, osobitne kriminologickým výskumom a taktiež priamym uplatňovaním trestnoprávných a súvisiacich noriem v praxi, vrátane snáh o zjednotenie tejto aplikačnej praxe.“²

2. História trestnej politiky Nemeckej spolkovej republiky

Za posledných pätnásť rokov došlo k dramatickým politickým zmenám a sociálno-ekonomickým výzvam, ktoré priamo alebo nepriamo ovplyvnili Nemecko. Najdôležitejšou udalosťou

¹ Príspevok je výstupom grantového projektu APVV č. 16-0471 „Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb“.

² KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 9 – 10.

bol pád Berlínskeho múru (9. november 1989) a následná absorpcia štátu (bývalej NDR) do vtedajšieho zjednoteného a rozšíreného Nemecka. Začiatkom 90. rokov 20. storočia došlo k nárastu migrácie spojenej s rozpadom komunistických štátov a dôsledkov občianskej vojny v bývalej Juhoslávii, ako aj k hrozivej vlne xenofóbneho násillia a rastúcim pocitom neistoty.

Druhá polovica 90. rokov 20. storočia bola poznačená postupným zlepšovaním vnímania verejnosti, napriek vlnám obáv z násillia mladých ľudí a sexuálneho násillia páchaného na deťoch. Možno je priskoro posudzovať dosah teroristických činov z 11. septembra, zdá sa však, že odvrátili obavy verejnosti od „bežných“ trestných činov a zároveň oslabili odpor, ktorý bol v Nemecku veľmi silný, proti policajným akciám uskutočňovaným na základe donucovacích právomocí porušujúcich základné ľudské práva a slobody.

2.1 Trestná politika súčasnej doby

Z politického hľadiska je Nemecko federálnou republikou, ktorá sa skladá zo 16 krajín (*Länder*) vybavených vlastnými právomocami. V rámci tejto federálnej štruktúry je trestné súdnictvo rozdelené medzi federálnu a štátnu úroveň. Polícia je v zásade záležitosťou krajín, aj keď existujú federálne policajné sily. Štáty zodpovedajú za právne predpisy týkajúce sa verejného poriadku a správy policajných zborov. Policajná zodpovednosť federálnej vlády sa obmedzuje hlavne na ochranu hraníc, spoluprácu medzi federálnou vládou a krajinami pri vyšetrowaní trestných činov a v medzinárodnom boji proti zločinu. Rovnako ako polícia, tak aj väzenská správa je riadená výlučne krajinami a podobné pravidlá platia aj pre správu súdneho systému. Každá krajina je zodpovedná za obsadzovanie, platenie a udržiavanie súdov vo svojom regióne; federálny štát je zodpovedný za najvyššie súdy, ktoré konajú ako odvolacie súdy.

Hlavné kódexy v trestnom práve – **trestný zákonník, trestný poriadok, zákon o výkone trestu a zákon o súdoch pre mladistvých** – sú federálnymi zákonmi.

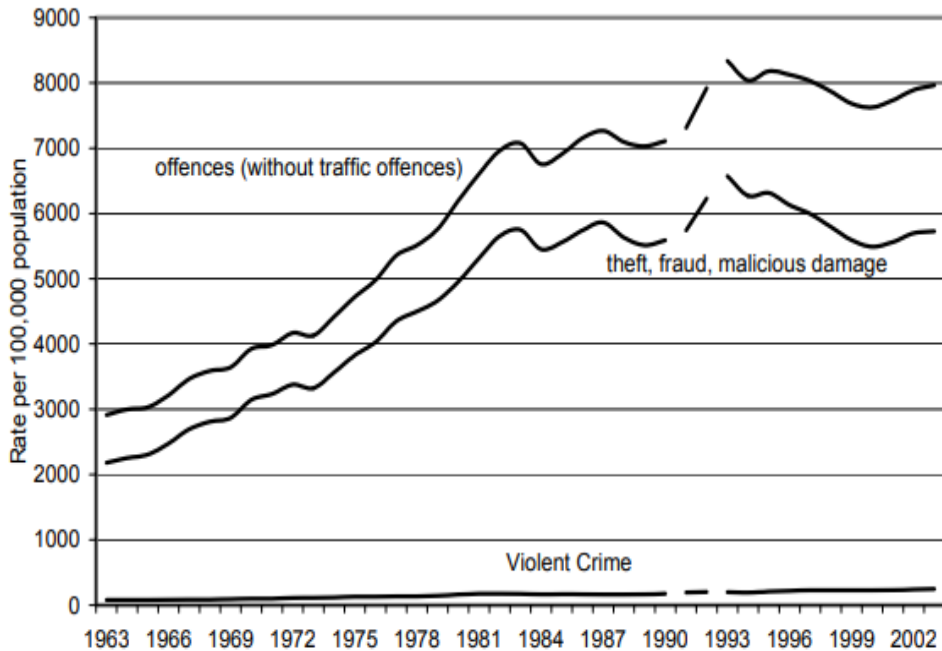
V trestnoprávných veciach sa nemecký systém spolieha na vyšetrovací proces. Preto všetky trestné stíhanie vykonáva osobitná prokuratúra (*Staatsanwaltschaft*) nezávislá od polície. Prokuratúra je zodpovedná za zistenie skutočností. Keď je osoba podozrivá zo spáchania trestného činu, môže vyzvať políciu, aby pomohla pri vyšetrowaní. V praxi je to vo väčšine prípadov naopak: polícia vedie vyšetrovanie a prokurátor sa do vyšetrovania zapojí až po ukončení vyšetrovania. Rozhodnutie prokurátora obviňiť podozrivého alebo prerušiť konanie, sa v zásade riadi pravidlom povinného trestného stíhanie. V trestnom konaní prokurátor poskytuje právneho zástupcu, ktorý koná v trestnom konaní. Nemecko má samostatný súdny systém pre mladistvých, ktorý uprednostňuje vzdelávanie ako trestné stíhanie dospievajúcich vo veku od 14 do 18 rokov a (za osobitných okolností) mladých dospelých vo veku od 18 do 21 rokov.

Po podaní obžaloby zo strany prokuratúry súd skontroluje, či existujú dostatočné dôvody na podozrenie zo spáchania trestného činu, ktorého sa obvinený údajne dopustil, potom sa môže začať konanie vo veci samej. Všeobecným súdom prvého stupňa je miestny súd (*Amtsgericht*). Ak bol spáchaný trestný čin, pre ktorý je možné ukladať trest odňatia slobody v trvaní menej ako dva roky, príslušným na rozhodnutie vo veci bude samosudca. Ak predmetom trestného stíhanie je trestný čin, pre ktorý je možné uložiť trest odňatia slobody v trvaní od dvoch do štyroch rokov, prípad sa zvyčajne dostane pred senát, ktorý sa skladá z jedného sudcu a dvoch laických prísediach (*Schöffengericht*).

Krajský súd (*Landgericht*) je zodpovedný za závažné trestné činy a trestná komora na krajskom súde (*Strafkammer*) prerokúva všetky prípady, v ktorých sa má vykonať trest odňatia slobody na viac ako štyri roky. Súd s tromi profesionálnymi sudcami a dvoma laikmi (*Schwurgericht*) prerokúva mimoriadne závažné prípady, predovšetkým tie, ktoré majú za následok smrť osoby. Vo výnimočných prípadoch vrátane trestných činov proti štátu je zodpovedný vyšší krajský súd (*Oberlandesgericht*).

Pre trestné činy mladistvých a mladých dospelých existujú osobitné súdy. Senát, ktorý bude príslušný konať vo veci, pozostáva z jedného sudcu a dvoch prísediach (*Jugendschöffengericht*). Oddelenie pre mladistvých „*Jugendkammer*“ je v prvom rade zodpovedný za prípady, ktoré (ak by sa týkali dospelých) boli prerokúvané *Schwurgerichtom*. *Jugendkammer* však koná aj v prípadoch týkajúcich sa ochrany mladých ľudí, t. j. v prípadoch, keď je spáchaný zločin dospelým, ktorý ubližuje dieťaťu alebo mladistvému. Okrem toho *Jugendschöffengericht* zvyčajne prerokúvajú prípady proti mladistvým a mladým dospelým páchatelom.

2.2. Štatistiky

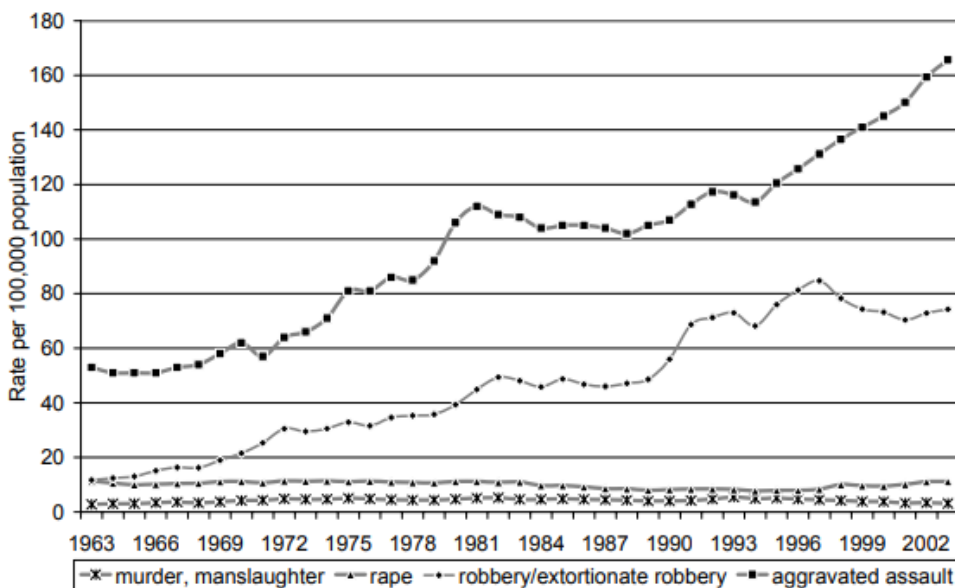

Graf 2

Zdroj: The Konstanz Inventory on Crime Trends in Germany [online].
Dostupné na: www.uni-konstanz.de/rtf/kik

Kriminalita zaznamenaná políciou sa od polovice 60. rokov minulého storočia zreteľne zvýšila a najvýraznejší nárast bol v 70. rokoch 20. storočia. V rokoch 1996 až 2000 sa kriminalita mierne znížila, ale v posledných rokoch sa opäť zvýšila. **Miera kriminality sa líši geograficky**, ale regionálne rozdiely sa zmenšujú. Kriminalita je vyššia vo východnej (bývalej komunistickej časti) ako v západnej časti a vyššia v severnej ako v južných oblastiach. Týmto regionálnym vzorcom sa venovala malá pozornosť, zdá sa však pravdepodobné, že odrážajú sociálno-ekonomické rozdiely (Entorf a Spengler 2000). **Južné a západné Nemecko sú vo všeobecnosti bohatšie ako sever a východ.**

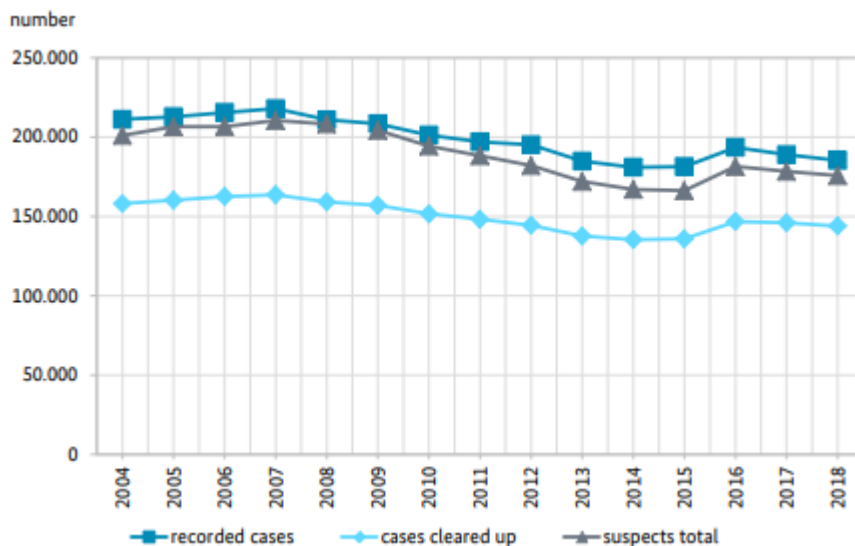
Dlhodobý nárast celkových trestných činov zaznamenaný políciou je vo veľkej miere spôsobený nárastom majetkových trestných činov, najmä drobných krádeží. Pozitívne je, že od roku 1993 do roku 2003 zaznamenali domáce krádeže a krádeže z osobných automobilov takmer 50 % spáchaných trestných činov. V porovnaní s tým sú násilné trestné činy, ktoré poškodzujú fyzickú integritu jednotlivca, pomerne zriedkavé. Násilné trestné činy – najmä ublíženie na zdraví a lúpež – sa zvýšili. Miera najzávažnejších násilných trestných činov – vražda a znásilnenie – je časom relatívne stabilná alebo dokonca klesá.

Graf 3

Zdroj: The Konstanz Inventory on Crime Trends in Germany [online].

Dostupné na: www.uni-konstanz.de/rtf/kik

Graf 4 Násilná kriminalita

Zdroj: Police Crime Statistics Yearbook 2018 [online]. Dostupné na:

file:///C:/Users/vivobook/Downloads/pks2018_english.pdf

3. Trestná politika v Českej republike

Trestná politika je súčasťou všeobecnej politiky, ktorá je viazaná na požiadavky trestnej legislatívy a nemala by ustupovať aktuálnym politickým náladám. Trestné právo musí vykazovať charakteristiky a kvality, stáť na pevných základoch a elementárnym predpokladom má byť harmónia

a koncepcnosť. Zmeny by mali byť vykonávané evolučne a nie *ad hoc*. Do úvahy musí byť brány pevný základ ako systematickosť s poukazom na zásady a funkcie trestného práva.³

Prevenia kriminality prostriedkami výchovy k právu či právnomu vedomiu sa musí dostať za hranice trestného práva. Základom preventívnych cieľov trestnej politiky je:

1. Budovať kladný vzťah k právu; nesmie ísť o odcudzený nástroj pre určité skupiny ľudí – stigma.
2. Vytvoriť dostatočné informačné zázemie. Žiada sa skvalitniť výuku na školách, najmä na stredných školách. Doposiaľ sa danej problematike venuje málo času. Slabá pozornosť je venovaná odbornej literatúre. Rovnako nekvalitné je vzdelávanie pedagógov (viac aplikovať tzv. *street law*).
3. Skvalitniť činnosť masových médií, sociálnych sietí – značný potenciál pre prevenciu. Keď tento nie je naplnený, je potrebná regulácia – boj proti „fake news“, podpora kritického hodnotenia zo strany príjemcov.

Kratochvíl (2012) kritizoval nekonzistentnosť právnej úpravy na úrovni Európskej únie, najmä čo do legislatívnych nástrojov, a to má podľa jeho názoru negatívny vplyv na formulovanie trestnej politiky na európskej úrovni. Zároveň hodnotí legislatívne trendy v Českej republike, čo do ich konzistentnosti pozitívne, ale zaujíma negatívny postoj voči koalícnej zmluve a Programovému vyhláseniu vlády Českej republiky, pri ktorých táto konzistentnosť abscentuje.⁴ Poukazoval na skutočnosť, že úroveň európskej a českej trestnej politiky je porovnateľná, čo predstavuje dobrú východiskovú pozíciu na implementačné procesy, pričom v závere uvádza, že by bolo vhodné, ak by sa v rámci Európskej únie uplatnil princíp „obojsstrannej inšpirácie“.⁵

Niektorí autori (Válková, Scheinost, Šámal, Hulmáková, Rozum, Tomášek, Škvain, Vlach, Háková, Kotulan) poukazujú na skutočnosť, že súčasná trestná politika v Českej republike, ktorá sa premietla aj do rekonštrukcie trestného zákona, sa uberá cestou depenalizácie a vytvárania priestoru na ukládanie alternatívnych trestov pri menej závažných trestných činoch na jednej strane a posilnenia represie, najmä zvýšením trestných sadziieb pri obzvlášť závažných zločinoch. Kriticky hodnotia fakt, že alternatívne tresty nie sú dostatočne využívané a taktiež skutočnosť, že pri niektorých menej závažných trestných činoch (prip. z dôvodu recidívy pri niektorých trestných činoch) došlo k zvyšovaniu trestných sadziieb. Taktiež negatívne hodnotia zvyšovanie väzenskej populácie.⁶ Naopak pozitívne hodnotia skutočnosť, že súdy pristupujú k ukládaniu krátkodobých nepodmienečných trestov skôr výnimočne. Ďalej poukazujú na skutočnosť, že trest domáceho väzenia je málo využívaný, čo je tak (nepochybné) aj pri nedostatočnom elektronickom monitoringu odsúdených; tresty povinnej práce a zákaz vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské podujatia sú tiež slabo využívané, pričom najmä druhý spomenutý trest môže predstavovať veľmi efektívny nástroj individuálnej a generálnej prevencie. Autori rovnako poukazujú na dôležitosť peňažného trestu a využívania odklonov v trestnom konaní.⁷

³ BOHUSLAV, L. Ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 tr. zák. aneb zhodnocení (ne)dostatečností současné právní úpravy. In: JELÍNEK, J. a kol. *Deset let od přijetí českého trestního zákoníku*. Praha: Leges, 2019, s. 408.

⁴ KRATOCHVÍL, V. *Trestné politické aspekty Smlouvy o Ústavě pro Evropu a Lisabonské reformní smlouvy (východiska a perspektivy evropské a vnitrostátní trestní politiky)* [online]. Dostupné na: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/viewFile/5924/5035> [cit. 2020-01-15].

⁵ KRATOCHVÍL, V. *Trestné politické aspekty Smlouvy o Ústavě pro Evropu a Lisabonské reformní smlouvy (východiska a perspektivy evropské a vnitrostátní trestní politiky)* [online]. Dostupné na: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/viewFile/5924/5035> [cit. 2020-01-15].

⁶ VÁLKOVÁ, H., SCHEINOST, M., ŠÁMAL, P., HULMÁKOVÁ, J., ROZUM, J., TOMÁŠEK, J., ŠKVAJN, P., VLACH, J., HÁKOVÁ, L., KOTULAN, P. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí* [online]. Dostupné na: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97186/1483947_helena_valkova_9-38.pdf?sequence=1&isAllowed=y [cit. 2020-01-15].

⁷ VÁLKOVÁ, H., SCHEINOST, M., ŠÁMAL, P., HULMÁKOVÁ, J., ROZUM, J., TOMÁŠEK, J., ŠKVAJN, P., VLACH, J., HÁKOVÁ, L., KOTULAN, P. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí* [online]. Dostupné na:

Na základe uskutočnených analýz možno (podľa už menovaných autorov) zvážiť ďalšie uvedené zmeny legislatívnej povahy, aplikačnej praxe a zamerania výskumu.

V oblasti všeobecnej sankčnej politiky ide o:

- dekriminalizáciu, príp. čiastočnú dekriminalizáciu trestného činu zanedbania povinnej výživy, t. j. obmedziť trestnosť iba na prípady, kde by mohol byť oprávnený vystavený nebezpečeniu núdze;
- zrušenie dolnej hranice pri trestných činoch krádeže podľa § 205 ods. 2 Trestného zákoníku;
- ospravedlnenie z platby nákladov spojených s výkonom trestu domáceho väzenia v prípade sociálne slabých páchatelov, kde bol nedostatok finančných prostriedkov na ich zaplatenie a mohlo by to byť diskriminujúcim faktorom pre uloženie tejto sankcie;
- vyžiadanie stanoviska probačnej a mediačnej služby v prípade, že súd, ktorý rozhoduje trestným rozkazom, zvažuje uloženie podmieneného odsúdenia páchatelovi, ktorý bol v predchádzajúcich troch rokoch odsúdený pre trestný čin alebo bol v tom čase prepustený z výkonu trestu odňatia slobody, ku vhodnosti uloženia tejto sankcie, prípadne či by nemala byť kombinovaná s dohľadom či uložením ďalších primeraných povinností a opatrení;
- zmenu právnej úpravy skráteného prípravného konania tak, aby sa skutočne konalo skráteným konaním, t. j. aby ich bolo možné aplikovať iba v prípadoch, keď je možné postaviť obvineného pred súd vo veľmi krátkom čase po spáchaní trestného činu a zároveň nie sú splnené podmienky pre uplatnenie odklonov s restoratívnymi prvkami;
- zavedenie povinnosti štátneho zástupcu (prokurátora) rozhodnúť o odklone s restoratívnymi prvkami v prípade, že sú splnené podmienky pre jeho uplatnenie;
- priebežné vyhodnocovanie aplikačnej praxe v oblasti ukladania trestov trestnými rozkazmi, t. j. či zvolená sankcia skutočne zodpovedá všetkým požiadavkám významným pre ukladanie trestu, a to nielen pri opakovanej recidíve, ale tiež či u prvopáchatelov (konkrétnych) nebolo možné aplikovať odklony s restoratívnymi prvkami, a to nielen v praxi súdov, ale aj štátnych zástupcov v oblasti využívania práva podať odpor v prípadoch, vrátane zisťovania rozdielov medzi jednotlivými regiónmi;
- rozšírenie spolupráce medzi štátnymi zástupcami (prokurátormi), sudcami a probačnou a mediačnou službou ako pri ukladaní, tak pri výkone alternatívnych sankcií.

V oblasti sankčnej politiky uplatňovanej voči mladistvým:

- v prípade uloženia trestného opatrenia domáceho väzenia skrátiť lehotu, na ktorú môže byť táto sankcia uložená (najviac na šesť mesiacov) a ukladať ju v kombinácii s dohľadom, prípadne inými vhodnými výchovnými opatreniami: rozvíjať tiež služby zamerané na prácu a pomoc rodine, resp. ďalším osobám žijúcim v domácnosti;
- zrušiť možnosť rozhodovania trestným rozkazom v prípade mladistvých, ktorí už dovŕšili osemnásť rok svojho veku;
- rozvíjať ponuku probačných programov, predovšetkým tých, ktoré sú zamerané na chronických mladistvých páchatelov, zaistiť regionálnu dostupnosť probačných programov a väčšiu stabilitu ich financovania, zabezpečiť nezávislú objektívnu evaluáciu týchto programov;
- zrušiť možnosť ukladania zabezpečovacej detencie mladistvým alebo aspoň výrazne sprísniť podmienky pre možnosť ich uloženia pri tejto vekovej kategórii páchatelov, napr. obmedzením na obzvlášť závažné zločiny.

V oblasti sankčnej politiky uplatňovanej voči deťom mladším ako 15 rokov:

- zakotviť nové nestacionárne opatrenia ako druhý variant ochrannej výchovy,
- umiestniť dieťa v profesionálnej pestúnskej rodine,
- uzákoniť možnosť súdu pre mládež aplikovať v tomto špecifickom type konania tiež opatrenia podľa Občianskeho zákonníka,
- zvážiť zrušenie možnosti ukladať deťom mladším ako pätnásť rokov ochranné liečenie a naopak upraviť možnosť ukladať im ochranné opatrenia zhabania veci.

V oblasti sankčnej politiky uplatňovanej voči mladým dospelým (blízkym veku mladistvým):

- viac modifikovať postavenie tejto kategórie delikventov, napr. obligatónym skrátením hornej hranice trestnej sadzby trestu odňatia slobody o jednu štvrtinu, vylúčením možnosti aplikovať

výnimočný trest sprísnením podmienok pre uloženie zabezpečovacej detencie (obdobne ako u mladistvých).⁸

Šámal vymedzuje trestnú politiku takto: „*Trestní politiku proto vymezujeme jako soubor vědeckých a právních nástrojů spolu s činností subjektů obecné politiky, kdy tato činnost spočívá ve stanovení a realizaci cílů a priorit ve vztahu k regulaci a kontrole kriminality, přičemž k tomuto jsou využívány uvedené nástroje. Zjednodušeně řečeno jde o proces dosahování určitých cílů a priorit týkajících se kriminality, a to s využíváním specifických prostředků vědeckých (poznatky zejména kriminologie) a právních (trestní právo).*“ Zároveň poukazuje na to, že: „*Trestní politiku formují, a v podmínkách demokratického právního státu tomu nemůže být jinak, zásadně reprezentativní a výkonné orgány veřejné moci coby subjekty trestní politiky.*“ Rovnako si dáva otázku, aké mantinely by mali byť kladené týmto subjektom trestnej politiky. Šámal uvádza, že zodpovedný zákonodarca by mal vychádzať z odborných poznatkov kriminológie a „**neměla ustupovat aktuálním politickým náladám a potřebám**“.⁹

4. Záver

Autor článku sa zaoberá trestnou politikou v Nemeckej spolkovej republike a v Českej republike. Zaujala ho právna úprava mladistvých v týchto dvoch krajinách, ktorá by mohla byť inšpiráciou (pro futuro) aj pre Slovenskú republiku. V kontexte s obsahom článku autor odporúča zaradiť nasledujúce body do všeobecnej sankčnej politiky v Slovenskej republike:

- ospravedlnenie z platby nákladov spojených s výkonom trestu domáceho väzenia v prípade sociálne slabých páchatel'ov, kde bol nedostatok finančných prostriedkov na ich zaplatenie a mohlo by to byť diskriminujúcim faktorom pre uloženie tejto sankcie,
- priebežné vyhodnocovanie aplikačnej praxe v oblasti ukladania trestov trestnými rozkazmi, t. j. či zvolená sankcia skutočne zodpovedá všetkým požiadavkám významným pre ukladanie trestu, a to nielen pri opakovanej recidíve, ale tiež či u prvopáchatel'ov (konkrétnych) nebolo možné aplikovať odklony s restoratívnymi prvkami, a to nielen v praxi súdov, ale aj štátnych zástupcov v oblasti využívania práva podať odpor v prípadoch, vrátane zisťovania rozdielov medzi jednotlivými regiónmi,
- zavedenie povinnosti prokurátora rozhodnúť o odklone s restoratívnymi prvkami v prípade, že sú splnené podmienky pre jeho uplatnenie a
- dekriminalizáciu, príp. čiastočnú dekriminalizáciu trestného činu zanedbania povinnej výživy.

Použitá literatúra:

1. BOHUSLAV, L. Ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 tr. zák. aneb zhodnocení (ne)dostatečnosti současné právní úpravy. In: JELÍNEK, J. a kol. *Deset let od přijetí českého trestního zákoníku*. Praha: Leges, 2019, s. 408. ISBN 978-80-7502-354-4.
2. ČENTĚŠ, J. et. al. *Trestný zákon s komentářom*. 4. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2018. 1008 s. ISBN 978-80-8155-076-8.
3. DIANIŠKA, G. et. al. *Kriminológia*. 3 rozšírené vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. 408 s. ISBN 978-80-7380-620-0.
4. GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. 588 s. ISBN 978-80-7598-554-5.
5. FRANC, P. *Schizofrenie trestní politiky* [online]. Dostupné na: [<http://soudci.cz/zpravy-a-stanoviska/slovo-soudce/328-schizofrenie-trestni-politiky-.html>] [cit. 2020-01-15].

⁸ VÁLKOVÁ, H., SCHEINOST, M., ŠÁMAL, P., HULMÁKOVÁ, J., ROZUM, J., TOMÁŠEK, J., ŠKVAJN, P., VLACH, J., HÁKOVÁ, L., KOTULAN, P. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí* [online]. Dostupné na: [https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97186/1483947_helena_valkova_9-38.pdf?sequence=1&isAllowed=y] [cit. 2020-01-15].

⁹ ŠÁMAL, P., STRYA, J. *Trestní právo a trestní politika* [online]. Dostupné na: [<https://www.ceska-justice.cz/2018/11/pavel-samal-jan-strya-trestni-pravo-trestni-politika/>] [cit. 2020-01-15].

6. KRATOCHVÍL, V. *Trestně politické aspekty Smlouvy o Ústavě pro Evropu a Lisabonské reformní smlouvy (východiska a perspektivy evropské a vnitrostátní trestní politiky)* [online]. Dostupné na: [\[https://journals.muni.cz/cpvp/article/viewFile/5924/5035\]](https://journals.muni.cz/cpvp/article/viewFile/5924/5035) [cit. 2020-01-15].
7. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck, 2005. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
8. ROZUM, J., TOMÁŠEK, J., VLACH, J., HÁKOVÁ, L. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy* [online]. Dostupné na: [\[http://www.ok.cz/iksp/docs/439.pdf\]](http://www.ok.cz/iksp/docs/439.pdf) [cit. 2020-01-15].
9. ŠÁMAL, P., STRYA, J. *Trestní právo a trestní politika* [online]. Dostupné na: [\[https://www.ceska-justice.cz/2018/11/pavel-samal-jan-strya-trestni-pravo-trestni-politika/\]](https://www.ceska-justice.cz/2018/11/pavel-samal-jan-strya-trestni-pravo-trestni-politika/) [cit. 2020-01-15].
10. VÁLKOVÁ, H., SCHEINOST, M., ŠÁMAL, P., HULMÁKOVÁ, J., ROZUM, J., TOMÁŠEK, J., ŠKVAJN, P., VLACH, J., HÁKOVÁ, L., KOTULAN, P. *Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí* [online]. Dostupné na: [\[https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97186/1483947_helena_valkova_9-38.pdf?sequence=1&isAllowed=y\]](https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97186/1483947_helena_valkova_9-38.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [cit. 2020-01-15].
11. ZEMAN, P. *Veřejnost a trestní politika* [online]. Dostupné na: [\[http://www.ok.cz/iksp/docs/388.pdf\]](http://www.ok.cz/iksp/docs/388.pdf) [cit. 2020-01-15].

Internetové zdroje:

1. Dostupné na: [\[https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/EN/Publications/PoliceCrimeStatistics/2018/pks2018_englisch.html?nn=113788\]](https://www.bka.de/SharedDocs/Downloads/EN/Publications/PoliceCrimeStatistics/2018/pks2018_englisch.html?nn=113788) [cit. 2019-12-27].
2. Dostupné na: [\[https://journals.openedition.org/champpenal/7546\]](https://journals.openedition.org/champpenal/7546) [cit. 2019-12-27].
3. Dostupné na: [\[https://www.dw.com/en/crime-rate-in-germany-lowest-since-1992-but-seehofer-still-issues-stern-warning/a-43697232\]](https://www.dw.com/en/crime-rate-in-germany-lowest-since-1992-but-seehofer-still-issues-stern-warning/a-43697232) [cit. 2019-12-27].
4. *The Konstanz Inventory on Crime Trends in Germany* [online]. Dostupné na: [\[https://cms.uni-konstanz.de/fileadmin/archive/jura-ki/kik/\]](https://cms.uni-konstanz.de/fileadmin/archive/jura-ki/kik/) [cit. 2019-12-27].
5. Dostupné na: [\[file:///C:/Users/vivobook/Downloads/Criminal_Justice_Germany_en%20\(1\).pdf\]](file:///C:/Users/vivobook/Downloads/Criminal_Justice_Germany_en%20(1).pdf) [cit. 2019-12-27].
6. Dostupné na: [\[https://journals.openedition.org/chs/698\]](https://journals.openedition.org/chs/698) [cit. 2019-12-27].
7. *Dôvodová správa – zmena systému vonkajšej diferenciacie* [online]. Dostupné na: [\[https://apps.odok.cz/attachment/-/down/RACK9ZXJL9FQ\]](https://apps.odok.cz/attachment/-/down/RACK9ZXJL9FQ) [cit. 2020-01-15].
8. *Východiska a princípy nového trestného rádu* [online]. Dostupné na: [tps://hfidacipes.org/wp-content/uploads/2016/03/Trestn%C3%AD-řád-východiska-a-princípy.pdf](https://hfidacipes.org/wp-content/uploads/2016/03/Trestn%C3%AD-řád-východiska-a-princípy.pdf) [cit. 2020-01-15].

Kontaktné údaje:

Tomáš Strémy, prof. JUDr., PhD.
tomas.stremy@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo námestie č. 6
P.O.BOX 313
811 00 Bratislava
Slovenská republika

INDIVIDUALIZÁCIA SPÔSOBU VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY

Jozef Griger

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže

Abstract: The current legal regulation of the system of individualization of the method of imprisonment in the Slovak Republic is based on criminal law criteria and links the imposition of imprisonment with the determination of the method of its execution. The aim of the paper is to point out the shortcomings of this regulation and, in the light of the recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, to propose solutions aimed at differentiating prisoners based on security risks, skills and needs determined by the prison service.

Abstrakt: Aktuálna právna úprava systému individualizácie spôsobu výkonu trestu odňatia slobody v Slovenskej republike vychádza z trestnoprávných kritérií a spája uloženie trestu odňatia slobody s určením spôsobu jeho výkonu. Cieľom príspevku je poukázať na slabé stránky tejto úpravy a v zrkadle odporúčaní Európskeho výboru na zabránenie mučeniu a neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu navrhnúť riešenia smerujúce k diferenciacii odsúdených na základe bezpečnostných rizík, zručností a potrieb odsúdeného určených väzenskou službou.

Key words: imprisonment, prison, differentiation.

Kľúčové slová: trest odňatia slobody, väzenie, diferenciacia.

1 ÚVOD

Človek za mrežami je jedným z najzávažnejších problémov trestnej politiky Slovenskej republiky - bežné výdavky na jednu väznenú osobu predstavujú skoro 17 tis. eur ročne (46,03 eur denne)¹, index väzenskej populácie je približne 195 väznených osôb na 100 tis. obyvateľov² (v rámci EU sme po Litve a Českej republike štátom s tretím najvyšším počtom väznených osôb na 100 tis. obyvateľov), 62,8 % odsúdených je vo výkone trestu odňatia slobody opakovane.³ Je pozitívnu povinnosťou celého trestného systému (nielen väzenskej služby, ale i sudcov, prokurátorov, advokátov a ministerstva spravodlivosti SR) uvedený problém riešiť.

Moderné trestné systémy chápu trest odňatia slobody (ďalej len „trest“) nielen ako prostriedok dočasnej izolácie odsúdeného, ale ako cestu k návratu odsúdeného do spoločnosti – prostriedok resocializácie vychádzajúci zo zásady

1. **individualizácie trestu** – „*druh a výmera trestu musia byť súdom v každom konkrétnom prípade stanovené tak, aby zodpovedali všetkým zvláštnostiam daného prípadu*“⁴ a
2. **individualizácie spôsobu výkonu trestu** – *Spôsob výkonu trestu má byť prispôsobený zločincovi, a nie zločinu, pretože trest uložený za rovnaké trestné činy nepôsobí rovnako na*

¹ Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2018 (dostupná online: <https://www.zvjs.sk/file/f7b67581-d958-4b46-874d-3495ce6eb5f0.pdf>)

² Počet väznených osôb bol k 19. februáru 2020 spolu 10 701 osôb (z toho 9 030 odsúdených a 1 671 obvinených) – zdroj: informačný systém Zboru väzenskej a justičnej stráže (mesačne aktualizované údaje o základnej štruktúre väznených osôb sú dostupné online: <https://www.zvjs.sk/sk/statistiky>).

³ K 1. februáru 2020 bolo vo výkone trestu v Slovenskej republike opakovane 5 676 odsúdených osôb (dostupné online: <https://www.zvjs.sk/file/c5db77ca-5ebc-43f7-822a-a9d4ff712bcb.pdf>)

⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, PL. ÚS 106/2011, článok IV. I, bod 27, prvý odstavec.

všetkých zločincov. Tak ako nemožno liečiť chorobu, ale iba chorého, nemožno napraviť zločin, ale iba zločincina.⁵

Pre efektívne využívanie systému sankcií nestačí iba individualizovať trest (rešpektovať zásady jeho ukladania), pretože trestný zákon a jeho konkretizácia v rozsudku sú iba prológom trestu. **Či trest dosiahne stanovený cieľ, závisí až od spôsobu jeho výkonu, ktorý má byť individualizovaný vo vzťahu k prognóze rizikového správania odsúdeného v podmienkach väznice** (riziko úteku, riziko násilného správania voči odsúdeným, voči príslušníkom zboru, voči zamestnancom zboru a voči sebe samému) a **kriminogénnym rizikám a potrebám odsúdeného.**

2 SYSTÉM DIFERENCIÁCIE ODSÚDENÝCH V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Základným nástrojom individualizácie spôsobu výkonu trestu je systém diferenciácie odsúdených. Diferenciácia odsúdených umožňuje prostredníctvom aplikácie klasifikačných kritérií zabezpečiť

- bezpečný výkon trestu prispôsobený rizikám konkrétnych skupín odsúdených a negatívnym vplyvom väzenského prostredia – **určenie stupňa stráženia** (v Slovenskej republike aktuálne označená ako vonkajšia diferenciácia) a
- adresnú účasť odsúdeného v resocializačných, terapeutických, výchovných a vzdelávacích programoch – **určenie rozsahu programu zaobchádzania** (v Slovenskej republike aktuálne označená ako vnútorná diferenciácia).

Kým vonkajšia diferenciácia má teda za cieľ oddeliť odsúdených s vyšším potenciálom rizikového a násilného správania vo vnútri väznice v záujme zaistenia ich primeranej izolácie, sledovania a kontroly pohybu, vnútorná diferenciácia rozdeľuje odsúdených podľa ich resocializačného potenciálu a predpokladov zapájania do výchovných programov.

Rôzne diferenciačné systémy výkonu trestu sa rozvíjajú prakticky od osvieteneckého zavedenia trestu odňatia slobody ako základu trestnej politiky. Tieto systémy sa líšia nielen v ich vonkajšom prejave (intenzita regulácie pohybu, používané metódy, formy a prostriedky zaobchádzania), ale aj v klasifikačných kritériách, oprávnených subjektoch ich aplikácie, či možnostiach a spôsobe ich priebežného vyhodnocovania. Spôsob výkonu trestu na území Slovenska prešiel od umiestňovania odsúdených do trestníc, žalárov a väzení na základe typovej závažnosti trestného činu⁶, cez umiestňovanie odsúdených do trestných ústavov, súdnych väzníc a pracovných táborov na základe triednej politickej diferenciácie⁷, až po súčasne aplikovaný koncept vonkajšej a vnútornej diferenciácie zavedený zákonom č. 59/1965 Sb. o výkone trestu odňatia slobody (rekodifikácia Trestného práva uvedený koncept prebrala).

Aktuálny diferenciačný systém výkonu trestu pozostáva na Slovensku z dvoch už vyššie uvedených prvkov – vonkajšej diferenciácie a vnútornej diferenciácie. Hlavným klasifikačným kritériom vonkajšej diferenciácie je typová závažnosť spáchaného trestného činu a trestnoprávna recidíva odsúdeného. Po zohľadnení trestnoprávných kritérií súd vo výroku o treste zaradí páchatela na výkon trestu do ústavu na výkon trestu minimálneho, stredného alebo maximálneho stupňa stráženia (vzhľadom na oprávnený subjekt sa niekedy vonkajšia diferenciácia označuje aj ako súdna diferenciácia).⁸ Hoci súd môže pri určovaní potrebného stupňa stráženia zohľadňovať aj mieru narušenia páchatela (§ 48 ods. 4 Trestného zákona), **primárnymi klasifikačnými kritériami sú trestnoprávne kritéria.** Zaradenie odsúdeného do konkrétneho stupňa stráženia ovplyvňuje v súlade so zákonom č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých

⁵ PANÍČEK, F.: Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, n. p., 1970. s. 102

⁶ Zák. čl. V/1878 – Trestný zákon o zločinoch a prečinoch (uhorský trestný zákon) a zák. čl. XL/1879 – Trestný zákonník o priestupkoch (uhorský zákonník o priestupkoch)

⁷ Trestný zákon č. 86/1950 Sb.

⁸ § 48 Trestného zákona.

zákonov v znení neskorších predpisov jeho pohyb a kontrolu vo väznici⁹, spôsob ubytovania¹⁰, možnosti pohybu mimo väznice,¹¹ ale aj výkon niektorých práv garantovaných zákonom o výkone trestu.¹² V priebehu výkonu trestu môže dôjsť k zmene vonkajšej diferenciacie odsúdeného – na rozdiel od pôvodného určenia stupňa stráženia je klasifikačné kritérium určené v zákone o výkone trestu. Podľa § 9 ods. 2 až 3 zákona o výkone trestu ak odsúdený zaradený do ústavu s vyšším stupňom stráženia plní program zaobchádzania, môže mu súd zmeniť spôsob výkonu trestu preradením do ústavu s nižším stupňom stráženia; to neplatí pre odsúdeného na doživotný trest. Ak odsúdený porušuje opakovane alebo závažným spôsobom ústavný poriadok, je podozrivý zo spáchania trestného činu počas výkonu trestu, z jeho prípravy alebo pokusu, môže mu súd zmeniť spôsob výkonu trestu preradením do ústavu s vyšším stupňom stráženia. Materiálne kritérium správania odsúdeného vo výkone trestu je doplnené o formálnu podmienku vykonaného trestu v určenom stupni stráženia. Podľa § 9 ods. 4 druhá veta zákona o výkone trestu odsúdený môže podať návrh o zmenu spôsobu výkonu trestu preradením len do ústavu s nižším stupňom stráženia po vykonaní (a) tretiny trestu, ak bol zaradený do ústavu so stredným stupňom stráženia, (b) tretiny zo zvyšku trestu zostávajúceho po jeho preradení z ústavu s maximálnym stupňom stráženia do ústavu so stredným stupňom stráženia, (c) polovice trestu, ak bol zaradený do ústavu s maximálnym stupňom stráženia.¹³ Formálna podmienka „zmiernenia“ stupňa stráženia sa netýka návrhového oprávnenia riaditeľa ústavu alebo prokurátora (v praxi sa však návrhové oprávnenie riaditeľa ústavu alebo prokurátora využíva len v prípade „sprísnenia“ stupňa stráženia).

Klasifikačné kritéria na umiestnenie odsúdeného v rámci diferenciačných skupín A, B, C vnútornej diferenciacie sú rámcovo upravené v § 10 až 22 vyhlášky Ministerstva spravodlivosti SR č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov (ďalej len „Poriadok výkonu trestu“), resp. v rámci špecializovaných oddielov vnútornej diferenciacie v § 78 a nasl. zákona o výkone trestu. **Diferenciačnú skupinu určí riaditeľ ústavu na návrh odbornej komisie posudzujúcej výsledky dôkladnej vstupnej diagnostiky odsúdeného (psychologické vyšetrenie, vstupná sociálna diagnostika) a poznatkov o správaní odsúdeného vo výkone trestu a výkone väzby.** Na základe poznania postojov k plneniu povinností a programu zaobchádzania môže byť vnútorná diferenciacia odsúdenému v priebehu výkonu trestu riaditeľom ústavu zmenená.

3 APLIKAČNÉ PROBLÉMY VONKAJŠEJ DIFERENCIÁCIE

Už pri pôvodnom legislatívnom zakotvení konceptu vonkajšej diferenciacie založenej na súdnom rozhodovaní sa v diskusii poslancov Národného zhromaždenia Československej socialistickej republiky objavili prvé náznaky aplikačných problémov: *„Průzkumy v nápravných zařízeních přesvědčivě ukázaly, že diferenciace odsouzených podle nového řádu je správná a že znamená na úseku nápravně výchovné činnosti v nápravných ústavech krok vpřed. Zkušenosti*

⁹ V ústave s minimálnym stupňom stráženia sa spravidla ubytovne odsúdených od budička do večierky neuzamykajú, odsúdení majú povolený pohyb vo vymedzených priestoroch ústavu / v ústave so stredným stupňom stráženia sa spravidla odsúdení uzamykajú v ubytovniach, nie však v celách alebo izbách, odsúdení sa mimo ubytovni pohybujú pod dohľadom príslušníka zboru / v ústave so stredným stupňom stráženia sa spravidla cely, ubytovne a izby odsúdených uzamykajú počas celého dňa, odsúdení sa mimo ciel a ubytovni pohybujú pod dozorom príslušníka zboru.

¹⁰ V minimálnom a strednom stupni stráženia sú odsúdení spravidla ubytovaní v izbách (izba spravidla nie je vybavená bezpečnostnými dverami) / v maximálnom stupni stráženia sú odsúdení ubytovaní v celách (cela je vybavená bezpečnostnými dverami, signalizačným zariadením, oddeleným hygienickým zariadením, umývadlom s pitnou vodou).

¹¹ V ústave s minimálnym stupňom stráženia možno v súvislosti s plnením pracovných úloh pre potreby ústavu povoliť voľný („nekontrolovaný“) pohyb aj mimo ústavu. / V ústave so stredným a maximálnym stupňom stráženia sa voľný pohyb mimo ústavu nepovoľuje.

¹² Spôsob realizácie návštevy (§ 24 ods. 4 zákona o výkone trestu); nosenie vlastného občianskeho odevu (§ 20 a § 76 ods. 2 písm. d) zákona o výkone trestu); rozsah možnosti používať telefónne zariadenie (§ 27 a § 76 ods. 2 písm. e) zákona o výkone trestu).

¹³ Podľa § 9 ods. 5 zákona o výkone trestu môže odsúdený podať návrh podľa odseku 4 najskôr po uplynutí šiestich mesiacov od začiatku výkonu trestu; ak bol odsúdenému uložený trest kratší ako šesť mesiacov, po uplynutí troch mesiacov.

poslanců však také ukázaly, že by soudy měly více zvažovat, do jaké diferenciální skupiny mají zařadit odsouzeného. V činnosti soudů na tomto úseku jsou značné rozdíly. To potvrzují zkušenosti poslanců téměř ze všech navštívených nápravných zařízení.¹⁴ Podobné výhrady k súdnej aplikácii vonkajšej diferenciacie mal aj historicky prvý náčelník správy Zboru nápravnej výchovy Slovenskej socialistickej republiky Dr. František Paníček, ktorý v roku 1970 konštatoval nasledovne: „Kritéria zákona (§ 39a ods. 2 Trestného zákona) nemožno aplikovať mechanicky. Sama povaha trestného činu, prípadne počet vykonaných trestov nevyjadrujú vždy presne stupeň a povahu narušenia páchatela. Osobitné ustanovenie (ods. 3) preto umožňuje, aby súd pri stanovení výkonu trestu postupoval odlišne a zaradovoval páchatela do inej nápravno-výchovnej skupiny, ak je „so zreteľom na závažnosť spáchaného trestného činu, stupeň a povahu narušenia páchatela toho názoru, že jeho náprava a prevýchova bude v inej skupine lepšie zaručená“. Súdy často neprizerajú na toto osobitné ustanovenie a postupujú mechanicky. Súdy si zrejme pritom situáciu uľahčujú. Zaradenie do inej nápravno-výchovnej skupiny totiž vyžaduje osobitné zdôvodnenie, a teda aj hlbšiu znalosť konkrétneho prípadu, najmä však osobnosti páchatela. A to je zatiaľ jeden z najslabších článkov nášho rozhodovania. **Neznalosť osobnosti páchatela, jeho narušností a neznalosť faktických podmienok výkonu trestu sú zrejme príčinou toho, že ustanovenie § 39a ods. 3 Trestného zákona sa používajú celkom výnimočne ... Prítom si treba uvedomiť, že závažnosť (škodlivosť) trestného činu a nebezpečnosť páchatela nie sú priamo úmerné. Hodnotenie nebezpečnosti páchatela v súvislosti so škodlivosťou činu neznamená, že páchatel je nebezpečný v rovnakej miere ako trestný čin. Negatívnu hodnotu trestného činu musíme teda zvažovať oddelene od hodnoty osobnosti páchatela.**¹⁵

Nové trestnoprávne inštitúty, ktoré so sebou priniesli zmeny Trestného zákona a rekodifikácia trestného práva uvedené výhrady nielenže neodstránili, ale priniesli ďalšie negatíva, ktoré možno zhrnúť do nasledovných bodov:

1. súdna diferenciacia nezohľadňuje prognózu rizikového správania odsúdeného v podmienkach väznice (riziko úteku, riziko násilného správania voči odsúdeným, voči príslušníkom zboru, voči zamestnancom zboru a voči sebe samému), nakoľko súd nemá pri vyhlasovaní rozsudku primeraný diagnostický aparát a dostatočné poznanie rozdielov v spôsobe výkonu trestu jednotlivých stupňov stráženia;
2. určenie stupňa stráženia môže byť predmetom konania o dohode o vine a treste (§ 232 ods. 8 písm. c) Trestného poriadku) a nebezpečný odsúdený si môže mieru svojej izolácie „zobchodovať“;¹⁶
3. určenie rôzneho stupňa stráženia odsúdeného pri postupne uložených trestoch;
4. prehodnotenie súdnej diferenciacie nie je flexibilné – medzi potrebou sprísnenia alebo zmiernenia izolácie odsúdeného formalizovanej v návrhu riaditeľa väznice a verejným zasadnutím, na ktorom rozhoduje súd o zmene spôsobu výkonu trestu môže uplynúť až 60 dní (§ 411 ods. 1 Trestného poriadku);
5. prehodnotenie súdnej diferenciacie na základe potreby sprísnenia alebo zmiernenia stráca význam, ak súd vyhovie návrhu na povolenie obnovy konania, nakoľko ak sa zruší výrok o treste, tak sa obligatórne zrušia aj ďalšie rozhodnutia na zrušené rozhodnutie obsahovo nadväzujúce, ak vzhľadom na zmenu, ku ktorej zrušením došlo, stratili podklad (§ 400 ods. 1 Trestného poriadku);
6. zaťaženosť súdov „väzenskou“ agendou.¹⁷

¹⁴ Stenozáznam ze schůze č. 6 Národního shromáždění Československé socialistické republiky (IV. volební období) (dostupné online: <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=55007>)

¹⁵ PANÍČEK, F.: Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, n. p., 1970. s. 118

¹⁶ Uvedený stav je viditeľný pri posudzovaní rozdelenia odsúdených medzi jednotlivými stupňami stráženia. Kým v roku 2004 bolo percentuálne rozloženie odsúdených v jednotlivých stupňoch stráženia (MSS – SSS – MAX) 47,73 % - 41,83 % a 10,44 %, tak aktuálny stav 49,78 % - 43,47 % - 6,75% (údaj k 19.02.2020).

¹⁷ Napríklad v roku 2020 súd rozhodol o zmene spôsobu výkonu trestu spolu v 462 prípadoch (v uvedenom počte nie sú zahrnuté návrhy, ktoré súd zamietol).

4 MEDZINÁRODNÉ POROVNANIE

Z hľadiska európskeho porovnania patrí Slovenská republika k jedným z posledných štátov, ktoré pri určovaní stupňa stráženia odsúdeného zohľadňujú trestnoprávne kritéria a o bezpečnom výkone trestu rozhoduje výhradne súd (obdobný stav je napr. v Maďarsku) – tzv. súdna diferenciácia. Vo väčšine krajín Rady Európy rozhoduje o stupni stráženia odsúdeného buď výhradne väzenský orgán (väzenský diferenciačný systém) - popri trestnoprávných kritériách hodnotí najmä aktuálne bezpečnostné riziká vyplývajúce z osobnosti odsúdeného (napríklad v Holandsku, Belgicku, Chorvátsku, Poľsku), alebo kombinovaný diferenciačný systém – základnú diferenciáciu na základe trestnoprávných kritérií určí súd, ktorý doplní rozhodnutie väzenskej služby (napr. Veľká Británia, Nemecko, Slovinsko a od 1. októbra 2017 aj Česká republika).¹⁸ Vzhľadom na rozsah príspevku a spoločné historické, kultúrne a právne korene sa v ďalšej časti príspevku sústredím na iba stručnú analýzu spôsobu výkonu trestu v krajinách V4. Pre získanie relevantných informácií sme v dňoch 27. januára – 5. februára 2020 realizovali dotazníkový prieskum. Dotazník so stručnou charakteristikou situácie na Slovensku a nižšie uvedenými otvorenými otázkami sme zaslali kolegom z väzenských služieb z Českej republiky, Maďarska a Poľska.¹⁹

Prieskumné otázky a odpovede:

Otázka č. 1

Aké typy väznic sú vo Vašej krajine určené na zabezpečenie bezpečného výkonu trestu odňatia slobody?

Česká republika	Maďarsko	Poľsko
Dva základné typy väznic: – s ostrahou (<i>strážením</i>) – so zvýšenou ostrahou	Tri typy väznic: – s ľahkým režimom – so stredným režimom – s prísny režimom	Tri typy väznic: – uzavreté – poloopené – otvorené

Otázka č. 2

Kto (popríklad kedy) rozhoduje o type väznice, do ktorej sa odsúdený zaradi (súd pri vynášaní rozsudku, väzenská služba po prijatí a pod.)?

Česká republika	Maďarsko	Poľsko
O zaradení odsúdeného do základného typu väznice rozhoduje súd	Súd pri vynášaní rozsudku.	O zaradení odsúdeného rozhoduje Väzenská komisia do 14 dní od nástupu do výkonu trestu. O zaradení môže rozhodnúť aj súd, ale stáva sa to veľmi zriedka.

Otázka č. 3

Na základe akých kritérií rozhoduje orgán uvedený v odpovedi na otázku č. 2 o zaradení odsúdeného do typu väznice (berie tento orgán len trestnoprávne kritéria – napr. spáchaný trestný čin - alebo berie do úvahy aj kriminogénne riziká, bezpečnostné riziká a potreby odsúdeného)?

Česká republika	Maďarsko	Poľsko
Súd berie do úvahy najmä trestnoprávne kritéria; všetky ďalšie kritéria súvisiace s mierou nebezpečnosti,	Osobný záznam a záznam z registra trestov, akýkoľvek predchádzajúci väzenský záznam, informácie o	Väzenská komisia berie do úvahy všetky kritériá - trestný čin, všetky druhy rizík, osobná a rodinná situácia atď.

¹⁸ Všeobecné informácie o systémoch diferenciácie vo vybraných krajinách sú uvedené v dôvodovej správe k návrhu zákona, ktorým sa mení zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů. Vzhľadom na rozsah príspevku a spoločné historické, kultúrne a právne korene sa v ďalšej časti príspevku sústredím na iba stručnú analýzu výkonu trestu v krajinách V4, osobitne na zmeny realizované v Českej republike.

¹⁹ V mesiaci marec – apríl 2020 plánuje Zbor väzenskej a justičnej stráže rovnaký dotazník sprístupniť na vyplnenie prostredníctvom nástroja Knowledge management system organizácie EuroPris (Európska organizácia sietí väzenských služieb – mimovládne dobrovoľné zoskupenie aktuálne 33 väzenských služieb Rady Európy).

kriminogénnych rizík a pod. posudzuje väzenská služba pri umiestňovaní odsúdených do oddelení s nízkym, stredným a vysokým stupňom zabezpečenia zriadeným v rámci typu väznice so strážením (viď otázka č. 5)	spáchanom trestnom čine, ktoré môžu byť relevantné a klasifikáciu režimu po analýze rizík	
---	---	--

Otázka č. 4

Ak o type väznice, do ktorej sa odsúdený zaradí, rozhoduje väzenská služba, kým je toto rozhodnutie preskúmateľné (súdom, prokuratúrou, ministerstvom a pod.)?

Česká republika	Maďarsko	Poľsko
Zaradenie odsúdeného do stupňa zabezpečenia - rozhodnutie riaditeľa väznice – je preskúmateľné súdom.	-	Rozhodnutie Väzenskej komisie môže preskúmať Väzenský súd (zložený z väzenského sudcu a väzenského prokurátora).

Otázka č. 5

Máte v jednotlivých typoch väzníc vytvorené aj ďalšie vnútorné členenie? Ak áno, tak aké.

Česká republika	Maďarsko	Poľsko
Väzenská služba umiestňuje odsúdeného vo väznici so strážením do oddelenia s nízkym, stredným a vysokým stupňom zabezpečenia. Tu posudzuje podľa zákona a) vonkajšie riziká (závažnosť trestného činu, kriminálna minulosť, druh a počet uložených trestov a ochranných opatrení) b) vnútorné riziká (stupeň a povaha narušenia, charakteristika osobnosti, spôsob života, hrozba úteku, ďalšie trestné stíhanie, plnenie programu zaobchádzania a pod.)	-	Jednotlivé typy väzníc sa môžu deliť na časti pre mladistvých, prvotrestaných a recidivistov.

5 ULOŽENIE TRESTU VÝLUČNE NA ZÁKLADE ZÁKONA

Vyššie uvedené aplikačné problémy, skúsenosti viacerých krajín s väzenským diferenciačným systémom, či odporúčania Výboru CPT by mohli na prvý pohľad viesť k záveru o potrebe legislatívnych zmien súčasného stavu v súdnej diferenciácii. Bola by však zmena, ktorou by sa rozhodovanie o určení stupňa strázenia presunulo zo súdu na riaditeľa väznice, v súlade s článkom 7 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“)? Má byť súčasťou pojmového vymedzenia „rozhodovania o treste“ okrem druhu a výmery trestu aj určenie spôsobu jeho výkonu?

K predmetným otázkam sa vyjadril aj Ústavný súd Českej republiky vo svojom náleze zo dňa 30. novembra 1994 publikovanom v Sbírcе zákonů pod č. 8/1995 Sb.. V tomto náleze riešil otázku súladu zmeny vonkajšej diferenciácie s článkom 39 a 40 Listiny základných práv a slobôd. Podstatou sporu bola novela zákona o výkone trestu odňetí svobody č. 294/1993 Sb. ktorá okrem iného zverila rozhodovanie o zmene zaradenia do typu väznice²⁰ riaditeľovi väznice a rozhodnutie o tejto zmene

²⁰ Rozhodnutie o zaradení odsúdeného do typu väznice však naďalej ostalo súčasťou výroku o treste.

podrobila súdnej ochrane.²¹ Ústavný súd nálezom sporné ustanovenia zrušil z nasledovných dôvodov:

1. „S odvoláním na ustanovení § 122 odst. 1 tr. ř. odsuzující rozsudek musí obsahovat výrok o trestu s uvedením zákonných ustanovení, podle nichž byl trest vyměřen. Byl-li uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, musí rozsudek obsahovat výrok o způsobu výkonu tohoto trestu (§ 39a, 81 tr. zák.). Z uvedeného plyne, že rozhodováním o trestu je jednak rozhodnutí o druhu a výměře trestu, jednak rozhodnutí o způsobu výkonu trestu odnětí svobody, což ve smyslu § 39a odst. 2 tr. zák. znamená rozhodnutí soudu o zařazení pachatele do určitého typu věznice. **Bude-li se toto rozhodnutí, o němž se zmiňuje § 122 odst. 1 tr. ř. v závorce (§ 39a, 81 tr. zák.), považovat za původní rozhodnutí o trestu, potom rozhodnutí o přeřazení z jednoho typu věznice do druhého je možné považovat za rozhodnutí odvozené, i když se o něm citovaný § 122 odst. 1 tr. ř. výslovně nezmiňuje. Z faktu, že rozhodnutí o přeřazení odsouzeného je rozhodnutím odvozeným, nelze bez dalšího dovodit možnost, aby bylo svěřeno jinému orgánu než soudnímu.** Tento jeho odvozený charakter z něj nečiní rozhodnutí zcela jiné povahy, než je původní rozhodnutí o zařazení odsouzeného do typu věznice. Ústavní soud je toho názoru, že je tomu právě naopak. Jak rozhodnutí původní, tak odvozené, ve výše uvedeném smyslu, jsou rozhodnutími o trestu.“;
2. Ve svém pojmovém a obsahovém smyslu má kategorie trestu nejen svou kvantitativní, časovou dimenzi, ale také svou dimenzi kvalitativní, vypovídající o tom, v jakém rozsahu a jakým způsobem je zasažena lidská svoboda a důstojnost. Spojitost naznačených dimenzí je vyjádřena i zákonným požadavkem, že pokud je uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, musí rozsudek obsahovat i výrok o způsobu výkonu tohoto trestu (§ 122 odst. 1 tr. ř.). **Také tento výrok je tedy ve své podstatě výrokem o trestu, přiřazujícím k jeho kvantitativní dimenzi i dimenzi kvalitativní.** Tato interpretace má oporu i v chápání lidských práv a svobod, neboť zde nejde jen o délku trestu, ale i o jeho vztah k mezím těchto práv a svobod a intenzitě zásahu do práv a svobod.

Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „Súd“) vo svojej rozhodovacej činnosti odlišuje opatrenia, ktoré predstavujú „trest“ a opatrenia, ktoré sa týkajú „výkonu“ a „vykonávaní“ tohto trestu najmä vo vzťahu k otázkam skoršieho prepustenia z výkonu trestu. Tieto „opatrenia výkonu trestu“ (podmienečné prepustenie, amnestia a pod.) podľa Súdu nespádajú pod článok 7 Dohovoru (napr. Montcornet de Caumont proti Francúzsku, sťažnosť č. 59290/00, ECHR 2003-VII.). Súd však pripustil, že v praxi je rozlišovanie „trestu“ a „výkonu trestu“ nie vždy jasné. Ako interpretačné pravidlo v nami posudzovanom prípade môže podľa môjho názoru slúžiť:

- pravidlo 52 Odporúčania Rec(2006)2 Výboru ministrov členským štátom o Európskych väzenských pravidlách, podľa ktorého sa má bezpečnostné riziko posúdiť až po prijatí odsúdeného do väznice;
- opakovaná kritika Európskeho výboru na zabránenie mučeniu a neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (ďalej len „Výbor CPT“). Výbor CPT v správe pre vládu Slovenskej republiky o návšteve Slovenskej republiky, ktorú uskutočnil v dňoch 19. až 28. marca 2018 opakovane zdôraznil, že diferenciáciu väzňov by malo vždy robiť vedenie väznice na základe individuálneho posúdenia rizika a potrieb vo svetle správania sa každého odsúdeného po nástupe na výkon trestu. Výbor CPT rovnako opakovane zdôraznil, že

²¹ Dôvody uvedenej zmeny právnej úpravy sú stručne zachytené v dôvodovej správe nasledovne: „*Stávající právní úprava, podle níž o zařazení odsouzeného do určitého typu ústavu pro prakticky celý výkon trestu rozhoduje rozsudkem soud, se neosvědčila jako adekvátní a pružná. Soud v této fázi nemůže s určitou mírou pravděpodobnosti odhadnout, jak se odsouzený v podmínkách výkonu trestu bude chovat a jak bude akceptovat, nebo naopak odmítat resocializační program. Proto se navrhuje úprava, která zajišťuje potřebnou prostupnost mezi jednotlivými typy ústavů a zároveň umožňuje, aby odsouzený, kterému nebylo vyhověno, nebo jehož postavení ve výkonu trestu bylo rozhodnutím ředitele ústavu zhoršeno, se domáhal soudní ochrany. Ústavy pro výkon trestu se rozdělují do čtyř základních typů a liší se navzájem především mírou a způsobem střežení odsouzených. Rozdílné míře ostrahy koresponduje i rozdílná míra omezení pohybu odsouzených v rámci ústavu, případně i mimo něj.*“ (dostupné online:

https://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t0536_02.htm

väzenský personál má oveľa lepšie predpoklady na stanovenie primeraného stupňa bezpečnostných opatrení v prípade odsúdeného v danom ústave než sudca v štádiu vynášania rozsudku.²² Hoci odporúčania Výboru CPT nie sú pre kontrolované štáty právne záväzné, ale ich nenaplnením sa štáty vystavujú riziku opodstatnenosti prípadnej individuálnej sťažnosti, nakoľko pri vzťahu Súd a Výbor CPT ide o rovnaký predmet záujmu – dodržiavanie Dohovoru. Súd a Výbor CPT sa navzájom ovplyvňujú - pri posudzovaní individuálnej sťažnosti sa Súd odvoláva aj na poznatky uvedené v správach Výboru CPT adresovaných krajinám, voči ktorým smeruje individuálna sťažnosť – Výbor CPT posudzuje podmienky zistené počas kontroly aj v duchu judikatúry Súdu.²³

6 POSTOJ ODBORNEJ VEREJNOSTI

Nakoľko by zmena systému individualizácie spôsobu výkonu trestu odňatia slobody (vonkajšej diferenciacie) predstavovala štrukturálnu zmenu vo vykonávacom konaní, je dôležité otvoriť tento problém širšej odbornej diskusii za účasti súdov, prokuratúry a väzenskej služby. Jednou z prvých iniciatív v tejto oblasti bolo zisťovanie a vyhodnocovanie kvalitatívnych výrokov odborníkov pôsobiacich v ústavoch na výkon väzby a v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, prokurátorov vykonávajúcich dozor nad zachovávaním zákonnosti v miestach výkonu trestu odňatia slobody a účastníkov celoslovenského podujatia organizovaného Justičnou akadémiou s názvom „Podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody“. Názory odborníkov sa sumarizovali od septembra 2017 do januára 2019 prostredníctvom dotazníka so zatvorenými a polozatvorenými otázkami. Dotazník, ktorý obsahoval aj ďalšie otázky týkajúce sa vykonávacieho konania, bol realizovaný v rámci vedeckého projektu VEGA 1/0542/17 – „Hodnotenie implementácie a budúceho vývoja sankčného mechanizmu po 10 rokoch účinnosti trestných kódexov v SR“ Právnickou fakultou Univerzity Komenského v spolupráci s Generálnym riaditeľstvom Zboru väzenskej a justičnej stráže.²⁴

Systému vonkajšej diferenciacie sa týkali nižšie uvedené otázky. Experti v nich vyjadrovali názor na súčasný – súdom určený spôsob výkonu trestu (otázka č. 1), resp. úpravu de lege ferenda, podľa ktorej by vonkajšiu diferenciaciu určovala väzenská správa (otázka č. 2). Respondenti si mohli vybrať jednu možnosť z preddefinovaného číselníka odpovedí. Odpovede respondentov sú sumarizované v nasledovnej tabuľke.

Otázka č. 1

Považujete spôsob zaradenia odsúdených do jednotlivých stupňov stráženia za vyhovujúci?

	zbor	prokuratúra	účastníci Justičná akadémia ²⁵
jednoznačne áno	9 %	94 %	81 %
skôr áno	67 %	6 %	12 %
skôr nie	13 %	0 %	7 %
jednoznačne nie	6 %	0 %	0 %

²² Správy Výboru CPT z jednotlivých periodických návštev Slovenska sú dostupné online na adrese <https://www.coe.int/en/web/cpt/slovak-republic>.

²³ GRIGER, J., L'ORKO, J.: Správy Európskeho výboru na zabránenie mučeniu a neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu a ich dopad na väznenstvo Slovenskej republiky. In: „I. Košické dni trestného práva – Perspektívy vývoja európskeho trestného práva“ Zborník vedeckých príspevkov z Interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konajúcej sa dňa 23.-24.11.2017. Košice: Právnická fakulta UPJŠ, ISBN 9778-80-8152-613-8, s. 227 - 234

²⁴ Dotazníkového zisťovania názorov sa zúčastnilo 96 respondentov zo Zboru väzenskej a justičnej stráže (71 pedagógov a 26 vedúcich oddelení výkonu väzby, výkonu trestu a otvorených oddelení), 19 prokurátorov a 41 účastníkov celoslovenského podujatia organizovaného Justičnou akadémiou s názvom „Podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody“.

²⁵ Profesné zloženie respondentov: 1 x asistent sudcu, 1 x právny čakaťel prokuratúry, 6 x prokurátor, 5 x sudca, 28 x vyšší súdny úradník

neviem sa vyjadriť	6 %	0 %	0 %
Otázka č. 2			
Je pre Vás prijateľné (po zmene právnej úpravy) aby mal väzenský orgán (riaditeľ ústavu, komisia, resp. iný určený orgán) možnosť určiť vonkajšiu diferenciaciu namiesto súdu?			
	zbor	prokuratúra	účastníci Justičná akadémia
jednoznačne áno	25 %	0 %	5 %
skôr áno	33 %	33 %	68 %
skôr nie	34 %	61 %	17 %
jednoznačne nie	7 %	6 %	3 %
neviem sa vyjadriť	1 %	0 %	7 %

Zaujímavým zistením je, že i napriek prevažujúcemu súhlasu respondentov so súčasným spôsobom zaradenia odsúdených do jednotlivých stupňov stráženia, si vyše polovica respondentov zo zboru, resp. ¾ účastníkov celoslovenského podujatia organizovaného Justičnou akadémiou vie predstaviť, že vonkajšiu diferenciaciu by určoval väzenský orgán. Pri odpovediach účastníkov celoslovenského podujatia je však nutné poznamenať, že títo respondenti odpovedali na predložený dotazník až po vzdelávacej aktivite, na ktorej im bol okrem iného vysvetlený systém vonkajšej diferencie na Slovensku a v zahraničí. Hoci sa pre rozdielny prístup k metodike výskumu výsledky odpovedí jednotlivých skupín respondentov nedajú relevantne porovnať, dá sa zo zvoleného postupu a odpovedí predpokladať, že zmena systému (oprávneného orgánu) by bola odbornou verejnosťou akceptovaná len v prípade, že by jej predchádzala zásadná informačná kampaň.

Na výzvu k uvedeniu dôvodu, ktorý vedie respondentov k nesúhlasu so zmenou orgánu, ktorý by rozhodoval o vonkajšej diferenciacii, reagovali respondenti nasledovne:²⁶

Odborníci zo zboru	<i>Z dôvodu potreby odbornosti posudzovania</i>
	<i>Administratívny nárast práce, kvalifikovanosť osôb, riešenie opravných prostriedkov</i>
Prokurátori	<i>Väzenský orgán nedisponuje s poznatkami z tvorby vecí a spisového materiálu pre možnosť určiť vonkajšiu diferenciaciu</i>
Účastníci Justičná akadémia	<i>V zásade to nie je zlé riešenie, ale rozhodnutie RU by malo byť preskúmateľné súdom</i>
	<i>Nedostatočná kvalifikácia a predpoklady pre ZVJS</i>
	<i>O treste rozhoduje súd</i>

7 ZÁVER

Som si vedomí, že rozhodnutiu o prípadnej zmene existujúceho právneho stavu musí predchádzať široká odborná diskusia všetkých subjektov trestnej politiky štátu. Predkladaný príspevok je len vstupom do hlbšej diskusie, ktorá by mala v súlade s odpoveďou vlády SR na správu Výboru CPT z ostatnej návštevy vyvrcholiť spracovaním analýzy Ministerstva spravodlivosti SR o možnostiach a opatreniach potrebných k legislatívnej zmene existujúceho systému vonkajšej diferencie.

Z doteraz zhromaždených podkladov sa prikláňam k potrebe zmeny súčasného systému. **Ak totiž vonkajšia diferenciacia nemá vplyv na rozsah práv odsúdeného, ale len na legitímnu mieru kontroly odsúdeného s cieľom zaistiť bezpečný výkon trestu, tak určenie stupňa stráženia konkrétneho odsúdeného nepredstavuje individualizáciu trestu, ale je súčasťou individualizácie spôsobu výkonu trestu.** Princíp rozhodovania väzenskej služby o bezpečnom pobyte vo väzení je totiž už v súčasnosti zakotvený pri diferencovaní obvinených vo výkone väzby.

²⁶ Odpovede respondentov ponúkajú z dôvodu autenticity v pôvodnom znení (bez autorskej korekcie)

Finálna podoba prípadných legislatívnych zmien viacerých právnych predpisov (Trestný zákon, Trestný poriadok, zákon o výkone trestu, Poriadok výkonu trestu) musí byť dôkladne pripravená a podporená organizačno-technickými opatreniami na strane Zboru väzenskej a justičnej stráže. Rovnako musí byť schválená s dostatočnou časovou rezervou, nakoľko vysvetlenie účelu zmeny systému vonkajšej diferenciacie bude kľúčové pre jej akceptáciu.

Použitá literatúra:

PANIČEK, F.: Výkon trestu odňatia slobody v minulosti a dnes. Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, n. p., 1970.

GRIGER, J., LORKO, J.: Správy Európskeho výboru na zabránenie mučeniu a neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu a ich dopad na väzenstvo Slovenskej republiky. In: „I. Košické dni trestného práva – Perspektívy vývoja európskeho trestného práva“ Zborník vedeckých príspevkov z Interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konajúcej sa dňa 23.-24.11.2017. Košice: Právnická fakulta UPJŠ, ISBN 9778-80-8152-613-8

Kontaktné údaje:

JUDr. Jozef Griger

grigerj@zvjs.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže

Šagátova 1

821 08 Bratislava

PRÁVO NA KVALITNÚ OBHAJOBU AKO SÚČASŤ (ATRIBÚT) PRÁVNEHO ŠTÁTU¹

Sergej Romža

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Abstract: The right of defense is a fundamental right of the accused person, which is guaranteed both by international documents and by internal rules. An integral part of the rights of defense of the accused is also the right of the accused to a certain quality of defense if the defense is to fulfill its function. The quality of the defense is determined by a number of factors, both procedural and tactical. The attorney is the bearer of this obligation, the guarantor is the state.

Abstrakt: Právo obvineného na obhajobu patrí medzi základné právo obvineného, ktoré mu garantujú tak medzinárodné dokumenty, ako aj vnútorná úprava. Integrálnou súčasťou práva na obhajobu obvineného je aj právo obvineného na určitú kvalitu obhajoby pokiaľ obhajoba má plniť svoju funkciu. Kvalita obhajoby je determinovaná celým radom faktorov tak procesného charakteru, ako aj taktického charakteru. Obhajca je nositeľom tejto povinnosti, pričom garantom je práve štát.

Keywords: State; defense attorney; the rights of the defense; defense tactics; defense strategy; accused; quality of defense;

Kľúčové slová: štát; obhajca; právo na obhajobu; taktika obhajoby; stratégia obhajoby; obvinený; kvalita obhajoby;

ÚVOD

Jedným zo základných atribútov (princípov) právneho štátu, je aj princíp ochrany základných práv a slobôd občanov.

Právo na obhajobu, vrátane práva na kvalitnú obhajobu, je reglementované a garantované tak v medzinárodných dokumentoch, ktorými je Slovenská republika viazaná, ako aj vnútornou normatívnou úpravou, ktorej samozrejme dominuje úprava obsiahnutá v Ústave Slovenskej republiky a nadväzne aj úprava, obsiahnutá v trestnoprocesnom kódexe.

Konkrétne požiadavky na kvalitný výkon obhajoby *expressis verbis*, reglementuje Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, v čl. 6 ods. 3 písm. c), ako súčasť práva obhajovať sa pomocou obhajcu.

Na reglementáciu označeného práva v medzinárodných dokumentoch, ideovo a vecne nadväzuje aj úprava obsiahnutá v Ústave Slovenskej republiky. V tejto súvislosti imanentnou súčasťou katalógu základných práv a slobôd garantovaných ústavou, je aj právo na obhajobu, ktoré je primárne implikované v čl. 50 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky a sekundárne aj v čl. 46 ods. 1, v širšom kontexte ako súčasť práva na spravodlivé súdne konanie.

O význame práva na obhajobu, v štruktúre ostatných procesných práv garantovaných Trestným poriadkom, svedčí skutočnosť, že zákonodarca zakomponoval právo na obhajobu a jeho ochranu, ako základnú zásadu trestného konania, čo nadobúda na význame predovšetkým pri riešení interpretačných a aplikačných problémov súvisiacich s aplikačným uplatňovaním tohto práva.

Právo na kvalitnú obhajobu vyjadruje materiálnu podstatu práva na obhajobu, ako aj materiálnu podstatu právneho štátu. Jednoducho štát nemá a ani nemôže mať záujem na „formálnej“ obhajobe, ale v každom prípade na obhajobe „materiálnej“.

¹ Táto práca bola podporovaná agentúrou na podporu výskumu a vývoja, na základe Zmluvy č. APVV-16-0362.

Štát je zároveň aj garantom dodržiavania priznaného práva na kvalitnú obhajobu, a to bez ohľadu na to, v akej forme sa toto právo uplatňuje. Je vecou autonómnej úvahy a rozhodnutia štátu, či originálne kompetencie priznané Ústavou Slovenskej republiky, pri ochrane práva na obhajobu, bude uplatňovať prostredníctvom sústavy štátnych orgánov (Ministerstva spravodlivosti, resp. sústavy súdnych orgánov) alebo tieto kompetencie v určitom rozsahu delimituje na iné subjekty, predovšetkým stavovské organizácie (Slovenskú advokátsku komoru).

V každom prípade, štát sa nemôže celkom zbaviť svojich ústavných kompetencií, pri ochrane práva na obhajobu (kvalitnú obhajobu), v prípadoch tzv. povinnej obhajoby, u subjektov, ktoré vykazujú určitý procesný handicap.

I. MATERIÁLNA PODSTATA A PRINCÍPY PRÁVNEHO ŠTÁTU

Podľa čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. „Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát“.

Z dikcie čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len ako „Ústavy“), vyplýva, že sa zaručujú tri kvality štátu nachádzajúceho sa na území Slovenskej republiky:

- a) zvrchovanosť;
- b) demokratickosť a
- c) právnosť;²

Tieto kvality (atribúty) navzájom súvisia a dopĺňajú sa. Pri ochrane ústavnosti ich možno uplatniť vo vzájomnom prepojení, čo možno názorne ilustrovať aj na právnom názore Ústavného súdu, ktorý judikoval, že „ústavné požiadavky demokratického a právneho štátu vytvárajú predpoklady a medze výkonu verejnej štátnej moci. Jednou z požiadaviek **demokratického právneho štátu** založeného na princípe suverenity ľudu ustanovenom v čl. 2 ods. 1 Ústavy, podľa ktorej štátna moc pochádza od občanov, pričom verejná (štátna) moc môže byť vykonávaná výlučne na základe demokratickej legitímácie“.

Podstatou právneho štátu je naderadenosť práva nad všetkými cieľmi subjektov práva. V právnom štáte platí právo pre každého a dá sa vymôcť od každého.³

Absolútnym základom interpretácie a aplikácie čl. 1 ods. 1 Ústavy, je presadenie koncepcie materiálneho, nie však formálneho právneho štátu. V tejto súvislosti Ústavný súd judikoval, že „v právnom štáte, v ktorom sú ako neoddeliteľné súčasť, okrem iných stelesnené také princípy, ako sú práva istota a spravodlivosť (princíp materiálneho štátu), čo možno spoľahlivo vyvodit' z čl. 1 Ústavy, sa osobitný dôraz kladie na ochranu tých práv, ktoré sú predmetom jej úpravy. **Povinnosťou všetkých štátnych orgánov je zabezpečiť reálnu možnosť ich uplatnenia tými subjektami, ktorým boli priznané.**⁴

K uvedenému BRÖSTL, A., navyše dodáva a poznamenáva, že „koncepcia materiálneho právneho štátu znamená prekonanie formalistickej právno - pozitivistickej tradície 19. storočia a predvojnovnej éry, ktorá v priebehu 20. storočia viackrát odhalila svoje slabiny, ako aj prekonanie skúsenosti s totalitnými režimami.⁵

Z historického hľadiska koncepcia materiálneho právneho štátu, vo vlastnom zmysle slova (Rechtsstaat) vzniká v Nemecku, v atmosfére kompromisu medzi liberalizmom a konzervativizmom, ktorá je typická pre obdobie reštaurácie po revolučných nepokojoch v roku 1848.

Ústavný súd Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, tento zámer veľmi jasne formuloval v jednom zo svojich rozhodnutí, keď judikoval, že „na rozdiel od totalitného systému, ktorý bol založený na okamžitom účele a nikdy nebol viazaný na právne zásady, o to menej potom na ústavné zásady, demokratický štát vychádza z celkom odlišných hodnôt a kritérií“.⁶

² DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky: 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2007, s. 24

³ DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky: 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2007, s. 31.

⁴ Porov. : I. ÚS 17/1999; I. ÚS 44/1999; I. ÚS 10/98; I. ÚS 54/02;

⁵ BRÖSTL, A. a kol.: Ústavné práva Slovenskej republiky; 3. upravené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o.; 2015; s. 44.

⁶ Porov.: Pl. ÚS 1/12;

Požiadavka materiálneho právneho štátu vychádza z toho, že štát s musí pokúsiť o spravodlivé právne úpravy spôsobilé vyvolať konsenzus; je to nielen požiadavka legitimacy, ale aj stability.

Všeobecný princíp právneho štátu sa prejavuje vo viacerých parciálnych princípoch, ku ktorým patria:

- záruky základných práv a slobôd;
- legality a legitimacy;
- suverenity ľudu, suverenity občana;
- deľby moci a vzájomné brzdy a rovnovážnosť moci;
- zvrchovanosť ústavy a zákona;
- právnej istoty;
- proporcionality;⁷

Osobitné miesto medzi ennumerovanými princípmi právneho štátu, patrí princíp záruky (garancie) základných práv a slobôd, ktorým sa nadobúda konkrétna forma a obsah v štruktúre druhej hlavy Ústavy, marginálne označenej ako „základné práva a slobody“ a osobitne, v kontexte tematického zamerania tohto príspevku v štruktúre siedmeho dielu, marginálne označeného ako „právo“ na súdnu a inú právnu ochranu“, v ktorom je rovnako implikované, konkrétne v čl. 50 ods. 3 Ústavy, aj právo na obhajobu.

K označenému princípu právneho štátu – záruky základných práv a slobôd, Ústavný súd poznamenáva, že „k úlohám právneho štátu patrí vytvorenie právnych a faktických garancií uplatňovania a ochrany základných práv a slobôd svojich občanov. Ak je na uplatnenie alebo ochranu základného práva alebo slobody potrebné uskutočniť konanie pred orgánom verejnej moci, úloha štátu spočíva v zabezpečení právnej úpravy takýchto konaní dostupných bez akejkoľvek diskriminácie každému z nositeľov základných práv a slobôd“.

Koncepcia týchto konaní musí zabezpečovať reálny výkon a ochranu základného práva alebo slobody, a preto ich imanentnou súčasťou sú procesné záruky takéhoto uplatňovania a ochrany základných práv a slobôd. Ústavnosť týchto konaní predpokladá, že orgán verejnej moci, pred ktorým sa takéto konania uskutočňujú, koná zásadne nestranné, nezávisle a s využitím všetkých zákonom vytvorených prostriedkov na dosiahnutie účelu takých procesných postupov. Ústavný súd v tomto smere osobitne pripomína objektivitu takéhoto postupu orgánov verejnej moci.⁸

K uvedenému ďalej Ústavná súd dodáva a judikuje, že: „v právnom štáte právny poriadok nechráni štátnu moc pred občanmi. Právny poriadok v právnom štáte určuje postup orgánov verejnej moci (správny) tak, aby neboli porušované práva občanov“.⁹

Sumarizačne možno konštatovať, že podstata materiálneho právneho štátu spočíva v tom, že subjekty všetkých právnych vzťahov, súkromnoprávných aj verejnoprávných, sa správajú v súlade s platným právnym poriadkom.

II. MIESTO OBHAJCU V SYSTÉME PRÁVNEHO ŠTÁTU

Jedným zo základných atribútov (princípov) právneho štátu je aj princíp ochrany základných práv a slobôd občanov.

Imanentnou súčasťou katalógu základných práv a slobôd garantovaných ústavou, je aj právo na obhajobu, ktoré je implikované primárne v čl. 50 ods. 3 a sekundárne aj v čl. 46 ods. 1 Ústavy, v širšom kontexte ako súčasť práva na spravodlivé súdne konanie (*right of fair trial*).

Právo na obhajobu, je potrebné vnímať ako **absolútne právo**, ako právo, ktoré patrí každému občanovi teda tak páchatelovi trestného činu, ako aj osobe, ktorá trestný čin nespáchala a napriek tomu jej bolo vznesené obvinenie.

⁷ BRÖSTL, A. a kol.: Ústavné práva Slovenskej republiky; 3. upravené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o.; 2015; s. 47.

⁸ Porov.: II. ÚS 9/00; II. ÚS 58/2001; II. ÚS 143/02;

⁹ Porov.: II. ÚS 62/1999;

Právo na obhajobu patrí každému páchateľovi, bez ohľadu na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu, teda bez ohľadu na to, či spáchal trestný čin vraždy alebo „iba“ trestný čin výtržníctva.

Podstatou práva na obhajobu je zabezpečiť obhajovanie práv obvineného tak, aby v konaní boli objasnené všetky skutočnosti svedčiace v prospech obvineného a aby sa na ne v konaní a pri rozhodovaní prihliadali, t. j. aby nevinná osoba nebola odsúdená a páchateľ bol odsúdený len za to, čo spáchal.¹⁰ K uvedenému Vantuch, P., navyše, ale výstižne dodáva, že „**účelom obhajoby je ochrana záujmov obvineného spôsobom, ktorý by garantoval náležité a včasné objasnenie skutočností, ktoré obvineného viny zbavujú alebo jeho vinnu aspoň zmierňujú a rovnako, aby nedochádzalo k porušovaniu procesných práv obvineného a k zásahom do jeho ústavne chránených práv a slobôd**“.¹¹

V uvedenom smere obhajca vystupuje v trestnom konaní ako ochranca a garant právneho štátu.

Súčasná trestnoprávna jurisprudencia sa zhoduje v tom, že **právo na obhajobu**, pozostáva v **troch základných zložkách**:

1. právo obvineného brániť sa sám a prostriedkami podľa vlastného výberu (tzv. **materiálna obhajoba**).
2. právo obvineného mať (zvoliť) si obhajcu a radiť sa s ním o spôsobe vedenia obhajoby (tzv. **formálna obhajoba**).
3. právo obvineného vyžadovať od orgánov činných v trestnom konaní, aby s rovnakou starostlivosťou objasňovali aj skutočnosti svedčiace v jeho prospech a aby v tomto smere aj vykonávali dôkazy.¹²

Bez plného uplatnenia práva na obhajobu vo všetkých troch jeho základných zložkách a z nich odvodenej právnej úpravy, vyjadrenej v zákone, nemožno zabezpečiť (garantovať) spravodlivé rozhodnutie v trestnom konaní. Je typické, pre trestný proces, že v ňom pravidelne dochádza ku konfrontácii represívnych právomocí štátnych orgánov na strane jednej a práv a slobôd občanov, na strane druhej. Medzi týmito dvoma pólmi existuje permanentné napätie a preto neustále je potrebné hľadať prijateľnú rovnováhu (balanc), medzi nimi.¹³ K uvedenému Repík, B. navyše dodáva, že orgány činné v trestnom konaní vždy buď cielene alebo nevedome usilovali o určité obmedzenie práva na obhajobu. Naopak obvinení a obhajcovia považovali za nevyhnutné rozšírenie niektorých práv obvineného, prípadne, aby sa dbalo na ich zákonné precizovanie spôsobom, ktorý by predchádzal zbytočným konfliktom pri realizácii procesných úkonov, medzi nimi na strane druhej.¹⁴

O význame práva na obhajobu svedčí skutočnosť, že dokumenty, ktorými je Slovenská republika signatárom, radia toto právo medzi základné práva obvineného v trestnom konaní. Konkrétne, Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, radí právo na obhajobu (vo všeobecnosti) k osobitným trestnoprocesným zárukám spravodlivého prerokovania veci pred súdom.

Právo na obhajobu, je *expressis verbis*, vyjadrené v čl. 6 ods. 3 písm. c) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len ako „Dohovor“), pričom ako vyplýva z tohto článku je jeho obsahom:

- a) právo obhajovať sa sám (osobne);
- b) právo obhajovať sa pomocou obhajcu podľa vlastného výberu;
- c) právo na zaplatenie obhajcu, pokiaľ nemá prostriedky a ak si to vyžadujú záujmy spravodlivosti.¹⁵

¹⁰ MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok; stručný komentár; druhé prepracované a doplnené vydanie; Bratislava; Iura Edition; 2010; s. 35.

¹¹ VANTUCH, P.: Obhajca obvineného; Praha. C.H.Beck; 1998; s. 4.

¹² VANTUCH, P.: Obhajca obvineného; Praha. C.H.Beck; 1998; s. 6.

¹³ REPÍK, B.: Požiadavky Európskej komisie ľudských práv na trestný proces. Bulletin advokacie č. 10/1992, s. 8.

¹⁴ Tamtiež, rovnako porov.: PIPEK, J.: Práva obvineného po novelizácii trestného rádu 1990 z pohľadu realizácie práva na obhajobu. Bulletin advokacie č. 3 /1991, s. 9.

¹⁵ SVÁK, J. : Ochrana ľudských práv, v troch zväzkoch; III. zväzok; Bratislava : Eurokódex; 2011; s. 239 a nasl.

Na normatívnu reglementáciu, práva na obhajobu, obsiahnutú v medzinárodných dokumentoch, ideovo a vecne nadväzuje, kodifikácia práva na obhajobu obsiahnutá v Ústave, konkrétne v čl. 50 ods. 3. .

V tejto súvislosti Ústavný súd konštantne judikuje, že zabezpečenie práva na obhajobu je nevyhnutným predpokladom úspešného výkonu súdnictva, ktorého významnou úlohou je ochrana práv a zákonom chránených záujmov občanov. Zabezpečuje sa nielen v záujme osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie, ale v záujme celej spoločnosti.¹⁶ K uvedenému Ústavný súd navyše dodáva, že „právo na obhajobu neplynie len z ochrany práv jednotlivca, ale aj zo záujmov štátu na zistení pravdy“. Podľa názoru ústavného súdu¹⁷: „právo na obhajobu sa zaručuje ako základné právo fyzickej osoby, pričom podľa práv a slobôd základným pravidlom týchto práv je **princíp nastolenia spravodlivej rovnováhy**, medzi verejnými záujmami, ktoré sú predmetom ústavnej ochrany“.¹⁸

Konkrétnym pojmom práva na obhajobu reglementovaného tak v medzinárodných dokumentoch, ako aj v Ústave, je normatívne ukotvenie práva na obhajobu ako základnej zásady trestného konania (§ 2 ods. 9 Tr. por.), ktorá predstavuje významné interpretačné a aplikačné pravidlá pre jednotlivé procesné inštitúty, ktoré zabezpečujú konkrétnu formu a spôsob jeho uplatňovania v trestnom konaní. Zásadu práva na obhajobu je potrebné vnímať a uplatňovať, ako jednu z hlavných zásad trestného konania, ktorá zásadným spôsobom kreuje aj charakter právneho štátu. Laciak, O., v tejto súvislosti pripomína, že právo na obhajobu (zásada práva na obhajobu) je podstatným a významným prvkom právneho štátu, pričom len jeho formálne priznanie právnou normou nestačí. Pre ozajstný právny štát, často označený aj ako *rulle of law*, musí byť právo na obhajobu aj v plnej miere zaistené.¹⁹

Sumarizačne teda možno konštatovať, že subjektom trestného konania, prostredníctvom ktorého obvinený realizuje (uplatňuje) priznané právo na tzv. formálnu obhajobu je jeho obhajca. Nepochybne obhajca, pri výkone formálnej obhajoby, je objektívne favorizovaný oproti obvinenému, ktorý realizuje tzv. materiálnu obhajobu, nakoľko obhajca je osobou odborne erudovanou v oblasti trestného práva, čo vytvára nielen potenciálne, ale predovšetkým reálne podmienky (predpoklady) na kvalifikované vedenie obhajoby, na vyvažovanie handicapu obvineného oproti orgánom činným v trestnom konaní, ktoré navyše disponujú aj adekvátnym organizačno – technickým zabezpečením. V uvedenom smer, realizácia práva na obhajobu prostredníctvom obhajcu, predstavuje konkrétnu formu a spôsob praktického uplatňovania a presadzovania princípu rovnosti zbraní (*égalité des armes*).

K uvedenému Minárik, Š., navyše dodáva, že obhajca je nielen osobou, ktorá má teoretické znalosti práva, ale rovnako tak aj adekvátne praktické skúsenosti s priebehom trestného procesu. To vytvára podmienky na to, aby sa obvinený mohol voči orgánom činným v trestnom konaní brániť rovnakým spôsobom.²⁰

Obhajca je osoba, ktorá je nezávislá od štátnej moci, pričom poskytuje právne služby len v rámci zákona, pokynov klienta a interných predpisov Slovenskej advokátskej komory (§ 2 ods. 2 zákona č. 586/2003 Z.z. o advokácii). Obhajcom môže byť len advokát, Advokátom je ten, kto je zapísaný do zoznamu advokátov, ktorý vedie komora (§ 2 ods. 2 cit. zák.).

III.

KVALITA VÝKONU OBHAJOBY – ATRIBÚT PRÁVNEHO ŠTÁTU

Naj všeobecnejšie normatívne pravidlá (limity) kvalitného výkonu obhajoby možno spoľahlivo identifikovať v medzinárodných dokumentoch, ktorými je Slovenská republika viazaná, teda ktoré boli

¹⁶ Porov. : III. ÚS 41/2001;

¹⁷ Porov. : II. ÚS 34/99;

¹⁸ Porov. : III. ÚS 41/2001;

¹⁹ LACIAK, O. : Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní; Bratislava; Wolters Kluwer; 2019; s.7.

²⁰ MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok; stručný komentár; druhé prepracované a doplnené vydanie; Bratislava: Iura edition; 2010; s. 159.

predpísaným spôsobom ratifikované. Osobitne uvedené platí vo vzťahu k Dohovoru, ktorý konkrétne požiadavky na kvalitný výkon obhajoby, *expressis verbis*, normatívne ukotvil (implementoval do čl. 6 ods. 3 písm. c), ako súčasť **práva obhajovať sa pomocou obhajcu**.

Právo obhajovať sa pomocou obhajcu, je v zmysle judikatúry štrasburských orgánov ochrany práva vykladané tak, že ide o právo, ktoré:

- **sa týka všetkých štádií trestného konania;**
- **znamená možnosť voľného výberu obhajcu;**
- **musí byť konkrétne a účinné a nie teoretické a iluzórne;**

V tejto súvislosti Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESĽP“), konštantne judikuje a pripomína, že „uplatnenie práva na obhajobu, musí byť konkrétne a efektívne a nie teoretické a iluzórne. Rozlišovanie medzi právom pomocou *de iure* a *de facto*, jednoznačne v judikatúre štrasburských orgánov ochrany práva smeruje k tomu, že **čl. 6 ods. 3 písm. c) Dohovoru, zakotvuje pomoc a nie ustanovenie obhajcu**. Táto zásada sa výrazne odrazila v rozhodnutí Artico c. Taliansko (z 13. mája 1980, annuaire, č. 37) ²¹, kde sťažovateľ tvrdil, že mu nebola v konaní pred kasačným súdom poskytnutá právna pomoc obhajcom. Súd v tomto rozhodnutí pripomenul, že účelom Dohovoru, nie je garantovať práva, ktoré sú iba teoretické a iluzórne, ale práva konkrétne a účinné. V tejto súvislosti sa ESĽP odvolával aj na rozsudok vo veci Airey z roku 1979 a zároveň (navyššie) konštatoval, že čl. 6 ods. 3 písm. c) Dohovoru, hovorí o „pomoci“ a nie o „vymenovaní“. Samotné vymenovanie nezabezpečuje účinnú pomoc, pretože obhajca určený na poskytnutie právnej pomoci môže zomrieť, vážne ochorieť alebo sa jednoducho vyhnúť svojim povinnostiam. Akonáhle sa o tejto skutočnosti príslušné orgány dozvedia, musia ho buď nahradiť alebo prinútiť k splneniu jeho povinnosti.

V tejto súvislosti ESĽP osobitný akcent kladie na to, aby obvineného v trestnom konaní zastupoval (obhajoval) **kvalifikovaný obhajca**.²²

Zároveň ESĽP s osobitnou naliehavosťou pripomína, že **z práva na konkrétnu a účinnú obhajobu, však automaticky nevyplýva zodpovednosť štátu za zlý výkon obhajoby**, pretože výkon advokácie je spravidla v rukách súkromnoprávných subjektov a ide tu o občianskoprávny vzťah medzi obvineným a jeho obhajcom. To rovnako platí aj v prípadoch tzv. nutnej obhajoby.²³

V tejto súvislosti ESĽP konštatoval, že **štát má tak možnosti pri zlome výkone obhajoby a to:**

- a) buď nahradiť nečinného advokáta iným alebo**
- b) prinútiť takéhoto advokáta, aby poskytoval efektívnu obhajobu.**

V referovanom prípade však zvolil tretiu možnosť a síce nečinnosť, keď rezignoval na svoje povinnosti, čo ESĽP hodnotil ako porušenie čl. 6 ods. 3 písm. c) Dohovoru.²⁴ V tejto súvislosti ESĽP pripomenul, že **vnútroštátne orgány majú povinnosť interpretovať, len ak pochybenia právneho zástupcu sú zjavné alebo inak vzbudzujú pozornosť**.

Zaujímavým a autentickým rozhodnutím sa javí rozhodnutie ESĽP vo veci Kulikowski c. Poľsko, kde ESĽP, okrem iného, zaujal aj stanovisko ku **vzťahu – konkurencii medzi efektívnou obhajobou a nezávislosťou právnického povolania, keď judikoval, že „štát nesie**

²¹ Rovnako porov.: Rozhodnutie vo veci Godoli c. Taliansko (z 9. apríla 1984, annuaire č. 76), Kamasinski c. Rakúsko (z 19. decembra 1989, annuaire, č. 168) W.c. Švajčiarsko (Decisionset rapports, č. 22 týkajúce sa sťažnosti č. 9022/80).

²² Táto zodpovednosť môže nastať len vo výnimočných prípadoch napr. vo veci Rutkowski c. Poľsko (z 19. októbra 2000); ALVAREZ SANCHEZ c. Španielsko (z 23. októbra 2001).

²³ Táto zodpovednosť môže nastať len vo výnimočných prípadoch napr. vo veci Rutkowski c. Poľsko (z 19. októbra 2000); ALVAREZ SANCHEZ c. Španielsko (z 23. októbra 2001).

²⁴ Artico c. Taliansko (z 13. mája 1980; Annuaire, č. 37). Rovnako porov. Daum c. Portugalsko (z 21. apríla 1998, Recueil II/1998) a Sanino c. Taliansko (z 27. apríla 2006).

zodpovednosť za zabezpečenie rovnováhy medzi efektívnym prístupom k spravodlivosti (obhajobe) a nezávislosťou právnického povolania²⁵.

Pre ilustráciu, je potrebné referovať aj celkom opačné rozhodnutie ESLP, kde dospel k záveru, že „štát nemôže byť zodpovedný za nespokojnosť advokáta, ktorého si obvinený zvolil za svojho obhajcu.²⁶ Našťastie ide o celkom ojedinelé rozhodnutie a zároveň ideovo nekonzistentné oproti doterajšej ustálenej judikovanej praxi ESLP, ktorá opakovane posudzovala referovanú otázku.

Kvalita poskytovania obhajoby obvinenému je implikovaná aj na národnej úrovni, predovšetkým (primárne) v čl. 46 ods. 1 Ústavy.

Vo vzťahu ku kvalite poskytovania obhajoby, resp. k otázke **dohľadu štátu nad kvalitou poskytovania obhajoby**, zaujal Ústavný súd konzistentné stanovisko k judikovanej praxi ESLP a možno vo svojej argumentácii bol aj o niečo presvedčivejší, keď judikoval, že v prípadoch, keď zákon ustanovuje účastníkovi konania povinné zastupovanie advokátom, nestranný súd zastupuje štát a znáša zodpovednosť za to, že účastník má zákonom ustanoveného zástupcu. **Povinnosťou nestranného súdu nie je dohliadať na bezchybnú činnosť ustanoveného zástupcu, ak účastník konania na to neupozorní. Od štátnych orgánov možno vyžadovať zásah do tohto vzťahu len ak zlyhanie zástupcu ustanoveného na poskytnutie právnej pomoci je očividné alebo ak ich na to dostatočne upozornili iným spôsobom.** K uvedenému Ústavný súd navyše argumentačne presvedčivo dodáva, že od štátneho orgánu, nemožno bez ohľadu na ďalšie okolnosti prípadu vyžadovať, aby preskúmaval kvalitu právnej pomoci poskytovanej právnikom, ktorého ustanovil štátny orgán. Ak by takúto činnosť mal vykonávať súd, vstupoval by do konania mimo právomoci orgánov súdnictva ustanovenej ústavou.

V tejto súvislosti, Ústavný súd zaujal celkom jednoznačné stanovisko k otázke kvalite výkonu obhajoby a limitov intervencie štátu, keď judikoval, že **„ak nedostatky v právnej pomoci obhajcu ex officio nie sú očividné a oprávnená osoba na nedostatky v jeho činnosti neupozornila štátny orgán, ktorý obhajcu ustanovil, štátny orgán nemôže znášať zodpovednosť za to, že ustanovený obhajca neposkytuje právnu pomoc v kvalite, ktorú od neho oprávnene možno požadovať.²⁷“**

Sumarizačne možno teda konštatovať, že **povinnosťou nestranného súdu nie je dohľad ex officio nad kvalitou poskytovanej obhajoby obvinenému a zároveň sa žiada dodať, že dohľad nestranného súdu nad kvalitou poskytovania obhajoby, za referovaných podmienok, možno vzťahovať výlučne na obhajobu ex officio, na tzv. povinnú obhajobu. Súd nemôže preto intervenovať do obhajoby poskytovanej na základe uzatvorenej zmluvy o právnej službe, teda v procesnej situácii, keď si obhajcu zvolí sám obvinený, nakoľko by v takomto prípade zasahoval do právneho vzťahu, ktorý má súkromnoprávnu a nie verejnoprávnu povahu, a teda atrahoval by si kompetenciu, ktorá mu podľa zákona neprislúcha.**

V takýchto prípadoch prichádza do úvahy intervencia stavovských inštitúcií Slovenskej advokátskej komory. Právnym titulom, ktorý reglementuje kvalitu poskytovanej obhajoby, je ust. § 18 ods. 2 zákona o advokácii, podľa ktorého **„advokát je povinný pri výkone advokácie postupovať s odbornou starostlivosťou, ktorou sa rozumie, že čestne, svedomite, primeraným spôsobom a dôsledne využíva všetko, čo podľa svojho presvedčenia považuje za prospešné. Dbá pritom na účelovosť a hospodárnosť poskytovaných právnych služieb.“**

Nad rámec uvedeného sa žiada dodať, že Trestný poriadok poskytuje súdu, ktorý obhajcu ex officio ustanovil, dostatočne efektívny elektorát procesných prostriedkov (možnosti) intervencie voči obhajcovi, ktorý si neplní svoje procesné povinnosti pri vedení obhajoby, od poriadkových opatrení, vo forme napomenutia, či uloženia poriadkovej pokuty, podľa § 70 ods. 1 Tr. por., počnúc až po

²⁵ Kulikowski c. Poľsko (rozhodnutie z 19. mája 2009, sťažnosť č. 1853/03); Rovnako porov.: rozhodnutie Antoniceli c. Poľsko, rozhodnutie z 19. mája 2009, sťažnosť č. 2815/05.

²⁶ porov.: Milone c. Taliansko (rozhodnutie z 23. marca 1999, sťažnosť č. 37477/97.

²⁷ porov. : II. ÚS 26/96.

rozhodnutie o oslobodenie od povinnosti obhajovania, v prípade, ak si obhajca dlhodobo neplní svoje povinnosti a ustanovení iného obhajcu, podľa § 43 ods. 1 Tr. por. .

ZÁVER

Sumarizačne možno teda konštatovať, že v súvislosti s právom na kvalitnú obhajobu, je potrebné dôsledne sa vysporiadať s nasledovnými parciálnymi otázkami:

- a) či imanentnou súčasťou práva na obhajobu je aj právo na kvalitnú obhajobu;
- b) kto garantuje právo na kvalitný výkon obhajoby, v ktorých prípadoch a za akých podmienok;
- c) aké prostriedky nápravy, môže garant využiť, v prípadoch nekvalitného výkonu obhajoby;

ad a.) odpoveď, na v poradí prvú otázku, je celkom kategorická. Právo na kvalitnú obhajobu je implikované tak v čl. 6 ods. 3 písm. c) Dohovoru, ako súčasť práva obhajovať sa pomocou obhajcu, pričom ESLP v tejto súvislosti konštantne judikuje, že právo obhajovať sa pomocou obhajcu, musí byť konkrétne a účinné a nie teoretické a iluzórne. Jednoducho ESLP rozlišuje medzi obhajobou de iure a de facto a tým judikoval aj požiadavku na kvalitný výkon obhajoby.

ad b.) pokiaľ ide o otázku kto garantuje kvalitný výkon obhajoby, v ktorých prípadoch a za akých podmienok, čiastočnú odpoveď nachádzame opätovne v judikovanej praxi ESLP, ktorý s osobitnou naliehavosťou pripomína, že z práva na konkrétnu a účinnú obhajobu (kvalitnú obhajobu) automaticky nevyplýva zodpovednosť štátu za zlý výkon obhajoby (nekvalitnú obhajobu). Uvedené platí tak v prípadoch zvoleného, ako aj ustanoveného obhajcu.

V tejto súvislosti, Ústavný súd Slovenskej republiky, zaujal celkom jednoznačné stanovisko k otázke kvality výkonu obhajoby a limitov intervencie štátu, keď judikoval, že znáša zodpovednosť za to, že ustanovený obhajca neposkytuje právnu pomoc v kvalite, ktorú od neho možno oprávnene požadovať v prípadoch, ak:

- nedostatky v právnej pomoci obhajcu ex offa sú očividné alebo
- oprávnená osoba, na nedostatky v činnosti obhajcu ex offa upozornila;

Sumarizačne možno teda konštatovať, že povinnosťou štátu (nestranného súdu), nie je dohľad ex offa nad kvalitou poskytovanej obhajoby obvinenému a zároveň sa žiada dodať, že dohľad nestranného súdu nad kvalitou poskytovania obhajoby, za referovaných podmienok, možno vzťahovať výlučne na obhajobu ex offa, na tzv. povinnú obhajobu. Súd nemôže preto intervenovať do obhajoby poskytovanej na základe uzatvorenej zmluvy o poskytovaní právnej služby, teda v procesnej situácii, keď si obhajcu zvolí sám obvinený, nakoľko v takomto prípade, by zasahoval do právneho vzťahu, ktorý má súkromnoprávnu a nie verejnoprávnu povahu, a teda atrahoval by si kompetenciu, ktorá mu podľa zákona neprislúcha.

V takýchto prípadoch prichádza do úvahy intervencia stavovských inštitúcií Slovenskej advokátskej komory, predovšetkým je to Revízná komisia, ktorá je povinná prípady nekvalitného výkonu obhajoby stíhať a postihovať ex officio.

ad c) vo vzťahu k otázke prostriedkov nápravy, ktoré môže štát uplatniť, v prípadoch nekvalitného výkonu obhajoby, možno konštatovať celkom jednoznačne, že štát má na výber:

- buď nahradí nečinného obhajcu iným alebo
- prinúti takéhoto obhajcu, aby poskytoval efektívnu (kvalitnú) obhajobu, prostredníctvom ukladania poriadkových opatrení

Zoznam použitej literatúry:

- BRÖSTL, A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky; 3. upravené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o.; 2015.
- DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky; 2. vydanie. Šamorín: Heurka. 2007.

- LACIAK, O. : Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní; Bratislava; Wolters Kluwer; 2019.
MINÁRIK, Š. a kol.: Trestný poriadok; stručný komentár; druhé prepracované a doplnené vydanie; Bratislava: Iura edition; 2010.
PIPEK, J.: Práva obviněného po novelizaci trestního řádu 1990 z pohledu realizace práva na obhajobu. Bulletin advokacie č. 3 /1991.
REPÍK, B.: Požadavky Európskej komisie ľudských práv na trestný proces. Bulletin advokacie č. 10/1992.
SVÁK, J. : Ochrana ľudských práv, v troch zväzkoch; III. zväzok; Bratislava : Eurokódex; 2011.
SVÁK, J.: KAPIŠOVSKÁ, A.: Právo obhajovať sa pomocou obhajcu; Justičná revue; 2001 č. 4;
VANTUCH, P.: Obhajca obviněného; Praha. C.H.Beck; 1998.

Rozhodnutie vo veci Godoli c. Taliansko (z 9. apríla 1984, annuaire č. 76),
Kamasinski c. Rakúsko (z 19. decembra 1989, annuaire, č. 168) W.c. Švajčiarsko (Decisionset rapports, č. 22 týkajúce sa sťažnosti č. 9022/80).
Rutkowski c. Poľsko (z 19. októbra 2000); ALVAREZ SANCHEZ c. Španielsko (z 23. októbra 2001).
Artivo c. Taliansko (z 13. mája 1980; Annuaire, č. 37).
Daum c. Portugalsko (z 21. apríla 1998, Recueil II/1998) a Sanino c. Taliansko (z 27. apríla 2006).
Kulikowski c. Poľsko (rozhodnutie z 19. mája 2009, sťažnosť č. 1853/03);
rozhodnutie Antoniceli c. Poľsko, rozhodnutie z 19. mája 2009, sťažnosť č. 2815/05.
Milone c. Taliansko (rozhodnutie z 23. marca 1999, sťažnosť č. 37477/97).

- I. ÚS 238/04;
- I. ÚS 238/04
- I. ÚS 17/1999;
- I. ÚS 44/1999;
- I. ÚS 10/98;
- I. ÚS 54/02;
- II. ÚS 34/99;
- II. ÚS 26/96.
- II. ÚS 9/00;
- II. ÚS 58/2001;
- II. ÚS 143/02;
- II. ÚS 62/1999;
- III. ÚS 41/2001;
- III. ÚS 41/2001;
- PI. ÚS 1/12;

Kontaktné údaje autora:

prof. JUDr. Sergej ROMŽA, PhD.
email: sergej.romza@upjs.sk
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
Právnická fakulta, Katedra trestného práva
Kováčska ul. č. 26
041 75 KOŠICE
Slovensko

SANKCIE A TRESTNÁ POLITIKA¹

Lukáš Turay

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: Autor sa v článku zaoberá problematikou sankcií a trestnej politiky. Analyzuje súčasné problémy trestnej politiky a poukazuje na východiská kreácie trestných sadziieb v podmienkach Slovenskej republiky.

Summary: The author deals with the issue of sanctions and criminal policy. It analyzes the current problems of criminal policy and points out the starting points of the creation of criminal rates in the conditions of the Slovak Republic.

Kľúčové slová: trestný čin, trestná sadzba, trestná politika

Key words: crime, punishment rate, criminal policy

1. Úvod

Možno skonštatovať, že v súčasnosti sa ocitáme na pomyselnnej križovatke, kam sa v nasledujúcom desaťročí bude uberať naša trestná politika. Moderné trendy sú nepochybne naklonené k využívaniu prostriedkov tzv. restoratívnej justície. Pojem restoratívna justícia je používaný nespočetne krát, ako termín, ktorý symbolizuje nové trendy v trestnej justícii. Táto koncepcia je do istej miery renesanciou systémov, ktoré poznáme z minulosti. V minulosti bolo totiž spáchanie trestného činu vnímané ako spor medzi páchatelom a obeťou. Táto skutočnosť však často vyúsťovala do krvavých odplát, ktoré by sme len ťažko mohli zaradiť medzi inštitúty restoratívnej justície. Aj v tomto období však už existovala možnosť pre páchatel'a a obeť uzavrieť tzv. zmierovaciu zmluvu.² Okolo 12. storočia si štát vytvoril akýsi monopol na rozhodovanie o trestných činoch. Tento stav trval až do 70 rokov minulého storočia, keď sa začínajú objavovať prvé náznaky restoratívnej justície v Spojených štátoch amerických a Veľkej Británii. Išlo o experimenty s mediáciou v trestných veciach, pri ktorých dochádzalo k stretnutiu medzi páchatelom a obeťou trestného činu.³ V rámci rozširovania tohto nového myšlienkového prúdu sa postupne začal okruh tých, ktorí boli spáchaním trestného činu dotknutí rozširovať. V rámci týchto tendencií vznikla aj jedna z prvých definícií restoratívnej justície. Táto sa stala súčasťou dokumentu *Základné princípy používania restoratívnych programov v trestných veciach*, ktorý bol prijatý Hospodárskou a sociálnou radou OSN v júli 2000. Dokument obsahuje nasledujúcu definíciu restoratívnej justície: „Restoratívna justícia je proces v ktorom sa páchatel', obeť a ak je to vhodné, tak akékoľvek iné osoby alebo členovia komunit zasiahnutí trestným činom, aktívne participujú na riešení záležitostí vyplývajúcich z trestného činu. Príklady restoratívnej justície zahŕňujú mediáciu, konferencie a kruhové sedenia.“⁴

Prečo vlastne je potrebné reformovať trestnú politiku a v čom naša trestná politika, predovšetkým, zlyháva? V zásade možno hovoriť o troch oblastiach, ktoré vyvolávajú problém:

- preplnenosť väzníc,

¹ Článok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu APVV č. 15-0740 – Návody a nástroje na efektívnu elimináciu protiprávných konaní v spojení s možnou insolvenciou (APVV 15-0740 - „Guidelines and tools for effective elimination of unlawful acts in relation with potential insolvency“).

² VÁLKOVÁ, Helena; SOTOLÁŘ, A.: *Restoratívni justice- trestní politika pro 21. Století?* In: *Trestní právo*. Č. 1, 2000, s. 5.

³ KUČHTA Jozef, VÁLKOVÁ Helena a kol.: *Základy kriminologie a trestnej politiky*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 180.

⁴ Pozri dokument prijatý Výborom OSN dostupný na: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/basic-principles-on-the-use-of-restorative-justice-programmes-in-criminal-matters/>

- nízky resocializačný účinok nepodmienečného trestu odňatia slobody,
- recidívu.

1) Preplnenosť väzníc

Moderné demokracie sa musia vysporiadať s narastajúcim problémom. Tým problémom je preplnenosť väzníc, teda miest, ktoré majú slúžiť na potrestanie a zároveň aj ako miesta na prevýchovu páchatel'ov trestnej činnosti. Tieto väznice však majú len nízky resocializačný účinok. Zdá sa však, že zákonodarca v nich neustále vidí populárny spôsob, ako sa vysporiadať s kriminalitou a to napriek skutočnosti, že na preceňovanie generálnej prevencie trestu upozornil aj Ústavný súd vo svojom náleze PL. US 106/2011-85: „Podľa názoru ústavného súdu by v záujme rešpektovania požiadavky primeranosti trestu bolo žiaduce, aby sa do budúcnosti zákonodarca vysporiadal so všeobecne rozšírenou zjednodušenou mylnou predstavou, v zmysle ktorej prísne trestanie predstavuje zaručený recept na zníženie kriminality, pričom páchatel' by v podstate mal byť potrestaný nie ako občan majúci základné práva a slobody, ale ako nepriateľ spoločnosti. Je totiž neospravedlňiteľné, aby právo páchatel'a na primeraný trest zodpovedajúci jeho trestnému činu bolo obetované kolektívnemu spoločenskému záujmu bezpečnosti, pričom zahraničné kriminologické a penologické výskumy navyše celkom presvedčivo preukazujú, že neprimerané sprísňovanie trestnej represie, ktoré obvykle (pod vplyvom médií a vysokej miery punitivity obyvateľstva) predstavuje produkt emocionálnej a populistckej trestnej politiky, neprispieva k dosiahnutiu žiadneho pozitívneho výsledku v podobe zníženej kriminality, ale jeho jediným preukázateľným efektom sú chronicky preplnené väznice a rastúci index väzenskej populácie. Zákonodarca ani v rámci boja s kriminalitou nesmie opúšťať základné dlhodobé konštanty moderného demokratického právneho štátu rešpektujúceho a chrániaceho základné ľudské práva a slobody (vrátane základných ľudských práv a slobôd páchatel'a trestného činu), a to predovšetkým požiadavku primeranosti, zásadu pomocnej úlohy trestného práva a poňatie trestného práva ako prostriedku ultima ratio, ako aj princíp humanity trestného práva.“⁵

Problému preplnenosti väzníc sa nevyhol ani Slovenskej republike. Podľa údajov zo stránky Zboru väzenskej a justičnej stráže je v súčasnosti vo výkone trestu odňatia slobody 8 979 odsúdených a vo výkone väzby je súčasnosti 1 646 osôb.⁶ Ak by sme sa pozreli na väzenský index niektorých vybraných krajín⁷, zistili by sme zaujímavé skutočnosti.

Krajina	Väzenský index
USA	655
Rusko	363
Čína	120
Nemecko	77
Česká republika	197
Slovenská republika	195

Tabuľka 1: Väzenský index vybraných krajín sveta⁸

V uvedenej tabuľke môžeme vidieť väzenský index vybraných krajín sveta. Ak by sme sa pozreli na väzenský index niektorých európskych krajín, zistili by sme, že Slovenská republika (195) má takmer trojnásobne väčší väzenský index ako Nemecko (77). Dokonca máme väčší väzenský index ako Čína. Celosvetovo sú však lídrom vo väzenskej populácii Spojené štáty americké (666). V súčasnosti je v národných väzniciach uväznených 2,2 milióna ľudí. Väzenská populácia za štyridsať rokov, v USA narástla až o 500 %. Tieto trendy vedú k preplneniu väzníc a k obrovským nákladom jednotlivých štátov. Štáty sa prispôsobujú rýchlo sa rozširujúcemu trestnému systému napriek

⁵ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. US 106/2011-85.

⁶ <https://www.zvjs.sk/file/9dd3e5bc-38c6-44e8-88ed-7cb512f5d223.pdf> údaj získaný za január 2020.

⁷ Väzenský index je ukazovateľ, ktorý znázorňuje koľko obyvateľov danej krajiny je umiestnených v ústavoch na výkon väzby a trestu odňatia slobody na 100 000 obyvateľov.

⁸ Dostupné na: <http://prisonstudies.org> [cit.2019-01-31]

zvyšujúcim sa dôkazom, že rozsiahle uväznenie nie je účinným prostriedkom na dosiahnutie verejnej bezpečnosti.⁹

2) (Ne)resocializačný účinok nepodmienečného trestu odňatia slobody

V súčasnosti práva a povinnosti odsúdených upravuje predovšetkým zákon 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších právnych predpisov a noviel, ktorý priznáva a ponúka odsúdeným možnosti, ktoré im majú pomôcť po odpykaní trestu zaradiť sa do spoločnosti. Odsúdení majú možnosť napríklad sa vzdelávať, vykonávať kultúrnu a osvetovú činnosť a tiež byť zaradení do práce v súlade s účelom výkonu trestu. Tieto možnosti sú súčasťou penitenciárneho pôsobenia trestu. Aj napriek mnohým opatreniam, ktoré zákonodarca legislatívne upravil, aby zaisťil určitú mieru resocializácie odsúdených, stále prevláda názor, že nepodmienečný trest odňatia slobody prechádza svojou krízou a jeho resocializačný účinok je nízky. Podľa doc. Ščerbu¹⁰ sa tento nízky resocializačný účinok opiera predovšetkým o nasledujúce faktory:

- a) vytrhnutie odsúdeného z jeho prirodzeného sociálneho prostredia,
- b) pobyt odsúdeného vo výrazne kriminogénnom prostredí,
- c) nepodmienečný trest odňatia slobody výrazne zvyšuje efekt stigmatizácie,
- d) samotný výkon trestu odňatia slobody sa realizuje v neprirodzenom a v mnohých prípadoch škodlivom prostredí.

Všetky tieto dôvody v konečnom dôsledku môžu viesť k zmene psychického zmysľania odsúdeného, ktorý bude v dôsledku zmienych činiteľov viac náchylný na pokračovanie v páchaní trestnej činnosti, resp. posilnia sa tým jeho sklony k recidíve.

Na názor aplikačnej praxe vo vzťahu k sankčnej politike sa zamerali Lorko a Griger, ktorí prezentovali názor aplikačnej praxe (prokurátorov). V rámci tohto výskumu respondenti vyjadrovali svoj názor na pravdepodobnosť recidívy, resp. úspešnosť resocializácie odsúdeného (1 = vysoká pravdepodobnosť recidívy a opätovného uloženia výkonu trestu odňatia slobody až 10 = úspešná resocializácia páchatel'a) pri treste odňatia slobody a alternatívnych trestoch. Obidve alternatívy (trest odňatia slobody a alternatívne tresty) získali podobný priemerný výsledok na úrovni 5,81 (trest odňatia slobody), resp. 5,11 (alternatívne tresty). Predmetný výsledok môže poukazovať na systémový problém, ktorý spočíva v neefektívnosti trestu odňatia slobody, resp. alternatívnych trestov vo vzťahu k resocializácii odsúdeného a zabráneniu jeho recidivovaniu.¹¹ Je však potrebné poukázať, že uvedený výskum bol realizovaný pred novelou 214/2019 Z. z., ktorá rozšírila možnosť ukladania trestu domáceho väzenia.

3) Recidíva

Recidíva je vážnym problémom trestnej justície. Jej riešenie však presahuje hranice trestného práva. Preto sa na recidívu zameriavajú aj iné vedy a vedné disciplíny, predovšetkým kriminológia, sociológia, psychológia a penológia. Záleží na konkrétnej vednej disciplíne, ktorá sa venuje recidíve, ako ju definuje. Odborná literatúra rozpoznáva predovšetkým nasledovné druhy recidív:

1. Kriminologická recidíva: V tomto prípade nie je rozhodujúce, či prišlo k právoplatnému odsúdeniu páchatel'a. Dokonca nezáleží na tom, či konanie páchatel'a bolo v minulosti odhalené. Rozhodujúce je, že sa už v minulosti osobnosť páchatel'a dopustila protiprávneho konania.
2. Trestnoprávna recidíva: Z trestnoprávneho hľadiska recidíva znamená, že páchatel' sa dopustil ďalšieho trestného činu potom, ako bol za predchádzajúci trestný čin právoplatne odsúdený.
3. Penologická recidíva: Toto ponímanie vychádza zo skutočnosti, koľký raz bol páchatel' v minulosti vo výkone trestu odňatia slobody.¹²

Jednotlivé definície recidívy majú niektoré rozdielne kritériá pre hodnotenie recidívy. Najčastejšie a spravidla aj najpresnejšie je trestnoprávne vymedzenie recidívy. Podľa neho je výška (mera)

⁹ Dostupné na: <http://sentencingproject.org/wp-content/uploads/2016/01/Trends-in-US-Corrections.pdf>

¹⁰ ŠČERBA, F. *Alternatívni tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 20.

¹¹ LORKO, J., GRIGER, J. 10 rokov novej trestnej justície – reflexie z praxe prokurátorov na sankčnú politiku. In: LUBELCOVÁ, G. (ed.). *Paralely a divergencie. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 247 – 248.

¹² MENCEROVÁ, I. *Mnohosť trestnej činnosti*. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 74.

recidívy jednoducho zistiteľná z registra trestov. Je však otázne, nakoľko možno nové odsúdenie stotožňovať s novým spáchaním trestného činu. Tak isto je tu problém s časovým faktorom. Aký časový úsek je potrebný na to, aby sme mohli vyhlásiť, že sa páchatelova kriminálna minulosť už nevráti?

Aj napriek určitým výhradám je recidíva zrejme najpresnejším meradlom účinnosti jednotlivých sankcií. Predstavuje nenahraditeľnú spätnú väzbu pre inštitúcie, ktoré kreuujú trestnú politiku.

Rok	Počet odsúdených	Recidivisti	%
2012	35 077	10 469	29,8 %
2013	36 079	10 598	29,3 %
2014	33 610	9464	28,1 %
2015	29 691	8 517	28,9 %
2016	27 187	7 987	29,4 %
2017	26 331	7 508	28,5 %
2018	29 385	10 705	36,4 % ¹³

Tabuľka 2: Miera recidívy za posledných 5 rokov ¹⁴

V uvedenej tabuľke sme poskytli údaje o recidíve v posledných siedmich rokoch. Aj keby sa nám na prvý pohľad mohlo zdať, že recidíva postupne klesá, údaje nie sú uspokojivé. V roku 2017 Slovenská republika zaznamenala po dvoch rokoch klesajúci trend recidivistov. Údaj z roku 2018 je síce vyšší, ale možno ho odvodiť od zmeny metodiky výpočtu analytického centra Ministerstva spravodlivosti SR.

2. Prísnejšia trestná sadzba, staronové riešenie?

Vo všeobecnosti je zaužívaná mylná predstava väčšiny populácie o tom, že kľúčom k potlačeniu kriminality je zvýšenie trestnej sadzby alebo vyhlásenie niektorého protispoločenského alebo protiprávneho správania za trestný čin. Skúsenosti nielen zo Slovenskej republiky, ale ani z iných krajín však tejto hypotéze nenasvedčujú. V prílohe č. 1 uvádzame výskyt trestných sadzieb v zákone č. 300/2005 z.z. trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov a noviel (ďalej len Trestný zákon alebo TZ).

Z uvedenej tabuľky možno konštatovať, že najčastejšia trestná sadzba je jeden rok až päť rokov. Druhou najčastejšiu trestnou sadzbou je trestná sadzba tri roky až osem rokov. Na porovnanie s Českou republikou v Trestnom zákonníku sa trestná sadzba tri roky až osem rokov vyskytuje len 18-krát. Ako môžu byť vyjadrené trestné sadzby v trestnom zákone a aké sú východiská kreácie trestných sadzieb v podmienkach Slovenskej republiky?

Vo všeobecnosti môžeme tresty v trestnom zákone deliť na:

- **Tresty absolútne určité** – ide o presnú trestnú sadzbu, ktorá je vyjadrená v Trestnom zákone. Nájde ich napríklad pri úkladnej vražde v § 144 ods. 1, ods. 3, pri trestnom čine genocídium podľa § 418 ods. 1, ods. 3, teroristický útok podľa § 419 ods. 1, ods. 2 TZ. Takéto trestné sadzby by sa vo všeobecnosti nemali vyskytovať v rámci Trestného zákona, pretože znemožňujú individualizáciu trestu.
- **Tresty relatívne určité** – Trestný zákon v tomto prípade len ustanoví rozsah trestných sadzieb, ale konkrétnu trestnú sadzbu nechá na uváženie súdu. Z našej analýzy vyplýva, že najčastejšie sa v Trestnom zákone vyskytuje trestná sadzba 1 – 5 rokov.

¹³ Zmena metodiky výpočtu.

¹⁴ Dostupné na: <http://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenska-2018/>

- **Tresty absolútne neurčité** – uvedená kategória sa v podmienkach Slovenskej republiky nevyskytuje. Ide o všeobecné vyjadrenie trestnej sadzby, respektíve trestu. Ide predovšetkým o formuláciu *potrestá sa primerane*.¹⁵

3. Východiská kreácie trestných sadzieb v podmienkach Slovenskej republiky

Východiská určovania trestných sadzieb v podmienkach Slovenskej republiky sú nasledujúce:

- 1) **Ústava Slovenskej republiky** – Ústava Slovenskej republiky musí byť hlavným východiskom určovania trestných sadzieb. Moc zákonodarcu v tomto smere nie je neobmedzená a akýkoľvek zásah do základných ľudských práv a slobôd musí byť v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, ktorá tvorí kostru nášho štátneho zriadenia. Východisko pri kreácii trestných sadzieb možno nájsť napríklad:

Čl. 1 ods. 1: *Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo.*

Čl. 1 ods. 2: *Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná, a svoje ďalšie medzinárodné záväzky.*

Čl. 13 ods. 4: *Pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.*

Čl. 49: *Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.*

- 2) **Trestný zákon** – V tomto prípade možno hovoriť predovšetkým o zásade zákonnosti (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*), a to o skutočnosti, že len právna norma so silou zákona alebo vyššou môže stanoviť, ktoré antisociálne konanie môže byť povýšené na trestný čin a akú sankciu za takéto konanie môže súd stanoviť. V súčasnosti v Slovenskej republike máme predovšetkým Trestný zákon, ktorý je zhmotnením tejto zásady.¹⁶
- 3) **Trestné právo procesné** – Medzi časté kritériá, ako určiť trestnú sadzbu, možno zaradiť predovšetkým § 200 TP (Rozsah vyšetrovania). Uvedené ustanovenie vymenúva situácie, v rámci ktorých sa vykoná vyšetrovanie. Na poradách o kreácii trestných sadzieb často zaznievajú argumenty, že radšej zaviesť trestnú sadzbu, ktorá bude zločinom, aby bolo možné vykonať vyšetrovanie. Uvedený dôvod sa nám nezdá správny, a to z jednoduchého dôvodu, že v prípadoch osobitného zreteľa je oprávnený vyšetrovanie nariadiť aj prokurátor, a to v prípadoch, keď ide aj o prečin podľa § 200 ods. 2 písm. e).
- 4) **Právo Európskej únie a Medzinárodné právo** – Problematike výšky a druhu trestov sa venujú aj niektoré medzinárodné dohovory. Možno poukázať napríklad na Chartu základných ľudských práv a slobôd Európskej únie čl. 49 ods. 3: „*Prísnosť trestov nesmie byť neprimeraná trestnému činu.*“ Rovnako ustanovenia týkajúce sa ukladania trestov obsahuje napríklad aj Európsky dohovor o ľudských právach, ktorý v čl. 7 ods. 1 uvádza: „*Nikoho nemožno uznať za vinného zo*

¹⁵ MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín: Heuréka, 2015, s. 290.

¹⁶ Trestné činy nemusia byť vyjadrené iba v Trestnom zákone. Ako príklad môžeme uviesť Českú republiku, kde je formulovaná skutková podstata velezrady priamo v Ústave Českej republiky čl. 65 ods. 2 veta za bodkočiarkou: „*Velezradou se rozumí jednání prezidenta republiky směřující proti svrchovanosti a celistvosti republiky, jakož i proti jejímu demokratickému řádu.*“

spáchania trestného činu na základe skutku alebo opomenutia, ktoré v čase jeho spáchania nie je považované podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva za trestný čin. Takisto nesmie byť uložený trest prísnejší, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu.“

- 5) **Subjektívne vnímanie spoločnosti** – Zákonodarca často pracuje s punitívnym názorom verejnej mienky, ktorá sa prejavuje aj pri rozhodovaní o trestných sadzbách. V mnohých prípadoch ide dokonca o faktor, ktorý má monopolné postavenie.

Medzi tieto faktory, žiaľ, v súčasnosti nemožno zaradiť kriminologický, resp. penologický výskum. Práve skúsenosti z väznenstva a od mediálnych a probačných pracovníkov by mali byť základným pilierom pri kreovaní trestných sadziieb. Títo pracovníci získavajú informácie priamo od odsúdených a majú možnosť pozorovať ich vývoj.

Spravodlivá trestná sadzba vždy musí vychádzať z testu proporcionality. Pri stanovení trestných sadziieb sa nevyhnutne do sporu dostáva právo spoločnosti na elimináciu protiprávneho správania a sloboda jednotlivca. Neprimerane dlhý trest môže mať za následok aj skutočnosť, že páchatel upadne do spoločenskej apatie a rezignuje na možnosť svojej nápravy.

Záver

Od rekodifikácie trestného práva v Slovenskej republike ubehlo už 15 rokov. Ani takýto časový úsek, však nestačil na to, aby zákonodarca prijal jednotnú metodiku kreácie trestných sadziieb v podmienkach Slovenskej republiky. Tento fakt je podmienený do určitej miery aj absenciou Inštitútu pre výskum kriminality v podmienkach Slovenskej republiky. Zmeny TZ sú často neodborné a zákonodarca sa pri prijímaní nových skutkových podstát uspokojuje so zaužívanou frárou: „....aplikačná prax preukázala“ alebo „...je všeobecne známym faktom, že...“.

V rámci príspevku sú zosumarizované určité nedostatky súčasného systému trestnej politiky. Zároveň autor poukazuje na počet jednotlivých trestných sadziieb, ktoré sa nachádzajú v TZ. Najčastejšie používanou trestnou sadzbou je v súčasnosti trestná sadzba jeden až päť rokov. Druhou najčastejšie uvádzanou trestnou sadzbou je tri až osem rokov. V súčasnosti možno konštatovať, že zákonodarcovi chýba jednotná metodika, ktorá by jednoznačne zdôvodňovala zavedenie jednotlivých trestných sadziieb. Ostáva len dúfať, že v blízkej budúcnosti budú nové skutkové podstaty (a ich trestné sadzby) prijímané na základe dôkladného kriminologického výskumu.

Literatúra:

- L'ORKO, J., GRIGER, J. 10 rokov novej trestnej justície – reflexie z praxe prokurátorov na sankčnú politiku. In: LUBELCOVÁ, G. (ed.). *Paralely a divergencie. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2018, s. 247 – 248.
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
- MENCEROVÁ, I. *Mnohosť trestnej činnosti*. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 74.
- MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. aktualizované a prepracované vydanie*. Šamorín: Heuréka, 2015. 501 s. ISBN 978-80-8173-011-5.
- ŠČERBA, F. *Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 20.
- VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.: *Restoratívni justice- trestní politika pro 21. Století?* In: *Trestní právo*. Č. 1, 2000, s. 5.

Internetové zdroje:

<http://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2018/>

<https://www.zvjs.sk/file/9dd3e5bc-38c6-44e8-88ed-7cb512f5d223.pdf>

<http://prisonstudies.org> [cit.2019-01-31]

<http://sentencingproject.org/wp-content/uploads/2016/01/Trends-in-US-Corrections.pdf>

Rozhodnutia súdov:

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. US 106/2011-85.

Príloha:

Trestná sadzba	Počet v trestnom zákone
Až na šesť mesiacov	3x
Až na jeden rok	48x
Až na dva roky	88x
Až na tri roky	56x
Až na štyri roky	4x
Až na päť rokov	3x
Šesť mesiacov až dva roky	2x
Šesť mesiacov až tri roky	76x
Šesť mesiacov až päť rokov	18x
Šesť mesiacov až šesť rokov	1x
Šesť mesiacov až sedem rokov	0x
Jeden rok až dva roky	1x
Jeden rok až tri roky	4x
Jeden rok až štyri roky	2x
Jeden rok až päť rokov	129x
Jeden rok až šesť rokov	5x
Dva roky až štyri roky	1x
Dva roky až päť rokov	20x
Dva roky až šesť rokov	8x
Dva roky až sedem rokov	1x
Dva roky až osem rokov	22x
Dva roky až desať rokov	2x
Tri roky až päť rokov	1x
Tri roky až šesť rokov	1x
Tri roky až osem rokov	106x
Tri roky až desať rokov	28x
Štyri roky až osem rokov	11x
Štyri roky až desať rokov	61x
Päť rokov až desať rokov	9x
Päť rokov až dvanásť rokov	23x
Sedem rokov až desať rokov	7x
Sedem rokov až dvanásť rokov	48x
Sedem rokov až pätnásť rokov	7x
Osem rokov až pätnásť rokov	7x
Deväť rokov až dvanásť rokov	1x
Desať rokov až dvanásť rokov	1x
Desať rokov až pätnásť rokov	39x
Desať rokov až dvadsať rokov	8x
Desať rokov až dvadsaťpäť rokov	1x
Desať rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie	5x
Dvanásť rokov až pätnásť rokov	5x
Dvanásť rokov až dvadsať rokov	14x
Dvanásť rokov až dvadsaťpäť rokov	1x
Dvanásť rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie	5x
Pätnásť rokov až dvadsať rokov	10x
Pätnásť rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie	14 x
Dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov	3x

Dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie	15x
Dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie	2x
Trestom odňatia slobody na doživotie	4x

Tabuľka 3: Počet trestných sadziieb, ktoré sú uvedené v trestnom zákone¹⁷

JUDr. Lukáš Turay
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta UK
Šafárikovo námestie č. 6, P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
email: lukas.turay@flaw.uniba.sk

¹⁷ Právny stav k 31. 1. 2019.

CONSEQUENCE OF IMPOSITION OF PRISON SENTENCE ON A WOMAN AS A PERPETRATOR

Elena Maksimova

Goce Delcev University Stip, Faculty of Law

Abstract: Just as it is extremely important for proper crime understanding, and also crime forecasting, to get into the motives of the ones who are committing the crime, it is no less important to recognize the consequences that follow a person after committing a crime. The threatening consequence is the most common element for initially deterring persons from committing crimes at first place. The consequence, is normally, what follows after the crime has been committed over longer periods of time. The sentence that a person gets convicted of committing a crime is just a small announcement of the big picture that is coming to life, caused by previous criminal activities. The sanction is a social reaction, and it is unrealistic to equate it completely with the consequence. The consequence is much wider than the sanction itself and affects a wider range of persons.

The consequences of committed a crime do not affect both sexes on a same way. Moreover, the prison sentence imposed on women affects them much harder than when it comes to men. Mainly, because of the social role that women have. However, there is insufficient scientific talk about women as perpetrator of crimes. Moreover, a detailed etiological study, for the reasons and consequences of female criminality is almost non-existent, or is one-sided. It is necessary, for proper understanding of criminology in general, to separate the studies for woman as perpetrator from the ones that are done for the main perpetrator (man), and in order to prevent the crime done by a woman – to find the reasons and the consequences that follow a woman when she is faced with the hardest punishment of all – the prison.

Key words: crime, female, prison sentence, consequences, etiology

1 INTRODUCTION

In order to speak about the understanding of female crime, we must thoroughly consider the reasons which would lead a woman to commit crimes at first place. So far, it is clear that external and internal factors leave different implications for man and woman, and also that not everything that is sufficient for a man to commit a crime is sufficient for the woman, and vice versa. Therefore, we would not only favor certain theories for such an explanation. We believe that a comprehensive consideration of all possible trigger factors is required, which normally results in certain consequences worth considering. Only if we adapt all, by now, known studies and theories about etiology of female crime, to the character of the woman and her predispositions for social adaptation, socialization and incrimination, we could create a picture of the movement of the woman's crime, its prognosis and development, and thus effective mechanisms for its prevention.

Research on womens pathways into crime indicates that gender matters. Steffensmeier and Allen note how the profound differences between the lives of women and men shape their patterns of criminal offending (Steffensmeier and Allen 1998). Many women on the social and economic margins struggle to survive outside legitimate enterprises, which brings them into contact with the criminal justice system. Because of their gender, women are also at greater risk for experiences such as sexual abuse, sexual assault, and domestic violence. Among women, the most common pathways to crime are based on survival (of abuse and poverty) and substance abuse. Pollock points out that women offenders have histories of sexual and/or physical abuse that appear to be major roots of subsequent delinquency, addiction, and criminality¹. From the very beginning of criminology to the present day, more or less a woman has been studied as a perpetrator of crimes. And while all this study is not deep

¹ COVINGTON, S. From prison to home: the effect of incarceration and reentry on children, families, and communities. *A Womans Journey Home: Challenges for Female Offenders and Their Children*. Center for Gender & Justice. 2001

as it is done for a male perpetrator, and is not enough for a fuller understanding, it still gives us an idea of the perception of a female criminal at a given moment. In general, all scholars go from explaining why a woman's participation in crime is significantly lower than that of a man, and much less often from explaining why she commits crimes at all. Thus, developed theories are put in place to explain the differences that contribute to its lower representation in criminal statistics. The causal-theoretical dispute about factors that contribute for a woman to commit a crime, is all about biological or sociological determinants. And if we could say for the first that they are purely endogenous factors for the emergence of crime in women, for the second set of reasons (sociological, cultural, economic), with a hesitant dose, we would say that they are, to a large extent, exogenous factors (ideological and micro group) for reasons that they make an initial change in the character and temperament of the person, which results in committing a crime. The offending behavior of the woman is also associated with the socio-cultural environments that contribute to her different behavior, and above all, an economic picture is added, eventually reaching a certain conclusion about the negative consequences that extinguishes emancipation.

As it is extremely important for understanding and forecasting crime to get into the motives and reasons for committing crimes, it is no less important to analyze the consequences that follow the person after the crime is done, and after the sentence is imposed. The threatening consequence is the most common element for initially deterring persons from committing crimes². The more the person perceives the consequence that will follow in the long run of the commitment of the crime and the more thoroughly and soberly analyzes it, the desire to commit crimes diminishes more and more. The consequence is, normally, what follows after the crime has been committed over longer period of time. The sentence that a person gets when is convicted of committing a crime is just a small announcement of the big picture that is coming to life, caused by previous criminal activities. The sanction is a social reaction, and it is unrealistic to equate it completely with the consequence. The consequence is much wider than the sanction itself and affects a wider range of persons.

When it comes to prison sentence, every single prisoners faces with various of deprivations, mainly because they find it difficult to lose autonomy over their own lives. Constant supervision, living in a dangerous environment, a dictated schedule of activities, create a feeling of lack of control over one's own life. But the consequences and effects of imprisonment vary, depending on the gender, age, race or family structure of the offender³. Staying in prison is thought to create an additional, higher, level of stress for the convict, as is the case with the incidence of suicides, self-harm, violence, homicides in a penitentiary institution, which are significantly higher than those present in the general population⁴.

And, when it comes to women prisoners in particular, they are known to be significantly more vulnerable to stressful prison conditions than men⁵. The isolation from the family, the inability to carry out the day-to-day family responsibilities that the woman had at liberty, create a sad stress and guilt for women. Traditionally, most convicts around the world are men. The penitentiary environment is adapted primarily to meet the needs of men, so insufficient account is taken of the specific needs of women inmates. Thus, they face with dual problems in prison too - those stemming from the gender, and the unadecvate conditions in prison, and on the other hand, the discrimination they suffer because of the gender, which in turn contributes to the deterioration of the prison situation and continues after their release from prison.

Back to the consequences, we could classify them in several ways. On the one hand, we would divide them into two basic groups: introverted and extroverted, in terms of where they leave their impact - how the perpetrator is affected, and the broader circle of close ones and the relationships

² WILSON, J., HERRNSTEIN, R., CRIME HUMAN NATURE: THE DEFINITIVE STUDY OF THE CAUSES OF CRIME, THE FREE PRESS, 1985;

³ SYKES, G. The Society of Captives, New Jersey: Princeton University Press, 1958

⁴ HUEY, M., Deprivation, Importation and Prison Suicide: The Combined Effects of Institutional Conditions and Inmate Composition, Doctoral Disertation in philosphy, University of Georgia, Athens, Georgia, 2008, pg.12

⁵ PERLIN, GULER AND KESSLER, cited by Mojanoski, F., Bacanovic, O., Achimovska - Maletic, I., Batic, D., Stefanovska, V., Milenkovska, M., Ilijevski, I., Jovanova, N., Dimitrovska, A., The Position of Convicts in Penitentiary Institutions in Macedonia, Research Report, University "Ss. Clement of Ohrid" - Bitola, Faculty of Security - Skopje, 2014, p.249

she establishes with the society *post festum*. Or, from another angle, we can summarize the results according to their starting points of study and divide them into three categories of view: *micro, meso and macro*.

However we make their rough division, we can conclude that there are really four categories of consequences that follow the life of a female offender after prison (or, in fact, any other sanction is been imposed and executed) in the long run:

- Socio-isolation
- Implications on a family life
- Social and professional exclusion of women and
- Recidivism

2 SOCIO-ISOLATION

Social expectations are much higher for women than the ones that society has for men. Her upbringing within the family and institutions, despite the emancipation that resembles utopia rather than reality, imposes larger socially-acceptable goals that she should meet, as well as rules to adhere to. Accordingly, it would not be surprising if we conclude that the consequences that a female offender suffers "when the bells go down", are significantly more intense as a result of the guilt she feels for betraying social expectations. The woman rarely behaves cold-hearted and insensitive when she commits crimes. In a good percentage of the offenses where woman has the main role, it is played driven by emotions and temperament. Even the murders she commits, in large part are initiated by accumulated feelings.⁶ Just as emotion has led her to commit a crime, which is regarded as the culmination of all the emotional turmoil that a woman suffers, so too do the consequences themselves come as a following stage⁷. We cannot speak of a person who commits crimes that is completely isolated from feelings, even less when it comes to a woman as a perpetrator. After the criminal procedure has been completed and after she paid her social debt, woman is confronted with her past. Not only the victims are those who need a transitional period of adaptation after a crime is committed. Often the woman who has committed the crime herself has the status of a long-term victim much before. Depending on the type of crime that is committed, the intensity of the sensation that the person has is different. Those who participated in crimes that involves human victims, more so when the victim was previously well-known to the woman perpetrator, are most vulnerable after the procedure is completed. The consequences of doing so affect them for life.

Studies⁸ have shown that the crime has a devastating effect on a person's health on a long-distance. Namely, if with the teenage years, in which a certain person engaged in crime, ends the criminal activity of the person as well, it does not cause serious health problems, despite the scale of the offenses committed so far. But if criminal activity continues in the twenties and thirties years of a person's life, health problems are exacerbated and accompanied by antisocial lifestyle and socio-isolation. Researchers have found that people who commit crimes after adolescence are four times more likely to be hospitalized, and thirteen times more likely to be registered as persons with disabilities than those who have never committed a crime. A good percentage of those who were subject of the study during this period also had early deaths. During the period when they committed crimes (20s and 30s of life) they had significantly better health than the average person, deteriorating rapidly, much faster than usual and normal⁹.

The micro-analysis mentioned above, as a standpoint from which the consequences are assessed, gives precisely the data on the consequences of a crime that affect the persons themselves. Most commonly, in terms of the access that people have to the labor market and some of the social privileges they could use. Taken together, according to the aforementioned division of

⁶ MEGUIRE, M., MORGAN, R., REINER, R., The Oxford Handbook of criminology fourth edition, Oxford University Press, 200, pg. 716

⁷ For example: WALKER, L., The Battered Woman Syndrome, third edition, Springer Publishing Company, New York, 2009, pg.42;

⁸ ALEX PIQUERO - University of Texas, Iona Shepherd - Cardiff University и David Farrington - University of Cambridge

⁹ Tickle, L., It's official: crime is bad for your health, The Guardian, 2012, [tps://www.theguardian.com/education/2012/feb/20/crime-is-bad-for-your-health](https://www.theguardian.com/education/2012/feb/20/crime-is-bad-for-your-health) (last opened 21.01.2020)

introvert and extrovert consequences in a female offender that had been put to prison, they would indicate a set of consequences that lead to the socio-isolation of the individual. Namely, according to such a division, introverts would be those who originate and remain in the psyche of the perpetrator of the crime and cause the aforementioned socio-isolation. Aimed at self-destruction through constant masochistic torture. Such consequences do not exceed a person's reasoning threshold, they remain there, and are in the long run usually (only) destructive. The more suppressed and neglected they are, the stronger intensity and boomerang effect they have when they are suddenly overpowered. They are then manifested through recidivism and committing crimes, mental illness or suicide.

Socio-isolation is not only consequence that comes after the punishment is been executed and after the "jail time" is done, but is also something that comes together with the imprisonment and that leads to the deprivations within the female prisoner, and the prisoners in general. Considering the deprivation model of prisoners in theory is the product of the work of Clemmer, Sykes, and Goffman, and explains the adaptation in general, as well as the level of adaptation of prisoners, followed by expression of aggression, anxiety, depression, stress, and self-harm or suicide¹⁰. Such deprivations are in fact frustrating and often referred to as "convict pain" and are tied to the impact it has on the prison and prison society. The first and most visible deprivation affecting all prisoners is the loss of freedom and the reduction of free movement space. There is a heightened sense of fear, loneliness and boredom among prisoners¹¹. The second deprivation that comes is the lack of goods and services, i.e. the inability to meet certain material needs, such as food, clothing, shelter, the opportunity for adequate medical treatment, luxury and possession of certain valuable material goods and so on. Then there are problems that arise as a result of a lack of regular intimacy and intimate relationships with the partner. Partner visits are brief and under strict control, which creates additional frustration for the prisoner. What mostly distinguishes women from men, both outside and inside, is motherhood. Alienation that creates a prison for a woman and her close ones, especially children, is one of the major causes of stress, and perhaps the most difficult aspect of staying in prison is that precise separation¹².

Other factors that trigger stress in women – inmate, according to a research done in the past decade in Republic N. Macedonia are¹³: the loss of freedom, the specificity of the other inmates they share with prison, the uncertainty of when they will be released, drug withdrawal (in some convicts), poor food, the dissatisfaction with the staff they are referred to, the sense of unfairness of condemnation, boredom, and poor prison conditions. As ways of dealing with stress, we have seen psychological withdrawals, depression, patience, sedation, etc., as well as planning for the future and a positive approach to life outside, albeit less frequently.

Facing with stress is especially important for achieving the purposes of jail, especially rehabilitation. Early intervention is needed to prevent a woman's atypical behavior, to show signs of stress and depression and, above all, to provide treatment appropriate to her level of stress, aggression or anxiety. Enabling a woman to adapt to the environment in which she is located is particularly important and is indicative of her successful outreach after completing her prison sentence, as well as the degree of risk of recidivism. Reducing boredom, loneliness and aggression is something that should begin with the first treatment of a woman inside the institution, which will

¹⁰ HUEY, M., Deprivation, Importation and Prison Suicide: The Combined Effects of Institutional Conditions and Inmate Composition, Doctoral Dissertation in philosophy, University of Georgia, Athens, Georgia, 2008, pg.12;

¹¹ SYKES, G. The Society of Captives, New Jersey: Princeton University Press, 1958;

¹² Mojanoski, F., Bacanovic, O., Achimovska - Maletic, I., Batic, D., Stefanovska, V., Milenkovska, M., Ilijevski, I., Jovanova, N., Dimitrovska, A., The Position of Convicts in Penitentiary Institutions in Macedonia, Research Report, University "Ss. Clement of Ohrid" - Bitola, Faculty of Security - Skopje, 2014, p.249 - 250

¹³ Research report from Mojanoski, Bacanovic, Achimovska – Maletic, Batic, Stefanovska, Milenkovska, Ilijevski, Jovanova,, Dimitrovska, from 2011 and confirmed in 2017 and 2018 with research done from the author of this text, Elena Maksimova, for the doctoral thesis "The female criminality in the period 2005-2015, with particular emphasis on the victimological aspects" defended at Faculty of Law Iustinian First at University of Ss.Cyril and Methodius in Skopje on September 4th 2018

contribute to the improvement of a woman's mental health as well as when she gets back in the society she once lived in.

3 IMPLICATIONS ON A FAMILY LIFE

The extrovert consequences are those that bring the person and his work in relation with the outside world. That is, the way his/her activities are reflected within the family, then in the circle of friends and the workplace. The manner in which the crime is committed affects the persons with whom the perpetrator was in direct contact, the persons who depended on him/her and their further relationship, as well as the new contacts he/she would later establish and the relationship they would form. In this way - the *meso* point of view is directed at the consequences of the crime committed that affects the family of the perpetrator or other smaller groups from which the perpetrator is part of. It turns out that if convicts maintain contact with these groups and family during sentence (if sentenced to prison), they would be less recidivist than those who have been rejected by the family during jail time.

Referring to the family life of the female offender and the impact that leaves her criminal behavior and imprisonment on her relationship with the family and its members, we would emphasize some important aspects. Normally, the reported criminal behavior inevitably has an impact on all family members, but the consequence is significantly different when it comes to female offender and the moment of motherhood and relationship with children. And that is one thing that significantly differs these two "types" of inmates. Often a woman who commits a crime also has this role of a mother. For example, of a total number of female inmates in Republic N. Macedonia in 2017 and 2018, 82.5% are mothers¹⁴. So, the committed crime, and imposed sentence, leaves a strong mark on the further course of their lives¹⁵ (especially if it is a prison sentence). The result here affects in two ways, firstly on the mother-perpetrator (psychic torture of the mother due to neglect provided to the children instead of the care), as well as on the children, even stronger if they are minors (through disturbed social relations, shame, sense of disgust, destructive consequences in behavior etc.).

An imprisoned woman, with a broken family relationship because of what she has done, can show bad and asocial behavior even within prison society in response to the sadness, shame and guilt caused by the loss of her mother's role, which is transmitted through the spread of negative energy, manipulation within imprisonment, breaking the rules, physical altercations, etc.¹⁶. However, the real consequences hit the woman outside the institution. Upon release from prison, a woman who has lost contact with children, while imprisoned, in one way or another is more likely to fall into recidivism. Repeating abuse of alcohol, drugs, prostitution or committing crimes is seen as comfort and compensation for the emptiness that leaves behind the loss of a mother's role. Along with it, it loses its motive for repair.

On the other hand, separation from the parent (especially from the mother) for the children due to the imposed prison sentence, causes enduring traumatic stress, coupled with the most likely, inadequate quality of care that they would later receive, and it can profoundly affect children's ability to successfully progress through the various developmental stages¹⁷. For the offender's child, the impact of parental crime and imprisonment continues throughout adolescence. Children from imprisoned parents are subjected to stress, which is really specific when it comes to parental involvement in the criminal justice system. Johnston (1992) identifies higher rates of disturbing

¹⁴ Research done from the author of this text, Elena Maksimova, for the doctoral thesis "The female criminality in the period 2005-2015, with particular emphasis on the victimological aspects" defended at Faculty of Law Justinian First at University of Ss.Cyril and Methodius in Skopje on September 4th 2018

¹⁵ COVINGTON, S., From prison to home: the effect of incarceration and reentry on children, families, and communities, *A Woman's Journey Home: Challenges for Female Offenders and Their Children*, 2001, <https://aspe.hhs.gov/basic-report/womans-journey-home-challenges-female-offenders-and-their-children>;

¹⁶ COLL, C., SURREY, J., BUCCIO-NOTARO, P., MOLLA, B., *Incarcerated mothers: Crimes and punishments*. In *Mothering against the odds*, ed. C. Coll, J. Surrey, and K. Weingarten. NY: Guilford, 1998;

¹⁷ JOHNSTON, D., *Effects of parental incarceration*. In *Children of incarcerated parents*, ed. C. Gabel and D. Johnston, New York: Lexington Books, 1995, pg. 59-88;

behaviors, including aggression, depression, anxiety, parental behaviors, substance abuse, guilt for survivors, and increased risk of child participation in the criminal justice system as an offender. It is extremely important, for every system, to improve the gender-responsive interventions against women in the justice system, as well as a range of alternative prison sentences, when it comes to a female offender, in order to better address the effects of the parental punishment towards the children. Because, the invisibility of women in the criminal justice system often, as said before, extends to their children. Johnston (1992) identified three factors--parent-child separation, enduring traumatic stress, and an inadequate quality of care--that were consistently present in the lives of children of incarcerated parents. The impact of these factors on children's ability to successfully progress through the various developmental stages can be profound. For instance, children of pregnant women in the criminal justice system experience a variety of prenatal stressors (e.g., a mothers drug or alcohol use, poor nutrition, high levels of stress associated with criminal activity and incarceration) (Johnston 1992). However, even with the negative impacts of these factors, better outcomes for these children can be obtained if mothers obtain adequate nutrition, stable lifestyles and improved medical care. Clearly, there is a need to provide a range of prenatal services to pregnant women during both their incarceration and transition back to the community (Johnston 1992). For the child of an offender, the impact of a parents crime and incarceration continues throughout adolescences. Children of incarcerated parents are subjected to stressors that are unique to their parents involvement in the criminal justice system. Johnston (1992) has identified higher rates of troubling behaviors, including aggression, depression, anxiety, parentified behaviors, substance abuse, survivor guilt, and an increased risk of a child's own involvement with the criminal justice system. It is of great importance for gender-responsive interventions for women in the system to better address the effects of a parents incarceration on the children.

4 SOCIAL AND PROFESSIONAL EXCLUSION OF WOMEN

At the *macro* level, the analysis about the consequences covers a large group of people affected by the crime, such as agencies, organizations, communities and whole nations¹⁸. And while the analysis at the *micro* and *meso* level is about the consequences more directly relevant to the individual, the macro level expands the viewing of the image significantly more and from a different angle, less emotionally affected.

Consequences have their own social elements that also elicit social re-socialization, that is, the process of integration and reintegration of the individual into the environment in which they originate. Adaptation to it is important for preventing other crimes and deterring a person from engaging in recidivism. These include integration into the educational process, the labor market, medical treatment, psychological treatment, treatment for drug addicts, and most importantly - treatment to restore the contacts with the family and community contacts¹⁹. For many years, so to speak, the woman is invisible in many spheres of the correctional system, which was originally created towards a masculine model. Prison sentence as the most severe punishment in most parts of the world also requires the need for post-penal treatment adapted to the needs of a women.

Thus the period following after the commission of the crime, within the society, is the stage of labeling and stigmatization²⁰, which escalates proportionally as smaller and less populated the place is, from where the perpetrator originated. The theory of labeling and reintegration shaming, represented by Lemert, Matsueda, Braithwaite, and others, suggests that people are stabilized in their criminal roles when labeled as such, when stigmatized, and they develop a criminal identity as a result of being excluded from the conventional roles they could have²¹. The awareness of labeling is significantly greater for woman than for men, and it is followed by the fear of disturbed relationships²². The conservative sympathetic perceptions of the surrounding are at least in favor of any perpetrator,

¹⁸ STAFF, S., The challenges of prisoner re-entry into society, 2016 <https://socialwork.simmons.edu/blog/Prisoner-Reentry/>;

¹⁹ HÃI, N., DANDURAND, Y., The Social Re-integration of Offenders, VNU Journal of Legal Studies, Vol. 29, No. 3, 24-38, 2013;

²⁰ BRAITHWAITE, J., Crime, shame and reintegration, Cambridge University Press, 1989;

²¹ GRUEVSKA-DRAKULEVSKI, A., Prison and Recidivism, Center for Regional Research and Cooperation "Studiorum", Skopje, 2016, p.69;

²² Ibid, p.93

especially a woman. Even if she had been victimized before and had committed the crime by relying on the "hopeless" state she was in. Ultimately, even when she has performed the criminal acts in state of self - defense.

Social inclusion for a woman is much more difficult, social rejection is a reality, and together with family inclusion, it makes the reintegration period almost impossible. The results of social rejection are to be expected - alcohol and drug abuse, self-harm and repetition of the criminal behavior. The one-time given stigma is considered to be much more likely to be trigger for future criminal offences or to put the person in crime in the first place, if the label was previously "wrongly glued" to someone who has not committed a crime at all²³.

Globally, for a women offenders, the biggest problem in the process of re-socialization is looking for job and finding a job. Namely, surveys in our area have shown that perpetrators of crime, especially persons who have been imprisoned, face major problems in employment or return to work after the punishment process ends. The socially negative attitude "there is no work for the honest, and now we will give preference to prisoners"²⁴ applies also for a women, but it is completely unacceptable because the work not only provides material support and existential conditions for former inmate and for the people that relies on her, but it also reduces the possibilities for repetition of the crime and recidivism.

5 RECIDIVISM

One of the reasons that particular attention is paid to recidivism is that it grows faster than general crime. So in times when there is a temporary or constant decline in crime in general, recidivism remains the same or increases²⁵. Recidivism as a sociological category means a specific relation to the frequent conflict with the laws. The person who returns as a recidivist is the bearer of a particular behavior that implies a psychological state that requires deep and comprehensive analysis²⁶.

The general rule is that this category of persons carries with them a significantly greater social danger and that they have not been affected adequately by the known methods of resocialization. It is therefore considered that they should be punished more severely than first offenders. Criminology's views are that they are psychologically labile, socially disadvantaged and with a strong aversion to work. For women offenders, the question arises - what about those who want to find a job, but because of social stigmatization, especially in small environments, they fail? Doesn't the fact of feeling a social surplus indirectly push women into recidivism?

Research has shown that in most countries around the world, almost two out of three inmates appear to be recidivists. The dose of remorse they feel about the offense is an important indicator of whether the person will appear as a recidivist on the criminal justice scene. The greater the guilt and feeling of remorse, the less likely it is to become a recidivist. But the blame for the offense and the shame is reflected differently on specific individuals. A group of US²⁷ researchers have found that when people feel guilty about certain behaviors they express it through remorse and internal tension, which motivate them to take remedial actions such as confession, remorse, apology or activity to make up for the damage. Shame, on the other hand, has a more destructive effect on the person. The painful feelings that it causes to itself lead to a person's defensive response, denial of responsibility and the need to shift the blame to another, a process that most likely leads to aggression²⁸. Such feelings are much more pronounced for a woman than for a man, so the outcome of a previously committed crime and the societal consequences of conviction for the woman offender end either with remorse and dedication to the remaining lifetime of the "correction" of wrongdoing, or feeling ashamed

²³ AKERS, 2000, cited by Gruevska-Drakulevski, A., Prison and Recidivism, Studiorum Regional Research and Cooperation Center, Skopje, 2016, p. 69

²⁴ ARNAUDOVSKI, J., GRUEVSKA-DRAKULEVSKA, A., Penology, Part Two, Faculty of Law "Justinian I" Skopje, 2013, p. 244

²⁵ GRUEVSKA-DRAKULEVSKI, A., Prison and Recidivism, Center for Regional Research and Cooperation "Studiorum", Skopje, 2016, p. 77;

²⁶ SULEJMANOV, Z., Macedonian Criminology, Graphohartia, Skopje, 2000, p. 804;

²⁷ JUNE TANGNEY, JEFFREY STUEWIG AND ANDRES MARTINEZ from George Mason University;

²⁸ TANGNEY, J., after committing a crime, guilt and shame predict re-offense, association of psychological science, 2014 <https://www.psychologicalscience.org/news/releases/after-committing-a-crime-guilt-and-shame-predict-re-offense.html> (last opened 23.01.2020)

and shifting the blame on another person, which is often of great intensity and leads to aggression and repetition of criminal offensive behavior.

Worldwide, women prisoners often appear as recidivist if their primary offenses are in the area of property offenses or offenses related to drug abuse and alcoholism, or when it comes to child neglect, at least in our country and surroundings. They almost never appear as recidivists if their first offense is from a group of violent crimes. Their age of detention is particularly important, and, more importantly, their age of jail release²⁹. The earlier a woman gets into the "criminal waters", the better she "swims" when compared with men, and is more likely to stay on that track and become a recidivist.

To sum up, when it comes to recidivists who have been sentenced to prison, it is considered that five variables play a key role if she would commit crime again:

- 1) age,
- 2) type of first committed offense,
- 3) age when she was first convicted / imprisoned,
- 4) her (positive) attitude towards getting out of prison and
- 5) being imprisoned while under some form of social supervision.

A common variable that also proved to be extraordinarily influential for women to manifest criminal behavior again is prison's **health care**.

And as much as the factors contributing to the recidivism affect both sexes the same, research has shown that for a women two factors have an additional impact, namely **unstable living conditions** and **previous victimization by a partner**³⁰.

When it comes to forecasting female recidivism and in order to predict the risk of recidivism, we can discuss and elaborate on hundreds of pages. But what is relevant for the woman is the intersection of parameters appropriate to her, which would predict what follows after the period of imprisonment. The period of **three years** after serving a prison sentence is considered as a most sensitive. The same period should be taken into consideration also when a different penalty is imposed. What investigators and predictors of female recidivism consider as relevant about the forecast is:

- age of engaging with criminal activity,
- age of completion of prison sentences,
- marital status (married, unmarried, separated, divorced or widowed),
- offspring if have – how many children / grandchildren she has and at what age they are,
- employment status,
- race,
- type of crime previously committed (violent, property offenses, etc.),
- use of narcotics or alcohol and drug addiction,
- and the type of sentence itself³¹.

Adequate disposition with such parameters captures an approximate picture of persons at risk of committing a new crime and getting into recidivism. We find that not only the facts related to the sentence are relevant, but also the manner and motives for committing the first offense, the addictions that female offender has or have caused the commission of the first offense, as well as the family status, mentioned above. Child care is a parameter that is hardly ever used in the prognosis of men's crime and the risk of recidivism. For women, however, is crucial. In particular, it has been shown that the way of raising her children has specific influence for recidivism, or to be more clear, does she raises her children in partnership or on her own. Women who are single parents have a higher risk of recidivism.

²⁹ PIPER DESCHENES, E., OWEN, B., CROW, J., Recidivism among Female Prisoners: Secondary Analysis of the 1994 BJS Recidivism Data Set, Research report submitted to the U.S. Department of Justice - Final Report, 2006, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/216950.pdf>

³⁰ O'BRIEN, P., Making it in the free world: Women's transition from prison. Albany, NY: State University of New York Press, 2001

³¹ BONTA, J., PANG, B., WALLACE-CAPRETTA, S., Predictors of recidivism among incarcerated female offenders, The prison journal, vol.3, 1995, pg.277-294

„Many woman that fall into prison have the problem that their children kave been taken away. When they go out to the street, they don't have anything, they have nothing inside. Because, they say, I don't have my children, what will I do? I'll go back to the drug again, I will go back to prostitution again. And I'll go back to prison again. Why fight? Why fight if I have nothing?“³²

The way of dealing with the consequences is, in fact, the re-socialization in all kinds and shapes, especially for convicts who suffer deprivation from imprisonment. The way of re-socialization and social adaptation is another topic that will not go into detail here. It should be noted that, the treatment that female prisoner gets into the prison and after it, must be adapted to according to the consequences that female offender has, especially when it comes to her family relationships, mental and physical health, education and employment, trauma, addiction if any and so on. Only with a truly post-penal model and treatment for resocialization and social adaptation, it can be possible to mitigate the severity of the consequences and deter recidivism.

6 CONCLUSION

A female criminal is drastically different from a male criminal, so does the reasons that contribute towards the bad behavior, and the consequences that hit the offender after one sentence is been imposed and fulfilled. Female crime takes only 10-20% of the total³³, and female prisoners are no more than 3 - 10% of the total prison population, globally speaking. But her violent behavior in the past half century escalates rapidly. With all gender features, until the sixties of last century, women are virtually invisible both in legal documents and in society itself when serving a sentence. The growth of the prison population is recorded year after year, and although we cannot characterize it as dramatic, it still makes it the fastest growing segment of prison society³⁴, which can not be overlooked. The needs conditioned by gender differentials are what particularly sets women apart from the masses of prisoners and which requires the initial anticipated individual treatment, prior to overall individualization. Programs that provide special treatment for female than for male inmates are mandatory, as well as foreseen cognitive-behavioral programs specializing for the needs of female inmates, should be implemented everywhere in the future. Treatment programs for a female inmate should include an environment that should provide them with security, in another words to be free from all forms of violence, encourage connection with others and strengthen the inmate herself. Treatment interventions themselves should be targeted at cognitive, affective and behavioral levels³⁵. The shaping of treatment for women should also take into account the general principles of successful practice in the field of rehabilitation, with caution to the problems that may arise when applying these principles of treatment and rehabilitation to women.

Unfortunately, women today get out from prisons significantly more "damaged" than they were before committing the crime. Therefore, only a truly post-model and treatment for resocialization and social adaptation can mitigate the severity of the consequences and deter recidivism. An imprisoned woman, with a broken family relationship because of what she has done, can show bad and asocial behavior even within prison society. However, the real consequences are those that reaches a woman out of the institution, which must be addressed. The period of three years after serving a prison sentence for a crime is considered as the most sensitive. The same period should be taken into account when a different penalty is imposed. Institutions in this period should pay more attention to women offenders in general, and always do so in connection with the motives for committing the original crime. Childcare is a parameter that is hardly ever used in the prognosis and observation of a "clean field" for men's crime and the recidivism risk prognosis. For a woman, however, is crucial, especially in the way she cares for her children, in partnership or alone. Women who are single parents have a higher risk of recurrence. Leaving such knowledge to the prognosis of recidivism can greatly facilitate its future prevention and adequate response. Recognizing the centrality of womens roles as mothers provides an opportunity for the criminal justice, medical, mental health,

³² COLL, C., SURREY, J., BUCCIO-NOTARO, P., AND MOLLA, B. 1998. Incarcerated mothers: Crimes and punishments. In *Mothering against the odds*, ed. C. Coll, J. Surrey, and K. Weingarten. NY: Guilford.p.266

³³ SULEJMANOV, Z., *Macedonian Criminology*, Graphohartia, Skopje, 2000, pg.438

³⁴ ZAITZOW, B. THOMAS, J. *Women in Prison: Gender and social control*. Lynne Reinner Publishers, Inc., London, 2003

³⁵ <http://www.institut-alternativa.com.mk/index.php/psihoterapija/skoli-i-pravci/kognitivna;>

legal, and social service agencies to develop this role as an integral part of program and treatment interventions for women. If women are to be successfully reintegrated back into the community after serving their sentences, there must be a continuum of care that can connect them to a community following their release. In addition, the planning process must begin as soon as the woman begins serving her sentence, not conducted in just the final 30 to 60 days. There is often no pre-release planning of any kind in prisons and jails. Women reentering the community after incarceration require transitional services from the institution to help them reestablish themselves and their families. They also need transitional services from community corrections and supervision to assist them as they begin living on their own again.

Unlike men, women in prisons are noticed that have very different attitudes regarding interpersonal relationships, house rules, penalties or rewards. They are more actively involved in socialization within the institution (although there is also a trend of alienation of a certain percentage of prisoners) followed by a high dose of emotion and open communication. The interaction they have with others in prison is seen as much more stable than that of the male prisoner, so it is perceived as a "pseudo-family" relationship. This confirms the idea that the management of the penitentiary for women should be less authoritative, since there is significantly less violence, prison gang activity, less magical or inter-ethnic tensions and so. Officers in these institutions are expected to hear much more humor, patience in explaining certain rules and expectations, awareness of women's emotional dynamics, willingness to respond fairly and consistently. However, a key element in the success of a women's program is the individualization, comprehensiveness of the approach and respect for the inmate's interest³⁶. In order to minimize the consequences for a female convict in her "after life", and also in life of all the people who are in need of her care, the penitentiary system must take into account the separate needs that woman, as a gender, has, inside a prison and in general. Right recognition of the etiology of female criminality, both factors and consequences, is first and crucial step into crime prediction and prevention.

Bibliography:

- ARNAUDOVSKI, J. GRUEVSKA-DRAKULEVSKA, A. Penology. Part Two, Faculty of Law "Justinian I" Skopje, 2013.
- BONTA, J. PANG, B. WALLACE-CAPRETTA, S. Predictors of recidivism among incarcerated female offenders. *The prison journal*: vol.3, 1995,.
- BRAITHWAITE, J. *Crime, shame and reintegration*. Cambridge University Press. 1989.
- COLL, C. SURREY, J. BUCCIO-NOTARO, P. MOLLA, B., *Incarcerated mothers: Crimes and punishments*. In *Mothering against the odds*, ed. C. Coll, J. Surrey, and K. Weingarten. NY: Guilford, 1998;
- COLL, C., SURREY, J., BUCCIO-NOTARO, P., AND MOLLA, B. 1998. *Incarcerated mothers: Crimes and punishments*. In *Mothering against the odds*, ed. C. Coll, J. Surrey, and K. Weingarten. NY: Guilford.
- COVINGTON, S. *From prison to home: the effect of incarceration and reentry on children, families, and communities*, *A Womans Journey Home: Challenges for Female Offenders and Their Children*, 2001
- COVINGTON, S. *From prison to home: the effect of incarceration and reentry on children, families, and communities*. *A Womans Journey Home: Challenges for Female Offenders and Their Children*. Center for Gender & Justice. 2001
- CRAIG, P. *EU Administrative Law*.
- DESCHENES E., OWEN, B. CROW, J. *Recidivism among Female Prisoners: Secondary Analysis of the 1994 BJS Recidivism Data Set*. Research report submitted to the U.S. Department of Justice - Final Report. 2006.
- GRUEVSKA-DRAKULEVSKI, A. *Prison and Recidivism*, Center for Regional Research and Cooperation "Studiorum", Skopje, 2016.
- GRUEVSKA-DRAKULEVSKI, A. *Prison and Recidivism*. Center for Regional Research and Cooperation "Studiorum". Skopje, 2016.

³⁶ ŠUČUR, Z. ŽAKMAN-BAN, V. *Characteristics of life and treatment of women in prison*. Hrčak - portal of scientific journals of the Republic of Croatia, 2004, p.1061

- HÃI, N. DANDURAND, Y. The Social Re-integration of Offenders, VNU Journal of Legal Studies, Vol. 29, No. 3, 24-38, 2013.
- HUEY, M. Deprivation, Importation and Prison Suicide: The Combined Effects of Institutional Conditions and Inmate Composition, Doctoral Dissertation in philosophy, University of Georgia, Athens, Georgia, 2008.
- HUEY, M., Deprivation, Importation and Prison Suicide: The Combined Effects of Institutional Conditions and Inmate Composition, Doctoral Dissertation in philosophy, University of Georgia, Athens, Georgia, 2008.
- MEGUIRE, M. MORGAN, R. REINER, R. The Oxford Handbook of criminology fourth edition, Oxford University Press.
- MOJANOSKI, F. BACANOVIC, O. ACHIMOVSKA - MALETIC, I. BATIC, D. STEFANOVSKA, V. MILENKOVSKA, M., ILIJEVSKI, I., JOVANOVA, N., DIMITROVSKA, A., The Position of Convicts in Penitentiary Institutions in Macedonia, Research Report, University "Ss. Clement of Ohrid" - Bitola. Faculty of Security – Skopje. 2014.
- O'BRIEN, P. Making it in the free world: Women's transition from prison. Albany, NY: State University of New York Press. 2001
- SANDLER, D.H. SCHALLER, J. Female Crime in the long and short run, US Census Bureau Working Paper, USA, 2012
- SIMON, R.J. WOMEN AND CRIME, LEXINGTON, MA:Lexington Books, 1975, цит. сп. Britton, M., D., The Gender of Crime, Rowman & Littlefield publisher, inc., 2011
- STAFF, S. The challenges of prisoner re-entry into society, 2016.
- SULEJMANOV, Z., Macedonian Criminology, Graphohartia, Skopje, 2000.
- SYKES. G. The Society of Captives, New Jersey: Princeton University Press, 1958.
- ŠUČUR, Z. ŽAKMAN-BAN, V. Characteristics of life and treatment of women in prison. Hrčak - portal of scientific journals of the Republic of Croatia, 2004.
- TANGNEY, J. After committing a crime, guilt and shame predict re-offense, association of psychological science, 2014.
- TICKLE, L. It's official: crime is bad for your health, The Guardian, 2012.
- WALKER, L. The Battered Woman Syndrome, third edition, Springer Publishing Company, New York, 2009.
- WATTS, R. BESSANT, J. HIL, R., International Criminology, a critical introduction, Routledge Taylor&Francis Group, London and New York, 2008
- WILSON, J. HERRNSTEIN, R. Crime human nature: the definitive study of the causes of crime, The Free Press, 1985;
- ZAITZOW, B. THOMAS, J. Women in Prison: Gender and social control. Lynne Reinner Publishers, Inc., London, 2003
- JOHNSTON, D. Effects of parental incarceration. In Children of incarcerated parents, ed. C. Gabel and D. Johnston, New York: Lexington Books, 1995.

<http://www.institut-alternativa.com.mk/index.php/psihoterapija/skoli-i-pravci/kognitivna>

[https://aspe.hhs.gov/basic-report/womans-journey-home-challenges-female-offenders-and-their-children;](https://aspe.hhs.gov/basic-report/womans-journey-home-challenges-female-offenders-and-their-children)

[https://socialwork.simmons.edu/blog/Prisoner-Reentry/;](https://socialwork.simmons.edu/blog/Prisoner-Reentry/)

<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/216950.pdf>

<https://www.psychologicalscience.org/news/releases/after-committing-a-crime-guilt-and-shame-predict-re-offense.html>

<https://www.theguardian.com/education/2012/feb/20/crime-is-bad-for-your-health>

Contact information:

Elena Maksimova (Assistant professor, PhD)

elena.ivanova@ugd.edu.mk

Goce Delchev University, Faculty of law

Krste Petkov Misirkov 10 A

2000 Shtip

Republic of North Macedonia

RECIDÍVA A JEJ VÝZNAM PRE TRESTNÚ POLITIKU¹

Jakub Ľorko, Barbora Tallová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže

Abstract: The basic objectives of each country's criminal policy are the effective treatment of criminals so that they do not pursue their criminal careers. Information about a possible recidivism is a significant measure of success or failure of individual interventions of the justice system. The authors of paper focus on the concept of recidivism, its types of division, perception in the international framework and its usefulness in measuring effectiveness in criminal policy.

Abstrakt: Medzi základné ciele trestnej politiky každého štátu patrí efektívne pôsobenie na páchatelov trestných činov, aby v kriminálnej kariére ďalej nepokračovali. Informácie o prípadnej recidíve sú významným meradlom úspechu či zlyhania jednotlivých intervencií justičného systému. Autori sa v príspevku zameriavajú na pojem recidíva, jej delenie, vnímanie v medzinárodnom rámci a na jej využiteľnosť pri meraní efektívnosti v trestnej politike.

Key words: criminal policy, crime, recidivism, penology, imprisonment, exit unit.

Kľúčové slová: trestná politika, trestný čin, recidíva, penológia, trest odňatia slobody, výstupný oddiel.

1 ÚVOD

Recidíva (z lat. *recidivus*) je možné chápať ako návrat, opakovanie niečoho. V kontexte trestného práva sa jedná o obnovenie negatívneho a nežiaduceho stavu, teda spáchanie trestného činu. Ide o zložitý problém, ktorý je predmetom výskumu viacerých vedeckých odborov. Na účely vedného odboru v rámci ktorého sa recidíva skúma sa spresňuje obsah tohto pojmu.

V roku 2018 v podmienkach Slovenskej republiky súdy spolu odsúdili 29.385 osôb za 33.382 spáchaných trestných činov a 34.451 spáchaných skutkov a z celkového počtu odsúdených bolo až 10.705 recidivistov, čo je viac ako tretina odsúdených.² Ešte kritickejší pohľad na fenomén recidívy v trestnoprávných konotáciách nám poskytuje údaj o aktuálnom počte recidivistov (5676 odsúdených) v celkovej väzenskej populácii (8979), čo predstavuje viac ako 63 %.³

Opakovaná trestná činnosť páchatel'a sa považuje za vážny a nebezpečný fenomén, vo všeobecnej rovine znamená jeho návrat ku kriminálnemu správaniu a v zahraničnej literatúre býva častejšie pojem kriminálna recidíva označovaná ako kriminálna kariéra. Za začiatok kriminálnej kariéry sa považuje čas, kedy bola voči páchatel'ovi uplatnená nejaká intervencia alebo sankcia zo strany systému trestnej justície.⁴

¹ Príspevok je podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0740 Návody a nástroje na efektívnu elimináciu protiprávných konaní v spojení s možnou insolvenčiou/Guidelines and tools for effective elimination of unlawful acts in relation with potential insolvency.

² Porovnaj s Štatistická ročenka Analytického centra Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2018 – Trestná agenda. Dostupné online na: http://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2019/09/ročenka_2018/I.-Trestná-agenda_2018_pdf.pdf.

³ K tomu porovnaj mesačné (február 2020) štatistiky Zboru väzenskej a justičnej stráže. Dostupné online na: <https://www.zvjs.sk/file/c5db77ca-5ebc-43f7-822a-a9d4ff712bcb.pdf>.

⁴ K tomu porovnaj ROZUM, J., TOMÁŠEK, J., VLACH, J., HÁKOVÁ, L., Efektivita trestní politiky z pohľadu recidívy. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2016. Online dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/439.pdf> alebo National Institute of Justice: Measuring Recidivism. Online dostupné na: <https://nij.ojp.gov/topics/articles/measuring-recidivism> alebo Council of Europe Annual

Kriminálna recidíva je v užšom zmysle definovaná ako „stav páchatela, ktorý po predchádzajúcom odsúdení k trestu právoplatným rozsudkom spácha nový trestný čin“.⁵ Z uvedenej definície vyplýva a aby sa dalo hovoriť o kriminálnej recidíve musia byť splnené dva predpoklady a to právoplatný odsudzujúci rozsudok a ďalší trestný čin spáchaný po nadobudnutí právoplatnosti predchádzajúceho odsudzujúceho rozsudku. Uvedená definícia však nepokrýva kriminálnu definíciu vo všeobecnej (širšej) rovine, ale iba z **trestnoprávneho hľadiska**. Z **kriminologického hľadiska** je pojem recidíva omnoho širší. Aby osoba bola považovaná za recidivistu, postačuje samotné opätovné spáchanie akéhokoľvek protiprávneho činu bez ohľadu na to, či bola táto osoba odsúdená, právoplatne odsúdená, trestne stíhaná alebo inak postihnutá za predchádzajúce protispoločenské konanie. **Penologické, resp. penitenciárne poňatie recidívy** je naopak vymedzené omnoho užšie, nakoľko za recidívu sa považuje prípad, kedy je rovnaká osoba najmenej druhýkrát vo výkone trestu odňatia slobody (ďalej „VTOS“).

K recidíve kriminálneho správania dochádza veľmi často v adaptačnej fáze. Ide o obdobie, kedy si prepustená osoba zvyká na iné prostredie, než na ktoré bola vo výkone trestu odňatia slobody zvyknutá. Takéto obdobie trvá individuálne dlhú dobu, maximálne 2 roky.⁶ V prípade že adaptačná fáza nasleduje po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, možno konštatovať, že „zrecidivovaniu“ v adaptačnej fáze sa snaží Zbor väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „ZVJS“) čo najlepšie zabrániť a počas výkonu trestu sa snaží práve vďaka programom zaobchádzania a vhodne zvolenými voľnočasovými aktivitami pripraviť odsúdeného na život po prepustení na slobode. Snaží sa odsúdeného naučiť sociálne prijateľným spôsobom správania, sebaovládaniu, vytváraniu vhodných návykov a pod. Najväčší dôraz na prípravu odsúdeného na návrat do života „bez mreží“ by mal byť kladený niekoľko mesiacov pred prepustením. Danú skutočnosť reflektuje aj **Národný projekt „Šanca na návrat“**⁷ v rokoch 2018 až 2022 je realizovaný generálnym riaditeľstvom ZVJS v partnerstve s Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a vybranými ústavmi na výkon väzby a výkon trestu odňatia slobody. Hlavným cieľom národného projektu „Šanca na návrat“ je u osôb vo výkone trestu odňatia slobody znížiť riziká sociálneho vylúčenia a zvýšiť kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce. V rámci národného projektu sa plánuje vytvorenie a vo výstupných oddieloch partnerských ústavov na výkon trestu odňatia slobody pilotné overenie inovatívneho systému komplexnej podpory odsúdených na plynulý prechod do občianskeho života. Národný projekt si kladie za cieľ prepojiť oddelené politiky penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti (poskytovanie postpenitenciárnej starostlivosti sa začne už počas výkonu trestu odňatia slobody), znížiť riziká opakovaného páchania trestnej činnosti a obmedziť vznik možných krízových situácií v bezprostrednom okolí osôb vracajúcich sa z výkonu trestu odňatia slobody.

Napriek tomu nemôžeme zabúdať, že i napriek snahe o zmenu páchatelovho správania je tu stále adaptácia vo väzenskom prostredí. Podľa názoru autorov práve uvedená adaptácia vedie k strate mnohých zručností a návykov. A preto je nutné pokračovať v podpore a vedení i po prepustení, práve formou postpenitenciárneho zaobchádzania (napr. poradenskou činnosťou). Pretože veľmi často odsúdené osoby nemajú vytvorené sociálne alebo rodinné vzťahy, dlhodobý trest odňatia slobody mal za následok rozpad manželstva a ostatné sociálne vzťahy sa z dôvodu obmedzeného kontaktu rozpadli. Práve z uvedených dôvodov odsúdení často po prepustení udržiavajú kontakt s bývalými spoluodsúdenými, ktorí majú podobný osud a samozrejme rovnaké návyky zachované z ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Kontakt s takýmito osobami vysoko zvyšuje riziko kriminálneho správania.

Medzi základné ciele trestnej politiky každého štátu patrí efektívne pôsobenie na páchatelov trestných činov, aby v kriminálnej kariére ďalej nepokračovali. Informácie o prípadnej recidíve sú významným meradlom úspechu či zlyhania jednotlivých intervencií justičného systému. Recidíva, jej mnohosť a vývoj slúži ako základné kritérium účinnosti intervenčných aktivít. Autori sa v samostatnej kapitole popisujú využitie recidívy ako merateľa efektivity v rámci projektu „Šanca na návrat“.

Penal Statistics: Recidivism Studies. Online dostupné na: <https://wp.unil.ch/space/publications/recidivism-studies/>.

⁵ SUCHÝ, O. Recidiva. Komparatívni studie. Praha: výzkumný ústav kriminologický, 1971, s. 221-222.

⁶ NETÍK, K., NETÍKOVÁ. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. Praha: UK, 2008, s. 203.

⁷ Tento projekt je realizovaný vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu Ľudské zdroje 2014 – 2020 bližšie pozri online na: <https://sancanavrat.sk/>.

Kriminálna recidíva je zložitý mnohvrstevnatý problém, ktorým je potrebné sa zaoberať v rámci viacerých vedných odborov, medzi ktorými najvýznamnejšie miesto zaujíma kriminológia, trestnoprávna náuka a penológia.

2 POJEM RECIDÍVA

Kriminálna recidíva je zložitý mnohvrstevnatý problém, ktorým je potrebné sa zaoberať v rámci viacerých vedných odborov, medzi ktorými najvýznamnejšie miesto zaujíma kriminológia, trestnoprávna náuka a penológia.

2.1 Trestnoprávne vymedzenie recidívy

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej iba „TZ“) neobsahuje legálnu definíciu pojmu recidíva, obsiahnuté sú iba jej trestnoprávne dôsledky, avšak trestnoprávna teória vymedzuje pojem recidíva jednotne. Za recidívu sa považujú prípady, keď sa páchateľ dopustí ďalšieho trestného činu po tom, ako ho súd právoplatne odsúdil za iný, predchádzajúci trestný čin. Z trestnoprávneho hľadiska je recidíva závažný jav, z dôvodu, že napriek tomu, že páchateľ bol už raz odsúdený za spáchanie trestného činu, nedošlo k jeho náprave, ale opätovne sa dopustil trestného činu. Všeobecne sa recidíva prejavuje v niektorých aspektoch úpravy trestného práva *de lege lata*, a to najmä pri ukladaní trestnoprávných sankcií. Súd⁸ pri ukladaní trestu musí vziať do úvahy okolnosť, že ani predchádzajúce odsúdenie, resp. potrestanie páchateľa nevedlo k jeho náprave a je možné vyvodiť záver o nesplnení účelu trestu. V týchto okolnostiach sa prejavuje väčšia závažnosť spáchaného trestného činu a táto skutočnosť by sa mala prejavovať pri úvahách o výbere druhu a výmery trestu z pohľadu princípu adekvátnosti so zreteľom na účel trestu. Pri hodnotení trestnej činnosti páchateľa-recidivistu je nutné zhodnotiť povahu a závažnosť trestného činu, za ktorý bol už odsúdený, časový odstup od predchádzajúceho odsúdenia, celkový spôsob života páchateľa a pohnútku posudzovaného trestného činu.⁹

Odsúdeným sa rozumie páchateľ, ktorý bol právoplatným rozsudkom uznaný za vinného. Uvedené neplatí, ak je odsúdenie zahladené (§ 128 ods. 6 TZ). Pri recidíve je dôležité právoplatné odsúdenie za trestný čin z dôvodu uplatňovania prezumpcie neviny až dovtedy, kým súd páchateľa právoplatne neodsúdi. „Každý proti komu sa vedie trestné konanie sa považuje za nevinného, kým súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom nevysloví jeho vinu“ (§ 2 ods. 4 TP¹⁰). V trestnoprávnom

⁸ K tomu porovnaj Rozhodnutie Ústavného súdu SR č. PL. ÚS 106/2011 zo dňa 28. 11. 2012.

⁹ Jednotlivým trestnoprávnym následkom venujeme pozornosť v samostatnej kapitole.

¹⁰ Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „TP“).

ponímaní recidívy je teda nutné, aby odsudzujúci rozsudok¹¹ príp. trestný rozkaz¹² nadobudol právoplatnosť. Uvedený okamih je dôležitý pre rozlíšenie toho, či pri ďalšom trestnom čine ide o recidívu alebo o súbeh. Ak ide o ďalší trestný čin, ktorý páchatel' spáchal skôr ako bol vyhlásený rozsudok súdu prvého stupňa za iný jeho trestný čin, ide o trestné činy spáchané v súbehu. Recidíva je závažnejšia ako súbeh, pretože páchatel' už bol raz odsúdený a teda aj dôrazne varovaný pred ďalším páchaním trestných činov a takéto jeho odsúdenie nevedlo k náprave a páchatel' napriek tomu pokračuje v ďalšom páchaní trestnej činnosti. K uvedenému spravidla pristupuje aj záver, že ak už bol trest vykonaný, spravidla nemožno urobiť záver, že trest splnil svoj účel.

Pri rozlišovaní recidívy a súbehu sú dôležité dve časové hranice. Prvou hranicou je okamih vyhlásenia odsudzujúceho rozsudku (resp. doručenia trestného rozkazu), ktorý ešte nenadobudol právoplatnosť. Druhou hranicou je právoplatnosť odsudzujúceho rozsudku (resp. trestného rozkazu). Ak páchatel' spácha ďalší trestný čin v období po vyhlásení odsudzujúceho rozsudku prvostupňového súdu, ale ešte pred nadobudnutím jeho právoplatnosti, nejde o súbeh ani o recidívu, ide o tzv. mnohosť trestnej činnosti *sui generis* – jedná sa o nepravú recidívu. Uvedený prípad má bližšie k recidíve ako k súbehu, z dôvodu, že páchatel' už bol vyhlásením rozsudku upozornený, aké trestnoprávne následky jeho trestná činnosť spôsobila a napriek tomu sa dopustil ďalšieho trestného činu (aj keď rozsudok ešte nenadobudol právoplatnosť). Nepravá recidíva kladie dôraz na výchovnú silu rozsudku bez ohľadu na jeho právoplatnosť.¹³

Treba pripomenúť, že recidívu v trestnoprávnom zmysle nevytvára predchádzajúci postih za priestupok alebo iný správny delikt.

Slovenská práva úprava pri recidíve nerozlišuje, či ide o trestný čin nedbanlivostný alebo úmyselný, oba prípady považuje za recidívu.

¹¹ Rozsudok je právoplatný a ak TP neustanovuje niečo iné aj vykonateľný, ak zákon proti nemu okrem rozsudku, ktorým súd schválil dohodu o vine a treste (§334 ods. 4TP) nepripúšťa odvolanie (odvolanie je prípustné proti všetkým rozsudkom súdu prvého stupňa – § 306 ods. 1 TP), ak zákon síce proti nemu pripúšťa odvolanie, ale odvolanie v lehote nebolo podané, oprávnené osoby sa odvolania výslovne vzdali alebo ho výslovne vzali späť, alebo podané odvolanie bolo zamietnuté (§ 183 ods. 1 TP). Podľa § 309 TP rozsudok nadobudne právoplatnosť uplynutím lehoty 15 dní od oznámenia rozsudku. Oznámením rozsudku je jeho vyhlásenie v prítomnosti toho, komu treba rozsudok doručiť. Ak sa rozsudok vyhlásil v neprítomnosti takejto osoby, oznámením je až doručenie rozsudku. Ak sa rozsudok oznamuje tak obžalovanému, ako aj jeho obhajcovi a zákonnému zástupcovi, plynie lehota od toho oznámenia, ktoré bolo vykonané najneskoršie. Orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately plynie lehota samostatne. Príbuzným obžalovaného v priamom rade, jeho súrodencom, osvojiteľovi, osvojencovi, manželovi a druhovi sa končí lehota tým istým dňom ako obžalovanému.

Rovnopis rozsudku sa doručí obžalovanému na adresu, ktorú uviedol na doručovanie písomností. Pokiaľ písomnosť obžalovaný na tejto adrese nepreberie, resp. nevyzdvihne ani v lehote do troch pracovných dní od jej uloženia, posledný deň tejto lehoty sa považuje za deň doručenia, aj keď sa adresát o uložení písomnosti nedozvedel (§ 66 ods. 3 Trestného poriadku). V zmysle ustanovení Trestného poriadku je rozsudok (odsudzujúci alebo oslobodzujúci) právoplatným a zároveň vykonateľným vtedy, ak nie je proti nemu prípustné podať odvolanie alebo odvolanie proti nemu je možné podať, ale bolo podané oneskorene, bolo zamietnuté alebo sa oprávnený výslovne odvolania vzdal. Ak si obžalovaný rozsudok neprevezme, rozsudok nadobudne právoplatnosť uplynutím lehoty na odvolanie (t. j. 15 dní).

¹² Podľa § 353 ods. 8 TP má trestný rozkaz povahu odsudzujúceho rozsudku, účinky spojené s vyhlásením rozsudku nastávajú doručením trestného rozkazu obvinenému. Ak sa trestný rozkaz doručuje obvinenému a aj jeho obhajcovi, plynie lehota od toho doručenia, ktoré bolo vykonané neskôr. Podľa § 356 TP sa trestný rozkaz stane právoplatným uplynutím lehoty na podanie odporu (lehota na podanie odporu proti trestnému rozkazu je do 8 dní od doručenia); alebo ak, odpor bol vzatý späť, vtedy nadobudne právoplatnosť dňom späťvzatia alebo ak sa oprávnená osoba vzdala práva podať odpor a obvinený súčasne vyhlásil, že nesúhlasí, aby odpor podala v jeho prospech iná oprávnená osoba, právoplatnosť nadobudne dňom jej späťvzatia. Ak bol odpor podaný v lehote a nebol vzatý späť, trestný rozkaz sa ruší (§ 355 TP).

¹³ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J., a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 303.

Recidívu možno rozlišovať z viacerých hľadísk, podľa charakteru páchanej trestnej činnosti na:

- a) **Všeobecnú recidívu (nerovnorodú)** – páchatel spácha akýkoľvek ďalší trestný čin po právoplatnom odsúdení za predchádzajúci trestný čin. Nejde o trestný čin pri ktorom sú splnené podmienky druhej recidívy.
- b) **Druhovú recidívu (rovnorodú)** – páchatel po právoplatnom odsúdení za trestný čin znova spácha trestný čin rovnakého druhu. Teda spácha trestné činy s rôznymi individuálnymi objektami, ale spája ich rovnaký druhový objekt. Čo znamená, že spáchané trestné činy sú zaradené v tej istej hlave osobitnej časti TZ (napr. páchatel bol právoplatne odsúdený za spáchanie trestného činu podvodu a následne sa dopustí krádeže. Oba trestné činy sú zaradené v štvrtej hlave TZ, ide o trestné činy proti majetku a majú rovnaký druhový objekt. Teda sú zamerané na ochranu majetkových práv).
- c) **Špeciálnu (individuálnu)** – ak páchatel naplní stále tú istú skutkovú podstatu trestného činu (napr. páchatel bol už raz odsúdený za trestný čin krádeže a opäť spácha trestný čin krádeže).

Z trestnoprávneho hľadiska sa opätovné spáchanie trestného činu po právoplatnom odsúdení za iný trestný čin, spája s viacerými nepriaznivými dôsledkami pre páchatela¹⁴:

- a) Recidíva sa považuje za **všeobecnú priťažujúcu okolnosť**, v TZ je vyjadrená slovami „*bol už za trestný čin odsúdený*“ (§ 37 písm. m) TZ). Avšak, súd nie je povinný na uvedenú skutočnosť prihliadať, podľa povahy predchádzajúceho odsúdenia (§ 37 písm. m) TZ). Ide o fakultatívnu možnosť prihliadnutia na predchádzajúce odsúdenie, ktoré zabraňuje čisto formálnemu posudzovaniu tejto priťažujúcej okolnosti a vyjadruje určitý materiálny korektív. Čo znamená, že recidívu, teda, že páchatel v minulosti spáchal trestný čin, za ktorý bol právoplatne odsúdený treba považovať za priťažujúcu okolnosť iba vtedy, ak so zreteľom na svoju povahu zvyšuje závažnosť nového trestného činu. Okrem času, ktorý uplynul od predchádzajúceho odsúdenia, súd by mal hodnotiť druh, povahu, závažnosť predchádzajúceho a nového trestného činu; vnútorný vzťah medzi predchádzajúcim a novým trestným činom; celkový osobný profil páchatela a jeho spôsob života, ktorý spolu s ostatnými hľadiskami odôvodňuje, buď predpoklad, že páchatel bude pravdepodobne aj naďalej pokračovať v páchaní trestných činov, ak mu v tom nebude zabránené rozhodnými opatreniami, alebo naopak predpoklad, že trestné činy sú v inak usporiadanom živote páchatela len ojedinelými a náhodnými výnimkami a nie sú prejavom asociálne alebo antisociálne zameranej osobnosti páchatela. Všetky okolnosti posudzuje súd vo vzájomnej súvislosti so zreteľom na to, ako recidíva ovplyvňuje možnosť nápravy páchatela. Zákon nerozlišuje v uvedenom prípade všeobecných priťažujúcich okolností o aký druh recidívy ide, za priťažujúcu okolnosť považuje nielen špeciálnu alebo druhovú recidívu, ale aj recidívu všeobecnú.
- b) **Špeciálna recidíva** (opätovné spáchanie toho istého trestného činu) je v niektorých prípadoch aj okolnosťou podmieňujúcou použitie vyššej trestnej sadzby. V kvalifikovanej skutkovej podstate je uvedená slovami „*už bol za takýto trestný čin odsúdený*“. V niektorých prípadoch, resp. pri niektorých trestných činoch táto okolnosť sa časovo obmedzuje na posledných 24 mesiacov, teda je určený časový limit od právoplatného odsúdenia za určitý trestný čin, v ktorom páchatel musí spáchať ďalší trestný čin. Ide o časové hľadisko od právoplatného odsúdenia do dňa spáchania nového trestného činu. Ide napr. o trestný čin zanedbanie povinnej výživy podľa § 207 ods. 3 písm. c) TZ. V iných prípadoch zákon neuvádza časový limit, teda predchádzajúce odsúdenie nie je časovo ohraničené, ide napr. o trestný čin vraždy podľa § 145 ods. 3 písm. a) TZ. Okrem uvedeného sa v niektorých prípadoch ako okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby vyskytuje aj skutočnosť, že páchatel bol v predchádzajúcich 24 mesiacoch prepustený z výkonu trestu odňatia slobody za taký trestný čin (napr. trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby podľa § 208 ods. 2 písm. c) TZ).
- c) Recidíva ako **znak základnej skutkovej podstaty** trestného činu – podmieňuje trestnosť určitých trestných činov. Napr. trestný čin týrania zvierat podľa § 378 ods. 1 písm. a) TZ. V prípadoch, ak je recidíva zákonným znakom trestného činu, nemožno na ňu prihliadať ako

¹⁴ MENCEROVÁ, I., 2013. Mnohosť trestnej činnosti. Bratislava: C.H.Beck. 2013. s. 56-62.

- na priťažujúcu okolnosť, ani ako na okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby (§ 38 ods. 1 TZ).
- d) Recidíva má za následok **zvýšenie dolnej hranice trestnej sadzby** v prípadoch opätovného spáchania zločinu alebo obzvlášť závažného zločinu. Ide o prípady, ak páchateľ znovu spácha trestný čin po tom, ako bol za predchádzajúci trestný čin odsúdený, nezáleží na tom, či išlo o pokus alebo o prípravu oboch posudzovaných trestných činov.
- pri opätovnom spáchaní zločinu¹⁵ sa dolná hranica zákonom ustanovenej trestnej sadzby zvyšuje o jednu polovicu (§ 38 ods. 5 TZ),
 - pri opätovnom spáchaní obzvlášť závažného zločinu¹⁶ sa dolná hranica zákonom ustanovenej trestnej sadzby zvyšuje o dve tretiny (§38 ods. 6 TZ).
- e) Uplatnenie **zásady „3x a dost“**. Ide o prípady, ak súd odsudzuje páchateľa za niektorý z taxatívne vymenovaných dokonaných trestných činov (§ 47 ods. 2 TZ) a páchateľ už bol za takéto trestné činy, hoci aj v štádiu pokusu 2x potrestaný nepodmienečným trestom odňatia slobody. V takomto prípade, ak sú splnené všetky zákonné podmienky uvedené v § 47 ods. 1 písm. a) a b) TZ (ak uloženie takéhoto trestu vyžaduje účinná ochrana spoločnosti a nie je nádej, že by páchateľa bolo možné napraviť trestom odňatia slobody do 25 rokov, súd uloží páchateľovi trest odňatia slobody na doživotie. Ak uvedené podmienky uvedené v § 47 ods. 1 písm. a) a b) TZ nie sú splnené, súd mu uloží trest odňatia slobody na 25 rokov, ak tomu nebránia okolnosti hodné osobitného zreteľa. Nie je možné uložiť trest odňatia slobody pod 20 rokov.
- f) Uplatnenie **zásady „2x a dost“**. Ide o špecifický prípad, ak páchateľ opätovne spácha trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 TZ. V takomto prípade, ak páchateľ už bol za takýto trestný čin odsúdený sa aplikuje ustanovenie § 144 ods. 3 písm. a) TZ a súd mu uloží trest odňatia slobody na doživotie. Ide o absolútne určitú sankciu.
- g) Recidíva môže byť **fakultatívnym dôvodom uloženia ochranného opatrenia** – ochranného dohľadu. Ochranný dohľad môže súd uložiť páchateľovi úmyselného trestného činu, ktorý bol už v minulosti najmenej 2x vo výkone trestu odňatia slobody za takýto trestný čin (akýkoľvek úmyselný trestný čin) a ktorému znovu ukladá nepodmienečný trest odňatia slobody, ak vzhľadom na osobu páchateľa, najmä s prihliadnutím na jeho doterajší spôsob života, na prostredie, v ktorom žije, a na povahu spáchanej trestnej činnosti, sa nedá očakávať, že po výkone trestu povedie riadny život (§76 ods. 2 TZ). Účelom ochranného dohľadu je vytvorenie podmienok na dovŕšenie nápravy obzvlášť narušených odsúdených osôb ako aj zabránenie ďalšiemu páchaniu trestnej činnosti. V uvedenom prípade je ochranný dohľad významným prostriedkom pri prevencii recidívy pri niektorých osobách po návrate z výkonu trestu odňatia slobody a zahŕňa prvky sociálnej a morálnej pomoci, prevýchovy a najmä kontroly správania páchateľov po návrate z výkonu trestu. Ochranný dohľad je súčasťou komplexu postpenitenciárnej starostlivosti v uvedenom prípade sa týka recidivistov u ktorých je obava, že aj po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody budú pokračovať v trestnej činnosti, resp. že výkonom trestu u nich nedošlo k potrebnej resocializácii.
- h) Recidíva ovplyvňuje spôsob výkonu trestu odňatia slobody z hľadiska **zaradenia na základe vonkajšej diferenciacie**. Súd zaradí páchateľa na výkon trestu odňatia slobody spravidla do ústavu na výkon trestu so stredným stupňom stráženia, ak v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu bol vo výkone trestu odňatia slobody, ktorý mu bol uložený za úmyselný trestný čin; na predchádzajúce odsúdenie sa však neprihliadne, ak sa na páchateľa hľadí, ako keby nebol odsúdený (§ 48 ods. 2 písm. b) TZ). Je nutné, aby páchateľ pri predchádzajúcom odsúdení bol skutočne vo výkone trestu odňatia slobody, nestačí, ak bol iba odsúdený na nepodmienečný trest odňatia slobody pričom si skutočne z neho neodpykal ani len časť. Súd môže zaradiť páchateľa aj do ústavu na výkon trestu iného

¹⁵ Zločin je úmyselný trestný čin, za ktorý TZ v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou 5 rokov. O zločin ide aj vtedy, ak v prísnejšej skutkovej podstate prečinu spáchaného úmyselne je ustanovená horná hranica trestnej sadzby prevyšujúca 5 rokov (§ 11 ods. 1, 2 TZ).

¹⁶ Obzvlášť závažný zločin je zločin, za ktorý TZ ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej 10 rokov (§11 ods. 3 TZ).

stupňa stráženia, než do ktorého má byť podľa odseku 2 zaradený, ak má so zreteľom na závažnosť trestného činu a mieru narušenia páchatela za to, že v ústave na výkon trestu iného stupňa stráženia bude jeho náprava lepšie zaručená. Takto môže do ústavy na výkon trestu minimálneho stupňa stráženia zaradiť páchatela aj vtedy, ak bol v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu za úmyselný prečin (§48 ods. 4 TZ).

Vo vyššie uvádzaných prípadoch ide o prejavy trestnej politiky zákonodarcu vo vzťahu k trestnej politike štátu prostredníctvom legislatívneho zakotvenia prvkov recidívy v TZ.

2.2 Kriminologické vymedzenie recidívy

Recidíva predstavuje závažný problém trestnej politiky, jej riešenie nie je iba záležitosťou trestného práva, preto nemožno opomenúť ani jej kriminologické aspekty. Vysoký podiel recidivistov na celkovom počte stíhaných resp. odsúdených páchatel'ov trestných činov spôsobuje, že recidíve sa venuje nielen veda trestného práva, trestné zákonodarstvo, ale v neposlednom rade je i predmetom kriminologického výskumu. Skúmajú sa jej príčiny a hľadajú sa prostriedky ako tomuto negatívne javu v čo najvyššej možnej miere predchádzať a zároveň sa hľadajú prostriedky, ako účinne zaobchádzať s recidivistami. Ako už bolo vyššie spomínané, recidíva v trestnoprávnom poňatí znamená, že sa páchatel' dopustil ďalšieho trestného činu po tom, ako bol za predchádzajúci trestný čin právoplatne odsúdený. Predmetné trestnoprávne vymedzenie recidívy nepokrýva všetky situácie, kedy fakticky dochádza k recidíve. Pri posudzovaní, aký je páchatel' nebezpečný pre spoločnosť je dôležité v určitých prípadoch zohľadňovať aj také situácie, kedy páchatel' po právnej stránke recidivistom nie je, či už z dôvodu nedostatku veku pri spáchaní trestného činu, t. j. nebol trestne zodpovedný, alebo v prípade ak predchádzajúci trestný čin bol amnestovaný a iné.

Kriminologické poňatie recidívy je najširšie a existujú viaceré definície kriminologickej recidívy. Kriminológia sa snaží o vlastné vyjadrenie, nezávislé od judičiálneho posúdenia. „Kriminológia chápe recidívu ako opätovné spáchanie akéhokoľvek protiprávneho činu bez ohľadu na to, či bol páchatel' stíhaný, odsúdený, resp. právoplatne odsúdený, alebo inak postihnutý za predchádzajúce protispoločenské konanie.“¹⁷ Pre kriminologické poňatie je dôležitá totožnosť osoby páchatela, ktorý sa opakovane dopúšťa protispoločenského správania, ide aj o protispoločenské činy, za ktoré nebol trestnoprávne postihnutý.

Pri uvedenom poňatí recidívy nie je relevantný ani zánik trestnosti činu ani to, že došlo k odstráneniu nepriaznivých následkov odsúdenia. Kriminológia sa v uvedenej súvislosti zaujíma o to, či bol spáchaný protispoločenský čin opakovane, predovšetkým sa zaoberá analýzou tohto javu, teda príčine, dôsledku, možnostiam prevencie atď.¹⁸

Kriminologické poňatie recidívy zahŕňa v sebe celý jav v jeho spoločenskom zmysle. Pretože na účely jeho poznania nestačí vysvetľovať recidívu ako opakované spáchanie trestného činu, pretože stále existujú činy objektívne pre spoločnosť nebezpečné, ktoré nie sú kvalifikované ako trestné činy, pretože im chýba určitý formálny znak, ktorý musí byť splnený, aby išlo o trestný čin. Ako je napr. vek, pričetnosť, u mladistvých tiež rozumová a mravná vyspelosť alebo nastali iné zákonom predvídané situácie, napr. zahladenie odsúdenia. Osoby sa dopúšťajú nielen opakovaného páchania trestných činov, ale dopúšťajú sa iných nebezpečných činov, ktoré trestnými činmi podľa trestnoprávneho hľadiska nie sú. Avšak takéto činy sú vždy spojené s osobou páchatela a i v takomto prípade sa z kriminologického pohľadu jedná o recidívu, i keď nie v zmysle právnom ale v zmysle kriminologickom. Kriminologické vymedzenie recidívy vychádza z pohľadu na recidívu ako na spoločenský jav a jej kritériami sú totožnosť páchatela a opakujúce sa objektívne spoločensky nebezpečné ľudské správanie.¹⁹ Pre kriminológiu je dôležitý faktický stav, teda, že osoba páchatela opakovane sa dopúšťajúca takýchto skutkov je pre spoločnosť nebezpečná a je predpoklad, že v budúcnosti hrozí od takejto osoby spáchanie ďalšieho skutku. Uvedený faktický stav odôvodňuje určité požiadavky na opatrenia (redukčné, eliminačné, liečebné).

¹⁷ MENCEROVÁ, I., 2013. Mnohosť trestnej činnosti. Bratislava: C.H.Beck. 2013. s. 74.

¹⁸ KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 408.

¹⁹ SUCHÝ, O. Recidiva. Komparativní studie I. Praha: VÚK, 1971, s. 214-215.

2.3 Penologické vymedzenie recidívy

Penologické (penitenciárne) chápanie recidívy sa viaže na skutočnosť, koľkokrát ten istý páchatel bol alebo je vo VTOS a ako sa prejavuje účinnosť takéhoto postupu.²⁰ Ide o veľmi dôležitú informáciu o úspešnosti predchádzajúceho uloženého trestu odňatia slobody (v širšom ponímaní by bolo možné vnímať penitenciárnu recidívu aj vo vzťahu k iným druhom trestom a komparovať vzájomné podiely na celkovej penitenciárnej recidíve). Penologické chápanie recidívy je užšie ako recidíva v trestnoprávnom ponímaní, pretože eviduje iba páchatelov, ktorí už boli v predchádzajúcom období vo VTOS. Ide o sledovanie opakovaného pobytu vo VTOS. Hovoríme o špeciálnom type recidívy o ktorej existujú štatistické informácie zaoberajúce sa práve takýmto typom páchatelov vo VTOS. ZVJS poskytuje údaje prostredníctvom ročenky ZVJS. Okrem aktuálnych štatistík sa tam nachádzajú aj archívne údaje počnúc rokom 2012. Štatistiky sú rozdelené podľa kalendárnych mesiacov a obsahujú prehľad o počte obvinených a odsúdených, percentuálne vyjadrenie podielu žien a mužov, počet odsúdených podľa jednotlivých stupňov stráženia, o počte osôb opakovane vo VTOS. Zaznamenávajú sa aj údaje o úbytku, prírastku, prípadne zmene počtu obvinených a odsúdených, všetky údaje sa v závere porovnávajú s údajmi z predchádzajúceho mesiaca.²¹

Ďalším zdrojom informácií o trestných činoch spáchaných recidivistami a dynamike ich vývoja sú v podmienkach Slovenskej republiky štatistiky Ministerstva spravodlivosti SR (publikované v Štatistickej ročenke MS SR), Generálnej prokuratúry SR (publikované v Štatistickej ročenke Generálnej prokuratúry SR), Policajného zboru Slovenskej republiky (publikované v demografických a sociálnych štatistikách Štatistického úradu SR) a Zboru väzenskej a justičnej stráže (publikovaná ako počet odsúdených podľa mesiacov na internetovej stránke zboru). Metodika vykazovania recidívy a rovnako aj prístup štatistických jednotiek k spracovaniu relevantných podkladov, je však v uvedených zdrojoch značne rozdielna a výpovedná hodnota je ovplyvnená spôsobom zadefinovania recidívy vo vybraných evidenciách.²²

Je potrebné uviesť, že práva a povinnosti, ktoré vymedzuje *zákon č. 475/2005 Z.z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*, sú rovnaké pre všetkých odsúdených bez ohľadu na to, koľkokrát je osoba vo VTOS. Avšak, kontakt, spôsob zabezpečenia a uplatňovanie práv sa líši z hľadiska stupňa stráženia. Na základe uvedeného, možno usúdiť pri vymedzenej trestnoprávnej recidíve v §48 ods.2 písm. b) TZ, že tieto práva, môžu byť trestnoprávnou recidívou ovplyvnené.

Penologická recidíva, ako negatívny jav v spoločnosti je problémom aj slovenského väzensťva. Na základe zverejnených štatistík môžeme pozorovať, že počet opakovane odsúdených každým mesiacom narastá. Samotný výskyt recidívy sa sice nedá úplne odstrániť, môžu sa však podniknúť kroky k jej eliminácii. O eliminácii recidívy, alebo aspoň boji s ňou môžeme hovoriť až vtedy ak jednoznačne poznáme ukazovatele recidívy a ak ich jednotne sledujeme. Z vykonaného výskumu ZVJS sledovania a vykazovania recidívy jednotlivými subjektami v podmienkach Slovenskej republiky a aj v zahraničí vyplýva, že celkovú mieru recidívy je stále ťažké porovnávať medzi krajinami kvôli výrazným rozdielom v definíciách metodiky získavania údajov. Neexistuje definitívna a všeobecne akceptovaná definícia recidívy v kriminologickom a penologickom zmysle.^{23 24}

²⁰ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J., 2016. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer. 2016. s. 324.

²¹ Zbor väzenskej a justičnej stráže: Štatistiky. Dostupné online: <https://www.zvjs.sk/sk/statistiky>.

²² K tomu bližšie pozri GRIGER, J., KRAMARČÍKOVÁ, L., L'ORKO, J. Metodika určovania penitenciárnej recidívy. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Resocializácia odsúdených a jej perspektívy“, ktorá sa konala v Liečebno-rehabilitačnom stredisku zboru v Omšeni sa 12. a 13. novembra 2019. V tlači.

²³ K tomu prívaj ROBERT, L, PAUWELS, L., VANDER LAENEN, F., MAES, E. “Meer en beter: onderzoek naar recidive in België”, Panopticon, 2015, s. 152.

²⁴ K tomu bližšie pozri GRIGER, J., KRAMARČÍKOVÁ, L., L'ORKO, J. Metodika určovania penitenciárnej recidívy. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Resocializácia odsúdených a jej perspektívy“, ktorá sa konala v Liečebno-rehabilitačnom stredisku zboru v Omšeni sa 12. a 13. novembra 2019. V tlači.

3 ZÁVER – „MAKRO A MIKRO TRESTNÁ POLITIKA“

Základným nástrojom tvorby systémových opatrení trestnej politiky na národnej či nadnárodnej (makro) úrovni reagujúcim na recidívu je výskum, ktorý by mal verifikovať správnosť existujúcich riešení, resp. na základe signifikantných faktorov navrhovať nové riešenia, ktoré je nutné zaviesť do aplikačnej praxe. Akékoľvek opatrenia trestnej politiky by mali vychádzať z poznania skutočnosti založeného na analýze faktov a dôkazov (evidence based policy). Prístup zameraný na dôkazy a fakty v trestnej politike by mal podľa názoru autorov racionalizovať trestnú politiku a reflektovať najmä **odôvodnenosť existencie jednotlivých trestných činov a druhov a výmery trestných sankcií, ochranu spoločnosti pred trestným populizmom, ochraňovať potenciálne obeť trestných činov, znižovať ekonomické dopady kriminality a v neposlednom rade umožniť verifikáciu trestného systému a jeho zmien.**

V rámci „makro úrovne trestnej politiky“ z doteraz uvedeného možno konštatovať nejednotnú metódu sledovania a merania recidívy ale aj absenciu strategických dokumentov na redukciu recidívy²⁵ či potrebného výskumného inštitucionálneho zázemia v podmienkach Slovenskej republiky.

Do istej miery môžu mať na trestnú politiku štátu vplyv vo forme poznatkov dobrej praxe aj nastavené metodiky rôznych projektov („mikro úroveň trestnej politiky“). Ako na príklad možno poukázať aj na Národný projekt „Šanca na návrat“, ktorého aktívnymi riešiteľmi sú aj autori príspevku. Nastavenie evaluácie projektu zahŕňa aj merateľný ukazovateľ - penologickú recidívu. Na účely projektu je definovaná ako opätovné odsúdenie na nepodmienečný výkon trestu odňatia slobody, a je verifikovateľný ZVJS ak sa osoba sa opäť nachádza vo VTOS. Analýze bude podliehať súbor odsúdených, ktorí boli prepustení z VTOS, absolvovali časť programov vo výstupnom oddiele projektu a u ktorých je možné sledovať ich život (v súlade alebo v nesúlade s právnymi poriadkom) po určitý časový úsek po prepustení. Podstatnou súčasťou je aj nastavenie a sledovanie penitenciárnej recidívy tzv. „slepej vzorky“, ktorá neabsolvuje časť programov vo výstupnom oddiele projektu.

Ďalším krokom je nastavenie kritérií zlyhania - protiprávne konania, ktoré sa budú považovať za zlyhanie na účely vyhodnotenia efektivity výstupných oddielov. Pôjde o opätovný nástup do VTOS z uvedených dôvodov:

- za spáchanie nového trestného činu spáchaného po prepustení z VTOS,
- za každé protiprávne konanie po prepustení z VTOS vedúce k opätovnému odsúdeniu a nástupu VTOS, vrátane zlyhania v rámci predchádzajúceho trestu za ktoré sa osoba opätovne dostala do VTOS (nesplnenie súdom uloženej povinnosti alebo obmedzení v rámci skúšobnej doby podmieneného prepustenia),
- výnimkou je opätovný nástup do VTOS na základe právoplatného odsúdenia za trestný čin spáchaný pred nástupom do výstupného oddielu.

Na účely vyhodnotenia efektivity výstupných oddielov je potrebné zdefinovať aj čas, od ktorého momentu bude osoba sledovaná, pričom časové obdobie sledovania bude

- primárne 2 roky a sekundárne 5 rokov (je potrebné vziať do úvahy čas trvania projektu a čas na vyhodnotenie a poznatky z vykonaného prieskumu ZVJS na medzinárodnej úrovni poukazujú na časové rozmedzie 2-5 rokov).
- od začiatku - moment prepustenia z VTOS po konečný moment sledovania i) nástup do VTOS alebo ii) moment zlyhania – spáchanie nového trestného činu... alebo uplynutie vopred určenej lehoty v ktorej nedošlo k zlyhaniu (2 až 5 rokov).

Podľa nášho názoru daným spôsobom je možné verifikovať aj trestnú politiku na národnej úrovni, samozrejme nie komplexne ale jej jednotlivé časti či právne inštitúty. Zásadným krokom však je vôľa (politická) prijať potrebné organizačno-technické opatrenia, prostredníctvom ktorých by sa princíp evidence based policy stal súčasťou a stavebným kameňom trestnej politiky.

Použitá literatúra:

BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J., a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, 1136 s. 9788074003240.

GRIGER, J., KRAMARČIKOVÁ, L., L'ORKO, J. Metodika určovania penitenciárnej recidívy. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie „Resocializácia odsúdených a jej perspektívy“, ktorá sa konala v Liečebno-rehabilitačnom stredisku zboru v Omšeni sa 12. a 13. novembra 2019. V tlači.

²⁵ K tomu pozri Recidivism Reduction Act. Dostupný online na: <https://www.alec.org/model-policy/recidivism-reduction-act/>.

- IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J., 2016. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer. 2016, 556 s. ISBN 978-80-8168-509-5.
- KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 968 s. ISBN 978-80-7179-082-2.
- KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol., Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.
- MENCEROVÁ, I., 2013. Mnohosť trestnej činnosti. Bratislava: C.H.Beck. 2013, s. 135. ISBN 9788089603176.
- NETÍK, K., NETÍKOVÁ. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. Praha: UK, 2008, 280 s. ISBN 9788073801007.
- ROBERT, L, PAUWELS, L., VANDER LAENEN, F., MAES, E. "Meer en beter: onderzoek naar recidive in België", Panopticon, 2015, s. 151-157.
- ROZUM, J., TOMÁŠEK, J., VLACH, J., HÁKOVÁ, L., Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha 2016, ISBN 978-80-7338-164-6. Online dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/439.pdf> .
- SUCHÝ, O. Recidiva. Komparativní studie I. Praha: VÚK, 1971.

Kontaktné údaje:

JUDr. Jakub Ľorko, PhD.
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika
Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže
Šagátova 1
813 04 Bratislava
Slovenská republika

JUDr. Barbora Tallová, PhD.
Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže
Šagátova 1
813 04 Bratislava
Slovenská republika

APLIKÁCIA ZÁSADY NE BIS IN IDEM VO VZŤAHU K TRESTNEJ ZODPOVEDNOSTI PRÁVNICKEJ OSOBY

Matúš Kováč

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: Article is focused on the application problems associated to the ne bis in idem principle in relation to criminal liability of a legal person

Abstrakt: Článok sa zameriava na aplikačné problémy súvisiace s uplatnením zásady ne bis in idem vo vzťahu k právnickej osobe

Key words: legal person, criminal liability, ne bis in idem principle

Kľúčové slová: právnická osoba, trestná zodpovednosť, zásada ne bis in idem

1 ÚVOD

Trestné právo je právnym odvetvím verejného práva, ktoré je pre ochranu a chod spoločnosti nesmierne dôležité. Napriek tomu, že ho je potrebné vykladať vo vzájomnej súvislosti s ďalšími právnymi odvetvami, môžeme konštatovať, že sa jedná o relatívne komplexný systém právnych noriem, hmotnoprávných aj procesných. Trestné právo plní preventívnu, ale aj represívnu, resp. sankčnú funkciu a vzhľadom na následok a závažnosť niektorých trestnoprávných inštitútov je nevyhnutná existencia určitých základných, všeobecných princípov a zásad, ktoré zároveň vytvárajú významné mantinely. Zásada ne bis in idem je nepochybne jednou z najdôležitejších, najskloňovanejších, ale z výkladového hľadiska aj najnáročnejších zásad trestného práva. Uvedená zásada sa prejavuje v trestnom práve procesnom tak, že nikto nemôže byť trestne stíhaný za tú istú vec dvakrát. Zásadu ne bis in idem pozná aj trestné právo hmotné, jej význam je, samozrejme, odlišný. Hmotnoprávny charakter zásady ne bis in idem sa prejavuje v zákaze brať tú istú skutočnosť do úvahy dvakrát.

Od 1. júla 2016, kedy nadobudol účinnosť zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb (ďalej len „zákon o TZPO“), možno právnickým osobám vyvodit' trestnoprávnu zodpovednosť. Slovenská trestnoprávna úprava rozoznáva zásadu ne bis in idem v čl. 50 ods. 5 zákona č. 460/1992 Zb. (ďalej len „Ústava SR“),¹ zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon upravuje v § 38 ods. 1 jej hmotnoprávny aspekt, zákon č. 301/2005 Z. z. (ďalej len „Trestný poriadok“) upravuje aplikáciu zásady ne bis in idem na viacerých miestach, čomu sa venujem v ďalšom texte a napokon predmetnú zásadu upravuje zákon o TZPO v § 21 ods. 2. Vymedzenie zásady ne bis in idem vnútroštátnymi predpismi nemožno považovať za jej absolútnu limitáciu, ale jej rozsah treba vykladať v súvislosti s medzinárodnými zmluvami. Zákaz stíhať dvakrát v tej istej veci zakotvuje čl. 4 protokolu č. 7 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor o ochrane LP a ZS“), čl. 50 Charty základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“), čl. 14 ods. 7 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a medzinárodný rozmer zásady ne bis in idem zakotvuje aj čl. 54 Schengenského dohovoru.

2 K ZÁSADĚ NE BIS IN IDEM

Z podstaty zásady ne bis in idem v tej istej veci, resp. nie dvakrát v totožnej veci je potrebné definovať pojmy skutok a totožnosť skutku. Definíciu skutku zákonodarca ponechal na súdnu prax. Skutkom rozumieme určitú udalosť vo vonkajšom svete, charakterizovanú určitým konaním a jeho následkom. O totožnom skutku hovoríme v prípade, ak je zachovaná totožnosť buď konania alebo následku. To znamená, že pokiaľ nie je naplnená totožnosť minimálne v podstatných okolnostiach

¹ Nikoho nemožno trestne stíhať za čin, za ktorý bol už právoplatne odsúdený alebo oslobodený spod obžaloby. Táto zásada nevylučuje uplatnenie mimoriadnych opravných prostriedkov v súlade so zákonom.

aspoň jedného z týchto dvoch faktorov, pôjde o iný skutok, teda nie o tú istú vec. Pri určovaní totožnosti skutku sa nemožno obmedziť len na znenie jednotlivých skutkových podstatí, ale je potrebné skúmať faktickú totožnosť. Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESĽP“) totožnosť skutku považuje za danú vtedy, keď sa konkrétne skutkové okolnosti týkajú toho istého obvineného a sú neoddeliteľne späté v čase a mieste.² Otázkou do odbornej diskusie určite nebude aplikácia zásady ne bis in idem v prípadnom opätovnom trestnom stíhaní osoby pre ten istý skutok. V prípade kolízie správneho konania za správny delikt a trestného konania pre trestný čin je však problematika komplikovanejšia a stále aktuálna. ESĽP v dnes už legendárnom rozhodnutí vo veci Engel a ďalší vs. Holandsko predstavil kritériá, na základe ktorých je potrebné posudzovať, či sa jedná o trestné obvinenie v zmysle čl. 6 Dohovoru o ĽP a ZS, teda či sa na dané obvinenie vzťahujú garancie práva na spravodlivý proces, pričom tieto kritériá sa esenciálne dotýkajú aj aplikácie zásady ne bis in idem. Podľa tzv. Engelových kritérií dokážu súdy identifikovať, či prípadný dvojité postih je súladný so zásadou ne bis in idem alebo naopak, je s ňou v rozpore. Pre účely tohto článku je potrebné v stručnosti charakterizovať jednotlivé kritériá.

Prvé kritérium spočíva v kvalifikácii konania vnútroštátnym právom. To znamená, že v prípade, že vnútroštátny právny poriadok členského štátu Rady Európy považuje daný delikt za trestný čin, dvojité postihy za žiadnych okolností nie je možný. Ak však skutok nie je vnútroštátnym právom kvalifikovaný ako trestný čin, ESĽP aplikuje autonómny výklad, pričom postupuje podľa ďalších dvoch kritérií. V druhom kritériu ESĽP skúma dve roviny. Prvá rovina predstavuje skutočnosť, či objekt deliktu chráni všeobecný záujem spoločnosti a zároveň či sa ho môže dopustiť každý, čo je typické pre trestné právo a pôjde o trestné obvinenie v zmysle Dohovoru o ochrane ĽP a ZS. Druhá rovina spočíva v povahe sankcie, ktorá za delikt bola uložená. V prípade, že sankcia má represívny alebo preventívny charakter, pôjde o trestné obvinenie. Reparačný charakter sankcie so súčasným nenaplnením prvej roviny povedie k aplikácii tretieho kritéria. Tretie kritérium spočíva v samotnej závažnosti sankcie, teda či prípadný dvojité postih nebude neprimeraný.³ ESĽP musí vo svojej rozhodovacej činnosti mať na zreteli rôznorodosť právnych poriadkov jednotlivých krajín, preto dôležitosť tzv. Engelových kritérií nemožno spochybňovať, avšak v podmienkach Slovenskej republiky by sme sankciu za správny delikt spôsobilú prejsť uvedenými kritériami hľadali len veľmi ťažko.

3 NE BIS IN IDEM VO VZŤAHU K PRÁVNICKEJ OSOBE

Otázka aplikácie trestnoprávnej zásady ne bis in idem v súvislosti so zákonom o TZPO sa dotýka v zásade dvoch rovín. Prvá rovina súvisí s paralelným trestným stíhaním právnickej osoby a fyzickej osoby s ohľadom na kritériá totožnosti skutku. Druhou rovinou aplikácie zásady ne bis in idem podľa zákona o TZPO, ktorá sa môže javiť problematická, je súbeh trestného konania voči právnickej osobe a správneho konania, resp. predchádzajúce uloženie sankcie v správnom konaní a následné trestné stíhanie právnickej osoby. S uvedenými problematickými atribútmi zásady ne bis in idem sa v danom poradí budem zaoberať v nasledujúcom texte.

Skutočnosť, či prípadný dvojité postih je porušením zásady ne bis in idem v zmysle čl. 4 protokolu č. 7 Dohovoru o ochrane ĽP a ZS je potrebné vykladať na základe dvoch faktorov: 1. či ide o trestné obvinenie v zmysle Engelových kritérií (aj so zohľadnením rozhodnutia vo veci A. a B. vs. Nórsko) 2. či je daná totožnosť skutku a obvineného (Zolotukhin vs. Rusko). Dnes sa otázka aplikácie zásady ne bis in idem vo vzťahu k fyzickej osobe a zároveň právnickej osobe za ten istý skutok nejaví ako problematická, s poukazom na tzv. paralelnú trestnú zodpovednosť, ktorú zaviedol do vnútroštátneho právneho poriadku Slovenskej republiky práve zákon o TZPO. Nie je to však tak dávno, čo Súdny dvor Európskej únie musel vo vzťahu k tejto otázke zaujať jednoznačné stanovisko. Vo veci Orsi a Baldetti Súdny dvor Európskej únie konštatoval, že zo samotného znenia článku 50 Charty, podľa ktorého „nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní za trestný čin, za ktorý už bol v rámci Únie oslobodený alebo odsúdený konečným rozsudkom v súlade so zákonom,“ vyplýva, že zakazuje trestne stíhať alebo sankcionovať tú istú osobu viac ako jedenkrát za to isté porušenie. Tento výklad článku 50 Charty potvrdzujú vysvetlivky k Charte, ktoré sa musia zohľadniť

² Zolotukhin vs. Rusko

³ ĽALÍK T. Právo na spravodlivý súdny proces a zásada ne bis in idem podľa Dohovoru a správne trestanie. Dostupné online na <https://www.epi.sk/clanok-z-titulky/pravo-na-spravodlivy-sudny-proces-a-zasada-ne-bis-in-idem-podla-dohovoru-a-spravne-trestanie-aktualita.htm>

pri jej výklade.⁴ Pokiaľ ide o tento článok, vysvetlivky odkazujú na judikatúru Súdneho dvora týkajúcu sa zásady ne bis in idem predtým, ako bola uznaná za všeobecnú zásadu práva Únie nadobudnutím účinnosti Charty. Podľa tejto judikatúry uvedená zásada v každom prípade nemôže byť porušená, ak pri sankcionovaní viac ako jedenkrát za to isté protiprávne správanie nejde o tú istú osobu. Rovnako dôležitým v otázke posúdenia porušenia zásady ne bis in idem sa javí vyššie spomínané rozhodnutie ESLP vo veci Zolotukhin vs. Rusko.

Zásadnou sa však javí aplikácia zásady ne bis in idem vo vzťahu k právnickej osobe v prípade, že právnická osoba bola zároveň sankcionovaná v predchádzajúcom konaní. Za revolučné možno s určitou poľavou považovať rozhodnutie ESLP z 15. novembra 2016 vo veci A. a B. vs. Nórsko. ESLP sa v danom prípade odklonil od relatívne ustálenej predchádzajúcej judikatúry v otázke aplikácie zásady ne bis in idem vo vzťahu trestného a daňového konania. ESLP pripustil, že za určitých podmienok súbeh dvoch konaní, ktoré tvoria koherentný celok a nespôsobujú spoločne príliš veľkú záťaž pre dotknutého jednotlivca, nemusí byť porušením čl. 4 protokolu 7 k Dohovoru o ochrane ĽP a ZS, teda porušením zásady ne bis in idem. Na to, aby však bolo súbežné trestné a daňové konanie prípustné, musia byť kumulatívne naplnené podmienky vecnej a časovej súvislosti. Uvedené rozhodnutie ESLP predstavuje ďalší významný posun pri aplikácii zásady ne bis in idem, nakoľko aj v prípade, že predchádzajúca sankcia je v zmysle tzv. Engelových kritérií vyhodnotená ako trestné obvinenie podľa Dohovoru o ochrane ĽP a ZS, dvojitý postih ešte nemusí byť absolútne vylúčený.

V prípade fyzickej osoby Trestný poriadok rozoznáva súbeh konania o správnom delikte a trestného konania v § 215 ods. 2 písm. b) ako fakultatívny dôvod zastavenia trestného stíhania.⁵ V praxi orgány činné v trestnom konaní s ohľadom na charakter sankcií za správne delikty v našom vnútroštátnom práve (tzv. Engelove kritériá) zastavujú trestné stíhanie za uvedenej situácie uplatnením § 215 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku, s poukazom na § 9 ods. 1, písm. g) Trestného poriadku⁶, teda obligatórny dôvod zastavenia trestného stíhania, i keď vzhľadom na vyššie načrtnuté rozhodnutie ESLP vo veci A. a B. vs. Nórsko by to nemuselo platiť bezvýnimčne. Orgány činné v trestnom konaní by po správnom mali vyhodnotiť, či vopred uložená sankcia za správny delikt pre totožný skutok tvorí prekážku trestného stíhania fyzickej osoby v zmysle tzv. Engelových kritérií, a aj v prípade, ak sankcia uložená v daňovom konaní má „trestný“ charakter a teda nespĺňa druhé kritérium, možno ešte zvážiť podmienky uvedené v rozhodnutí ESLP vo veci A. a B. vs. Nórsko. Nároky, ktoré kladie slovenský trestný proces na zadovážovanie a vykonávanie jednotlivých dôkazov či úkonov na prvý pohľad neumožňujú jeho vedenie v časovej a vecnej súvislosti s konaním daňovým, vytvárajúc tak koherentný celok vyžadovaný predmetným rozhodnutím ESLP. V tejto súvislosti však poukazujem na rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Tost 6/2019 zo 6. marca 2019, následne potvrdené ústavným súdom, v ktorom sa uvádza: „záverom najvyšší súd považuje za potrebné poukázať na Dohovor, ktorý v čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 nezakazuje, aby konanie v rámci ktorého sú ukladané tresty, bolo rozdelené do rôznych fáz a v ich rámci potom boli postupne alebo paralelne ukladané rôzne sankcie za protiprávne konanie majúce trestnoprávnu povahu. V aplikačnej praxi sa možno stretnúť s prípadmi, keď skutok fyzickej osoby naplní tak skutkovú podstatu trestného činu daňového, ako aj správneho deliktu podľa § 154 zák. č. 563/2009 Z. z. o správe daní (Daňový poriadok). V takomto prípade čin (skutok) fyzickej osoby môže byť sankcionovaný tak Trestným zákonom (ako trestný čin), ako aj Daňovým poriadkom (správny delikt). Vid' rozsudok Veľkej komory ESLP vo veci A. a B. v. Nórsko, z 15. novembra 2016). V nadväznosti na uvedené súd prvého stupňa správne poznamenal, že daňové konanie a trestné konanie majú svoje špecifiká, pričom tieto jednotlivé konania sú samostatné, navzájom sa dopĺňajú avšak sú na sebe nezávislé. Z

4 pozri v tomto zmysle C-617/10 Åkerberg Fransson

5 prokurátor môže zastaviť trestné stíhanie, ak o skutku obvineného bolo už právoplatne rozhodnuté disciplinárne iným orgánom alebo orgánom príslušným na konanie o priestupku alebo o inom správnom delikte, cudzozemským súdom alebo iným cudzozemským orgánom príslušným na konanie o trestnom čine, priestupku alebo o inom správnom delikte a toto rozhodnutie možno považovať za dostačujúce.

6 Trestné stíhanie nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené ak tak ustanovuje medzinárodná zmluva. (tou zmluvou bude čl. 4 protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ĽP a ZS)

konštatovaných skutočností vyplýva, že Špecializovaný trestný súd Pezinok správne postupoval, keď na verejnom zasadnutí zamietol návrh na obnovu konania.“

Zákon o TZPO zásadu ne bis in idem vymedzuje odlišne ako Trestný poriadok. Ustanovenie § 21 ods. 1 zákona o TZPO upravuje tzv. prekážku litispendencie nasledovne: „začatie trestného stíhania proti právnickej osobe bráni tomu, aby o tom istom skutku proti tej istej právnickej osobe prebiehalo konanie o správnom delikte; to nevylučuje uloženie nútenej správy alebo iného opatrenia na nápravu podľa osobitného predpisu.“ Zásadu ne bis in idem upravuje zákon o TZPO v § 21 ods. 2, podľa ktorého „trestné stíhanie proti právnickej osobe nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené, ak skoršie konanie pre ten istý skutok proti tej istej právnickej osobe skončilo právoplatným rozhodnutím o správnom delikte a toto rozhodnutie nebolo zrušené.“ Na prvý pohľad je zrejmé, že zákon o TZPO poskytuje stíhaným, resp. potencionálne stíhateľným subjektom širšiu ochranu pred dvojitým postihom ako Trestný poriadok.

Podľa čl. 154c ods. 1 Ústavy SR „medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré Slovenská republika ratifikovala a boli vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom pred nadobudnutím účinnosti tohto ústavného zákona, sú súčasťou jej právneho poriadku a majú prednosť pred zákonom, ak zabezpečujú väčší rozsah ústavných práv a slobôd.“ Uvedené ustanovenie sa vzťahuje na medzinárodné zmluvy prijaté pred 1. júlom 2001, teda jednoznačne aj na Dohovor o ochrane LP a ZS.

Mám za to, že vzhľadom na znenu citovaných ustanovení Ústavy SR a zákona o TZPO má vnútroštátny poriadok v prípade aplikácie zásady ne bis in idem voči právnickej osobe prednosť pred Dohovorom o LP a ZS, nakoľko ten zabezpečuje menší rozsah ústavných práv a slobôd. To by v praxi malo znamenať, že orgány činné v trestnom konaní sa nemusia zaoberať tzv. Engelovými kritériami, pretože zákon o TZPO považuje existenciu predchádzajúceho právoplatného rozhodnutia o správnom delikte za obligatórny dôvod zastavenia trestného stíhania, resp. jeho nezačatia. Takisto v nastolenej situácii neprihádza do úvahy aplikácia podmienok do určitej miery prelamujúcich tzv. Engelove kritéria, uvedených v rozhodnutí ESĽP vo veci A. a B. vs. Nórsko, ktorých aplikáciu mimochodom vylučuje aj samotná prekážka litispendencie, upravená v § 21 ods. 1 zákona o TZPO. Je na zváženie, či vzniknutú situáciu možno rešpektovať majúci na pamäti princípy právneho štátu, nakoľko do určitej miery zvyhodňuje právnickú osobu voči fyzickej. Na druhej strane je potrebné si uvedomiť, že zákon o TZPO je účinný od 1. júla 2016 a rozhodnutie ESĽP vo veci A. a B. vs. Nórsko je až z novembra 2016. Uvedené je podporené aj v dôvodovej správe zákona o TZPO: „v zmysle ustálenej judikatúry európskych súdov sa taktiež navrhuje, aby právoplatné rozhodnutie v správnom konaní voči právnickej osobe, vydané pre ten istý skutok tvorilo prekážku veci rozhodnutej, pokiaľ takéto rozhodnutie nebolo predpísaným spôsobom zrušené.“

Súdny dvor Európskej únie tiež za určitých okolností pripúšťa dvojitý postih pre totožný skutok, ktorý nie je porušením zásady ne bis in idem a to s cieľom ochrany finančných záujmov Európskej únie.⁷ Podľa čl. 51 ods. 1 Charty sú ustanovenia charty pri dodržaní zásady subsidiarity určené pre inštitúcie, orgány, úrady a agentúry Únie, a tiež pre členské štáty výlučne vtedy, ak vykonávajú právo Únie. V dôsledku toho rešpektujú práva, dodržiavajú zásady a podporujú ich uplatňovanie v súlade so svojimi príslušnými právomocami a pri zachovaní obmedzení právomocí Únie, ktoré boli na ňu prenesené zmluvami. Ak by sa pri konaní vnútroštátnych orgánov členského štátu vyskytol prvok práva Európskej únie (prednosť Charty pred vnútroštátnym právom) a následne by došlo k dvojitému postihu, resp. opätovnému konaniu voči právnickej osobe, vznikla by zaujímavá situácia, nakoľko aplikácia čl. 154c Ústavy SR by do úvahy neprihádzala. Prednosť by v takom prípade malo právo Európskej únie a zásada ne bis in idem vo vzťahu k právnickej osobe by nemusela byť automaticky porušená, nakoľko Súdny dvor si osvojil judikatúru ESĽP tak v tzv. Engelových kritériách⁸, ako aj vo veci A. a B. vs. Nórsko. Skutkovo totožné protiprávne konanie právnickej osoby skutkovo, formálne sa odlišujúce len existenciou prvku práva Európskej únie by tak mohlo mať významne odlišné následky. Otázkou na mieste je potom dostatočné rešpektovanie princípu právnej istoty.

⁷ C-524/15 Luca Menci, C-537/16 Garlsson Real Estate SA a i.

⁸ C-617/10 Åkerberg Fransson

4 ZÁVER

Aplikácia zásady *ne bis in idem* je naďalej aktuálna problematika, ktorá bude s predpokladaným nárastom trestných stíhaní právnických osôb nabrať na intenzite a dôležitosti. Slovenský vnútroštátny právny poriadok je nevyhnutne vykladať v zmysle rozhodnutí ESLP, ako aj Súdneho dvora Európskej únie, čo vzhľadom na rozobratú právnu úpravu Slovenskej republiky môže spôsobovať značné aplikačné problémy. Jednou zo základných stavebných jednotiek právneho štátu je bez pochyby rovnosť pred zákonom, a zatiaľ čo isté, prirodzené zvýhodnenie fyzickej osoby pred fiktívnou, právnickou osobou je v demokratickej spoločnosti akceptovateľné, v opačnom garde tento stav nemožno považovať za súladný so základnými princípmi právneho štátu. V danej súvislosti preto považujem za potrebné prijať opatrenia *de lege ferenda*, najmä zosúladiť práva garantované právnickým osobám v zákone o TZPO s Trestným poriadkom. Do úvahy teoreticky môže prichádzať garancia rovnakých (vyšších) práv fyzickým osobám, avšak to nepovažujem za akceptovateľné s ohľadom na trestnú politiku štátu, ako aj záujem spoločnosti. Je dôvodné predpokladať, že v najbližších rokoch sa bude potrebné s načrtnutou problematikou vysporiadať, nakoľko tá môže vyvolávať legitímne právne pochybnosti. Treba si uvedomiť, že rozhodovacia činnosť ESLP je do výraznej miery kazuistická, preto prispôsobovanie vnútroštátnej právnej úpravy na jej obraz môže mať aj negatívne následky.

Použitá literatúra:

ČENTĚŠ J. a kol. Trestný poriadok. Veľký komentár. 3. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2017, 971 s. ISBN 978-80-8155-070-6

L'ALÍK T. Právo na spravodlivý súdny proces a zásada *ne bis in idem* podľa Dohovoru a správne trestanie. Dostupné online na <https://www.epi.sk/clanok-z-titulky/pravo-na-spravodlivy-sudny-proces-a-zasada-ne-bis-in-idem-podla-dohovoru-a-spravne-trestanie-aktualita.htm>

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Charta základných práv Európskej únie

Rozhodnutie ESLP vo veci Engel a ďalší vs. Holandsko

Rozhodnutie ESLP vo veci Zolotukhin vs. Rusko

Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-524/15 Luca Menci

Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-537/16 Garlsson Real Estate SA

Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-617/10 Åkerberg Fransson

Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-217/15 Massimo Orsi

Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-350/15 Luciano Baldetti

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Tost 6/2019

zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje:

Mgr. Matúš Kováč

kovac220@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

811 00 Bratislava

Slovenská republika

VYBRANÉ ASPEKTY SANKCIONOVÁNÍ TRESTNÝCH ČINŮ PÁCHANÝCH NA SOCIÁLNÍCH SÍTÍCH¹

Katarína Kandová

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract: The author of submitted conference paper deals with issue of sanctioning internet comments approving terrorist attacks that are threatened by 5 up to 15 years of sentence of imprisonment in the Czech criminal law. For this purpose, she compares this problematic provision with similar criminal offences of the Czech Criminal Code, international as well as Slovak legal regulation and application practice in sanctioning of hate speech on social networks.

Abstrakt: Autorka se ve svém konferenčním příspěvku zabývá sankcionováním internetových komentářů schvalujících teroristické útoky, které jsou v prostředí českého trestního práva ohroženy trestem odnětí svobody ve výši 5 až 15 let. Za tímto účelem podrobuje předmětné problematice ustanovení srovnání s obdobnými trestnými činy v českém trestním zákoníku, mezinárodněprávní a slovenskou trestněprávní úpravou, jakož i aplikační praxí sankcionování nenávistných komentářů na sociálních sítích.

Key words: Support and promotion of terrorism, terrorist criminal offence, internet, sentence of imprisonment, hate crime

Klíčová slova: Podpora a propagace terorismu, teroristický trestný čin, internet, trest odnětí svobody, nenávistné trestné činy

1 ÚVOD

Zákonem č. 455/2016 Sb. byl do českého trestního zákoníku² zakotven zločin podpory a propagace terorismu, který je upraven v § 312e TZ a jako trestné postihuje veřejné podněcování ke spáchání teroristického trestného činu, veřejné schvalování spáchání teroristického trestného činu nebo veřejné vychvalování jeho pachatele. Ustanovení § 312e odst. 4 písm. a) TZ pak míří na veřejnou podporu a propagaci terorismu, která je spáchána tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, *veřejně přístupnou počítačovou sítí* nebo jiným obdobně účinným způsobem. Trestní postih takového jednání je nepochybně zcela namístě, nicméně problematickým jej činí trestní sazba, kterou je předmětný zločin ohrožen, a to *5 až 15 let* trestu odnětí svobody.

Ve svém příspěvku jsem se proto rozhodla zabývat legitimitou ustanovení § 312e odst. 1, 4 písm. a) TZ a přiměřeností příslušné trestní sazby vzhledem k tomu, že v české trestněprávní praxi byly v loňském roce zahájeny úkony několika desítek trestních řízení, jejichž předmětem jsou (zjednodušeně řečeno) komentáře schvalující teroristický útok na Novém Zélandu ze dne 15. 3. 2019 nebo vychvalující jeho pachatele Brentona Tarranta, které se po jeho spáchání objevily v rámci různých diskusí probíhajících na sociálních sítích (zejména na sociální síti Facebook), ačkoliv ještě žádná z těchto věcí nedospěla do stadia řízení před soudem, potažmo k odsouzení.³ Za tímto účelem vystavím dané ustanovení mj. srovnání s dalšími obdobnými trestnými činy, mezinárodněprávními závazky, slovenskou právní úpravou, jakož i českou aplikační praxí v oblasti trestního postihu nenávistných výroků na sociálních sítích.

¹ Tento článek vznikl v rámci projektu specifického výzkumu na téma „Vybrané aspekty trestního práva hmotného a procesního v komparativním pohledu II“ (MUNI/A/1346/2019).

² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZ“).

³ Na začátku roku 2020 byly zahájeny úkony celkem 42 trestních řízení pro spáchání zločinu podpory a propagace terorismu podle § 314e odst. 1, 4 písm. a) TZ, přičemž kromě převažujícího schvalování teroristického útoku na Novém Zélandu je trestní řízení vedeno pro schvalování teroristického útoku Anderse Breivika na norském ostrově Utoya a schvalování atentátu na české vojáky v Afganistánu.

2 SCHVALOVÁNÍ TERORISTICKÉHO TRESTNÉHO ČINU NA SOCIÁLNÍCH SÍTÍCH

Ve svém příspěvku se s ohledem na shora nastíněná východiska budu zabývat pouze tou částí § 312e odst. 1, 4 písm. a) TZ, která zahrnuje veřejné schvalování teroristického útoku nebo veřejné vychalování pachatele teroristického útoku prostřednictvím veřejně přístupné počítačové sítě. V té souvislosti je namístě pro úplnost uvést, že teroristickým trestným činem se podle § 129a odst. 1 TZ rozumí trestný čin vlastizrady spáchaný formou teroristického útoku nebo teroru (§ 309 TZ), trestný čin teroristického útoku (§ 311 TZ) nebo trestný čin teroru (§ 312 TZ). Vzhledem k tomu, že schvalování teroristického trestného činu ve smyslu § 312e odst. 1 alinea 2 TZ (tj. alternativa veřejného schvalování teroristického trestného činu či jeho pachatele) je poměrně novým trestným činem, není k němu aktuálně dostupná žádná komentářová literatura. Analogickým odkazem na přečin schvalování trestného činu vymezený v § 365 TZ lze dovodit, že veřejným schvalováním spáchaného trestného činu (zločinu) nebo vychalováním jeho pachatele vyjadřuje pachatel přečinu podle § 365 TZ pozitivní hodnocení takového jednání.⁴ S ohledem na § 117 písm. b) TZ je čin spáchán veřejně, jestliže je spáchán nejméně před třemi osobami současně přítomnými, přičemž veřejný způsob spáchání činu stanovený v § 117 písm. a) TZ je v kontextu zločinu podpory a propagace terorismu vyčleněn samostatně do problematického § 312e odst. 4 písm. a) TZ.

Se zřetelem k tomu lze konstatovat, že různé komentáře hodnotící pozitivně spáchání teroristického útoku na Novém Zélandu či jinde, které jejich autoři zveřejňují na veřejně přístupných sociálních sítích, nepochybně naplňují znaky skutkové podstaty zločinu podle § 312e odst. 1 alinea 2, odst. 4 písm. a) TZ. Již na tomto místě je přitom potřeba kriticky podotknout, že taková jednání svou společenskou škodlivostí typově, ani konkrétně rozhodně neodpovídají trestní sazbě v rozmezí 5 až 15 let trestu odnětí svobody. Pro ilustraci konkrétních případů lze ve vztahu k teroristickému útoku na Novém Zélandu zmínit výroky typu „*Je to borec*“, „*Frajer*“, „*hrdina*“, „*Klobouk dolů ...*“ atp. Mezi případy řešenými českými orgány přípravného řízení se sice objevují i výroky závažnějšího charakteru, ani tyto však neodpovídají tak vysoké trestní sazbě (např. „*Tak to je velký frajer, kéž by nás takových bylo víc když s těma sviněma muslimskými vlády nic nedělají a ještě jim ustupují. Klobouk dolu děkují za tu odvalu. Nevím jak někdo může napsat že to neměl dělat, a ty svině smějí likvidovat jen tak beztrestně? a ještě v zemích kam je nikdo nezval a nejsou jejich*“).

3 PŘÍMĚŘENOST TRESTNÍ SAZBY VYMEZENÉ V § 312E ODS. 4 PÍSM. A) TZ

V návaznosti na výše příkladmo nastíněné způsoby internetového schvalování teroristických trestných činů bych chtěla zdůraznit, ač nechci nijak bagatelizovat jejich závažnost, že by je podle mého názoru zcela postačovalo postihovat v intencích trestní sazby stanovené v základní skutkové podstatě zločinu podpory a propagace terorismu podle § 312e odst. 1 TZ, tj. trestem odnětí svobody na **2 až 10 let**. Taková trestní sazba podle mého názoru dostatečně vyjadřuje i skutečnost, že pachatel se takového jednání dopustí na internetu (zpravidla na sociálních sítích), tedy *veřejně* ve smyslu § 117 písm. a) TZ.

Trestní sazba obsažená v základní skutkové podstatě předmětného zločinu by navíc umožnila přílehavější individualizaci trestu, která bude v souvisejících případech nezbytná, a to formou případného podmíněného odložení výkonu trestu odnětí svobody ve smyslu § 81 a násl. TZ. Při současné trestní sazbě 5 až 15 let trestu odnětí svobody totiž v souvislosti se sankcionováním internetového schvalování teroristického útoku přichází v úvahu jen uložení trestu propadnutí majetku a trestu propadnutí věci (eventuálně trestu vyhoštění), přičemž není možné užítí hmotně právních alternativ k potrestání (§ 46, § 48 TZ) či procesních alternativ v podobě odklonů. Jediným možným způsobem, jak dosáhnout přiměřené trestněprávní reakce státu na spáchání tohoto zločinu tak zůstává mimořádné snížení trestu odnětí svobody ve smyslu § 58 odst. 1 TZ, jehož aplikace v případě každého „schvalovatele“ teroristického trestného činu se však nejeví jako zcela vhodným, ač je zřejmě jediným možným, řešením.

Zároveň je třeba zdůraznit, že český trestněprávní kodex neupravuje materiální korektiv trestního bezpráví ve smyslu § 88 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů, který by v konkrétních případech umožňoval posoudit jednání naplňující kvalifikovanou skutkovou podstatu dle mírnější sazby upravené v základní skutkové podstatě, resp. neumožňuje to ani stávající materiální korektiv vymezený v § 12 odst. 2 TZ. Se stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012, k předmětnému ustanovení totiž

⁴ Srov. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 3354.

plyne, že je vyloučeno jeho užití obdobné § 88 odst. 1 předchozího trestního zákona, jakož i jeho užití v případech zvlášť závažných zločinů.⁵

3.1 Přiměřenost trestní sazby v kontextu zločinu § 312e TZ

Argument, že by internetové schvalování teroristických trestných činů postačovalo postihovat v intencích základní skutkové podstaty [resp. že by bylo vhodné odstranit kvalifikovanou skutkovou podstatu v § 312e odst. 4 písm. a) TZ] podle mého mínění podporuje také charakter jiných okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby vyjmenovaných v § 312e TZ, a to dokonce i v jeho nižších odstavcích. Ustanovení § 312e odst. 2 TZ umožňuje uložení trestu odnětí svobody v rozmezí tří až dvanácti let za *zjednaní* jiného ke spáchání teroristického trestného činu, *poskytnutí či získání informací* nebo *získání výcviku nebo osvojení si dovedností* pro účely spáchání takového činu nebo *poskytnutí odměny, odškodnění či pořádání sbírky* za jeho spáchání. Stejnou trestní sazbou jsou dle § 312e odst. 3 TZ ohroženi pachatelé, kteří za účelem samotného spáchání teroristického trestného činu *cestují do jiného státu* nebo se na takovém *cestování formou organizování, návodu či pomoci účastní*. Konečně v § 312e odst. 4 TZ jsou kromě internetového schvalování teroristického trestného činu upraveny okolnosti jako schvalování *členem organizované skupiny, vůči dítěti* nebo *za stavu ohrožení státu či válečného stavu*. Domnívám se přitom, že všechny zvlášť přitěžující okolnosti upravené v kvalifikovaných skutkových podstatách zločinu podpory a propagace terorismu se svou typovou (ale s ohledem na výše zmíněné příklady nepochybně i konkrétní) společenskou škodlivostí zásadně vymykají okolnosti vymezené v § 312e odst. 4 písm. a) TZ. Lze si ovšem představit i takovou podporu nebo propagaci terorismu, která by byla podstatně závažnější než výše příkladmo zmíněné případy z praxe, přičemž právě její šíření prostřednictvím internetu, médií apod. by jí činilo vysoce společensky škodlivou. Domnívám se však, že i takové případy by mohla dostatečně postihnout trestní sazba stanovená v § 312e odst. 1 TZ.

3.2 Přiměřenost trestní sazby v kontextu obdobných trestných činů

V těchto souvislostech je namístež poukázat rovněž na trestné činy, jež postihují obecné případy „podpory a propagace trestného činu“, a to přečin *podněcování k trestnému činu* podle § 364 TZ, jehož se dopustí ten, kdo veřejně podněcuje k trestnému činu a za jehož spáchání hrozí trest odnětí svobody **až na 2 léta**, a přečin *schvalování trestného činu* podle § 365 odst. 1 TZ, který spočívá ve veřejném schvalování zločinu či vychvalování jeho pachatele a který je ohrožen trestem odnětí svobody **až na 1 rok**. V souvislosti s předmětnými trestnými činy přitom **není** jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby stanoveno „spáchání trestného činu tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem“. Konkrétní kazuistiky těchto trestných činů (kdy např. pachatel na internetu opakovaně vyzývá k usmrcení veřejně známé osobnosti) přitom mohou být mnohdy závažnější než případy schvalování teroristických trestných činů.

Obdobné srovnání lze učinit také ve vztahu k nenávisným trestným činům, které ve svých kvalifikovaných podstatách obsahují jako zvlášť přitěžující okolnost právě i „spáchání tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí či jiným obdobně účinným způsobem“, a to přečin hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob podle § 355 odst. 2 písm. b) TZ, který hrozí trestem odnětí svobody **až na 3 léta**, a přečin podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod, jehož trestní sazba činí **6 měsíců až 3 léta** trestu odnětí svobody. Opět se přitom v konkrétních případech může jednat o velmi společensky závažná jednání, nicméně podle zákonodárce stačí jejich trestní postih v cca 1/5 trestní sazby ve srovnání s internetovým schvalováním teroristických trestných činů. Takové diametrální disproporce jsou podle mne v trestním zákoníku nedůvodné a nežádoucí.

V souvislosti s posledně zmíněnými přečiny podle § 355 a § 356 TZ bych chtěla poukázat také na aplikační praxi, která je na rozdíl od zločinu podle § 312e TZ poměrně bohatá. České trestní soudy přitom za zveřejňování různých internetových nenávisných výroků naplňujících skutkové podstaty přečinů dle § 355 a (nebo) § 356 TZ ukládají nejčastěji trest odnětí svobody s podmíněným odkladem

⁵ Blíže viz stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012 (publikované pod č.26/2013 Sb. rozh. tr.). Dostupné z: http://nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/810926E4D8782F4CC1257B43005399B4?openDocument&Highlight=0,null.

jeho výkonu, méně frekventovaně peněžitý trest (v celkové výměře maximálně 20.000 Kč) nebo výjimečně trest obecně prospěšných prací. Poměrně často pak ze strany soudů nebo státních zástupců dochází rovněž k podmíněnému zastavení trestního stíhání,⁶ tedy k aplikaci procesních opatření *quasisankčního* charakteru.⁷

Jako konkrétní příklad lze uvést případ poškozeného R. Bangy, který při odevzdávání cen Českého slavíka 2015 projevil svůj nesouhlas s oceněním pravivově se orientující hudební skupiny Ortel odchodem ze slavnostního odevzdávání cen, přičemž jednotliví pachatelé pak komentovali jeho projev nesouhlasu v rámci facebookových diskusí. Na komentář obviněného ve znění „*Negr, co by měl zkusit cyklon B*“ bylo reagováno ze strany soudu podmíněným zastavením jeho trestního stíhání se zkušební dobou v trvání 2 let. Za vyjádření „*ZASTŘELIT OBĚSIT ! KURVA AŤ VÍ CO JE RASIMSUS USA*“ byl obviněný odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 6 měsíců s podmíněným odkladem jeho výkonu na dobu 18 měsíců. A za projev znějící „*Ano, tak se tleskalo nacismu, teď už zbyva ho rozšířit co nejvíc to bude, ptz takový kokotí, černí, židi, atd... Musí opustit naši vlast, bílou vlast, Evropu a táhnou někam do prdele, nebo este lepe, poslat do plynu jako dřív -)*“ byl obviněnému uložen trest obecně prospěšných prací v trvání 100 hodin.⁸ Jedná se přitom o poměrně reprezentativní vzorek co do druhu i výměry trestů ukládaných běžně za nenávistné projevy zveřejněné na sociálních sítích.

3.3 Přiměřenost trestní sazby ve srovnání s případem „teroristy“ J. Baldy

Pro posouzení přiléhavosti trestní sazby vymezené v § 312e odst. 4 písm. a) TZ lze poukázat též na (v době psaní příspěvku) jedinou trestní kauzu, v níž byl pachatel v prostředí České republiky pravomocně odsouzen pro teroristický trestný čin, a to mediálně známý případ důchodce J. Baldy.⁹ Jeho jednání spočívalo stručně řečeno v tom, že ve dvou případech zatarasil železniční trať kmenem stromu a do okolí poraženého stromu rozházel letáky s textem „*Allah akbar ceski neverici pes. Mi tady s nami Islam a djihad*“ apod., čímž chtěl vzbudit zdání, že daný útok provedla osoba islámského vyznání. Letáky s podobným textem pak rozšiřoval také na jiných veřejných místech.

Za uvedené jednání byl J. Balda odsouzen pro zločin teroristického útoku podle § 311 odst. 1 písm. g) TZ a zločin vyhrožování teroristickým trestným činem podle § 312f odst. 1, 2 písm. b) TZ k trestu odnětí svobody v trvání **4 let**. Tato výměra trestu sice byla ovlivněna specifiky případu, resp. zejména osobností pachatele, protože bylo s odkazem na § 40 odst. 2 TZ za současného uložení ochranného léčení psychiatrického přistoupeno k mimořádnému snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby. Nelze nicméně odhlédnout od skutečnosti, že se v daném případě nejednalo o pouhé „schvalující“ jednání ve vztahu ke spáchání teroristického útoku, nýbrž o jeho samotné provedení, a to dokonce opakované, přičemž uložený trest odnětí svobody (který byl potvrzen i odvolacím a dovolacím soudem) byl **nižší** než zákonná trestní sazba v § 312e odst. 4 písm. a) TZ. Rovněž v obecné rovině nutno podotknout, že trestní sazba za spáchání zločinu teroristického útoku v jeho základní skutkové podstatě podle § 311 odst. 1 TZ činí **3 až 12 let** trestu odnětí svobody, tzn. opět méně ve srovnání s „pouhým“ internetovým schvalováním takového činu.

3.4 Přiměřenost trestní sazby ve srovnání se slovenskou právní úpravou

V daném kontextu lze příkladmo poukázat také na slovenskou trestněprávní úpravu, která je ve srovnání s českou právní úpravou v obecnosti považována za přísnější, resp. obsahující vyšší trestní sazby (např. možnost uložení trestu doživotí za trestné činy jako omezení osobní svobody, loupež, vydírání apod.). Tato upravuje trestný čin obdobný českému § 312e TZ v § 419b odst. 1

⁶ Uvedené údaje jsem získala v rámci působení na odboru trestního řízení Nejvyššího státního zastupitelství, které v souladu s čl. 1 odst. 1 písm. a) bod 1. pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 8/2011, o informacích, ve znění pozdějších pokynů, průběžně sleduje trestní věci zahrnující trestné činy spáchané z nenávistné pohnutky.

⁷ Srov. např. ŠČERBA, F. Odklon jako sankční opatření. Trestněprávní revue. 2009, roč. 8, č. 2, s. 33-34.

⁸ Viz nálezn Ústavního soudu ze dne 9. 4. 2019, sp. zn. III.ÚS 3439/17. Dostupný z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=106536&pos=1&cnt=1&typ=result>

⁹ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2019, sp. zn. 8 Tdo 1089/2019. Dostupné z: http://nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/3117B51D4BBB20E3C12584F800349F0F?openDocument&Highlight=0,null.

zákona č. 300/2005 Z. z., trestného zákona, ve znění pozdějších předpisů, který hrozí trestem odnětí svobody na **tři až deset let**, přičemž se k danému zločinu neváže žádná okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. I slovenská obecně přísnější trestněprávní úprava je tudíž ve vztahu k internetovému schvalování teroristických trestných činů dosti shovívavější.

3.5 Přiměřenost trestní sazby v kontextu unijních závazků

Při posuzování přiměřenosti trestní sazby stanovené v § 312e odst. 4 písm. a) TZ je potřeba poukázat také na unijní směrnici, která byla impulsem pro českého zákonodárce¹⁰ při kriminalizaci daného jednání.¹¹ Tato směrnice v bodě 18. preambule požaduje stanovení trestů a sankcí pro fyzické i právnické osoby odpovědné za tam vymezené teroristické trestné činy tak, aby odrážely závažnost těchto trestných činů. Kromě skutečnosti, že trestní sazba v rozmezí **5 až 15 let** trestu odnětí svobody podle mne neodráží typovou závažnost jednání naplňujících skutkovou podstatu v § 312e odst. 1 alinea 2, odst. 4 písm. a) TZ, jelikož představuje přehnanou hrozbu trestní represí ze strany zákonodárce, tak je nutno poukázat na některá konkrétní ustanovení předmětné směrnice.

Ustanovení čl. 5 směrnice zavazuje členské státy k přijetí nezbytných opatření k zajištění toho, aby za trestné činy uvedené v čl. 4 směrnice bylo možné uložit trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby minimálně 15 let za trestný čin uvedený v čl. 4 písm. a) a nejméně 8 let za trestné činy uvedené v čl. 4 písm. b). Pokud je teroristický trestný čin vymezený v čl. 3 odst. 1 písm. j) spáchán osobou vedoucí teroristickou skupinu, jak je uvedeno v článku 4 písm. a), nesmí být horní hranice trestní sazby podle směrnice nižší než 8 let. Ustanovení čl. 4 písm. a) směrnice přitom mluví na úmyslná **vedení teroristické skupiny** (kdy by měla horní sazba představovat nejméně 15 let) a čl. 4 písm. b) na úmyslnou **účast na činnostech teroristické skupiny** včetně dodávání informací, materiálních zdrojů, či financování činnosti jakýmkoliv způsobem s vědomím, že uvedená účast napomáhá trestné činnosti teroristické skupiny (kdy by horní hranice trestní sazby měla činit nejméně 8 let). Minimální horní sazbu 8 let vyžaduje směrnice rovněž pro výhrůžky spácháním některého z činů vymezených v čl. 3 písm. a) až i), tedy fakticky pro **vyhrožování teroristickým trestným činem**.

Nezbývá tedy než konstatovat, že i samotná unijní směrnice vyžaduje horní hranici trestní sazby ve výši 15 let trestu odnětí svobody, již český zákonodárce ohrožuje internetové výroky typu „*Je to borec*“, pro tak vysoce společensky závadná jednání, jakým je vedení teroristické skupiny, které je nesrovnatelně závažnější než (ať již internetová či jinak veřejně spáchaná) podpora a propagace terorismu. V podstatě poloviční horní hranici trestní sazby ve výši 8 let pak požaduje pro účast na teroristické skupině, což je opět jednání typově (a ve většině případů nepochybně i konkrétně) mnohem závažnější než internetové schvalování teroristických trestných činů.

4 ZÁVĚR

Ze všech shora nastíněných důvodů mám za to, že současná česká právní úprava týkající se trestní sazby na 5 až 15 let trestu odnětí svobody při naplnění znaků kvalifikované skutkové podstaty zločinu podpory a propagace terorismu vyjádřené v § 312e odst. 4 písm. a) TZ, v praxi tedy zejména internetového schvalování teroristických útoků, je i ve srovnání s požadavky unijní směrnice či obecně přísnější slovenské trestněprávní úpravy neopodstatněně neproporcionální, neodpovídající základním zásadám trestního práva hmotného¹² (jakož ani ústavnímu principu proporcionality) a měla by být změněna tak, že se příslušné ustanovení ze zákona vypustí a jemu odpovídající jednání budou dostatečně ohrožována podle základní skutkové podstaty vymezené v § 312e odst. 1 TZ trestem odnětí svobody na **2 až 10 let**.

¹⁰ Srov. Důvodovou zprávu k zákonu č. 455/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

¹¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/541 ze dne 15. 3. 2017, o boji proti terorismu, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/475/SVV a mění rozhodnutí Rady 2005/671/SVV (dále jen „směrnice“).

¹² Blíže viz kupř. KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 56 a násl.

Použitá literatúra:

Důvodová zpráva k zákonu č. 455/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 961 s. ISBN 978-80-7179-082-2.

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 4. 2019 sp. zn. III. ÚS 3439/17

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012.

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 3586 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

ŠČERBA, Filip. Odklon jako sankční opatření. Trestněprávní revue. 2009, roč. 8, č. 2, s. 33-36. ISSN 1213-5313.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2019, sp. zn. 8 Tdo 1089/2019.

Kontaktní údaje:

Mgr. Katarína Kandová, Ph.D.

Katarina.Kandova@law.muni.cz

Masarykova univerzita

Právnická fakulta

Veveří 70

611 80 Brno

Česká republika

ZAPOČTENÍ VAZBY Z JINÉHO TRESTNÍHO STÍHANÍ DO TRESTU

Zdeněk Koudelka

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract: The paper deals with the issue of custody in case of multiple criminal prosecutions of one person. It is a situation where in one criminal proceeding there was no conviction but there was a custody in it and in the second criminal proceeding there is a custodial sentence.

Abstrakt: Příspěvek se věnuje problematice započtení vazby v případě více trestních stíhání jedné osoby. Jde o situaci, kdy v jednom trestním řízení nedošlo k odsouzení, ale byla v něm vykonávána vazba, a v druhém trestním řízení dojde k uložení trestu odnětí svobody.

Key words: Detention (Remand).

Klíčové slová: Vazba.

1 ÚVOD

V Čechách, na Moravě a ve Slezsku platí podle § 92 odst. 1 trestního zákoníku, že pokud se „vedlo proti pachateli trestní řízení ve vazbě a dojde v tomto řízení k jeho odsouzení, započítá se mu doba strávená ve vazbě do uloženého trestu, popřípadě do trestu úhrnného nebo souhrnného, pokud je vzhledem k druhu uloženého trestu započítání možné.“ Společná trestněprávní tradice československá vedla k tomu, že obdobná úprava započtení vazby do trestu je i ve slovenském trestním zákoně.¹ Navíc je na Slovensku v trestním zákoně jen výslovně uvedeno, že se započte i vazba, jestliže soud upustí od uložení souhrnného či dalšího² trestu a doba zadržení podezřelého, což je v Čechách, na Moravě a ve Slezsku řešeno se stejným výsledkem započtení soudní judikaturou a odbornou literaturou.

Dle § 334 odst. 1 trestního řádu č. 141/1961 Sb. „o započítání vazby a trestu rozhodne předseda senátu usnesením, a to zpravidla zároveň s nařízením výkonu trestu.“. Upustí-li soud od uložení souhrnného trestu, započítá dobu, kterou odsouzený v tomto trestním řízení byl ve vazbě, do dříve uloženého trestu.³ „Byl-li pachatel uložen souhrnný trest (§ 43 odst. 2), započítá se do tohoto trestu doba, po kterou byl pachatel ve vazbě v řízení, ve kterém byl souhrnný trest uložen, a rovněž doba, kterou pachatel strávil ve vazbě v řízení, které skončilo odsuzujícím rozsudkem, k němuž je souhrn ukládán. Upuštění od uložení souhrnného trestu podle § 44 znamená, že na dřívější trest je třeba pohlížet jako na trest uložený též za trestný čin, o němž soud rozhodoval později a vyslovil výrok o upuštění od uložení souhrnného trestu, a vzhledem k tomu nic nebrání rozhodnutí, aby soud započítal pachateli do trestu, který mu byl uložen dřívějším rozhodnutím, i vazbu strávenou v jiném řízení, jestliže v něm byl podle § 44 učiněn výrok o upuštění od uložení souhrnného trestu s poukazem na trest uložený dřívějším rozhodnutím, je-li započítávání možné“⁴.

¹ § 45 ods. 1 slovenského trestního zákona č. 300/2005 Z.z.: *Ak sa viedlo proti páchatelovi trestné stíhanie vo väzbe a dôjde v tomto konaní k jeho odsúdeniu, započíta sa mu doba strávená vo väzbe do uloženého trestu, prípadne do úhrnného trestu alebo súhrnného trestu, ak je vzhľadom na druh uloženého trestu započítanie možné. Rovnako sa postupuje, ak súd upustí od uloženia súhrnného trestu alebo ďalšieho trestu.* Započtení doby zadržení je upraveno v § 45 ods. 2 slovenského trestního zákona.

² Další trest na Slovensku je trest, který ukládá soud za trestný čin, který pachatel spáchal předtím, než byl trest uložený dřívějším rozsudkem vykonán, a ukládá mu trest stejného druhu. Pak tento trest nesmí spolu s nevykonanou částí dříve uloženého trestu přesáhnout nejvyšší výměru dovolenou zákonem pro tento druh trestu. § 43 slovenského trestního zákona.

³ Rozsudek Nejvyššího soudu v Brně z 9. 10. 1997, 2 Tzn 84/97 (R 36/1997).

⁴ PAVLA AUGUSTINOVÁ in DRAŠTÍK, A.; FREMR, R.; DURDÍK, T.; RŮŽIČKA, M.; SOTOLÁŘ, A. a kolektiv. *Trestní zákoník: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, ISBN: 978-80-7478-790-4, § 92.

Při ukládání prvního trestu by měla být započítána vazba, jež byla vykonána v rámci trestního řízení, ve kterém bylo rozhodnuto jako v prvním, i dosavadní vykonaná vazba z trestního řízení, ve kterém zatím rozhodnuto nebylo. Postup započtení všech vykonaných vazeb již při ukládání prvního trestu je žádoucí a k jeho aplikaci tenduje rovněž judikatura věnující se problematice kompenzace za nezákonnou vazbu a nepřiměřenou délku řízení podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.

Může totiž nastat paradoxní případ, že někdo bude 2 roky ve vazbě v trestním řízení, kde bude zproštěn obžaloby, a v jiném souběžném trestním řízení mu bude uložen trest odnětí svobody na 6 měsíců. Podle doslovné zákonné úpravy není započtení možné, protože není ukládán souhrnný trest. Zatímco, pokud by byl uznán vinným a byl uložen za skutky řešené v obou trestních stíháních souhrnný trest 2 roky, tak by se vazba započtla a již by výkon trestu nenásledoval. Obžalovaný je tak v horším postavení, pokud bude v jednom trestním řízení zproštěn obžaloby, než když bude v obou uznán vinným.

2 JUDIKATURA SOUDŮ V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU

Městský soud v Praze se v rozsudku z 4. 10. 2018, 25Co 256/2018, vyjádřil k otázce kompenzace za nezákonnou vazbu: „...zmírnění ukládaného trestu má přednost před finanční kompenzací, kterou lze v řízení o náhradě škody uložit.“ Uvedený názor zastává i Obvodní soud pro Prahu 2, jenž v rozsudku z 28. 3. 2018, 20C 18/2017–441, uvedl: „...zmírnění ukládaného trestu má přednost před finanční kompenzací, kterou lze v řízení o náhradě škody uložit (srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu v Brně, 30 Cdo 2310/2012).“

Závěry Městského soudu v Praze a Obvodního soudu Praha 2 vychází z rozsudku Nejvyššího soudu v Brně z 17. 1. 2013, 30Cdo 2310/2012, dle kterého mají preventivní prostředky nápravy přednost před prostředky nápravy kompenzačními. Ve věci se jednalo o otázku náhrady újmy za nepřiměřenou délku trestního řízení formou zmírnění druhu a výměry trestu, přičemž Nejvyšší soud konkrétně uvedl: „Za situace dosud neskončeného trestního řízení má jednoznačně přednost kompenzační prostředek nápravy, který lze poskytnout přímo v trestním řízení zohledněním nepřiměřené délky trestního řízení při stanovení druhu a výměry trestu a který je tak zásadní a potud komplexní kompenzační formou, před kompenzačním prostředkem, kterým lze nahradit způsobenou újmu v režimu zákona č. 82/1998 Sb., ve kterém maximální možnou satisfakci představuje peněžní forma odškodnění.“ Nejvyšší soud v Brně zde jednoznačně vyjádřil zásadu, že zmírnění ukládaného trestu v trestním řízení má přednost před peněžní kompenzací, kterou lze uložit v rámci občanskoprávního řízení o náhradu škody.⁵

Pokud má zmírnění ukládaného trestu podle § 92 odst. 1 trestního zákoníku přednost před případnou finanční kompenzací podle zákona o odpovědnosti, k započtení všech, do té chvíle vykonaných, období vazby by mělo dojít již při prvním ukládaném trestu, nikoliv až při ukládání souhrnného trestu. Neboť v případě, že trestní řízení, ve kterém prozatím nebylo rozhodnuto o vině a trestu, skončí zproštěním, nebude možno vazbu započítat. V takovém případě, by musel stát přistoupit k finanční kompenzaci dané vazby, kterýžto stav by kráčel přímo proti judikované zásadě, dle níž je preferováno zmírnění ukládaného trestu.

Ústavní soud k započtu vazby uvedl: "Vykonanou vazbu již z podstaty rozdílného režimu mezi vazbou a výkonem trestu nelze nikdy plně kompenzovat. Její započtení do uloženého trestu odnětí svobody se této plné kompenzací alespoň blíží, a to je také nejobvyklejší způsob, jakým je s vazbou následně naloženo. Naproti tomu v situacích, kdy se vazba následně ukáže jako nespravedlivá, přichází v úvahu ji odškodnit finančně. Takové odškodnění zákonodárce výslovně předvídá v § 9 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb. Pekuniární odškodnění, bez ohledu na jeho výši, však nikdy nemůže být plnohodnotné, neboť jde o dvě různé hodnoty (minima poena corporalis est maior qualibet pecuniaria). Ideálem je tedy kompenzace vazby formou započtení do trestu odnětí svobody. Tento ideál přitom musí mít státní orgány na paměti při každém rozhodování o vazbě a taktéž při rozhodování o započtení vykonané vazby do trestu odnětí svobody. Odškodnění v penězích je pak vyhrazeno pouze pro zbytkovou kategorii situací, kdy zmíněného ideálu dosáhnout nelze, neboť zde

⁵ Obdobná rozhodnutí Nejvyššího soudu v Brně: rozsudek Nejvyššího soudu v Brně z 19. 5. 2015, 30 Cdo 1273/2014, usnesení Nejvyššího soudu v Brně z 25. 2. 2014, 30 Cdo 3300/2013, usnesení Nejvyššího soudu v Brně z 25. 9. 2018, 30 Cdo 898/2018.

*není žádný nepodmíněný trest odnětí svobody, do nějž by bylo možné vazbu započíst."*⁶

3 JUDIKATURA SPOLKOVÉHO ÚSTAVNÍHO SOUDU NĚMECKA

Postup, spočívající v započtení do dané chvíle vykonaných vazeb již při ukládání prvního z očekávaných trestů a tedy nikoliv až při rozhodování o uložení souhrnného trestu, opakovaně označil za ústavně konformní Spolkový ústavní soud Německa.⁷ Německý trestní zákoník upravuje možnost započtení vazby též restriktivně, když mluví o tom, že k započtení vazby může dojít, jen pokud se jedná o vazbu vykonanou v rámci trestního řízení, ve kterém je trest ukládán. Německý Spolkový ústavní soud však svou judikaturou možnosti započtení rozšířil tím, že odmítl formalistický výklad příslušných ustanovení, a to z důvodu, aby lépe ochránil práva odsouzených.

V rozhodnutí 2BvR 1447/99 dospěl německý Spolkový ústavní soud k závěru, že při ukládání trestu musí být zohledněna i vazba, kterou pachatel vykonal v jiném trestním řízení, a to za předpokladu, že existuje funkční souvislost nebo nějaký faktický vztah mezi skutkem, který byl řešen v trestním řízení, ve kterém byl pachatel ve vazbě, a skutkem řešeným v jiném trestním řízení, za který byl pachatel nakonec odsouzen a za který mu byl uložen trest. Německý Spolkový ústavní soud zde sice ještě nevysslovil názor, že v každém případě by mělo dojít k započtení všech do dané chvíle vykonaných vazeb již při ukládání prvního trestu, nicméně uznává možnost takového postupu, pokud je dána funkční souvislost nebo nějaký faktický vztah mezi skutkem, který byl řešen v trestním řízení, ve kterém byl pachatel ve vazbě, a skutkem řešeným v jiném trestním řízení, za který byl pachatel nakonec odsouzen a za který mu byl uložen trest.

V rozhodnutí 2BvQ 15/01 řešil německý Spolkový ústavní soud situaci, zda má dojít k započtení vazby vykonané v rámci trestního řízení, ve kterém ještě nebylo rozhodnuto o vině obviněného, do trestu, který již byl odsouzenému uložen v jiném trestním řízení. V daném případě byl pachatel prvním rozsudkem odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 3 měsíců, přičemž v rámci jiného trestního řízení byl tento stejný jedinec držen ve vazbě po dobu delší než 3 měsíce. V době, kdy v rámci tohoto druhého trestního řízení ještě stále nebylo rozhodnuto o vině a trestu, měl daný pachatel nastoupit výkon prvního uloženého trestu, jenž byl kratší než délka jím vykonané vazby v rámci doposud běžícího trestního řízení. Spolkový ústavní soud dospěl k závěru, že bez ohledu na skutečnost, že k výkonu vazby došlo v rámci jiného trestního řízení, má dojít k započtení vazby do dříve uloženého trestu, jinak by došlo k porušení základního práva na osobní svobodu.

4 JUDIKATURA EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

V rozsudku ve věci Neumeister proti Rakousku (ze dne 27. 6. 1968, stížnost č. 1936/63, část A, odst. 6) Evropský soud pro lidská práva konstatoval, že je-li stěžovatel podroben výkonu vazby v několika formálně separátních obdobích, je nutno zohlednit celkovou dobu vykonané vazby, včetně dřívějších období. Coby konkrétní důvod pro tento závěr bylo konstatováno, že všechna období, která stěžovatel strávil ve vazbě, by byla v případě jeho odsouzení započtena do uloženého trestu.

Obdobný právní názor aplikoval Evropský soud pro lidská práva v rámci rozhodnutí ve věci Kemmache proti Francii (č. 1 and č. 2) (ze dne 27. 11. 1991, odst. 44), kdy stěžovatel byl postupně podroben vazbě ve čtyřech formálně samostatných obdobích. Evropský soud pro lidská práva hodnotil všechna tato čtyři období pro účely posouzení přiměřenosti délky vazby jako jeden celek.

Obdobný postoj Evropský soud pro lidská práva zaujal v rozsudku ve věci Mitev proti Bulharsku (ze dne 22. 3. 2005, stížnost č. 40063/98, odst. 102), v němž bylo konstatováno, že, je-li osoba podrobena vazbě ve vícero formálně separátních obdobích, je nutno pro účely posouzení její přiměřenosti tato období vnímat jako jeden celek, a také v rozsudku ve věci Kolev proti Bulharsku (ze dne 28. 7. 2005, stížnost č. 50326/99, odst. 52 až 54), v němž coby jeden celek z pohledu otázky přiměřenosti délky vazby ve smyslu čl. 5 odst. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod⁸ hodnotil čtyři formálně samostatná období vazby.

⁶ Bod 38 odůvodnění nálezu Ústavního soudu z 3. 3. 2020, III.ÚS 4284/18.

⁷ HOLZIGER, D. *HRRS-Praxishinweis: Die Anrechnung verfahrensfremder Untersuchungshaft auf zeitige Freiheitsstrafe*. [Online] Dostupné z: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/09-07/index.php?sz=9> (citováno 26. 8. 2019).

⁸ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, sdělení československého Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

Na výše uvedené právni názory navázal rozsudek veľkého senátu Evropského súdu pro lidská práva ve věci *Idalov proti Rusku* (ze dne 22. 5. 2012, stížnosť č. 5826/03), ktorým byl sjednocen dosavadní přístup ve věci „jednotnosti“ formálně separátních období vazby pro účely posouzení přiměřenosti délky zbavení osobní svobody. V tomto rozsudku Evropský soud pro lidská práva sice konstatoval, že v případě jednotlivých období, po která byl stěžovatel držen ve vazbě, běží lhůta pro podání stížnosti dle § 35 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod zvlášť. Na druhou stranu zdůraznil, že stěžovatel byl již ve vazbě držen v minulosti, proto je nutno při posouzení přiměřenosti délky zbavení osobní svobody v rámci vazebních období, v jejichž případě bylo stížnost možno podat, tuto skutečnost zohlednit. Relevantním pojítkem mezi jednotlivými drženými stěžovatele ve vazbě je podle Evropského soudu pro lidská práva skutečnost, že k nim docházelo v rámci stejného souboru trestních řízení. Dále Evropský soud pro lidská práva uvedl, že pokud bude jedinec za podmínky, že se tak stane ve spojitosti s trestními řízeními, která spolu souvisejí, opakovaně vzat do vazby, přestože by tato jednotlivá období mohla být považována za relativně krátká, může Evropský soud pro lidská práva na základě této skutečnosti délku posledního období zbavení osobní svobody, ačkoliv by samo o sobě nepřiměřeně dlouhé být nemuselo, v celkovém kontextu nepřiměřeným shledal.

Z judikatury vyplývá, že Evropský soud pro lidská práva sice dílčí období, v nichž je postupně jedinec zbaven osobní svobody, vnímá jako samostatná, avšak pro účely posouzení přiměřenosti délky vazby dle čl. 5 odst. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod hodnotí jejich délku jako jeden celek či při hodnocení přiměřenosti délky posledního z nich k celkové době strávení ve vazbě přihlíží, přičemž tak činí vždy, pokud opakovanému vzetí jedince do vazby dochází v souvislosti:

- a) s jediným trestním řízením,
- b) s více trestními řízeními, které spolu navzájem souvisejí,
- c) s trestními řízeními, v nichž bude ukládán "společný" (souhrnný) trest.

Judikatorní závěr, že období vazby se posuzují z hlediska Úmluvy tak, aby to bylo pro člověka výhodnější, lze vztáhnout i na započtení vazeb z různých trestních řízení.

5 ZÁVĚR

De lege ferenda je vhodné upravit trestní zákoník tak, aby nařizoval výslovně započtení všech v úvahu přicházejících vazeb již při prvním odsouzení:

1. V § 92 odstavci 1 se vypouští slova "v tomto řízení".

2. V § 92 odstavci 1 se doplňuje na konci nová věta, která zní: "Započte se i nezapočtená vazba vykonaná v jiném trestním řízení, pokud by v případě odsouzení byl uložen úhrnný nebo souhrnný trest. Započte se i doba výkonu trestu odnětí svobody, který byl uložen v jiném trestním řízení a který byl zrušen v rámci mimořádných opravných prostředků nebo rozhodnutím Ústavního soudu, pokud v tomto řízení nedošlo k novému uložení trestu odnětí svobody, případně se započte příslušná část vykonaného trestu, byl-li uložen trest nižší než byl vykonán."

Cílem je umožnit započtení vazby na trest nejen z trestního řízení, v kterém byl trest uložen, ale i z trestního řízení jiného, pokud v něm byla vykonána vazba, která nebyla započtena. Obdobný postup se navrhuje při započtení výkonu trestu odnětí svobody, pokud byl následně v rámci dovolání, stížnosti pro porušení zákona či v rámci ústavní stížnosti zrušen Ústavním soudem. Stát má započítat dobu výkonu trestu, který se ukázal jako nezákonný a proto byl zrušen, pakliže v jiném trestním řízení tutéž osobu postihne za jiný skutek. Obdobně je vhodné a možné upravit § 45 slovenského trestního zákona.

Použitá literatúra:

DRAŠTÍK, A.; FREMR, R.; DURDÍK, T.; RŮŽIČKA, M.; SOTOLÁŘ, A. a kolektiv. *Trestní zákoník: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, ISBN: 978-80-7478-790-4, § 92.

HOLZIGER, D. *HRRS-Praxishinweis: Die Anrechnung verfahrensfremder Untersuchungshaft auf zeitige Freiheitsstrafe*. [Online] Dostupné z: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/09-07/index.php?sz=9> (cit. 26. 8. 2019).

Kontaktné údaje:

Doc. JUDr. Zdeněk Koudelka, Ph.D.
zdenek.koudelka@mail.muni.cz
Masarykova univerzita, Právnická fakulta
Veveří 70
611 80 Brno
ČR, Morava

MIMORIADNE ZNÍŽENIE TRESTU S AKCENTOM NA JEHO UPLATNENIE V PRÍPADOCH SPOLUPRACUJÚCEHO OBVINENÉHO¹

Karin Vrtíková

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstract: This paper deals with the issue of extraordinary reduction of punishment, as an institute of substantive criminal law, which allows the court to impose a penalty even under the lower limit of the penalty imposed by the Criminal Code. The author of the paper defines the legal conditions of use of this institute.

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa venuje otázke mimoriadneho zníženia trestu, ako inštitútu trestného práva hmotného, ktorý umožňuje súdu uložiť trest aj pod dolnú hranicu trestu ustanoveného Trestným zákonom. Autor príspevku vymedzí zákonné podmienky použitia tohto inštitútu.

Key words: extraordinary reduction of punishment, cooperating accused,

Kľúčové slová: mimoriadne zníženie trestu, spolupracujúci obvinený,

1. ÚVOD

Nosnou témou tohtoročnej konferencie Bratislavské právnické fórum v sekcii trestného práva je Ukladanie trestov a ich výkon. Predmetná problematika môže nastoliť viacero rovín, no predmetom môjho príspevku bude práve problematika mimoriadneho zníženia trestu, ako inštitútu, ktorého uloženie prichádza do úvahy pri ktoromkoľvek z druhov trestov, ktoré to zároveň ale svojou povahou umožňujú, t.j. u ktorých sa trest vykonáva po určitú dobu a zákon pre ne stanovuje minimálnu – dolnú – hranicu. Pôjde napríklad o trest odňatia slobody, trest povinnej práce, trest zákazu činnosti, trest zákazu pohybu a trest vyhostenia.

2. MOŽNOSTI UPLATNENIA INŠTITÚTU MIMORIADNEHO ZNÍŽENIA TRESTU

Trest predstavuje trestnoprávny následok trestného činu, pričom o jeho uložení rozhoduje výlučne súd. Pri ukladaní trestov, ako všetci vieme, súd vychádza zo základných zásad ukladania trestov, obsiahnutých v § 34 TZ. Preto ešte predtým ako prejdeme k samotnému inštitútu mimoriadneho zníženia trestu a jeho súvisu so spolupracujúcim obvineným, nemôžeme opomenúť fakt, že tento inštitút je previazaný so zásadou individualizácie trestu. Ako všetci určite vieme, trest v zmysle Trestného zákona, z.č. 300/2005 Z.z. (ďalej len „TZ“) „predstavuje ujmu na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného, ktorú môže uložiť páchateľovi len súd podľa tohto zákona za spáchaný trestný čin.“² Nakoľko súd neukladá tresty bezbreho, ale v súlade so zásadami ukladania trestov, medzi ne zaraďujeme:

- zásadu zákonnosti trestu;
- **zásadu individualizácie trestu;**
- zásadu spravodlivosti trestu;
- zásadu personalitu trestu;
- zásadu, ktorá hovorí, že tresty možno ukladať buď samostatne alebo popri sebe;
- zásada, podľa ktorej samostatné uloženie iného trestu ako trestu odňatia slobody bude vylúčené za trestné činy, ktorých horná hranica trestu odňatia slobody prevyšuje 5 rokov ak TZ neustanovuje inak;
- zásada nezlučiteľnosti určitých druhov trestov;
- zásada humánnosti trestu;

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106

² § 31 (2) Trestného zákona

- zásada *ne bis in idem*.

Aby sme sa neodchýľovali od témy, v predkladanom príspevku sa budeme venovať iba jednej zásade ukladania trestov, ktorá súvisí s jeho obsahom a to konkrétne **zásade individualizácie trestu**, ktorá máme zato, neodmysliteľne súvisí práve s inštitútom mimoriadneho zníženia trestu.

2.1 Zásada individualizácie trestu

Na úvod budeme vychádzať z dikcie trestného zákona, konkrétne z § 34 (4) TZ, podľa ktorého „*Pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, priťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy.*“ Z uvedeného vyplýva, že súd musí pristúpiť k uloženiu takého trestu, ktorý bude vhodný jednak z hľadiska druhu trestu a jednak z hľadiska jeho výmery. Zároveň takýto trest musí zodpovedať aj osobitostiam konkrétneho prípadu, pomerom páchatela a možnostiam jeho nápravy. Konkrétne povedané pri určovaní druhu trestu a jeho výmery je súd povinný prihliadať na nasledovné kritéria:

- a) konkrétne okolnosti trestného činu, teda na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku páchatela, priťažujúce okolnosti a poľahčujúce okolnosti;
- b) osobu páchatela a jeho pomery, konkrétne pomery majetkové, rodinné, osobné, či napríklad zdravotný stav páchatela a jeho rodiny;
- c) možnosť nápravy páchatela.³

Vyššie uvedené potvrdzuje aj rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13.5.2014, sp.zn. 4To/7/2013, ktorý okrem iného hovorí aj: „*Individualizácia trestu je prostriedkom dosiahnutia primeranosti trestu. Druh a výmera trestu musia byť súdom v každom konkrétnom prípade stanovené tak, aby zodpovedali všetkým zvláštnostiam daného prípadu. Medzi skutočnosťami, na ktoré by v záujme individualizácie trestu mal súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadať, patria napríklad spôsob spáchania činu a jeho následok, miera zavinenia, pohnútku, priťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti, osoba páchatela, pomery páchatela (majetkové, osobné, rodinné pomery, zdravotný stav páchatela a jeho rodiny) či možnosť jeho nápravy. Tak ako pri rozhodovaní o vine, aj pri rozhodovaní o treste sa vnútorné presvedčenie súdu vytvára na základe logického úsudku, na zodpovednom a starostlivom zhodnotení každej z okolností prípadu individuálne aj v ich vzájomných súvislostiach a v súhrne. Požiadavka primeranosti trestu a jeho individualizácia tak núti súd prihliadať na okolnosti konkrétneho prípadu, na jeho zvláštnosti, a teda bráni mechanickému postupu súdu pri rozhodovaní o treste.*“⁴

Pre komplexnosť daného textu dodávame, že okrem vyššie uvedených faktorov individualizácie trestu, súd je povinný pri určovaní druhu a výmery trestu prihliadať aj na tri osobitné situácie. Konkrétne ide o nasledovné prípady:

- a) spolupáchateľstvo, kedy súd prihliadne aj na to, akou mierou konanie každého z nich prispelo k spáchaniu trestného činu;
- b) organizátora, objednávateľa, návodcu a pomocníka, kedy súd prihliadne aj na význam a povahu ich účasti na spáchanom trestnom čine;
- c) prípravy na zločin a pokusu trestného činu, kedy súd prihliadne aj na to, do akej miery sa konanie páchatela priblížilo k dokonaniu trestného činu ako aj na okolnosti a dôvody, pre ktoré k dokonaniu trestného činu nedošlo.⁵

Pravdou ostáva, že účastníci sú v zásade trestaní podľa rovnakej trestnej sadzby ako priamy páchatel, ich miera účasti na spáchaní trestného činu sa môže výrazne odlišovať.

Súd teda musí trest a jeho výmeru určovať vždy individuálne, tak aby zodpovedal osobitostiam konkrétneho trestného činu a osobe páchatela. Zásada individualizácie trestu, v právnej teórii označovaná aj ako **zásada úmernosti trestu spáchanému trestnému činu**, znamená, že súd nesmie ukladať tresty, ktoré by boli prísnejšie, či už z hľadiska druhu alebo výmery, ako si vyžaduje závažnosť spáchaného trestného činu. Úmernosť trestu k spáchanému trestnému činu má

³ MASLÁNYOVÁ, D. a kol., Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť, 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 176, ISBN 978-80-7380-618-7

⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 13.5.2014, sp. zn. 4To/7/2013

⁵ § 34 (5) TZ

mimoriadny význam pre dosiahnutie účelu trestu. V opačnom prípade by bola porušená ďalšia zo zásad ukladania trestov a to zásada spravodlivosti trestu. Nemôžeme opomínať fakt, že spravodlivosť trestu je daná jeho účelom, dôvodom trestania. Účelom trestu je totiž na jednej strane ochrana spoločnosti pred protiprávnym správaním jednotlivcov v nej žijúcich a na druhej strane potrestanie páchatela tým, že mu zbráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho prevýchovu tak, aby viedol riadny život a súčasne ostatných odradí od páchania ďalšej trestnej činnosti. No skutočnosť, že by súd ukladal tresty mimo uvedené zásady, teda prísnejšie alebo naopak miernejšie ako tie, ktoré sú potrebné na ochranu spoločnosti, by nevedlo k ničomu inému iba k narastajúcej svojvôli v spoločnosti. V súčasnosti TZ pri konkrétnych trestných činoch ustanovuje trestnú sadzbu, v rámci ktorej môže byť trest uložený. Je spravodlivé, aby vzťah páchatela k trestnému činu bol vyjadrený mierou jeho zavinenia, doterajším spôsobom jeho života, či možnosťou nápravy páchatela.

2.2. Mimoriadne zníženie trestu

Na tomto mieste považujem za dôležité vymedziť zákonné znenie inštitútu mimoriadneho zníženia trestu. Po posúdení niektorých okolností prípadu súd môže dospieť k názoru, že uloženie zákonom stanoveného trestu v konkrétnom prípade je pre páchatela neprimerane tvrdé. Práve z tohto dôvodu zákonodarca v § 39 TZ ustanovil pravidlá pre mimoriadne zníženie trestu aj pod dolnú hranicu ustanovenú Trestným zákonom.

Ako bolo spomenuté vyššie, mimoriadne zníženie trestu v súlade so zásadou individualizácie trestu umožňuje súdu aby vo výnimočných prípadoch, pri ktorých vzhľadom na okolnosti prípadu alebo pomery páchatela má za to, že by použitie trestnej sadzby ustanovenej TZ bolo pre páchatela neprimerane prísne a na zabezpečenie ochrany spoločnosti postačuje aj trest kratšieho trvania, možno páchatelovi uložiť trest aj pod dolnú hranicu trestu ustanoveného TZ.⁶

Zákonodarca v tomto prípade má na mysli také okolnosti a pomery páchatela, ktoré vo svojej podstate vyžadujú, aby súd starostlivo a dôkladne zvážil ich povahu. Pôjde teda o také okolnosti, ktoré sa bežne pri takomto posudzovaní nevyskytujú a tým zabezpečujú ich jedinečnosť. Domnievame sa, že pod pojmom **mimoriadne** pomery páchatela mal zákonodarca na mysli skutočnosti, ktoré síce nesúvisia so spáchaním trestného činu a zároveň **sa vyskytli až v čase rozhodovania o treste**, no tým, že bezprostredne súvisia s osobou páchatela, súd pri rozhodovaní o treste sa musí vysporiadať aj s nimi. Môže ísť napríklad o skutočnosti, že páchatel sa sám stará o osoby v spoločnej domácnosti, či existujú osoby, ktoré sú odkázané na vyživovanie od páchatela. Takouto skutočnosťou hodnou osobitného zreteľa môže byť aj nevyliečiteľná, či smrteľná choroba páchatela.

Súd zároveň môže znížiť trest pod dolnú hranicu trestnej sadzby ustanovenej zákonom v nasledujúcich prípadoch:

a) ak odsudzuje páchatela za prípravu na zločin alebo za pokus trestného činu a ak vzhľadom na povahu a závažnosť prípravy alebo pokusu má súd za to, že použitie trestnej sadzby ustanovenej TZ by bolo pre páchatela neprimerane prísne a na ochranu spoločnosti stačí aj trest kratšieho trvania;⁷ - I keď v zmysle § 13 a § 14 TZ platí, že pokus trestného činu a aj príprava naň sú rovnako trestné ako dokonany trestný čin, resp. trestný čin, ku ktorému príprava smerovala, zákonodarca práve týmto ustanovením zakotvil z predmetného ustanovenia výnimku, z čoho vyplýva, že ak pokus alebo príprava nedosahuje takú mieru závažnosti, akú predpokladá trestná sadzba ustanovená v osobitnej časti TZ za dokonany trestný čin, uplatní sa predmetná výnimka. Povahou prípravy a pokusu rozumieme predovšetkým formu konania páchatela ako napríklad okolnosti, ktoré ho viedli k nedokonaniu trestného činu.

b) ak súd odsudzuje páchatela, ktorý spáchal trestný čin v stave zmenšenej pričítanosti, a má za to, že vzhľadom na jeho zdravotný stav by bolo možné za súčasného uloženia ochranného liečenia dosiahnuť ochranu spoločnosti aj trestom kratšieho trvania, pričom nie je viazaný obmedzeniami uvedenými v § 39 (3);⁸ - Predmetné ustanovenie hovorí o situácii, kedy súd nie je viazaný obmedzeniami o minimálnej výške trestnej sadzby a preto trest môže znížiť aj pod

⁶ § 39 (1) TZ

⁷ §39 (2) písm. a) TZ

⁸ § 39 (2) písm. c) TZ

hranicu určenú Trestným zákonom. Zároveň ale netreba opomenúť skutočnosť, že súd musí obligatórne uložiť ochranné liečenie.

c) ak ide o konanie o dohode o uznaní viny a prijatí trestu.⁹ – V tomto špecifickom prípade zákon umožňuje súdu uložiť páchateľovi trest odňatia slobody znížený o jednu tretinu pod dolnú hranicu trestnej sadzby ustanovenej zákonom. V prípade trestných činov uvedených v § 39 (3) písm.a) však trest odňatia slobody nesmie byť kratší ako dvadsať rokov.

Na záver tejto kapitoly, sme sa rozhodli uviesť aj Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 8.11.2016, vedeného pod sp.zn. 2To/17/2015 v ktorom Najvyšší súd naopak deklaruje situáciu kedy inštitút mimoriadneho zníženia trestu nemôže byť aplikovaný pretože nespĺňa zákonne predpoklady dané TZ. Najvyšší súd má za to, že aj keď podiel dokonanej trestnej činnosti obžalovaných bol v porovnaní s ostatnými obžalovanými menší, táto skutočnosť v žiadnom prípade nepredstavuje mimoriadnu okolnosť prípadu odôvodňujúcu uloženie trestu pod dolnú hranicu trestnej sadzby.¹⁰ V tom istom Uznesení Najvyšší súd deklaruje, že ani skutočnosť, že obžalovaný viedli pred spáchaním trestných činov riadny život a boli zamestnaní nie je mimoriadnou skutočnosťou odôvodňujúcou použitie inštitútu mimoriadneho zníženia trestu.

3. MIMORIADNE ZNÍŽENIE TRESTU S AKCENTOM NA JEHO UPLATNENIE V PRÍPADOCH SPOLUPRACUJÚCEHO OBVINENÉHO

V predchádzajúcej kapitole sme si vymedzili zákonné predpoklady na použitie inštitútu mimoriadneho zníženia trestu okrem prípadov, kedy tento nástroj môže súd použiť na prípady tzv. spolupracujúcej osoby. Ešte predtým ako prejdeme k zvyšným prípadom použitia mimoriadneho zníženia trestu zdá sa nám vhodné bližšie vymedziť osobu spolupracujúceho obvineného.

Pod pojmom spolupracujúci obvinený v odbornej literatúre nájdeme osobu pochádzajúcu či už zo zločineckých štruktúr alebo teroristických sfér, ktorá sa podieľa na páchaní trestnej činnosti a ktorá sa rozhodla spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní pri odhaľovaní tejto trestnej činnosti alebo usvedčovaní páchateľov. Osoba spolupracujúceho obvineného je často označovaná aj ako korunný svedok, tzv. *crown witness*, no faktom je, že legislatívnym vyjadrením korunného svedka v dikcii nášho Trestného poriadku, z.č. 301/2005 Z.z.(ďalej len „TP“) je práve spolupracujúci obvinený.

Spolupracujúca osoba je teda osoba participujúca na trestnej činnosti iných osôb, o ktorých sa rozhodla informovať práve orgány činné v trestnom konaní a je zároveň ochotná poskytnúť im informácie dôležité pre odhaľovanie ich trestnej činnosti a tým v konečnom dôsledku aj o ich usvedčenie. Môžno teda povedať, že ide o osobu „zvnútra“ zločineckej či teroristickej skupiny, ktorá je schopná odhaliť orgánom činným v trestnom konaní protiprávne konanie takejto skupiny, čím prispeje k jej odhaleniu, výmenou za určité zákonom dovolené výhody.

S ohľadom na to, čo som spomínala vyššie, budem v nasledujúcich riadkoch pokračovať v zákonných predpokladoch uplatnenia inštitútu mimoriadneho zníženia trestu práve s akcentom na spolupracujúceho obvineného. Súd teda môže pristúpiť k zníženiu trestu pod dolnú hranicu trestnej sadzby u spolupracujúceho obvineného, za predpokladu, že sú kumulatívne splnené nasledujúce podmienky:

- a) ide o páchateľa (spolpracujúcu osobu), ktorý zvlášť významnou mierou prispel k objasneniu trestného činu spáchaného v prospech zločineckej skupiny alebo teroristickej skupiny;¹¹
- b) páchateľ, teda spolupracujúca osoba, napomáhal zabrániť spáchaniu trestného činu, ktorý v prospech zločineckej skupiny alebo teroristickej skupiny iný pripravoval alebo sa o jeho spáchanie pokúsil tým, že oznámil jeho činnosť orgánom činným v trestnom konaní a poskytol im informácie, ktoré by inak nezískali a tak im pomohol zabrániť alebo zmierniť následky trestného činu, zistiť alebo usvedčiť páchateľov alebo zabezpečiť dôkazy o trestnom čine v prospech usvedčenia zločineckej skupiny alebo teroristickej skupiny.¹²

Vo vyššie uvedenom prípade je spolupráca páchateľa viazaná iba na jednu skupinu trestných činov a to trestných činnov spáchaných v prospech zločineckej skupiny alebo teroristickej skupiny.

⁹ § 39 (2) písm. d) TZ

¹⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 8.11.2015, sp.zn.2To/17/2015

¹¹ § 39 (2) písm. b) TZ

¹² Tamtiež

Ďalšou zo zákonných podmienok použitia inštitútu mimoriadneho zníženia trestu na osobu spolupracujúceho obvineného nie sú viazané na jednu skupinu trestných činov, naopak. Ide o nasledovné prípady:

- a) páchateľ, resp. spolupracujúca osoba, sa zvlášť významnou mierou podieľal na objasnení trestného činu korupcie podľa ôsmej hlavy tretieho dielu osobitnej časti Trestného zákona, ďalej trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296 TZ, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny podľa § 297 TZ alebo obzvlášť závažného zločinu spáchaného organizovanou skupinou, zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, alebo na zistení alebo usvedčení jeho páchateľa tým, že poskytol v trestnom konaní dôkazy o takom čine;
- b) vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu spolupracujúcou osobou má súd za to, že účel trestu možno dosiahnuť aj trestom v kratšom trvaní;
- c) spolupracujúca osoba nie je zároveň organizátorom, návodom ani objednávateľom trestného činu o ktorom poskytla dôkazy v trestnom konaní.¹³

Z uvedeného vyplýva, že súd vzhľadom na povahu a závažnosť spolupracujúcou osobou spáchaného trestného činu rozhodne, či účel trestu možno dosiahnuť aj trestom kratšieho trvania a následne môže znížiť trest pod dolnú hranicu trestnej sadzby ustanovenej trestným zákonom. Netreba zabúdať na fakt, že ide o fakultatívne rozhodnutie súdu, teda spolupracujúci obvinený naň nemá právny nárok. V neposlednom rade páchateľom poskytnuté informácie musia pre OČTK a súd mať väčší význam a byť vyššej kvality než informácie poskytované v procesných postupoch a spôsoboch rozhodovania upravených pre spolupracujúcu osobu v trestnom poriadku.

Na záver ešte doplníme, že aplikácia § 39 (2) písm.e) TZ nebude možná v prípade, ak pôjde „len“ o zločin spáchaný organizovanou, zločineckou alebo teroristickou skupinou. Okruh predmetných trestných činov sa totiž vymedzuje na obzvlášť závažné zločiny spáchané týmito zoskupeniami.

Pre úplnosť výkladu o mimoriadnom znížení trestu je potrebné doplniť, že ho nieje možné použiť bez akéhokoľvek ohraničenia. V § 39 (3) TZ zákonodarca explicitne vymedzil obmedzenia, ktorými je súd pri svojom rozhodovaní viazaný. Konkrétne, pri ukladaní trestu pod zákonom ustanovenú trestnú sadzbu súd nesmie uložiť:

- a) trest odňatia slobody kratší ako dvadsať rokov, ak je páchateľ odsúdený za trestný čin úkladnej vraždy podľa § 144 ods.3, genocídia podľa § 418 ods.3, teroristického útoku podľa § 419 ods.2, neľudskosti podľa § 425 ods.2 alebo vojnového bezprávia podľa § 433 ods.2;
- b) trest odňatia slobody kratší ako osem rokov, ak je v osobitnej časti tohto zákona dolná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody aspoň pätnásť rokov;
- c) trest odňatia slobody kratší ako päť rokov, ak je v osobitnej časti tohto zákona dolná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody aspoň desať rokov;
- d) trest odňatia slobody kratší ako dva roky, ak je v osobitnej časti tohto zákona dolná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody aspoň päť rokov;
- e) trest odňatia slobody kratší ako šesť mesiacov, ak je v osobitnej časti tohto zákona dolná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody menej ako päť rokov;
- f) trest zákazu činnosti, trest zákazu pobytu a trest vyhostenia na dobu kratšiu ako šesť mesiacov.¹⁴

4. ZÁVER

Máme za to, že sme dostatočne vymedzili inštitút mimoriadneho zníženia trestu, tak ako sme si kládli za cieľ v úvode tohto príspevku. Tento prostriedok trestného práva hmotného umožňuje súdu uloženie trestu pod dolnú hranicu trestnej sadzby v zmysle dodržania podmienok ustanovených § 39 Trestného zákona. Zameranie tohto príspevku na spolupracujúceho obvineného a možnosť uplatnenia mimoriadneho zníženia trestu práve na takéhoto páchateľa je podľa nás v súčasnosti dôležitým nástrojom motivácie páchateľov k spolupráci s orgánmi činnými v trestnom konaní a tiež so súdmi najmä kvôli boju so závažnými druhmi kriminality. Treba si uvedomiť, že tak nebezpečný druh kriminality, akou organizovaná kriminalita bezpochyby je, má mimoriadne silné obranné mechanizmy, ktoré zabezpečujú jednak náročné odhaľovanie jej nelegálnej trestnej činnosti a jednak spôsobujú častú dôkaznú núdzu s ktorou sa stretávajú orgány činné v trestnom konaní a aj súdy pri jej

¹³ § 39 (2) písm.e) TZ

¹⁴ § 39 (3) TZ

dokazovaní. Preto osoba spolupracujúceho obvineného je častokrát efektívnym a účinným nástrojom boja aj proti tomuto sofistikovanému druhu kriminality.

Použitá literatúra:

CENTES, J. et al. 2013. Trestný zákon Veľký komentár. Bratislava: EUROKODEX, 2013. 880 s. ISBN 978-80-8155-020-1.

MAŠLÁNYOVÁ, D. a kol., Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť, 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 176, ISBN 978-80-7380-618-7

Zákon č. 300/2005 Z.z. (Trestný zákon)

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 13.5.2014, sp. zn. 4To/7/2013

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 8.11.2015, sp.zn.2To/17/2015

Kontaktné údaje:

Mgr. Karin Vrtíková

kvrtikova@gmail.com

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Kollárová 10

918 43 Trnava

Slovenská republika

SANKCIONOVANIE TRESTNÉHO ČINU SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍVANIA¹

Margita Prokeinová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The author of the article focused on the types of sanctions in general level and for sanctioning the criminal offense of sexual abuse of a theoretical and practical point of view, while she was based on the decisions of the courts of the Slovak Republic in the analysis the imposition of sanctions for this criminal offense.

Abstrakt: Autorka sa v článku zamerala na druhy sankcií vo všeobecnej rovine a na sankcionovanie trestného činu sexuálneho zneužívania z teoretického a praktického pohľadu, pričom vychádzala z rozhodnutí súdov Slovenskej republiky pri analýze ukladania sankcií za tento trestný čin.

Key words: criminal offense, sexual abuse, sanctions, punishments, protective measures.

Kľúčové slová: trestný čin, sexuálne zneužívanie, sankcie, tresty, ochranné opatrenia.

1 ÚVOD

Základným predpokladom na uloženie trestnoprávnej sankcie vo forme trestu a jeho výkonu je spáchanie trestného činu trestne zodpovednou osobou.² Pristúpenie k tomuto kroku by malo byť krajným riešením. Vždy teda treba mať na pamäti zásadu *ultima ratio*. Taktiež je potrebné venovať veľkú pozornosť preventívnym opatreniam, ktorými možno efektívne dosiahnuť elimináciu akýchkoľvek druhov kriminality. Ak nie je možné uplatniť zásadu *ultima ratio* a zlyhali aj preventívne opatrenia, je potrebné pri dokázaní viny obžalovaného, resp. obvineného, pristúpiť k uloženiu a výkonu primeraného a spravodlivého trestu. Popri treste sa môže uložiť aj ochranné opatrenie, ktoré je tiež sankciou a sankcie môže ukladať jedine súd.

Z hľadiska sankcionovania trestnej činnosti sa zameriame na trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201, § 201a, § 201b a § 202 TZ, ktorého sa v pomerne značnom počte dopúšťajú okrem dospelých páchatel'ov i mladistvé osoby.³ V tejto súvislosti je našim cieľom analyzovať

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV 16-0471.

This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV 16-0471.

² Definícia trestného činu je uvedená v § 8 TZ, v zmysle ktorého sa za trestný čin považuje protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone, ak tento zákon neustanovuje inak (zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov; ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“).

Podmienkami trestnej zodpovednosti je zákonom stanovený vek a príčetnosť. Veková hranica trestnej zodpovednosti je od štrnásteho roku veku s výnimkou trestného činu sexuálneho zneužívania v zmysle § 201 TZ, vo vzťahu ktorému je veková hranica trestnej zodpovednosti posunutá na pätnásť rokov (§ 22 ods. 2 TZ). Príčetnosť Trestný zákon nedefinuje, ale uvádza ju v negatívnom vymedzení to znamená, že obsahuje definíciu nepříčetnosti v § 23 TZ, ktorá je v tomto znení: „*Kto pre duševnú poruchu v čase spáchania činu inak trestného nemohol rozpoznať jeho protiprávnosť alebo ovládať svoje konanie, nie je za tento čin zodpovedný, ak tento zákon neustanovuje inak.*“ Na základe tejto definície si vieme odvodiť príčetnú osobu, ktorá musí v čase spáchania trestného činu vedieť rozpoznať jeho protiprávnosť a zároveň musí vedieť aj ovládať svoje konanie.

³ Súčasťou Trestného zákona sú i osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých. V rámci § 94 TZ sa za mladistvého považuje osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osemnásť rok svojho veku. Od mladistvého treba odlišovať osobu blízku veku mladistvých, ktorá už dovŕšila osemnásť rok svojho veku a neprekročila dvadsaťjeden rok svojho

rozhodnutia súdov z pohľadu uloženia sankcií za tento trestný čin. Dôvodom upriamenia sa práve na tento trestný čin je to, že vediem na našej katedre projekt APVV s touto tematikou, ktorý máme spolu s Justičnou akadémiou. Najskôr sa však zmienime vo všeobecnosti o druhoch sankcií, ktorými sú tresty a ochranné opatrenia.

2 DRUHY TRESTOV

Trestný zákon upravuje v § 32 písm. a) až l) dvanásť druhov trestov:

- a) trest odňatia slobody,
- b) trest domáceho väzenia,
- c) trest povinnej práce,
- d) peňažný trest,
- e) trest prepadnutia majetku,
- f) trest prepadnutia vecí,
- g) trest zákazu činnosti,
- h) trest zákazu pobytu,
- i) trest zákazu účasti na verejných podujatiach,
- j) trest straty čestných titulov a vyznamenaní,
- k) trest straty vojenskej a inej hodnosti,
- l) trest vyhostenia.

V prípade mladistvých osôb sa môžu vo všeobecnosti ukladať tieto druhy trestov v zmysle § 109 TZ:

- a) trest povinnej práce,
- b) peňažný trest (za podmienky, ak je mladistvý zárobkovo činný alebo jeho majetkové pomery uloženie tohto trestu umožňujú),
- c) trest prepadnutia vecí,
- d) trest zákazu činnosti (za podmienky, ak to nie je na prekážku príprave na jeho povolanie),
- e) trest zákazu účasti na verejných podujatiach,
- f) trest vyhostenia,
- g) trest domáceho väzenia,
- h) trest odňatia slobody.

Výpočet trestov je zredukovaný v porovnaní s dospelými páchatelmi, ale na margo toho si možno všimnúť, že trest odňatia slobody je uvedený až na poslednom mieste a v prípade § 32 TZ na prvom mieste. Z toho vyplýva, že vo vzťahu k mladistvým páchatelom treba ešte viac pristupovať s osobitným zreteľom a dôkladným posúdením ukladania tohto druhu trestu.

V súvislosti s trestom odňatia slobody treba mať však na zreteli § 34 ods. 6 TZ, v ktorom sa okrem iného uvádza, že ak ide o trestný čin, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovená v osobitnej časti Trestného zákona prevyšuje päť rokov, musí súd uložiť trest odňatia slobody, ak tento zákon neustanovuje inak. Na základe formulácie predmetného ustanovenia možno vyvodit', že nemusí byť výlučne uložený **nepodmienečný** trest odňatia slobody. Napríklad pri trestnom čine sexuálneho zneužívania podľa § 202 ods. 1, ods. 2 TZ je uvedená trestná sadzba trestu odňatia slobody na dva roky až osem rokov. Premostením na všeobecnú časť Trestného zákona sa v § 49 ods. 1 uvádza: „Súd môže podmiennečne odložiť výkon trestu odňatia slobody neprevyšujúceho dva roky, ak

- a) *vzhľadom na osobu páchatela, najmä s prihliadnutím na jeho doterajší život a prostredie, v ktorom žije a pracuje, a na okolnosti prípadu, má dôvodne za to, že na zabezpečenie ochrany spoločnosti a nápravu páchatela výkon trestu odňatia slobody nie je nevyhnutný, alebo*
- b) *prijme záruku za nápravu páchatela a ak vzhľadom na výchovný vplyv toho, kto záruku ponúkol, má za to, že výkon trestu odňatia slobody nie je nevyhnutný.*“

Z tohto ustanovenia vyplýva, že ak by napríklad súd uložil páchatelovi za trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 202 ods. 1, ods. 2 TZ trest odňatia slobody vo výške dvoch rokov, môže mu ho podmiennečne odložiť za splnenia jednej z podmienok uvedenej v § 49 ods. 1 TZ. V tejto súvislosti však treba mať na zreteli aj odsek 2 predmetného paragrafu, v zmysle ktorého nemôže prísť do úvahy podmiennečný odklad výkon trestu odňatia slobody, ak súd odsudzuje páchatela za

veku. Spáchanie trestného činu takouto osobou je poľahčujúcou okolnosťou, ak táto skutočnosť mala vplyv na jej rozumovú alebo vôľovú spôsobilosť (§ 36 písm. d) TZ).

úmýslný trestný čin spáchaný v skúšobnej dobe podmieneného odsúdenia alebo v skúšobnej dobe podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody.

3 DRUHY OCHRANNÝCH OPATRENÍ

Trestný zákon upravuje v § 33 písm. a) až e) päť druhov ochranných opatrení:

- a) ochranné liečenie,
- b) ochrannú výchovu,
- c) ochranný dohľad,
- d) detenciu,
- e) zhabanie vecí.

Ochrannú výchovu možno uložiť výlučne len mladistvým osobám,⁴ ale to neznamená, že im nemôžu byť uložené aj iné ochranné opatrenia, ktoré sú určené aj pre dospelé osoby s výnimkou ochranného dohľadu (§ 76 ods. 4 TZ), pretože ochranná výchova a ochranný dohľad sa vzájomne vylučujú (§ 35 ods. 4 TZ).

Zásady ukladania ochranných opatrení sú zakotvené v § 35 TZ. Uloženie ochranného opatrenia nie je prekážkou na uloženie trestu. Významným momentom oproti trestu je, že ochranné opatrenie sa ukladá napríklad aj osobe nepríčetnej, ktorá sa dopustila činu inak trestného, ak je jej pobyt na slobode nebezpečný. V takomto prípade prichádza do úvahy ochranné liečenie, ktoré trvá dovtedy, kým sa nedosiahne jeho účel (§ 74 ods. 2 TZ).

4 ANALÝZA SÚDNYCH ROZHODNUTÍ

Analýzovali sme dvadsať náhodne vybraných súdnych rozhodnutí zo stránky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky,⁵ ktoré sa týkajú trestného činu sexuálneho zneužívania. V šiestnástich prípadoch rozhodol súd odcudzujúcim rozsudkom, pričom v jednom prípade išlo o rozsudok krajského súdu. Z týchto šiestnástich prípadov bolo v piatich prípadoch rozhodnuté na základe dohody o vine a treste. V štyroch prípadoch bol vydaný trestný rozkaz.⁶ Analýzované rozhodnutia boli prevažne vydané v roku 2019, len v dvoch prípadoch boli vydané v roku 2018 a jedenkrát v roku 2015. V dvanástich prípadoch rozhodovali sudy v regiónoch východného Slovenska a v rovnakom pomere v počte štyri rozhodovali sudy v regiónoch stredného a západného Slovenska. V rámci § 201 TZ bola len v jednom prípade uplatnená kvalifikovaná skutková podstata, pretože skutok bol spáchaný na blízkej osobe. Jeden skutok bol kvalifikovaný podľa § 201a TZ a jeden skutok podľa § 201b TZ. Ustanoveniu § 202 TZ sa netýkalo žiadne analyzované rozhodnutie. V zmysle § 201 ods. 1 TZ bol spáchaný trestný čin sexuálneho zneužívania vykonaním súlože s osobou mladšou ako pätnásť rokov v pätnástich prípadoch a v troch prípadoch bola takáto osoba

⁴ Ochranná výchova môže maximálne trvať do dovŕšenia osemnásteho roku veku mladistvého, pričom súd ju môže predĺžiť do dovŕšenia jeho devätnásteho roku, ak je to v záujme mladistvého (§ 103 ods. 2 TZ).

⁵ Dostupné na: <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/zoznam/rozhodnutie>, 23.01.2020.

⁶ Jeden trestný rozkaz sa týka § 201b TZ, v rámci ktorého je trestný čin sexuálneho zneužívania z hľadiska závažnosti prečinom. V súvislosti s trestným rozkazom treba dať do pozornosti novelu Trestného poriadku č. 214/2019 s účinnosťou od 1. augusta 2019, ktorá novelizuje § 349 ods. 1 TP: „Samosudca vykonáva konanie o prečinoch a zločinoch, okrem obzvlášť závažných zločinov, za ktoré zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej dvanásť rokov.“ Keďže trestný rozkaz vydáva samosudca, ak je skutkový stav spoľahlivo preukázaný vykonanými dôkazmi, uvedené novelizované ustanovenie poskytuje väčšiu využiteľnosť tohto druhu odklonu, pretože predchádzajúca právna úprava § 349 ods. 1 TP umožňovala samosudcovi rozhodovať o prečinoch a zločinoch, na ktoré zákon ustanovoval trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšovala osem rokov.

Trestný rozkaz bezpochyby prispieva k predchádzaniu druhotnej viktimizácii, pretože samosudca ním rozhoduje bez prejednávania vecí na hlavnom pojednávaní. Pojem „druhotná viktimizácia“ definuje zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v § 2 ods. 1 písm. f) ako ujmu, ktorá obeti vznikla v dôsledku konania alebo nekonania orgánu verejnej moci, subjektu poskytujúceho pomoc obetiam, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tmočníka, obhajcu alebo oznamovacích prostriedkov.

iným spôsobom sexuálne zneužitá. Z hľadiska veku páchatel'a sa v siedmich prípadoch dopustila takéhoto trestného činu mladistvá osoba.

Z predchádzajúcich údajov vyplýva, že najčastejšie boli jednotlivé skutky kvalifikované podľa § 201 ods. 1 TZ. Pri zameraní sa na sankcionovanie takto kvalifikovaných skutkov môžeme konštatovať, že obžalovaní, resp. obvinení (pri trestnom rozkaze) boli odsúdení na trest odňatia slobody v trvaní troch rokov. Podľa § 51 ods. 1 TZ s použitím § 49 ods. 1 písm. a) TZ im súd výkon tohto trestu podmieniene odložil a zároveň uložil probačný dohľad nad ich správaním v skúšobnej dobe v rozmedzí 2 až 4 roky. V prípadoch, v ktorých bola schválená dohoda o vine a treste, bol trest odňatia slobody znížený v zmysle § 39 ods. 2 písm. d), ods. 4 TZ,⁷ v dôsledku čoho bol vo výmere dvoch rokov s podmienienným odkladom jeho výkonu. Z poľahčujúcich okolností boli z § 36 TZ zväčša použité písmená j) a l) – páchatel' viedol pred spáchaním trestného činu riadny život; priznal sa k spáchaniu trestného činu a trestný čin úprimne oľutoval. Príťažujúce okolnosti sa neuplatnili ani v jednom prípade. Súd často využívali aj ukládanie povinností v zmysle § 51 ods. 4 TZ a zväčša sa týkali písmen a), f), i):

- nepriblížiť sa k určenej osobe na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržiavať sa v blízkosti obydľia určenej osoby alebo v určenom mieste, kde sa takáto osoba zdržuje alebo ktoré navštevuje,
 - osobne alebo verejne sa ospravedlniť poškodenému,
 - podrobiť sa v skúšobnej dobe psychoterapii alebo zúčastniť sa na psychologickom poradenstve.
- V jednom prípade, v ktorom bol skutok kvalifikovaný podľa § 201 ods. 1 TZ, bolo uložené ochranné psychiatrické liečenie so sexuologickým zameraním ambulatnou formou (§ 73 ods. 2 písm. b) TZ.

V prípade mladistvých páchatel'ov bola, samozrejme, výmera trestu odňatia slobody nižšia v porovnaní s dospelými páchatel'mi. Ani v jednom prípade nebolo uložené ochranné opatrenie, resp. obmedzenie alebo povinnosť.

Jeden skutok bol kvalifikovaný podľa § 201 ods. 1, 2 písm. b) TZ s poukazom na § 139 ods. 1 písm. c) TZ (skutok bol spáchaný na blízkej osobe), kde je uvedená trestná sadzba trestu odňatia slobody v rozpätí sedem až dvanásť rokov. Súd v tomto prípade schválil dohodu o vine a treste, takisto uplatnil aj poľahčujúce okolnosti podľa § 36 písm. j), l) TZ, a preto uložil trest odňatia slobody vo výmere 64 mesiacov so zaradením do ústavu na výkon trestu s minimálnym stupňom strázenia. Zároveň bolo obvinenému uložené ochranné sexuologické liečenie ústavnou formou podľa § 73 ods. 2 písm. c) TZ.

5 MATERIÁLNY KOREKTÍV

V texte už bolo uvedené, že trestný čin sexuálneho zneužívania je upravený v osobitnej časti Trestného zákona až v štyroch paragrafových ustanoveniach. Z hľadiska závažnosti tohto trestného činu za zmienku stojí fakt, že najčastejšie využívaný § 201 TZ je v ods. 1 a 2 zločinom a v ods. 3 a 4 obzvlášť závažným zločinom. Zločinom je aj kvalifikovaná skutková podstata § 202 ods. 2 TZ. Ostatné ustanovenia ako § 201a, § 201b, § 202 ods. 1 TZ sú prečinní. Dôvod, prečo toto uvádzame spočíva v tom, že na prečiny sa môže vzťahovať tzv. materiálny korektív, ktorý je upravený v § 10 ods. 2 TZ ako i v § 95 ods. 2 TZ vzťahujúci sa na mladistvých. Zmyslom materiálneho korektívu je nepovažovať určité protiprávne konanie za prečin vzhľadom na nedostatočnú mieru jeho závažnosti s ohľadom na atribúty uvedené v § 10 ods. 2 TZ, ktorý je v tomto znení: „*Nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a je jeho závažnosť nepatrná.*“ V prípade mladistvých osôb ide o závažnosť malú v zmysle § 95 ods. 2 TZ. Materiálny korektív sa teda vzťahuje výlučne len na prečiny, pričom súd ho musí obligatórne posudzovať a v prípade jeho uplatnenia nebude možné pristúpiť k žiadnemu druhu trestu, keďže niet za čo trestať. Nie je však vylúčené uloženie ochranného opatrenia, pretože to je možné uložiť aj páchatel'ovi činu inak trestného (§ 35 ods. 3 TZ).

Ak by sme sa mali zamerať očami sudcu na posudzovanie materiálneho korektívu vo vzťahu ku skutku, ktorý vykazuje znaky prečinu sexuálneho zneužívania či už podľa § 201a, § 201b alebo § 202 ods. 1 TZ, zrejme by sme dospeli k záveru, že už len vzhľadom na samotnú povahu týchto

⁷ V zmysle tohto ustanovenia môže súd uložiť trest odňatia slobody znížený o jednu tretinu pod dolnú hranicu zákonom ustanovenej trestnej sadzby.

prečinov by sme nepristúpili na jeho uplatnenie. Trestné právo by malo pomáhať formovať a presadzovať morálne hodnoty a princípy v súčasnej spoločnosti.⁸

6 ZÁVER

Trestná činnosť a sankčné opatrenia sú spojenou nádobou, pretože bez trestného činu niet trestu a žiaden trest nemôže byť uložený bez spáchania trestného činu. Vychádzame zo zásady zákonnosti, ktorá je známa aj v latinskej formulácii - *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* (žiaden trestný čin bez zákona, žiaden trest bez zákona). Toto pravidlo platí len vo vzťahu k trestom, pretože niektoré ochranné opatrenia môžu byť uložené aj pre činy inak trestné. Na základe analýzy súdnych rozhodnutí, ktoré sa týkajú trestného činu sexuálneho zneužívania, môžeme konštatovať, že ani v jednom prípade nebol v rámci základných skutkových podstát uložený nepodmienečný trest odňatia slobody. Vo všetkých týchto prípadoch bol uložený podmienečný trest odňatia slobody s probačným dohľadom alebo bez probačného dohľadu (ak bola súdom schválená dohoda o vine a treste) so skúšobnou dobou v rozmedzí 2 až 4 roky. V dvoch prípadoch bolo uložené ochranné psychiatrické liečenie so sexuologickým zameraním ambulantnou i ústavnou formou. Trestný čin sexuálneho zneužívania môže svojou povahou spôsobiť poškodenej osobe celoživotnú traumu, ktorá môže negatívne ovplyvniť jej život, a preto sme názoru, že podmienečný trest odňatia slobody v podstate nepredstavuje žiaden trest pre páchatela takéhoto trestného činu, pretože ho ani nejakým spôsobom nepociťuje. Páchatel by mal uložený trest vnímať ako niečo, čo si už nechce zopakovať. Mal by si uvedomiť nezmýsliteľnosť a zbytočnosť svojho protiprávneho konania a v budúcnosti od neho upustiť.⁹

Použitá literatúra:

FEDOROVÍČOVÁ, I. Účel trestu a jeho význam vo vzťahu k skutkovej podstate trestného činu sexuálneho zneužívania. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., HANGÁČOVÁ, N. a kol. Sankcie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 388 s. ISBN 978-80-8168-973-4

HAVRLENTOVÁ, D. Klady a zápory trestu. In: STRÉMY, T. (ed.). Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017, 512 s. ISBN 978-80-7502-224-0

Normatívne právne akty

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Súdne rozhodnutia

Rozsudky okresných súdov

Rozsudok krajského súdu

Trestné rozkazy

Internetový zdroj

<https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/zoznam/rozhodnutie>

⁸ FEDOROVÍČOVÁ, I. Účel trestu a jeho význam vo vzťahu k skutkovej podstate trestného činu sexuálneho zneužívania. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., HANGÁČOVÁ, N. a kol. Sankcie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 88.

⁹ HAVRLENTOVÁ, D. Klady a zápory trestu. In: STRÉMY, T. (ed.). Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017, s. 301.

Kontaktné údaje:

prof. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.
margita.prokeinova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Šafárikovo nám. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

ADEKVÁTNOSŤ OPATRENÍ PRIJATÝCH V TRESTNOM KONANÍ PROTI DOMÁCEMU NÁSILIU¹

Nina Tarabová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The article focuses on the practice of law enforcement authorities in case of suspicion of a criminal offense which may be subordinated under domestic violence and subsequent analysis of the imposition of sanctions and other measures by the court in the criminal proceedings. The article further analyzes the enforcement of these sanctions and other measures and considers their effectiveness for the protection of the victim.

Abstrakt: Článok sa zameriava na postup orgánov činných v trestnom konaní v prípade oznámenia podozrenia z páchania trestného činu, ktorý je možné podradiť pod domáce násilie a následnú analýzu ukladania sankcií a iných opatrení páchatelovi v trestnom konaní súdom. Článok ďalej analyzuje výkon uvedených sankcií a iných opatrení a zamýšľa sa nad ich efektívnosťou pre ochranu obeť.

Key words: domestic violence, dangerous threats, abuse of a close and entrusted person, criminal law, sanctions, sentences, particularly abbreviated investigation, custody

Kľúčové slová: domáce násilie, nebezpečné vyhrážanie, týranie blízkej a zverenej osoby, trestné právo, sankcie, tresty, osobitné skrátene vyšetrowanie, väzba

1 ÚVOD

Domáce násilie možno odôvodnene považovať za jednu z najzávažnejších trestných činností, nakoľko priamo ohrozuje život, zdravie, psychickú i telesnú integritu jednotlivca. Základnými formami, ktorými agresor uskutočňuje násilie vo vzťahu k svojej obeti, sú okrem fyzického a psychického násillia aj sociálne násilie, ktoré môže spočívať napríklad v izolácii obeť od vonkajšieho sveta a potláčanie jej spoločenských väzieb, či v násilí ekonomickom, prejavujúcom sa v zamedzení prístupu k finančným prostriedkom apod. Keďže sa domáce násilie vo svojich rôznych podobách odohráva spravidla za dverami domácnosti medzi osobami navzájom si najbližšími, zákonite aj vykazuje vysokú mieru latencie. Konanie agresora má spravidla cyklický a stupňujúci charakter a súčasne k nemu dochádza v rámci pomerne dlhého časového úseku, preto možno hovoriť o opakovanej viktimizácii. Osoba vystavená domácejmu násilliu mnohokrát z pochopiteľných príčin váha s podaním trestného oznámenia. Ak sa však rozhodne či už ona sama alebo iná zainteresovaná osoba danú situáciu riešiť a obrátiť sa na orgány činné v trestnom konaní, vyvstáva tu otázka, či jej inštitúty trestného práva vedia poskytnúť dostatočnú ochranu pred prípadným opakovaným násillím zo strany už potrestaného agresora. Nie je totiž žiadnou výnimkou, že osoba po spáchaní skutku, za ktorý jej bola uložená sankcia, sa po návrate do prostredia, z ktorého bola vytrhnutá, uchýli k rovnakému konaniu, za ktoré bola penalizovaná. V tomto článku sa preto chcem zamerať predovšetkým na analýzu existencie právnych prostriedkov nie len trestného práva, ktorými je možné poskytnúť obeť domáceho násillia ochranu a tiež posúdiť vhodnosť a mieru ich uplatňovania *de lege lata* i *de lege ferenda*.

2 FORMY DOMÁCEHO NÁSILLIA

Domáce násilie sa najčastejšie začína netrestnými a miernejšími formami, ako je napr. neúčtivé a bezohľadné správanie, urážky a vulgarizmy. Až neskôr zvyčajne prichádzajú verbálne útoky v podobe vyhrážok ujmu na zdraví či smrťou a až následne dochádza k samotným útokom smerujúcim proti fyzickej integrite obeť.

¹ Tento článok vznikol s podporou financovania z grantu Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV 16-0471. This article was supported by the scientific project APVV 16-0471 of the Slovak Research and Development Agency.

Ak domáce násilie presiahne zákonom prípustnú mieru, možno hovoriť o niekoľkých formách protispoločenských deliktov.

V prvom rade môže byť vyhodnotený ako priestupok. V našich podmienkach je možné uvedené konanie posúdiť napr. ako priestupok proti občianskemu spolunažívaniu podľa § 49 ods. 1 písm. d) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov: „*Priestupku sa dopustí ten, kto úmyselne naruší občianske spolunažívanie vyhrázaním ujmu na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obvinením z priestupku, schválnosťami alebo iným hrubým správaním.*“

Pokiaľ ide o ojedinelý skutok páchatela a nie je sám osebe naozaj podstatne závažný, mal by byť posúdený ako priestupok zohľadnením konkrétnych okolností a tiež materiálneho korektívu, ktorý uvádza, že aj konania vykazujúce znaky trestného činu môžu byť posúdené ako priestupky, ak je ich závažnosť nepatrná. Ak však ide o opakovaný čin páchatela alebo intenzívnejší zásah do osobnej sféry obete, mal by byť skôr posúdený ako trestný čin, pretože opakovaným páchaním takéhoto činu sa zvyšuje pravdepodobnosť páchatelovho ďalšieho pokračovania v tejto činnosti, ktorá môže následne vyústiť do trestných činov proti životu a zdraviu alebo iných závažnejších trestných činov.

Ak sa teda páchatel dopúšťa závažnejších konaní, ktoré nemožno posúdiť ako priestupky, dostávame sa do roviny trestného práva, pričom v tomto prípade po zohľadnení všetkých okolností a vyhodnotení spôsobených následkov dané násilnicke konanie naplní predovšetkým skutkovú podstatu trestného činu nebezpečného vyhrážania a/alebo trestného činu ublíženia na zdraví a v neposlednom rade trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby. Pokiaľ sa týka súbehu prvých dvoch trestných činov, ak sa páchatel vyhrážal smrťou, zabitím, ublížením na zdraví, prípadne inou ujmu a ujma na zdraví bola spôsobená úmyselne, jednočinný súbeh bude v zásade vylúčený a § 360 Trestného zákona² sa obvykle neaplikuje, z dôvodu jeho subsidiarity vo vzťahu k § 156 TZ. Jednočinný súbeh trestného činu nebezpečného vyhrážania s trestnými činmi proti životu a zdraviu, ktorými je ujma na zdraví alebo až smrť spôsobená z neobľahosti, je však v zásade možný.³

Trestný zákon rozoznáva nasledovné definície trestných činov:

Ust. § 360 TZ trestný čin nebezpečného vyhrážania:

„*Kto sa inému vyhráža smrťou, ťažkou ujmu na zdraví alebo inou ťažkou ujmu takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.*“

Ust. § 156 TZ trestný čin ublíženia na zdraví:

„*Kto inému úmyselne ublíži na zdraví, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až dva roky.*“

Ust. § 208 TZ trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby:

„*Kto blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, spôsobí fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie*

- a) *bitím, kopytím, údermi, spôsobením rán a popálením rôzneho druhu, ponižovaním, pohrdavým zaobchádzaním, neustálym sledovaním, vyhrázaním, vyvolávaním strachu alebo stresu, násilnou izoláciou, citovým vydieraním alebo iným správaním, ktoré ohrozuje jej fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť,*
- b) *bezodôvodným odopieraním stravy, oddychu alebo spánku alebo odopieraním nevyhnutnej osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, byvania, výchovy alebo vzdelávania,*
- c) *nútením k zbroťe alebo k opakovanému vykonávaniu činnosti vyžadujúcej jej neúmerne fyzickú záťaž alebo psychickú záťaž vzhľadom na jej vek alebo zdravotný stav alebo spôsobilej poškodiť jej zdravie,*
- d) *vystavovaním vplyvu látok spôsobilých poškodiť jej zdravie, alebo*
- e) *neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, ktorý má právo užívať, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až osem rokov.*“

² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ďalej aj ako „TZ alebo Trestný zákon“.

³ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 1199

Z uvedených skutkových podstát jednotlivých trestných činov je na prvý pohľad jasne badateľná aj ich odstupňovaná závažnosť s ohľadom na objektívne stránky a tiež výšky trestu odňatia slobody, ktorý Trestný zákon umožňuje uložiť pri týchto dvoch prečinoch a jednom zločine. Ak sa pozrieme na Štatistiku kriminality v Slovenskej republike za rok 2019, resp. od 1.1 do 30.11.2019 (zdroj: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky) môžeme jednoznačne vyhodnotiť, že uskutočňované konanie agresora vykazujúce prvky domáceho násillia, bude orgánmi činnými v trestnom konaní posudzované primárne ako konanie, ktoré naplnilo znaky trestného činu nebezpečného vyhrážania podľa § 360 TZ, samozrejme za predpokladu, že daným konaním nebola spôsobená žiadna ujma na zdraví. Až v prípade zistenia, že obeť boli spôsobené preukázateľne závažné následky na jej fyzickom a/alebo psychickom zdravotnom stave, bude skutok s vyššou pravdepodobnosťou posúdený ako trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby. Uvedené sa však prejaví aj v odlišnom postupe orgánov činných v trestnom konaní.

Je samozrejmé, že po spáchaní trestného činu v zmysle základných ustanovení Trestného zákona a Trestného poriadku dochádza k postihu páchatel'a a v prípade preukázania jeho viny, aj k jeho spravodlivému potrestaniu. Otázkou, ktorá sa nám naskytuje v prípadoch domáceho násillia je tá, ako štát prostredníctvom nástrojov Trestného zákona a Trestného poriadku zabezpečuje, aby bola obeť dostatočne chránená v prípade možných budúcich útokov páchatel'a. Na túto otázku dáva odpoveď tento článok na nasledujúcich stranách.

3 PROCESNÝ POSTUP V PRÍPADOCH TRESTNÉHO OZNÁMENIA DOMÁCEHO NÁSILLIA

Po prijatí trestného oznámenia sa z dôvodu závažnosti týchto konaní zvyčajne pristupuje okamžite k zaisteniu podozrivej osoby podľa § 85 ods. 1 Trestného poriadku⁴ a to z dôvodu, aby sa zabránilo prípadným ďalším útokom na obeť alebo zrealizovaniu vyhrážok, ktorými páchatel' hrozil.

„Osobu podozrivú zo spáchania trestného činu môže policajť zadržať, ak je tu niektorý z dôvodov väzby podľa § 71 ods. 1 alebo 2 alebo ak ide o podozrivú osobu podľa § 204 ods. 1, aj keď proti nej doteraz nebolo vznesené obvinenie. Na zadržanie je potrebný predchádzajúci súhlas prokurátora. Bez takého súhlasu možno zadržanie vykonať, len ak vec neznesie odklad a súhlas vopred nemožno dosiahnuť, najmä ak bola taká osoba pristihnutá pri trestnom čine alebo zastihnutá na úteku“.

Aký je však ďalší postup po zadržaní páchatel'a? Ak je podozrenie dôvodné, je potrebné bez meškania vzniesť obvinenie.

Po vznesení obvinenia sa v zásade núkajú dve alternatívy postupu, a síce postup podľa § 204 TP (pre trestné činy nebezpečného vyhrážania a ublíženia na zdraví) alebo taktiež bežný postup bez super rýchleho konania, ak to z nejakého dôvodu nie je vhodné alebo možné (napr. pre trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby), v tomto prípade sa však spravidla pristupuje k väzobnému stíhaniu obvineného, aby bola obeť chránená.

3.1 Postup podľa § 204 TP

Teda voči osobe na základe trestného oznámenia dôvodne považovanej za podozrivú, bude daným zaist'ovacím úkonom zahájená prvá fáza celkového sledu udalostí, ktorým možno sumárne označiť postup podľa § 204 TP. Samozrejme za súčasnej existencie prvého súhlasu prokurátora so zadržaním osoby, či už písomného alebo ústneho, a teda spravidla získaného na základe telefonického rozhovoru policajťa so službukonajúcim prokurátorom. V prípade absencie dôvodov na ukončenie obmedzovania osobnej slobody a následné prepustenie podozrivého na slobodu možno vychádzať zo skutočnosti, že zjednodušené trestné konanie bude možné uskutočniť len za predpokladu, že spáchaný skutok bude posúdený ako trestný čin nebezpečného vyhrážania, t.j. konanie, oznámené orgánom činných v trestnom konaní ako konanie subjektívne vykazujúce prvky domáceho násillia, naplní skutkovú podstatu trestného činu nebezpečného vyhrážania v zmysle § 360 TZ. Smerodajné však pre takúto kvalifikáciu bude, aby páchatel' nespôsobil obeť žiadnu ujmu na zdraví, prinajhoršom „len“ drobné zranenia nedosahujúce však intenzitu ublíženia na zdraví. Avšak v prípade, že by k ujme na zdraví predsa len došlo, uvedené konanie by s najväčšou pravdepodobnosťou bolo kvalifikované ako trestný čin ublíženia na zdraví v zmysle § 156. Na základe uvedeného možno konštatovať, že tzv., super skrátene vyšetrovanie a postup podľa § 204 TP vo

⁴ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, ďalej iba „Trestný poriadok“ alebo „TP“.

vzťahu k avizovanému domácemu násiliu bude prichádzať do úvahy len v prípade vyššie uvedených trestných činov, nakoľko v oboch prípadoch ide o prečiny, za ktoré Trestný zákon ukladá trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov.

Vo vzťahu k obmedzeniu osobnej slobody páchateľa je teda relevantné, že od jeho zadržania plynie najskôr 48 hodinová lehota, v rámci ktorej je prokurátor povinný podať obžalobu spolu so spisom na príslušný súd alebo túto osobu prepustiť na slobodu. Ak však prezumujeme situáciu, že prokurátor obžalobu spolu so spisom podal, súd má ďalších 48 hodín na ukončenie konania. Zohľadňujúc načrtnutú situáciu je možné konkludovať, že osoba podozrivého, obvineného, obžalovaného a neskôr odsúdeného môže byť bez prerušenia obmedzená na osobnej slobode nanajvýš 96 hodín. Po 96 hodinách musí byť buď to právoplatne odsúdená, vzatá do väzby alebo prepustená. Možno teda predpokladať tieto alternatívy:

- a) vec bola právoplatne skončená, bol uložený nepodmienečný trest odňatia slobody s okamžitým dodaním do výkonu trestu,
- b) vec bola právoplatne skončená, bol uložený nepodmienečný trest odňatia slobody s primeranou lehotou na nástup, najviac však 1 mesiac,
- c) vec bola právoplatne skončená, bol uložený podmienený trest odňatia slobody alebo iný trest nespojený s odňatím slobody,
- d) vec nebola právoplatne skončená, pokračuje sa väzobným stíhaním,
- e) vec nebola právoplatne skončená, pokračuje sa klasickým trestným stíhaním bez väzby.

Ak nejde o prípady, keď je pokračované v ďalšom trestnom stíhaní väzobne, resp. ak nejde o prípad, že je osobe uložený nepodmienečný trest s okamžitým nástupom, obvinený, resp. odsúdený sa po „zúradovaní“ opätovne vracia do prostredia, z ktorého bol na danú krátku dobu vytrhnutý. A opätovne sa môže dostať do kontaktu s obeťou.

Vieme obeť nejakým spôsobom chrániť? Za najhoršie prípady možno pokladať tie, kedy je páchateľ právoplatne odsúdený, ale je mu uložený trest nespojený s odňatím slobody. Vec je pre orgány činné v trestnom konaní vybavená. Páchateľ je predsa potrestaný, spravodlivosti bolo učinené za dosť. Avšak čo si môže počať obeť? Podá znova trestné oznámenie ako prejde víkend? Vedie takéto odsúdenie k náprave páchateľa? Išlo len osobnostné jednorazové zlyhanie, ktoré bolo vyprovokované? Alebo sa páchateľ opätovne vyvrší po odsúdení na obeť, že vôbec trestné oznámenie podala? Trestný zákon ani Trestný poriadok explicitne neupravuje ochranu obeť pred „odsúdeným“ páchateľom.

3.2 Väzobné stíhanie

Obdobná situácia nastáva aj v prípade, že postup podľa § 204 TP sa neuplatní, vo veci sa vykoná vyšetrovanie a skutok bude posúdený ako trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby v zmysle § 208 TZ alebo ako iný trestný čin, pričom obvinený bude počas trestného stíhania vo väzbe. Najpravdepodobnejším dôvodom, pre ktorý orgány činné v trestnom konaní takmer ihneď uvažujú o väzobnom stíhaní, bude dôvod podľa § 71 ods. 1 písm. c) TP: „*Obvinený môže byť vzatý do väzby len vtedy, ak doteraz zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že skutok, pre ktorý bolo začaté trestné stíhanie, bol spáchaný, má znaky trestného činu, sú dôvody na podozrenie, že tento skutok spáchal obvinený a z jeho konania alebo ďalších konkrétnych skutočností vyplýva dôvodná obava, že bude pokračovať v trestnej činnosti, dokoná trestný čin, o ktorý sa pokúsil, alebo vykoná trestný čin, ktorý pripravoval alebo ktorým hrozil.*“

Ak sa trestné konanie úspešne skončí s následným uložením sankcie, či už bude uložený podmienený alebo nepodmienečný trest odňatia slobody alebo iný trest, páchateľ sa skôr či neskôr vracia do prostredia, na ktoré má ekonomické, sociálne, citové a iné väzby. Ak nedôjde uloženým trestom k náprave páchateľa, obeť je vystavená opätovnému riziku, že dôjde k identickému správaniu, za ktoré bol potrestaný. Poskytuje právny poriadok nejaké opatrenia na elimináciu tohto rizika? Celkovo teda možno zhrnúť, že ani samotná väzba, ani odsúdenie páchateľa obeť pred páchateľom do budúca neochráni.

4 OPATRENIA PROTI DOMÁCEMU NÁSILIU PODĽA INÝCH PRÁVNYCH PREDPISOV

4.1 Oprávnenia v zmysle zákona o policajnom zbore

Zabezpečenie ochrany osoby, ktorá sa stala obeťou domáceho násillia, pred prípadným i opakovaným násilníckym správaním sa osoby s ňou zdieľajúcou spoločné bývanie, možno za určitých okolností využiť inštitút zverený do rúk policajta na základe zákona č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore.⁵ *In concreto* ide o právomoc policajta, založenú ustanovením § 27a ZoPZ, vykázat osobu zo spoločného obydliá:

„Policajt je oprávnený vykázat z bytu alebo domu alebo iného priestoru spoločne obývaného s ohrozenou osobou a aj z jeho bezprostredného okolia (ďalej len „spoločné obydlie“) osobu, u ktorej možno na základe zistených skutočností očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo zvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť ohrozenej osoby, najmä vzhľadom na predchádzajúce takéto útoky; súčasťou vykázania zo spoločného obydliá je aj zákaz vstupu vykázanej osobe do spoločného obydliá počas 10 dní od vykázania. Policajt je oprávnený vykázat zo spoločného obydliá takúto osobu aj počas jej neprítomnosti“.

Citované ustanovenie teda ponecháva na pomerne slobodnej a voľnej úvahe policajta, či danú osobu vykáže zo spoločného obydliá, samozrejme za predpokladu, že dané racionálne rozhodnutie bude dostatočne dôvodné a bude sa opierať o náležité posúdenie situácie a tiež zohľadnenie doterajšieho (ne)násilného správania jednotlivca, ktorý by mal byť vykázany. Inštitút vykázania kumulatívne pokrýva jednak situáciu, kedy sa osoba v danom dome alebo byte či inom priestore fyzicky nachádza, je z tohto priestoru vykázaná a súčasne je tejto zakázaný vstup a jednak situáciu, kedy sa osoba na danom mieste síce nezdrúže, a preto jej faktické vykázanie nebude možné, avšak toto opatrenie jej napriek tomu môže byť uložené spoločne s následným zákazom vstupu do daného priestoru. Zároveň možno uviesť, že uvedené opánvenie policajta nie je len oklieštené zamerané na vykázanie agresora zo spoločného obydliá, ale pamätá aj na ochranu ohrozenej osoby nachádzajúcej sa mimo tohto obydliá, keďže ustanovenie § 27a vo svojom druhom odseku ukladá povinnosť vykázanej osobe neprilbližiť sa k osobe ohrozenej na vzdialenosť menšiu ako 10 metrov.⁶

Za hlavný zámer, ktorý opatrenie sleduje, možno považovať práve poskytnutie ochrany formou prevencie ohrozenej osobe pred násilným správaním jednotlivca. Násilným natoľko, že už prekračuje rovinu priestupku a nadobúda intenzitu trestného činu. Využitím inštitútu vykázania je ohrozená osoba, *ergo* obeť, chránená po dobu desiatich dní.

4.2 Oprávnenia v zmysle CSP⁷ a CMP⁸

Využitím inštitútu vykázania je zároveň obeti ponúknutá možnosť podať v rámci časového priestoru vykázania z obydliá návrh na súd na nariadenie neodkladného opatrenia v zmysle Civilného sporového poriadku, čo má za následok predĺženie uvedenej desaťdňovej lehoty až do momentu nadobudnutia vykonateľnosti rozhodnutia súdu o podanom návrhu. Neodkladné opatrenie v danom prípade nadobudne vykonateľnosť vyhlásením a ak sa nevyhlasuje, tak už jeho samotným vyhotovením (pozn. § 332 ods. 2 CSP). Jeden z ústredných právnych predpisov civilného konania teda za existencie dôvodných skutočností ponúka obeti možnosť obrátiť sa na súd a zabezpečiť si tak ochranu svojej osobnej integrity súdnou cestou aj na výrazne dlhší časový úsek. Ak je teda nevyhnutne potrebné bezodkladne upraviť pomery, môže súd v zmysle § 325 ods. 2 písm. e) CSP uložiť agresorovi prostredníctvom neodkladného opatrenia, aby nevstupoval dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivý z násillia. Účelom je eliminovať kontakt páchatela domáceho násillia alebo osoby dôvodne podozrivej z takéhoto skutku s jeho obeťou. Z formálneho hľadiska však nemusí ísť o dom alebo byt na adrese, ktorá je podľa predpisov správneho práva evidovaná ako adresa trvalého, resp. prechodného pobytu chránenej osoby. Rozhodujúci je faktický stav užívania obydliá za účelom bývania. Pre nariadenie neodkladného

⁵ Ďalej len ako „ZoPZ“.

⁶ Ust. § 27a ods. 2 ZoPZ.

⁷ zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov, ďalej len ako „Civilný sporový poriadok“ alebo „CSP“.

⁸ zákon č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov, ďalej len ako „Civilný mimosporový poriadok“ alebo „CMP“.

opatrenia je irelevantné, či v prospech povinnej osoby svedčí vlastnícke či iné subjektívne právo vo vzťahu k dotknutému domu alebo bytu.⁹

Problematika domáceho násillia teda nie je výlučne spätá len s trestným právom, ale presahuje aj do iných odvetví, predovšetkým práva občianskeho, o čom svedčí aj pomerne značné množstvo občianskych združení (organizácií) vzniknutých a fungujúcich práve za účelom pomoci obetiam trestných činov domáceho násillia. Tu taktiež vidno úzke prepojenie medzi jednotlivými oblasťami práva v tejto problematike, nakoľko trestné právo sa primárne zameriava na represiu páchatel'a a jeho nápravu, kdežto súkromné právo skôr kladie dôraz na poskytnutie ochrany obetiam, ktoré boli, resp. stále sú vystavované násilliu.

Inštitút vykázania spoločne s eventuálnym nariadením neodkladného opatrenia teda nepredstavuje inštrument represie delikventa za páchanie domáceho násillia, ale figuruje ako možnosť prevencie a zabezpečenia ochrany obeť daného konania. Otázkou ostáva, že ak toto opatrenie má nadväzovať na predchádzajúce útoky, či by nebolo žiaducejšie posudzovať existenciu dôvodov väzby, *in concreto* väzby preventívnej. V tomto prípade by však celá právomoc daná do rúk policajta, ako osoby, ktorá je spravidla tou prvou vťahnutou do interných konfliktov s rôznou intenzitou odohrávajúcou sa za dverami domácnosti, ostala v tieni súdu.

5 ÚVAHY DE LEGE FERENDA V OBLASTI ZLEPŠENIA OCHRANY PROTI DOMÁCEMU NÁSILLIU V OBLASTI TRESTNÉHO PRÁVA

V postupe opísanom vyššie sa do popredia dostáva práve zaistenie bezpečnosti a ochrany osobnej integrity, ktorú si možno iniciatívne zabezpečiť predovšetkým pomocou využitia možností ponúkaných civilným kódexom, prípadne na pomerne krátky čas aj prostriedkami formálne zaradenými do oblasti správneho práva, nie však trestným právom. Napriek tomu, trestné právo vo všeobecnosti pozná inštrumenty využiteľné aj pri zabezpečení ochrany osoby, ktorá bola podrobená domácejmu násilliu v prípade, že táto bude nevyhnutne potrebná.

5.1 Možnosti zlepšenia ochrany obeť pri uložení podmieneného trestu odňatia slobody

Ak páchatel' svojim konaním naplnil skutkovú podstatu niektorého z trestných činov spadajúcich pod fenomén domáceho násillia, bol za tento trestný čin náležite potrestaný a bol mu uložený trest odňatia slobody, ktorého výkon však súd podmiennečne odložil, bez prijatia iných opatrení sa potrestaný spravidla vracia opätovne do prostredia, ktoré bolo miestom páchania jeho trestnej činnosti, prípade mu nič nebráni v osobnom kontakte osoby, ktorá bola podrobená jeho násillnému konaniu, za ktoré bol následne penalizovaný.

Trestný zákon vo svojom § 51 a nasl. upravuje možnosť uloženia podmieneného trestu odňatia slobody spojeného s probačným dohľadom a podmienky využitia tohto inštitútu. Ak teda súd pristúpi k uloženiu probačného dohľadu, ktorého súčasťou sú aj jednotlivé, presne stanovené obmedzenia a povinnosti spočívajúce v príkazoch a zákazoch uložené páchatel'ovi, majú tieto aj pomerne značnú relevanciu v prípadoch sankcionovania domáceho násillia a následnej potreby zabezpečenia ochrany obeť. Ako príklad možno uviesť príkaz nepriblížiť sa k určenej osobe na vzdialenosť menšiu ako päť metrov a nezdržiavať sa v blízkosti obydlia určenej osoby alebo v určenom mieste, kde sa takáto osoba zdržuje alebo ktoré navštevuje, prípadne zákaz kontaktovania osoby akoukoľvek formou vrátane elektronickej komunikačnej služby alebo inými prostriedkami.¹⁰

V tomto kontexte by stálo za zamyslenie sa, či by inštitút probačného dohľadu v takej forme, v akej ho upravuje Trestný zákon nebolo vhodné prispôbiť a modifikovať jeho uplatňovanie v prípadoch domáceho násillia, kedy vzniká dôvodná obava o zdravie a život obeť, ktoré by mohli byť opakovane ohrozené či porušené už potrestaným páchatel'om. Taktiež by sa za týchto okolností javilo ako najúčelnejšie **obligatórne** nariadenie probačného dohľadu vo všetkých prípadoch, kedy by skutok páchatel'a čo len parciálne súvisel s domácim násillím a za tento čin by mu bol uložený podmienený trest odňatia slobody.

Okrem probačného dohľadu trestný zákon tiež pripúšťa kontrolu páchatel'a technickými prostriedkami. Vo všeobecnosti jednotlivé technické prostriedky kontroly, ktoré sú k dispozícii a tiež podmienky ich použitia sú upravené zákonom č. 78/2015 Z.z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí

⁹ ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 1097.

¹⁰ Ust. § 51 ods. 3 písm. f) a ods. 4 písm. a) TZ

technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov spoločne s vyhláškou Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 178/2015 Z.z. o materiálo-technických podmienkach použitia technických prostriedkov.

Napriek tomu, že trestný zákon povinné podrobenie sa kontrole technickými prostriedkami obligatórne ukladá výlučne v prípade uloženia a výkonu trestu domáceho väzenia, bolo by na zváženie, či by takýto spôsob ochrany osoby, ktorá sa stala obeťou domáceho násilia, nebol adekvátny a účelný, samozrejme za predchádzajúceho posúdenia splnenia podmienok a vyhodnotenia potreby zabezpečenia tohto druhu ochrany. Na dosiahnutie účelu ochrany obete sa ako relevantný technický prostriedok v zmysle citovaného zákona javí najmä zariadenie na určenie polohy kontrolovanej osoby a tiež zariadenie varovania blízkosti. Pomocou zariadenia na určenie polohy kontrolovanej osoby je možné zistiť nie len jej aktuálnu geografickú polohu, ale taktiež na tomto základe dôsledne monitorovať pohyb tejto osoby či jej prípadný krátkodobejší alebo dlhodobejší pobyt. Na druhej strane zariadenie varovania blízkosti umožňuje okamžitú notifikáciu chránenej osoby v prípade, ak by kontrolovaná osoba prekročila stanovenú hranicu. Samozrejme podmienkou určenou zákonom, aby bolo možné opísanou formou zabezpečiť ochranu telesnej či duševnej integrity chránenej osoby, je (by mal byť súhlas chránenej osoby) rovnako ako je to v prípade nariadenia a následnej kontroly dodržiavania neodkladných opatrení v zmysle CSP.

Napriek tomu, že kontrolu technickými prostriedkami nariaďuje súd, v obvode ktorého sa má kontrola uskutočňovať, pomerne kľúčovú úlohu v tejto forme postpenitenciárnej starostlivosti zohráva práve probačný a mediačný úradník. V zmysle zákona totiž na pokyn sudcu alebo prokurátora preskúmava splnenie zákonných podmienok pre nariadenie kontroly, in concreto predovšetkým zabezpečenie písomného súhlasu chránenej osoby a zaistenie požiadaviek materiálo-technického charakteru v zmysle vyššie uvedenej vyhlášky. Do rúk probačného a mediačného úradníka za parciálnej pomoci operačného strediska zákon tiež zveruje celkový dozor nad výkonom kontroly technickými zariadeniami, a to predovšetkým:

- *Inštaláciu a deinštaláciu technických prostriedkov*
- *Aktiváciu a deaktiváciu režimu použitia technických prostriedkov*
- *Zaznamenávanie, ohlasovanie a riešenie bezpečnostných incidentov a prevádzkových incidentov*
- *Overovanie dostupnosti a funkčnosti technických prostriedkov a ich údržbu*¹¹

Podľa môjho názoru sa kontrola páchatel'a technickými prostriedkami javí ako veľmi účelná a účinná ochrana v prípadoch domáceho násilia, ktorej obligatórne nariadenie by mohlo predstavovať azda najefektívnejší spôsob ochrany osoby vystavenej domácemu násiliu pred prípadnou recidívou odsúdeného. Na druhej strane by však určite bolo žiaduce podmieniť nariadenie kontroly technickými prostriedkami predchádzajúcim súhlasom obete, nakoľko musí byť predovšetkým v jej záujme, aby bola chránená a jej strach z opakovaného násilníckeho konania bol minimalizovaný.

5.2 Možnosti zlepšenia ochrany obetí po výkone nepodmienečného trestu odňatia slobody

Výkon trestu odňatia slobody je primárne založený na koncepcii, ktorá kladie dôraz na prevýchovu a resocializáciu odsúdeného. Pokiaľ sa týka samotnej resocializácie páchatel'a, Trestný zákon, v snahe eliminovať problematickosť opätovného zaradenia sa páchatel'a do spoločnosti po výkone nepodmienečného trestu odňatia slobody, upravuje inštitút ochranného dohľadu, ako jeden z druhov ochranných opatrení.

Ochranný dohľad prispieva k ochrane spoločnosti a jej záujmom pred trestnou činnosťou obzvlášť nebezpečných páchatel'ov trestnej činnosti, recidivistov a iných páchatel'ov trestných činov, ktorého obsahom je nútená postpenitenciárna starostlivosť, ktorá je nevyhnutná na dovŕšenie nápravy odsúdených osôb. Efektívne opätovné zaradenie do spoločnosti je však možné len za predpokladu, že tieto osoby nebudú po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody pokračovať v páchaní trestnej činnosti.¹²

¹¹ Ust. § 17 ods. 1 zákon č. 78/2015 Z.z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹² MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín : Heuréka, 2015, s. 415

Z ustanovení § 76 a nasl. TZ upravujúcich ochranný dohľad jednoznačne vyplýva, že zákonodarca pamätal predovšetkým na páchatelov obzvlášť závažných zločinov, pri ktorých súd toto ochranné opatrenie ukladá obligatórne. Na druhej strane však Trestný zákon ponecháva aj na úvahe súdu uložiť ochranný dohľad páchatelom úmyselných trestných činov na základe splnenia stanovených podmienok a existencie exemplifikačných dôvodov predpokladaných Trestným zákonom. Prípadne súd pristúpi k jeho uloženiu aj bez splnenia daných podmienok na návrh prokurátora alebo riaditeľa príslušného ústavu na výkon trestu, avšak za predpokladu, že zo správania odsúdenej osoby počas výkonu trestu odňatia slobody možno usúdiť, že k náprave tejto osoby neprišlo a možno predpokladať, že po prepustení z výkonu trestu bude pokračovať v páchaní trestnej činnosti.

Nadväzujúc na problematiku domáceho násillia a v snahe zlepšiť ochranu obeť pred odsúdeným a následne už prepusteným jednotlivcom, by stálo za úváženie, či by inštitút ochranného dohľadu nemal opodstatnenie aj v prípadoch potreby zabezpečenia ochrany osoby, ktorá bola vystavená domácejmu násilliu, nakoľko sa prepustený vracia do toho istého prostredia, opätovne dochádza do kontaktu s obeťou a napriek tomu, že možno predpokladať jeho nápravu, nepochybne existuje určité riziko, že sa po návrate uchýli k rovnakému, ak nie vyostrenejšiemu konaniu a jeho reakciu na túto skutočnosť nemožno naisto prezumovať. Na základe uvedeného by preto bolo možné uvažovať o adekvátnosti prijatia tohto patrenia v rámci postpenitenciárnej starostlivosti v preukázaných prípadoch domáceho násillia.

6 ZÁVER

Záverom si dovoľím konštatovať, že správanie agresora vykazujúce prvky domáceho násillia sa pomerne často vyskytuje v slovenských domácnostiach. Aj pri promptnom zásahu orgánov činných v trestnom konaní a následnom potrestaní páchatela však zvyčajne dochádza k jeho opätovnému blízkeho kontaktu s osobou, ktorá bola vystavená jeho násilníckemu konaniu. Vzniká tu teda potreba eliminovať potenciálne riziko opakovaného agresívneho správania jednotlivca a tiež potreba zabezpečiť ochranu obeť aj do budúcnosti. Kladenie príliš veľkého dôrazu na ochranu obeť sa však môže dostať do rozporu so základným princípom oprávnení páchatela zodpovedajúcich jeho základným ľudským právam a slobodám, ktoré sa na strane druhej dostávajú do kolízie s právom obeť na ochranu zdravia, telesnej integrity a zdravia. Je preto nevyhnutne potrebné nájsť optimálne riešenie a nastaviť funkčný systém ochrany osôb, ktoré boli podrobené domácejmu násilliu. Aj s ohľadom na uvedené je však potrebné konštatovať, že Trestný zákon či Trestný poriadok nedostatočne využívajú možnosti, ktoré by bolo možné využiť aj pri ochrane obeť domáceho násillia. Týmto článkom som sa snažila poukázať na možné prijatie zmien do budúcnosti, ktoré by mohli podstatným spôsobom posilniť ochranu obeť domáceho násillia aj prostriedkami trestného práva.

Použitá literatúra:

BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. 1. vyd.* Praha : C. H. Beck, 2010

ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok - Veľký komentár. 4. aktualizované vydanie.* Žilina : Eurokódex, 2019

MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. aktualizované a prepracované vydanie.* Šamorín : Heuréka, 2015

ŠTEVČEK, M. a kol.: *Civilný sporový poriadok. Komentár.* Praha: C. H. Beck, 2016

zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

zákon č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov

zákon č. 78/2015 Z.z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov

vyhláška č. 178/2015 Z.z. vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky o materiálo-technických podmienkach použitia technických prostriedkov

zákon č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov

zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch

zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje:

Mgr. Nina Tarabová

e-mail: nina.tarabova@flaw.uniba.sk

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta UK v Bratislave

Šafárikovo nám. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Slovensko

VYKONÁVANIE DOKAZOVANIA K OTÁZKE TRESTU

Petra Dražová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: Taking of evidence represents a crucial and essential element of the criminal proceedings because of results arising from evidence gathered are the basis for the court deciding on the merits of the case. However, in practice may occur situations in which a person pleads guilty and agrees that he committed the offense he was charged with. Therefore, the whole process of taking evidence is reduced and determined by the question of type and degree of penalty. The paper deals with selected aspects related to the taking of evidence, in particular, the issue of penalty.

Abstrakt: Dokazovanie tvorí kľúčovú a neodmysliteľnú zložku trestného konania, pretože práve na podklade výsledkov vykonaného dokazovania súd rozhoduje o vine, respektíve nevine osoby obvinenej z trestného činu. V aplikačnej praxi však často dochádza k procesným situáciám, kedy osoba obvinená z trestného činu spáchanie skutku prizná, a tak sa dokazovanie obmedzuje iba na otázku druhu a výmery trestu. Príspevok sa zaoberá vybranými aspektami súvisiacimi s vykonávaním dokazovania, najmä so zameraním na otázku trestu.

Key words: taking of evidence, evidence, penalty

Kľúčové slová: dokazovanie, dôkaz, ukladanie trestu

1 ÚVOD

Rozhodovacia činnosť súdu pri ukladaní trestu obžalovanému by sa dala veľmi zjednodušené prirovnať k práci krajčírka, pretože ako krajčír šije svojmu zákazníkovi šaty korešpondujúce s jeho proporciami, tak i súd je povinný obžalovanému ušit' trest na mieru tak, aby spĺňal nielen kategóriu zákonnosti, primeranosti a spravodlivosti, ale aby zároveň zodpovedal špecifikám spáchaného trestného činu ako i osobe páchatel'a. Keďže v práve na spravodlivý proces garantovanom čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd je inkorporované i právo na spravodlivé rozhodnutie vo veci samej, a keďže takýmto rozhodnutím je i odsudzujúci rozsudok, ktorého súčasťou je výrok o treste, potom možno vyvodit' logický záver o tom, že imanentnou súčasťou práva na spravodlivý proces je i právo obžalovaného na uloženie spravodlivého trestu. A spravodlivý trest je možné dosiahnuť iba cestou spravodlivého konania, ktoré uloženiu trestu predchádzalo, o čom svedčí i rozhodovacia prax Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktorý vo svojom náleze III. ÚS 4/2018 konštatuje: „Rozhodnutiu všeobecného súdu vo veci samej musí predchádzať jeho postup zodpovedajúci garanciam spravodlivého súdneho konania v zmysle príslušných ustanovení ústavy a príslušnej medzinárodnej zmluvy o ľudských právach a základných slobodách (...), najmä garanciam obsiahnutým v práve na spravodlivý proces, v princípe rovnosti zbraní a v práve na kontradiktórne konanie.“ (mutatis mutandis I. ÚS 230/03, II. ÚS 520/2010). Napokon právo obžalovaného na uloženie spravodlivého trestu je zakomponované i v samotnom účele trestného konania v ustanovení § 1 Trestného poriadku.

2 ZÁKLADNÉ VÝCHODISKA PRI UKLADANÍ TRESTOV

Súd pri rozhodovaní o tom, aký druh trestu a v akej výmere uloží, vychádza zo zásad ukladania trestov obsiahnutých v § 34 Trestného zákona, ktorých výpočet je iba exemplifikatívny, pretože ďalšie princípy vyplývajú z ústavného práva či medzinárodného práva. Na naplnenie účelu trestu je preto nevyhnutné, aby boli jednotlivé zásady súdom starostlivo zhodnotené a aplikované vo vzájomnej jednote, pretože sú rovnocenné. Hoci otázka spravodlivosti trestu je jedným z faktorov, ktoré spolupôsobia pri dosahovaní účelu trestu, nemôže byť daná absolútne, ale vždy len vo vzťahu ku konkrétnemu spáchanému trestnému činu a ku konkrétnemu páchatel'ovi. Základom spravodlivého trestu je preto jeho primeranosť – trestom totiž nesmie byť spoločnosťou páchatel'ovi spôsobená

väčšia škoda (ujma), než bola spôsobená škoda spoločnosti páchatelom.¹ Okrem požiadavky spravodlivosti trestu však vystupujú do popredia najmä dve požiadavky, a to zásada zákonnosti trestu a zásada individualizácie trestu. Niet pochýb o tom, že trest, aby mohol naplniť svoj účel, musí byť primeraný a úmerný jednak vo vzťahu k spáchanému trestnému činu, ale aj k osobe páchatela. Z toho dôvodu zohráva vo vzťahu k primeranosti trestu kľúčovú rolu zásada individualizácie trestu, ktorá umožňuje naplnenie tejto požiadavky v praktickej rovine a je prostriedkom na dosiahnutie primeranosti trestu. Práve požiadavka primeranosti trestu súd núti prihliadať na jednotlivé okolnosti prípadu, na jeho osobitosti, a tým zabraňuje mechanickému postupu súdu či ľubovôli. Ústavný súd Slovenskej republiky sa vo svojom náleze PL. ÚS 106/2011 vyjadril k následkom porušenia zásady primeranosti trestu, a to v tom smere, že „*takéto porušenie môže zakladať ústavne nekonformný zásah do základného práva na osobnú slobodu, ochranu majetku, ochranu súkromného a rodinného života. V prípade zjavného a extrémneho excesu z požiadavky primeranosti trestu k spáchanému trestnému činu však môže uloženie a výkon trestu nadobudnúť dokonca charakter krutého či neľudského trestu.*“

Zásada individualizácie trestu má dve roviny, zákonnú a súdnu. Zákonnú individualizáciu trestu predstavuje trestná sadzba určená jednotlivo pre každý trestný čin. Zákonná trestná sadzba však neznamená v každom prípade dovolené rozpätie, v ktorom sa súd pri ukladaní trestu môže pohybovať. Základom pre určenie výmery trestu odňatia slobody v konkrétnom prípade je až novovytvorená trestná sadzba po aplikácii § 38 Trestného zákona. V rámci novovytvorenej trestnej sadzby je potrebné vybrať a vymerať trest tak, aby zodpovedal individuálnym zvláštnostiam trestného činu. Preto súd musí vychádzať aj zo zásady súdnej individualizácie trestu.² Jej legálne vyjadrenie je zhmotnené v § 34 ods. 4 Trestného zákona, kde sa uvádza: „*Pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, prítiažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy.*“ Pri výbere druhu trestu a jeho výmery má osobitný význam úsudok súdu o možnosti nápravy páchatela, ktorý si súd vytvára na základe poznatkov, správ a informácií orgánov a právnických či fyzických osôb z miesta bydliska a pracoviska páchatela, o jeho vlastnostiach, sociálnych a rodinných pomeroch. Keďže v zmysle zásady kontradiktórnosti majú strany právo nielen navrhovať, ale aj obstarávať dôkazy, informácie, ktoré istým spôsobom zvyšujú postavenie obžalovaného, môže predkladať i obhajoba. Spravidla pôjde o rôzne dokumenty, ktoré súdu nie sú známe z jeho činnosti a nenavrhol ich vykonať ako dôkaz na hlavnom pojednávaní prokurátor.

Súd má pri stanovení trestu prihliadnuť aj na pomery páchatela, pričom je pod nimi potrebné rozumieť také pomery páchatela, ktoré majú pri určovaní výmery trestu relatívne samostatný význam, to značí predovšetkým majetkové pomery, rodinné pomery, zdravotný stav páchatela a podobne. Pomermi páchatela je rovnako potrebné rozumieť okolnosti, ktoré charakterizujú osobu páchatela ako objekt trestu a tiež okolnosti, pre ktoré je rovnaký trest pre rôznych páchatelov rôzne citelný. V podstate sa hodnotia rodinné a osobné pomery, ktoré existujú až v čase rozhodovania o treste, napríklad majetkové pomery páchatela, zdravotný stav páchatela, zdravotný stav členov páchatelovej rodiny, starostlivosť o mnohopočetnú rodinu, či závislosť tejto rodiny od príjmov páchatela, tehotenstvo páchatelky a podobne.³ Význam uvedených okolností je potrebné posudzovať vždy z hľadiska ukladaného trestu, nakoľko tieto okolnosti charakterizujú páchatela ako objekt trestu, ktorý ide súd uložiť. Práve pomery páchatela je vždy potrebné veľmi citlivo hodnotiť vzhľadom na povahu páchatela – vek bude mať pravdepodobne vyšší význam u páchatelov mladistvých, i keď pre nich zákon stanovuje nižšie trestné sadzby, majetkové pomery páchatela zrejme zohrajú významnú úlohu pri ukladaní peňažného trestu a podobne.⁴ Veľmi dôležité je pri ukladaní trestu hodnotiť osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy, a to najmä preto, aby trest, ktorý je páchatelovi

¹ MADLIAK, J., MADLIAK, A., ČEČOT, V.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, II. Sankcie (Tresty a ochranné opatrenia), Košice : ATOM computers, 2000. ISBN 80-968409-2-4. s. 33.

² MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín : Heuréka, 2015. ISBN 978-80-8175-011-5. s. 296.

³ MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné. I. Všeobecná časť. Banská Bystrica : Belianum, vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. ISBN 978-80-557-0800-3. s. 409

⁴ MADLIAK, J., MADLIAK, A., ČEČOT, V.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, II. Sankcie (Tresty a ochranné opatrenia), Košice : ATOM computers, 2000. ISBN 80-968409-2-4. s. 121.

ukladaný, odrážal v sebe najmä jeho minulosť z hľadiska jeho postoja k dodržiavaniu jednotlivých spoločenských noriem, jeho povinností, ale najmä jeho vývoj z hľadiska páchania trestnej činnosti. Dôležité je skúmať aj pomery páchatela, a to v celom spektre pôsobenia tejto osoby v minulosti, pretože len tak je možné zabezpečiť, aby trest bol uložený spravodlivo. Hodnotenie osoby páchatela a jeho pomerov má veľký význam pri ukladaní alternatívnych trestov. Nie každému páchatelovi trestného činu je potrebné uložiť trest odňatia slobody, ale ak to zákon umožňuje, je možné mu uložiť aj trest, ktorý bude spĺňať kritériá individuálnej prevencie bez toho, aby každý páchatel trestného činu musel skončiť vo výkone trestu odňatia slobody.⁵ V tejto súvislosti je na mieste uviesť, že v súčasnosti je vo všetkých vyspelých európskych štátoch nastolený trend restoratívnej justície, a teda tresty odňatia slobody nie sú trestom prioritným.

3 VYBRANÉ APLIKAČNÉ PROBLÉMY

K naplneniu dikcie ustanovenia § 34 ods. 4 je potrebné vykonať dokazovanie, cieľom ktorého je čo možno najpresnejšie zistiť všetky okolnosti tvoriace predmet dokazovania, a to s prihliadnutím na naplnenie účelu trestného konania. Tak ako pri rozhodovaní o vine, aj pri rozhodovaní o treste sa vnútorné presvedčenie súdu vytvára na základe logického úsudku, ktorý spočíva v zodpovednom a starostlivom zhodnotení každej jednotlivéj okolnosti prípadu osve a napokon v ich vzájomnej súvislosti. Keďže v trestnom konaní platí v podmienkach Slovenskej republiky zásada bezprostrednosti vyjadrená v § 2 ods. 19 Trestného poriadku, podľa ktorej: „Pri rozhodovaní na hlavnom pojednávaní, na verejnom zasadnutí alebo na neverejnom zasadnutí smie súd prihliadnuť len na tie dôkazy, ktoré boli v tomto konaní vykonané, ak zákon neustanovuje inak.“, jedno z určujúcich kritérií toho, akým smerom sa bude dokazovanie na hlavnom pojednávaní uberať je ustanovenie § 257 ods. 1 Trestného poriadku, v zmysle ktorého: „Po prednesení obžaloby predseda senátu poučí obžalovaného o jeho práve urobiť niektoré z vyhlásení, že a) je nevinný, b) je vinný zo spáchania skutku alebo niektorého zo skutkov uvedených v obžalobe, c) nepopiera spáchanie skutku alebo niektorého zo skutkov uvedených v obžalobe.“ V ods. 4 predmetného ustanovenia je ďalej uvedené: „Ak to vyžadujú okolnosti prípadu, záujem verejnosti alebo obžalovaného, môže súd obžalovanému povoliť, aby namiesto vyhlásenia, že je vinný, vyhlásil, že nepopiera spáchanie skutku uvedeného v obžalobe, ktoré súd pre potreby ďalšieho konania a rozhodnutia bude považovať za priznanie spáchania skutku. O tom musí byť obžalovaný poučený.“

Urobenie vyhlásenia o vine zo spáchania skutku alebo niektorého zo skutkov uvedených v obžalobe, resp. o tom, že obžalovaný nepopiera spáchanie skutku alebo niektorého zo skutkov uvedených v obžalobe, resp. o nevine má niekoľko významných procesnoprávných, ako i hmotnoprávných konzekvencií (samozrejme za predpokladu, že súd toto vyhlásenie uznesením prijal), no zároveň dikcia predmetného ustanovenia prináša v praxi rôzne aplikačné problémy. V prvom rade treba podotknúť, že právo urobiť jedno z vyhlásení sa viaže priamo na osobu obžalovaného, ten takého vyhlásenie môže realizovať osobne a ústne priamo na hlavnom pojednávaní. Obžalovaný sa síce môže pred vyhlásením poradiť so svojim obhajcom, avšak samotné vyhlásenie musí urobiť ústne obžalovaný a nemôže to zaňho urobiť napríklad jeho obhajca. Ak sa teda koná v neprítomnosti obžalovaného (pozn. z povahy vecí to platí i v prípade konania proti ušlému), neprichádza vyhlásenie obžalovaného do úvahy a súd koná tak, akoby došlo k vyhláseniu o nevine a vykonáva sa vo veci dokazovanie.⁶ Z gramatického výkladu ustanovenia § 257 ods. 1 Trestného poriadku je zřejmé, že ide o právo obžalovaného urobiť vyhlásenie, ktorému potom, a contrario, zodpovedá i právo obžalovaného neurobiť žiadne vyhlásenie. Avšak podľa pravidiel formálnej logiky dikcia „...niektoré z vyhlásení...“ nahráva skôr záveru, že obžalovaný má urobiť aspoň jedno z uvedených vyhlásení, čo teda inklinuje skôr k povinnosti, než k právu vybrať si (napríklad mlčať, a tak neurobiť ani jedno vyhlásenie). V takejto situácii, teda ak by predmetné ustanovenie predstavovalo povinnosť obžalovaného tzv. nutného výberu jedného z troch vyhlásení, však vyvstáva otázka, čo v prípade, ak ani jedna z ponúknutých alternatív presne nevystihuje situáciu obžalovaného, napríklad preto, že obžalovaný spáchal iba časť skutkového deja a vyhlásenie „vinný“, resp. „nevinný“

⁵ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-324-0. s. 287.

⁶ ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Osobitná časť. Šamorín : Heuréka, 2016. ISBN 978-80-8173-021-4. s.152.

by sa nevzťahovalo na celý skutok.⁷ Istým východiskom z tejto, takpovediac, patovej situácie sa črtá ustanovenie § 121 ods. 1 druhá veta Trestného poriadku, kde sa uvádza: „K výpovedi ani k priznaniu nesmie byť obvinený nijakým nezákonným spôsobom donucovaný a pri výsluchu treba rešpektovať jeho osobnosť.“ Hoci ide o ustanovenie tvoriace všeobecnú úpravu dokazovania a vo vzťahu k dokazovaniu na hlavnom pojednávaní existuje i osobitná úprava (v ustanoveniach § 258 až 273 Trestného poriadku), keďže tieto však neobsahujú špeciálnu úpravu v nastolenej otázke, možno aj na hlavnom pojednávaní subsidiárne aplikovať ustanovenie § 121 ods. 1 druhá veta Trestného poriadku. Teda je možné prikloniť sa skôr k záveru, že urobenie vyhlásenia je právom a nie povinnosťou obžalovaného.

Jedným z procesnoprávných následkov týkajúcich sa urobenia vyhlásenia o vine, resp. o nepopretí spáchania skutku, ktoré možno vyvodit' z doslovného znenia § 333 ods. 3 písm. h) Trestného poriadku je, že na takéto vyhlásenie obžalovaného sa nazerá ako na priznanie žalovanej trestnej činnosti obžalovaným a uznanie jeho viny zo spáchaného skutku, čo sa premieta i do roviny hmotnoprávnej, pretože priznanie sa k spáchaniu trestného činu zakladá existenciu poľahčujúcej okolnosti v zmysle § 36 písm. l) Trestného zákona (za súčasného splnenia ďalšieho predpokladu, ktorým je úprimné oľutovanie trestného činu), s ktorou sa súd musí pri rozhodovaní o treste s poukazom na § 38 ods. 2 Trestného zákona obligatórne vysporiadať, a to tak, že pri určovaní druhu a výmery trestu prihliadne na vzájomný pomer a mieru závažnosti poľahčujúcich okolností a priťažujúcich okolností. V aplikačnej praxi sa vyskytli prípady, kedy súd dospel k záveru, že sú naplnené podmienky pre mimoriadne zníženie trestu v zmysle § 39 Trestného zákona, a to iba na základe priznania sa obžalovaného k spáchaniu žalovanej trestnej činnosti. V tejto súvislosti by som však rada poukázala na uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky I. ÚS 663/2014, v ktorom sa konštatuje: „Priznanie obžalovaného k trestnému činu a jeho oľutovanie samo osebe má len povahu poľahčujúcej okolnosti a nepredstavuje žiadnu mimoriadnu okolnosť, ktorá by v zmysle § 39 ods. 1 Trestného zákona odôvodňovala zníženie trestu pod dolnú hranicu zákonnej trestnej sadzby.“ Hoci zákonodarca v ustanovení § 39 Trestného zákona explicitne neuvádza pojem „mimoriadne okolnosti či mimoriadne pomery páchatela“, logicky z názvu tohto ustanovenia vyplýva nevyhnutnosť ich existencie, ktorá odôvodňuje mimoriadne zníženie trestu. To znamená, že v prípade absencie konkrétnych okolností prípadu alebo pomerov páchatela mimoriadneho významu, zákon vylučuje, aby bol obžalovanému postupom podľa § 39 ods. 1 Trestného zákona mimoriadne znížený trest odňatia slobody výlučne na podklade toho dôvodu, že sa k spáchaniu činu priznal a tento oľutoval. Zároveň však treba dodať i to, že viaceré okolnosti, ktoré inak samy osebe sú len všeobecnými poľahčujúcimi okolnosťami, v konkrétnom prípade v súhrne nadobudnú taký význam, že ich bude možné posúdiť ako výnimočné okolnosti prípadu v zmysle ustanovenia § 39 ods. 1 Trestného zákona.⁸

Nepochybným následkom urobenia vyhlásenia o vine, resp. o nepopretí spáchania skutku je, že toto vyhlásenie je neodvolateľné, a tak sa obžalovaný, de facto, oberá o možnosť podať odvolanie i dovolanie zo všetkých dôvodov uvedených v § 371 ods. 1 Trestného poriadku, okrem dovolacieho dôvodu spočívajúcom v porušení práva na obhajobu zásadným spôsobom podľa § 371 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku proti výroku o vine. To z povahy veci však nevylučuje podanie odvolania proti výroku o vine prokurátorom, či podanie odvolania a dovolania zo všetkých dôvodov uvedených v § 371 ods. 1 Trestného poriadku obžalovaným proti ostatným výrokom.

Urobenie vyhlásenia obžalovaným a jeho následné prijatie súdom nezakladá právne následky len na strane obžalovaného. Vyhláseniu uznesenia súdu na hlavnom pojednávaní o prijatí vyhlásenia obžalovaného o vine, resp. o tom, že nepopiera spáchanie žalovaného skutku predchádza vykonanie obligatórneho zisťovania niekoľkých skutočností formou otázok, na ktoré musí obžalovaný odpovedať kladne, teda „áno“. Položením týchto otázok, ktoré častokrát v praxi idú v rýchlom slede za sebou, teda sa akoby automaticky počíta s tým, že obžalovaný bol na ne svojim obhajcom vopred pripravený, sa sleduje zabezpečenie aspoň formálneho uzrozumenia s tým, že obžalovaný rozumie skutku, ktorý sa mu kladie za vinu, ako aj jeho právnej kvalifikácii a zodpovedajúcim trestným sadzbám, bol poučený o svojich právach, najmä o práve na obhajobu a svoju vinu uznal, ako i

⁷ LACIAK, O.: Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2019. ISBN 978-80-5710018-8. s. 83.

⁸ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-324-0. s. 308.

spáchanie skutku priznal dobrovoľne. Keďže obžalovaný vykonáva vyhlásenie ku skutku, resp. skutkom majúcim svoj podklad v podanej obžalobe a prijatie tohto vyhlásenia je pre súd záväzné (a teda aj čo do právnej kvalifikácie), avšak zároveň sa súd s touto právnou kvalifikáciou skutku nestotožňuje (s poukazom na ustanovenie § 278 ods. 3 Trestného poriadku nie je súd viazaný právnym posúdením skutku v obžalobe) a má dve možnosti, a to buď a) pristúpiť k neprijatiu vyhlásenia obžalovaného alebo b) ešte skôr než k tejto fáze na hlavnom pojednávaní vôbec dôjde, môže právnu kvalifikáciu skutku zmeniť, avšak majú na zreteli všetky následky z toho vyplývajúce, teda najmä týkajúce sa odročenia hlavného pojednávania tak, aby bola zachovaná lehota na prípravu najmenej päť pracovných dní, ak o to obžalovaný alebo jeho obhajca požiadajú v zmysle § 284 ods. 2 Trestného poriadku. V praxi však došlo k situáciám, kedy prvostupňový súd v rozsudku zmenil právnu kvalifikáciu vo vzťahu k prijatému vyhláseniu a uznal obžalovaného vinného z kvalifikovanej skutkovej podstaty. Takéto rozhodnutie však nemôže byť zákonné, nakoľko trpí vadou, ktorá tkvie v porušení ustanovení Trestného zákona. Zároveň na tomto mieste však vyvstáva otázka, aký procesný postup prichádza do úvahy za účelom konvalidácie takéhoto rozsudku v časti výroku o vine voči ktorému nie je možné podať v zmysle § 257 ods. 5 Trestného poriadku odvolanie? Keďže podľa ustanovenia § 316 ods. 1 Trestného poriadku: „*Odvolací súd zamietne odvolanie, ak bolo podané oneskorene, osobou neoprávnenou alebo osobou, ktorá sa odvolania výslovne vzdala alebo znovu podala odvolanie, ktoré v tej istej veci už predtým výslovne vzala späť alebo bolo podané proti výroku, proti ktorému nie je prípustné.*“, jediným možným riešením ako túto situáciu zhojiť je, že obžalovaný podá odvolanie čo do výroku o treste, pričom bude namietať jeho nezákonnosť vzhľadom na nezákonnosť výroku o vine, v dôsledku čoho by mal byť odvolacím súdom zrušený rozsudok v celom rozsahu, pretože napadnutým rozsudkom bolo porušené ustanovenie Trestného zákona (zmena právnej kvalifikácie skutku) podľa § 321 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku a vec vrátená súdu prvého stupňa, aby ju tento v potrebnom rozsahu prejednal a rozhodol podľa § 322 Trestného poriadku.

Azda najvýznamnejším následkom urobienia vyhlásenia z pohľadu dokazovania je jeho vplyv na vymedzenie samotného rozsahu dokazovania. V praxi teda dochádza k trom procesným situáciám v závislosti od toho, ktoré z vyhlásení obžalovaný urobí. Prvý variant prichádza do úvahy vtedy, keď obžalovaný vyhlási, že je nevinný – súd po zaprotokolovaní jeho vyhlásenia do zápisnice z hlavného pojednávania pristúpi k obligatórnym úkonom v súvislosti s touto fázou hlavného pojednávania a vykoná dokazovanie v celom rozsahu, to znamená, že vo vzťahu k otázke viny, vo vzťahu k otázke trestu, prípadne ochrannému opatreniu a náhrade škody. Druhý prípad nastáva, keď obžalovaný vyhlási, že je vinný, súd pristúpi k položeniu vybraných otázok z ustanovenia § 333 ods. 3 Trestného poriadku a za predpokladu, že na ne obžalovaný odpovie kladne, dokazovaním vo vzťahu k otázke viny sa ďalej nebude zaoberať a vykoná dokazovanie iba vo vzťahu k otázke trestu, ochranného opatrenia a náhrade škody. Tretia možná situácia vyvstáva vtedy, keď obžalovaný vyhlási, že nepopiera spáchanie skutku, čo má však v praxi rovnaké dôsledky ako keby uviedol, že je vinný, a teda sa súd bude v ďalšom koncentrovať iba na dokazovanie tých skutočností relevantných pre výrok o treste, ochrannom opatrení a náhrade škody. Okrem týchto možných variácií prichádza do úvahy ešte situácia, kedy obžalovaný využije svoje právo a neurobí ani jedno z vyhlásení podľa § 257 ods. 1 Trestného poriadku, na čo by sa malo hľadieť tak, ako keby urobil vyhlásenie, že je nevinný, a teda bude nevyhnutné vykonať dokazovanie aj čo do otázky viny.

Vyhlásenie obžalovaného o vine alebo vyhlásenie spočívajúce v nepopretí spáchania skutku nepochybne odbremeňuje nielen súd, ale i prokurátora, ktorého úlohou je uniesť dôkazné bremeno. Priznaním spáchania skutku dochádza k zúženiu predmetu dokazovania, čo sa premietá do odpadnutia potreby vykonať dokazovanie v otázke 1) či sa skutok stal, 2) či má skutok znaky trestného činu, 3) kto tento skutok spáchal a z akej pohnútky, 4) závažnosti činu, a to vrátane príčin a podmienok jeho spáchania, čo výrazne urýchľuje a zhospodárňuje trestné konanie. Dokazovanie sa teda ďalej koncentruje výlučne na skutočnosti relevantné pre výrok o treste, ochrannom opatrení a škody, ak následkom trestného činu nejaká vznikla, poažmo vo vzťahu k nepriznanému skutku, ak má tento svoj podklad v obžalobe. Súd spravidla pri tomto dokazovaní vychádza z listinných dôkazov, ktoré oboznamuje na hlavnom pojednávaní čítaním, avšak nie je vylúčené aj dokazovanie výpoveďami svedkov (napríklad svedkov, ktorí vypovedajú k osobe obžalovaného) alebo výpoveďami znalcov (napríklad v prípade, ak prichádza do úvahy uloženie ochranného opatrenia obžalovanému). Ak sa až pri tomto dokazovaní zistí, že napríklad obžalovaný priznal vinu ohľadne skutku, ktorý tvorí súčasť skutku, pre ktorý už bol obžalovaný právoplatne odsúdený iným súdom, nič nebráni súdu, aby

trestné stíhanie zastavil postupom podľa § 281 ods. 1 Trestného poriadku s poukazom na ustanovenie § 9 ods. 1 písm. e) Trestného poriadku.⁹

4 ZÁVER

Cieľom tohto príspevku bolo poukázať na vybrané aspekty dokazovania, na ktoré je potrebné zamerať pozornosť pri rozhodovaní vo vzťahu k otázke trestu. Hoci býva takmer pravidlom, že súdy venujú dokazovaniu v otázke viny na hlavnom pojednávaní nepochybne väčší priestor, tento postup zvolený „na úkor“ preukazovania relevantných skutočností vo vzťahu k otázke trestu vedie k nesprávnym právnym záverom a v konečnom dôsledku k nenaplneniu účelu trestu. Analýze boli preto podrobené najfrekvencovanejšie súvisiace inštitúty trestného práva hmotného, ako i procesného, ktoré sú v praxi ponímané a interpretované odlišne, v dôsledku čoho dochádza nielen k nejednotnej, ale dokonca k protichodnej aplikácii, čo môže viesť až do stavu porušenia princípu právnej istoty. Z toho dôvodu by bolo vhodné niektoré ustanovenia Trestného poriadku, menovite ustanovenie § 257 týkajúce sa práva obžalovaného urobiť jedno z vyhlásení vo vzťahu k otázke viny, koncipovať v jeho ďalších procesnoprávných súvislostiach precíznejšie za účelom predchádzania sporného výkladu či eliminácií vzniku iných „bezvýchodiskových“ procesných situácií, ktoré v konečnom dôsledku môžu viesť k (minimálne) nespravodlivému trestu. Keďže účel trestu predstavuje akýsi želaný výsledok toho, čo má byť, je nesmierne dôležité citlivo a starostlivo zvážiť všetky dostupné prostriedky, a to v závislosti od individuálnych vlastností konkrétneho prípadu a osoby páchatela a jeho pomerov v tom najširšom zmysle tak, aby sa tento následok dostavil, teda, aby bol účel trestu naplnený.

Použitá literatúra:

BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010. 1130 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

ČENTÉŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Osobitná časť. Šamorín : Heuréka, 2016. 496 s. ISBN 978-80-8173-021-4.

LACIAK, O.: Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2019. 119 s. ISBN 978-80-5710018-8.

MADLIAK, J. a kol.: Trestné právo hmotné. I. Všeobecná časť. Banská Bystrica : Belianum, vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. 458 s. ISBN 978-80-557-0800-3.

MADLIAK, J., MADLIAK, A., ČEČOT, V.: Trestné právo hmotné – všeobecná časť, II. Sankcie (Tresty a ochranné opatrenia), Košice : ATOM computers, 2000. 172 s. ISBN 80-968409-2-4.

MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín : Heuréka, 2015. 501 s. ISBN 978-80-8175-011-5.

ŠAMKO, P.: Praktické problémy súvisiace s vyhláseniami obžalovaného v zmysle § 257 Tr. poriadku. Justičná revue, 61, 2009, č. 8-9, s. 1012 – 1021. ISSN 1335-6461.

Kontaktné údaje:

Mgr. Petra Dražová

petra.drazova@flaw.uniba.sk

Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.Box 313

811 00 Bratislava

Slovenská republika

⁹ ŠAMKO, P.: Praktické problémy súvisiace s vyhláseniami obžalovaného v zmysle § 257 Tr. poriadku. Justičná revue, 61, 2009, č. 8-9. ISSN 1335-6461. s. 1012 – 1021.

UKLADANIE TRESTOV ZDRAVOTNÍCKYM PRACOVNÍKOM ZA TRESTNÉ ČINY SPÁCHANÉ PRI VÝKONE ICH POVOLANIA¹

Lucia Hrdličková

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstract: The author deals with the issue of criminal liability in medicine. The aim of the paper is to analyze some problematic aspects related to the imposing penalties on healthcare professionals for crimes committed in connection with their medical profession. The paper is based on the analysis of the decision-making activities of the district and regional courts of the Slovak Republic in determining the type and severity of the penalties. These cases help us to point out the types of penalties and penalty rates imposed on a doctor for *non lege artis* medical acts performed during treatment, diagnosis or medical procedure.

Abstrakt: Autorka sa v obsahu predkladaného príspevku venuje problematike trestnoprávnej zodpovednosti v medicíne. Cieľom príspevku je poukázať na niektoré problematické aspekty súvisiace s ukladaním trestov zdravotníckym pracovníkom za trestné činy spáchané pri výkone ich lekárskeho povolania. Príspevok vychádza z analýzy rozhodnutí okresných a krajských súdov Slovenskej republiky, prostredníctvom ktorých poukazuje na druhy trestov a na trestné sadzby ukladané lekárom za protiprávne konanie *non lege artis* pri liečení, diagnostike alebo pri prevádzaní lekárskeho zákroku.

Key words: Healthcare professionals, penalty, imposing penalties, criminal liability, crimes against life and health.

Kľúčové slová: Zdravotnícky pracovník, trest, ukládanie trestov, trestná zodpovednosť, trestné činy proti životu a zdraviu.

1 ÚVOD

Na úvod samotného príspevku je potrebné uviesť, že jeho cieľom nie je žiadnym spôsobom podceňovať alebo kritizovať prácu zdravotníckych pracovníkov. Cieľom príspevku je poukázať na vybrané problémy, ktoré sa vyskytujú v rozhodovacej činnosti okresných a krajských súdov Slovenskej republiky pri ukladaní trestov lekárom za trestné činy, ktorými bolo poškodené zdravie alebo život pacienta.

Príspevok sa vo svojom obsahu zameriava na trestné činy uvedené v prvej hlave osobitnej časti zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len ako „Trestný zákon“), ktorá nesie názov „Trestné činy proti životu a zdraviu“. Najčastejšími trestnými činmi, s ktorými sa stretávame v medicíne a smerujú proti životu alebo zdraviu pacienta, sú trestný čin nedbanlivostného ublíženia na zdraví podľa § 157 a § 158 Trestného zákona a trestný čin usmrtenia podľa § 149 Trestného zákona.² Spomedzi uvedených trestných činov sa bude článok v ďalšom texte zameriavať výlučne na trestný čin usmrtenia.

Vzhľadom na to, že počet trestne stíhaných ako aj odsúdených lekárov v posledných rokoch stúpa, je problematika trestnej zodpovednosti v zdravotníctve veľmi aktuálna. Stúpajúce tendencie trestných stíhaní a odsúdení lekárov možno pripisovať viacerým faktorom, medzi ktoré môžeme zaradiť najmä faktory týkajúce sa financií a faktory dôkazného bremena. Prvým spomenutým determinantom, ktorý ovplyvňuje vôľu obete alebo jej pozostalých obrátiť sa na orgány činné

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106

This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106

² KÁDEK, P. Trestnoprávne aspekty zodpovednosti v medicíne podľa práva Slovenskej republiky, s. 229

v trestnom konaní (ďalej len ako „OČTK“) a nie na súdy v civilnom procese, je najmä oslobodenie od poplatkovej povinnosti v trestnom konaní. V občianskom konaní je samotné podanie žaloby častokrát spojené s nevyhnutnou pomocou advokáta, čo si žiada aj pomerne vysoké finančné prostriedky. V prípade neúspechu v civilnom konaní je navyše žalobca zaťažený aj povinnosťou platiť trovy konania. Na druhej strane, podanie trestného oznámenia nie je spojené so žiadnymi súdnymi poplatkami. Druhý dôležitý dôvod sa týka dôkaznej povinnosti. V civilnom konaní zaťažuje dôkazné bremeno žalobcu, ktorým je v našom prípade pacient alebo pozostalí príbuzní. V trestnom konaní je dôkazné bremeno na OČTK, ktoré sú povinné dokázať vinu obvineného a z úradnej povinnosti zistiť skutkový stav, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti. Dôkazy vyhládávajú *ex officio* a to bez ohľadu na to, či svedčia v prospech alebo v neprospech obvineného. Ak si pacient alebo pozostalí v trestnom konaní uplatnia nárok na náhradu škody, trestný súd o nej rozhodne v rámci odsudzujúceho rozsudku alebo s nárokom na náhradu škody odkáže poškodeného na civilný proces. Ďalším faktorom, ktorý spôsobuje, že počet trestných oznámení podávaných na lekárov stúpa, je právne povedomie verejnosti. Narastajúce množstvo medializovaných prípadov odsúdených lekárov³ spôsobuje, že pacient, ktorému bolo ublížené na zdraví, alebo pozostalí, ktorí sa domnievajú, že ich príbuzný bol z nedbanlivosti usmrtený lekárom pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, sa takmer okamžite obrátia na OČTK, pretože obdobnú situáciu videli v televízii alebo o nej čítali v novinách.

Vzhľadom na to, že trestné právo je prostriedkom *ultima ratio*, nemalo by byť zneužívané za účelom jednoduchšieho alebo „lacnejšieho“ vymoženého práva. Vždy je dôležité skúmať, či poškodenie života alebo zdravia pacienta vykazuje znaky niektorého z trestných činov, alebo či na dosiahnutie spravodlivosti „postačuje“ vyvodenie občianskoprávnej, administratívno-právnej prípadne pracovnoprávnej zodpovednosti.

2 TRESTNOPRÁVNA ZODPOVEDNOSŤ ZDRAVOTNÍCKEHO PRACOVNÍKA ZA USMRTENIE PACIENTA

Trestný čin usmrtenia upravuje Trestný zákon v § 149 ods. 1 - ods. 5. Podstata tohto poruchového trestného činu podľa základnej skutkovej podstaty v ods. 1 spočíva v konaní páchatela, ktorý z nedbanlivosti spôsobí inému smrť. V nasledujúcich odsekoch § 149 sú upravené kvalifikované skutkové podstaty, ktoré podmieňujú použitie vyššej trestnej sadzby. V tejto súvislosti je dôležité uviesť, že zdravotnícky pracovník, ktorý svojím konaním, prípadne nekonaním, spôsobí z nedbanlivosti smrť svojho pacienta, naplní znaky skutkovej podstaty trestného činu usmrtenia v kvalifikovanej skutkovej podstate podľa § 149 ods. 2 písm. a) v spojení s § 138 písm. h). Ustanovenie § 138 definuje závažnejší spôsob konania a na účely trestnej zodpovednosti v medicíne je dôležité písmeno h), podľa ktorého sa závažnejším spôsobom konania rozumie páchanie trestného činu porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchatelovho zamestnania, postavenia alebo funkcie alebo uloženej mu podľa zákona.

V súvislosti s vymedzením trestnoprávnej zodpovednosti zdravotníckeho pracovníka je nevyhnutné poukázať najmä na objektívnu a subjektívnu stránku skutkovej podstaty trestného činu.

Objektívna stránka skutkovej podstaty pozostáva z protiprávneho konania, následku a príčinnej súvislosti medzi protiprávnym konaním a následkom. Protiprávne konanie v procese poskytovania zdravotnej starostlivosti môže mať dvojakú podobu. V prvom rade pôjde o protiprávne konanie vtedy, keď bude zdravotná starostlivosť zo strany lekára poskytnutá odborné nesprávne a lekár nebude postupovať v súlade s princípom *de lege artis medicinae*⁴. Druhý prípad protiprávneho konania spočíva v poskytovaní zdravotnej starostlivosti bez predošlého informovaného súhlasu pacienta a poučenia zo strany ošetrojúceho lekára.⁵

Ďalším obligatórnym znakom objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu je následok. Následkom trestného činu usmrtenia je smrť. Možno konštatovať, že následok v podobe smrti je tým najzávažnejším následkom, aký môže nastať, nakoľko aj zákonodarca poskytuje životu a zdraviu ochranu hneď v prvej hlave osobitnej časti Trestného zákona.

Tretím obligatórnym znakom objektívnej stránky je príčinná súvislosť (tzv. *kauzálny nexus*) medzi protiprávnym konaním *non lege artis medicinae* a následkom smrti. Kauzálny nexus znamená,

³ Všetky prípady, ktoré sú spomenuté v tomto príspevku, boli svojho času medializované

⁴ Bližšie k tomuto pojmu v 2.1 Postup *de lege artis medicinae* a 2.2 Postup *non lege artis medicinae*

⁵ KÁDEK, P. Trestná zodpovednosť v medicíne za iatrogénne poškodenie pacienta, s. 26

že osoba svojím konaním alebo opomenutím konania následok naozaj spôsobila, a že toto konanie alebo opomenutie konania nesie znaky zavinenia. Súd v danom prípade skúma, či je medzi porušením dôležitej povinnosti v zmysle § 138 písm. h) a následkom príčinná súvislosť. V tejto súvislosti je dôležité uviesť, že za príčinu možno považovať každý jav, bez ktorého by iný jav nenastal takým spôsobom, akým nastal.⁶ Z hľadiska spôsobenia následku musí byť konanie páchatela dostatočne významnou príčinou. Pre úplnosť je potrebné doplniť, že kauzálny nexus sa neprerušuje, ak ku konaniu páchatela pristúpia také skutočnosti, ktoré spolupôsobia pri vzniku následku, ak konanie páchatela aj naďalej zostáva takou skutočnosťou, bez ktorej by k následku vôbec nebolo došlo. Rovnako nie je rozhodujúce, či následok nastal pôsobením viacerých okolností alebo výlučne konaním páchatela. Príčinný vzťah je daný aj vtedy, keď vedľa príčiny, ktorá spôsobila smrť pacienta, pôsobila aj ďalšia príčina. V tomto prípade nie je rozhodujúce, či bola každá z týchto príčin inak spôsobila prívodiť smrť.

Pokiaľ ide o subjektívnu stránku, na pričítanie následku trestného činu usmrtienia postačuje nedbanlivosť. V zmysle nášho právneho poriadku je potrebné, aby páchatel vývoj príčinného priebehu a následok predvídal a bez primeraných dôvodov sa spoliehal, že ho nespôsobí, alebo aby príčinnú súvislosť a následok podľa okolností a svojich pomerov predvídať mal a mohol.⁷ Vychádzajúc z uvedeného vyplýva, že z hľadiska subjektívnej stránky trestného činu usmrtienia stačí, keď ho páchatel spácha aspoň formou nevedomej nedbanlivosti.

2.1 Postup *de lege artis medicinae* a *non lege artis medicinae*

Ústrednými pojmami, s ktorými sa možno stretnúť pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, sú pojmy:

- a) *de lege artis medicinae*, a
- b) *non lege artis medicinae*.

Ad a): Pri definovaní pojmu *de lege artis medicinae* je potrebné siahnuť po zákone č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti a službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti (ďalej len ako „zákon o zdravotnej starostlivosti“). Tento zákon v § 4 ods. 3 určuje povinnosť poskytovateľa zdravotnej starostlivosti poskytovať zdravotnú spravodlivosť správne a zároveň vymedzuje, kedy je možné zdravotnú starostlivosť považovať za správne poskytnutú. V zmysle predmetného ustanovenia je poskytovateľ zdravotnej starostlivosti povinný vykonať všetky zdravotné výkony za účelom správneho zistenia choroby, so zabezpečením účinnej a včasnej liečby, s cieľom uzdravenia osoby, prípadne zlepšenia jej zdravotného stavu, pričom musí zohľadniť súčasné poznatky lekárskej vedy a dodržať súlad so štandardnými postupmi na výkon prevencie, štandardnými diagnostickými postupmi, terapeutickými postupmi a zohľadniť tiež individuálny stav pacienta. Vychádzajúc z uvedeného výkladu možno postup *de lege artis medicinae* definovať ako preventívny, diagnostický a terapeutický postup, ktorý zodpovedá najvyššiemu dosiahnutému poznaniu v oblasti medicínskej vedy. Lekár je povinný voliť a vykonávať tie úkony, ktoré zodpovedajú súčasnému stavu lekárskej vedy a sú pre individuálne potreby pacienta najvýhodnejšie.

Ad b): Postup *non lege artis medicinae* nastáva v situácii, keď lekár nekoná v súlade s profesijnými znalosťami alebo koná v rozpore so súčasnými poznatkami a pravidlami medicínskej vedy. Na základe niekoľkých rozhodnutí okresných a krajských súdov Slovenskej republiky⁸ sme vybrali typické situácie pre postup *non lege artis*. Týmito rozsudkami boli zdravotnícki pracovníci odsúdení za trestné činy, pri ktorých bol postup *non lege artis medicinae* pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti označený za protiprávne konanie naplňajúce znaky skutkovej podstaty trestného činu. Najčastejšími konaniami zdravotníckych pracovníkov, ktoré nie sú v súlade s princípom *de lege artis* a boli v príčinnej súvislosti s poškodením života alebo zdravia pacienta, sú:

- neskoré vyšetrenie pacienta (prípadne jeho absolútne nevyšetrenie),

⁶ Rozsudok Krajského súdu Prešov z 25.4.2019, sp. zn. 9To/51/2017

⁷ MAŠĽANYOVÁ, D. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť, s. 73

⁸ Pozri napr. rozsudok Krajského súdu Prešov z 25.4.2019, sp. zn. 9To/51/2017, rozsudok Krajského súdu Prešov z 12.12.2013, sp. zn. 2To/36/2013, rozsudok Okresného súdu Bardejov zo 4.3.2016, sp. zn. 1T/148/2013, rozsudok Okresného súdu Námestovo z 15.3.2012, sp. zn. 4T/38/2011, rozsudok Krajského súdu Žilina z 24.7.2012, sp. zn. 1To/51/2012, rozsudok Okresného súdu Revúca z 24.2.2016, sp. zn. 1T/3/2015

- nezistenie správnej diagnózy (alebo diagnostikovanie nesprávnej choroby a následné nastavenie nevhodných medikamentov),
- nezrealizovanie všetkých potrebných medicínskych úkonov (alebo ich neskoré vykonanie),
- nedostatočná odbornosť,
- precenenie vlastných schopností,
- menej účinné, zastarané alebo neoverené postupy,
- nedostatočná kontrola,
- nevhodné a nešetrné zaobchádzanie s pacientom,
- technické chyby.

3 URČOVANIE DRUHU TRESTOV A ICH VÝMERY ZDRAVOTNÍCKYM PRACOVNÍKOM V APLIKAČNEJ PRAXI

V nasledujúcej časti článku sa zameriame na súdnu prax okresných a krajských súdov Slovenskej republiky v prípade trestného činu usmrtenia, ktorý spáchal lekár pri výkone svojho povolania. Skúmanú oblasť budeme analyzovať predovšetkým na prípade usmrtenia maloletej žiačky základnej školy, ktorá zomrela v nemocnici po páde na hodine telesnej výchovy. Dňa 26.4.2010 maloletá spadla na hodine telesnej výchovy a udávala kŕče a bolesti hlavy. Matka ju prevzala u školského lekára, ku ktorému maloletú žiačku odvieďli jej učiteľky. Následne bolo nevyhnutné zavolať rýchlu zdravotnú pomoc a maloletá bola hospitalizovaná na detskom oddelení nemocnice s poliklinikou v Bardejove. Neskôr sa k príznakom pridružilo aj zvracanie a upadanie do spánku. Diagnóza bola ošetrojúcimi lekármi nesprávne vyhodnotená ako epilepsia. CT vyšetrenie bolo vykonané až 5,5 hodiny po hospitalizácii maloletej a k operácii mozgu došlo až po 7 hodinách. 14 hodín od hospitalizácie bola konštatovaná smrť.

Ošetrojúcimi lekármi a zároveň obžalovanými boli lekárka detského oddelenia, v tom čase len 8 mesiacov po skončení školy, ktorá pacientku prijímala a zástupca primára detského oddelenia, ktorý po lekárke preberal službu. Lekárka sa dopustila konania *non lege artis* tým, že vzhľadom na anamnézu maloletej a jej zhoršujúci sa zdravotný stav neindikovala urgentné neurologické vyšetrenie a CT vyšetrenie. Zástupca primára sa dopustil konania *non lege artis* tým, že dôkladne nezhodnotil zdravotný stav pacientky a nezrealizoval všetky úkony potrebné na správne určenie diagnózy so zabezpečením včasnej a účinnej liečby.

Konanie obžalovaných malo za následok neskoré zistenie poranenia hlavy a mozgu s vnútrolebečným krvácaním, ktoré spôsobilo poškodenie mozgu a následne dňa 27.4.2010 o 1:40 smrť pacientky. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že na základe znaleckých posudkov bolo dokázané, že ak by bolo CT vyšetrenie a následná operácia realizovaná skôr, tak smrti pacientky by sa s 90% pravdepodobnosťou dalo predísť.⁹

3.1 Priebeh trestného konania a uložené tresty

Prvou skutočnosťou, na ktorú je v súvislosti s časovou osou prípadu potrebné upozorniť, je doba, ktorá uplynula od spáchania trestného činu až do nadobudnutia právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku. Čin bol spáchaný dňa 26.4.2010. Trestný rozkaz bol vydaný dňa 13.2.2014. Obvinení podali odpor a rozsudok Okresného súdu Bardejov bol vydaný 4.3.2016. Následne podal prokurátor aj obžalovaní odvolanie a rozsudok Krajského súdu Prešov bol vydaný dňa 24.4.2019, tri roky od vydania rozsudku prvostupňového súdu. V súčasnosti je rozsudok Krajského súdu Prešov právoplatný. Od spáchania trestného činu až do nadobudnutia právoplatnosti rozsudku druhostupňového súdu teda uplynulo deväť rokov. Pre úplnosť možno dodať, že krajský súd nevykonával dokazovanie, pri rozhodovaní vychádzal zo znaleckých posudkov, ktoré boli vykonané na pojednávaní prvostupňového súdu, preto možno považovať dobu jeho rozhodovania v dĺžke tri roky za neprimerane dlhú.

Trestným rozkazom boli obžalovaným uložené tresty odňatia slobody, ktoré boli podmiennečne odložené. Navyše boli obom obžalovaným uložené aj tresty zákazu činnosti.

Rozsudkom Okresného súdu Bardejov boli obom obžalovaným uložené peňažné tresty vo výške 1000 EUR. Náhradné tresty odňatia slobody boli uložené v trvaní dvoch rokov.

⁹ Rozsudok Okresného súdu Bardejov zo 4.3.2016, sp. zn. 1T/148/2013

Rozsudkom Krajského súdu Prešov bol zmenený výrok prvostupňového súdu o treste. Lekárke detského oddelenia bol uložený trest odňatia slobody vo výške dva roky, ktorý bol podmienene odložený so skúšobnou dobou v dĺžke dva roky. Zástupcovi primára detského oddelenia bol uložený trest odňatia slobody vo výške dvoch rokov s podmienčným odkladom a skúšobnou dobou stanovenou na tri roky.

3.2 Zásady ukladania trestov

Trestný zákon v § 34 ods. 4 vymedzuje okolnosti, na ktoré je súd povinný prihliadať pri určovaní druhu a výmery trestu. Súd v zmysle predmetného ustanovenia prihliada najmä na:

- spôsob spáchania činu,
- následok činu,
- zavinenie,
- pohnútku,
- priťažujúce okolnosti,
- poľahčujúce okolnosti,
- osobu páchatela, jeho pomery a možnosti nápravy.

V súvislosti s popisovaným prípadom je potrebné upriamiť pozornosť najmä na následok činu. Následkom trestného činu usmrtenia je smrť. Ako sme uviedli v 2. kapitole, smrť je tým najzávažnejším následkom, aký si možno predstaviť. Práve pre túto skutočnosť sa vynára otázka, či možno považovať peňažný trest za adekvátny a primeraný trest za taký trestný čin, ktorého následkom je smrť.

Ďalšou okolnosťou významnou pre analyzovaný prípad je zavinenie. Usmrtenie je nedbanlivostný trestný čin. Ako sme uviedli v predchádzajúcom výklade, pri trestnom čine usmrtenia podľa § 149 Trestného zákona postačuje jeho spáchanie formou nevedomej nedbanlivosti. Obžalovaní lekári sa dopustili trestného činu usmrtenia v zmysle § 149 ods. 2 písm. a) formou vedomej nedbanlivosti. Páchatelia teda vedeli, že môžu svojím konaním *non lege artis* spôsobiť smrť pacientky, ale bez primeraných dôvodov sa spoliehali, že jej smrť nespôsobia.

Súd nemal za preukázané žiadne priťažujúce okolnosti podľa § 37 Trestného zákona. Pokiaľ ide o poľahčujúce okolnosti, zaujímavé sú rozdielne názory okresného a krajského súdu na okolnosť podľa § 36 písm. d) Trestného zákona. Okresný súd Bardejov prihliadol u obžalovaného zástupcu primára na vyšší vek ako na poľahčujúcu okolnosť. Krajský súd Prešov uviedol, že vek odsúdeného v predmetnom prípade nemožno ustáliť ako poľahčujúcu okolnosť a uznal len okolnosť podľa § 37 písm. j) Trestného zákona, t. j. že obžalovaní viedli pred spáchaním činu riadny život.

V poradí poslednou spomenutou okolnosťou, na ktorú prihliadajú sudy pri ukladaní trestu, je osoba páchatela, jeho pomery a možnosti nápravy. V posudzovanom prípade sa jednalo na jednej strane o lekárku, ktorá bola len 8 mesiacov po skončení lekárskej fakulty a na strane druhej lekára s dlhoročnou praxou v príslušnom odbore. Napriek tomu, že lekárka nemala veľa praktických skúseností a nevedela riešiť takto zložité prípady, mala požadovať urgentné vyšetrenie pacientky u príslušných lekárov (u neurologičky alebo u zástupcu primára detského oddelenia). Nedostatok praxe podľa súdu nie je ospravedlnením konania *non lege artis*. Druhý obžalovaný bol nadriadenými hodnotený pozitívne, zvládol náročné situácie a akútne stavy, bol považovaný za špecializovaného pediatra s dlhoročnou praxou.

3.3 Peňažný trest za usmrtenie pacienta?

Ako sme spomenuli v kapitole 3.1, prvostupňový súd uložil v analyzovanom prípade obvineným lekárom peňažné tresty vo výške 1000 EUR. Peňažný trest môže súd podľa § 56 ods. 1 uložiť vtedy, ak odsudzuje páchatela za úmyselný trestný čin, ktorým získal alebo sa snažil získať majetkový prospech. Podľa § 56 ods. 2 Trestného zákona možno peňažný trest uložiť bez splnenia podmienok uvedených v ods. 1 predmetného ustanovenia ak ide o prečin a vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a možnosť nápravy páchatela súd neukladá trest odňatia slobody. Pri definovaní povahy spáchaného prečinu je potrebné vychádzať zo všetkých informácií uvedených v predošlom výklade. Jedná sa o prečin, pri ktorom:

- k jeho spáchaniu došlo závažnejším spôsobom konania (porušením dôležitej povinnosti lekára),
- bola spôsobená smrť ako následok,

- formou zavinenia je vedomá nedbanlivosť,
- hmotným predmetom útoku je chránená osoba (dieťa).

Takto vymedzená povaha spáchaného prečinu usmrtenia v zmysle § 149 Trestného zákona nie je v súlade s podmienkami podľa ods. 2.

Uloženie peňažného trestu, navyše na relatívne spodnej hranici¹⁰, je neprimerané a mierne. Takýto trest nie je schopný naplniť jeho účel, ktorým je ochrana spoločnosti, zabránenie páchatelovi v páchaní ďalšej trestnej činnosti, vytvorenie podmienok na prevýchovu páchatateľa, odradenie iných od páchania trestných činov a morálne odsúdenie spoločnosťou. Navyše, k zahladeniu odsúdenia dochádza pri peňažnom treste okamihom jeho zaplatenia. Povedané inými slovami, v momente, ako by obvinení zaplatili 1000 EUR, hľadalo by sa na nich, akoby neboli odsúdení. Keďže trest je právnym následkom trestného činu, musí byť úmerný k spáchanému trestnému činu. V posudzovanom prípade podmienka úmernosti podľa nášho názoru naplnená nebola.

V závere tejto časti článku je potrebné dodať, že ukládanie peňažného trestu v obdobných prípadoch nebýva v rozhodovacej činnosti súdov Slovenskej republiky zvykom.

3.4 Trest zákazu činnosti – výkonu lekárskeho povolania

Ďalším problémom, ktorý sa v rozoberanej oblasti vyskytuje, je otázka, v akých prípadoch je žiaduce uložiť lekárovi za trestný čin spáchaný na pacientovi aj trest zákazu činnosti. Rozhodovacia činnosť súdov v tomto ohľade nie je jednotná, čo býva častokrát kritizované verejnosťou.

Okresný súd Bardejov v analyzovanom prípade trest zákazu činnosti neuložil. Svoje rozhodnutie o uložení výlučne peňažného trestu odôvodnil najmä vekom obžalovaného a lekárskou praxou obžalovanej.

Krajský súd Prešov pri odôvodnení rozhodnutia o neuložení trestu zákazu činnosti uviedol, že účel trestu by v tomto prípade nebol naplnený vzhľadom na dobu, ktorá uplynula od spáchania činu až do nadobudnutia právoplatnosti rozsudku druhostupňového súdu (t.j. deväť rokov). Lekári počas tejto doby nemali evidované ďalšie pochybenia pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, ani konanie v rozpore so zákonom.

V súvislosti s analyzovanou problematikou možno dodať, že v obdobnom prípade¹¹, pri ktorom bol usmrtený pacient na základe protiprávneho konania *non lege artis medicinae* pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, vyslovil krajský súd úvahu o neprimeranej dĺžke trestu zákazu činnosti na dobu 30 mesiacov v zmysle jeho krátkej výmery. Argumentoval následkom činu, ktorým bola smrť. Podľa krajského súdu bolo 30 mesiacov zákazu výkonu povolania lekára v príslušnej špecializácii vzhľadom na následok činu príliš málo, avšak súd nemohol zmeniť výrok o treste kvôli absencii odvolania prokurátora.

V inom prípade usmrtenia pacienta¹² uložil Okresný súd Revúca trest zákazu činnosti vykonávať lekársku prax na dobu troch rokov. Zásadným faktorom, ktorý vplýval na rozhodnutie okresného súdu pri ukladaní trestu, bola doba, ktorá uplynula od spáchania činu. V predmetnom prípade od spáchania činu do rozhodovania prvostupňového súdu uplynuli dva roky, čo je v porovnaní s analyzovaným prípadom výrazný rozdiel.

Vychádzajúc zo všetkých skutočností uvedených v tejto časti príspevku možno konštatovať, že podmienky pre uloženie trestu zákazu činnosti sú pri spáchaní trestného činu usmrtenia zdravotníckym pracovníkom pri výkone svojho povolania naplnené vždy. Pri rozhodovaní o tom, či by trest zákazu činnosti mal alebo nemal byť uložený, je dôležité brať na zreteľ najmä závažnosť porušenej povinnosti lekára poskytovať zdravotnú starostlivosť *de lege artis*, hrozbu opakovania tohto činu a v neposlednom rade dĺžku doby, ktorá uplynula od jeho spáchania. Práve dĺžka doby je častokrát tým rozhodujúcim faktorom ovplyvňujúcim rozhodnutie súdu o uložení alebo neuložení trestu zákazu činnosti.

¹⁰ Peňažný trest možno uložiť v rozpätí od 160 EUR do 331 930 EUR. Okresný súd Bardejov uložil peňažný trest vo výške 1000 EUR, preto možno konštatovať, že jeho výška sa blíži skôr k spodnej hranici.

¹¹ Rozsudok Krajského súdu Prešov z 12.12.2013, sp. zn. 2To/36/2013

¹² Rozsudok Okresného súdu Revúca z 24.2.2016, sp. zn. 1T/3/2015

4 ZÁVER

Problematika ukladania trestov zdravotníckym pracovníkom za trestné činy spáchané pri výkone ich lekárskej činnosti je bezpochyby závažná a aktuálna. Možno uviesť, že na jednej strane je prítomná obava z toho, že lekár, ktorému nebude uložený trest zákazu činnosti, sa obdobného konania dopustí opäť. Verejnosť sa na zdravotníckeho pracovníka, ktorý bol odsúdený za usmrtenie svojho pacienta, pozerá so strachom a nedôverou. Na druhej strane je však potrebné si uvedomiť, že v medicíne je častokrát hranica medzi záchranou života a spôsobením smrti veľmi tenká.

Pokiaľ ide o prvý rozoberaný čiastkový problém v predmetnej oblasti, môžeme konštatovať, že peňažný trest za usmrtenie pacienta lekárom je trest nepostačujúci a mierny. V tomto smere je potrebné skúmať najmä povahu spáchaného prečinu. Ak je následkom trestného činu strata ľudského života, hoci aj z nedbanlivosti, musí byť uloženie peňažného trestu opodstatnené, odôvodnené výnimočnými okolnosťami a výškou trestu. V posudzovanom prípade jeho uloženie vo výške 1000 EUR nebolo postačujúce, pretože sa jednalo o prečin spáchaný v kvalifikovanej skutkovej podstate, navyše na chránenej osobe. Druhá otázka, ktorú sme v článku analyzovali, sa týkala ukladania trestu zákazu činnosti. V tomto smere je potrebné apelovať najmä na OČTK a sudy, aby sa snažili ukončiť vyšetrovanie a následne konanie pred prvostupňovým, prípadne aj druhostupňovým súdom v čo najkratšom čase. Len taký trest zákazu činnosti povolania lekára, ktorý je uložený včas, dokáže naplniť svoj účel.

Použitá literatúra:

KÁDEK, P.: Trestná zodpovednosť v medicíne za iatrogénne poškodenie pacienta. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 229 s. ISBN 978-80-7418-287-7.

KÁDEK, P. Trestnoprávne aspekty zodpovednosti v medicíne podľa práva Slovenskej republiky. In Forenzní vědy, právo, kriminalistika, 2017, č. 2, roč. 2, s. 229-245.

MAŠLANYOVÁ, D. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 2. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 623 s. ISBN 978-80-7380-618-7.

Rozsudok Krajského súdu Prešov z 25.4.2019, sp. zn. 9To/51/2017

Rozsudok Krajského súdu Prešov z 12.12.2013, sp. zn. 2To/36/2013

Rozsudok Okresného súdu Bardejov zo 4.3.2016, sp. zn. 1T/148/2013

Rozsudok Okresného súdu Revúca z 24.2.2016, sp. zn. 1T/3/2015

Kontaktné údaje:

Mgr. Lucia Hrdličková

lucia.hrdlickova@gmail.com

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

917 01 Trnava

Slovenská republika

UKLADANIE TRESTOV ZA TRESTNÉ ČINY DAŇOVÉ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A SPOJENÝCH ŠTÁTOCH AMERICKÝCH

Natália Hangáčová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstrakt: Článok vychádza z dostupných informácií, t.j. trestov uložených odsúdeným vo výkone trestu odňatia slobody (k novembru 2018) za vybrané trestné činy daňové v Slovenskej republike a príslušnej právnej úpravy výmery trestov za tieto trestné činy. Tieto poznatky porovnáva s právnou úpravou trestov, ktoré možno uložiť za trestné činy daňové v Spojených štátoch amerických na federálnej úrovni a v štáte Illinois.

Kľúčové slová: trestné činy daňové, trest odňatia slobody, Spojené štáty americké, Slovenská republika, porovnanie

Abstract: The article is based on available information, i.e. penalties imposed on convict serving the sentence of imprisonment (as of November 2018) for selected tax criminal offences in the Slovak Republic and the relevant legislation regarding penalties for such offences. It compares this knowledge with the legislation on penalties which may be imposed for tax criminal offences in the United States of America at federal level and in the State of Illinois.

Key words: tax criminal offences, sentence of imprisonment, the United States of America, the Slovak Republic, comparison

Úvod

Spoločnosť je v mnohých ohľadoch rozdielna. S meniacim sa geografickým a právnym prostredím sa mení okrem iného aj štruktúra kriminality. V Spojených štátoch amerických je daňová kriminalita omnoho nižšia ako napríklad násilná kriminalita. Táto skutočnosť je prepojená s vysokou mierou migrácie a aj politikou zbraní v Spojených štátoch amerických. V Slovenskej republike, ktorá je súčasťou Európskej únie je neustály rozmach daňovej kriminality. I keď sú v štruktúre kriminality rozdiely, rozhodli sme sa zamerať na porovnanie sankcií, ktoré možno za porušenie predpisov daňového práva a následne trestného práva uložiť v Slovenskej republike a v Spojených štátoch amerických. Výsledky nás prekvapili, nakoľko sme čakali opačný výsledok takejto komparácie.

1. Slovenská republika

Prístup k štatistikám o vybraných trestných činoch daňových, konkrétne § 259, § 276, § 277, § 277a a § 278 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona („**Trestný zákon**“) umožnil autorke Zbor väzenskej a justičnej stráže („**ZVJS**“). Predmetom analýzy boli páchatelia vo výkone trestu odňatia slobody na celom území Slovenskej republiky k novembru 2018. Trestný čin skresľovania údajov hospodárskej a obchodnej evidencie spadá pod trestné činy proti hospodárskej disciplíne ako jediný z vybraných. Ostatné trestné činy, ktoré sú predmetom tohto článku sú zaradené do tretieho dielu (trestné činy daňové) piatej hlavy Trestného zákona s názvom trestné činy hospodárske. Je tomu tak, pretože sa sústreďuje na trestné činy, ktoré súvisia s daňovými podvodnými konaniami¹ a práve takýmto trestným činom je aj skresľovanie údajov hospodárskej a obchodnej evidencie. Autorka

¹ S výnimkou jedného trestného činu podľa § 278 Trestného zákona. Tento trestný čin sme do porovnania zahrnuli, aby sme demonštrovali rozdiely vo vyvodzovaní trestnej zodpovednosti.

skúmala iba úmyselné trestné činy a nie trestný čin skresľovania údajov hospodárskej a obchodnej evidencie podľa § 260 Trestného zákona v nedbanlivostnej forme.

Z dostupných údajov je veľmi náročné prijať konečné stanovisko, nakoľko mnoho páchatel'ov bolo zároveň (okrem trestného činu podľa ktorého sú zaradení v príslušných tabuľkách) odsúdených aj za iný trestný čin. Niektorí páchatelia boli zároveň recidivistami a niektorí spáchali trestné činy v súbahu. Z dostupných informácií naopak nevyplýva či páchatelia napomáhali pri objasňovaní trestnej činnosti alebo napríklad uzavreli dohody o uznaní viny a prijatí trestu. Na výmeru trestnej sadzby môžu mať významný vplyv i pohľadujúce (§ 36 Trestného zákona) a prítahujúce okolnosti (§ 37 Trestného zákona) na základe zásad uvedených v § 38 ods. 3 až 6 Trestného zákona. Ďalším inštitútom trestného práva hmotného, ktorý mohol byť pri ukladaní trestu využitý je mimoriadne zníženie trestu v zmysle § 39 Trestného zákona alebo aj uloženie súhrnného alebo úhrnného trestu v zmysle § 41 a § 42 Trestného zákona. Trestné sadzby uložené páchatel'om za ich protiprávne konania sa môžu z vyššie uvedených dôvodov významne líšiť.

Trestný čin skresľovania údajov hospodárskej a obchodnej evidencie (§ 259 Trestného zákona)

§ 259 ods. 1	§ 259 ods. 2	§ 259 ods. 3	§ 259 ods. 4
3 r. 6 m. ²	8 r.	9 r. 6 m.	5 r.

Tabuľka č. 1: Páchatelia vo výkone trestu odňatia slobody za trestný čin podľa § 259 Trestného zákona k novembru 2018.³

Za trestný čin podľa § 259 ods. 1 Trestného zákona možno uložiť trest odňatia slobody na 6 mesiacov až 3 roky. Podľa § 259 ods. 2 Trestného zákona možno uložiť trest odňatia slobody na 6 mesiacov až 3 roky. Podľa § 259 ods. 3 Trestného zákona možno uložiť tento trest na 3 roky až 8 rokov a podľa § 259 ods. 4 Trestného zákona na 5 rokov až 12 rokov.

S daňovými podvodnými konaniami súvisí najmä § 259 ods. 1 písm. c) Trestného zákona a § 259 ods. 2 písm. b) Trestného zákona. Táto skutková podstata trestného činu nevyžaduje pohnútku spočívajúcu v získaní neoprávneného prospechu pre páchatel'a alebo inú osobu (na rozdiel od napríklad trestného činu daňového podvodu alebo neodvedenia dane a poistného). Aj napriek tejto skutočnosti boli k novembru 2018 vo výkone trestu odňatia slobody len 4 odsúdení. Dôvodom môže byť aj to, že je tento trestný čin ohrozovacím deliktom. Napríklad v zmysle § 259 ods. 1 písm. c) a ods. 2 písm. b) Trestného zákona je postihované prípravné konanie, ktoré môže smerovať k naplneniu skutkovej podstaty trestného činu skrátenia dane a poistného. Ak v skutočnosti dôjde k skráteniu dane, skutok bude posúdený ako poruchový trestný čin v zmysle § 276 Trestného zákona. Preto je jednočinný súbeh trestného činu skresľovania údajov hospodárskej a obchodnej evidencie s trestným činom skrátenia dane a poistného vylúčený. Odsúdený uvedený v 1. stĺpci v tabuľke č. 1 vyššie bol práve za takéto prípravné konanie odsúdený, t.j. podľa § 259 ods. 1 písm. c) Trestného zákona.

Odsúdený, ktorému bol uložený trest vo výmere 9 rokov a 6 mesiacov bol zároveň odsúdený za podvod podľa § 221 Trestného zákona a úverový podvod podľa § 222 Trestného zákona a iné trestné činy. Z tohto dôvodu jemu uložený trest je vysoký. Osoba odsúdená na 8 rokov odňatia slobody bola zároveň uznaná vinnou z trestného činu podvodu podľa § 221 Trestného zákona a trestného činu falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov podľa § 270 Trestného zákona. Práve tieto skutočnosti skresľujú údaje o výmere uložených trestov a nie je vhodné robiť závery z porovnania uložených trestov i keď komparácia môže byť veľmi užitočná a zaujímavá.

Trestný čin skrátenia dane a poistného (§ 276 Trestného zákona)

§ 276 ods. 1	§ 276 ods. 2	§ 276 ods. 3	§ 276 ods. 4
	2 r. ⁴	9 r. 2 m.	7 r.
	8 r. 45 m.	4 r.	4 r. 5 m.

² r. = rok a m. = mesiac

³ Štatistiky Zboju väzenskej a justičnej stráže – november 2018

⁴ Tento páchatel' bol odsúdený len za trestný čin skrátenia dane a poistného podľa zákona č. 300/2005 Z. z.

	3 r.	4 r.	7 r.
	2 r.	4 r.	8 r. 8 m.
	10 r. 6 m.	5 r. 6 m.	5 r.
	3 r.	2 r.	10 r.
	12 r. 16 m. ⁵		7 r.
	10 r. 2 m.		17 r. 16 m.
	10 r. 6 m.		7 r.
			5 r.
			15 r.
			7 r.
			5 r.
			5 r.
			5 r. 6 m.
			11 r.
			4 r.
			7 r.
			7 r. 6 m.
			3 r. 6 m.
			5 r.
			6 r. 4 m.
			4 r. 8 m.
			8 r.
			12 r.
			7 r.
			4 r.
			3 r. 6 m.

Tabuľka č. 2: Páchatelia vo výkone trestu odňatia slobody za trestný čin podľa § 276 Trestného zákona k novembru 2018.⁶

Za trestný čin skrátenia dane a poistného podľa § 276 ods. 1 Trestného zákona možno uložiť trest odňatia slobody na 1 rok až 5 rokov. Podľa odseku 2 tohto trestného činu možno uložiť trest odňatia slobody na 3 roky až 8 rokov. Podľa § 276 ods. 3 Trestného zákona na 4 roky až 10 rokov a za odsek 4 Trestného zákona na 7 rokov až 12 rokov.

Najväčší počet páchatel'ov bol odsúdení za trestný čin skrátenia dane a poistného podľa § 276 ods. 4 Trestného zákona. Žiaden páchatel' nebol odsúdený za § 276 ods. 1 Trestného zákona. Táto skutočnosť môže byť spôsobená aj tým, že na naplnenie základnej skutkovej podstaty trestného činu skrátenia dane a poistného postačuje skrátenie napríklad dane v malom rozsahu. Skrátenie dane vo väčšom rozsahu je už kvalifikovanou skutkovou podstatou k tomuto trestnému činu. Autorka zastáva názor, že hranica na vyvodenie trestnej zodpovednosti je veľmi nízka a odporuje princípu trestného práva ako prostriedku *ultima ratio*. Takýto páchatelia by mali byť postihnutí za protiprávne konanie v administratívnom konaní, aby nezaťažovali systém trestného práva a orgány činné v trestnom konaní mohli venovať zvýšenú pozornosť závažnejším protispoločenským konaniam. Autorka sa domnieva, že dostupné štatistiky môžu potvrdzovať skutočnosť, že hranica malého rozsahu pri tomto trestnom čine je nízka, pretože všetci odsúdení vo výkone trestu odňatia slobody naplnili kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a aspoň časť z nich práve znak väčšej škody, t.j. sumy prevyšujúcej 2.660 Eur.

⁵ Tento páchatel' bol odsúdený za trestný čin podvodu, skrátenia dane a poistného, zanedbania povinnej výživy podľa zákona č. 300/2005 Z. z. a išlo o recidivistu.

⁶ Štatistiky Zboju väzenskej a justičnej stráže – november 2018

Páchateľ odsúdený na trest odňatia slobody na 17 rokov a 16 mesiacov bol uznaný vinným nielen z trestného činu skrátania dane a poistného podľa § 276 ods. 4 Trestného zákona ale aj z trestného činu podvodu podľa § 221 ods. 4 písm. a) Trestného zákona, trestného činu neodvedenia dane a poistného podľa § 277 ods. 4 Trestného zákona, marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. d) Trestného zákona a neodvedenia dane a poistného podľa § 148a ods. 1, 4 zákona č. 140/1961 Zb., išlo o recidivistu. Naopak obaja páchatelia odsúdení na trest odňatia slobody vo výmere 4 rokov boli odsúdení len za trestný čin skrátania dane a poistného podľa § 276 ods. 4 Trestného zákona.

Trestný čin neodvedenia dane a poistného (§ 277 Trestného zákona)

§ 277 ods. 1	§ 277 ods. 2	§ 277 ods. 3	§ 277 ods. 4
17 m.	3 r. 26 m.	4 r.	13 r.
7 r.	3 r.	2 r. 8 m.	10 r. 28 m.
5 r.	3 r. 16 m.	4 r.	3 r.
2 r.		4 r.	5 r.
7 r.		5 r.	12 r.
4 r. 5 m.		3 r.	8 r.
4 r. 6 m.		8 r.	7 r.
		4 r.	4 r.
		7 r. 2 m.	7 r.
		5 r. 6 m.	12 r.
			17 r. 16 m. ⁷
			4 r. 8 m.
			10 r. 2 m.
			5 r. 12 m.
			12 r.

Tabuľka č. 3: Páchatelia vo výkone trestu odňatia slobody za trestný čin podľa § 277 Trestného zákona k novembru 2018.⁸

Trestná sadzba podľa § 277 ods. 1 Trestného zákona je 1 rok až 5 rokov. Podľa § 277 ods. 2 Trestného zákona je 3 roky až 8 rokov. Podľa § 277 ods. 3 Trestného zákona možno uložiť trest odňatia slobody na 4 roky až 10 rokov. Podľa § 277 ods. 4 Trestného zákona možno uložiť trest odňatia slobody na 7 rokov až 12 rokov.

Najnižšia uložená trestná sadzba je 1 rok a 5 mesiacov za § 277 ods. 1 Trestného zákona, naopak najvyššia je 7 rokov. Najnižšia sadzba za trestný čin podľa § 277 ods. 4 Trestného zákona je 3 roky a najvyššia uložená je 18 rokov a 4 mesiace. Rozdiel opätovne spočíva k množstvu iných vyššie uvedených kritérií.

Trestný čin daňového podvodu (§ 277a Trestného zákona)

§ 277a ods. 1	§ 277a ods. 2	§ 277a ods. 3
7 r.	10 r.	3 r.
8 r.	5 r.	5 r. 6 m.
		4 r. 5 m.

Tabuľka č. 4: Páchatelia vo výkone trestu odňatia slobody za trestný čin podľa § 277a Trestného zákona k novembru 2018.⁹

⁷ Tento páchatel bol odsúdený za trestný čin podvodu, skrátania dane a poistného, neodvedenia dane a poistného, marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa zákona č. 300/2005 Z. z. a neodvedenia dane a poistného podľa zákona č. 140/1961 Zb., išlo o recidivistu

⁸ Štatistiky Zboju väzenskej a justičnej stráže – november 2018

⁹ Štatistiky Zboju väzenskej a justičnej stráže – november 2018

Trestná sadzba sa trestný čin daňového podvodu podľa § 277a ods. 1 Trestného zákona je 1 rok až 5 rokov. Podľa § 277a ods. 2 Trestného zákona je 4 roky až 10 rokov. Podľa § 277a ods. 3 Trestného zákona možno uložiť trest odňatia slobody na 7 rokov až 12 rokov.

Za trestný čin daňového podvodu bolo celkovo k novembru 2018 vo výkone trestu odňatia slobody len 7 odsúdených. Paradoxne odsúdeným podľa § 277a ods. 3 boli uložené nižšie tresty ako páchatelom podľa § 277a ods. 1 Trestného zákona. Autorka zastáva názor, že trestné sadzby trestu odňatia slobody sú v Trestnom zákone nastavené príliš prísne. Pri ekonomickej trestnej činnosti alebo trestnej činnosti, ktorá nepriaznivo ovplyvňuje finančné záujmy Slovenskej republiky a v dôsledku toho aj záujmy každého občana Slovenskej republiky aj Európskej únie by bolo vhodné uložiť trest postihujúci majetkové práva odsúdeného, ak je takýto postih aplikovateľný. Z povahy veci vyplýva, že takýto postih nie je možný, ak ide o tzv. bielych koňov. Ak však justícia postihuje, tzv. bielych koňov (namiesto skutočne zodpovedných subjektov) nemožno hovoriť o spravodlivo nastavenom systéme a trestnej politike štátu.

Za trestný čin daňového podvodu je veľmi nízky počet osôb vo výkone trestu odňatia slobody. Tieto štatistiky priamo odporujú pocitu v spoločnosti ako aj úsiliu, nie len medzinárodných organizácií, o odstránenie neželaných následkov spôsobených daňovou trestnou činnosťou. Podporujú však skutočnosť na ktorú poukazujú akademici ale aj odborníci z praxe, že latencia trestného činu daňového podvodu je vysoká.¹⁰ Tiež podporujú domnienky (ktoré nie je možno relevantne podložiť, práve kvôli vysokej miere latencie a prepojenia tohto druhu trestnej činnosti na korupciu¹¹) o tom, že páchatelmi daňových podvodov sú často páchatelia s vyšším vzdelaním, ktorí sa vyznajú v zložitých daňových ale aj trestnoprávných predpisoch a vedia sa vyhnúť trestnej a administratívnej zodpovednosti. Vo výkone trestu odňatia slobody majú vysokoškolské vzdelanie 4 zo 7 odsúdených za § 277a Trestného zákona. Možno predpokladať, že niektorí z odsúdených sú biele kone zneužívané na páchanie trestnej činnosti, často aj bez ich vedomosti.

Trestný čin nezaplatenia dane a poistného (§ 278 Trestného zákona)

§ 278 ods. 1	§ 278 ods. 2	§ 278 ods. 3
6 m.		
1 r.		
17 m.		
7 r.		
1 r.		
13 r. 20 m. ¹²		
1 r.		
3 r.		
1 r.		
2 r.		
18 m.		
55 m.		
1 r. 30 m.		
2 r. 12 m.		
2 r. 11 m.		

¹⁰ ŠIMONOVÁ J.: *Daňové úniky v Slovenskej republike*, Wolters Kluwer, 2017, s. 19

¹¹ ČENTĚŠ J., ŠANTA J.: *Korupcia a daňové trestné činy*, In: *Právne a ekonomické aspekty korupcie*, Andrej Beleš, Lukáš Turay, Natália Hangáčová, Tomáš Strémy (ed.), ISBN: 978-80-571-0141-3, s. 11

¹² Tento páchatel bol odsúdený za trestný čin nezaplatenia dane a poistného, ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, krádeže, porušovania domovej slobody podľa zákona č. 300/2005 Z. z. a trestného činu vraždy a marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa zákona č. 140/1961 Zb., išlo o recidivistu

Tabuľka č. 5: Páchatelia vo výkone trestu odňatia slobody za trestný čin podľa § 278 Trestného zákona k novembru 2018.¹³

Za trestný čin § 278 ods. 1 Trestného zákona možno uložiť trest odňatia slobody až na tri roky. Podľa § 278 ods. 2 Trestného zákona možno uložiť trest odňatia slobody na 1 rok až 5 rokov. Podľa § 278 ods. 3 Trestného zákona na 3 roky až 8 rokov.

Podľa autorkinho názoru je veľké množstvo páchatelov odsúdených za tento trestný čin, pričom sa nejedná o podvodné konanie zo strany trestne zodpovedného subjektu. V novembri 2018 bolo vo výkone trestu až 15 odsúdených za trestný čin nezaplatenia dane a poistného. Ak bolo za trestný čin daňového podvodu podľa § 277a Trestného zákona vo výkone trestu odňatia slobody len 7 odsúdených, sú tieto štatistiky znepokojujúce. Na rozdiel od trestného činu nezaplatenia dane a poistného predstavuje trestný čin daňového podvodu podvodné konanie páchatela, ktorý koná s určitým zámerom (t.j. v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech). Najnižší trest bol uložený za trestný čin nezaplatenia dane a poistného vo výbere 6 mesiacov a najprísnejší vo výmere 13 rokov a 20 mesiacov. Zjavným je že v tomto prípade nebola trestná zodpovednosť vyvodená len za tento trestný čin.

	§ 259	§ 276	§ 277	§ 277a	§ 278
ods. 1	6 m. – 3 r.	1 r. – 5 r.	1 r. – 5 r.	1 r. – 5 r.	do 3 rokov
ods. 2	6 m. – 3 r.	3 r. – 8 r.	3 r. – 8 r.	4 r. – 10 r.	1 r. – 5 r.
ods. 3	3 r. – 8 r.	4 r. – 10 r.	4 r. – 10 r.	7 r. – 12 r.	3 r. – 8 r.
ods. 4	5 r. – 12 r.	7 r. – 12 r.	7 r. – 12 r.	x	x
Peňažný trest v Eur (FO)	160 – 331.930	160 – 331.930	160 – 331.930	160 – 331.930	160 – 331.930
Peňažný trest v Eur (PO)	1.500 – 1.600.000	1.500 – 1.600.000	1.500 – 1.600.000	1.500 – 1.600.000	1.500 – 1.600.000

Tabuľka č. 6: Prehľad trestných sadziieb za vybrané trestné činy daňové upravené v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Peňažný trest

Vzhľadom nato, že Federálny zákon č. 26 Spojených štátov amerických pri jednotlivých trestných činoch uvádza tiež výšku peňažného trestu, ktorý je možné uložiť za dané protiprávne konania, analyzovala autorka aj možnosti uloženia tohto druhu trestu v Slovenskej republike.

Podmienkou na uloženie peňažného trestu je v zmysle § 56 ods. 1 Trestného zákona to, že páchatel spáchal úmyselný trestný čin, ktorým získal alebo sa snažil získať majetkový prospech. Pri vybraných trestných činoch daňových podľa § 259, § 276, § 277, § 277a, § 278 Trestného zákona je podmienka úmyselného zavinenia naplnená. Snaha získať alebo získanie majetkového prospechu je skutočnosťou, ktorú musia orgány činné v trestnom konaní dokazovať od prípadu k prípadu. V zásade môžeme prijať názor, že pri trestnom čine skrátenia dane a poistného sa páchatel snaží získať prospech tým, že skráti daň. Páchatel odmieta do štátneho rozpočtu odvádzať zákonom ustanovenú výšku platby a v dôsledku toho sa snaží získať alebo získať prospech. Pri trestnom čine daňového podvodu si páchatel neoprávnene uplatňuje nárok na vrátenie dane z pridanej hodnoty alebo spotrebnej dane s úmyslom zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech. Táto pohnútkou je obligatórnym znakom skutkovej podstaty trestného činu daňového podvodu. S rovnakou pohnútkou koná páchatel trestného činu neodvedenia dane a poistného. Pri trestnom čine skresľovania údajov hospodárskej a obchodnej evidencie podľa § 259 ods. 1 písm. c) Trestného zákona, ktorého objektívnu stránku tvorí uvedenie nepravdivých alebo hrubo skresľujúcich údajov alebo zatajenie povinných údajov možno predpokladať snahu získať majetkový prospech. Jediný trestný čin (z analyzovaných), pri ktorom nemožno aplikovať uloženie peňažného trestu podľa § 56 ods. 1 Trestného zákona je nezaplatenie dane a poistného. I keď absolútne sa jeho využitie vylúčiť nedá.

¹³ Štatistiky Zboju väzenskej a justičnej stráže – november 2018

Podľa § 56 ods. 2 Trestného zákona cit.: „Bez splnenia podmienok uvedených v odseku 1 môže súd peňažný trest uložiť, ak ho ukladá za prečin a vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a možnosť nápravy páchatel'a trest odňatia slobody neukladá“, je možné tento trest uložiť aj bez splnenia vyššie uvedených dvoch podmienok, preto je jeho aplikácia možná aj pri trestnom čine nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 ods. 1 a 2 Trestného zákona. Peňažný trest za tieto trestné činy možno páchatel'ovi fyzickej osobe uložiť vo výške od 160 do 331.930 Eur. Podľa § 15 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb možno právnickej osobe uložiť peňažný trest od 1.500 do 1.600.000 Eur.

Ukladanie peňažného trestu je obmedzené, napríklad peňažný trest súd neuloží, ak by sa tým zmarila možnosť náhrady škody spôsobenej trestným činom a peňažný trest súd neuloží, ak je zrejmé, že ho odsúdený nebude schopný zaplatiť. Pre prípad, že mohol byť výkon peňažného trestu úmyselne zmarený, súd ustanoví náhradný trest odňatia slobody až na päť rokov. Aj pri uložení náhradného trestu existujú určité zákonné obmedzenia.

2. Spojené štáty americké

Federálny zákon č. 26 Spojených štátov amerických („USA“) („**Federálny zákon USA**“) uvádza v 26 hlave (Príjmový zákon), kapitola F (Postup a správa), kapitola 75 (Trestné činy, iné delikty a prepadnutie majetku), podkapitola A (Trestné činy), časť 1 (Všeobecné ustanovenia) trestné činy daňové.

Za trestný čin pokus o skrátenie alebo marenie daní¹⁴ podľa § 7201 Federálneho zákona USA možno uložiť peňažný trest najviac 100.000 dolárov (500.000 dolárov v prípade spoločnosti), alebo trest odňatia slobody na nie viac ako 5 rokov, alebo oboje, spolu s trovami vynaloženými na trestné stíhanie. Trestný čin podľa § 7201 Federálneho zákona USA je zločinom. Skutková podstata znie, cit.: „Každá osoba, ktorá sa úmyselne pokúša akýmkoľvek spôsobom skrátiť alebo zmariť určenie akejkoľvek dane uloženej touto časťou (zákona) alebo jej platbu, je vinná zo spáchania zločinu.“¹⁵

Trestný čin úmyselného nevybratia alebo nezaplatenia dane¹⁶ podľa § 7202 Federálneho zákona USA znie cit.: „Každá osoba, ktorá je podľa tejto časti (zákona) povinná vyberať, účtovať alebo platiť akúkoľvek daň uloženú touto časťou (zákona) a ktorá úmyselne nevyberie alebo pravdivo neúčtuje a nezplatí takúto daň, je vinná zo spáchania zločinu.“ Za tento trestný čin možno uložiť peňažný trest najviac 10.000 dolárov alebo trest odňatia slobody na nie viac ako 5 rokov alebo oboje spolu s trovami vynaloženými na trestné stíhanie. Trestný čin podľa § 7202 Federálneho zákona USA je zločinom.

Podľa § 7203¹⁷ Federálneho zákona USA za trestný čin s názvom úmyselné nepodanie daňového priznania, informácií o dodávke alebo nezaplatenie dane možno uložiť peňažný trest, ktorý nepresiahne 25.000 dolárov (100.000 dolárov v prípade spoločnosti), alebo trest odňatia slobody na najviac jeden rok alebo oboje spolu s trovami vynaloženými na trestné stíhanie. § 7203 Federálneho zákona USA znie cit.: „Každá osoba, ktorá je povinná podľa tejto časti (zákona) zaplatiť akúkoľvek odhadovanú daň alebo daň, alebo ktorá je podľa tejto časti (zákona) alebo podľa predpisov prijatých na jeho základe povinná podať daňové priznanie, viesť záznamy alebo poskytnúť akékoľvek informácie, ktorá úmyselne nezplatí takúto odhadovanú daň alebo daň, nepodá daňové priznanie, nevedie takéto záznamy alebo neposkytne takéto informácie v čase požadovanom zákonom alebo iným právnym predpisom, je vinná zo spáchania prečinu.“ Prvá časť § 7203 Federálneho zákona USA je prečinom, druhá časť je zločinom. Druhá časť tohto ustanovenia sa týka transakcií v hotovosti prevyšujúcich 10.000 dolárov¹⁸ kedy možno uložiť peňažný trest, ktorý nepresiahne 25.000 dolárov (100.000 dolárov v prípade spoločnosti), alebo trest odňatia slobody na najviac 5 rokov alebo oboje spolu s trovami vynaloženými na trestné stíhanie. § 7203 Federálneho zákona USA v druhej časti

¹⁴ „Attempt to evade or defeat tax“

¹⁵ Tax crimes handbook, Office of Chief Counsel Criminal Tax Division 2009, dostupné online https://www.irs.gov/pub/irs-utl/tax_crimes_handbook.pdf

¹⁶ „Willful failure to collect or pay over tax“

¹⁷ „Willful failure to file return, supply information, or pay tax“

¹⁸ § 6050I. Federálneho zákona USA Returns relating to cash received in trade or business, etc., dostupné online: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/26/6050I>

uvádza, že v prípade úmyselného porušenia ktoréhokoľvek ustanovenia § 6050I (hotovostné transakcie prevyšujúce 10.000 dolárov) páchatel' spáchal zločin a preto namiesto 1 roka možno uložiť trest odňatia slobody až na 5 rokov.

Podľa § 7206¹⁹ Federálneho zákona USA s názvom podvod a nepravdivé vyhlásenia možno uložiť peňažný trest najviac 100.000 dolárov (500.000 dolárov v prípade spoločnosti), alebo trest odňatia slobody nie viac ako 3 roky, alebo oboje, spolu s trovami vynaloženými na trestné stíhanie.

Podľa § 7207²⁰ Federálneho zákona USA sa trestného činu podvodných výnosov, výkazov alebo iných dokumentov dopustí každá osoba, ktorá úmyselne doručí alebo predloží ministerstvu financií akúkoľvek listinu, daňové priznanie, vyúčtovanie, vyhlásenie alebo iný dokument, o ktorom vie, že je podvodný alebo nepravdivý, pokiaľ sa týka akejkoľvek podstatnej skutočnosti. Za tento trestný čin možno uložiť peňažný trest najviac 10.000 dolárov (50.000 dolárov v prípade spoločnosti) alebo trest odňatia slobody nie viac ako 1 rok alebo oboje. Podľa toho istého ustanovenia § 7207 druhá veta Federálneho zákona USA možno uložiť peňažný trest najviac 10.000 dolárov (50.000 dolárov v prípade spoločnosti) alebo trest odňatia slobody nie viac ako 1 rok alebo oboje. Táto druhá veta sa vzťahuje na osobitné ustanovenia zákona o príjmoch²¹.

Za trestný čin nepravdivého vyhlásenia kupujúcich alebo nájomcov týkajúce sa dane podľa § 7211²² Federálneho zákona USA v súvislosti s predajom alebo prenájmom akéhokoľvek predmetu možno uložiť peňažný trest do 1.000 dolárov alebo trest odňatia slobody na jeden rok alebo oboje. Tento trestný čin je prečinom.

	§ 7201	§ 7202	§ 7203	§ 7206	§ 7207	§ 7211
Trest odňatia slobody	do 5 rokov	do 5 rokov	do 1 / 5 roku(ov)	do 3 rokov	do 1 roku	do 1 roku
Peňažný trest v dolároch (FO)	do 100.000	do 10.000	do 25.000	do 100.000	do 10.000	do 1.000
Peňažný trest v dolároch (PO)	do 500.000	x	do 100.000	do 500.000	do 50.000	x

Tabuľka č. 7: Prehľad sankcií za vybrané trestné činy daňové na federálnej úrovni USA.

Štát Illinois

Trestné činy daňové (aj tie súvisiace s daňou z predaja, tzv. *sales tax*) v štáte Illinois sú upravené v zákone 35 ILCS 120/13 článku 13 pod názvom trestné sankcie.²³ Z týchto trestných činov vybrala autorka zopár relevantných, ktoré sa nevzťahujú vyslovene na špecifické druhy daní ako napríklad na daň z nehnuteľnosti alebo daň z motorového oleja. Trestný zákon štátu Illinois 720 ILCS 5/ neupravuje trestné činy spojené s daňami.

V štáte Illinois možno uložiť za zločiny kategórie 1 trest odňatia slobody do 15 rokov a/ alebo peňažný trest do výšky až 25.000 dolárov. Za zločiny kategórie 2 trest odňatia slobody do 7 rokov a/

¹⁹ "Fraud and false statements"

²⁰ "Fraudulent returns, statements, or other documents"

²¹ „Akákoľvek osoba povinná podľa § 6047 písm. b), § 6104 písm. d) alebo § 527 písm. i) alebo j) Federálneho zákona USA poskytnúť akúkoľvek informáciu ministerstvu financií alebo akákoľvek osoba, ktorá úmyselne poskytne ministerstvu financií alebo takejto obdobnej osobe informácie, o ktorých vie, že sú podvodné alebo nepravdivé, pokiaľ ide o akúkoľvek podstatnú skutočnosť, sa potrestá [...]“

²² "False statements to purchasers or lessees relating to tax"

²³Zákon 35 ILCS 120/13 štátu Illinois, dostupné online: <http://www.ilga.gov/legislation/ilcs/ilcs3.asp?ActID=582&ChapAct=35%2%A0ILCS%2%A0120/&ChapterID=8&ChapterName=REVENUE&ActName=Retailers%27%2BOccupation%2BTax%2BAct>.

alebo peňažný trest do výšky až 25.000 dolárov. Za zločiny kategórie 3 trest odňatia slobody do 5 rokov a/ alebo peňažný trest do výšky až 25.000 dolárov. Za zločiny kategórie 4 trest odňatia slobody do 3 rokov a/ alebo peňažný trest do výšky až 25.000 dolárov.

	zločin kategórie 1	zločin kategórie 2	zločin kategórie 3	zločin kategórie 4
Trest odňatia slobody	do 15 rokov	do 7 rokov	do 5 rokov	do 3 rokov
Peňažný trest v dolároch	do 25.000	do 25.000	do 25.000	do 25.000

Tabuľka č. 8: Prehľad sankcií za zločiny v štáte Illinois.

Neodvedenie dane, ktorej výška neprevyšuje 300 dolárov je zločin kategórie 4 podľa článku 13 písm. a) zákona 35 ILCS 120/13 štátu Illinois. Táto skutková podstata trestného činu v zmysle zákona 35 ILCS 120/13 znie cit.: „Osoba, ktorá prijme peniaze od daňového subjektu ako zástupca daňového subjektu, ktoré sú splatné Oddeleniu príjmov podľa tohto zákona so zámerom odvieť ich Oddeleniu príjmov ale kto neodvedie takúto platbu Oddeleniu príjmov keď je splatná a jej výška neprevyšuje 300 dolárov, spácha zločin 4 kategórie.“²⁴ Za tento trestný čin možno uložiť trest odňatia slobody do 3 rokov a/ alebo peňažný trest do výšky až 25.000 dolárov. Autorka považuje podmienku na vyvodenie trestnej zodpovednosti - výšku platby, ktorá neprevyšuje 300 dolárov (t.j. do 300 dolárov) za veľmi prísnu. Naviac ak slovenská právna úprava, podľa ktorej pri niektorých trestných činoch postačuje na vyvodenie trestnej zodpovednosti malý rozsah (rozsah prevyšujúci 266 Eur), napríklad pri trestnom čine skrátenia dane a poistného a neodvedenia dane a poistného, je kritizovaná pre svoju nízku hranicu požadovanú na vyvodenie trestnej zodpovednosti.

Trestného činu daňového podvodu na dani z predaja podľa článku 13 písm. b) zákona 35 ILCS 120/13 tzv. *sales tax evasion* sa osoba dopustí, ak sa vedome akýmkoľvek spôsobom pokúsi obísť alebo neodvieť daň, ktorá bola uložená jej alebo inej osobe, alebo platbu takejto dane, a dopúšťa sa súhlasného konania, ktoré podporuje takýto daňový únik. Na účely tohto oddielu zákona 35 ILCS 120/13 sa „súhlasným konaním podporujúcim daňový únik“ rozumie konanie zamerané úplne alebo čiastočne na i) utajenie, skreslenie, falšovanie alebo manipuláciu s akoukoľvek podstatnou skutočnosťou alebo ii) neoprávnené zasahovanie alebo zničenie dokumentov alebo materiálov týkajúcich sa daňovej povinnosti osoby podľa tohto zákona. Dve alebo viac podvodných konaní na dani z predaja, tzv. *sales tax evasion* môže byť posudzované ako jeden bod obžaloby a výška daňovej straty sa môže počítať na účely stanovenia výšky dane, ktorej sa páchatel pokúšal vyhnúť alebo sa jej vyhol, a čas medzi prvým a posledným konaním možno považovať za čas spáchania trestného činu.

Podľa článku 13 ods. 1 písm. b) zákona 35 ILCS 120/13 (daňový podvod na dani z predaja), ak je výška dane, ktorej určeniu alebo zaplateniu sa pokúša páchatel vyhnúť alebo sa páchatel vyhol nižšia ako 500 dolárov môže byť uznaný vinným zo zločinu kategórie 4. Takejto osobe možno uložiť trest odňatia slobody do 3 rokov a/ alebo peňažný trest do výšky až 25.000 dolárov. Podľa odseku 2, ak je výška dane, ktorej určeniu alebo zaplateniu sa pokúša páchatel vyhnúť alebo sa páchatel vyhol viac ako 500 dolárov ale menej ako 10.000 dolárov, môže byť uznaný vinným zo zločinu kategórie 3. Podľa odseku 3, ak je výška dane, ktorej určeniu alebo zaplateniu sa páchatel pokúša vyhnúť alebo sa vyhol viac ako 10.000 dolárov ale menej ako 100.000 dolárov môže byť uznaný vinným zo zločinu kategórie 2. Podľa odseku 4 ak je výška dane, ktorej určeniu alebo zaplateniu sa páchatel pokúša vyhnúť alebo sa vyhol viac ako 100.000 dolárov môže byť uznaný vinným zo zločinu kategórie 1.

Podľa článku 13 písm. c) zákona 35 ILCS 120/13 možno začať trestné stíhanie do 5 rokov od dokonania trestného činu uvedeného v tomto článku.²⁵ V tomto ustanovení je upravený zánik trestnosti premlčaním.

²⁴ Pôvodné anglické znenie relevantných častí zákona 35 ILCS 120/13 tvorí prílohu 1 tohto článku

²⁵ „A prosecution for any act in violation of this Section may be commenced at any time within 5 years of the commission of that act.“

Záver

Z porovnania trestných sadziieb upravených v Trestnom zákone Slovenskej republiky, Federálnom zákone č. 26 Spojených štátov amerických a zákone 35 ILCS 120/13 štátu Illinois vyplýva, že i napriek skutočnosti, že sú Spojené štáty americké a Slovenská republika ohľadom ekonomiky, politiky, fungovania štátneho aparátu a štruktúry kriminality markantne rozdielne má Slovenská republika prísnejšie peňažné sankcie pokiaľ ide o vybrané trestné činy daňové. Výšky trestu odňatia slobody sú porovnateľné.

Podľa zákona 35 ILCS 120/13 štátu Illinois možno uložiť v základnej skutkovej podstate trestného činu neodvedenia dane trest odňatia slobody do 3 rokov. Najprísnejšia trestná sadzba, ktorú možno páchatelovi uložiť je trest odňatia slobody do 15 rokov (za trestný čin daňového podvodu na dani z predaja v kvalifikovanej skutkovej podstate). Podľa Federálneho zákona USA možno uložiť za trestné činy daňové trest odňatia slobody najviac do 5 rokov, za najmenej závažné konania trest odňatia slobody do 1 roka. Podľa Trestného zákona Slovenskej republiky možno za vybrané trestné činy daňové v základnej skutkovej podstate uložiť trest odňatia slobody až na 5 rokov, za menej závažné konania trest odňatia slobody do 3 rokov. V kvalifikovanej skutkovej podstate najviac na 12 rokov.

Pokiaľ sa zameriame na peňažný trest, podľa zákona 35 ILCS 120/13 štátu Illinois možno uložiť peňažný trest najviac do výšky 25.000 dolárov fyzickej osobe. Podľa Federálneho zákona USA možno uložiť buď peňažný trest do 10.000 dolárov alebo až do 100.000 dolárov fyzickej osobe. Rozdiely vo výške peňažného trestu pri rôznych trestných činoch sú veľmi veľké. Podľa Federálneho zákona USA možno uložiť právnickej osobe peňažnú sankciu až do výšky 500.000 dolárov za vybrané trestné činy daňové. Vzhľadom na zameranie ekonomiky, ekonomický rozvoj USA a konzumný charakter spoločnosti autorka predpokladala, že výšky peňažných sankcií v USA budú oveľa vyššie ako v Slovenskej republike, no opak je pravdou. V Slovenskej republike možno uložiť peňažný trest fyzickej osobe až do výšky 331.930 Eur. Právnickej osobe až do výšky 1.600.000 Eur za vybrané trestné činy daňové.

Peňažný trest	Illinois	USA	Slovenská republika
fyzická osoba	do 25.000 dolárov	do 100.000 dolárov	do 331.930 Eur
právnická osoba	x	do 500.000 dolárov	do 1.600.000 Eur

Tabuľka č. 9: Najvyššie možné peňažné tresty v štáte Illinois, USA a v Slovenskej republike.

Ak porovnáme výšku peňažných trestov, ktoré je možné uložiť za trestné činy daňové v USA a na Slovensku, sú tieto výrazne vyššie v Slovenskej republike. U časti akademikov/ odborníkov pretrváva názor, že v Trestnom zákone sú pri niektorých trestných činoch uvedené hyperbolické sankcie. Uvedené porovnanie čiastočne potvrdzuje názor týchto odborníkov. Pravdou je, že v Spojených štátoch amerických je daňová kriminalita nižšia ako napríklad násilná kriminalita, čo je spojené s gangami, veľkou migráciou, rozdielnosťou obyvateľstva, vysokou mierou diskriminácie a aj rozdielmi medzi bohatými a chudobnými, drogovými kartelmi a podobnými skutočnosťami. Pre ilustráciu pripájame štatistiky o počte ľudí zavraždených použitím zbrane za rok 2019 v Chicagu, najväčšom meste štátu Illinois. Za rok 2019 bol počet vražd 516, z toho s použitím zbrane bolo zavraždených až 461 ľudí. Za rok 2019 bolo výstrelom zbrane zranených až 2293 ľudí. V jeden víkend v júni 2019 v rámci hraníc mesta Chicago bolo zastrelených 5 ľudí a celkovo bolo postrelených 56 ľudí.²⁶ Polícia Chicago odhadovala vraždy za rok 2018 na 561, v roku 2017 bol počet vražd odhadovaný na 661.²⁷ Zrejme, keďže daňová kriminalita nie je taká rozšírená v USA, môžu byť v kódexoch upravené i nižšie sankcie.

²⁶ Chicago Sun Times, 56 shot — 5 fatally — in Chicago over weekend, dostupné online: <https://chicago.suntimes.com/crime/2019/6/29/19797828/chicago-weekend-gun-violence-june-28-july-1-shootings-56-shot-4-killed>

²⁷ Fox News Channel, Chicago reduces murder rate in 2018 but level still outstrips LA and NY combined, dostupné online: <https://www.foxnews.com/us/chicago-reduces-murder-rate-in-2018-but-level-still-outstrips-la-and-ny-combined>

Na federálnej úrovni je priamo v texte skutkovej podstaty trestného činu zahrnutá aj trestná zodpovednosť právnických osôb, ktorá je demonštrovaná vyjadrením akú sankciu možno za naplnenie danej skutkovej podstaty uložiť obchodnej spoločnosti. Pri niektorých skutkových podstatách nie je uvedený takýto odkaz na právnické osoby a teda voči nim nemožno za daný trestný čin vyvodiť trestnú zodpovednosť. V dvoch vybraných trestných činoch zákona štátu Illinois takéto odkazy na trestnú zodpovednosť právnických osôb absentujú. Autorka má zato, že Slovenská republika by sa mohla vo veci výšky peňažných sankcií inšpirovať právnou úpravou Spojených štátov amerických, najmä ak slovenské trestné právo hmotné pozná aj inštitút trestu prepadnutia majetku (aj v obligatórnej forme).

Zdroje:

1. BURDA E., ČENTĚŠ J., KOLESÁR J., ZÁHORA J. a kol.: Trestný zákon, osobitná časť, Komentár – II diel, C.H.Beck 2011, 1. vydanie, ISBN 978-80-7400-394-3
2. ČENTĚŠ J., ŠANTA J.: *Korupcia a daňové trestné činy*, In: *Právne a ekonomické aspekty korupcie*, Andrej Beleš, Lukáš Turay, Natália Hangáčová, Tomáš Strémy (ed.), ISBN: 978-80-571-0141-3
3. ŠIMONOVÁ J.: *Daňové úniky v Slovenskej republike*, Wolters Kluwer, 2017, ISBN: 978-80-8168-603-0
4. Zákon 35 ILCS 120/13 štátu Illinois, dostupné online: <http://www.ilga.gov/legislation/ilcs/ilcs3.asp?ActID=582&ChapAct=35%C2%A0ILCS%C2%A0120/&ChapterID=8&ChapterName=REVENUE&ActName=Retailers%27%2BOccupation%2BTax%2BAct>
5. Federálny zákon č. 26 Spojených štátov amerických, dostupné online: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/26/subtitle-F/chapter-75/subchapter-A/part-I>
6. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
7. Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb
8. Zákon 720 ILCS 5/ Trestný zákon štátu Illinois, dostupné online: <http://www.ilga.gov/legislation/ilcs/ilcs4.asp?DocName=072000050HArt%2E+17%2C+Subdiv%2E+5&ActID=1876&ChapterID=53&SeqStart=52000000&SeqEnd=53200000>
9. Fox News Channel, Chicago reduces murder rate in 2018 but level still outstrips LA and NY combined, dostupné online: <https://www.foxnews.com/us/chicago-reduces-murder-rate-in-2018-but-level-still-outstrips-la-and-ny-combined>
10. Chicago Sun Times, 56 shot — 5 fatally — in Chicago over weekend, dostupné online: <https://chicago.suntimes.com/crime/2019/6/29/19797828/chicago-weekend-gun-violence-june-28-july-1-shootings-56-shot-4-killed>
11. Tax crimes handbook, Office of Chief Counsel Criminal Tax Division 2009, dostupné online https://www.irs.gov/pub/irs-utl/tax_crimes_handbook.pdf

Kontaktné údaje:

JUDr. Natália Hangáčová

natalia.hangacova@flaw.uniba.sk

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo námestie č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

Príloha 1:

Neodvedenie dane podľa zákona 35 ILCS 120/13 štátu Illinois

„When the amount due is under \$300, any person who accepts money that is due to the Department under this Act from a taxpayer for the purpose of acting as the taxpayer's agent to make the payment to the Department, but who fails to remit such payment to the Department when due is guilty of a Class 4 felony.“

Daňový podvod podľa zákona 35 ILCS 120/13 štátu Illinois

“A person commits the offense of sales tax evasion under this Act when he knowingly attempts in any manner to evade or defeat the tax imposed on him or on any other person, or the payment thereof, and he commits an affirmative act in furtherance of the evasion. For purposes of this Section, an "affirmative act in furtherance of the evasion" means an act designed in whole or in part to (i) conceal, misrepresent, falsify, or manipulate any material fact or (ii) tamper with or destroy documents or materials related to a person's tax liability under this Act. Two or more acts of sales tax evasion may be charged as a single count in any indictment, information, or complaint and the amount of tax deficiency may be aggregated for purposes of determining the amount of tax which is attempted to be or is evaded and the period between the first and last acts may be alleged as the date of the offense. (1) When the amount of tax, the assessment or payment of which is attempted to be or is evaded is less than \$500 a person is guilty of a Class 4 felony.

(2) When the amount of tax, the assessment or payment of which is attempted to be or is evaded is \$500 or more but less than \$10,000, a person is guilty of a Class 3 felony.

(3) When the amount of tax, the assessment or payment of which is attempted to be or is evaded is \$10,000 or more but less than \$100,000, a person is guilty of a Class 2 felony.

(4) When the amount of tax, the assessment or payment of which is attempted to be or is evaded is \$100,000 or more, a person is guilty of a Class 1 felony.”

Pokus o skrátenie alebo marenie daní podľa § 7201 Federálneho zákona USA

“Any person who willfully attempts in any manner to evade or defeat any tax imposed by this title or the payment thereof shall, in addition to other penalties provided by law, be guilty of a felony and, upon conviction thereof, shall be fined not more than \$100,000 (\$500,000 in the case of a corporation), or imprisoned not more than 5 years, or both, together with the costs of prosecution.”

Úmyselné nevybratie alebo nezaplatenie dane podľa § 7202 Federálneho zákona USA

“Any person required under this title to collect, account for, and pay over any tax imposed by this title who willfully fails to collect or truthfully account for and pay over such tax shall, in addition to other penalties provided by law, be guilty of a felony and, upon conviction thereof, shall be fined not more than \$10,000, or imprisoned not more than 5 years, or both, together with the costs of prosecution.”

Úmyselné nepodanie daňového priznania, informácií o dodávke alebo nezaplatenie dane podľa § 7203 Federálneho zákona USA

Any person required under this title to pay any estimated tax or tax, or required by this title or by regulations made under authority thereof to make a return, keep any records, or supply any information, who willfully fails to pay such estimated tax or tax, make such return, keep such records, or supply such information, at the time or times required by law or regulations, shall, in addition to other penalties provided by law, be guilty of a misdemeanor and, upon conviction thereof, shall be fined not more than \$25,000 (\$100,000 in the case of a corporation), or imprisoned not more than 1 year, or both, together with the costs of prosecution. In the case of any person with respect to whom there is a failure to pay any estimated tax, this section shall not apply to such person with respect to such failure if there is no addition to tax under section 6654 or 6655 with respect to such failure. In the case of a willful violation of any provision of section 60501, the first sentence of this section shall be applied by substituting “felony” for “misdemeanor” and “5 years” for “1 year”.

Podvod a nepravdivé vyhlásenia podľa § 7206 Federálneho zákona USA

“Any person who—

(1) Declaration under penalties of perjury

Willfully makes and subscribes any return, statement, or other document, which contains or is verified by a written declaration that it is made under the penalties of perjury, and which he does not believe to be true and correct as to every material matter; or

(2) Aid or assistance

Willfully aids or assists in, or procures, counsels, or advises the preparation or presentation under, or in connection with any matter arising under, the internal revenue laws, of a return, affidavit, claim, or other document, which is fraudulent or is false as to any material matter, whether or not such falsity or fraud is with the knowledge or consent of the person authorized or required to present such return, affidavit, claim, or document; or

(3) Fraudulent bonds, permits, and entries

Simulates or falsely or fraudulently executes or signs any bond, permit, entry, or other document required by the provisions of the internal revenue laws, or by any regulation made in pursuance thereof, or procures the same to be falsely or fraudulently executed, or advises, aids in, or connives at such execution thereof; or

(4) Removal or concealment with intent to defraud

Removes, deposits, or conceals, or is concerned in removing, depositing, or concealing, any goods or commodities for or in respect whereof any tax is or shall be imposed, or any property upon which levy is authorized by section 6331, with intent to evade or defeat the assessment or collection of any tax imposed by this title; or

(5) Compromises and closing agreements In connection with any compromise under section 7122, or offer of such compromise, or in connection with any closing agreement under section 7121, or offer to enter into any such agreement, willfully—

(A) Concealment of property

Conceals from any officer or employee of the United States any property belonging to the estate of a taxpayer or other person liable in respect of the tax, or

(B) Withholding, falsifying, and destroying records

Receives, withholds, destroys, mutilates, or falsifies any book, document, or record, or makes any false statement, relating to the estate or financial condition of the taxpayer or other person liable in respect of the tax;

shall be guilty of a felony and, upon conviction thereof, shall be fined not more than \$100,000 (\$500,000 in the case of a corporation), or imprisoned not more than 3 years, or both, together with the costs of prosecution.”

Podvodné výnosy, výkazy alebo iné dokumenty podľa § 7207 Federálneho zákona USA

“Any person who willfully delivers or discloses to the Secretary any list, return, account, statement, or other document, known by him to be fraudulent or to be false as to any material matter, shall be fined not more than \$10,000 (\$50,000 in the case of a corporation), or imprisoned not more than 1 year, or both. Any person required pursuant to section 6047(b), section 6104(d), or subsection (i) or (j) of section 527 to furnish any information to the Secretary or any other person who willfully furnishes to the Secretary or such other person any information known by him to be fraudulent or to be false as to any material matter shall be fined not more than \$10,000 (\$50,000 in the case of a corporation), or imprisoned not more than 1 year, or both.”

Nepравdivé vyhlásenie kupujúcich alebo nájomcov týkajúce sa dane podľa § 7211 Federálneho zákona USA

“Whoever in connection with the sale or lease, or offer for sale or lease, of any article, or for the purpose of making such sale or lease, makes any statement, written or oral -

(1) intended or calculated to lead any person to believe that any part of the price at which such article is sold or leased, or offered for sale or lease, consists of a tax imposed under the authority of the United States, or

(2) ascribing a particular part of such price to a tax imposed under the authority of the United States, knowing that such statement is false or that the tax is not so great as the portion of such price ascribed to such tax, shall be guilty of a misdemeanor and, upon conviction thereof, shall be punished by a fine of not more than \$1,000, or by imprisonment for not more than 1 year, or both.”

MOŽNOSTI UKLÁDANÍ TRESTNÍHO OPATŘENÍ OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ MLÁDEŽI

Eva Brucknerová

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Abstract: The paper deals with the imposition of criminal measures for community service to minors and children under 15 years of age, as both these groups fall under Act No. 218/2003 Coll., on Juvenile Justice. It also analyzes a similar institute of socially beneficial activities as one of the educational measures under the Act on the Judiciary in Youth Matters. The aim of the paper is to analyze the legal regulation and evaluate the possibility of imposing this measure for children under 15 years of age, or to use this "punishment" for committing another illegal act of a child or a juvenile.

Abstrakt: Příspěvek se zabývá problematikou ukládání trestního opatření obecně prospěšných prací mladistvým a dětem mladším 15 let, neboť na obě tyto skupiny dopadá zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Též rozebírá obdobný institut společensky prospěšné činnosti jako jednoho z výchovných opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Cílem příspěvku je analýza právní úpravy a vyhodnocení možnosti ukládání tohoto opatření i pro děti mladší 15 let, případně využití tohoto "trestu" i za spáchání jiného protiprávního jednání dítěte či mladistvého.

Key words: juveniles, criminal measures, community service, educational measures, socially beneficial activities, administrative law.

Klíčové slová: mladiství, trestní opatření, obecně prospěšné práce, výchovná opatření, společensky prospěšná činnost, správní právo.

1 ÚVOD

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), dále jen „ZSM“, vychází z řady obecných principů zakotvených v trestněprávních normách.¹ Ve vztahu k obecnému trestnímu právu je však normou speciální, spolu se zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob². Upravuje odchylně nejen základy trestní odpovědnosti mladistvých, systém opatření jako právních následků jejich trestného jednání, ale též výkon soudnictví nad mladistvými v trestních věcech a některé zásadní odchylky řízení ve věcech mladistvých. Důvodem, proč byl tento zákon přijat, je mimo jiné snaha o zacházení s mladistvými pachateli způsobem, který odpovídá jejich rozumové a mravní vyspělosti a zvláštností jimi páchané trestné činnosti. I z tohoto důvodu došlo k pojmenování trestného činu mladistvých na provinění a místo trestu se mladistvým ukládají opatření, založené na tzv. monistickém přístupu³. Je tomu tak proto, aby nedocházelo k přílišné stigmatizaci mladistvého pachatele. Dále se tu projevují i prvky restorativní justice⁴, tedy přístup nahlížet na provinění jako na konflikt mezi pachatelem a poškozeným. Jedná se o snahu nabídnout mladistvým jinou cestu, po které mohou jít a vypořádat se s následky provinění. Tomuto konceptu odpovídá i pojetí tzv. relativní trestní odpovědnosti mladistvého, kdy mladistvý, pokud dosáhne věku 15 let, je příčetný, ale není dostatečně rozumově a mravně vyspělý, nebude za své jednání trestně odpovědný.

¹ Zmínit je možné např. zásadu zákonnosti, zásadu odpovědnosti za zaviněné jednání pachatele, zásadu rychlosti trestního řízení.

² Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

³ KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část, s. 656.

⁴ ZEHR, H. Úvod do restorativní justice.

VĚTROVEC, V. NEDOROST, L. SOVÁK, Z., ADAMCOVÁ, Z. Zákon o probaci a mediaci – komentář, s. 9.

Nedosáhnutí rozumové a mravní vyspělosti však nebrání uložení opatření, neboť se proti němu mohou užít opatření pro trestně neodpovědné děti dle §93 ZSM. Tato opatření je pak možné uložit i trestně neodpovědným dětem.

Tento příspěvek se bude věnovat pouze trestnímu opatření obecně prospěšných prací a výchovnému opatření společensky prospěšné činnosti ve snaze poukázat na případné nedostatky v právní úpravě a možným kolizím s jinými právními odvětvími a zároveň vytipovat případné využití těchto institutů i pro správní (přestupkové) právo.⁵

2 TRESTNÍ OPATŘENÍ OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH PRACÍ

Obecně prospěšné práce jsou prvním z trestních opatření, které je možné mladistvým uložit za spáchání provinění. Obecné podmínky stanoví zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TZk“). Jedná se o povinnosti mladistvého odpracovat ve svém volném čase práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím atd., přičemž práce nesmí sloužit k výdělečným účelům (§ 62 TZk). Tedy obvykle u mladistvých dochází k zapojení buď obce, nebo školy, v níž mladistvý studuje. Typicky se jedná o pomoc školníkovi při údržbě školy, nebo pomoc na zajištění odmetání sněhu nebo listí na ulicích. Nicméně může se jednat o jinou činnost, nemusí to být jen úklidové práce. Pokud by mladistvý byl odborníkem v IT, je možné, aby vedl bezplatně kroužek pro jiné děti, nebo pomáhal s přípravami plesu, atd.⁶ Výměra tohoto opatření je pro mladistvé 50 až 150 hodin, neboť zákonodárce upravuje pouze horní hranici tohoto trestu a snižuje ji o polovinu.⁷

V souvislosti s častými přeměnami tohoto trestu u dospělých pachatelů zákonodárce zakotvil podmínku, aby soud zpravidla tento druh trestu neuložil, pokud byl tento druh trestu v posledních třech letech přeměněn na trest odnětí svobody (§ 62 odst. 2 TZk). Je tedy zřejmé, že postoj mladistvého by měl být pozitivní, co se týká vykonání tohoto druhu trestu. Proto je nezbytným předpokladem pro uložení tohoto druhu opatření stanovisko mladistvého, nicméně pokud má soud za to, že je toto trestní opatření pro mladistvého vhodné, může uložit i obecně prospěšné práce bez kladného stanoviska mladistvého, a to i v případě, že mu bylo v posledních třech letech přeměněno (s ohledem na věk mladistvého to však nebude zcela obvyklé).

Co je ovšem důležité, soud musí zjistit, zda je místo výkonu obecně prospěšných prací pro mladistvého dostupné, a to zejména v souvislosti s jeho přípravou na budoucí povolání. Nezřídka mladistvý vykonává toto trestní opatření u instituce v místě, kde studuje, nebo v obci, kde bydlí.

Samozřejmě s ohledem na charakter tohoto opatření nesmí dojít k vykonávání prací, které ohrožují mladistvého na zdraví, bezpečnosti, mravním vývoji. S tímto souvisí i zákaz některých prací pro děti a mladistvé, což je v souladu s vyhláškou č 180/2015 ze dne 9. července 2015, kterou se stanoví práce a pracovní místa, které jsou zakázány těhotným ženám, kojícím ženám, matkám do konce devátého měsíce po porodu a mladistvým (dále jen „vyhláška“), a podmínky, za nichž mohou mladiství výjimečně tyto práce konat z důvodu přípravy na povolání (zejména § 5 této vyhlášky). V § 5 odst. 4 vyhlášky je uvedena výjimka, neboť zákaz prací mladistvým zaměstnancům se nevztahuje na práce, při nichž se mladiství zaměstnanci připravují na povolání, pokud jsou vykonávány pod soustavným odborným dozorem a organizací práce nebo jinými opatřeními je zajištěna dostatečná ochrana jejich zdraví. S ohledem na činnosti, které jsou obvykle vykonávány v rámci tohoto druhu trestního opatření, ovšem nebude docházet k porušování této vyhlášky často.⁸

⁵ Tento příspěvek je zpracován v rámci specifického projektu Masarykovy univerzity MUNI/A/1437/2019 „Pronikání trestního práva do ostatních právních odvětví“.

⁶ ŽATECKÁ, E., HRUŠÁKOVÁ, M. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář, s. 78.

⁷ Důvodem, proč ZSM nesnižuje i dolní hranici tohoto trestního opatření je zřejmě s ohledem na to, že ZSM umožňuje uložit mladistvému i výchovné opatření jako výchovnou povinnost ve formě společensky prospěšné činnosti, která je obdobou trestního opatření obecně prospěšných prací a tuto je možné uložit ve výměře až do 60 hodin, o čemž bude pojednáno dále.

⁸ O problematice zákazu nucených prací dětem pod patnáct let bude pojednáno v další části příspěvku.

Samozřejmě i při ukládání opatření obecně prospěšných prací musí být dodrženy všechny základní zásady pro ukládání trestních opatření, zejména tzv. zásada přiměřenosti, nicméně lze konstatovat, že se jedná o méně přísné opatření, které je jednak uvedeno ve výčtu trestních opatření § 24 odst. 1 ZSM jako první, kdy je pravidlo seřazení trestních opatření dle priority ukládání sankcí, taktéž s ohledem na uvedení trestu obecně prospěšných prací až pod trestem odnětí svobody a domácího vězení v § 52 odst. 1 TZk, kde je zase naopak seřazení druhů trestů od nejpřísnějšího druhu trestu k méně přísnému⁹. Byť se samotní pachatelé a někdy i advokáti staví k obecně prospěšným pracím rezervovaně právě s ohledem na to, že pachatel musí vyvinout určitou aktivitu pro společnost na rozdíl od např. odnětí svobody s podmíněným odkladem. Výhodou však je to, že splněním tohoto trestu či trestního opatření dojde ze zákona k zaházení odsouzení, v čemž vidím velkou výhodu, neboť pak nebude mít pachatel záznam ve výpisu z rejstříku trestů, a i pro společnost pachatel vyvine určitou společensky prospěšnou aktivitu, což shledávám právě prospěšným i samotné společnosti.

3 SPOLEČENSKY PROSPĚŠNÁ ČINNOST

3.1 Společensky prospěšná činnost jako výchovné opatření u mladistvých

Společensky prospěšná činnost by měla být činností srovnatelnou s činností v rámci obecně prospěšných prací. Mělo by se jednat též o činnosti zásadně nevýdělečné, které budou spočívat v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací a v obdobných činnostech ve prospěch obcí, státních institucí, obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním, vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností. Výměra této činnosti je o poznání nižší než výměra trestního opatření obecně prospěšných prací, neboť pokud by tato výměra byla vyšší, stíral by se rozdíl mezi uložením výchovné povinnosti a meritorním uložením trestního opatření obecně prospěšných prací, což by porušovalo základní ústavní zásady, že o vině a trestu rozhoduje pouze soud, nikoliv státní zástupce. Zákon přímo stanoví, že uložení společensky prospěšné činnosti nesmí být na překážku školní docházky mladistvého a jeho přípravy na budoucí povolání či přímo již jeho výkonu povolání, a to v rozsahu 4 hodin denně, 18 hodin týdně a maximální výměře 60 hodin celkem. Při jejím ukládání soud rovněž přihlédne ke zdravotní způsobilosti mladistvého. Praktická náplň společensky prospěšné činnosti a obecně prospěšných prací tak sice bude shodná, ale dále se již budou lišit svým účelem (výchovná funkce, osvědčení úmyslu nápravy a lítosti oproti represivnějšímu působení), rozsahem (viz výše) a následky při jejich nevykonání.¹⁰

Výchovnou povinnost společensky prospěšné činnosti je možné uložit samostatně nebo vedle jiného výchovného, ochranného či trestního opatření. Je vhodným doplněním k uloženému trestnímu opatření s uložením zkušební doby, tzn. k podmíněnému odnětí svobody, podmíněnému odnětí svobody s dohledem či peněžitému opatření s podmíněným odkladem výkonu a naopak. Uložení výchovné povinnosti s trestním opatřením se zkušební dobou může zajistit, že mladistvý bude výchovné povinnosti opravdu plnit, neboť pokud by tak nečinil, tak se v rámci zkušební doby neosvědčí, což pro něj bude mít negativní sankční následky. Bez uložení kombinace těchto opatření není na mladistvého obvykle dostatečný tlak, aby výchovné povinnosti opravdu plnil. Tedy v případě, kdy je tato povinnost uložena samostatně, nemá to pro mladistvého tak zásadní následky, pokud společensky prospěšnou činnost nevykoná.

Výchovné povinnosti je rovněž možné uložit mladistvému již v průběhu trestního řízení, a to se souhlasem mladistvého, souhlas je nutný s ohledem na to, že trest jinak může být uložen pouze soudem. Výhodou splnění této výchovné povinnosti ještě v přípravném řízení pak může být samotný výsledek trestního řízení, kdy státní zástupce může trestní stíhání mladistvého zastavit, nebo soud může upustit od uložení trestního opatření.

⁹ Tedy s výjimkou trestu vyhoštění, neboť to uvedeno jako poslední s ohledem na podmínky pro jeho uložení, kdy je nelze uložit např. občanovi ČR.

¹⁰ ŽATECKÁ, E., HRUŠÁKOVÁ, M. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář, s. 59. KRATOCHVÍL, V. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část, s. 689-690.

3.2 Společensky prospěšná činnost jako opatření u dětí mladších 15 let

Dětem do patnácti let, případně trestně neodpovědným mladistvým, je možné za spáchaný čin jinak trestný uložit pouze zákonem vymezených sedm druhů opatření, a to v rámci řízení dle hlavy třetí ZSM. V době přijetí ZSM obsahoval tento pouze tři opatření (dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče a ochrannou výchovu), kdy však praxe následně ukázala, že je třeba jejich výčet rozšířit. První tři opatření jsou totožná s výchovnými opatřeními ukládanými mladistvým - k výchovným povinnostem, k výchovným omezením a k napomenutí s výstrahou - viz výchovná opatření ukládaná mladistvým.¹¹

Uložit dítěti výchovné povinnosti, mezi něž patří právě i vykonání společensky prospěšné činnosti, může pouze soud pro mládež, a to za užití ustanovení upravujících uložení těchto výchovných opatření mladistvým (§ 18 ZSM). Není tak možné, aby tato opatření užil obecný soud ve věci péče o nezletilé, který jinak může rovněž dítěti ukládat výchovná opatření např. podle § 925 zákona č. 89/2012 občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „OZ“) v rámci civilního řízení. Byť všechna opatření ukládaná dítěti se ukládají na neurčitou dobu, tj. do doby, dokud trvá jejich účel, avšak maximálně do dovršení 18. roku věku, (s výjimkou ochranné výchovy, která může být na základě rozhodnutí soudu vydaného před dovršením 18. roku věku dítěte prodloužena až do 19. roku věku, a ochranného léčení, které může trvat i déle, a to až do doby, dokud to vyžaduje jeho účel), tak u vykonání společensky prospěšných činností je zřejmé, že trvá do vykonání určitého počtu hodin, tedy do jeho splnění. Ovšem na rozdíl od obecně prospěšných prací, zde není uvedeno, do jaké maximální doby od jejich nařízení, je nutné je vykonat. S ohledem na to, že uložení opatření dítěti mladšímu patnácti let, případně trestně neodpovědnému mladistvému, má primární úkol, a tím je rychlá a adekvátní reakce na nevhodné jednání dítěte spočívající zejména ve výchovném působení na dítě a předcházení dalšímu páčání protiprávních činů, je zřejmé, že tato doba má být co nejkratší, ovšem zároveň musí být vzato v potaz to, aby jejich výkon nebránil dítěti v přípravě na budoucí povolání, tedy musí být umožněno vykonávání těchto společensky prospěšných prací mimo školní docházku.

O uložení opatření soud rozhoduje rozsudkem. Dítěti je v něm možno uložit současně i více opatření. Zákon nevylučuje kombinaci žádných opatření, avšak některé z nich nebude moci být vykonáváno zároveň s ohledem na jejich povahu a účel. Rovněž je však možné, aby soud pro mládež upustil od uložení opatření, pokud dospěje k názoru, že k dosažení výchovného účelu řízení stačilo projednání činu dítěte státním zástupcem či soudem, což je obdoba upuštění od uložení trestního opatření podle § 11 ZSM. To je však možno pouze za situace, kdy bylo v řízení dostatečně prokázáno, že dítě se činu jinak trestného opravdu dopustilo.

Soud pro mládež bude rozhodovat rozsudkem vždy ohledně uložení opatření, ve všech ostatních věcech pak usnesením.

Co ZSM neřeší a pouze odkazuje na podmínky ukládání opatření mladistvým, potažmo dospělým pachatelům, je právě specifčnost podmínek u dětí. Jak již bylo naznačeno výše, děti se týkají mezinárodní úmluvy o zákazu nucených prací, zákazu otroctví a dětské práce.

Pokud jde o **zákaz nucených prací**, ten stanovují především čl. 9 Listiny¹² a čl. 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹³ (dále jen „Úmluva“), v nichž je zároveň vymezeno, co nelze považovat za nucenou práci. Její pozitivní vymezení se naopak nachází v Úmluvě o nucené nebo povinné práci (Úmluva MOP č. 29), vyhlášené pod č. 506/1990 Sb., pro jejíž účely se podle jejího čl. 2 odst. 1 označuje výrazem „nucená nebo povinná práce“ každá práce nebo služba, která se na kterékoliv osobě vymáhá pod pohrůzkou jakéhokoliv trestu a ke které se řečená osoba nenabídla dobrovolně. Trestem je možné rozumně jakoukoliv újmu, která by se týkala zbavení nebo omezení některého práva či svobody dotyčné osoby, přičemž zákaz se vztahuje jak na orgány veřejné

¹¹ IBIDEM, s. 253.

¹² úst. zák. č. 2/1993 Sb., usnesení Předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD).

¹³ Sdělení č. 209/1992 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

moci, tak i soukromé subjekty. V čl. 2 odst. 2 této Úmluvy jsou však stanoveny výjimky, na které se tento zákaz nevztahuje.¹⁴

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva¹⁵ i Ústavního soudu ČR¹⁶ vyžaduje posouzení tíživosti břemene spočívajícího ve výkonu nucené práce nebo služby pro dotčenou osobu, tj. zda se jedná o zjevnou nespravedlnost, útlak, případně zbytečnou, neodůvodněnou tvrdost či trápení. V souladu s čl. 4 Úmluvy, jakož i právními závěry obsaženými v bodech 33 a 37 rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. listopadu 1983 ve věci stížnosti Van der Musselle proti Belgii č. 8918/80, je tedy třeba posoudit proporcionalitu přijatého opatření. Jde-li totiž o břemeno zanedbatelné či běžné, tedy způsobující povinné osobě nulovou, zanedbatelnou, příp. zcela standardní a běžnou újmu, lze s použitím variace na argument *de minimis* aprobovat i práci, která by jinak všechny ostatní znaky zakázané nucené práce naplňovala. Pokud by se však naopak jednalo o břemeno mimořádně tíživé a nesnesitelné, může tím být zpochybněna dobrovolnost převzetí povinnosti takovou práci vykonávat.

Tedy je zřejmé, že v případech trestu uloženého soudem se nejedná o nucenou práci. Proto v případech, kdy je tento druh opatření ukládán již v přípravném řízení státním zástupcem, je nutný souhlas mladistvého a tento souhlas může mladistvý kdykoliv odvolat s tím, že následky případného nevykonání mu nemohou být brány k tíži. Naopak úspěšné vykonání těchto prací je obvykle pozitivně hodnoceno a může ovlivnit další průběh trestního řízení.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, v § 34 výslovně zakazuje závislou práci nezletilých mladších než 15 let nebo mladistvých, kteří neukončili povinnou školní docházku. Děti ve věku do 15 let mohou vykonávat pouze umělecké, kulturní, sportovní a reklamní činnosti po předchozím povolení správního úřadu (úřadu práce) a za ochranných podmínek uvedených v zákoně a v povolení. O tomto povolení vydává úřad práce rozhodnutí, a to na základě písemné žádosti osoby odpovědné za výchovu dítěte. Povolení se nevyžaduje k činnosti zájmové v uvedených oblastech, pokud nepůjde o výkon činnosti za odměnu. Což jistě vykonávání společensky prospěšných prací za odměnu není (jedná se právě o bezúplatnou činnost) a navíc je upraveno speciálním zákonem, ZSM. Byť by v jistých aspektech mohlo být považováno za závislou činnost a je primárně určeno pro děti mladší 15 let, na něž se zákaz prací vztahuje. Je třeba si však uvědomit, proč bylo toto opatření dítěti uloženo, a to za předchozí protiprávní činností a jedná se tak o jeho nápravu vůči společnosti v duchu idejí restorativní justice.

4 STATISTICKÉ ÚDAJE

Pro ilustraci využívání trestu obecně prospěšných prací, trestního opatření obecně prospěšných prací a výchovných povinností (bohužel jsem nenalezla údaje pouze ke společensky prospěšné činnosti, ale jsou statisticky uváděny všechny, tedy nejen společensky prospěšná činnost, ale i např. povinnost bydlet s rodičem či nahradit škodu způsobenou proviněním dle § 18 ZSM) jsem využila statistické údaje Probační a mediační služby ČR¹⁷, z nichž je zřejmé, že obecně prospěšné práce jsou v České republice využívány a jistě jejich počtu přispěje i možnost využití elektronických náramků.

¹⁴ Za „nucenou nebo povinnou práci“ se pro účely tohoto článku nepovažuje:

- a) práce běžně požadovaná při výkonu trestu uloženého podle článku 5 této Úmluvy, nebo v době podmíněného propuštění z tohoto trestu;
- b) služba vojenského charakteru nebo v případě osob, které odmítají vojenskou službu z důvodů svědomí v zemích, kde je takové odmítnutí vojenské služby uznáváno, jiná služba vyžadovaná místo povinné vojenské služby;
- c) služba vyžadovaná v případě nouze nebo pohromy, která ohrožuje život nebo blaho společenství;
- d) práce nebo služba, která tvoří součást běžných občanských povinností.

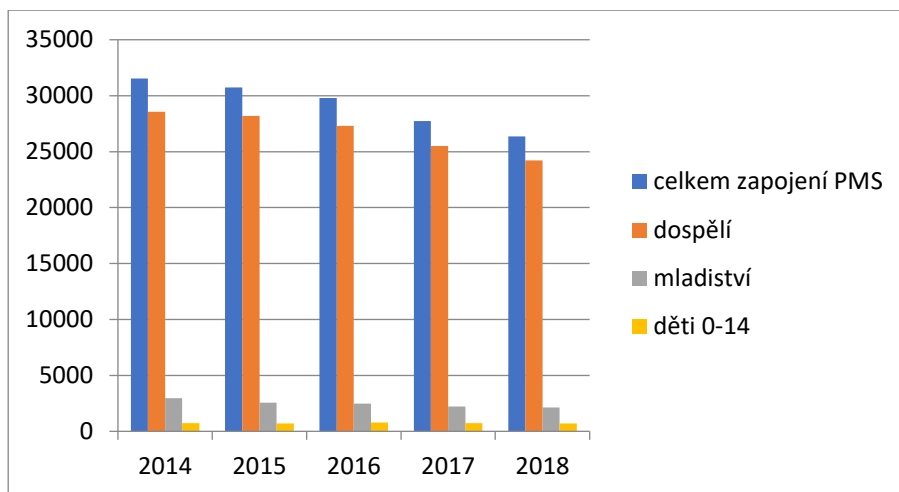
¹⁵ Rozhodnutí ze dne 14. září 2010 ve věci stížnosti Steindel proti Německu č. 29878/07, rozhodnutí ze dne 28. června 2011 ve věci stížnosti Bucha proti Slovensku č. 43259/07, rozhodnutí ze dne 28. června 2011 ve věci stížnosti Mihaľ proti Slovensku č. 23360/08 a č. 31303/08.

¹⁶ Stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 21. května 1996 sp. zn. Pl. ÚS-st. 1/96 (ST 1/9 SbNU 471) a stanovisko pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ze dne 27. 11. 2012 vydané pod č. 437/2012 Sb. (N 195/67 SbNU 333).

¹⁷ Dostupné z <https://www.pmscr.cz/statistiky-2/> citováno dne 28. 2. 2020.

	2014	2015	2016	2017	2018
dospělí	28565	28177	27308	25505	24223
mladiství	2961	2559	2479	2214	2139
děti 0-14	746	709	795	742	709

Tabuľka 1: Počty prípadů zapojení Probační a mediační služby ČR v letech 2014 - 2018

Graf 1: Počet případů zapojení PMS 2014 - 2018

Z výše uvedeného grafu je zřejmé, že počet případů, kdy je zapojena PMS, pomalu klesá, přičemž případů mladistvých je méně jak 10% a dětí mladších 15 let kolem 3%. Samozřejmě tuto statistiku nelze ztotožňovat s počtem případů, které projednává policie, ale jen nám ukazuje v kolika případech a u jakých pachatelů se zapojuje Probační a mediační služba. Na druhou stranu u dětí a mladistvých je její účast v trestním řízení v podstatě povinná s ohledem na zásadu spolupráce s orgánem sociálně právní ochrany dětí a Probační a mediační službou (§36 ZSM), takže tyto případy by měly odpovídat realitě. A i počet těchto případů je oproti roku 2008, kdy probíhal výzkum ukládání výchovných opatření mladistvým, již v přípravném řízení vyšší.¹⁸

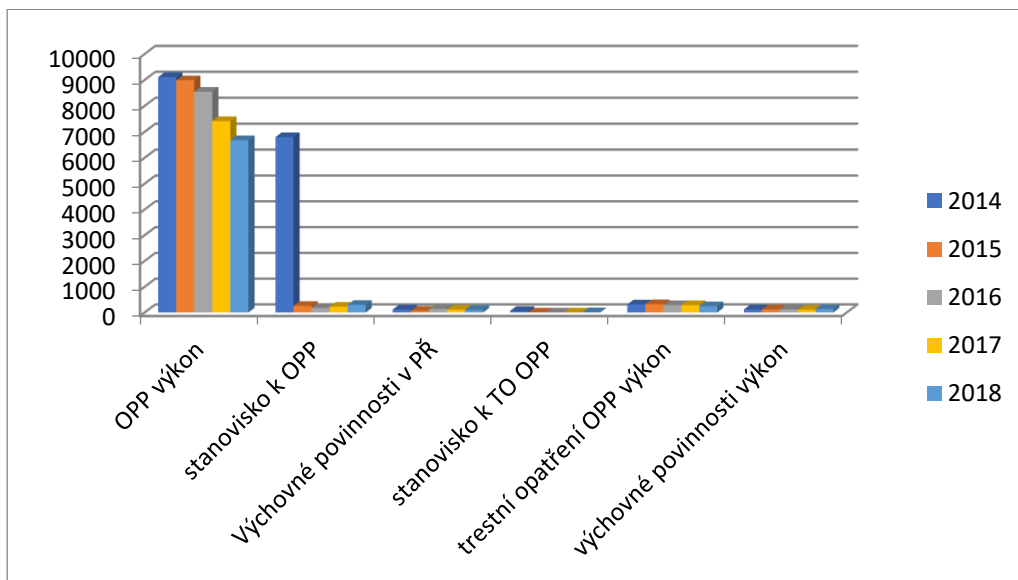
Následující tabuľka a graf nám pak dávají ukázkou toho, v kolika případech si orgány činné v trestním řízení vyžádaly stanovisko PMS k obecně prospěšným pracím či trestnímu opatření obecně prospěšných prací, kolik jich bylo reálně vykonáváno a i též statistika výchovných povinností v přípravném řízení (v tabuľce „PŘ“) a v řízení vykonávacím („výkon“).

	2014	2015	2016	2017	2018
OPP výkon	9111	8985	8549	7414	6677
stanovisko k OPP	6796	259	178	227	297
Výchovné povinnosti v PŘ	119	73	136	110	101
stanovisko k TO OPP	63	5	1	2	11

¹⁸ ŠČERBA, F. Restorativní přístup při řešení trestních věcí mladistvých v České republice. In Restorativna justicia a alternativně tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, s. 32.

trestní opatření OPP výkon	315	322	289	285	247
výchovné povinnosti výkon	122	118	124	105	131

Tabuľka 2: Statistika ukládání OPP a SPČ 2014 - 2018

Graf 1: Počet případů využití stanoviska PMS k uložení OPP, reálný výkon OPP a využití výchovných povinností v přípravném i vykonávacím řízení v jednotlivých letech 2014 – 2018

Ze statistických údajů je zajímavé to, že byť si stanovisko PMS v posledních čtyřech letech (oproti roku 2014) vyžadává minimum orgánů činných v trestním řízení, jejich počet uložení je v případě dospělých pachatelů v řádech tisíců, u mladistvých či dětí mladších 15 let, kdy se ovšem v grafu a tabulkách objevují všechny výchovné povinnosti, jen několik desítek případů ročně.

5 ZÁVĚR A NÁMĚTY DE LEGE FERENDA

Problematicke ukládání trestního opatření obecně prospěšných prací či výchovného opatření společensky prospěšné činnosti by mohlo být věnováno více pozornosti právě s ohledem na možný dopad na závazky, které Česká republika má, a výslovně uvést případná omezení či specifika pro děti trestně neodpovědné. Bylo by vhodné doplnit právě v hlavě třetí ZSM speciální podmínky pro výkon tohoto výchovného opatření společensky prospěšné činnosti. Tento příspěvek má poskytnout případné náměty a prostor pro diskuzi k některým aspektům, jež bývají opomíjeny.

S ohledem na to, že i v přípravném řízení může uložit státní zástupce mladistvému obecně prospěšné práce a podíváme-li se na statistiku, tak vidíme, že se obecně prospěšné práce v posledních pěti letech ukládají často (být je tu vidět jistou klesající tendenci), je na zvážení, zda by tento druh sankce nebylo možné zavést i pro případná jiná řízení, konkrétně např. přestupkové řízení. Vždyť zde je obvyklou sankcí pokuta, která bývá velmi často nevymahatelná, neboť je ukládána i těm, kteří nemají na její zaplacení¹⁹.

Závěrem lze konstatovat, že právní úprava trestu obecně prospěšných prací je v České republice poměrně zdařilá, lze ji uplatnit i na mladistvé pachatele, čemuž odpovídá i statistika

¹⁹ Oproti trestnímu řízení, kdy počet uložených peněžitých trestů dospělým, stejně jako peněžitého trestního opatření mladistvým je mizivé právě s ohledem na zákonnou podmínku, že uložení peněžitého trestu není možné v případě, kdy by byl nedobytný (§ 68 odst. 6 TZk).

posledních let. Již v přípravném řízení je možné uložit společensky prospěšnou činnost a reagovat velmi rychle na protiprávní jednání mladistvého, stejně jako v případě trestně neodpovědných pachatelů, a tak dosáhnout účelu samotného trestního práva, stejně jako účelu opatření ukládaných mládeži.

Použitá literatura:

KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 922 s. ISBN 978-80-7179-082-2.

STRĚMY, T.: (ed.) Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: LEGES, 2015, s. 376. ISBN 978-80-7502-104-5.

VĚTROVEC, V. NEDOROST, L. SOVÁK, Z., ADAMCOVÁ, Z.: Zákon o probaci a mediaci – komentář. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 120 s. ISBN 80-86432-32-7.

ZEHR, H.: Úvod do restoratívni justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

ŽATECKÁ, E., HRUŠÁKOVÁ, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015. 312 s. ISBN 978-80-7478-848-2.

<https://www.pmscr.cz/statistiky-2/> citováno dne 28. 2. 2020

rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 14. září 2010 ve věci stížnosti Steindel proti Německu č. 29878/07

rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 23. listopadu 1983 ve věci stížnosti Van der Mussele proti Belgii č. 8918/80

rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. června 2011 ve věci stížnosti Bucha proti Slovensku č. 43259/07

rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. června 2011 ve věci stížností Mihal proti Slovensku č. 23360/08 a č. 31303/08

stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 21. května 1996 sp. zn. Pl. ÚS-st. 1/96

stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 1/12

Sdělení č. 209/1992 Sb. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících

Úmluva o nucené nebo povinné práci (Úmluva MOP č. 29), vyhlášená pod č. 506/1990 Sb.

úst. zák. č. 2/1993 Sb., usnesení Předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod

Vyhláška č. 180/2015 ze dne 9. července 2015, kterou se stanoví práce a pracovní místa, které jsou zakázány těhotným ženám, kojícím ženám, matkám do konce devátého měsíce po porodu a mladistvým

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Kontaktné údaje:

JUDr. Eva Brucknerová, Ph.D.

eva.brucknerova@law.muni.cz

Masarykova univerzita

Právnická fakulta

Veveří 70

611 80 Brno

Česká republika

TREST ZÁKAZU ČINNOSTI – VYBRANÉ PROBLÉMY JEHO UKLADANIA A VÝKONU¹

Eva Szabová

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Abstract: In connection with the punishment of a ban on activity, a relatively large number of controversial issues are constantly emerging in the application practice, causing considerable fragmentation of opinion among the professional public. This punishment is, by default, inflicted in relation to offenses committed by the perpetrators under the influence of an addictive substance, so in another words in connection with the offense of threatening under the influence of an addictive substance pursuant to § 289 of the Criminal Code. In connection with this punishment, however, crime of a different nature also deserves attention, namely criminal offences that are committed on the basis of decisions taken by members of statutory bodies of companies. For this reason, the paper will focus its attention both on the analysis of the most important controversial issues occurring in the context of the offense under the influence of an addictive substance according to § 289 of the Criminal Code as well as issues that can be identified in the monitored area in the context of crime committed by members of collective bodies of companies

Abstrakt: V súvislosti s trestom zákazu činnosti sa v aplikačnej praxi objavuje neustále pomerne značné množstvo sporných otázok vyvolávajúcich v kruhoch odbornej verejnosti značnú názorovú roztrieštenosť. Trest zákazu činnosti je pritom štandardne skloňovaný v súvislosti s trestnými činmi, ktorých sa páchatelia dopúšťajú pod vplyvom návykovej látky, t. j. v súvislosti s trestným činom ohrozovania pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ. V súvislosti s týmto trestom si však pozornosť zasluhuje aj trestná činnosť iného charakteru, a to konkrétne trestá činnosť, ku ktorej páchaniu dochádza na podklade realizácie rozhodnutí členov štatutárnych orgánov obchodných spoločností. Z uvedeného dôvodu zameria príspevok svoju pozornosť tak na analýzu najvýznamnejších sporných otázok vyskytujúcich sa v kontexte trestného činu ohrozovania pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ, ako aj otázok, ktoré možno v sledovanej oblasti identifikovať v kontexte trestnej činnosti páchanej členmi kolektívnych orgánov obchodných spoločností.

Key words: Punishment of the prohibition to undertake certain activities, the principle of subsidiarity of criminal repression, the ultima ratio principle, the principle of counting, the administrative sanction, individual criminal liability, abstaining from voting, the punishment of the ban on activities of the statutory body

Kľúčové slová: Trest zákazu činnosti, zásada subsidiarity trestnej represie, princíp ultima ratio, sčítacia zásada, administratívna sankcia, individuálna trestná zodpovednosť, zdržanie sa na hlasovaní, trest zákazu činnosti výkonu funkcie štatutárneho orgánu

1 ÚVOD

V súvislosti s trestom zákazu činnosti sa v aplikačnej praxi objavuje neustále pomerne značné množstvo sporných otázok vyvolávajúcich v kruhoch odbornej verejnosti značnú názorovú roztrieštenosť. Trest zákazu činnosti je pritom štandardne skloňovaný v súvislosti s trestnými činmi, ktorých sa páchatelia dopúšťajú pod vplyvom návykovej látky. Povedané inými slovami predmetný trest je ukladaný primárne v situácii, kedy dochádza k odsúdeniu páchatel'a za trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ. Pokiaľ však ide o trest zákazu činnosti v kontexte trestnej činnosti iného charakteru v tomto ohľade je potrebné konštatovať absolútne opomínanie a to tak zo strany aplikačnej praxe ako aj zo strany odbornej verejnosti. Domnievam sa pritom, že

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106

v naznačenej súvislosti by mala osobitná pozornosť patriť trestným činom, ktorých páchatateľmi sú štatutárne orgány, resp. členovia štatutárnych orgánov obchodných spoločností. Zákonodarca totiž koncipuje zákonnú podmienku pre uloženie trestu zákazu činnosti v ustanovení § 61 ods. 2 TZ takým spôsobom, že trest zákazu činnosti môže súd uložiť v prípade, keď sa páchatateľ dopustil trestného činu v súvislosti so svojim zamestnaním, povolaním alebo funkciou. Pokiaľ zoberieme do úvahy situáciu, kedy sa páchatateľ dopúšťa majetkovej, resp. hospodárskej trestnej činnosti z postavenia štatutára obchodnej spoločnosti, dochádza veľmi zjednodušene povedané k naplneniu podmienky pre uloženie trestu zákazu činnosti formulovanej vo vyššie zmienenom ustanovení Trestného zákona. Vychádzajúc z uvedených skutočností sa príspevok zameria na riešenie problémov objavujúcich sa v súvislosti s trestom zákazu činnosti v aplikačnej praxi v dvoch rovinách, a to:

1. rovina problémov objavujúcich sa v kontexte trestného činu ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ vzhľadom na tú skutočnosť, že páchaním uvedeného trestného činu dochádza k reálnemu ohrozeniu tých najvýznamnejších hodnôt, ktorými sú bezpochyby život a zdravie, a
2. rovina problémov objavujúcich sa v kontexte trestnej činnosti, ku ktorej páchaniu dochádza na podklade realizácie rozhodnutia kolektívnych orgánov obchodných spoločností

2 TREST ZÁKAZU ČINNOSTI VERZUS TRESTNÝ ČIN OHROZENIA POD VPLYVOM NÁVYKOVEJ LÁTKY

Jedným z najzásadnejších problémov, o ktorých možno hovoriť v rámci prvej vyššie naznačenej roviny, t. j. roviny súvisiacej s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ, je problém previazaný s určením okamihu začiatku plynutia trestu zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel uloženého rozsudkom, resp. trestným rozkazom. Predmetná otázka na prvý pohľad nevyvoláva dojem o potrebe venovania zásadnejšej pozornosti jej riešeniu. Je totiž zrejmé, že k „zahájeniu“ zákazu konkrétnej činnosti dochádza nadobudnutím právoplatnosti konkrétneho trestnoprocesného rozhodnutia. Problém však nastáva až v prípade zistenia, že osobe odsúdeného bola v období predchádzajúcom uloženiu trestu uložená v konaní o priestupkoch sankcia administratívneho charakteru vykazujúca značnú podobnosť až identitu s trestom upraveným v ustanovení § 61 TZ. Ide o sankciu upravenú v ustanovení § 14 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, ktorá môže rovnako ako predmetný trest spočívať v zákaze viesť motorové vozidlá po konkrétnu správny orgánom stanovenú dobu (najviac päť rokov). Pre jednoduchšiu predstavu daného scenára možno uviesť príklad, kedy odsúdená osoba bola v správnom konaní sankcionovaná zákazom viesť motorové vozidlá na obdobie troch rokov, pričom v čase právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku vydaného v trestnom konaní jej z predmetnej sankcie ešte zostala nevykonaná časť v rozsahu jedného roka. V tejto súvislosti tak zákonite vystávala otázka, v ktorom okamihu začne odsúdený vykonávať trest uložený súdom v trestnom konaní. Do úvahy prichádzali dve riešenia, a to:

- a) trestná sankcia začne plynúť až okamihom uplynutia sankcie správnej,
- b) trestná sankcia začne plynúť v čase nadobudnutia právoplatnosti trestnoprocesného rozhodnutia, bez ohľadu na to, že v rovnakom čase plynie odsúdenému aj administratívna sankcia spočívajúca v zákaze totožnej činnosti.

Ako už bolo vyššie naznačené, predmetná otázka v aplikačnej praxi vyvolávala pomerne dlhé obdobie nejednotný postup prokurátorov i súdov², čo viedlo k stavu, v rámci ktorého sa v súdnych rozhodnutiach jednotlivých súdov objavovali obe zmienené riešenia. V tomto kontexte však nevznikal iba problém v podobe narušenia zásady predvídateľnosti práva a zásady právnej istoty, ale čo bolo zásadnejšie rovnako tiež problém dotýkajúci sa postavenia osoby, ktorej sa predmetná sankcia a trest dotýkali. Nejde pritom iba o dlhšie trvanie zákazu vedenia motorových vozidiel, čo môže mať zákonite vplyv na výkon povolania či bežný súkromný život dotknutej osoby, ale predovšetkým o možnosť jej následného trestnoprávneho postihu. Pokiaľ by sme totiž prijali riešenie uvedené na prvom mieste, dotknutá osoba by nielenže mala predmetnú činnosť zakázanú počas dlhšieho obdobia, ale s uvedenou extenziou by ruka v ruke išla aj dlhšie trvajúca možnosť vyvodenia trestnej zodpovednosti za spáchanie trestného činu marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. d) TZ. V tomto okamihu možno hovoriť o zásadnej dysbalancii medzi postavením dvoch osôb nachádzajúcich sa v identickej situácii, avšak súdených na súdoch zastávajúcich odlišný náhľad na

² Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017, s. 4

riešenie načrtnutej otázky. Osoba A, ktorej bola uložená administratívna a trestná sankcia zákazu činnosti a ktorá bola odsúdená trestným súdom aplikujúcim v poradí druhé popísané riešenie, bude môcť v okamihu uplynutia napr. 16 mesiacov od právoplatnosti rozsudku, ktorým bol uložený trest zákazu činnosti na 16 mesiacov, opätovne zahájiť legálne vykonávanie predmetnej činnosti.³ Pokiaľ si však predstavíme ten istý scenár, v ktorom vystupuje osoba B odsúdená na súde aplikujúcim prvé vyššie načrtnuté riešenie, táto osoba by v čase, kedy osoba A už „legálne“ vykonáva činnosť vo forme riadenia motorového vozidla, mohla byť vystavená vyvodu trestnej zodpovednosti za riadenie motorového vozidla z dôvodu porušenia noriem trestného práva – inak povedané jej konanie by bolo kvalifikovateľné ako spáchanie trestného činu marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. d) TZ. Vychádzajúc z aplikačnej praxe by tejto osobe bol uložený trest odňatia slobody. Aj napriek tomu, že v týchto prípadoch dochádza podľa § 49 ods. 1 písm. a) TZ k podmienenému odkladu výkonu daného trestu, nerovnováha medzi postavením osoby A a osoby B je viac ako markantná. Osoba B totiž nielenže čelí ďalšiemu trestnému konaniu ale súčasne tiež jeho dôsledkom. Aj napriek tomu, že dochádza k podmienenému odkladu trestu odňatia slobody, pre zahľadanie tohto druhu trestu vyžaduje Trestný poriadok uskutočnenie konania na podklade iniciatívy odsúdenej osoby⁴, kým k zahladeniu trestu zákazu činnosti dochádza ex lege, priamo jeho vykonaním..

Aj napriek tomu, že vyššie načrtnutý scenár bol vytvorený iba na účel získania lepšej predstavy o zásadnosti v úvode formulovaného problému, prípady obdobnej povahy sa vyskytujú aj v reálnej aplikačnej praxi. Práve z uvedeného dôvodu prišlo k vytvoreniu dvoch názorových prúdov na to, akým spôsobom je potrebné otázku začatia, resp. skončenia plynutia trestu zákazu činnosti vyriešiť.

Pokiaľ ide o riešenie, ktoré bolo vo vyššie uvedenom výpočte zmienené na prvom mieste, teda riešenie, v zmysle ktorého trestná sankcia spočívajúca v zákaze vedenia motorových vozidiel začne plynúť až okamihom uplynutia sankcie identickej podstaty avšak administratívnej povahy, v tomto prípade hovoríme o uplatnení tzv. sčítacej zásady. Povedané inými slovami plynutie administratívnej a trestnej sankcie na seba priamo nadväzuje.⁵ Proponenti uvedeného spôsobu riešenia naznačeného problému poukazujú na to, že Trestný zákon a rovnako ani zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch explicitne neriešia otázku, či sankcia správneho orgánu v podobe zákazu činnosti a trest zákazu činnosti plynú súbežne alebo postupne za sebou. V prípadoch absencie právnej úpravy je však potrebné siahnuť po aplikačnej praxi, z ktorej vyplýva, že sankcia je vo väčšine prípadov podstatne prísnejšia ako trest zákazu činnosti. O pravdivosti uvedeného tvrdenia vypovedajú aj konkrétne údaje plynúce zo správy generálneho prokurátora SR z roku 2016. V kontexte trestu zákazu činnosti bola totiž ako najzásadnejšie zistenie zhodnotená skutočnosť, že tresty zákazu činnosti spočívajúce v zákaze riadiť motorové vozidlá boli neprimerane nízke, bližšie povedané ukladané boli spravidla iba v rozsahu jeden až tri roky. Vyskytol sa dokonca prípad, keď súd uložil trest zákazu činnosti pod dolnú hranicu zákonom stanovenej sadzby.⁶ Vychádzajúc z uvedených štatistických údajov možno vysloviť konštatovanie, že pokiaľ by sme pripustili, že trest zákazu činnosti uložený súdom plynie súbežne so sankciou správneho charakteru, trest uložený v trestnom konaní by de facto uplynul skôr ako sankcia. Sankcia zákazu činnosti uložená správnym orgánom by sa tak stala obsolentnou a nevykonateľnou vždy v okamihu právoplatnosti následne uloženého, čo aj miernejšieho, trestu zákazu činnosti. Uvedená myšlienka tak otvára priestor špekulácie zo strany osoby sankcionovanej orgánom verejného práva. Naznačenú skutočnosť možno opätovne ilustrovať na hypotetickom príklade. Predstaviť si možno scenár, v rámci ktorého bude páchatelovi priestupku ako osobe doposiaľ súdne netrestanej uložená v správnom konaní sankcia zákazu činnosti viesť motorové vozidlo na dobu štyroch rokov. Pokiaľ by na strane uvedenej osoby existovala urgentná potreba skoršieho získania možnosti opätovného legálneho riadenia motorového vozidla, mohla by pristúpiť k riešeniu, v rámci ktorého bude cielene riadiť motorové vozidlo, za čo bude síce trestne stíhaná a potrestaná z dôvodu spáchania prečinu marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348

³ Podľa § 91 ods. 6 Zákona č. 8/2009 Z.z. o cestnej premávke je v danom prípade na zahájenie činnosti vo forme vedenia motorového vozidla postačujúce vykonanie skúšky z predpisov o cestnej premávke.

⁴ § 469 TP

⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017, s. 4

⁶ Správa generálneho prokurátora SR o činnosti prokuratúry v roku 2016 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonitosti v Slovenskej republike

ods. 1 písm. d) TZ, avšak súčasne jej bude uložený trest zákazu činnosti na dobu kratšiu, ako bola doba stanovená v rozhodnutí správneho orgánu. Takýmto spôsobom by prišlo k automatickému „amnestovaniu“ časti, resp. zvyšku zákazu činnosti uloženého v správnom konaní.⁷ V tomto ohľade tak zákonite vyvstáva otázka o opodstatnenosti ukladania trestnoprávnej sankcie.⁸

Uvedený pohľad na riešenie načrtnutého problému možno podoprieť tiež skutočnosťou v podobe podobnosti trestu zákazu činnosti a administratívnej sankcie spočívajúcej v zákaze identickej činnosti. Sankcia zákazu činnosti viesť motorové vozidlo totiž vykazuje rovnaké účinky ako trest zákazu činnosti, a to konkrétne účinnosť preventívnu, keďže páchatelovi sa jej uložením zabraňuje v riadení motorového vozidla do budúcnosti pod hrozbou trestného stíhania za spáchanie prečinu marenia výkonu úradného rozhodnutia, a rovnako tiež účinnosť represívnu, keďže predstavuje odplatu za nevyhovujúce vedenie motorového vozidla. Podobnosť predmetných sankcií je daná tiež touto skutočnosťou, že v oboch prípadoch po uplynutí polovice sankcie sa odsúdený či administratívne postihnutý môže domáhať žiadosťou o podmienené upustenie od výkonu zvyšku sankcie zákazu činnosti.^{9,10}

Proti vyššie uvedeným argumentom vystupujú zástancovia riešenia uvedeného vo vyššie načrtnutom výpočte na druhom mieste. Zastávajú právny názor, podľa ktorého pri kolízii sankcie zákazu činnosti uloženej správnym orgánom a trestu zákazu činnosti uloženého súdom sa zákazy činnosti nespočítavajú, ale plynú súběžne. Kľúčový argument, na ktorom je predmetné tvrdenie vybudované, vychádza z povahy zmienených zákazov. Povedané inými slovami zástancovia uvedeného riešenia poukazujú na skutočnosť, že nejde o zákazy rovnakého druhu.¹¹ Súhlasia síce, že sankcia zákazu činnosti viesť motorové vozidlo uložená v konaní podľa zákona o priestupkoch má trestnú povahu, avšak súčasne zdôrazňujú, že v trestnom konaní nemusí byť akceptovaná ako absolútna, tak ako trest zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel uložený trestným súdom. Prípúšťajú síce existenciu rovnakých účinkov predmetných sankcií, tak ako to naznačuje vo svojej argumentácii prvý „názorový tábor“, avšak vychádzajú z premisy, v zmysle ktorej uvedená skutočnosť automaticky neznamená, že správna sankcia musí byť z tohto dôvodu považovaná za „absolútnu“ pre celé trestné konanie. Okrem toho striktne poukazujú tiež na rozhodujúci orgán – o uložení každej z dvoch uvedených sankcií totiž rozhoduje iný orgán a to nezávisle jeden od druhého.¹² Pokiaľ ide o tvrdenie zástancov prvého vyššie naznačeného riešenia spočívajúce v možnosti žiadať v oboch prípadoch o podmienené upustenie od výkonu zvyšku sankcie, v tejto súvislosti je potrebné podotknúť, že podobnosť daných sankcií je v tomto smere iba veľmi nízka. V tomto ohľade je totiž potrebné opätovne poukázať na to, že o podaných žiadostiach rozhodujú iné orgány - v jednom prípade súd a v druhom prípade orgán správny. Na podklade všetkých popísaných skutočností je tak potrebné vysloviť konštatovanie, v zmysle ktorého sankcia zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel nemá pre účely Trestného zákona, resp. trestného konania povahu trestu, tak ako samotný trest zákazu činnosti.^{13 14}

V nadväznosti na argumenty obhajujúce prvé a z nášho pohľadu jednoznačne prísnejšie riešenie v úvode formulovanej otázky je potrebné doplniť, že pokiaľ by sme nahliadli na spôsob, akým k riešeniu nastoleného problému pristupuje aplikačná prax, museli by sme dospieť ku konštatovaniu, že aj napriek tomu, že v tomto smere vládne medzi orgánmi aplikujúcimi právne normy nejednota, z hľadiska štatistického je potrebné konštatovať jednoznačnú prevahu súdnych rozhodnutí v prospech prvého vyššie zmieneného riešenia. Všeobecné súdy, orgány činné v trestnom konaní ale tiež správne orgány si totiž v dlhoročnej aplikačnej praxi osvojili tzv. sčítavaciu zásadu nevykonaných zákazov činnosti.

⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/22/2017, s. 4

⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017, s. 3

⁹ V prípade trestu zákazu činnosti je predmetná možnosť upravená v ustanovení § 69 TZ a v prípade sankcie zákazu činnosti je táto možnosť obsiahnutá v ustanovení § 14 ods. 3 zákona o priestupkoch.

¹⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017, s. 3

¹¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/22/2017, s. 3

¹² Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017, s. 3

¹³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017, s. 4

¹⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/22/2017, s. 6

Za účelom jednoznačného rozriešenia predmetnej otázky a zabezpečenia jednoty v rozhodovacej činnosti slovenských súdov je potrebné nahliadnuť na rozhodnutie pochádzajúce z dielne slovenského ochrancu ústavnosti. Dňa 12. februára 2015 totiž Ústavný súd Slovenskej republiky pristúpil k prijatiu nálezu č. II. ÚS 525/2014-36¹⁵. Predmetný nálezh na svojej poslednej časti uvádza, že výkon trestu zákazu činnosti začína právoplatnosťou rozsudku, ktorým bol uložený¹⁶, a predlžuje ho len doba výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody (§ 61 ods. 8 TZ). Z uvedeného tak jednoznačne vyplýva, že sankcia zákazu činnosti uložená správnym orgánom a trest zákazu činnosti uložený súdom nie je možné chápať ako zákazy rovnakého druhu. Vychádzajúc z uvedeného trest zákazu činnosti začína plynúť v zásade dňom právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bol súdny zákaz činnosti uložený, pričom na zákaz činnosti uložený správnym orgánom sa prihliadať nebude. Zjednodušene povedané pri kolízii sankcie zákazu činnosti uloženej správnym orgánom a trestu zákazu činnosti uloženého súdom sa zákazy činnosti nespočítavajú, ale plynú súběžne. Preto pokiaľ bol odsúdenému uložený trest zákazu činnosti súdom v trestnom konaní a v predchádzajúcom období tiež sankcia správneho charakteru, súdny zákaz nezačne plynúť až po skončení správnej sankcie obdobnej povahy, ale okamžite v deň nadobudnutia právoplatnosti príslušného trestnoproceného rozhodnutia.¹⁷ Uvedený náhľad na riešenie súbehu administratívnej a trestnej sankcie potvrdil v niekoľkých svojich rozhodnutiach tiež Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej iba „NS SR“). Poukázat možno na rozhodnutie prijaté 13. decembra 2017. V zmysle uvedeného rozhodnutia sankcia zákazu činnosti uložená v konaní o priestupkoch nie je trestom uloženým súdom v odsudzujúcom rozsudku a preto plynie samostatne, nezávisle od trestu zákazu činnosti. V prípade vzniku situácie, kedy je jednému a tomu istému páchatelovi, ktorému bola uložená administratívna sankcia vo forme zákazu riadenia motorových vozidiel, následne uložený v súdnom konaní trest zákazu činnosti za iný skutok, pričom plynutie predmetných sankcií sa prelína, tak sankcia zákazu činnosti i trest zákazu činnosti plynú súběžne.¹⁸

Vyriešenie otázky okamihu začatia, resp. skončenia trestu zákazu činnosti pri kolízii sankcie trestnej so sankciou správnu však malo zásadný význam nielen z hľadiska zabezpečenia právnej istoty, rešpektovania princípu predvídateľnosti práva a možnosti vyvedenia trestnej zodpovednosti za trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. d) TZ. Dosah v úvode formulovaného problému bol oveľa širší. V naznačenom kontexte totiž vyvstala tiež otázka súvisiaca s inštitútom podmieneného upustenia od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti podľa § 69 TZ. V tomto ohľade sa totiž uplatňuje judikát Najvyššieho súdu ČSR z 9. marca 1976¹⁹, podľa ktorého pri určení polovice vykonanej časti trestu zákazu činnosti pre rozhodnutie o podmienenom upustení od výkonu zvyšku tohto trestu sa postupne uložené a doposiaľ nevykonané tresty zákazu činnosti (za predpokladu, že ide o zákaz tej istej činnosti), sčítajú.²⁰ Pokiaľ by sme pripustili, že trestná a administratívna sankcia sú sankciami rovnakého druhu a je preto potrebné v prípade ich kolízie uplatniť tzv. sčítaciu zásadu, museli by sme zákonite, vychádzajúc z predmetného rozhodnutia NS ČSR, pristúpiť k pomerne kontroverznému záveru. Pokiaľ by sme aplikovali sčítaciu zásadu na stanovenie okamihu uplynutia trestu zákazu činnosti, museli by sme ju automaticky uplatniť aj pri určovaní polovice vykonanej časti trestu zákazu činnosti pre potrebu rozhodovania o podmienenom upustení od výkonu zvyšku tohto trestu.

Načrtnutý problém sa de facto rieši popretím sčítacej zásady. Povedané inými slovami keďže administratívnu sankciu zákazu činnosti nie je možné chápať ako trest na účel stanovenia okamihu uplynutia trestu zákazu činnosti, takýto náhľad na jej povahu nie je možné uplatniť ani na účel konania o podmienenom upustení od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti podľa § 69 a § 70 Trestného zákona. Pre stanovenie polovice vykonanej časti trestu zákazu činnosti sa preto spočítavajú iba uložené tresty zákazu činnosti a nie aj uložené administratívne sankcie spočívajúce v obdobnom type zákazu.²¹

¹⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 12. februára 2015, sp. zn. II. ÚS 525/2014-36

¹⁶ R 8/1969

¹⁷ Pozri tiež uznesenie Krajského súdu v Bratislave, sp. zn. 3Tos/53/2015

¹⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017, s. 5

¹⁹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 9. marca 1976, sp. zn. 6Tz 3/76

²⁰ Pozri tiež rozhodnutie Městského soudu v Praze zo dňa 2. 12. 2015, sp. zn. 5 To 454/2015

²¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/22/2017, s. 3

3 TREST ZÁKAZU ČINNOSŤ VERZUS TRESTNÁ ČINNOSŤ ŠTATUTÁROV OBCHODNÝCH SPOLOČNOSTÍ

Ako vyplýva aj z poznatkov uvedených v prvej časti príspevku, trest zákazu činnosti je štandardne skloňovaný v súvislosti s trestnými činmi, ktorých sa páchatelia dopúšťajú pod vplyvom návykovej látky. Povedané inými slovami predmetný trest je ukladaný primárne v situácii, kedy dochádza k odsúdeniu páchatel'a za trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ. O pravdivosti predmetného tvrdenia vypovedajú aj štatistické údaje pochádzajúce z dielne Generálnej prokuratúry SR. Pokiaľ ide o údaje dotýkajúce sa roku 2018²² možno z nich vyvodit', že v danom roku bolo za trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej látky odsúdených 4401 osôb, pričom trest zákazu činnosti bol uložený celkom 4 121-krát, čo z hľadiska percentuálneho vyčíslenia predstavuje hodnotu 93,63 %. Povedané inými slovami takmer 94 % prípadov, v ktorých prišlo k odsúdeniu za trestný čin ohrozovania pod vplyvom návykovej látky, bolo vyriešených, okrem iného, aj uložením trestu zákazu činnosti. V tejto súvislosti je možné konštatovať, že v prípade posudzovaného trestného činu je uloženie trestu zákazu činnosti de facto automatické. V kontexte analyzovanej problematiky však vyvstáva do popredia ďalšia pomerne kontroverzná skutočnosť – ide o skutočnosť, ktorá sa dotýka celkového počtu uložených trestov zákazu činnosti. Podľa štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti SR bolo v roku 2018 uložených spolu 6621 trestov zákazu činnosti. V kontexte už vyššie zmieňovaných čísel tak možno zákonite zhodnotit', že 62 % prípadov uloženia trestu zákazu činnosti predstavujú výlučne prípady spáchania trestného činu ohrozovania pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ. Povedané inými slovami 38 % prípadov, kedy prišlo k uloženiu trestu zákazu činnosti, pripadá na všetky zvyšné trestné činy obsiahnuté v Trestnom zákone. Zjednodušene poňaté, kým na jeden trestný čin pripadá 62 % uložených trestov zákazu činnosti, na všetky ostatné trestné činy iba 38 % uložených trestov tohto druhu.

V súvislosti s uvedeným môže vyvstať otázka, prečo je potrebné považovať vyššie popísané štatistické údaje za tak zásadné. Odpoveď na predmetnú otázku je veľmi jednoduchá.

Ako z daných informácií vyplýva, o treste zákazu činnosti hovoríme predovšetkým v súvislosti s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, v súvislosti s ktorým neustále prebieha pomerne intenzívna diskusia práve pokiaľ ide o predmetný trest zaň ukladaný. Jeden z problémov daného charakteru bol analyzovaný v prvej časti spracovaného príspevku. Na strane druhej je však potrebné zdôrazniť, že v kontexte trestu zákazu činnosti sa takmer absolútne opomína venovať priestor otázkam súvisiacim s jeho ukladaním v prípade spáchania iných trestných činov ako je trestný čin obsiahnutý v ustanovení § 289 TZ. Domnievam sa, že v tejto súvislosti by mala osobitná pozornosť patriť trestným činom, ktorých páchatel'mi sú štatutárne orgány, resp. členovia štatutárnych orgánov obchodných spoločností. Zákonodarca totiž koncipuje zákonnú podmienku pre uloženie trestu zákazu činnosti v ustanovení § 61 ods. 2 TZ takým spôsobom, že trest zákazu činnosti môže súd uložiť v prípade, keď sa páchatel' dopustil trestného činu v súvislosti so svojim zamestnaním, povolaním alebo funkciou. Pokiaľ zoberieme do úvahy situáciu, kedy sa páchatel' dopúšťa majetkovej, resp. hospodárskej trestnej činnosti z postavenia štatutára obchodnej spoločnosti, dochádza veľmi zjednodušene povedané k naplneniu podmienky pre uloženie trestu zákazu činnosti formulovanej vo vyššie zmienenom ustanovení Trestného zákona.

Vzhľadom na to, že otázky vyvodzovania trestnej zodpovednosti voči štatutárom, resp. osobitne voči členom štatutárneho orgánu obchodnej spoločnosti patri medzi značne problematické a sporné, je vhodné na tomto mieste aspoň v stručnosti poukázať na spôsob a možnosti vyvodzovania individuálnej trestnej zodpovednosti člena napríklad predstavenstva za trestný čin, ku ktorého spáchaniu prišlo na podklade realizácie rozhodnutia tohto kolektívneho orgánu, a to s cieľom preukázania, že možnosť uloženia trestu zákazu činnosti vo vzťahu k takýmto osobám reálne existuje.

V naznačenom kontexte je vhodné na prvom mieste zdôrazniť, že súdy možnosť vyvodenia trestnej zodpovednosti voči jednotlivcovi vo vyššie naznačených prípadoch jednoznačne potvrdzujú. Konkrétnejšie možno poukázať na staršie rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky²³, v ktorom súd vychádzal z premisy, že pokiaľ rozhodovalo predstavenstvo akciovej spoločnosti ako kolektívny štatutárny orgán, nevylučuje to individuálnu trestnú zodpovednosť jednotlivých členov takéhoto kolektívneho orgánu, ktorí sa na konkrétnom rozhodnutí podieľali. Najvyšší súd pritom bližšie

²² Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2018

²³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. Tz 43/1998

špecifikoval, že v praxi bude do úvahy prichádzať predovšetkým trestná zodpovednosť u iniciátora kolektívneho rozhodnutia, členov kolektívneho orgánu, ktorí sa na rozhodnutí preukázateľne podieľali, t. j. hlasovali pre jeho prijatie a tiež u realizátorov takéhoto kolektívneho rozhodnutia, ktorými sú spravidla štatutárne orgány a vrcholoví manažéri – nezákonné, resp. protizákonné rozhodnutie kolektívneho orgánu, ktoré dokonca napĺňa znaky trestného činu, ich totiž nemôže zaväzovať. Obdobné konštatovania, k akým dospel v predmetnej otázke najvyšší súdny orgán Českej republiky, si v značnej miere osvojili aj slovenské súdne orgány, pričom v hlbších detailoch možno poukázať na rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky prijaté 3. apríla 2012²⁴. Najvyšší súd SR v predmetnom rozhodnutí veľmi stručne, avšak súčasne veľmi výstižne vysvetľuje, že člena predstavenstva nezbujuje trestnej zodpovednosti skutočnosť, že k podpísaniu zmlúv, ktorých realizáciou prišlo k naplneniu znakov skutkovej podstaty trestného činu poškodzovania veriteľa podľa § 239 Trestného zákona (ďalej iba „TZ“), pristúpil z dôvodu súhlasu udeleného zo strany dozornej rady obchodnej spoločnosti. Najvyšší súd SR pritom v predmetnom rozhodnutí zdôraznil, že pokiaľ je dlžníkom právnická osoba, páchatelom prečinu poškodzovania veriteľa sa môže stať fyzická osoba, ktorá je jej štatutárnym orgánom alebo členom jej štatutárneho orgánu, a rovnako tiež iná osoba, ktorá je oprávnená vykonávať za túto právnickú osobu právne úkony.

Vychádzajúc z vyššie zmienených skutočností tak možno veľmi zjednodušene konštatovať, že trestné stíhania jednotlivca – člena kolektívneho orgánu za trestný čin, ktorého znaky boli naplnené prostredníctvom realizácie rozhodnutia kolektívneho orgánu obchodnej spoločnosti je nielen teoreticky možné, ale, ako to vyplýva z uvedených rozhodnutí, aj prakticky uskutočniteľné.

V tejto súvislosti je však potrebné doplniť, že pokiaľ sa bavíme o individuálnej trestnej zodpovednosti v kontexte kolektívnych rozhodnutí orgánov obchodných spoločností, musíme zásadne odlišovať dve roviny individuálnej trestnej zodpovednosti, a to:

1. individuálnu zodpovednosť fyzickej osoby za konanie spočívajúce v realizácii, resp. vykonaní rozhodnutia, ktoré bolo prijaté predstavenstvom obchodnej spoločnosti, a
2. individuálnu zodpovednosť fyzickej osoby za jej hlasovanie v postavení člena predstavenstva.

Pokiaľ ide o trestnoprávnu zodpovednosť fyzickej osoby za zrealizovanie rozhodnutia prijatého kolektívnym orgánom obchodnej spoločnosti, v tomto smere zásadnejšie problémy nevznikajú. Je totiž zjavné, že k tomuto úkonu pristupujú osoby oprávnené konať v mene obchodnej spoločnosti. Pokiaľ ide o individuálnu trestnú zodpovednosť uvedenú vo vyššie formulovanom výpočte na druhom mieste v tomto prípade je už situácia o niečo komplikovanejšia. V tejto súvislosti je totiž potrebné vychádzať z premisy, v zmysle ktorej nie je v žiadnom prípade možné automaticky vzťahovať trestnú zodpovednosť na členov orgánu obchodnej spoločnosti iba z titulu ich postavenia ako členov takéhoto kolektívneho orgánu. Konštatovanie uvedeného charakteru formuloval Najvyšší súd ČR vo svojom rozhodnutí z roku 2008²⁵. V uvedenom rozhodnutí Najvyšší súd judikoval, že samotná skutočnosť, že fyzická osoba je členom štatutárneho orgánu obchodnej spoločnosti, ktorá je platcom dane a poisťného a ktorá má odvádzať tieto platby za svojich zamestnancov, nepostačuje na vyvodenie trestnej zodpovednosti vo vzťahu k takémuto členovi štatutárneho orgánu za nespĺnenie tejto povinnosti podľa § 241 TZ. Člen štatutárneho orgánu by totiž musel rozhodnúť o tom, že sa platby neodvedú, resp. hlasovať za prijatie takéhoto rozhodnutia (pozn. autora). Obdobnými úvahami sa pritom spravujú aj súdy nižšieho stupňa. Poukázať možno konkrétne na rozhodnutie Krajského súdu v Ostrave²⁶, prijatom v známom prípade vydanie diela pod názvom *Varíme s konopím*. V predmetnom rozhodnutí krajský súd konštatoval, že trestná zodpovednosť fyzických osôb – členov kolektívneho orgánu právnickej osoby, za rozhodnutie tohto orgánu, ktorý inak vykazuje znaky objektívnej stránky skutkovej podstaty niektorého trestného činu, prichádza do úvahy, iba v prípade zistenia, že sa títo členovia skutočne svojim konaním predpokladaným pre prijatie tohto rozhodnutia, t. j. napr. hlasovaním, na ňom zavinene podieľali. Podiel jednotlivých hlasujúcich na hlasovaní je pritom potrebné bez dôvodných pochybností preukázať, pretože práve tento podiel je rozhodujúcim merítkom pre podiel jednotlivých obvinených na prípadnom trestnom konaní.

Z vyššie uvedených skutočností jednoznačne vyplýva nielen reálna možnosť vyvodzovania individuálnej trestnej zodpovednosti v prípadoch trestnej činnosti spáchanej na podklade realizácie rozhodnutia kolektívneho orgánu obchodnej spoločnosti, ale zákonite tiež možnosť uloženia trestu

²⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4 Tdo 61/2011

²⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. 7 Tdo 320/2008

²⁶ Rozhodnutie Krajského súdu v Ostrave, sp. zn. 2 To 461/97

zákazu činnosti výkonu funkcie člena štatutárneho orgánu vo vzťahu k uvedeným páchatelom. Možno preto vysloviť konštatovanie, že pokiaľ obvinená osoba páchala majetkovú, resp. hospodársku trestnú činnosť z postavenia štatutára obchodnej spoločnosti, dochádza, veľmi zjednodušene povedané, k naplneniu podmienky pre uloženie trestu zákazu činnosti takémuto páchatelovi. Uvedená premisa však nekorešponduje so závermi, ku ktorým je možné dospieť na podklade analýzy súdnych rozhodnutí, v rámci ktorých súdy rozhodujú o odsúdení štatutárov obchodných spoločností.

Konkrétnejšie povedané s cieľom posúdenia frekvencie ukladania tohto trestu osobám páhajúcim trestnú činnosť z pozície štatutárnych orgánov bol vykonaný prieskum rozhodnutí, konkrétne rozsudkov a trestných rozkazov, v rámci ktorých prišlo k vysloveniu viny vo vzťahu k štatutárovi obchodnej spoločnosti. Išlo konkrétne o dvadsať súdnych právoplatných rozhodnutí, pričom výsledok prieskumu bol taký, že trest zákazu činnosti výkonu funkcie štatutárneho orgánu bol uložený v troch zo všetkých dvadsiatich prípadov. Z uvedeného je zrejmé, že súdy sú vo vzťahu k ukladaniu tohto druhu trestu viac ako zdržanlivé, nehovoriac o tom, že medzi predmetnými trestnými vecami sa ocitli aj prípady, v rámci ktorých bola súbežne odsúdená právnická osoba, v rámci ktorej odsúdená osoba fyzická vykonávala postavenie štatutárneho orgánu a osoby konajúcej za obchodnú spoločnosť. Je skutočne zarážajúce, že súd sa uspokojil aj v takýchto prípadoch s uložením trestu odňatia slobody s podmieneným odkladom.

Ďalší zásadný problém, ktorý vzišiel z prieskumu uvedených rozhodnutí, súvisí s ukladaním trestu zákazu činnosti v prípadoch naplnenia kvalifikovaných skutkových podstát daňových trestných činov. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že ustanovenie § 61 ods. 6 TZ hovorí, že v prípade, kedy súd odsudzuje páchatela za trestný čin skrátenia dane a poistného podľa § 276 ods. 2, 3 alebo ods. 4, trestný čin neodvedenia dane a poistného podľa § 277 ods. 2, 3 alebo ods. 4, trestný čin daňového podvodu podľa § 277a ods. 2 alebo ods. 3, trestný čin nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 ods. 2 alebo ods. 3 a trestný čin marenia výkonu správy daní podľa § 278a ods. 2 alebo ods. 3, uloží mu trest zákazu činnosti v hornej polovici trestnej sadzby, t. j. od päť do desať rokov. Dôvodová správa k predmetnému ustanoveniu, ktoré bolo do § 61 TZ doplnené na podklade novely č. 246/2012 Z. z., pritom uvádza, že predmetným zákonom sa zavádza obligatórne ukládanie trestu zákazu činnosti pri spáchaní vypočítaných daňových trestných činov. V rámci prieskumu zmieňovaných rozhodnutí však v troch rozhodnutiach aj napriek splneniu predmetných podmienok trest zákazu činnosti výkonu funkcie uložený nebol. V predmetných rozhodnutiach išlo pritom o odsúdenie za trestný čin skrátenia dane a poistného podľa § 276 ods. 1, 3 TZ, trestný čin neodvedenia dane a poistného podľa § 277 ods. 1, ods. 2 písm. b) TZ a trestný čin skrátenia dane a poistného podľa § 276 ods. 1, 4 TZ.

V tejto súvislosti je však možné poukázať na nejednoznačnosť formulácie ustanovenia § 61 ods. 6 TZ. Domnievam sa, že za použitia logického a doslovného výkladu je možné dospieť jedine ku konštatovaniu, že trest zákazu činnosti pri predmetných trestných činoch možno uložiť fakultatívne, pokiaľ je splnená podmienka vymedzená v ustanovení § 61 ods. 2 TZ, t. j. pokiaľ páchatel spáchal daňový trestný čin v súvislosti so svojou funkciou, a až za predpokladu naplnenia tejto podmienky sa otvára priestor pre aplikáciu odseku 6, t. j. pre obligatórnu povinnosť súdu uložiť trest zákazu činnosti prísnejšie, v dĺžke od 5 do 10 rokov. Vychádzajúc zo zmienovaných rozhodnutí je možné predpokladať, že obdobne na výklad ustanovenia § 61 ods. 6 TZ nahliadajú aj samotné súdy.

Uvedené však v žiadnom prípade nevysvetľuje tú skutočnosť, že súdy ukládanie trestu zákazu výkonu funkcie štatutára absolútne ignorujú. V tejto súvislosti je pritom potrebné poukázať opätovne na obchodné právo, konkrétne na ustanovenie §13a Obchodného zákonníka, ktoré zaviedlo diskvalifikáciu, t. j. nemožnosť vykonávať funkciu štatutárneho orgánu. Predmetný inštitút sa však na úseku trestného práva aktivuje až na základe uloženia trestu zákazu činnosti a nie na podklade samotného odsúdenia. Povedané inými slovami pokiaľ súdy opomínajú štatutárom ukladať trest zákazu činnosti výkonu funkcie štatutára, umožňujú im de facto ďalej vykonávať predmetnú funkciu, čo považujem za absolútne absurdné.

4 ZÁVER

Aj napriek tomu, že trest zákazu činnosti pôsobí na prvý pohľad ako trest „bezproblémový“, v súvislosti s jeho praktickým uplatňovaním vyvstáva niekoľko otázok vyvolávajúcich v kruhoch odbornej verejnosti značnú názorovú roztrieštenosť. Spracovaný príspevok analyzoval problematické aspekty previazané s predmetným druhom trestu v rámci dvoch zásadných rovín, a to v rámci roviny

súvisiacej s trestným činom ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ a v rámci roviny dotýkajúcej sa trestnej činnosti, ku ktorej páchaniu dochádza na podklade realizácie rozhodnutia kolektívnych orgánov obchodných spoločností. Príspevok bližšie analyzoval problém kolízie sankcie trestnej a sankcie správnej spočívajúcej v zákaze činnosti identického charakteru, pričom na podklade relevantnej recentnej judikatúry súdov tak Slovenskej ako aj Českej republiky prišlo v príspevku k formulovaniu záveru, v zmysle ktorého, pokiaľ dochádza k prelínaniu plynutia sankcie zákazu činnosti a plynutia trestu zákazu činnosti, sankcia a trest plynú súdežne. Pokiaľ ide o roviny súvisiacu s ukladaním trestu zákazu činnosti výkonu funkcie člena štatutárneho orgánu príspevok poukázal na pomerne zásadnú skutočnosť plynúcu nielen zo štatistických údajov Generálnej prokuratúry SR ale rovnako tiež z analýzy súdnych rozhodnutí, a to na skutočnosť, že súdy ukládanie trestu zákazu výkonu funkcie štatutára absolútne ignorujú. S ohľadom na obchodnoprávny inštitút vo forme diskvalifikácie je pritom potrebné konštatovať, že pokiaľ súdy opomínajú štatutárom ukladať trest zákazu činnosti výkonu funkcie štatutára, umožňujú im de facto ďalej vykonávať predmetnú funkciu, čo je potrebné považovať za absolútne absurdné.

Použitá literatúra:

- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 12. februára 2015, sp. zn. II. ÚS 525/2014-36
Řeháček, O.: Představenstvo akciové společnosti a postavení jeho členů. Praha : C. H. Beck, 2010, 184 s.
Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. z. 8 Tdo 222/2006
Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. 5 Tdo 1224/2006
Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4 Tdo 61/2011
Rozhodnutie Najvyššieho súdu, sp. zn. 3 Tdo 7/2007
Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 7 Tdo 320/2008
Rozhodnutie Krajského súdu v Ostrave, sp. zn. 2 To 461/97
Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky, sp. zn. Tz 43/1998
Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 4 Tdo 61/2011
Rozhodnutie Okresného súdu v Pezinku prijaté dňa 8.10.2012
Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, sp. zn. 3Tdo/24/2017
Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, sp. zn. 3Tdo/22/2017
Rozhodnutie R 8/1969
Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 9. marca 1976, sp. zn. 6Tz 3/76
Rozhodnutie Městského soudu v Praze z 2. 12. 2015, sp. zn. 5 To 454/2015
Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 Tdo 35/2013
Rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky z 11.6.2018, sp. zn. II. ÚS 1152/17
Sokol, T.: Odpovědnost členů statutárních orgánů dle trestního zákona. Dostupné na: <https://pravnicaradce.ihned.cz/c1-20768410-odpovednost-clenu-statutarnich-organu-dle-trestniho-zakona>
Správa generálneho prokurátora SR o činnosti prokuratúry v roku 2016 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike
Štenglová, a kol.: Komentář k Obchodnímu zákoníku. C. H. Beck, 2006, s. 745
Teryngel, J.: K trestní odpovědnosti členů kolektivního orgánu za nezákonné rozhodnutí. Dostupné na: <http://trestni.juristic.cz/35715/clanek/trest3.html>
Uznesenie Krajského súdu v Bratislave, sp. zn. 3Tos/53/2015

Kontaktné údaje:

doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.
eva.szabova@truni.sk
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Kollárova 10
918 43 Trnava

PRIMERANOSŤ TRESTU PREPADNUTIA VECI A OCHRANNÉHO OPATRENIA ZHABANIA VECI¹

Jozef Čentéš, Andrej Beleš, Ján Šanta

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta a Generálna prokuratúra SR

Abstrakt

Primeranosť trestov a ochranných opatrení je problematikou, ktorá je riešená explicitne alebo implicitne len na zákonnej úrovni, ale požiadavky primeranosti vyplývajú priamo z ústavného práva a práva EÚ. Autori bližšie skúmajú tri nálezy Ústavného soudu ČR vo vzťahu k trestu prepadnutia veci a ochrannému opatreniu zhabania veci a formulujú závery relevantné aj v podmienkach slovenského právneho poriadku.

Kľúčové slová

trest, prepadnutie veci, ochranné opatrenie, zhabanie veci, primeranosť

Abstract

The proportionality of penalties and protective measures is an issue that is addressed explicitly or implicitly only at the legal level, but the requirements of proportionality arise directly from constitutional law and EU law. The authors examine three judgments of the Constitutional Court of the Czech Republic in relation to the punishment of forfeiture of a thing and the protective measure of confiscation of a thing and formulate conclusions relevant also in terms of the Slovak legal order.

Keywords

punishment, forfeiture, protective measure, confiscation, proportionality

1 ÚVOD

Trest prepadnutia veci je nevyhnutným inštitútom na odčerpanie majetku získaného spáchaním trestného činu, resp. majetku použitého na spáchanie trestného činu. Hoci historická skúsenosť s totalitnými režimami a trestnou justíciou počas nich môže viesť k ponímaniu trestu prepadnutia veci a trestu prepadnutia majetku ako nástroja na faktickú spoločenskú likvidáciu politických oponentov, je potrebné zvážiť, že akýkoľvek užitočný a potrebný trestnoprávny nástroj je možné zneužiť na nesprávne ciele.

Súčasný nárast majetkových škôd a rozsahu ekonomickej a majetkovej kriminality a vysoká sofistikovanosť organizovanej kriminality si však vyžadujú účinný zásah do majetkových práv, ktoré súvisia s páchaním trestnej činnosti. Dôležitosť týchto nástrojov zdôrazňujú aj názory, že trestné sankcie majú byť vnímané v tripartícii, a to trestov, ochranných opatrení a nástrojov postihujúcich majetkové práva. Povinnosť ustanoviť účinné nástroje na odčerpanie majetkových hodnôt súvisiacich s trestnou činnosťou ustanovuje aj právo EÚ². V podmienkach slovenského a českého právneho poriadku (slovenský TZ³ a český TZ⁴) sú takými nástrojmi trest prepadnutia veci, trest prepadnutia majetku, príp. aj peňažný trest, resp. ochranné opatrenie zhabanie veci.

¹ Príspevok je podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-15/0740 Návody a nástroje na efektívnu elimináciu protiprávnych konaní v spojení s možnou insolvenčiou / Guidelines and tools for effective elimination of unlawful acts in relation with potential insolvency.

² Najmä čl. 4 a nasl. smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii (Ú. v. EÚ L 127, 29. 4. 2014). Čl. 5 tejto smernice zaviedol aj inštitút tzv. rozšírenej konfiškácie ako reakciu na chronické ťažkosti preukazovania pôvodu majetku, pri ktorom je podozrenie, že by mohol pochádzať z trestnej činnosti. Pozri k tomu nález *Ústavného soudu ČR*, sp. zn. II.ÚS 1849/17 z 22. mája 2018. Ďalej pozri nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1805 zo 14. novembra 2018 o vzájomnom uznávaní príkazov na zaistenie a príkazov na konfiškáciu (Ú. v. EÚ L 303, 28.11.2018, s. 1 – 38)

³ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁴ Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákonník v znení neskorších predpisov.

Aby sa na jednej strane naplnila účelnosť prepadnutia veci a zhabania veci ako trestnoprávnych inštitútov, resp. aby neboli tieto nástroje nadužívané alebo zneužívané, je potrebné dôsledne dodržiavať zásadu proporcionality, primeranosti každého ukladaného, teda aj trestu prepadnutia veci. Trestné právo je ten „najostrejší meč“⁵ spomedzi všetkých právnych odvetví. Vnímanie postavenia trestného práva ako základného regulátora spoločenských vzťahov, ktorého úlohou je prísnyimi sankciami riešiť spoločenské problémy, je laickým pohľadom na vec⁶. Avšak nejde len o nadužívanie a zneužívanie, ale platí to aj opačne: v prípade spoločensky závažnejšieho trestného činu by samotný trest prepadnutia veci nízkej hodnoty nepostačoval⁷. Primeraný trest (v dobovom kontexte⁸) je totiž z pohľadu verejnosti dôveryhodný trest⁹, čo posilňuje generálno-preventívny účinok trestu a dôveru verejnosti v trestnú justíciu všeobecne.

2 PREPADNUTIE VECI A ZHABANIE VECI: PROPORCIONALITA AKO SPOLOČNÝ PRVOK?

Primeranosť ukladania trestov nie je v podmienkach slovenského TZ vyjadrená explicitne. Primeranosť ukladania ochranných opatrení, a to vo vzťahu k závažnosti spáchaného činu, je dokonca výslovne negovaná v ust. § 35 ods. 5 slovenského TZ¹⁰.

Požiadavku proporcionality trestov vo vzťahu k spáchanému činu je možné odvodiť¹¹ zo zásady ukladania trestov podľa § 34 ods. 4 slovenského TZ, ktorá súdu pri určovaní druhu a výmery trestu prikazuje súdu prihliadnúť na exemplifikatívne vymenované skutočnosti, okrem iného aj na spôsob spáchania činu, jeho následok, zavinenie a pohnútku. Určovanie druhu trestu a jeho výmery

⁵ Napr. ROSTALSKI, F.: *Der Tatbegriff im Strafrecht. Entwurf eines im gesamten Strafrechtssystem einheitlichen normativ-funktionalen Begriffs der Tat.* Tübingen: Mohr Siebeck, 2019, s. 16.

⁶ Odborná verejnosť, v súlade so zásadou *ultima ratio*, ktorá sa vzťahuje aj na trestnoprávne sankcie, „vníma trestné právo v kontexte jeho regulatívnej a predovšetkým ochrannej funkcie, prejavujúcich sa jednak v legislatívnej činnosti a jednak v aplikačnej praxi. Dôslednejšie tak zmýšľa a koná v intenciách nemenných charakteristik demokratického poňatia práva, podľa ktorých trestné právo je najprísnejší prostriedok, ktorý má štát k dispozícii na ochranu taxatívne vymedzených záujmov, dopĺňa ochranu poskytovanú normami iných právnych odvetví a nastupuje v prípade, keď sa ostatné právne prostriedky ukážu ako neúčinné.“ ČENTÉŠ, J.; ŠANTA, J.: Princíp *ultima ratio* a vybrané aspekty ekonomickej kriminality. In *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty. Zborník príspevkov z 1. sekcie medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum*, Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2016, s. 31 – 41. Trestná zodpovednosť je vylúčená, ak uplatnením iného druhu zodpovednosti je možné dosiahnuť reparačnú a preventívnu funkciu trestného práva a represívna nie je nevyhnutná. Pozri TIBITANZLOVÁ, A.; MULÁK, J.: Ještě několik poznámek na téma zásady subsidiarity trestní represe. *Trestněprávní revue*, roč. 17, 2018, č. 5, s. s. 115-120.

⁷ Pozri PÚRY, F.: § 70. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 908 – 921.

⁸ Súčasné trestné právo ovládané zásadou humanity a rešpektu k základným právam a slobodám má, bezpochyby, iný pohľad na primeranosť trestu ako rímske trestné právo. „Rímske trestné právo v rámci určitých skutkových podstát umožňovalo uložiť trest upálenia za živa, pochovania za živa, ale zrejme nepríjemným bolo tiež zašitie odsúdeného vo vreci spolu so zmijami alebo besnými psami.“ GREGOR, M.: „Desivé“ tresty v rímskom práve. *Comenius [elektronický dokument]*, roč. 3, 2018, s. 1-3, dostupné na: <https://comenius.flaw.uniba.sk/index.php/kategorie/pravne-dejiny-filozofia/47-desive-tresty-v-rimskom-prave> cit. 12. 2. 2020.

⁹ Taktiež českí autori: „*Jen přiměřená trestní sankce může plnit svůj účel a být pachatelem a společností pocítována jako spravedlivá.*“ VANDUCHOVÁ, M.: § 38. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 502 – 508.

¹⁰ Ust. § 35 ods. 5 slovenského TZ: „*Pri ukladaní ochranných opatrení sa súd neriadí zásadou úmernosti k spáchanému činu, ale potrebou ochrany spoločnosti, pričom prihliada aj na potrebu liečenia, výchovy alebo dovršenia nápravy pachateľa alebo inej osoby.*“

¹¹ Komentárová literatúra sa však vyhýba tomu, aby ust. 34 ods. 4 TZ označila za prameň požiadavky primeranosti / proporcionality trestu. Pozri MULARČÍK, O.: § 34 In: BURDA, E.; ČENTÉŠ, J.; KOLESÁR, J.; ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. 1. diel. 1. vydanie.* Praha: C. H. Beck, 2010, s. 284 a nasl.

sa tak musí uskutočňovať v súlade so zásadou primeranosti k týmto okolnostiam. V rámci vymedzenia účelu trestu proporcionalita nie je vyjadrená, pričom zákonodarca sa zameriava výlučne na konzekvencionalistické účely trestu: individuálnu represiu a individuálnu a generálnu prevenciu, resp. difamačný účinok. Zo všeobecných zásad ukladania ochranných opatrení (§ 35 slovenského TZ) uplatňovanie zásady proporcionality odvodíť nemožno, keďže zákonodarca v tomto prípade výslovne uprednostňuje zásadu ochrany. Proporcionalita tak zostáva vyjadrená na ústavnoprávnej úrovni v súvislosti so zásahom do základných práv a slobôd, ktorý musí byť primeraný sledovanému cieľu a nesmie ísť nad rámec toho, čo je na jeho dosiahnutie nevyhnutné. Aplikácia proporcionality na základe ústavnoprávneho príkazu je nevyhnutná aj v správnom trestaní¹², avšak jej aplikácia v trestnom konaní je dôležitejšia o to viac (*a minori ad maius*), keďže aplikáciou trestného práva prichádza k intenzívnejšiemu zásahu do základných práv a slobôd. Ústavný súd SR vo svojom rozhodnutí k problematike asperračnej zásady¹³ taktiež zdôrazňuje povinnosť štátu aj v rámci rozhodovania kriminality dodržiavať základné paradigmy demokratického a právneho štátu, ktorý rešpektuje základné práva a slobody každého, teda aj páchatela, a síce zásadu proporcionality, humanity trestného práva, postavenia trestného práva ako prostriedku *ultima ratio* a pod. Okrem ústavnoprávnej roviny je možné príkaz na proporcionalitu trestných sankcií identifikovať taktiež v práve EÚ – jednak všeobecne na úrovni Charty základných práv EÚ¹⁴ (všeobecne) a jednak v súvislosti so vzájomným uznávaním príkazov na zaistenie a príkazov na konfiškáciu¹⁵ (vo vzťahu k prepadnutiu a zhabaniu veci). Pri harmonizácii základných skutkových podstát niektorých trestných činov a sankcií za ne stanovuje európsky zákonodarca buď všeobecnú bližšie nešpecifikovanú povinnosť ustanoviť účinné, primerané a odrazujúce sankcie, alebo v niektorých špecifických prípadoch stanovuje povinnosť konfiškácie (prepadnutia, zhabania) veci (rámcové rozhodnutie o trestaní obchodu s drogami)¹⁶, čo taktiež podlieha požiadavke primeranosti. Členské štáty sú povinné vykladať vnútroštátne predpisy v súlade s rámcovými rozhodnutiami¹⁷ (ako aj inými záväznými prameňmi primárneho sekundárneho práva EÚ).

¹² Pozri JÍLKOVÁ, N.: Princip přiměřenosti při ukládání trestních sankcí. In: KOŠIČIAROVÁ, S. (ed.): Princípy trestania a správne delikty. Zborník z česko-slovenskej vedeckej konferencie na tému „Princípy trestania a správne delikty“ v rámci Trnavských právnických dní 2016. Dostupné na: cit. 12. 2. 2020.

¹³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 106/2011 z 28. novembra 2012, ods. 11.

¹⁴ Čl. 49 ods. 3 Charty: „Prísnosť trestov nesmie byť neprimeraná trestnému činu.“ Ide o aplikáciu všeobecnej zásady proporcionality, ktorá je stanovená v ústavných tradíciách členských štátov a rozhodovacej činnosti SDEÚ, na trestný čin a trestnú sadzbu. STREINZ, R.: Čl. 49 Charty. In: STREINZ, R. a kol.: EUV/AEUV Vertrag über die Europäische Union, Vertrag über die Arbeitsweise der Europäischen Union, Charta der Grundrechte der Europäischen Union. München: C. H. Beck, 2018, s. 2778.

¹⁵ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1805 zo 14. novembra 2018 o vzájomnom uznávaní príkazov na zaistenie a príkazov na konfiškáciu (Ú. v. EÚ L 303, 28.11.2018, s. 1 – 38), bod 21 preambuly nariadenia: „Vydávajúci orgán by mal pri vydaní príkazu na zaistenie alebo príkazu na konfiškáciu zabezpečiť, aby boli dodržané zásady nevyhnutnosti a proporcionality. Podľa tohto nariadenia by sa príkaz na zaistenie alebo príkaz na konfiškáciu mal vydať a zaslať vykonávajúcemu orgánu v inom členskom štáte len vtedy, keď by sa mohol vydať a použiť výlučne vo vnútroštátnom prípade. Vydávajúci orgán by mal byť zodpovedný za posúdenie nevyhnutnosti a proporcionality takýchto príkazov v každom prípade, pretože uznávanie a vykonávanie príkazov na zaistenie a príkazov na konfiškáciu by sa nemalo odmietnuť z iných dôvodov, než sú stanovené v tomto nariadení.“

¹⁶ Napr. čl. 4 ods. 5 rámcového rozhodnutia Rady 2004/757/SVV z 25. októbra 2004, ktorým sa stanovujú minimálne ustanovenia o znakových skutkových podstát trestných činov a trestov v oblasti nezákonného obchodu s drogami. Pozri napr. HAVELKA, L.: Účinné, primerané a odrazujúce sankcie za porušenie unijného práva: úloha vnútroštátného sudcu. Právni rozhledy, roč. 23, č. 21, s. 736-741.

¹⁷ Rozsudok Súdného dvora zo 16. júna 2005, *Pupino*, C-105/03, ECLI:EU:C:2005:386. Pozri KLIMEK, L.; ŠRAMEL, B.: Vzájomné uznávanie peňažných sankcií v Európskej únii. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 94 a tam citované rozhodnutia.

Na druhej strane – na vnútroštátnej zákonnej úrovni v podmienkach slovenského TZ – vo vzťahu k trestu prepadnutia veci a ochrannému opatreniu zhabania veci je vyjadrená modifikovaná zásada proporcionality priamo v ustanoveniach, ktorými sú tieto sankcie upravené. Ukladanie trestu prepadnutia veci je podľa § 60 ods. 1 slovenského TZ obligatórne – táto povinnosť súdu sa však podľa § 60 ods. 6 písm. b) slovenského TZ neaplikuje, ak hodnota veci je v zjavnom nepomere k miere závažnosti prečinu. Ide vlastne o materiálny korektív *sui generis* vo vzťahu k vylúčeniu uloženia trestu prepadnutia veci, ak zvyšné zákonné podmienky sú splnené. Tento inštitút sa však uplatňuje len vo vzťahu k prečinom – ako materiálny znak (materiálny korektív)¹⁸. *A contrario*, ak je skutok kvalifikovaný ako zločin a sú splnené podmienky na trest prepadnutia veci (napr. ide o vec určenú na spáchanie činu), súd je povinný trest uložiť, hoci hodnota veci (napr. nehnuteľnosti) by bola v zjavnom nepomere k spáchanému zločinu. Výnimočnosť uplatnenia tohto inštitútu zdôrazňuje zákonodarca pojmom *zjavný* nepomer. Nemôže ísť teda o neprimeranosť, ktorá by bola sporná, ale tento nepomer sa ako existujúci musí javiť každému uvažujúcemu človeku. Rovnakým spôsobom je korektív vyjadrený aj vo vzťahu k ochrannému opatreniu zhabania veci podľa § 83 ods. 3 písm. b) TZ. Obligatórne uloženie zhabania veci je vylúčené, ak ide o prečin a nepomer veci k závažnosti prečinu je zjavný. *A contrario*, obligatórne zhabanie veci sa uplatní, ak ide o zločin alebo hodnota veci nie je v zjavnom nepomere.

Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy česká právna úprava explicitne ustanovuje primeranosť trestných sankcií medzi zásadami ich ukladania. Podľa § 38 ods. 1 českého TZ¹⁹ sa trestné sankcie, teda tak tresty ako aj ochranné opatrenia, ukladajú s prihliadnutím, čiže primerane k povahe a závažnosti trestného činu a pomerom páchatela. Záonné vyjadrenie zásady primeranosti vychádza z ústavnoprávnej roviny, na ktorej je v podmienkach právneho štátu prípustný zásah do základných práv a slobôd v prípade ich vzájomnej kolízie alebo kolízie s inou ústavne chránenou hodnotou, avšak je nevyhnutné posudzovať účel zásahu vo vzťahu k použitým prostriedkom²⁰. Požiadavka primeranosti trestných sankcií je doplnená, resp. zdôraznená subsidiaritou závažnejších – citeľnejších sankcií voči menej postihujúcim sankciám, ak tieto postačujú. Subsidiarita závažnejších sankcií ako doplnok zásady proporcionality sa v podmienkach slovenského právneho poriadku uvádza výlučne na úrovni právnej vedy²¹.

Všeobecná úprava zásady proporcionality v zmysle českého TZ nie je následne špecifikovaná v ustanoveniach upravujúcich trest prepadnutia veci a ochranné opatrenie *zabráni veci*. Pre ochranné opatrenia všeobecne však český TZ obsahuje osobitnú úpravu zásady primeranosti v § 96 českého TZ. Skúmanie primeranosti pri ochranných opatreniach musí byť obzvlášť dôkladné, keďže ochranné opatrenie sleduje verejný záujem a na rozdiel od trestu nesleduje účel individuálnej represie. Zásada primeranosti je vyjadrená zákazom, že ochranné opatrenie nie je možné uložiť, ak nie je primerané nasledujúcim skutočnostiam: povaha a závažnosť činu, nebezpečenstvo, ktoré od páchatela hrozí chránenému záujmu *pro futuro*, resp. osoba páchatela a jeho pomery. *A contrario*, uloženie ochranné opatrenie musí byť primerané týmto skutočnostiam. Táto právna úprava v českom právnom prostredí je v priamom kontraste s vylúčením posudzovania úmernosti ochranného opatrenia k spáchanému činu. Zásada primeranosti je doplnená ďalším príkazom: nespôsobiť ochranným opatrením väčšiu ujmu, ako je nevyhnutné na dosiahnutie jeho účelu

V prípade ochranného opatrenia však dáva súdu možnosť pri ochrannom opatrení rozhodnúť, že namiesto *zabráni veci* nariadi menej invazívny zásah do vlastníckeho práva – pozmeniť vec, odstrániť určité zariadenie, odstrániť alebo zmeniť označenie, obmedziť dispozície s vecou. Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy, ktorá je prevažne kogentná a ukladá povinnosť rozhodnúť o prepadnutí veci alebo zhabaní veci, česká právna úprava rozlišuje medzi prípadmi obligatórneho a fakultatívneho ukladania tohto trestu a ochranného opatrenia, s preferenciou fakultatívnosti. Tým

¹⁸ TOBIÁŠOVÁ, L.: § 60. In: BURDA, E.; ČENTÉŠ, J.; KOLESÁR, J.; ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. 1. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 455 – 456.

¹⁹ Ust. § 38 ods. 1 českého TZ: „Trestní sankce je nutno ukládat s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele.“

²⁰ VANDUCHOVÁ, M.: § 38. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, s. 502 – 508.

²¹ Napr. BELEŠ, A.: Hypertrofia trestných sadzieb v podmienkach Slovenskej republiky. In Justičná revue, Bratislava, 2018, roč. 70, č. 10, s. 1029-1042.

zákonodarca poskytuje súdu rozsiahly priestor na úvahu o proporcionalite trestu alebo ochranného opatrenia.

3 ÚSTAVNÍ SOUD ČR K APLIKÁCIÍ ZÁSADY PROPORCIONALITY

Skúmané podústavné právne normy obsiahnuté v českom TZ a čiastočne slovenskom TZ majú svoj ekvivalent na úrovni ústavného práva vo forme požiadavky proporcionality pri obmedzení základných práv a slobôd. Obmedzenie základných práv a slobôd je prípustné len v nevyhnutnej miere, a to na ustanovený cieľ, pričom je potrebné dbať na ich podstatu a zmysel. Obmedzenie musí byť súladné s testom proporcionality v širšom zmysle slova, podľa ktorého je nevyhnutné skúmať jeho nevyhnutnosť (*Erforderlichkeit*), vhodnosť (*Geeignetheit*) a primeranosť (proporcionalitu v užšom zmysle, *Angemessenheit*). To je aspekt, bezpochyby, spoločný pre obmedzenie základných práv a slobôd v celoeurópskom kontexte, teda v českom i slovenskom právnom poriadku²², a to i pre obmedzenie prostredníctvom trestných sankcií.

V prípade trestu prepadnutia veci a ochranného opatrenia zhabania veci ide predovšetkým o obmedzenie práva vlastníť majetok, avšak aj o obmedzenie práva na ochranu súkromného života. Ústavní soud ČR sa primeranosťou trestných sankcií vo všeobecnosti zaoberá štandardne najmä v súvislosti s primeranosťou dĺžky prebiehajúceho konania²³. Primeranosť prepadnutia veci, resp. zhabania veci okrem iného aj vo svetle proporcionality zásahu do základných práv a slobôd skúmal Ústavní soud ČR v roku 2019 až v troch prípadoch, ktoré vyústili do vydania nálezu.

3.1 IV. ÚS 492/18

Podstatou prvého prípadu z apríla 2019²⁴ bolo uloženie zhabania veci právnickým osobám – konkrétne kompletného sortimentu tovaru tzv. *growshopu*. Dvaja vlastníci a prevádzkovatelia týchto podnikov boli odsúdení za trestný čin šírenia toxikománie. Predmetné *growshopy* ponúkali „feminizovaná semena špeciálne vyšlechtěných odrůd rostlin konopí s garancí vysokého obsahu THC, jakož i k pěstování potřebná osvětlovací a pěstební technika, zahrnující také zeminu, hnojiva, zavlažovací techniku a měřící přístroje, a vzduchotechnika, včetně vzduchových filtrů“ Ponuka teda obsahovala kompletné zázemie na pestovanie konope s vysokým obsahom THC, pričom bola podporená reklamnými sloganmi navádzajúcimi na konzumáciu drogy. Pri prehliadkach obchodných priestorov a skladov boli predmetné veci zaistené, ako i peňažné sumy. Obvodný súd rozhodol o zhabaní zaistených vecí – *zabrání zajištěných věcí* podľa § 101 odst. 1 písm. c) českého TZ. Súd sa pri rozhodovaní o zhabaní vecí zaoberal aj spornou otázkou, či na spáchanie trestného činu sú určené, alebo môžu slúžiť aj veci, ktoré možno označiť ako záhradné potreby, a pomocou nich je možné pestovať aj akúkoľvek inú rastlinu. Odôvodnenie súdu však poukazovalo na skutočnosť, na čo slúžili zhabané veci vo svojom súhrne – na nezákonné pestovanie konope, výrobu marihuany. Súd zdôrazňuje súvislosti zhabaných vecí a možné následky. Činnosť *growshopu* a jeho sortiment boli súhrne spôsobiteľné vzbudiť u zákazníkov rozhodnutie pestovať konope, získať návykovú látku a užiť ju. Na rozhodnutie o zhabaní veci postačuje, že je vec určená, alebo slúži na spáchanie trestného činu, teda trestný čin ani nemusí byť spáchaný.

Ústavní soud ČR vo svojom rozbere prípadu pripomína, že na uloženie ochranného opatrenia je podstatný vzťah medzi zhabanou vecou a trestným činom, a teda nezáleží na vzťahu osoby, ktorej vec patrí, alebo ktorá ju má v držbe, k trestnému činu. Ukladanie sankcií, resp. aj ochranných opatrení podlieha aplikácii požiadavky primeranosti sankcie – povahe a závažnosti trestného činu, nebezpečenstvu pre chránené záujmy *pro futuro*, ako aj osobe páchatela a jeho pomerom. Nevyhnutnosť dodržania primeranosti sankcie vyplýva aj zo zásady proporcionality zásahu do základných práv, teda vlastníckeho práva, keď má byť zachovaná podstata a zmysel tohto základného práva. Požiadavka primeranosti znamená aj povinnosť voľby takého prostriedku na dosiahnutie cieľa (v tomto prípade účelu ochranného opatrenia alebo trestu), ktorý je k základným

²² Napr. nálež Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 10/2014 z 29. apríla 2015, bod 95, resp. nálež Ústavného soudu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 24/10 z 22. marca 2011 (tzv. *Data retention I*), bod 37.

²³ Tamtiež.

²⁴ Nálež Ústavného soudu ČR, sp. zn. IV. ÚS 492/18 z 3. apríla 2019.

právam čo najšetrnejší. Takéto vnímanie proporcionality na ústavnej úrovni priamo zodpovedá zákonnej právnej úprave²⁵.

Zhabanie vecí (*zabraní vecí*) podľa § 101 ods. 1 písm. c) českého TZ vyžaduje splnenie zákonných podmienok, ktoré Ústavní soud ČR sumarizuje nasledujúcim spôsobom: a) vec je nástrojom trestnej činnosti²⁶, resp. je použitá alebo určená na spáchanie trestnej činnosti²⁷, b) ohrozuje bezpečnosť ľudí alebo majetku, príp. bezpečnosť spoločnosti, alebo existuje riziko, že bude slúžiť na spáchanie zločinu, c) zhabanie musí byť primeraným opatrením – spáchanému trestnému činu, nebezpečenstvu pre chránený záujem *pro futuro* a osobe a pomerom páchatel'a. Je zjavné, že Ústavní soud ČR pri tejto sumarizácii zákonných podmienok vychádza z osobitnej úpravy, ktorá je špecifická pre jeden dôvod zhabania vecí (prvá podmienka), zo všeobecnej zákonnej úpravy zhabania vecí (druhá podmienka), resp. zákonnej úpravy primeranosti ochranných opatrení, ktorá je vlastná všetkým ochranným opatreniam.

Ústavní soud ČR ďalej aplikuje uvedené podmienky na predmetný prípad zhabania celkového sortimentu *growshopu*. Zhabané veci predstavovali vo svojom súhrne premyslený a komplexný sortiment tovarov, ktorý mal zákazníkov podnecovať k pestovaniu a užívaniu konope s obsahom návykovej látky THC. Prvá podmienka je tak splnená.

Účelom ochranného opatrenia je presadenie verejného záujmu, aby určitá vec *pro futuro* neohrozovala bezpečnosť ľudí, majetku, spoločnosti, alebo aby nebolo možné ju použiť na spáchanie trestného činu. To je potrebné (spolu aj s treťou podmienkou) dôkladne skúmať v prípade, keď uvedené nebezpečenstvo nevyplýva z povahy jednotlivých vecí, ani z ich zvyčajného použitia – napr. zeminových substrátov, hnojív a ďalších vecí všeobecne určených na pestovanie rastlín. Nebezpečenstvo nie je možné odvodzovať výlučne len možnosti, že vecou je možné spáchať trestný čin. Zhabanie vecí, a teda zásah do vlastníckeho práva je nevyhnutné odôvodniť „*konkrétnymi okolnosťami, z nichž bude vyplývať alespoň taková míra pravdepodobnosti uvedeného následku, ktorá bude potrebu tohoto zásahu s ohľadom na obvyklý chod vecí rozumne odôvodňovať.*“ Podstatná časť sortimentu *growshopu* pozostáva z tovaru, ktorý je bežne možné kúpiť ako záhradnícke potreby. Nebezpečenstvo pre ľudí alebo majetok, resp. spáchania trestného činu nevyplýva zo samotnej podstaty týchto vecí, ale z predaja vecí s ďalším tovarom (napr. konopných semien) komplexne, resp. z predaja týchto vecí v súvislosti s propagáciou (reklamou) a poskytnutím návodu na nezákonné pestovanie konope. U významnej časti zhabaných vecí bolo možné toto nebezpečenstvo eliminovať zmenou ich predaja v inom kontexte, resp. bez propagácie, ktorá by smerovala k nezákonnému pestovaniu konope.

Tým je možné plynulo premostiť na tretiu podmienku, a to primeranosť takého opatrenia spáchanému činu, nebezpečenstvu *pro futuro* a osobe páchatel'a so skúmaním, či účel nemožno dosiahnuť menej invazívnym opatrením. Zhabanie celého komplexu vecí je mimoriadne invazívnym opatrením – ako bolo uvedené v sťažnosti – sankcia v podobe zhabania vecí v hodnote niekoľkých miliónov Kč je likvidačná²⁸. Účelom ochranného opatrenia nie je trestať, teda pôsobiť individuálne-represívne. Ústavní soud ČR vyjadruje názor, že účel ochranného opatrenia bolo možné dosiahnuť zhabaním len častí vecí, a to tých, ktorých ponuka a predaj umožnili sortimentu tovarov ako celku priznať povahu vecí určených na nezákonné pestovanie konope a propagáciu na užívanie návykových látok. Všeobecné súdy tak mali v súlade so zásadou primeranosti posúdiť, pri ktorých zo zaistených vecí hrozí ich spáchanie trestného činu a ostatné veci vrátiť, nie rozhodnúť o ich zhabaní. Ústavní soud ČR tak v predmetnom prípade aplikuje zásadu primeranosti v súlade s jej účelom, ktorým je ohraničenie prípustnej intenzity trestov a ochranných opatrení²⁹. Opomenutie skúmania

²⁵ Resp. ústavnoprávnym požiadavkám, resp. požiadavkám vyplývajúcim z práva EÚ; napr. rozsudok SDEÚ z 9. februára 2012, *Márton Urbán*, C-210/10, ECLI:EU:C:2012:64, bod 53: „*Členské štáty však musia pri výkone svojich právomocí dodržiavať právo Únie a jeho všeobecné zásady a tým aj zásadu proporcionality. Donucovacie opatrenia teda nemôžu ísť najmä nad rámec toho, čo je potrebné na uskutočnenie legitímnych cieľov sledovaných dotknutou právnou úpravou, a okrem toho nemôžu byť neprimerané týmto cieľom.*“

²⁶ Po novele českého TZ zákonom č. 287/2018 Sb. s účinnosťou od 1. februára 2019.

²⁷ Podľa právnej úpravy účinnej do 31. januára 2019.

²⁸ Bod 24 predmetného rozhodnutia.

²⁹ VANDUCHOVÁ, M.: § 38. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 502 – 508.

primeranosti vo vzťahu k jednotlivým veciam je porušením § 96 českého TZ, resp. podmienok obmedzenia základných práv. Paušálne závery o splnení podmienok zhabania veci nerešpektujú odlišnú povahu jednotlivých vecí, a tým opomínajú odlišnosti v nebezpečenstve, že bude vec *pro futuro* slúžiť k spáchaniu trestného činu. Tým nie je rešpektovaná primeranosť ukladania sankcií, ochranných opatrení, resp. zásahov do základných práv, lebo je možné, že obmedzenie práv ide nad rámec tohto, čo je nevyhnutné na dosiahnutie stanoveného cieľa.

3.2 II. ÚS 2046/19

Druhé rozhodnutie *Ústavního soudu ČR* pochádza zo septembra 2019³⁰. Tento prípad je veľmi podobný prvému skúmanému prípadu. Opäť ide o zhabanie sortimentu *growshopu* a súvisiacich vecí – teda pomôcok na pestovanie, záhradníckych potrieb, ale aj kancelárskych potrieb, fajčiarskych potrieb, propagačných materiálov, finančnej hotovosti a účtovníctva. Jediný spoločník a konateľ bol odsúdený za trestný čin šírenia toxikománie a obchodnej spoločnosti bolo uložené zhabanie vecí podľa § 101 ods. 1 písm. c) českého TZ. Rozhodnutie bolo odôvodnené³¹ tým, že veci spoločne vytvárajú súbor vecí na vybudovanie funkčnej výroby konope, čím existuje dôvodný predpoklad, že sú určené na spáchanie trestného činu a vytvárajú nebezpečenstvo pre ľudí.

Ústavní soud ČR sa v odôvodnení rozhodnutia významným spôsobom opiera o závery prezentované v rozhodnutí sp. zn. IV. ÚS 492/18. *Ústavní soud ČR* opäť zdôrazňuje požiadavku primeranosti, a to v ústavnoprávnom kontexte obmedzenia základných práv, najmä vlastníckeho práva, ako aj v zákonom kontexte s odkazom na tri prezentované zákonné požiadavky uloženia zhabania vecí. Zásah do základných práv, najmä práva vlastníka prostredníctvom zhabania vecí, ale aj trestu prepadnutia vecí je prijateľné, ak ide o opatrenie primerané, teda legitímny cieľ nie je možné dosiahnuť prostriedkom šetrnejším vo vzťahu k základnému právu. Primeranosť vyžaduje, aby sa pri každej jednotlivej veci skúmalo nebezpečenstvo pre ľudí alebo pre majetok, resp. nebezpečenstvo spáchania trestného činu.

Absencia nediferencovaného prístupu a neskúmanie nebezpečenstva pri konkrétnych veciach vedie k disproporcionalite zásahov do základných práv. Pri posudzovaní primeranosti zásahu do práv, do vlastníckeho práva, je potrebné hodnotiť mieru pravdepodobnosti, že nastane potenciálny následok, teda použitie vecí k spáchaniu činu alebo ohrozenie ľudí alebo majetku, čo možno rozumne očakávať. To je podstata zásady primeranosti pri ochranných opatreniach – na jednej strane je potrebné sa retrospektívne hodnotiť spáchaný trestný čin, na druhej strane je potrebné posudzovať nebezpečenstvo pre záujmy chránené zákonom a taktiež osobu páchatela *pro futuro*³². V podmienkach slovenského trestného práva adekvátny zákonný príkaz na obojaké posudzovanie primeranosti ochranných opatrení chýba.

Pochybenie súdov spočíva podľa názoru *Ústavního soudu ČR* v skutočnosti, že v predmetnom prípade vôbec neposudzovali nevyhnutnosť zhabania takmer všetkých vecí, ktoré boli zaistené v prevádzke *growshopu*, resp. neskúmali, či nie je možné účel sankcie dosiahnuť spôsobom, ktorý je šetrnejší. Šetrnejší spôsob by mohol spočívať vo vylúčení časti zaistených vecí z rozhodnutia o zhabaní alebo vo využití náhradného opatrenia za zhabanie vecí podľa § 101 ods. 4 českého TZ: pozmenenia vecí, odstránenia určitého zariadenia, odstránenia označenia alebo uskutočnenia zmeny alebo obmedzenia dispozície. Ak by bol prípustný výklad, že zhabané veci vo svojom súhrne tvoria súbor na vybudovanie funkčnej pestovateľskej výroby konope bez uvedenia dôvodov, akým spôsobom by jednotlivé veci mohli slúžiť na spáchanie trestného činu, vytvoril by sa priestor na svojvôľu súdneho rozhodovania, keďže súdy by mali „voľnú ruku“ pri rozhodovaní o zhabaní vecí³³, keďže na spáchanie trestného činu by bolo potenciálne možné použiť akúkoľvek jednotlivú vec. Keďže všeobecný súd nepostupoval k veciam jednotlivo a selektívne, prišlo k zhabaniu aj kancelárskych potrieb (napr. dierkovača a obálok), resp. účtovníctva, ktoré nemožno pokladať za veci slúžiace na spáchanie drogových trestných činov, teda napr. trestného činu šírenia toxikománie³⁴. Zhabanie vecí musí byť odôvodnené mierou pravdepodobnosti následku pri konkrétnej veci (nebezpečenstvo

³⁰ Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. II.ÚS 2046/19 z 13. septembra 2019.

³¹ Bod 2 nálezu.

³² *A contrario* § 96 českého TZ v spojení s § 38 ods. 1 českého TZ. Pozri VANDUCHOVÁ, M.: § 38. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 502 – 508.

³³ Bod 19 predmetného nálezu.

³⁴ Bod 20 predmetného nálezu.

spáchania trestného činu, nebezpečenstvo pre ľudí a majetok), ktorá zásah do základných práv si pri zvyčajnom chode vecí si bude rozumne odôvodňovať³⁵.

3.3 II. ÚS 1624/19

Tretím rozhodnutím Ústavního soudu ČR je nález z decembra 2019³⁶. Sťažovateľ bol odsúdený za zločin *neoprávnené výroby omamné a psychotropní látky ve velkém rozsahu* podľa § 283 odst. 1, odst. 3 písm. c) českého TZ, tým že v priestore svojho rodinného domu vypestoval najmenej 150 rastlín konope s vysokým obsahom THC (31 566 g sušiny marihuany)³⁷. Prvostupňový súd (*Krajský soud v Hradci Králové - pobočka v Pardubicích*) odsúdil sťažovateľa na trest odňatia slobody v trvaní troch rokov s podmieneným odkladom na skúšobnú dobu piatich rokov, peňažný trest vo výške 210 000 Kč s náhradným trestom odňatia slobody na štyri mesiace, trest prepadnutia vecí, a to zaistených pomôcok na pestovanie a iných pomôcok na výrobu konope. Odvolací súd (*Vrchní soud v Praze*) zrušil rozsudok prvostupňového súdu vo výroku o peňažnom treste náhradnom treste a treste prepadnutia vecí a sťažovateľovi uložil trest prepadnutia vecí, a to zaistených pomôcok na pestovanie a iných pomôcok na výrobu konope a sťažovateľovho rodinného domu a príslušných pozemkov. Odvolací súd primeranosť trestu odôvodnil tým, že nehnuteľnosť bola v roku 2015 kúpená za 980 000 Kč a následne bola nákladne vybavená technikou na pestovanie konope. Činnosť páchatela tak zjavne smerovala k maximalizácii ziskov a je primerané ho uvedeným spôsobom postihnúť na majetku. *Nejvyšší soud ČR* ako dovolací súd k uloženému trestu prepadnutia vecí (nehnuteľnosti) uviedol, že vypestované množstvo marihuany nemohlo byť určené na osobnú spotrebu a z predaja by páchatel dosiahol zisk niekoľkých miliónov Kč.

Ústavní soud ČR pripomína, že zásah do základných práv a slobôd prostredníctvom trestných sankcií je potrebné ospravedlniť ich účelom. Účel trestu v českom TZ nie je vyjadrený, a tak je potrebné ho interpretovať prostredníctvom zásad ukladania trestov, najmä zásady primeranosti podľa § 38 českého TZ, konkrétne proporcionality (ods. 1) a subsidiarity závažnejších sankcií (ods. 2). Súd sa taktiež opiera³⁸ o nález vo veci II. ÚS 2046/19 – adekvátne ako aplikácia zhabania vecí, tak aj uloženie prepadnutia vecí musí zachovávať podstatu a zmysel základných práv a slobôd a nesmie byť zneužívaný na iné účely. Vzhľadom na intenzívny zásah do vlastníckeho práva je nevyhnutné dostatočne odôvodniť splnenie všetkých zákonných podmienok. Uloženie trestu prepadnutia vecí, ktorá je nehnuteľnosťou, môže okrem zásahu do vlastníckeho práva predstavovať aj zásah do práva na ochranu súkromného života. V súvislosti s takým trestom je potrebné posudzovať rozdiel účelu trestu pri treste prepadnutia vecí a treste prepadnutia majetku. Účel trestu prepadnutia majetku je odvetný – primárne represívny, teda sleduje intenzívny zásah do majetkovej sféry páchatela. Na druhej strane účel trestu prepadnutia vecí je primárne zábranný (zneškodnenie vecí, ktorá by mohla slúžiť na spáchanie trestného činu), resp. slúžiaci na odobranie ziskov z trestnej činnosti. Účel trestu prepadnutia vecí je teda mnohostrannejší ako pri treste prepadnutia majetku, ale aj peňažnom treste, ako upozorňuje odborná literatúra³⁹. Mnohostrannosť účelu trestu prepadnutia vecí predstavuje aj implementáciu záväzkov vyplývajúcich z práva EÚ⁴⁰.

Odvolací súd, ktorý uložil trest prepadnutia vecí – nehnuteľnosti sa koncentroval na výšku potenciálnych ziskov. Pri prepadnutí vecí, ktorá je nástrojom trestnej činnosti podľa § 70 odst. 2 písm. a) českého TZ musí ísť o vec významnú na naplnenie znakov skutkovej podstaty trestného činu. Vzťah vecí k trestnému činu je imanentnou súčasťou podstaty trestu prepadnutia vecí.⁴¹ Vzťah

³⁵ Bod 22 predmetného rozhodnutia.

³⁶ Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. II. ÚS 1624/19 z 10. decembra 2019.

³⁷ Body 2 a 10 predmetného rozhodnutia.

³⁸ Bod 21 predmetného rozhodnutia.

³⁹ Napr. SOLNAŘ, V.: Tresty a ochranná opatření. Praha: Academia, 1979, s. 110.

⁴⁰ Bližšie smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii (Ú. v. EÚ L 127, 29. 4. 2014).

⁴¹ Adekvátne: „Podstata trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty spočívá v tom, že se výrokem soudu (pravomocného odsuzujícího rozsudku) odnímá vlastnické nebo podobné právo pachatele k věcem nebo jiným majetkovým hodnotám, které jsou v určitém vztahu k jím spáchanému trestnému činu, a toto vlastnické či obdobné právo přechází na stát.“ PÚRY, F.: § 70. In: ŠAMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 908 – 921.

nehnuteľnosti k trestnej činnosti ani primeranosť uloženia takého trestu nijako neodôvodnil⁴². Súd nereagoval na námietky obžalovaného, že v nehnuteľnosti žije a jej prepadnutím príde o osobné zázemie, resp. neodôvodnil, prečo má v tomto prípade verejný záujem na prepadnutí veci prednosť pred záujmom na ochrane súkromného života obžalovaného.

4 ZÁVER

Trestný postih musí byť včasný, spravodlivý, zákonný a diferencovaný⁴³, pričom primeranosť sankcií tieto atribúty posilňuje. Otázka primeranosti ukladania trestných sankcií je v podmienkach slovenského TZ a českého TZ riešená významne odlišným spôsobom. Sankcia znamená obmedzenie základných práv a slobôd, čo na ústavnoprávnej úrovni podlieha dodržaniu zásady proporcionality, teda zásah do základných práv a slobôd nesmie prekročiť rámec toho, čo je nevyhnutné na dosiahnutie stanoveného účelu (čiže účelu trestu alebo ochranného opatrenia), pričom je potrebné zachovať podstatu a zmysel základných práv a slobôd. Príkaz ukladať sankcie v súlade so zásadou proporcionality je možné aj na úrovni práva EÚ.

Česká právna úprava špecifikuje primeranosť zásahu do základných práv a slobôd ukladaním sankcií na zákonnej úrovni, jednak v ustanovení pre všetky sankcie všeobecne (§ 38 českého TZ), jednak v ustanovení, ktoré sa vzťahuje výlučne na ochranné opatrenia (§ 96 slovenského TZ). Adekvátne právna úprava v slovenskom TZ nielen že absentuje, ale v zásadách ukladania ochranných opatrení je posudzovanie primeranosti ochranného opatrenia k spáchanému činu explicitne vylúčené.

Existencia zákonnej úpravy v zmysle českého TZ má praktický dosah na ukladanie sankcií, ako ilustrujú skúmané tri nálezy Ústavného soudu ČR z roka 2019, ktoré sa týkajú ukladania zhabania veci a prepadnutia veci. Pointou prvých dvoch rozhodnutí je skutočnosť, že zásada primeranosti vyžaduje, aby o ochrannom opatrení zhabania veci nebolo rozhodnuté v súhrne bez skúmania nebezpečenstva, ktoré predstavuje jednotlivá vec, ale aby pri každej veci prišlo k osobitnému skúmaniu. Hoci zhabané veci vo svojom súhrne predstavujú veci určené, použité alebo slúžiace na spáchanie trestného činu (komplexný sortiment *growshopu*), nediferencovaný prístup spôsobuje zásah do základných práv (vlastníckeho práva) nad rámec tohto, čo je nevyhnutné a zhabanie veci je možné považovať za neprimerané. Pointou tretieho rozhodnutia je skutočnosť, že trest prepadnutia veci (na rozdiel od trestu prepadnutia majetku) sleduje primárne zábranný účel, resp. účel odobratia ziskov. Prepadnutie nehnuteľnosti (v ktorej páchatel žije) predstavuje mimoriadne závažný zásah do vlastníckeho práva, avšak aj do práva na ochranu súkromného života. Primeranosť uloženia takého trestu, ako aj splnenie zákonných podmienok na jeho uloženie je nevyhnutné dôkladne odôvodniť.

Vzhľadom na totožné ústavnoprávne základy ochrany základných práv a slobôd v Slovenskej republike a Českej republike, v predmetných prípadoch práva vlastníť majetok, práva na ochranu súkromného života, príp. práva na súdnu a inú právnu ochranu, resp. kontext práva EÚ je nevyhnutné, aby orgány aplikácie práva, teda najmä sudy pri ukladaní trestov a ochranných opatrení vnímali povinnosť zvažovať primeranosť trestných sankcií, hoci explicitná právna úprava na úrovni slovenského TZ absentuje (s výnimkou úzko vymedzených korektívov podľa § 60 ods. 6 písm. b) a §

⁴² Adekvátne zo staršej judikatúry pozri R 46/1967 (v odôvodnení): „*Městský soud však pochybil výrokem, jímž ohledně obviněného A. zrušil rozsudek obvodního soudu i ve výroku o peněžitém trestu a uložil obviněnému nový trest propadnutí věci.*

Peněžitý trest zrušil městský soud z důvodu uvedeného v ustanovení § 258 odst. 1 písm. e) tr. ř., tj. pro jeho nepřiměřenost. Z toho, že po zrušení peněžitého trestu uložil městský soud trest propadnutí věci, je zřejmé, že za přiměřený považoval posledně uvedený trest. Není však z ničeho zřejmé, proč právě ten který trest je třeba považovat za přiměřený nebo nepřiměřený, ačkoliv z ustanovení § 125 tr. ř. vedle jiného vyplývá, že i pokud jde o závěry o přiměřenosti či nepřiměřenosti trestu musí být z odůvodnění rozsudku patrné, jakými právními úvahami se soud přitom řídil. Městský soud však v tomto směru hlediska uvedená v § 125 tr. ř. pominul. Rozsudek je tudíž v části týkající se zrušení peněžitého trestu nepřezkoumatelný.

Pro uložení trestu propadnutí věci (auto Škoda 1000 MB) podle § 55 odst. 1 písm. c) tr. zák. nebyly pak splněny ani všechny zákonné podmínky.“

⁴³ Napr. ČIČ, M.: Československé trestné právo ako súčasť trestnej politiky. Bratislava: Obzor, 1976, s. 101.

83 ods. 3 písm. b) slovenského TZ). Pre zákonodarcu⁴⁴ predstavujú tieto závery námet na ustanovenie výslovnej povinnosti zohľadnenia primeranosti sankcií vo vzťahu k závažnosti činu, príp. ďalším skutočnostiam s dovetkom, že sankcie nesmú spôsobovať zásah do základných práv a slobôd nad rámec tohto, čo je nevyhnutné na dosiahnutie účelu, teda individuálnej represie a individuálnej a generálnej prevencie (tresty), resp. ochrany spoločnosti (ochranné opatrenia). Vylúčenie posudzovania primeranosti ochranných opatrení by mohlo byť nahradené obsahovo adekvátnym ustanovením voči § 96 českého TZ. Pri ochranných opatreniach je potrebné primeranosť skúmať osobitne dôkladne vzhľadom na rozdielny účel ochranných opatrení od účelu trestov, pričom ochranné opatrenie nesmie trest nahrádzať a nesmie byť likvidačné.

Napĺňanie uvedených ideí má ambíciu posilniť realizáciu účelu trestu a posilňovanie dôvery v trestnú spravodlivosť, čo je v súčasnosti mimoriadne aktuálna otázka.

Použitá literatúra

- BELEŠ, A. Hypertrofia trestných sadziieb v podmienkach Slovenskej republiky. In *Justičná revue*, Bratislava, 2018, roč. 70, č. 10, s. 1029-1042
- ČENTĚŠ, J.; ŠANTA, J.: Princíp ultima ratio a vybrané aspekty ekonomickej kriminality. In *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty. Zborník príspevkov z 1. sekcie medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum*, Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2016, s. 31 – 41
- ČIČ, M.: Československé trestné právo ako súčasť trestnej politiky. Bratislava: Obzor, 1976, 192 s.
- BURDA, E.; ČENTĚŠ, J.; KOLESÁR, J.; ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. 1. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, 1130 s.
- GREGOR, M.: „Desivé“ tresty v rímskom práve. Comenius [elektronický dokument], roč. 3, 2018, s. 1-3, dostupné na: <https://comenius.flaw.uniba.sk/index.php/kategorie/pravne-dejiny-filozofia/47-desive-tresty-v-rimskom-prave> cit. 12. 2. 2020
- HAVELKA, L.: Účinné, přiměřené a odrazující sankce za porušení unijního práva: úloha vnitrostátního soudce. *Právní rozhledy*, roč. 23, č. 21, s. 736-741.
- JÍLKOVÁ, N.: Princíp přiměřenosti při ukládání trestních sankcí. In: KOŠIČIAŘOVÁ, S. (ed.): *Princípy trestania a správne delikty*. Zborník z česko-slovenskej vedeckej konferencie na tému „Princípy trestania a správne delikty“ v rámci Trnavských právnických dní 2016. Dostupné na: cit. 12. 2. 2020.
- KLIMEK, L.; ŠRAMEL, B.: *Vzájemné uznávání peňazních sankcí v Európskej únii*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 249 s.
- ROSTALSKI, F.: *Der Tatbegriff im Strafrecht. Entwurf eines im gesamten Strafrechtssystem einheitlichen normativ-funktionalen Begriffs der Tat*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2019, 462 s.
- SOLNAŘ, V.: *Tresty a ochranná opatření*. Praha: Academia, 1979, 220 s.
- STREINZ, R. a kol.: *EUV/AEUV Vertrag über die Europäische Union, Vertrag über die Arbeitsweise der Europäischen Union, Charta der Grundrechte der Europäischen Union*. München: C. H. Beck, 2018, 2873 s.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, 3614 s.
- TIBITANZLOVÁ, A.; MULÁK, J.: Ještě několik poznámek na téma zásady subsidiarity trestní represe. *Trestněprávní revue*, roč. 17, 2018, č. 5, s. s. 115-120

⁴⁴ Adekvátne aj čl. 49 ods. 3 Charty („Prisnosť trestov nesmie byť neprímeraná trestnému činu.“) má dva okruhy adresátov: aplikačné orgány a zákonodarcu. Pozri STREINZ, R.: Čl. 49 Charty. In: STREINZ, R. a kol.: *EUV/AEUV Vertrag über die Europäische Union, Vertrag über die Arbeitsweise der Europäischen Union, Charta der Grundrechte der Europäischen Union*. München: C. H. Beck, 2018, s. 2778.

Kontaktné údaje:

prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.

jozef.centesh@flaw.uniba.sk

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave,
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Generálna prokuratúra Slovenskej republiky

JUDr. Andrej Beleš, PhD.

andrej.beles@flaw.uniba.sk

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave,
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava

JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA

jan.santa@genpro.gov.sk

Generálna prokuratúra Slovenskej republiky

TRESTY ZA ÚPADKOVÉ TRESTNÉ ČINY PODĽA SLOVENSKEHO, ČESKÉHO A RUSKÉHO TRESTNÉHO PRÁVA

Anna Belkina

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The author deals with the issue of sanctions for insolvency crimes under the legislation of the Slovak Republic, the Czech Republic and the Russian Federation and tries to find out whether the types of penalties listed in the current legislation correspond to the essence of insolvency crimes.

Abstrakt: Autorka sa v príspevku zaoberá problematikou sankcii za úpadkové trestné činy podľa právnej úpravy Slovenskej republiky, Českej republiky a Ruskej federácie a sa zamýšľa nad otázkou či druhy trestov uvedené v súčasnej právnej úprave zodpovedajú podstate úpadkových trestných činov.

Key words: insolvency crimes, penalties, sanctions.

Kľúčové slová: úpadkové trestné činy, sankcii v trestnom práve, tresty.

1 ÚVOD

Protiprávne konania, ktoré sú znakmi objektívnej stránky tzv. úpadkových trestných činov, boli a aj dodnes sú častým stredobodom záujmov mnohých zákonodarcov v priebehu dejín vývoja práva.

Už v rímskom práve sa osobitná pozornosť venovala konaniu dlžníka, ktoré predchádzalo jeho platobnej neschopnosti. Dlžníci sa často snažili skryť svoj majetok, zachraňujúc sa pred úpadkom po výzvach vymáhania zo strany veriteľov. Normy rímskeho práva mali veľký vplyv aj na germánsky konkurzný proces. Podľa E.A. Fleischitzovej, „v súvislosti s modelom *action Pauliana*¹ bolo upravené napadnutie transakcii poškodzujúcich práva veriteľov, a to aj v moderných kapitalistických štátoch“.² Vyššie uvedené normy rímskeho práva, ktoré sú zárodokom pravidiel ochrany veriteľa a ktoré v skutočnosti zodpovedajú moderným normám o trestnom čine poškodzovania veriteľa, boli prostriedkom tzv. súkromného trestného práva.³

2. TRESTY ZA ÚPADKOVÉ TRESTNÉ ČINY: HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ.

ria Prvé zdroje trestného práva týkajúce sa tzv. úpadkových trestných činov na území Slovenska možno nájsť v zákone *O trestných činoch, deliktach a priestupkoch*, prijatom v roku 1852 (ďalej len ako „Zákon z roku 1852“), ktorý sa objavil hlavne v dôsledku novely «Františkány»⁴. Ustanovenia Zákona z roku 1852 platili na území Slovenska až do roku 1878, a potom, so zmenami a doplneniami, platili aj počas Československej republiky. Zákon z roku 1852 ustanovil osobitné normy týkajúce sa skutkovej podstaty trestných činov, ktoré možno považovať za predchodcov noriem o úpadkových trestných činoch, stanovených súčasnou legislatívou SR. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť ustanovenia § 199 ods. f) v spojení s § 198, kde bol zakotvený trestný čin podvodu, ktorý v značnej miere korešpondoval s trestným činom poškodzovania veriteľa: „*když se někdo marnotratností uvrhne v nemohoucnost, by dluhy platil, nebo když úskoky hledí prodloužiti úvěr, anebo postavením smyšlených věřitelů neb jinak podvodným srozuměním neb ukrytím části jmění svého, pravý stav masy překrouťi.*“

¹ Názov získala obžaloba podľa mena pretora Julia Pavla, ktorý zostal nezvestný, pričom bola používaná už počas obdobia Cicerona.

² Римское частное право, под редакцией И.Б.Новицкого и И.С. Перетерского. Москва: Юристъ. 1997, с. 534.

³ Púry, F. Úpadkové trestné činy v Českej republike. Praha: C.H.Beck, 2015, s.46.

⁴ SMRŽOVÁ, Petra, Alena RUNDOVÁ a Vilém KNOLL. Vybrané mezníky českých právních dějin. 1. vyd. Dobrá Voda: Čeněk, 2002, s. 110.

Okrem toho, je dôležité spomenúť aj prečin zavineného úpadku (§ 486), obsiahnutý v pôvodnej verzii Zákona z roku 1852. V ustanovení § 486 Zákona z roku 1852 sa uvádzalo: „*Když dlužník upadne v konkurs, a prokázati nemůže, že mu jen pro nehody a bez jeho viny není možné, aby svým věřitelům úplna zaplatil; nebo když svou vinou přílišné vydání činil; anebo když tehda, kdežto dluhy již majetnost převyšovaly, soudy ihned konkurs neopověděl, něbrž nové dluhy dělal, něco splácel, do zástavy dával nebo zjišťoval, dopustí se přečinu, ač není-li čin jeho zločinem podvodu [§ 199 lit. f)], a potrestán budiž tuhým vězením od tří měsíců až do jednoho roku, kteréžto vězení se dle okolností i zostříti má. Témuž trestu poddáni jsou obchodníci, kteří upadli v konkurs, zvláště také v těchto případech ...“.* Za spáchanie trestného činu zavineného úpadku bolo možné uložiť trest odňatia slobody od 3 mesiacov až po 1 rok.

Vyššie uvedená norma predstavuje podrobný opis skutkovej podstaty trestného činu zavineného úpadku. V rámci objektívnej stránky bolo okrem iného zahrnuté aj nevčasné podanie návrhu na vyhlásenie konkurzu, čo je veľmi zaujímavé v kontexte novely § 242 Trestného zákona 300/2005 z roku 2017, ktorá doplnila nesplnenie povinnosti podať včas návrh na vyhlásenie konkurzu do znakov objektívnej stránky trestného činu marenie konkurzného konania.

Neskôr v novelizovanom rozhodnutí cisára č. 337/1914 znenia Zákona z roku 1852 sa objavil komplikovanejší prepracovaný zoznam skutkových podstát trestných činov, ktoré možno zaradiť do úpadkových trestných činov:

- 1) podvodný úpadok (§ 205a),
- 2) poškodenie cudzích veriteľov (§ 205b),
- 3) prečin nadržovania veriteľovi (§ 485),
- 4) prečin úpadku z nedbanlivosti (§ 486).

Prvé dva trestné činy boli klasifikované ako zločiny, preto aj ich trestná sadzba bola prísnejšia: podvodný úpadok sa trestal uvrhnutím do žalára s odňatím slobody od 6 mesiacov až do 10 rokov, poškodenie cudzích veriteľov (žalárom) odňatím slobody od 1 roka do 10 rokov. V prípade prečinov nadržovania veriteľovi a úpadku z nedbanlivosti páchatelom hrozil trest vo výmere „tuhého“ väzenia od 3 mesiacov do 2 rokov (§ 485) a od 3 mesiacov do 3 rokov (§486).

Normy uhorského trestného zákonníka o zločinoch a prečinoch (zák. čl. V/1878, ďalej len ako „*Trestný zákonník 1878*“), ktorý po získaní autonómie Uhorska bol platný na území súčasného Slovenska, týkajúce sa úpadkových trestných činov, si boli v mnohom podobné s normami Zákona z roku 1852. Trestný zákonník stanovoval nasledujúce skutkové podstaty trestných činov: podvodný úpadok, zavinený úpadok (zakotvené v §§ 414 – 417), a taktiež podvod spáchaný prostredníctvom poškodzovania veriteľa (stanovený § 387).

Po vzniku Československa boli na území Slovenska do roku 1950 vo vzťahu k hmotnému trestnému právu platné normy Trestného zákonníka z roku 1878. Počas existencie Československa boli v Trestnom zákone č. 86/1950 Zb. zakotvené normy, ktoré na rozdiel od predchádzajúceho trestného práva stanovili iba jeden trestný čin poškodzovania veriteľa s mierne odlišným názvom *poškodenie veriteľa* (§ 257) namiesto širokej škály úpadkových trestných činov, stanovenej predchádzajúcimi právnymi predpismi. V prípade spáchania tohto trestného činu páchatelovi hrozil trest v podobe odňatia slobody od 3 mesiacov až po 3 roky.

Trestný zákon 140/1961 Zb., ako aj zákon č. 86/1950 Zb. obsahoval ustanovenia o poškodzovaní veriteľa (§ 256). V oboch zákonoch bol trestný čin klasifikovaný ako trestný čin proti majetku. Rozdiel tvorili aj sankcie.

Podľa ustanovení zákona č. 86/1950 v prípade spáchania trestného činu poškodzovanie veriteľa klasifikovaného podľa základnej skutkovej podstaty, páchatelovi mohol byť uložený trest odňatia slobody až do jedného roka, podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty až do 3 rokov. Podľa zákona č. 140/1961 Zb. bolo možné okrem trestu odňatia slobody uložiť aj nápravné opatrenie či peňažný trest.

Zákon č. 86/1950 Zb.	Zákon č. 140/1961 Zb.
§ 257. Poškodenie veriteľa. (1)Kto úmyselne zmarí čo aj len čiastočne uspokojenie svojho veriteľa tým, že a) zničí, poškodí, zatají, scudzí alebo odstráni časť svojho majetku,	§ 256 Poškodzovanie veriteľa (1)Kto aj len čiastočne zmarí uspokojenie svojho veriteľa tým, že a)zničí, poškodí, zatají, scudzí alebo odstráni časť svojho majetku, alebo

<p>b)predstiera alebo uzná neexistujúce právo alebo záväzok, alebo c)svoj majetok ináč zmenší, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok.</p> <p>(2)Rovnako sa potresce, kto úmyselne zmarí čo aj len čiastočné uspokojenie veriteľa niekoho iného tým, že a)zničí, poškodí, zatají, scudzí alebo odstráni časť dlžníkovho majetku, b)na dlžníkov majetok uplatní neexistujúce právo alebo pohľadávku, alebo c)majetok dlžníka ináč zmenší.</p> <p>(3)Odňatím slobody na tri mesiace až tri roky sa páchatel potresce, ak má čin uvedený v odseku 1 alebo 2 za následok značnú škodu.</p>	<p>b)predstiera alebo uzná neexistujúce právo alebo záväzok, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo nápravným opatrením alebo peňažným trestom.</p> <p>(2)Rovnako sa potresce, kto aj len čiastočne zmarí uspokojenie veriteľa inej osoby tým, že a)zničí, poškodí, zatají, scudzí alebo odstráni časť majetku dlžníka, alebo b)na majetok dlžníka uplatňuje neexistujúce práva alebo pohľadávku.</p> <p>(3)Odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky sa páchatel potresce, ak spôsobí činom uvedeným v odseku 1 alebo 2 značnú škodu.</p>
---	--

Tabuľka 1.

Po politických zmenách v roku 1989, keď sa Československo zo socialistickej republiky zmenilo na demokratický štát, došlo v právnych predpisoch krajiny k veľkým zmenám vrátane tých, ktoré sa zameriavajú na ochranu súkromnoprávných vzťahov, súkromného vlastníctva v trestnom, ako aj v obchodnom práve. Významnou udalosťou v roku 1991 bolo prijatie Zákona o konkurze a vyrovnaní č. 328/1991 Zb., ktorý zakotvil konkurz ako formu likvidácie majetku dlžníka v úpadku, a novela Trestného zákona č. 557/1991 Zb., ktorou boli zakotvené dva nové trestné činy – zvýhodňovanie veriteľa (§256 a) a machinácie v konkurznom a vyrovnávacom konaní (§256 b). Pri porovnaní ustanovení novelizovaného zákona č. 140/1961 Zb. týkajúcich sa dvoch nových skutkových podstát úpadkových trestných činov s platným Trestným zákonom č. 300/2005, je možné dospieť k záveru, že predmetné trestné činy sa vo všeobecnosti v základných rysoch celkom zhodujú. Treba ale poznamenať, že zákon č. 140/1961 explicitne ponúkal možnosť výberu z 2 druhov trestov: odňatie slobody a peňažný trest, súčasná legislatíva SR uvádza iba trest odňatia slobody.

Zákon č. 140/1961 (po novele 1991)	Trestný zákon č. 300/2005
<p>§256a Zvýhodňovanie veriteľa</p> <p>(1) Kto ako dlžník, ktorý nie je schopný plniť svoje splatné záväzky, zmarí, hoci aj len čiastočne, uspokojenie svojho veriteľa tým, že zvýhodní iného veriteľa, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo peňažným trestom.</p>	<p>§ 240 Zvýhodňovanie veriteľa</p> <p>(1) Kto ako dlžník, ktorý nie je schopný plniť svoje splatné záväzky, zmarí, hoci aj len čiastočne, uspokojenie svojho veriteľa tým, že zvýhodní iného veriteľa, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.</p>
<p>256b Machinácie pri konkurznom a vyrovnávacom konaní</p> <p>(1) Kto ako konkurzný veriteľ v súvislosti s hlasovaním o nútenom vyrovnaní alebo ako veriteľ v súvislosti s hlasovaním na vyrovnávacom pojednávaní prijme alebo si dá sľúbiť majetkový alebo iný prospech, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo peňažným trestom.</p>	<p>§ 241 Machinácie v súvislosti s konkurzným a vyrovnávacím konaním</p> <p>(1) Kto ako konkurzný veriteľ v súvislosti s hlasovaním o nútenom vyrovnaní alebo ako veriteľ v súvislosti s hlasovaním na vyrovnávacom pojednávaní, alebo ako veriteľ v súvislosti s hlasovaním o schválení reštrukturalizačného plánu prijme alebo si dá sľúbiť majetkový alebo iný prospech, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.</p>

Tabuľka 2.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov („ďalej len ako „Trestný zákon“) zo dňa 02.07.2005, v súčasnosti upravuje nasledovné tzv. úpadkové trestné činy:

- 1) podvodný úpadok (§ 227),
- 2) zavinený úpadok (§ 228),
- 3) poškodzovanie veriteľa (§ 239),
- 4) zvýhodňovanie veriteľa (§ 240),
- 5) machinácie v súvislosti s konkurzným a vyrovnávacím konaním (§ 241),
- 6) marenie konkurzného alebo vyrovnacieho konania (§ 242 - §243).

Jediný druh trestu zakotvený do všetkých uvedených paragrafov je trest odňatia slobody. Takáto sankcia je uvedená pri všetkých trestných činoch v osobitnej časti Trestného zákona, ale treba vždy vychádzať z § 34 ods. 2 Trestného zákona v spojitosti s § 32, resp. aj § 109 Trestného zákona. Pokiaľ ide konkrétne o úpadkové trestné činy, na základe analýzy niekoľkých súdnych rozhodnutí možno konštatovať, že na základe splnených zákonných podmienok bol ukladaný trest odňatia slobody s podmieneným odkladom s určitou skúšobnou dobou⁵.

V prípade českej právnej úpravy, ktorá je v súčasnosti platná, jediným rozdielom z pohľadu možných druhov trestu je explicitné uvedenie alternatív z dvoch trestov v základných skutkových podstatách: odňatie slobody a zákaz činnosti. Napríklad, § 223 Zvýhodnení veriteľa zákona č. 40/2009 Sb Trestní zákoník, znie: „(1) Kdo jako dlužník, který je v úpadku, zmaří, byť i jen částečně, uspokojení svého věřitele zvýhodněním jiného věřitele, a způsobí tím na cizím majetku škodu nikoli malou, **bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti**”.

Inštitút úpadku vrátane inštitútu „trestného úpadku“ má za sebou dlhú históriu vývoja v ruskom práve. Prvá zmienka o úpadku bola vykonaná v najstaršom prameni práva - Ruskej Pravde z 13. storočia, kde sa už rozlišovali dva druhy úpadku: nešťastný (náhodou zavinený, to znamená, že nevznikol zavinením dlžníka), a k úpadku, ku ktorému došlo z viny dlžníka. Zároveň vina dlžníka mohla spočívať v alkoholizme a úmyselnom konaní, ktoré bolo považované za *zlomyselný* úpadok, sprevádzané útekom do inej krajiny, napríklad s cieľom daňových únikov, ak „*človek podvodným spôsobom vymanol od niekoho peniaze a ušiel do cudziny, tak sa k nemu správajte ako k zlodějovi*“⁶. Po návrate do vlasti bol tento dlžník stíhaný veriteľmi, tak ako aj pri uskutočnení krádeže. Ak mal dlžník jedného veriteľa, tak bol nútený si dlhú dobu u neho odpracovať, alebo vstúpiť do otroctva. Ak bolo veriteľov viac, tak spoločne predali takého dlžníka na trhu a výnosy z predaja boli rozdelené podľa ich pohľadávok.

V súčasnosti Trestný zákoník Ruskej federácie zo dňa 13. júna 1996 č. 63-FZ v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „*Trestný zákoník RF*“) obsahuje 3 články o úpadkových trestných činoch: *neoprávnené konania počas konkurzu* (článok 195), *úmyselný úpadok* (článok 196) a *fiktívny úpadok* (článok 197). Oproti slovenskej a českej legislatíve, Trestným zákoníkom RF je stanovená dosť široká škála trestov za uvedené činy, medzi ktorými si súd môže vybrať:

- peňažný trest vo výške 150 000 až 500 000 rubľov alebo v rozsahu mzdy odsúdeného za obdobie 1 až 2 rokov,
- nútené práce do 5 rokov alebo
- nápravne práce do 2 rokov
- trest odňatia slobody až do 6 rokov s peňažným trestom až 200 000 rubľov alebo vo výške mzdy odsúdeného do 18 mesiacov alebo bez nej.

Čo sa týka ruskej právnej úpravy považujeme uvedenú škálu trestov za príliš širokú, ktorá môže slúžiť základom pre subjektívny prístup súdu a následne pre zneužitie právomoci.

3. ZÁVER

Pri riešení otázky, aké tresty majú byť predpísané v prípade úpadkových trestných činov, musíme vychádzať nie iba z ochrannej funkcie trestu a funkcií prevencie v širšom zmysle, ale aj z tzv. výchovnej a nápravnej funkcie trestu pre konkrétneho páchatelia.

⁵ Predmetom analýzy boli súdne rozhodnutia, verejne dostupné v rámci portálu, vedenom Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/zoznam/rozhodnutie>

⁶ Памятники русского права. Памятники права Киевского государства. X-XII вв. Москва, гос. Издательство юридической литературы. 1952, с. 207.

Podľa ustanovení § 34 ods. 1 Trestného zákona SR trest „*vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život*“, a, ďalej § 34 ods. 3 „*trest má postihovať iba páchatel'a, tak aby bol zabezpečený čo najmenší vplyv na jeho rodinu a jemu blízke osoby.*“

Berúc do úvahy podstatu úpadkových trestných činov a mieru ohrozenia spoločnosti takými trestnými činmi (napríklad, v porovnaní s trestným činom vraždy), podľa nášho názoru výchovne pôsobenie trestu odňatia slobody pre páchatel'ov úpadkových trestných činov je kontraproduktívne, a v niektorých prípadoch to môže mať negatívne následky, nehovoriac o možnosti nápravy správania páchatel'a a jeho nasmerovania k riadnemu životu. Je známe, že po výkone trestu odňatia slobody sa páchatelia často nevedia resocializovať, trest odňatia slobody negatívne pôsobí na vzťahy, v rámci rodiny. Výchovný aspekt trestu spočíva v tom, že ma mať individuálny preventívny a nápravný efekt na osobu, ktorá trestný čin spáchala. Podľa nášho názoru, trest odňatia slobody je potrebné ukladať v prípade úpadkových trestných činov len v prípadoch recidívy a v prípadoch, ak sú spáchané vo veľkom rozsahu, resp. alebo keď sa páchatel' vyhýba výkonu iného trestu.

Prikláňame sa k názoru, že s ohľadom na podstatu úpadkových trestných činov, namiesto trestu odňatia slobody by bolo vhodné používať tzv. alternatívne tresty, napríklad trest prepadnutia majetku⁷ iba takého, ktorý bol nadobudnutý v rámci spáchanej trestnej činnosti) spolu s trestom povinných prác a zákazom vykonávať činnosť štatutárneho organu a podnikateľskú činnosť vo všeobecnosti počas určeného obdobia. V prípade, ak by malo prepadnutie negatívny efekt pre blízke osoby – namiesto trestu odňatia slobody by mohol byť uložený peňažný trest spolu s povinnými prácami a zákazom uvedených druhov činností. V prípade, ak by páchatel' takéto práce odmietal uskutočniť, nasledoval by trest vo forme odňatia slobody.

Použitá literatúra:

PÚRY, F. Úpadkové trestné činy v České republice. Praha: C.H.Beck, 2015. 248 s.

SMRŽOVÁ, P., RUNDOVÁ, A. a KNOLL, V. Vybrané mezníky českých právních dějin. 1. vyd. Dobrá Voda: 2002. 156 s.

Римское частное право, под редакцией И.Б.Новицкого и И.С. Перетерского. Москва: Юристь. 1997. 608 с.

Памятники русского права. Памятники права Киевского государства. X-XII вв. Москва, гос. Издательство юридической литературы. 1952. 287 с.

Kontaktné údaje:

JUDr. Anna Belkina

e-mail: anna.belkina@flaw.uniba.sk

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Šafarikovo nam. 6,

84102 Bratislava

Slovensko

⁷ Samozrejme by bolo potrebné aj zmeniť ustanovenia § 58 TZ ktorý určuje podmienky uloženia trestu prepadnutie majetku.

KUMULÁCIA ADMINISTRATÍVNYCH (DAŇOVÝCH) A TRESTNÝCH SANKCIÍ V KONTEXTE ZÁSADY NE BIS IN IDEM

Sebastián Janko

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Abstract: In its first part, the contribution analyzes the contents of *ne bis in idem* principle, which constitutes an integral part of Slovak legal order, in the context of domestic, as well as European and international regulations. Subsequently, the question of possible cumulation of administrative and criminal sanctions with regard to tax crimes is examined, with emphasis on relevant case law. Particular attention is dedicated to aspects related to criminal liability of legal persons.

Abstrakt: V prvej časti príspevok analyzuje obsah princípu *ne bis in idem*, ktorý predstavuje integrálnu súčasť slovenského právneho poriadku v kontexte vnútroštátnej, ako aj európskej a medzinárodnej právnej úpravy. Následne skúma otázku možnosti kumulácie administratívnych a trestných sankcií v súvislosti s daňovými trestnými činmi s dôrazom na relevantnú judikatúru. Osobitná pozornosť je venovaná aspektom súvisiacim s trestnou zodpovednosťou právnických osôb.

Key words: *ne bis in idem*, administrative sanctions, punishments, tax crimes.

Kľúčové slová: *ne bis in idem*, administratívne sankcie, tresty, trestné činy daňové

1 ÚVOD

Princíp *ne bis in idem* predstavuje tradičnú a etablovanú súčasť právnych poriadkov demokratických štátov. Aj z tohto dôvodu je mu venovaná značná pozornosť v odbornej literatúre. Napriek tomu nemožno konštatovať, že by sa jednalo o vyčerpanú tému; práve naopak, v ostatnom období sa predmetný princíp opäť stáva vysoko aktuálnou témou. Túto skutočnosť možno pripísať predovšetkým neustále sa vyvíjajúcej judikatúre európskych súdov (ESĽP a SDEÚ). Významná časť predkladaného príspevku bude venovaná práve analýze predmetných rozhodnutí. Ešte predtým zameriame pozornosť na rozdiely a limitácie vyjadrení princípu *ne bis in idem* v jednotlivých prameňoch, ktoré ho zakotvujú, ako aj na čiastkové aspekty tohto princípu a rozdielne prístupy k jeho realizácii v praxi európskych štátov.

2 HISTORICKÝ EXKURZ, PRÁVNE ZÁKLADY PRINCÍPU *NE BIS IN IDEM* A ICH ŠPECIFIKÁ

Pôvod princípu *ne bis in idem* možno s najväčšou pravdepodobnosťou nájsť v starom Ríme, konkrétne v inštitúte žalôb - *actiones*. V starorímskom ponímaní totiž uplatnenie žaloby znamenalo jej „skonsumovanie“ a to aj v prípade keď nedošlo k vydaniu rozhodnutia vo veci samej. Na zmiernenie tejto tvrdosti bol koncipovaný princíp *exceptio rei iudicatae*, v zmysle ktorého už bol zánik žaloby viazaný na rozhodnutie o nej. Prvá formulácia princípu *ne bis in idem* pochádza od Ulpiana, ktorý uvádza *res iudicata pro veritate accipitur* (D. 50, 17, 207). Počas stredoveku ustúpil predmetný princíp do úzadia, pretože v prípadoch, keď nebola pozitívne preukázaná nevinna, mohlo kedykoľvek dôjsť k zmene rozsudku na základe nových inkriminujúcich dôkazov. Návrat princípu *ne bis in idem*, už v podstate v modernej podobe, nastal počas osvietenstva, kedy bol zakotvený v čl. 8 francúzskej ústavy z r. 1791, ako aj v 5. dodatku k ústave USA, taktiež z roku 1791.¹ Spolu so šíriacou sa revolučnou vlnou sa do právnych poriadkov jednotlivých krajín dostával aj princíp *ne bis in idem*.

V podmienkach Slovenskej republiky je princíp *ne bis in idem* zakotvený vo viacerých právnych predpisoch. Napriek tomu, že jeho podstata ostáva zachovaná, možno v jednotlivých prípadoch pozorovať odlišnosti spôsobené mierne odchylnou formuláciou, či samotnou povahou konkrétneho právneho základu z hľadiska jeho aplikovateľnosti. Význam predmetného princípu potvrdzuje aj jeho

¹ LOPEZ, D. E. 'Not twice for the Same: How the Dual Sovereignty Doctrine Is Used to Circumvent Non Bis in Idem. In: *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 5/2000, s. 1266 a nasl.

inkorporácia do Ústavy SR, ktorá v čl. 50 ods. 5 ustanovuje, že „Nikoho nemožno trestne stíhať za čin, za ktorý bol už právoplatne odsúdený alebo oslobodený spod obžaloby. Táto zásada nevyklučuje uplatnenie mimoriadnych opravných prostriedkov v súlade so zákonom.“ Identické znenie má aj § 2 ods. 8 Trestného poriadku². Ďalej TP tento princíp konkretizuje v ustanovení § 9 ods. 1 písm. e), podľa ktorého „Trestné stíhanie nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené, k ide o osobu, proti ktorej sa skoršie stíhanie pre ten istý skutok skončilo právoplatným rozsudkom súdu alebo bolo právoplatne zastavené, podmienčne zastavené a obvinený sa osvedčil alebo sa skončilo schválením zmiernosti a zastavením trestného stíhania, ak rozhodnutie nebolo v predpísanom konaní zrušené.“ Obe citované právne normy však majú pomerne výrazne redukovanú vecnú pôsobnosť - vzťahujú sa len na oblasť trestného práva.³ Obligatorným dôsledkom aktivácie princípu *ne bis in idem* je zastavenie trestného stíhania skutku, o ktorom už bolo vydané jedno z meritórnych rozhodnutí vymenovaných v § 9 zakladajúce prekážku *res iudicata*. Následne sa postupuje na základe § 197 ods. 1 písm. c) (v tomto prípade ide o odloženie veci, nie zastavenie trestného stíhania), § 215 ods. 1 písm. d), § 241 ods. 1 písm. c), § 244 ods. 1 písm. c) resp. § 281 ods. 1 podľa príslušného štádia konania, v ktorom vyjde táto okolnosť najavo.

Z ďalších zákonov zakotvujúcich princíp *ne bis in idem* možno uviesť zákon o európskom zatýkacom rozkaze (§ 23 ods. 1 písm. b) a ods. 2 písm. b)) a v istom zmysle aj zákon o európskom vyšetrovacom príkaze v trestných veciach, ktorý rozpor s prekážkou právoplatne rozhodnutej veci považuje za obligatórny dôvod odmietnutia EVP (§ 11 ods. 1 písm. a)). Osobitnú pozornosť si zasluhuje zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb,⁴ ktorý bude analyzovaný v ďalšom texte.

Ďalším relevantným ustanovením TP je § 9 ods. 1 písm. g), v zmysle ktorého „Trestné stíhanie nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené, ak tak ustanovuje medzinárodná zmluva.“ Citované ustanovenie predstavuje most medzi vnútroštátnou a medzinárodnou (resp. európskou) úpravou princípu *ne bis in idem*, ktorá vyказuje určité odlišnosti.

Z nadnárodných predpisov je v prvom rade potrebné zmieniť čl. 14 ods. 7 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, podľa ktorého „Trestné stíhanie nemožno začať proti tomu, proti komu sa skoršie stíhanie pre ten istý čin skončilo právoplatným rozhodnutím súdu, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného alebo ktorým bol od žaloby oslobodený.“ Najvýraznejším problémom v súvislosti s predmetným ustanovením je nedostatočný garančný, resp. sankčný mechanizmus - v prípade porušenia tohto článku má sťažovateľ možnosť obrátiť sa na Výbor OSN pre ľudské práva. Pasívne legitimovaný je však len štát, ktorý prijal Opčný protokol k Medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach.⁵ Výsledkom konania o sťažnosti pred Výborom je stanovisko oznamované dotknutému štátu, ako aj sťažovateľovi. Protokol však vôbec neupravuje otázku právnych účinkov stanoviska. Z tohto dôvodu považujeme za diskutabilnú aj prípadnú možnosť povolenia obnovy konania pred ústavným súdom (podaniu žiadosti musí predchádzať vyčerpanie vnútroštátnych prostriedkov nápravy, teda musí existovať zamietavé rozhodnutie ústavného súdu). Podľa § 214 zákona o Ústavnom súde Slovenskej republiky je povolenie obnovy konania prípustné v prípade, že rozhodnutím orgánu medzinárodnej organizácie vznikne Slovenskej republike *povinnosť* v konaní pred ústavným súdom znovu preskúmať už prijaté rozhodnutie ústavného súdu. Ak medzinárodný orgán takúto povinnosť výslovne neuloží, nie sú splnené podmienky na povolenie obnovy konania pred ústavným súdom.⁶ Vzhľadom k malému aplikačnému významu Paktu nie je potrebné túto problematiku podrobnejšie analyzovať.

Omnoho významnejším z hľadiska aplikačnej praxe je Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len Dohovor) resp. Protokol č. 7 k Dohovoru, ktorý v čl. 4 ods. 1 ustanovuje, že „Nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní podliehajúcim právomoci toho istého štátu za trestný čin, za ktorý už bol oslobodený alebo odsúdený právoplatným rozsudkom

² Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len TP).

³ ČENTĚŠ, J. Súbeh trestného konania a daňového konania a zásada *ne bis in idem*. In: Justičná revue, 6-7/2017, s. 761.

⁴ Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len ZoTZPO).

⁵ Slovenská republika je týmto protokolom viazaná z titulu právneho nástupníctva, nakoľko bol prijatý ČSFR s účinkami od 12.6.1991 - pozri Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 169/1991 Zb.

⁶ DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax, s. 1604.

v súlade so zákonom a trestným poriadkom tohto štátu.“ V súvislosti s týmto ustanovením považujeme za potrebné akcentovať dve skutočnosti:

- 1.) slovenský preklad evokuje záver, že prekážka *res iudicata* zakladá len rozhodnutie týkajúce sa trestného činu. Originálne verzie (anglická a francúzska) však takéto účinky priznávajú rozhodnutiam o „offence“ a „infracton“, čo sú širšie pojmy (voľne možno preložiť ako delikt).⁷ Uvedené ponímanie bolo dlhšiu dobu konštantne presadzované aj v judikatúre, čo viedlo k názorom⁸ o tom, že je potrebné novelizovať TP v tom zmysle, aby existencia rozhodnutia o priestupku, alebo inom správnom delikte (s výnimkou disciplinárnych deliktov) predstavovala dôvod na obligatórne zastavenie trestného stíhania podľa § 9 ods. 1 písm. e) a nie len fakultatívny dôvod podľa § 215 ods. 2 písm. b). Vzhľadom k recentnému vývoju judikatúry ESLP ako aj SDEÚ, ktorá bude analyzovaná v ďalšom texte, však považujeme súčasný právny stav za zodpovedajúci požiadavkám uvedených inštitúcií. V tejto súvislosti je ďalej potrebné podotknúť, že viaceré zmluvné strany⁹ Dohovoru urobili vo vzťahu k čl. 4 ods. 1 výhrady spočívajúcej v tom, že predmetný článok vykladajú výhradne vo vzťahu ku trestným činom podľa vnútroštátneho práva. ESLP tieto tendencie prijal pomerne rezervovane a vo viacerých rozsudkoch na výhrady neprihliadol s odôvodnením, že neboli splnené formálne podmienky podľa čl. 57 Dohovoru,¹⁰ prípadne výhrady preklenul argumentáciou založenou na čl. 6 Dohovoru, v zmysle ktorej pokiaľ má administratívno-právna sankcia trestnú povahu (čo určujú tzv. engelovské kritéria analyzované v ďalšom texte), jedná sa o konanie, ktoré musí v intenciách čl. 6 ods. 1 Dohovoru spĺňať atribúty spravodlivého procesu¹¹ a jedným z nich je aj aplikácia princípu *ne bis in idem*.
- 2.) rámec pôsobnosti - napriek tomu, že Dohovor jednoznačne možno považovať za prameň medzinárodného práva, neupravuje aplikáciu princípu *ne bis in idem* vo vzťahoch zahŕňajúcich internacionálny prvok, čo jednoznačne vyplýva zo znenia predmetného ustanovenia. Za zmienku nepochybne stojí aj skutočnosť, že Protokol č. 7 doposiaľ nebol ratifikovaný (hoci podpísaný áno) Nemeckom a Holandskom, ako aj Spojeným kráľovstvom (v tomto prípade nedošlo ani k podpisu).

V súvislosti s aplikáciou ustanovení Dohovoru vo vyššie uvedených štátoch nepochybne stojí za povšimnutie aj čl. 6 ods. 3 Zmluvy o EÚ, v zmysle ktorého „základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práva Únie.“ Aj vo svetle predmetného ustanovenia sa javí byť opodstatneným, záver, že žiadny z členských štátov EÚ nemôže ignorovať princíp *ne bis in idem* v jeho nadnárodnom kontexte. Zároveň však nemožno význam čl. 6 ods. 3 ZEÚ preceňovať, pretože kým EÚ nepristúpi k samotnému Dohovoru, nemožno mu formálne priznať status prameňa práva EÚ.¹²

Ďalším významným prameňom práva nadnárodného charakteru, v ktorom možno identifikovať zakotvenie princípu *ne bis in idem* je Charta základných práv EÚ (ďalej len Charta). Podľa čl. 50 „nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní za trestný čin, za ktorý už bol v rámci Únie oslobodený alebo odsúdený konečným rozsudkom v súlade so zákonom.“ Charta zakotvuje možnosť uplatnenia princípu *ne bis in idem* v rámci celej EÚ. Táto možnosť je však podmienená skutočnosťou, že sa musí jednať o otázku súvisiacu s právom EÚ. V opačnom prípade totiž nepripadá do úvahy aplikácia ustanovení Charty, čo vyplýva z čl. 51 ods. 1 Charty. S ohľadom na zameranie príspevku je potrebné konštatovať, že Charta sa bude uplatňovať predovšetkým v súvislosti

⁷ ČENTÉŠ, J. Súbeh trestného konania a daňového konania a zásada *ne bis in idem*. In: Justičná revue, 6-7/2017, s. 760. Pozri aj nález ÚS SR zo dňa 13.11.2014, sp. zn. II. ÚS 185/2014.

⁸ BELEŠ, A. Legislatívne zosúladenie zásady *ne bis in idem* s judikatúrou ESLP. In: Kvalita normotvornej a aplikáčnej stránky zákonnosti ako determinant právneho štátu. Sekcia verejného práva. Zborník z II. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické dni práva, s. 132.

⁹ Francúzsko, Taliansko, Nemecko, Rakúsko, Portugalsko. Zdroj: https://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-treaties/-/conventions/treaty/117/declarations?p_auth=66Rk2iXw

¹⁰ Pozri napr. rozsudok ESLP zo dňa 4.3.2014 vo veci Grande Stevens a i. v. Taliansko.

¹¹ Rozsudok ESLP zo dňa 21.2.1984 vo veci Öztürk v. Nemecko, bod 46 a nasl.

¹² Túto skutočnosť viackrát judikoval SDEÚ, pozri napr. rozsudok SDEÚ z 15.2.2016 vo veci J.N. C-601/15 PPU, bod 45.

s nepriamymi daňami, ktoré sú harmonizované na úniovej úrovni. V týchto prípadoch sa bude Charta aplikovať aj bez prítomnosti cezhraničného prvku v konaní. Pôsobnosť Charty však nie je vylúčená ani vo veciach týkajúcich sa priamych daní, pokiaľ je v konaní prítomný iný element spôsobujúci splnenie podmienky definovanej v čl. 51 Charty. Najčastejšie sa bude jednať o cezhraničný prvok súvisiaci s právom na voľný pohyb v rámci EÚ. Pôsobnosť Charty však môže byť daná aj v prípadoch týkajúcich sa priamych daní bez zreteľného cezhraničného prvku, napríklad v súvislosti so štátnou podporou podnikania, ktorá môže mať formu úľav na priamych daniach a je regulovaná právom EÚ;¹³ ďalším možným prepojením je problematika zdaňovania príjmov právnických osôb (tej sa týka napr. smernica 2016/1164/EÚ).

Posledným predpisom, ktorý zmienime je Schengenský dohovor, ktorý v čl. 54 ustanovuje, že „osoba právoplatne odsúdená jednou zo zmluvných strán nesmie byť pre ten istý čin stíhaná inou zmluvnou stranou, a to za predpokladu, že v prípade odsúdenia bol trest už odpykaný alebo sa práve odpykáva alebo podľa práva štátu, v ktorom bol rozsudok vynesený, už nemôže byť vykonaný.“ Obdobne ako Charta, aj Schengenský dohovor vytvára priestor na uplatňovanie princípu *ne bis in idem* v medzinárodnom styku, avšak dopĺňa požiadavku, že trest musí byť odpykovaný, odpykaný, alebo už nemôže byť vykonaný. V opačnom prípade rozhodnutie nezakladá prekážku *res iudicata*.

3 OBSAH PRINCÍPU *NE BIS IN IDEM* A SPÔSOBY JEHO REALIZÁCIE

Napriek určitým odlišnostiam vo vyššie analyzovaných ustanoveniach možno konštatovať, že podstata princípu *ne bis in idem* je v každom prípade rovnaká - zabrániť možnosti dvoj- a viacnásobného stíhania resp. potrestania konkrétnej osoby za ten istý skutok. Jednoduchosť tohto vyjadrenia je však klamlivá.¹⁴ Koncepcne princíp *ne bis in idem* stojí na dvoch pilieroch - princípe právnej istoty a ochrane jednotlivca pred zneužitím *ius puniendi* príslušného štátu.¹⁵ Z obsahového hľadiska možno v súvislosti s aplikáciou predmetného princípu rozoznávať niekoľko podmienok:

- 1.) *idem* - ide o kritérium totožnosti skutku, s tým úzko súvisí aj nasledujúca požiadavka a *síce*,
- 2.) totožnosť v osobe,
- 3.) *bis* - zdvojenie konania, pričom v oboch prípadoch musí ísť o konania trestnej povahy (v materiálnom ponímaní, nie je rozhodujúce formálne označenie tohto ktorého procesu)
- 4.) existencia finálneho rozhodnutia - v slovenskej literatúre nebýva osobitne akcentovaná,¹⁶ naopak v zahraničnej literatúre sa táto požiadavka vníma ako samostatné kritérium.¹⁷

Ad 1.) a 2.) - vzhľadom k ich vzájomnej úzkej prepojenosti budú tieto body analyzované spoločne. Aspekt *idem* a skúmanie splnenia tejto požiadavky nepredstavuje z hľadiska aplikačnej praxe veľmi výrazný problém. Súdna prax je v tomto ohľade relatívne ustálená už od rozsudku ESĽP vo veci Zolotukhin v. Rusko z roku 2009. ESĽP sa v citovanom rozhodnutí vyjadril, že z hľadiska pojmu *idem* je podstatná totožnosť skutku daná konkrétnymi skutkovými okolnosťami týkajúcimi sa obvineného, času, miesta a spôsobu spáchania skutku. Právna kvalifikácia je z tohto hľadiska irelevantná. S ohľadom na subjekt konania je obzvlášť dôležité zdôrazniť požiadavku totožnosti a to najmä v súvislosti s dvoma stíhaniami na podklade toho istého skutku, avšak v jednom prípade vedenom voči fyzickej osobe a v druhom voči právnickej osobe, ktorej sa konanie danej fyzickej osoby pričíta. ZoTZPO je založený na zásade samostatnosti trestnej zodpovednosti FO a PO. Oba tieto

¹³ WATTEL, P. J. *Ne bis in idem* and tax offences in EU law and ECHR law. In: VAN BOCKEL, B. (ed.) *Ne bis in idem* in EU law, s. 168-170.

¹⁴ SZABOVÁ, E. Prípustnosť, resp. neprípustnosť sukcesívneho uloženia trestnej a administratívnej sankcie za tožný skutok. In: *Justičná revue* 2/2017, s. 203.

¹⁵ Podrobnejšie pozri napr. MITSILEGAS, V. - BERGSTRÖM, M. - KONSTADINIDES, T. *Research handbook on EU criminal law*, s. 192, 193.

¹⁶ ŠAMKO, P. Daňové podvodné konania a ich dokazovanie, s. 387 a nasl.

¹⁷ MIRANDOLA, S. - LASAGNI, G. *The european ne bis in idem at the crossroads of administrative and criminal law*. In: *Eucrim* 2/2019, s. 127.

zodpovednostné vzťahy sú plne autonómne.¹⁸ Z tejto skutočnosti vyplýva, že trestné stíhanie, resp. potrestanie FO nepredstavuje prekážku stíhania resp. potrestania PO a naopak. Uvedený záver potvrdzuje aj judikatúra SDEÚ.¹⁹

Ad 3.) a 4.) - opäť pristúpime k spoločnej analýze dvoch bodov v dôsledku ich vzájomnej súvislosti. Pojem *bis* vyjadruje zákaz zdvojenia stíhania resp. sankcie. Tento aspekt je z hľadiska aplikačnej praxe omnoho problematickejší ako *idem* a to najmä v súvislosti s otázkou, či trestné konanie a konanie charakteru administratívneho trestania predstavujú naplnenie pojmu zdvojenie. Zákaz zdvojenia možno podľa Desterbecka²⁰ rozčleniť na dva čiastkové aspekty, pričom každý môže byť v praxi aplikovaný dvoma spôsobmi:

- a.) *ne bis vexari* - tento aspekt vyjadruje zákaz dvojitého stíhania. Možné spôsoby jeho realizácie sú:
 - I. systém *una via*, ktorý spočíva v tom, že administratívne konanie musí byť zastavené, pokiaľ dôjde k vzneseniu obvinenia v trestnom konaní a naopak, pokiaľ by došlo k sankcionovaniu v administratívnom konaní, dôsledkom je zastavenie trestného stíhania. Uvedený systém sa aplikuje napr. v Belgicku, kde orgány daňovej správy majú povinnosť informovať prokuratúru o každom podozrení z daňovej trestnej činnosti. Prokuratúra je následne povinná iniciovať do jedného mesiaca konzultáciu a do troch mesiacov rozhodnúť o tom, či bude prípad riešený v trestnom konaní, alebo v administratívno-právnom režime.²¹ V prípade uplatňovania tohto systému sa teda javí redundantnou požiadavka existencia finálneho rozhodnutia uvedená v bode 4.).
 - II. systém finality - je prípustné súbežné vedenie administratívneho a trestného konania, avšak momentom právoplatnosti rozhodnutia v jednom z konaní musí byť druhé konanie zastavené.
- b.) *ne bis puniri* - tento aspekt vyjadruje zákaz dvojitého potrestania, hoci z čisto formálneho hľadiska dvojité potrestanie pripúšťa. Realizuje sa týmito spôsobmi:
 - I. kreditový systém - sankcia uložená v prvom ukončenom konaní sa zohľadní pri ukladaní sankcie v konaní, ktoré končí neskôr
 - II. systém zrušenia - sankcia uložená v prvom konaní sa ruší momentom právoplatnosti rozhodnutia v druhom konaní. Realizácia tohto systému je samozrejme z povahy vecí možná len pri peňažných sankciách - po právoplatnosti druhého rozhodnutia sa už uhradená peňažná sankcia vráti, obdobný postup napr. v prípade TOS nebude možný.

S ohľadom na vyššie uvedené možno v praxi jednotlivých európskych štátov rozlišovať medzi tzv. jednokoľajovými a dvojkolojovými systémami. Jednokoľajové systémy akcentujú aspekt *ne bis vexari* a snažia sa predísť už možnosti dvojitého stíhania. Medzi štáty s týmto systémom možno zaradiť už spomínané Belgicko, ako aj Holandsko, Fínsko, Nemecko, či Litvu.²² Naopak, dvojkolojový systém je založený na rešpektovaní pravidla *ne bis puniri*, teda pripúšťa možnosť dvoch paralelných, alebo sukcesívnych konaní o tom istom skutku a sústreďuje sa na zamedzenie (neprimeraného) dvojitého sankcionovania. Medzi krajiny s dvojkolojovým systémom patrí napr. Maďarsko, Švédsko, Bulharsko a Taliansko. Klasifikácia Slovenska je v tomto ohľade pomerne zložitá. Vo vzťahu k PO totiž možno jednoznačne hovoriť o aplikovaní jednokoľajového systému, vychádzajúc z ustanovenia § 21 ZoTZPO. Podľa ods. 1 „Začatie trestného stíhania proti právnickej osobe bráni tomu, aby o tom istom skutku proti tej istej právnickej osobe prebiehalo konanie o správnom delikte...“. Predmetné ustanovenie zakotvuje preferenciu trestného konania voči konaniu o správnom delikte, pričom táto skutočnosť je založená na argumente, že pokiaľ je určité konanie považované za trestný čin, nemôže

¹⁸ Podrobnejšie pozri KORDÍK, M. - KURILOVSKÁ, L. - L'ORKO, J. - MEZEI, M. Trestná zodpovednosť právnickej osoby a jej trestné stíhanie, s. 34-39.

¹⁹ Rozsudok SDEÚ zo dňa 5.4.2017 v spojených veciach Orsi a Baldetti C-217/15 a C-350/15.

²⁰ DESTERBECK, F. *Ne bis in idem* and tax offences. In: Eucrim 2/2019, s. 136.

²¹ Tamtiež, s. 139.

²² ERNEST, M. Daňové vs. trestné konanie - *ne bis in idem* v postupoch vybraných členských štátov EÚ. In: ŠELIGA, J. - KORPÁŠ, E. *Ne bis in idem* - medzi správnym a súdnym trestaním, s. 127.

byť súčasne správnym deliktom. Začatím trestného stíhania voči PO treba pritom rozumieť moment vznesenia obvinenia voči nej.²³ Na strane druhej, podľa ods. 2 „*Trestné stíhanie proti právnickej osobe nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené, ak skoršie konanie pre ten istý skutok proti tej istej právnickej osobe skončilo právoplatným rozhodnutím o správnom delikte a toto rozhodnutie nebolo zrušené.*“ Rozhodnutie o správnom delikte teda vo vzťahu k trestnému stíhaniu PO vždy vytvára prekážku *res iudicata*, na ktorú sú OČTK povinné prihliadať z úradnej povinnosti. Naproti tomu, ako už bolo uvedené, v prípade FO je rozhodnutie o správnom delikte len fakultatívnym dôvodom na zastavenie trestného stíhania podľa § 215 ods. 2 písm. b). Možno teda uzavrieť, že vo vzťahu k FO v podmienkach SR existuje právny základ na uplatnenie dvojkoľajového systému. Uvedený právny stav pritom podľa nášho názoru vyvoláva otázky ohľadom dodržiavania princípu rovnosti pred zákonom a bolo by žiaduce nastoliť jednotný prístup bez ohľadu na osobu, voči ktorej sa konanie vedie. Vyvstáva teda otázka, ku ktorému z prezentovaných modelov sa prikloniť. Na jej zodpovedanie je potrebné vykonať analýzu judikatúry európskych súdov, ktorá má v tomto ohľade mimoriadnu relevanciu.

4 JUDIKATÚRA EURÓPSKÝCH SÚDNYCH INŠTITÚCIÍ VO VZŤAHU K ZDVOJENIU KONANÍ

Z hľadiska vyššie vymedzeného členenia možno konštatovať, že jednkoľajové systémy v aplikačnej praxi nevyvolávajú v súvislosti s princípom *ne bis in idem* výrazné ťažkosti. To je jedným z dôvodov, prečo sú podľa viacerých názorov vhodnejšie ako systémy dvojkoľajové.²⁴ Faktom je, že v ostatnom období má prevažná väčšina vecí riešených ESĽP a SDEÚ pôvod v štátoch s dvojkoľajovým systémom (predovšetkým Taliansko). Postoj súdnej praxe voči dvojkoľajovým systémom bol pritom dlhú dobu pomerne rezervovaný. Z historického hľadiska je v tejto súvislosti za najvýznamnejšie rozhodnutie považovaný rozsudok ESĽP z roku 1976 vo veci *Engel a ďalší proti Holandsku*. V tejto veci ESĽP vylúčil možnosť trestania za ten istý skutok v administratívnom a trestnom konaní, pokiaľ povaha administratívnej sankcie napĺňa 3 tzv. engelovské kritériá:

- 1.) kvalifikácia deliktu podľa vnútroštátneho práva - pokiaľ je delikt výslovne označený za trestný čin podľa vnútroštátnej úpravy, spadá do pôsobnosti čl. 7 ods. 4 Protokolu, v opačnom prípade je potrebné posúdiť, či sú naplnené kritériá uvedené v nasledujúcich bodoch.
- 2.) povaha deliktu - posudzuje sa na základe toho, či je predmetná norma adresovaná všetkým osobám (v tom prípade má trestný charakter), alebo len určitej špecifickej skupine. V tejto súvislosti je potrebné poukázať aj na neskorší rozsudok vo veci *Jussila proti Fínsku*, kde ESĽP spresnil, že dostatočne všeobecný charakter má aj norma, ktorá ukladá sankcie v súvislosti s porušením povinností týkajúcich sa DPH, hoci platiteľmi tejto dane je len určitá skupina osôb (registrované subjekty).²⁵
- 3.) povaha sankcie - tá je posudzovaná na základe jej účelu. Pokiaľ je represívny, jedná sa o trestnú sankciu bez ohľadu na jej výšku v konkrétnom prípade. O vylučne administratívnu sankciu sa jedná, len pokiaľ je jej účel čisto reparačný.

Uvedené kritériá nemusia byť naplnené kumulatívne. Spravidla sa posudzuje kritérium č. 1) samostatne a pokiaľ nie je splnené, posudzujú sa kritériá 2.) a 3.), pričom ich naplnenie nemusí byť kumulatívne, hoci vylúčené nie je ani ich spoločné posudzovanie.²⁶

Na základe rozhodnutia *Engel* sa v praxi ESĽP pomerne dlhú dobu vyvíjala relatívne ustálená judikatúra, ktorá ďalej precizovala vybrané aspekty princípu *ne bis in idem* a v zásade zaujímala negatívny postoj k rôznym atribútom dvojkoľajových systémov. Napríklad v rozhodnutí *Maresti proti Chorvátsku* z roku 2009 ESĽP uviedol, že možnosť započítania trestu uloženého v administratívnom konaní oproti trestu uloženému v trestnom konaní nič nemení na skutočnosti, že osoba bola stíhaná dvakrát za ten istý skutok.²⁷ Súd sa teda pomerne jednoznačne vyhranil voči aplikácii kreditového systému. V rozsudku vo veci *Glantz proti Fínsku* z roku 2014 ESĽP uviedol, že

²³ BURDA, E. - KORDÍK, M. - KURILOVSKÁ, L. - STRÉMY, T. a kol. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár, s. 269.

²⁴ Pozri napr. Návrhy generálneho advokáta vo veci C-524/15 Menci, bod 85 a nasl.

²⁵ Rozsudok ESĽP zo dňa 23.11.2006 vo veci *Jussila* proti Fínsku, bod 38.

²⁶ Rozsudok ESĽP zo dňa 9.10.2003 vo veci *Ezeh a Connors* proti Spojenému kráľovstvu, bod 86.

²⁷ Rozsudok ESĽP zo dňa 25.6.2009 vo veci *Maresti* proti Chorvátsku, bod 65.

čl. 4 Protokolu nie je obmedzený len na zákaz dvojitého trestania, ale taktiež aj stíhania. Túto skutočnosť pritom treba vykladať aj v súvislosti s požiadavkou konečného rozhodnutia vo veci. To znamená, že súbežne prebiehajúce konania v zásade nie sú vylúčené, pokiaľ je momentom právoplatnosti rozhodnutia druhé konanie zastavené.²⁸ Zároveň sa však aj v naposledy citovanom rozsudku začína objavovať koncept dostatočnej vecnej a časovej súvislosti, v zmysle ktorého nemusí uloženie sankcií v administratívnom aj trestnom konaní nevyhnutne znamenať porušenie čl. 4 Protokolu. V tomto prípade uvedený koncept nebol uplatnený. Prelomovým bol v tomto ohľade rozsudok A a B proti Nórsku z roku 2016. V predmetnom prípade sa jednalo o zatajenie príjmov, za ktoré bola každému zo sťažovateľov uložená v administratívnych konaniach sankcia v podobe pokuty vo výške 30% zo sumy dlžnej na dani a v následných trestných konaniach trest odňatia slobody vo výmere 1 roka. ESLP vyhodnotil, že uvedený postup nórskeho orgánu nepredstavoval porušenie práva podľa čl. 4 Protokolu, nakoľko bola splnená požiadavka dostatočnej časovej a vecnej súvislosti medzi oboma sankciami. Zároveň definoval kritériá, na základe ktorých je potrebné vyhodnocovať, či je daná existencia týchto súvislostí. Ide o nasledovné

- 1.) jednotlivé konania sledujú vzájomne sa dopĺňajúce účely a reagujú tak na odlišné aspekty protiprávneho konania *in abstracto*, ako aj *in concreto*,
- 2.) duplicita konaní musí byť predvídateľným právnym následkom skutku
- 3.) konania musia byť vedené spôsobom, ktorý v maximálnej možnej miere eliminuje zdvojovanie úkonov pri zhromažďovaní a hodnotení dôkazov, čo je potrebné zabezpečiť prostredníctvom spolupráce kompetentných orgánov
- 4.) sankcia uložená v poslednom ukončenom konaní musí zohľadňovať už skôr uložené sankcie tak, aby v úhrne nebola jednotlivcovi spôsobená neprimeraná ujma.
- 5.) ohľadom časovej súvislosti nie je nevyhnutné, aby obe konania prebiehali po celý čas paralelne; časová súvislosť však musí byť dostatočne úzka na to, aby chránila jednotlivca pred neistotou, prieťahmi a predlžovaním konania.²⁹

Predmetný rozsudok bol niektorými odborníkmi podrobený pomerne ostrej kritike³⁰ spočívajúcej predovšetkým v deklarovanej nepredvídateľnosti splnenia definovaných kritérií *ex ante*, ako aj iných dôvodov.

V judikatúre SDEÚ bol v súvislosti so zásadou *ne bis in idem* donedávna štandard nastavený rozsudkami vo veciach Bonda³¹ a Åkerberg Fransson.³² V oboch uvedených rozsudkoch SDEÚ konštatoval, že pokiaľ má sankcia uložená v administratívnom konaní (po formálnej stránke) v skutočnosti trestný charakter, je potrebné toto rozhodnutie vnímať ako prekážku *res iudicata* a dvojité potrestanie ako postup v rozpore s čl. 50 Charty. V rozsudku Bonda pritom výslovne odkázal na judikát ESLP vo veci Engel, v rozsudku Fransson ponechal posúdenie trestnoprávneho charakteru sankcie uloženej v administratívnom konaní na úvahu vnútroštátneho súdu. V podmienkach SR pritom nie je sporné, že rozhodnutie daňového úradu o uložení sankcie za daňový správny delikt má trestnú povahu.³³ Obdobne ako v prípade ESLP aj v judikatúre SDEÚ však nastal obrat, konkrétne rozsudkom vo veci Menci³⁴ a naňho nadväzujúcich rozhodnutiach.³⁵ V merite veci sa problematiky DPH týka len rozsudok Menci, principiálne tú istú otázku (*ne bis in idem* v súvislosti s dvojkoľajovým systémom) však riešia aj ostatné citované rozhodnutia. Dovolíme si konštatovanie, že obrat v judikatúre SDEÚ je ešte výraznejší, ako tomu bolo v prípade rozsudku A a B proti Nórsku. Kým ESLP v podstate v predmetnom rozsudku vyjadril názor, že dvojkoľajové konanie a následne

²⁸ Rozsudok ESLP zo dňa 20.5.2014 vo veci Glantz proti Fínsku, bod 57 a nasl.

²⁹ ČENTÉŠ, J. Súbeh trestného konania a daňového konania a zásada *ne bis in idem*. In: Justičná revue, 6-7/2017, s. 770.

³⁰ Pozri napr. odlišné stanovisko sudcu Pinta de Albuquerque k rozsudku vo veci A a B proti Nórsku, Návrhy generálneho advokáta vo veci C-524/15 Menci, MIRANDOLA, S. - LASAGNI, G. The european *ne bis in idem* at the crossroads of administrative and criminal law. In: Eucrium 2/2019.

³¹ Rozsudok SDEÚ zo dňa 5.6.2012 vo veci C-489/10 Bonda.

³² Rozsudok SDEÚ zo dňa 26.2.2013 vo veci C-617/10 Åkerberg Fransson.

³³ ŠAMKO, P. Daňové podvodné konania a ich dokazovanie, s. 383.

³⁴ Rozsudok SDEÚ zo dňa 20.3.2018 vo veci C-524/15 Luca Menci.

³⁵ Rozsudky SDEÚ zo dňa 20.3.2018 vo veciach C-537/16 Garlsson Real Estate a v spojených veciach C-596/16 a C-597/16 Di Puma a Zecca.

sankcionovanie za splnenia podmienok vecnej a časovej súvislosti nepredstavuje porušenie princípu *ne bis in idem*, SDEÚ ako právny základ svojej argumentácie zvolil čl. 52 Charty, ktorý upravuje možnosti obmedzenia základných práv garantovaných v predchádzajúcich článkoch. Inak povedané, SDEÚ uznal, že dvojkoľajový systém porušuje princíp *ne bis in idem*, keď v predmetnej veci konštatoval (s výhradou overenia vnútroštátnym súdom) naplnenie prvku *idem* ako aj *bis*.³⁶ Následne však pristúpil k analýze subsumovania daného skutkového stavu pod spomínaný čl. 52 Charty. Obdobný prístup SDEÚ prvýkrát zvolil v rozsudku Spasic.³⁷ Až v rozsudku Menci však boli podmienky obmedzenia práva nebyť dva krát stíhaný v tej istej veci podrobnejšie rozpracované a to nasledovným spôsobom:

- 1.) akékoľvek obmedzenie práv a slobôd garantovaných Chartou musí byť ustanovené zákonom - ohľadom tohto kritéria súd konštatoval, že je nesporne splnená, nakoľko taliansky právny poriadok obsahuje výslovné ustanovenie o tom, že prebiehajúce správne (daňové) konanie nemožno prerušiť, pokiaľ sa o tom istom skutku začne trestné stíhanie. V podmienkach SR obdobné explicitné zakotvenie dvojkoľajového systému absentuje. Túto možnosť možno zdôvodniť len výkladom § 215 ods. 2 písm. b) TP a vo vzťahu k FO výkladom už spomínaného § 23 ZoTZPO a *contrario*. V tejto súvislosti však považujeme za potrebné poukázať na názor ústavného súdu, ktorý uviedol, že „*Interpretácia zákona nemôže popierať účel a zmysel právnej úpravy a vo svojich dôsledkoch reštriktívne zasahovať do základných práv a slobôd, ktorých rešpektovanie je súčasťou základných princípov právneho štátu.*“³⁸
- 2.) obmedzenie práv a slobôd garantovaných Chartou musí rešpektovať ich podstatu - v analyzovanom prípade SDEÚ podľa nášho názoru relatívne povrchno uzavrel, že podstata práva garantovaného princípom *ne bis in idem* porušená nebola, pretože kumulácia stíhaní je možná len za podmienok taxatívne stanovených v zákone.³⁹ Táto argumentácia však budí skôr dojem duplicity vo vzťahu k prvému kritériu, samotná existencia právnej úpravy nemusí podľa nášho názoru automaticky znamenať to, že takáto úprava aj rešpektuje podstatu základného práva, ktoré obmedzuje. Pochybnosti ohľadom splnenia tejto podmienky vyjadril vo svojom stanovisku aj generálny advokát M. Campos Sánchez-Bordona.⁴⁰
- 3.) obmedzenie sleduje naplnenie legitímneho cieľa (t. j. cieľa všeobecného záujmu uznaného Úniou, alebo ochrany slobôd a práv iných) - splnenie tohto kritéria v zásade nie je sporné, nakoľko riadny výber DPH a boj proti podvodom v tejto oblasti možno za cieľ všeobecného záujmu nepochybne považovať, ako je to deklarované vo viacerých právne záväzných predpisoch EÚ, ako aj judikátoch SDEÚ.⁴¹
- 4.) proporcionálna a nevyhnutnosť obmedzení - splnenie tohto kritéria považujeme za najproblematickejšie. V tejto súvislosti SDEÚ v zásade uviedol, že proporcionálnu nemožno spochybníť zdvojením konaní, nakoľko by to zbavilo členský štát slobody voľby sankcií. Splnenie podmienky nevyhnutnosti súd videl predovšetkým v ustanovení presných a jasných podmienok umožňujúcich dotknutej osobe predvídať, že v súvislosti s konkrétnym skutkom dôjde ku kumulácii stíhaní.⁴² Oba argumenty sa opäť určitým spôsobom dotýkajú skôr problematiky legislatívneho zakotvenia dvojkoľajového systému, než samotných pojmov proporcionálna a nevyhnutnosť. Sporným sa javí predovšetkým naplnenie požiadavky nevyhnutnosti, ktoré je spochybnené už samotnou existenciou jednokľajových systémov. Pokiaľ totiž niektoré členské štáty vedia zabezpečiť účinnú ochranu daňovej sústavy aj bez obmedzenia princípu *ne bis in idem* a to prostredníctvom

³⁶ Rozsudok C-524/15 Menci, body 33 a 39.

³⁷ Rozsudok SDEU zo dňa 27.5.2014 vo veci C-129/14 PPU Spasic, bod 55 a 56.

³⁸ Uznesenie ÚS SR zo dňa 10.3.2015, sp. zn. II. ÚS 142/2015.

³⁹ Rozsudok C-524/15 Menci, bod 43.

⁴⁰ Návrhy generálneho advokáta vo veci C-524/15 Menci, bod 82.

⁴¹ Napr. Smernica 2017/1371 EÚ; rozsudok SDEÚ zo dňa 5.12.2017 vo veci C-42/17 M.A.S. a M.B.

⁴² Rozsudok C-524/15 Menci, body 47 a 49.

efektívnej inštitucionálnej spolupráce ako aj efektívnou úpravou sankčných mechanizmov (jedným rozhodnutím môže byť uložených i viacero druhov trestov, za predpokladu zachovania zásady primeranosti trestu). Nie je teda úplne zrejмый dôvod, prečo by tak *nemohli* urobiť aj ostatné členské štáty. V zásade sa tak táto otázka mení na kolíziu ochrany záujmov jednotlivca a slobodnej vôle štátu vo výbere spôsobu sankcionovania určitých konaní. Uprednostnenie slobodnej voľby členských štátov však so sebou prináša dvojaký štandard pre občanov EÚ žijúcich v rozličných členských štátoch.

Okrem uvedených problémov vnímame potenciálne riziko vyplývajúce z rozsudku vo veci Menci aj v súvislosti s rozsudkom A a B proti Nórsku. SDEÚ sa na rozhodnutie ESLP priamo v rozsudku odvolal a predmetné rozhodnutie využil ako podporný argument. Na prvý pohľad sa môže zdať, že sa skutočne jedná o snahu zachovať konzistentnosť judikatúry oboch súdov. Kritériá, na základe ktorých rozhodol SDEÚ sa však líšia od testu dostatočnej vzájomnej vecnej a časovej súvislosti aplikovaného vo veci A a B proti Nórsku - napríklad SDEÚ absolútne neanalyzoval kritérium eliminácie novej duplicity dôkazov (bod 4 v predchádzajúcom texte ohľadne rozhodnutia A a B proti Nórsku), ktoré ESLP považuje za esenciálnu požiadavku v teste vecnej súvislosti. Tým pádom sa v dôsledku uvedených rozhodnutí skôr zvýšilo riziko divergencie judikatúry oboch súdov.

5 ZÁVER

Na základe doposiaľ uvedeného možno konštatovať, že prístup štátov EÚ, ako aj európskych súdov k princípu *ne bis in idem* a jeho realizácii podlieha neustálemu vývoju a premenám. Vo všeobecnosti (a s istou dávkou zjednodušenia) možno rozlišovať dva prístupy k aplikácii tohto princípu - jednokoľajové a dvojkolajové systémy. V ostatnom období došlo predovšetkým rozsudkami vo veciach A a B proti Nórsku a Menci k obratu v doposiaľ pomerne kritickom postoji ESLP a SDEÚ voči dvojkolajovým systémom. Z pohľadu garancie zachovávanía základných práv jednotlivca (medzi ktoré možno radiť i právo nebyť stíhaný dvakrát za ten istý skutok) tento vývoj hodnotíme skôr negatívne, predovšetkým s poukazom na relatívnu nejasnosť ako aj vzájomnú (čiastočnú) nekonzistentnosť kritérií vymedzených v citovaných rozhodnutiach. Aktuálna situácia prináša zaujímavé implikácie pre SR, nakoľko v našich podmienkach momentálne možno hovoriť o uplatňovaní jednokoľajového systému vo vzťahu k PO a dvojkolajového systému vo vzťahu k FO. Názory volajúce po zavedení jednokoľajového systému (zmenou § 9 ods. 1 písm. e) TP a § 215 ods. 2 písm. b) TP) aj vo vzťahu k FO už nemožno podložiť argumentáciou založenou na judikatúre. Napriek tomu zastávame názor, že rozdielnosť v prístupe k osobe, voči ktorej je vedené trestné stíhanie na základe jej povahy (FO/PO) je negatívnym javom a bolo by vhodné ju odstrániť. Preferujeme pritom zavedenie jednokoľajového systému aj vo vzťahu k FO, nakoľko aj tento je pri správnom nastavení (predovšetkým v oblasti kooperácie príslušných orgánov) schopný zabezpečiť efektívne sankcionovanie páchatel'ov daňových trestných činov a nespôsobuje toľko interpretačných a aplikačných problémov. Koniec koncov, zmena v smerovaní judikatúry v ostatnom období nijakým spôsobom nevylučuje možnosť návratu ku kritickým tendenciám zo skorších rozsudkov európskych súdov.

Použitá literatúra:

- BELEŠ, A. Legislatívne zosúladenie zásady *ne bis in idem* s judikatúrou ESLP. In: Kvalita normotvornej a aplikačnej stránky zákonnosti ako determinant právneho štátu. Sekcia verejného práva. Zborník z II. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické dni práva, s. 127-133. ISBN 978-80-557-1285-7.
- BURDA, E. - KORDÍK, M. - KURILOVSKÁ, L. - STRÉMY, T. a kol. Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2018. 560 s. ISBN 978-80-89603-64-0.
- ČENTĚŠ, J. Súbeh trestného konania a daňového konania a zásada *ne bis in idem*. In: Justičná revue, 2017, č. 6-7, s. 759-779.
- DESTERBECK, F. *Ne bis in idem* and tax offences. In: Eucrim, 2019, č. 2, s. 135-141.
- DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2 vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2019. 1792 s. ISBN 978-80-89603-74-9.
- ERNEST, M. Daňové vs. trestné konanie - *ne bis in idem* v postupoch vybraných členských štátov EÚ. In: ŠELIGA, J. - KORPÁŠ, E. *Ne bis in idem* - medzi správnym a súdnym trestaním, s. 125-131. ISBN 978-80-568-0075-1.

- KORDÍK, M. - KURILOVSKÁ, L. - L'ORKO, J. - MEZEI, M. Trestná zodpovednosť právnickej osoby a jej trestné stíhanie. Bratislava: C. H. Beck, 2018. 480 s. ISBN 978-80-89603-61-9.
- LOPEZ, D. E. Not twice for the Same: How the Dual Sovereignty Doctrine Is Used to Circumvent Non Bis in Idem. In: Vanderbilt Journal of Transnational Law, 2000, č. 5, s. 1263-1271.
- MIRANDOLA, S. - LASAGNI, G. The european *ne bis in idem* at the crossroads of administrative and criminal law. In: Eucrim, 2019, č. 2, s. 126-135.
- MITSOLEGAS, V. - BERGSTRÖM, M. - KONSTADINIDES, T. Research handbook on EU criminal law. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2016. 672 s. ISBN 978-1-78347-330-4.
- SZABOVÁ, E. Prípustnosť, resp. neprípustnosť sukcesívneho uloženia trestnej a administratívnej sankcie za totožný skutok. In: Justičná revue, 2017, č. 2, s. 203-209.
- ŠAMKO, P. Daňové podvodné konania a ich dokazovanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 419 s. ISBN 978-80-8168-262-9.
- WATTEL, P. J. *Ne bis in idem* and tax offences in EU law and ECHR law. In: VAN BOCKEL, B. (ed.) *Ne bis in idem in EU law*, s. 167-217. ISBN 978-1-107-08706-4.

Kontaktné údaje:

Mgr. Sebastián Janko
sebastian.janko@akademiapz.sk
Katedra trestného práva, Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
Slovenská republika

UKLADANIE TRESTOV PRI SEXUÁLNYCH TRESTNÝCH ČINOCH¹

Radovan Blažek

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta a Okresná prokuratúra Malacky

Abstrakt: Článok sa zameriava na ukladanie trestov v prípadoch sexuálnych trestných činov na báze prípadov slovenských súdov a analyzuje vhodnosť ukladaných trestov a ich dostatočnú výmeru pre nápravu páchatela.

Abstract: The article focuses on the imposing of sentences in cases of sexual offenses based on the sentences applied by Slovak courts and analyzes the suitability and sufficiency of sentences imposed for the particular offenders.

Kľúčové slová: sankcie, tresty, ochranné opatrenia, sexuálne trestné činy, znásilnenie, sexuálne zneužívanie, detská pornografia

Key words: sanctions, punishments, protective measures, sexual offenses, rape, sexual abuse, child pornography

1 ÚVOD

Trestný zákon² neobsahuje taxatívny výpočet sexuálne motivovaných trestných činov. Neobsahuje ani označenie „sexuálne trestné činy“, tieto nie sú v Trestnom zákone systematicky upravené, sú roztrúsené v rôznych hlavách, najmä v rámci trestných činov proti slobode a ľudskej dôstojnosti, trestných činov proti rodine a mládeži a trestných činov proti iným právam a slobodám. Pre sexuálne motivované trestné činy je charakteristické, že zasahujú do štyroch základných rovín:

- morálnych vzťahov v danej spoločnosti,
- života a zdravia poškodených,
- mravného a sexuálneho vývoja mládeže,
- dobrých mravov v sexuálnych vzťahoch medzi dospelými osobami.³

Odborná literatúra vo všeobecnosti sexuálne motivované trestné činy chápe ako „sexuálne správanie prekračujúce zákonom vymedzenú hranicu, ktoré poškodzuje človeka a jeho záujmy“.⁴

V súčasnom Trestnom zákone je možné ako sexuálne trestné činy označiť najmä tieto trestné činy:

- obchodovanie s ľuďmi podľa § 179,
- znásilnenie podľa § 199,
- sexuálne násilie podľa § 200,
- sexuálne zneužívanie podľa § 201 až 202,
- súlož medzi príbuznými podľa § 203,
- kupliarstvo podľa § 367,
- výroba detskej pornografie podľa § 368,
- rozširovanie detskej pornografie podľa § 368,
- prechovávanie detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení podľa § 370,
- ohrozovanie mravnosti podľa § 371 a 372.

¹ Tento článok vznikol s podporou financovania z grantu Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV 16-0471. This article was supported by the scientific project APVV 16-0471 of the Slovak Research and Development Agency.

² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ďalej aj ako „TZ“.

³ CHMELÍK, J. a kol., 2003: *Mravnosť, pornografie a mravnostní kriminalita*. Portál, Praha, s. 18.

⁴ WEISS, P., 2002: *Sexuální deviance. 2. vydání*. Portál, Praha, s. 12.

V tomto článku som sa rozhodol analyzovať vybrané prípady z praxe a spôsob sankcionovania páchatela v týchto prípadoch, pričom som sa zameril na to, aby boli vybrané rôzne druhy trestných činov, rôzni páchatelia a rôzne formy potrestania. Na týchto príkladoch z praxe sa tento článok snaží poukázať na aplikačnú prax pri postihovaní sexuálnych trestných činov a to v prípadoch, ktoré boli rozhodované v pôsobnosti Okresného súdu Malacky a Okresnej prokuratúry Malacky.

2 PRÍPAD ROZŠIROVANIA DETSKEJ PORNOGRAFIE

2.1 Skutkový stav a osoba páchatela

V zmysle § 369 ods. 1 TZ: „Kto rozmnožuje, prepravuje, zadávažuje, sprístupňuje alebo inak rozširuje detskú pornografiu, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.“

V predmetnom prípade išlo o situáciu, keď páchatel prostredníctvom počítačovej služby www.facebook.com odoslal inému používateľovi tejto elektronickej komunikačnej služby pornografické video zobrazujúce dvoch maloletých chlapcov vo veku 9-12 rokov, v sexuálnych polohách, vykonávajúcich sexuálne aktivity a pod. Prenos tohto videa bola príslušným poskytovateľom služby zaznamenaný a ohlásený orgánom činným v trestnom konaní, pričom následne bolo vyhodnotené, že v predmetnom prípade sa jedná o pornografické dielo, pričom poskytnutie tohto videa elektronickou komunikačnou službou inej osobe naplnilo znak trestného činu „rozširovania“ detskej pornografie.

Na základe informácií o IP adrese počítača, z ktorého bolo video odoslané a na základe identifikačných údajov užívateľa facebookového profilu bol užívateľ stotožnený a následne obvinený z prečinu rozširovania detskej pornografie podľa § 369 ods. 1 TZ. Išlo o mladistvého páchatela, ktorý mal v čase spáchania skutku 15 rokov. Obvinený mladistvý pred spáchaním skutku nebol prejednávaný za priestupok a nebol ani súdne trestaný.

2.2 Sankcia

V zmysle § 216 ods. 1 Trestného poriadku⁵: „V konaní o prečine, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, môže prokurátor so súhlasom obvineného po vznesení obvinenia do podania obžaloby na návrh policajta alebo aj bez návrhu podmiennečne zastaviť trestné stíhanie, ak

a) vyhlási, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, a nie sú odôvodnené pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a zrozumiteľne,

b) nahradil škodu, ak bola činom spôsobená, alebo s poškodeným o jej náhrade uzavrel dohodu alebo urobil iné potrebné opatrenia na jej náhradu, a

c) vzhľadom na osobu obvineného, s prihliadnutím na jeho doterajší život a na okolnosti prípadu možno takéto rozhodnutie považovať za dostačujúce.“

Na základe obsahu spisového materiálu, okolností spáchania skutku, ako aj vzhľadom na osobu obvineného mladistvého, s prihliadnutím na jeho doterajší život a vyhlásenie, že skutok pre ktorý je trestne stíhaný, spáchal, pričom súčasne vyjadril súhlas s postupom podľa § 216 ods. 1 TP, bolo rozhodnuté príslušným dozorovým prokurátorom o podmiennečnom zastavení trestného stíhania so skúšobnou dobou na 15 mesiacov.

2.3 Opravný prostriedok

V tomto prípade podala sťažnosť proti uvedenému rozhodnutiu matka obvineného, ako oprávnená osoba v zmysle § 345 ods. 2 TP, ktorá sa dožadovala, aby uvedené konanie nebolo posúdené ako trestný čin a aby bolo trestné stíhanie zastavené podľa § 215 ods. 1 písm. b) TP. Svoju sťažnosť odôvodňovala tým, že vzhľadom na osobu obvineného - jej syna, ktorý mal zdravotné problémy, išlo z jeho strany o nerozvážny čin bez sexuálneho zámeru. Zároveň poukázala na jeho vek, kedy obvinený mal v čase spáchania skutku iba 15 rokov a žiadala zväžiť spôsob výstrahy a poučenia z jednorazového prehrešku. Uloženie 15-mesačnú podmienku považovala za dosť veľké potrestanie za jeho nerozvážnosť.

⁵ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, ďalej iba „Trestný poriadok“ alebo „TP“.

Je pravdou, že v prípade mladistvých páchatelov Trestný zákon uvádza, že podľa § 95 ods. 2 TZ „prečin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, nie je trestným činom, ak ho spáchal mladistvý a ak je jeho závažnosť malá.“

Rozhodnutie o tom, či skutok vykazuje naozaj nepatrnú závažnosť, je vždy na posúdení orgánov činných v trestnom konaní. V tomto prípade nadriadený prokurátor rozhodujúci o sťažnosti poukázal na skutočnosť, že z odborného vyjadrenia znalca vyplynulo, že predmetné video je spôsobilé vyvolať vzrušenie u disponovaných osôb a teda spĺňa kritériá pre materiál vhodný k deviantnému uspokojovaniu sexuálnych potrieb. Na základe vyššie uvedených skutočností bolo preto konštatované, že uvedené video spôsobuje nebezpečnosť následného deviatneho správania u jeho príjemcov a jeho ďalšie šírenie je nanajvýš nežiaduce, preto nemohlo byť toto konanie považované za málo závažné. Zároveň vo vzťahu k osobe obvineného poukázal na skutočnosť, že tento sa ku skutku vo výpovedi priznal a pripustil, že vedel, čo je obsahom nahrávky, a teda si bol plne vedomý škodlivosti svojho konania. Na základe uvedeného prokurátor rozhodujúci o opravnom prostriedku vyhodnotil, že skutkový stav a zadovážené dôkazy boli správne vyhodnotené a rozhodnutie je zákonné a v súlade s Trestným poriadkom.

K samotnej namietanej dĺžke skúšobnej doby podmieneného zastavenia trestného stíhania v trvaní 15 mesiacov je potrebné uviesť, že v tomto prípade bola skúšobná doba uložená pri dolnej hranici (ktorá je 12 mesiacov), čo možno považovať za pomerne mierny prístup k osobe páchatela a teda ide o najmiernejšiu formu, akou mohol byť uvedený mladistvý obvinený postihnutý za svoj skutok a odráža v plnej miere závažnosť skutku.

3 PRÍPAD SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍVANIA A DRŽBY DETSKEJ PORNOGRAFIE

3.1 Skutkový stav

V zmysle § 369 ods. 1 TZ: „Kto prechováva detskú pornografiu alebo kto koná v úmysle získať prístup k detskej pornografii prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“

V zmysle § 201a TZ: „Kto prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby navrhne dieťaťu mladšiemu ako pätnásť rokov osobné stretnutie v úmysle spáchať na ňom trestný čin sexuálneho zneužívania alebo trestný čin výroby detskej pornografie, pričom sám nie je dieťaťom, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“

V predmetnom prípade išlo o situáciu, keď páchatel prostredníctvom internetovej stránky www.pokec.sk kontaktoval maloletého poškodeného, ktorý mal v tom čase 14 rokov, pričom mu posielal nahé mužské fotografie s nahým prirodzením, ďalej si s ním dohodol aj osobné stretnutia, pričom pri poslednom z nich obvinený začal maloletého poškodeného vo svojom vozidle bozkávať na krk a chytať ho za ruky. Skutok bol zistený tak, že hliadka PZ pri obchôdzkovej činnosti narazila na odstavené vozidlo obvineného na tmavom mieste na okraji lesa so zhasnutými svetlami, pričom sa im zdalo podozrivé a preto ho skontrolovala. Následkom toho došlo k vyrušeniu páchatela, pričom ten už v ďalšom konaní pokračovať nemohol. Následne pri vyšetrovaní bolo zistené, že obvinený prechovával vo svojom notebooku fotografie zobrazujúce nestotožnené deti mužského pohlavia mladšie ako 18 rokov so zábermi na ich obnažené pohlavné orgány v sexuálne vyzývajúcich pózach, pri bozkávaní sa, pri sexuálnom styku, a pod. Následne bol preto obvinený jednak z prečinu prechovávanía detskej pornografie a účasti na detskom pornografickom predstavení podľa § 370 ods. 1 TZ, ako aj z prečinu sexuálneho zneužívania podľa § 201a TZ.

Obvinený sa ku skutku nepriznal a popieral akýkoľvek sexuálny podtón kontaktu s maloletým poškodeným. Tiež uvádzal, že ani nevedel, koľko má maloletý rokov, lebo ten sa prezentoval ako osoba staršia. Takisto uviedol, že nemal vedomosť o tom, že na materiáloch uchovávaných v jeho počítači sú vyobrazené aj neplnoleté osoby, lebo sa to nedá rozoznať. Priznal iba svoju homosexualitu.

Zo znaleckého posudku však vyplynulo, že na vybraných zaistených fotografiách sa nachádzajú nestotožnené deti mužského pohlavia mladšie ako 18 rokov (menej ako 15,8 roka), čo možno považovať za zjavnú neploletosť uvedených sexuálnych objektov. Zaistením elektronickej komunikácie obvineného s maloletým bolo zistené, že maloletý svoj vek pri komunikácii nepopieral, naopak – bol to práve obvinený, ktorý sa predstavoval ako chlapec vo veku 14 rokov, ktorý hľadal

„kamaráta“ a chcel sa stretnúť, avšak je chorý a preto pošle po maloletého svojho „staršieho brata“. Tiež bolo potvrdené, že obvinený posielal obnažené mužské fotografie maloletému.

Obvinený nebol pred spáchaním skutku súdne trestaný, bol iba postihnutý za priestupky v doprave. Je možné teda jeho osobu charakterizovať ako osobu veľmi ťažko odhaliteľnú ako páchatela uvedenej trestnej činnosti, pretože zvyčajne v týchto prípadoch ani nejde o osoby s kriminálnou minulosťou, ktoré na verejnosti často vystupujú ako slušní a sporiadaní občania.

3.2 Sankcia

V predmetnom prípade bola prokurátorom podaná obžaloba na súd. Súd pokladal skutok za dobre objasnený a preukázaný, preto vydal v predmetnej veci trestný rozkaz. Keďže sa jednalo o súbeh dvoch trestných činov, bolo potrebné ukladať trest s využitím absorpčnej zásady podľa § 41 ods. 1 TZ podľa najprísnejšej trestnej sadzby: *„Ak súd odsudzuje páchatela za dva alebo viac trestných činov, uloží mu úhrnný trest podľa toho zákonného ustanovenia, ktoré sa vzťahuje na trestný čin z nich najprísnejšie trestný.“*

V tomto prípade bol najprísnejšie trestným skutok trestný čin podľa § 201a TZ, kde trestná sadzba bola od 6 mesiacov do 3 rokov. Súd uznal obvineného vinným a uložil mu s poukazom na § 41 ods. 1 TZ a s použitím § 36 písm. l), § 37 písm. h), § 38 ods. 2 TZ úhrnný trest odňatia slobody v trvaní 10 mesiacov, ktorý bol podmienene odložený. Obvinenému bola určená skúšobná doba 3 roky.

Zo znaleckého posudku z odboru psychológia na osobu obvineného nebola zistená jednoznačná preferencia maloletých objektov v zmysle deviantného správania, avšak bol zistený záujem o homosexuálnu interakciu s dospelujúcimi objektmi, preto nebolo uložené žiadne ochranné liečenie, ani nebolo vyhodnotené, že by bol páchatel' nebezpečný pre spoločnosť.

3.3 Opravný prostriedok

V uvedenom prípade nedošlo k podaniu opravného prostriedku zo strany obvineného napriek tomu, že svoju trestnú činnosť spočiatku popieral. Takisto nedošlo ani k podaniu opravného prostriedku zo strany prokurátora, pretože v prípade osôb bez trestnej minulosti nie je vzhľadom na § 34 ods. 4 TZ dôvodné trestať ich nepodmienečným trestom odňatia slobody. V zmysle § 34 ods. 4 TZ: *„Pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, prítiažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy.“*

Ako bolo uvedené, v tomto prípade nedošlo k žiadnym nepriaznivým následkom na zdraví a fyzickej integrite poškodeného, preto bola závažnosť uvedeného trestného činu menšia a takisto nebola zistená deviácia osobnosti obvineného. Tento sa pred inkriminovaným stretnutím s maloletým s ním stretol aj viac krát, pričom podľa vyjadrení maloletého pri predošliých stretnutiach s obvineným k fyzickým kontaktom neprišlo. Z uvedeného dôvodu bola osoba páchatela vyhodnotená ako nie až taká nebezpečná, aby ho bolo potrebné postihovať prísnejším trestom.

4 PRÍPAD ZNÁSILNENIA

4.1 Skutkový stav a osoba páchatela

V zmysle § 199 ods. 1 TZ: *„Kto násilím alebo hrozbou bezprostredného násillia donúti ženu k súložiu alebo kto na taký čin zneužije jej bezbrannosť, potrestá sa odňatím slobody na päť rokov až desať rokov.“*

V predmetnom prípade išlo o situáciu, keď páchatel' spolu s poškodenou najprv trávili večer popíjaním alkoholu na rôznych miestach vonku, na lavičke, na ihrisku, pred obchodom, v parku a pod., pričom boli pri tom prítomné aj rôzne iné osoby, ktoré sa pri obvinenom a poškodenej striedali, resp. postupne odchádzali domov a v neskorých nočných hodinách nakoniec ostal obvinený sám s poškodenou obaja pod značným vplyvom alkoholu, pričom následne sa s ňou pokúsil vykonať súlož v parku. K uvedenej situácii značne prispelo to, že aj obvinený, aj poškodená boli pod značným vplyvom alkoholu, napriek tomu sa však poškodená jednoznačne bránila súložiu, snažila sa obvineného rukami odtisnúť, dávala mu facky, kovala ho a kričala o pomoc. Práve uvedená posledná okolnosť prispela k riadnemu objasneniu veci, pretože volanie poškodenej o pomoc počul v neďalekej bytovke svedok spolu so svojou družkou, pretože bolo leto a mali otvorené okno. Na to sa obaja obliekli a išli zistiť, čo sa vonku deje, pričom prichytili obvineného priamo pri čine, takže hoci obvinený

ani poškodená nedokázali s odstupom času dobre rekonštruovať celú udalosť, obaja svedkovia jednoznačne popísali, ako to na mieste činu vyzeralo a svedok musel doslova násilím „prerušit“ neželanú súlož medzi obvineným a poškodenou. Obvinený sa následne z miesta činu dal na útek. Po jeho zadržaní mu bolo vznesené obvinenie za zločin znásilnenia podľa § 199 ods. 1 TZ.

Obvinený uvádzal, že poškodená so súložou súhlasila, pričom on nekonal proti jej vôli. Táto verzia bola jednoznačne vyvrátená výpoveďami oboch svedkov. V osobe obvineného sa jednalo o mladistvého páchatela, ktorý sa dopustil aj ďalšieho trestného činu krádeže, za ktorý už bol pred skončením uvedeného trestného stíhania odsúdený podmiennečným trestom odňatia slobody vo výmere 18 mesiacov so skúšobnou dobou v trvaní 2 roky. Tiež bol postihnutý za majetkové priestupky a stíhaný v ďalších neukončených trestných konaniach za iné majetkové trestné činy.

Obvinený bol v predmetnej veci vzatý do väzby podľa § 71 ods. 1 písm. c) TP.

4.2 Sankcia

V predmetnom prípade bola prokurátorom podaná obžaloba na súd. Na hlavnom pojednávaní sa nakoniec obvinený priznal a vyhlásil uznanie viny (§ 257 ods. 1 písm. b/ TZ). S ohľadom na osobu páchatela a jeho predchádzajúce odsúdenie, s ohľadom na jeho priestupky a ďalšie trestné stíhania súd usúdil, že vzhľadom na závažnosť skutku a osobu obvineného je potrebné na neho pôsobiť nepodmienečným trestom odňatia slobody. V predmetnom prípade však je potrebné poukázať na § 117 ods. 1 TZ: *„Trestné sadzby odňatia slobody ustanovené v tomto zákone sa u mladistvých znižujú na polovicu; horná hranica zníženej trestnej sadzby nesmie prevyšovať sedem rokov a dolná hranica zníženej trestnej sadzby dva roky.“*

Z uvedeného dôvodu súd ukladal obvinenému trest odňatia slobody v rozmedzí trestnej sadzby 2 až 5 rokov. Z uvedeného vyplýva, že bolo možné uložiť páchatelovi aj podmiennečný trest, avšak súd takýto trest nepovažoval za dostačujúci a to aj napriek tomu, že išlo v tomto prípade o ukladanie súhrnného trestu a teda že pred spáchaním oboch zbiehajúcich sa skutkov sa obvinený nedopustil iného skutku, za ktorý by bol právoplatne odsúdený. Takže súd aplikoval v tomto prípade jednak ustanovenia o súhrnnom treste vo vzťahu k predchádzajúcemu odsúdeniu (§ 42 ods. 1 TZ) a zároveň aplikoval aj tzv. „asperačnú zásadu“ podľa § 41 ods. 2 TZ: *„Ak súd ukladá úhrnný trest odňatia slobody za dva alebo viac úmyselných trestných činov, z ktorých aspoň jeden je zločinom, spáchaných dvoma alebo viacerými skutkami, zvyšuje sa horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody trestného činu z nich najprísnejšie trestného o jednu tretinu.“*

V tomto prípade však zvýšenie hornej hranice nemalo pre páchatela podstatný význam, pretože súd mu uložil trest podľa § 199 ods. 1 TZ s použitím § 117 ods. 1 TZ, s poukazom na § 36 písm. l) TZ, § 38 ods. 3 TZ, § 42 ods. 1 TZ v spojení s § 41 ods. 2 TZ, súhrnný trest odňatia slobody vo výmere 2 roky a 6 mesiacov za súčasného zrušenia predchádzajúceho výroku o treste, keďže oba skutky boli spáchané ešte pred vyhlásením prvého odsudzujúceho rozsudku.

Súd zároveň podľa § 73 ods. 2 písm. b) TZ obvinenému uložil aj ochranné psychiatrické liečenie ambulantnou formou s poukazom na znalecký posudok z odboru psychiatrie na osobu obvineného.

4.3 Opravný prostriedok

Proti výroku o treste si obvinený podal prostredníctvom svojho obhajcu odvolanie. Výmera trestu sa mu zdala príliš prísna a dožadoval sa uloženia trestu na dolnej hranici, t. j. vo výmere 2 roky.

Poukázal na to, že podľa § 97 ods. 1 TZ účelom trestu u mladistvého je predovšetkým vychovať ho na riadneho občana, pričom trest má zároveň pôsobiť na predchádzanie protiprávnych činov a primerane chrániť aj spoločnosť. Uložený trest má súčasne viesť k obnoveniu narušených sociálnych vzťahov a k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia. Obdobne obhajca vyzdvihol jeho sociálne zázemie, že otec matku a jeho opustil, následne ho opustila napokon aj matka a zostal žiť u svojej starej matky, ktorá zrejme nezvládla jeho výchovu v pubertálnom veku. Pod vplyvom prostredia kamarátov sa dopúšťal konaní, ktoré zakladajú podozrenie zo spáchania trestnej činnosti, za ktorú je trestne stíhaný a v jednom prípade aj právoplatne odsúdený. Počas výkonu väzby si obvinený uvedomil, že toto nie je cesta, ktorou by chcel v živote pokračovať. Obžalovaný si uvedomuje, že mu bol uložený súhrnný trest, napriek tomu poukazuje na ustanovenie § 117 ods. 1 TZ sa trestná sadzba u neho ako mladistvého má znižovať na polovicu, pričom dolná hranica tejto sadzby nesmie prevyšovať dva roky. Vzhľadom na okolnosti za ktorých došlo k spáchaniu zločinu znásilnenia, pri ktorých sama poškodená mohla dať svojim správaním podnet k pohlavnému styku,

pričom bola ona, ako aj obžalovaný, značne pod vplyvom alkoholu a vzhľadom na priznanie obžalovaného k spáchaniu zločinu a oľutovanie jeho spáchania, sa javí uložený trest veľmi prísny. S poukazom na snahu obžalovaného viesť v budúcnosti riadny život, ku skutočnosti, že neprišlo k spáchaniu zločinu brutálnym spôsobom, nezanechaním preukázaných psychických následkov na poškodenú, obžalovaný sa domáhal u odvolacieho súdu o trestnej sadzby.

Krajský súd odvolanie obvineného zamietol ako nedôvodné. Poukázal pri tom na znalecký posudok z odboru psychiatrie na osobu obvineného, podľa ktorého stupeň požívania alkoholu u mladistvého možno označiť za škodlivý s dopadom na jeho sociálne fungovanie. Jeho pobyt na slobode znalkyňa hodnotila ako nebezpečný z hľadiska jeho porúch osobnosti, so zreteľom na zvýšenú impulzivitu, neuvážené skratové, maladaptívne konanie. Posudok hodnotí osobu obžalovaného ako nezrelú, nestabilnú, ide u neho o vôľovú slabosť, nezodpovednosť, ľahkovážnosť, nerešpektovanie mravných a právnych noriem a sklon k disocialite. Znalkyňa s poukazom na označené aspekty navrhla menovanému ochranné psychiatrické liečenie ambulantnou formou. Krajský súd sa stotožnil s dôvodmi prvostupňového súdu, že v danom prípade u obžalovaného nie je postačujúce uloženie trestu nespojeného s nepodmienečným odňatím slobody, ale je nutné ho izolovať od spoločnosti, čo okresný súd vyjadril uložením represívneho nepodmienečného trestu odňatia slobody, v rámci ktorého bude tak výchova a náprava obžalovaného, za súčasne pôsobiaceho výkonu ochranného psychiatrického liečenia ambulantnou formou, ako aj ochrana spoločnosti a zabránenie obžalovanému v páchaní ďalšej trestnej činnosti, lepšie garantovaná, než by tomu malo byť v sociálnom prostredí, z ktorého obžalovaný vzišiel a do ktorého by sa po prepustení z väzby vrátil.

Odvolací súd pokladal aj výmeru 2,5 roka trestu za primeranú. Pri ukladaní trestu obžalovanému poukázal aj na tzv. generálnu prevenciu trestu, keď spoločnosť negatívne a pomerne citlivo vníma sexuálne útoky na ženy jedincami, ktorí využívajú svoju dominanciu na uspokojovanie svojich sexuálnych potrieb a nehľadia na následky, ktoré môže ich konanie spôsobiť na zdraví poškodených osôb v budúcnosti. Trest má byť preto aj taký, aby odradil ostatných od páchania rovnakej, či obdobnej trestnej činnosti, a aby bolo z neho zrejmé, že ani plynutie času automaticky neznamená zníženie, či vymiznutie nebezpečnosti konania obžalovaného, a tým aj jeho beztrestnosť, či neadekvátne zníženie trestu, respektíve mechanické ukládanie trestu nespojeného s odňatím slobody.

5 PRÍPAD TÝRANIA BLÍZKEJ A ZVERENEJ OSOBY

5.1 Skutkový stav a osoba páchatel'a

V zmysle § 208 ods. 1 písm. a) TZ: „*Kto blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, spôsobí fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie bitím, kopaním, údermi, spôsobením rán a popálením rôzneho druhu, ponižovaním, pohrdavým zaobchádzaním, neustálym sledovaním, vyhráňaním, vyvolávaním strachu alebo stresu, násilnou izoláciou, citovým vydieraním alebo iným správaním, ktoré ohrozuje jej fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť.*“

V predmetnom prípade išlo o situáciu, keď páchatel' sa dopustil uvedeného trestného činu voči svojej manželke, keď okrem iného si vynucoval niekoľkokrát denne sexuálny styk a požadoval sexuálne praktiky, ktoré sa poškodenej protivili a ponižovali ju, o čom obvinený vedel, avšak poškodenej sa bála mu nevyhovieť, nakoľko sa jej vyhráňal, že ak mu nespraví, čo chce, tak bude vykonávať sexuálne praktiky, ktoré pre ňu budú fyzicky bolestivé, čomu sa táto chcela vyhnúť, a okrem toho jej opakoval, že ho musí poslúchať a robiť, čo on povie, pričom sa ho poškodenej bála a tak ho musela sexuálne ukájať a plniť jeho želania, napríklad tým, že ho musí zobudiť sexom, pri sexe má vykonávať polohy ako si on želá, orálne ho uspokojovať, hovoriť mu, že je jeho majetkom, uspať ho vždy sexuálnym uspokojením a byť mu stále po ruke ako jeho sexuálny otrok, a pod.

Obvinenému bolo vznesené obvinenie za zločin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 ods. 1 písm. a) TZ, pričom bol zároveň vzatý do väzby podľa § 71 ods. 1 písm. c) TP. Vo svojej výpovedi uviedol, že sexuálny styk mali maximálne 1x za deň. Sex sa poškodenej neprotivil, ona ho sama povzbudzovala, keď mu posielal svoje erotické fotky. Namietal, že nemožno vyžadovať sex niekoľko krát denne, lebo on bol 12-15 hodín v práci a jazdil na služobné cesty, je často mimo domova. On sa jej nevyhráňal fyzicky bolestivým stykom. V zásade obvinený popieral spáchanie skutku, pričom poukazoval na to, že všetky sexuálne praktiky boli zo strany poškodenej dobrovoľné.

Obvinený bol osobou s trestnou minulosťou, avšak jedno predchádzajúce odsúdenie za krádež bolo v čase spáchania skutku už zahladené a v rámci druhého odsúdenia za trestný čin porušovania ochrany stromov a krov podľa § 306 ods. 1 TZ sa aktuálne nachádzal v skúšobnej dobe podmieniaceho odsúdenia. V posledných 2 rokoch bol postihnutý za priestupok 22x, pričom išlo prevažne o priestupky v doprave, avšak táto skutočnosť sama o sebe indikovala vysokú mieru ignorancie obvineného voči pravidlám a dodržiavaniu zákonov.

5.2 Sankcia

V predmetnom prípade bola prokurátorom podaná obžaloba na súd. Na hlavnom pojednávaní sa nakoniec obvinený priznal a vyhlásil uznanie viny (§ 257 ods. 1 písm. b/ TZ).

Okresný súd mu uložil podľa § 208 ods. 1 TZ s poukazom na § 36 písm. l) TZ, § 38 ods. 3 TZ, s použitím § 39 ods. 2 písm. d), ods. 4 TZ per analogiam, trest odňatia slobody vo výmere 2 roky so zaradením do ústavu na výkon trestu s minimálnym stupňom stráženia.

Prvostupňový súd oprel svoje právne úvahy pri ukladaní trestu a hlavne pri aplikácii ustanovenia § 39 ods. 2 písm. d), ods. 4 Trestného zákona, o Stanovisko Najvyššieho súdu SR z 27. júna 2017, sp. zn. Tpj 55/2016, podľa ktorého, ak možno páchatelovi trestného činu pri uzatvorení a schválení dohody o vine a treste mimoriadne znížiť trest podľa § 39 ods. 2 písm. d), ods. 4 TZ, teda v situácii vopred dohodnutého trestu, možno (teda nie obligatórne) toto ustanovenie per analogiam a pri použití argumentu a minori ad maius (od menšieho k väčšiemu) použiť aj v prípade uznania viny podľa § 257 ods. 1 písm. b), c) TP (po prijatí takého vyhlásenia súdom) keďže páchatel (procesne ako obžalovaný) neodvolateľne prijal všetky právne účinky uznania viny bez toho, aby bolo akýmkoľvek spôsobom predznamenané rozhodnutie súdu o druhu a o výške uloženého trestu.⁶

5.3 Opravný prostriedok

V tomto prípade ani obvinený ani prokurátor odvolanie k výmere trestu nepodali. V zásade bolo potrebné vychádzať zo skutočnosti, že v zmysle § 49 ods. 2 TZ nebolo možné očakávať uloženie opätovného podmieniaceho trestu: „Ustanovenie odseku 1 sa nepoužije, ak súd odsudzuje páchatela za úmyselný trestný čin spáchaný v skúšobnej dobe podmieniaceho odsúdenia alebo v skúšobnej dobe podmieniaceho prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody.“

Zároveň nebolo možné očakávať ani uloženie iného trestu ako trestu odňatia slobody s poukazom na § 34 ods. 6 TZ: „Za trestný čin, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovená v osobitnej časti zákona prevyšuje päť rokov, musí súd uložiť trest odňatia slobody, ak tento zákon neustanovuje inak.“

Zároveň bola odsúdenému uložená minimálna možná výmera trestu, pretože v zmysle zákonnej trestnej sadzby mal dostať trest minimálne vo výmere 3 rokov, avšak dostal trest o 1/3 znížený pod dolnú hranicu trestnej sadzby, z čoho možno usúdiť, že zo strany obvineného musel tento byť spokojný s uvedeným trestom, pretože tento trest bol pre neho de facto najpriaznivejší, aký mu zákonné ustanovenia umožňovali uložiť.

Čo sa týka možného podania opravného prostriedku zo strany prokurátora, možno polemizovať nad tým, či z pohľadu obžaloby bolo možné posúdiť uvedený trest ako dostatočný. V uvedenom prípade išlo o osobu páchatela, ktorý pred spáchaním uvedeného trestného činu nebol vo výkone trestu odňatia slobody, preto aj trest kratšieho trvania môže byť postačujúci na jeho nápravu. Zároveň v uvedenom prípade nedošlo k zjavne nepriaznivým následkom na zdraví poškodenej, pretože tá utrpela skôr ujmu v rovine zásahu do svojej dôstojnosti, do slobody rozhodovania o pohlavnom styku, no de facto išlo v osobe páchatela o jej vlastného manžela, ktorý sa skôr dopúšťal ponižovania jej osoby a vulgárneho chovania, než že by ju fyzicky týral. Aj keď poškodenej vyslovila obavy z toho, čoho by mohol byť obvinený schopný a že sa ho bála a z tohto dôvodu mu chcela vyhovieť, napriek tomu jej domnienky o nebezpečnosti obvineného neboli natoľko preukázané a z jej strany dochádzalo aj k určitej dobrovoľnosti vo vzťahu k podriadeniu sa obvinenému, keď sa mu podvoľovala bez zjavného vyslovenia odporu a nesúhlasu a tým pádom dávala skutočne obvinenému možnosť domnienky, že jeho konanie je beztrestné a z jej strany aprobované. Aj s ohľadom na túto skutočnosť bolo vyhodnotené, že konanie obvineného nevykazovalo natoľko vysokú mieru závažnosti, aby ho bolo potrebné postihovať prísnejším trestom.

⁶ Stanovisko Najvyššieho súdu SR z 27. júna 2017, sp. zn. Tpj 55/2016 (R 44/2017), publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR, 5/2017, s. 5.

Zároveň bolo poukázané na skutočnosť, že v znaleckom posudku z odboru psychológia na osobu obvineného bolo konštatované, že „obvinený nie je primárne agresívny typ človeka. Prítomná je potreba častého potvrdzovania a posilňovania pocitu osobnej hodnoty. V prípade, že je okolie zdržanlivé v podávaní potvrdení, môže to ľahko vyvolať asociálne alebo antisociálne správanie. Následne dochádza k hyperkompenzačným stratégiám v sexuálnej oblasti, smerujúcim k upevňovaniu vlastnej nejstej, krehkej pozície muža v partnerskom vzťahu, vrátane ohrozujúcej seba-percepcie ako sexuálneho partnera. Takto dochádza k devalvácii partnera ako prvok zabezpečujúci pocit istoty a kompenzačnej nadvlády s ilúziou moci.“ Vo všeobecnosti teda obvinený nebol vyhodnocovaný znalcom psychológom ako nebezpečný typ človeka, bol hodnotený ako typ, ktorý len v sexuálnej oblasti negatívne ventiluje nedostatočné uznanie okolia. Z uvedeného ani nebolo v jeho prípade navrhované psychiatrické, či sexuologické ochranné liečenie.

6 ZÁVER

Záverom je potrebné konštatovať, že v praxi sa jednoznačne hodnotia prísnejšie všetky prípady zasahujúce v sexuálnej oblasti zároveň do telesnej integrity poškodeného a tie, ktoré narušajú jeho ľudskú dôstojnosť. V týchto prípadoch je obzvlášť pravdepodobné vzatie páchatela do väzby s cieľom eliminovať ho z prostredia, kde sa dopúšťal trestnej činnosti a zároveň je v týchto prípadoch veľmi pravdepodobné uloženie nepodmienečného trestu odňatia slobody, a to aj v tých prípadoch, keď zákon umožňuje aj uloženie podmieneného trestu.

Vo všeobecnosti možno tiež konštatovať, že trest vždy odráža individualitu prípadu a individualitu osoby páchatela a snaží sa zohľadniť tieto špecifiká, ktoré môžu vyústiť do diametrálne odlišných trestov aj u rovnako kvalifikovaných trestných činov. Zároveň predmetná analýza poukazuje na fakt, že aj keď sa trest uložený páchatelovi môže javiť odborne znalému človeku ako prijateľný, či dokonca veľmi mierny, osoby postihnuté týmto trestom mnoho krát nie sú stotožnené ani s takouto miernou sankciou (viď prípad nespokojnej matky s podmieneným zastavením trestného stíhania, či prípad obvineného zo znásilnenia, ktorý chcel mať uložený trest úplne na spodnej hranici trestnej sadzby). Na druhej strane táto analýza poukazuje aj na skutočnosť, že uloženie podmieneného trestu často obvinení aj pri presvedčení o svojej nevine, hodnotia ako priaznivé potrestanie a zmieria sa s uložením uvedeného trestu. Zároveň možno poukázať na skutočnosť, že priznanie obvineného je významný poľahčujúci prvok, ktorý môže vyústiť do oveľa priaznivejšieho trestu, ako by to bolo v prípade, že by obvinený trval na svojej nevine. Aj z tohto dôvodu sú obvinení motivovaní niekedy urobiť vyhlásenie viny na hlavnom pojednávaní, lebo následne očakávajú zhovievavosť súdu pri ukladaní trestu, čo sa prejavilo v plnej miere v poslednom prípade (viď prípad týrania blízkej a zverenej osoby). Vo všetkých prípadoch však možno jednoznačne konštatovať, že trest bol ukladaný v súlade so zásadou individualizácie, primeranosti a spravodlivosti trestu.

Použitá literatúra:

- CHMELÍK, J. a kol., 2003: *Mravnosť, pornografie a mravnostní kriminalita*. Portál, Praha
Stanovisko Najvyššieho súdu SR z 27. júna 2017, sp. zn. Tpj 55/2016 (R 44/2017), publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR, 5/2017, s. 5-13
WEISS, P., 2002: *Sexuální deviace. 2. vydání*. Portál, Praha
zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje:

doc. JUDr. Radovan Blažek, PhD.
e-mail: radovan.blazek@flaw.uniba.sk
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta UK v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
P.O.BOX 313
810 00 Bratislava
Slovensko

Okresná prokuratúra Malacky
Sasinkova 71
901 01 Malacky
Slovensko

VÄZBA AKO SANKCIA?

Igor Slovák

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The paper focuses on the position of custody as an institute of detention of natural persons for the purpose of criminal proceedings, which, bears some common features with imprisonment. Custody, the primary purpose of which is not to punish, can be considered as part of this sanction when it applies the provisions of the Criminal Code that are included in the unconditional imprisonment. In addition to a comparison of these institutes, the author focuses on the penal function of custody.

Abstrakt: Príspevok je zameraný na postavenie väzby, ako inštitútu zabezpečenia fyzických osôb na účely trestného konania, ktorý však nesie niektoré spoločné znaky s výkonom trestu odňatia slobody. Väzba, ktorej primárnym účelom nie je trestať, sa pri aplikácii ustanovení trestného zákona o započítaní do nepodmienečného trestu odňatia slobody, vo faktickej rovine dá považovať za súčasť tejto sankcie. Autor sa v predkladanom príspevku okrem komparácie uvedených inštitútov zameriava práve na penalizačnú funkciu väzby.

Key words: custody, sanction, imprisonment, deprivation of liberty.

Kľúčové slová: Väzba, sankcia, trest odňatia slobody, obmedzenie osobnej slobody.

1 ÚVOD

Názov príspevku je formulovaný netradične, formou otázky – možno povedať rečníckej otázky. Už na prvý pohľad je pre každého, kto sa zaoberá trestným právom, táto otázka priam antonymická. V podmienkach Slovenskej republiky a azda všetkých demokratických a právnych štátov sveta, totiž väzba nie je a ani nemôže byť považovaná za sankciu. Vo verejnom a mediálnom priestore sme však, takmer na dennej báze, svedkami nesprávneho zamieňania, respektíve stotožňovania významu väzby s trestom odňatia slobody.

Vzhľadom na úlohu akademikov v spoločnosti, považujem za dôležité zrozumiteľným spôsobom priblížiť obrovský kontrast medzi uvedenými inštitútmi, ktorý je bežne potláčaný či stieraný. Z tohto dôvodu preto napríklad pri prepustení osoby zo zadržania, zatknutia či väzby verejnosť častokrát reaguje veľmi negatívne a v spoločenskej diskusii dochádza k podkopávaniu autority a spôsobilosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Daná skutočnosť má následne neblahý dopad na mieru dôvery verejnosti v políciu, prokuratúru a súdnictvo. Slovenská republika sa v európskych rebríčkoch dôvery v spravodlivosť pohybuje na nelichotivých priečkach. Z posledne uskutočneného prieskumu Európskej komisie (tzv. eurobarometra) vyplýva, že až 51 % Slovákov nedôveruje polícii a dokonca až 62% Slovákov nedôveruje justícií,¹ čo sú v porovnaní s ostatnými členskými štátmi Európskej únie jedny z najhorších čísiel a v tomto meradle patrí Slovenská republika takmer na chvost celého rebríčka. Netvrdím však, že uvedená skutočnosť je jedinou príčinou takejto miery nedôvery a nespokojnosti obyvateľstva s prácou justičných orgánov, avšak bezo sporu patrí k významným činiteľom vplyvajúcim na spomínanú mieru nedôvery.

K zamieňaniu významu pojmov *trestu odňatia slobody* a *väzby* môže dochádzať z dôvodu, že uvedené trestnoprávne „inštitúty“ majú toho pomerne dosť spoločného, hoci z pohľadu trestného práva ide o inštitúty diametrálne odlišné a nestotožniteľné.

Príspevok je rozdelený do dvoch základných línií - zaoberá sa komparáciou uvedených inštitútov, kde, okrem iného, prináša aj teoretický pohľad na základné funkcie väzby v porovnaní s funkciami

¹ Percentuálne štatistické údaje čerpané z EUROBAROMETRA (11/2019), zverejnené na webovom sídle Európskej komisie. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/index> [online].

trestu odňatia slobody. V druhej časti sa venuje zákonným (ne)možnostiam započítania dĺžky trvania väzby do trvania nepodmienečného trestu odňatia slobody.

2 PARALELY A DIVERGENCIE

Azda najzákladnejším spoločným rysom inštitútu väzby a trestu odňatia slobody je, že sa fyzickej osobe fakticky odníma osobná sloboda. Zatiaľ čo k výkonu trestu odňatia slobody dochádza až po právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, výkon väzby sa uskutočňuje ešte v priebehu trestného stíhania fyzickej osoby, vo vzťahu ku ktorej sa stále uplatňuje prezumpcia nevinoty.² Väzba sa spomedzi trestnoprocesných inštitútov považuje za ten najinvazívnejší. Závažným spôsobom zasahuje do osobnej slobody obvineného. Obe formy uvedeného faktického obmedzenia osobnej slobody, okrem skutočnosti že sa vykonávajú len na základe súdneho rozhodnutia spája aj podobná forma ich samotnej realizácie, keďže sa vykonávajú v pre ten účel zriadených ústavoch na výkon väzby respektíve ústavoch na výkon trestu odňatia slobody.³ Z pohľadu spoločných čít sa však ich výpočet na tomto mieste končí.

2.1 Trest odňatia slobody

Trest odňatia slobody je hmotnoprávnym inštitútom. Je jediným univerzálnym druhom trestu v Trestnom zákone – možno ho uložiť ktorémukoľvek páchateľovi za spáchanie akéhokoľvek trestného činu.⁴ Jeho základ v právnom poriadku Slovenskej republiky predstavuje úprava obsiahnutá v Ústave Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava“), konkrétne v článku 17 ods. 2, ktorý, okrem iného, ustanovuje, že *nikoho pozbaviť slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon*, čím Ústava priamo ukladá zákonodarcovi pozitívny záväzok prijať zákonnú úpravu, vzťahujúcu sa na podmienky uloženia a výkonu trestu odňatia slobody. Uvedená zákonná úprava je vyjadrená predovšetkým v Trestnom zákone (zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov) a v zákone o výkone trestu odňatia slobody (zákon č. 475/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov). Základný hmotnoprávny trestný kódex Slovenskej republiky – Trestný zákon upravuje trest odňatia slobody, zásady, ktorými sa súd spravuje pri jeho ukladaní, jeho vonkajšiu diferenciáciu, jeho podmienený odklad ako aj premenu zvyšku iných trestov na jeho nepodmienečný výkon v druhej hlave všeobecnej časti. Trestný zákon zavádza v ustanovení § 31 bipartíciu trestných sankcií - na tresty a ochranné opatrenia. V systematike uvedených trestných sankcií je trest odňatia slobody považovaný za trest, patriaci do okruhu druhov trestov enumerovaných v ustanovení § 32 Trestného zákona. Zákon o výkone trestu odňatia slobody, spolu s ustanoveniami 4. časti Trestného poriadku o vykonávanom konaní, precizujú zákonnú úpravu z hľadiska postupu pri nariadení a výkone uloženého trestu odňatia slobody.

Vo všeobecnosti trest predstavuje ujmu na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného, ktorú môže uložiť páchateľovi len súd podľa tohto zákona za spáchaný trestný čin. Trest odňatia slobody, ako to už z jeho názvu vyplýva, postihuje predovšetkým osobnú slobodu páchateľa, avšak v určitej, obmedzenej miere, sa dotýka aj jeho dispozície s vlastným majetkom či iných práv. Z hľadiska dopadu tohto trestu na život odsúdeného má v súčasnom systéme trestných sankcií najprísnejšiu povahu, keďže je spojený s najväčším zásahom do základných práv a slobôd.⁵ Trest odňatia slobody možno uložiť ako:

- trest na dobu určitú, vo výmere do 25 rokov, alebo ako
- trest odňatia slobody na doživotie.

² Výnimku predstavujú predbežná či vydávacia väzba v zmysle ustanovení Trestného poriadku o právnom styku s cudzinou, či ustanoví zákona č. 154/2010 Z.z. o európskom zatýkacom rozkaze. Ďalej (fakultatívna) väzba v konaní o dovolaní, či o obnove konania.

³ Samostatných ústavov na výkon trestu odňatia slobody v SR je 10. Tzv. zmiešaných ústavov, kde sa vykonáva výkon trestu odňatia slobody aj výkon väzby je v SR 8. Viac na <https://www.zvjs.sk/sk> [online].

⁴ KOLESÁR, J. Sankcie v trestnom práve, s. 36.

⁵ V minulosti bol na našom území najprísnejším trestom trest smrti, ktorý bol zrušený v roku 1990.

Pri súčasných moderných trendoch v oblasti trestného práva a väznenstva, v rámci ktorých sa kladie dôkaz na restoratívnu (obnovujúcu) justíciu a ukladanie alternatívnych trestov, nadobúda trest odňatia slobody povahu prostriedku *ultima ratio*,⁶ napriek tomu však z hľadiska jeho využívania je stále najviac ukladaným druhom trestu v Slovenskej republike.⁷ Trest odňatia slobody má byť v prvom rade primeraný k povahe, závažnosti trestného činu a osobe páchatela. Účel trestu v sebe zohľadňuje individuálnu represiu ale taktiež individuálnu a generálnu prevenciu a v neposlednom rade má aj morálny rozmer, v podobe odsúdenia páchatela spoločnosťou. Vo všeobecnosti sa ukladanie trestov spravuje špecifickými zásadami ukladania trestov, ktoré sú vyjadrené v § 34 Trestného zákona. In *concreto* zásadou zákonnosti trestu, individualizácie trestu, personality trestu, samostatnosti trestu a nezlučiteľnosti s niektorými trestami.⁸ Z uvedeného výpočtu zásad je možné odvodiť aj funkcie trestu odňatia slobody, ktorými sú: **represívna (penalizačná), izolačná, výchovná a preventívna.**

Represívna funkcia trestu odňatia slobody bola najmä v minulosti prioritovaná a nadhodnocovaná, pretože hlavnou úlohou tohto trestu bolo potrestanie páchatela, niekedy až za cenu jeho usmrtienia. Dnes je taktiež dôležitou a neodmysliteľnou funkciou, pretože jedným z cieľov trestného konania je podľa zákona spravodlivo potrestať páchatela trestného činu. Súčasné trestné právo vychádza, okrem iných zásad, zo zásady humanizmu, v zmysle ktorej by sa represia mala používať len v nevyhnutnej miere a s rešpektovaním ľudskej dôstojnosti obvineného. V zmysle tejto zásady preto, v podmienkach Slovenskej republiky, páchatelovi nie je možné uložiť trest smrti. S represívnou funkciou trestu odňatia slobody je spojená aj **izolačná funkcia**, nakoľko sa odsúdený počas výkonu trestu odňatia slobody vyníma zo sociálneho života a je od spoločnosti izolovaný a umiestnený do ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Do popredia sa predovšetkým v posledných dekádach dostáva **výchovná funkcia**, keď sa ako jeden z cieľov nariadeného výkonu trestu odňatia slobody považuje resocializácia odsúdeného. Odsúdený má byť nielen izolovaný od okolia a spravodlivo potrestaný, ale aj vychovaný tak, aby sa mohol opäť zaradiť do „bežného života“ mimo väzenských múrov a ďalej nepáchal trestnú činnosť. Trest odňatia slobody má okrem vyššie spomenutých úloh plniť aj **preventívnu funkciu**, pretože hrozba jeho výkonu, respektíve opätovného výkonu má potenciálnych páchatelov odradiť od páchania trestnej činnosti.

Naproti tomu úlohou väzby, ako inštitútu trestného práva procesného, nie je naplňovať uvedené funkcie nepodmienečného trestu odňatia slobody, pretože má *a priori* charakter inštitútu zaistenia fyzickej osoby (obvineného) pre potreby trestného konania.

2.2 Väzba

Právny základ väzby v trestnom konaní, tvorí článok 17 ods. 2 a ods. 5 Ústavy. Ústavný súd nálezom I. ÚS 336/2016 stanovil obsah čl. 17 ods. 2 Ústavy⁹ vo vzťahu k väzbe ako právo byť vo väzbe len zo zákonného dôvodu a na základe rozhodnutia sudcu alebo súdu právo podať návrh na konanie, v ktorom by súd neodkladne alebo urýchlene rozhodol o zákonnosti väzby a nariadil prepustenie, ak je táto nezákonná právo nebyť vo väzbe dlhšie ako po nevyhnutnú, resp. primeranú dobu alebo byť prepustený počas konania, pričom prepustenie môže byť podmienené zárukou. Okrem uvedeného druhého odseku, ústavný rámec väzby predstavuje predovšetkým piaty odsek článku 17 Ústavy, podľa ktorého možno obvineného vziať do väzby iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom a na základe rozhodnutia súdu. Uvedený článok Ústavy zakotvil 3 základné podmienky ústavne konformného obmedzenia osobnej slobody formou vzatia do väzby:

- len na základe zákona,

⁶ Pozri: STRÉMY, T. KURILOVSKÁ, L. VRÁBLOVÁ, M. Restoratívna justícia, s. 21.

⁷ Aj keď je potrebné objektívne priznať, že najčastejšie je ukladaný s podmienečným odkladom (9667 krát v roku 2018). Nepodmienečný trest odňatia slobody bol v roku 2018 uložený 1749 krát. V čase písania príspevku ešte neboli dostupné štatistické údaje z roku 2019. Zdroj <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2473> [online].

⁸ Všetky uvedené zásady sú aplikovateľné aj na trest odňatia slobody. V prípade nezlučiteľnosti s niektorými trestami – popri treste odňatia slobody nie je možné uložiť trest domáceho väzenia a trest povinnej práce. Pozri § 34 ods 7. písm. a) a b) Trestného zákona.

⁹ Článok 17 ods. 2 Ústavy znie: *Nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Nikoho nemožno pozbaviť slobody len pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok.*

- len na nevyhnutný čas ustanovený zákonom,
- len na základe rozhodnutia súdu.¹⁰

Uvedeným nastavením kritérií sa vyhovelo podmienkam stanoveným v medzinárodných dohovoroch a odporúčaniach.¹¹ Zákonnú úpravu väzby v trestnom konaní predstavujú predovšetkým ustanovenia Trestného poriadku (§ 71 až § 87) ako aj zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších právnych predpisov.¹² Väzba predstavuje dočasné obmedzenie niektorých práv a slobôd garantovaných Ústavou a Dohovorom a súčasne je najzávažnejším zásahom do výkonu týchto práv vrátane práva na osobnú slobodu (s výnimkou spomenutého trestu odňatia slobody), ktorý môže trvať len nevyhnutne potrebný čas a vybavovanie väzobných stíhaní sa musí riadiť predovšetkým zásadou rýchlosti a hospodárnosti, ako jednou zo základných zásad trestného konania, v zmysle ktorej sa musia väzobné veci vybavovať prednostne a urýchlene. Rozhodnutie o tom, či bude obvinený stíhaný väzobne má vždy fakultatívnu povahu, z čoho vyplýva, že osoba obvineného nemusí byť vzatá do väzby ani pri existencii väzobných dôvodov. Súd pri rozhodovaní o väzbe musí okrem samotnej existencie väzobných dôvodov aj skutočnosť, či je tak závažný zásah do základných práv a slobôd obvineného je nevyhnutný a či s ohľadom na závažnosť trestného činu, pre ktorý je stíhaný, okolnosti za akých bol čin pravdepodobne spáchaný, podmienky trestného stíhania a ďalšie okolnosti je takýto zásah aj primeraný.¹³ To, či sa proti určitej osobe bude viesť väzobné stíhanie nezáleží od druhu trestného činu pre ktorý je stíhaná (s výnimkou dôvodu väzby podľa § 71 ods. 2 Trestného poriadku, keď je osoba stíhaná pre podozrenie zo spáchania niektorého z trestných činov terorizmu, samozrejme za splnenia materiálnej podmienky väzby, ktorou je dôvodnosť trestného stíhania), ale od toho, či sú naplnené dôvody väzby, ktorými sú dôvody útekovvej väzby, kolúznej a preventívnej väzby. Väzobne stíhaná môže byť výlučne fyzická osoba.

Zákonnými podmienkami pre vzatie obvineného do väzby sú:

- existencia skutku, pre ktorý sa vedie trestné stíhanie, objektivizovaná skutočnosťami zistenými v trestnom konaní,
- existencia zákonných znakov konkrétneho trestného činu v skutkových okolnostiach,
- existencia dôvodov na podozrenie, že skutok spáchal obvinený a
- existencia konania obvineného alebo iných konkrétnych skutočností, z ktorých vyplýva reálna obava z následku alebo viacerých následkov uvedených pod písmenami a), b) alebo c) ustanovenia § 71 ods. 1 Trestného poriadku.¹⁴

Na základe uvedených skutočností je teda zrejmé, že účelom väzby nie je naplňovať funkcie trestu odňatia slobody¹⁵, hoci v niektorých prípadoch možno badať so spomenutými funkciami prienik. Hlavný prienik predstavuje funkcia izolačná, keďže fyzickej osobe, ktorá je stíhaná väzobne, je odňatá

¹⁰ FÁBRY, A. Penológia, s. 133.

¹¹ Prax Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj „ESLP“), podľa ktorej osobnú slobodu chráni v zásade čl. 5 dohovoru, a to najmä pokiaľ ide o zákonnosť väzby vrátane otázky, či k takémuto zbaveniu slobody došlo v súlade so zákonom upraveným postupom, kde dohovor odkazuje primárne na vnútroštátne právne predpisy a upravuje povinnosť dodržiavať ich hmotnoprávne aj procesné právne normy a požaduje, aby zbavenie slobody jednotlivca nebolo arbitrárne (čl. 5 ods. 1 dohovoru), 5 ďalej chráni právo jednotlivca na primeranú dĺžku väzby v zmysle požiadavky, aby väzba nebola predĺžovaná nad primeranú lehotu a aby nedochádzalo v postupe príslušných orgánov počas trvania väzby k zbytočným prietahom (čl. 5 ods. 3 dohovoru), a konečne chráni právo jednotlivca domáhať sa periodického prieskumu zákonnosti väzby a žiadať o prepustenie na slobodu, o ktorom musí byť rozhodnuté urýchlene (čl. 5 ods. 4 dohovoru). Pozri rozsudok ESLP de Wilde at al v. Belgicko z 18. 6. 1971, AČ. 12, body 65, 67, 71 - 77 atď.

¹² Väzba je upravená aj v iných zákonoch, napríklad v zákone č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze, v ustanovenia Trestného poriadku o právnom styku s cudzinou, v zákone č. 161/2013 Z. z. o odovzdávaní, uznávaní a výkone rozhodnutí o opatreniach dohľadu ako náhrade väzby v Európskej únii, atď.

¹³ ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok. Veľký komentár, s. 226.

¹⁴ Bližšie: ČENTÉŠ, J. Väzba ako najzávažnejší zásah do základných práv a slobôd. In: Trestněprávní revue. Roč. 7, č. 5, 2008, s. 133-140.

¹⁵ Pozri v texte vyššie – v podkapitole 2.1.

osobná sloboda a je vytrhnutá so sociálneho života. V prípade podobnosti s výkonom trestu odňatia slobody možno nepriamo hovoriť aj o výchovnej a preventívnej funkcii, hoci napĺňanie týchto funkcií nepredstavuje účel väzby. V niektorých, konkrétnych, prípadoch však už samotné trestné stíhanie obvineného vo väzbe nie nesie prvky individuálnej prevencie.

Ak by sme sa pozreli do oblasti správneho (predovšetkým priestupkového práva), možno väzbu, veľmi nadnesene, prirovnať v procesným zaisťovacím inštitútom akými sú napríklad nasadenie technického prostriedku na zabránenie odjazdu motorového vozidla príslušníkmi obecnej polície, či zadržanie vodičského oprávnenia osobe podozrivej zo spáchania priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky do právoplatného skončenia správneho konania. Na uvedených príkladoch možno ilustrovať, že uvedené inštitúty, podobne ako väzba, nie sú sankciou ale v istých, konkrétnych prípadoch môžu na osobu priestupcu vplyvať represívne, ale aj preventívne.

Funkcie väzby možno odvodiť od jej účelu a od väzobných dôvodov.¹⁶ Okrem už spomínanej izolačnej funkcií, väzba plní zaisťovaciu a zabraňovaciu funkciu.

Zaisťovacia funkcia väzby vyplýva zo samotnej podstaty väzby ako zaisťovacieho inštitútu trestného konania, v rámci ktorého sa realizuje obmedzenie osobnej slobody za účelom jej prítomnosti na úkonoch trestného konania a možnej obavy zo skrývania sa respektíve úteku osoby obvineného. Prejavom **zabraňovacej funkcie** je zamedziť obvinenému dokončiť trestný čin respektíve mu zamedziť v ďalšom páchaní trestnej činnosti alebo zamedziť jeho pôsobeniu na svedkov, znalcov či spoluobvinených. V prípade stíhania osoby za trestné činy terorizmu, zabrániť ich dokonaniu či ďalšiemu páchaniu.

Na tomto mieste však nemožno opomenúť ani ďalšiu z funkcií, ktorá častokrát väzba plní a to **funkciu penalizačnú**. Spomenutá funkcia, samozrejme, nepatrí k fundamentálnym funkciám väzby, avšak v určitých prípadoch, započítania dĺžky trvania väzby do výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody, väzba nespochybniteľne zastupuje aj úlohu trestnej represie. Toto tvrdenie však nemožno absolutizovať a automaticky považovať každé väzobné stíhanie obvineného za súčasť trestu (v neskoršej fáze trestného konania) a započítanie väzby brať ako samozrejmosť, pretože takýto pohľad v sebe nesie porušenie princípov právneho štátu. Problém v uvedenom prípade spočíva v prejudikovaní viny obvineného, čo zákonite vedie k porušeniu zásady prezumpcie neviny ako práva na spravodlivé súdne konanie, ktoré okrem trestného poriadku garantuje aj Ústava SR a medzinárodné dokumenty (napríklad Dohovor). Z uvedeného dôvodu je potrebné na penalizačnú funkciu väzby nazerať len od okamihu právoplatného odsúdenia fyzickej osoby na nepodmienečný trest odňatia slobody a následnom započítaní väzby do tohto trestu. Orgány činné v trestnom konaní a súd preto musia dôsledne zvážiť, či sú naplnené formálne aj materiálne podmienky väzby a či je tak závažný zásah do osobnej slobody obvineného vzhľadom na okolnosti prípadu odôvodnený. Na uvedenú skutočnosť viackrát vo svojej rozhodovacej činnosti poukázal aj Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „Ústavný súd“). V svojom náleze sp. zn. II. ÚS 67/2013-41 Ústavný súd konštatoval, že: „*Súd alebo sudca pre prípravné konanie rozhodujúci o väzbe je oprávnený (a vzhľadom na preferenciu osobnej slobody vyplývajúcu z čl. 5 ods. 1 dohovoru aj povinný) skúmať, či účel väzby nemožno rovnako dobre dosiahnuť ponechaním alebo prepustením obvineného na slobodu za súčasného dozoru probačného a mediačného úradníka, a to aj v prípade, že takýto návrh nebol výslovne uplatnený.*“ Z takto formulovaných záverov Ústavného súdu možno chápať inštitút väzby len ako prostriedok *ultima ratio*, pretože súdy by sa vždy mali, ak je to vzhľadom na konkrétne okolnosti prípadu vhodné a možné, pokúsiť väzbu nahrádzať miernejšími prostriedkami. Trestný poriadok umožňuje nahradiť väzbu zárukou, sľubom, dohľadom probačného a mediačného úradníka a peňažnou zárukou (§ 80 až § 82 Trestného poriadku).

Štát, konajúci prostredníctvom svojich justičných orgánov, musí každé väzobné stíhanie dôsledne zvážiť. Ak by sa v neskoršom štádiu trestného stíhania preukázalo, že jeho vedenie proti osobe obvineného nebolo dôvodné, pre štát to môže predstavovať aj zodpovednostný rozmer. Právo na náhradu škody spôsobenej rozhodnutím o väzbe má ten, kto bol vzatý do väzby ak bolo proti nemu zastavené trestné stíhanie, bol oslobodený spod obžaloby alebo bola vec postúpená inému orgánu.¹⁷

¹⁶ Dôvody väzby podľa trestného poriadku sú: úteková, kolúzna, preventívnej a väzby v prípade stíhania za trestné činy terorizmu.

¹⁷ § 8 ods. 5 písm. a), b) a c) zákona č. 514/ 2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov.

3 ZAPOČÍTANIE VÄZBY DO TRESTU ODŇATIJA SLOBODY

Ak v neskoršom štádiu trestného konania príde k odsúdeniu väzobne stíhanej osoby na nepodmienečný trest odňatia slobody, použijú sa ustanovenia Trestného zákona (konkrétne § 45 TZ) a Trestného poriadku (§ 414) o započítaní väzby do trestu. V uvedenom prípade je už z hľadiska výkonu väzby fakticky prejedikovaný výkon trestu - inými slovami doba, ktorú odsúdený strávil počas vedenia trestného stíhania vo väzbe, sa považuje už za kvázi predštádium, ktorého dĺžka trvania tvorí pri započítaní súčasť nepodmienečného trestu odňatia slobody.

V zmysle ustanovenia § 45 Trestného zákona, ak sa viedlo proti páchatelovi trestné stíhanie vo väzbe a dôjde v tomto konaní k jeho odsúdeniu, započíta sa mu doba strávená vo väzbe do uloženého trestu, prípadne do úhrnného trestu alebo súhrnného trestu, ak je vzhľadom na druh uloženého trestu započítanie možné. Rovnako sa postupuje, ak súd upustí od uloženia súhrnného trestu alebo ďalšieho trestu. Takéto započítanie väzby do trestu odňatia slobody je možné len v tom konaní a pre ten skutok, pre ktorý sa viedlo trestné stíhanie. Neprichádza preto do úvahy započítanie väzby z iného trestného konania. Uvedené závery vo svojej rozhodovacej činnosti viackrát potvrdil aj Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej len „Najvyšší súd“), napríklad v rozsudku 4Tdo/25/2019, či v uzneseniach 3 Tost 22 /2013 alebo 3 Tost 42/2012. V spomenutých rozhodnutiach Najvyšší súd dôvodí absolútnu nemožnosť započítania väzby z iného trestného konania, či už vedeného v Slovenskej republike či v cudzine. V susednej Českej republike sa v súčasnosti vedie diskusia ohľadom započítania väzby z iného trestného konania, ktorá sa doposiaľ neprejavila vo forme návrhu zákona. Domnievam sa, že uvedená snaha o započítavanie väzby je účelová, sledujúca ekonomické ciele. So závermi Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sa plne stotožňujem, pretože prípadné započítavanie väzby z iných trestných konaní považujem za rozporné s účelom trestného konania (ktoré je motivované predovšetkým ekonomickými dôvodmi na strane štátu – konkrétne predchádzanie, respektíve vyhýbanie sa plneniu náhrad za zodpovednosti za škodu v prípadoch uvedených v § 8 ods. 5 písm. a), b) a c) zákona č. 514/ 2003 Z. z.).

Výkon väzby (väzobné trestné stíhanie) zohráva dôležitú úlohu aj v prípadoch, ak súd obvinenému neuloží nepodmienečný trest odňatia slobody. V takýchto prípadoch pri rešpektovaní §45 ods. 4 Trestného zákona *ak nie je započítanie väzby možné, prihliadne súd na túto skutočnosť pri určovaní druhu trestu, prípadne výmery trestu* - čím sa taktiež prejavuje tzv. penalizačná funkcia väzby. Z pohľadu procesných ustanovení Trestného poriadku, započítaniu väzby sa venuje § 414 v zmysle ktorého *o započítaní väzby rozhodne predseda senátu uznesením. Väzba sa započítava podľa stavu ku dňu nariadenia výkonu trestu, a to od času, keď osobná sloboda obvineného bola obmedzená*. Znenie ustanovenia §414 Trestného poriadku zdôrazňuje potrebu započítania nielen samotného výkonu väzby, ale aj jej predchádzajúce obmedzenie osobnej slobody, ktoré je mimoriadne invazívnym zásahom a musí byť v uvedenom rozhodnutí súdu zohľadnené.

4 ZÁVER

Záverom preto možno konštatovať, že väzba by nemala automaticky plniť funkciu nepodmienečného trestu odňatia slobody a väzobné trestné stíhanie sa má viesť len v odôvodnených prípadoch, za splnenia formálnych ako aj materiálnych podmienok väzby. V prípadoch, v ktorých je možné dosiahnuť naplnenie účelu trestného stíhania miernejšími prostriedkami, mali by byť tieto miernejšie prostriedky aj použité, aby nedochádzalo k neodôvodneným a mimoriadne vážnym zásahom do základných práv a slobôd a k faktickému prejedikovaniu viny u všetkých obvinených osôb.

Vysoká miera nedôvery v štát, vymožitelnosť práva a celkovo v spravodlivosť, ktorá panuje vo verejnom priestore Slovenskej republiky je niekedy dôsledkom nesprávneho interpretovania informácií a zamieňania nezameniteľného. V príspevku som chcel poukázať na skutočnosť, že napriek vysokej miere podobnosti inštitútov väzby a trestu odňatia slobody, ich cieľom nie je a ani nemá byť plnenie rovnakých úloh a že ani samotný trest odňatia slobody nie je len represívnou a inkvizíčnou sankciou ale má mať aj výchovný a preventívny účinok. Je preto úlohou akademikov ako aj právnych praktikov, aby sa zlepšenou komunikáciou smerom k verejnosti prezentovali a vysvetľovali podstatu a rozdiely v základných zákonných inštitútoch. Verím, že tento príspevok svojou troškou prispeje k zlepšovaniu právneho povedomia v Slovenskej republike.

Použitá literatúra:

ČENTÉŠ, J. a kol. Trestný poriadok. Veľký komentár. Žilina: Eurokódex, 2019. 1040 s. ISBN 978-80-8155-087-4.

ČENTÉŠ, J. Väzba ako najzávažnejší zásah do základných práv a slobôd. In: Trestněprávní revue. Roč. 7, č. 5, 2008, s. 133-140.

FÁBRY, A. Penológia. Žilina: Eurokódex, 2009. 264 s. ISBN 978-80-8944-701-5.

KOLESÁR, J. Sankcie v trestnom práve. 1. vydanie. Prievidza: Citicom, 2010. 219 s. ISBN 978-80-89433-02-5.

STRÉMY, T. KURILOVSKÁ, L. VRÁBLOVÁ, M. Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 352 s. ISBN 978-80-7502-075-8.

Rozsudok ESĽP de Wilde at al v. Belgicko z dňa 18. 6. 1971.

Nález Ústavného súdu SR I. ÚS 336/2016.

Nález Ústavného súdu SR II. ÚS 67/2013.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR 4Tdo/25/2019.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR 3 Tost 22 /2013.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR 3 Tost 42/2012.

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších ústavných zákonov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších právnych predpisov.

Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších právnych predpisov.

Zákon č. 154/2010 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze v znení neskorších právnych predpisov.

Zákon č. 514/ 2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov.

<https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2473>.

<https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Chart/index>.

<https://www.zvjs.sk/sk>.

Kontaktné údaje:

Mgr. Igor Slovák

igor.slovak@flaw.uniba.sk

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám. 6

810 00 Bratislava

Slovenská republika

PODMIENEČNÉ PREPUSTENIE Z VÝKONU TRESTU ODĽATIA SLOBODY S NARIADENOU OBLIGATÓRNOU KONTROLOU TECHNICKÝMI PROSTRIEDKAMI – PROSTRIEDOK PRIVATIZÁCIE VÝKONU TRESTU?¹

Martin Štrkolec

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Abstract: The author deals with a relatively new institute of conditional release from imprisonment with obligatory technical control in the case of crimes after the execution of one half of the unconditional imprisonment imposed. The author analyzes both the legislative and application-related aspects of the institute in question, not forgetting to pay attention to possible and identified problems related to the use of technical means in criminal proceedings.

Abstrakt: Autor sa v príspevku zaoberá pomerne novým inštitútom podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody s nariadenou obligatórnu kontrolou technickými prostriedkami v prípade zločinov po vykonaní jednej polovice uloženého nepodmieneného trestu odňatia slobody. Autor v príspevku analyzuje tak legislatívne, ako aj aplikačno- právne aspekty predmetného inštitútu, pričom neopomína venovať pozornosť taktiež možným aj identifikovaným problémom súvisiacim s používaním technických prostriedkov v trestnom konaní.

Keywords: Conditional release, technical control, control by technical means, privatization of criminal proceedings.

Kľúčové slová: Podmienené prepustenie, technická kontrola, kontrola technickými prostriedkami, privatizácia trestného konania.

1. ÚVOD

Zákonom č. 321/2018 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediálnych úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „zákon č. 321/2018 Z.z.“), došlo k pomerne zásadným zmenám legislatívnej úpravy týkajúcej sa podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody, a to najmä z pohľadu trestného práva hmotného a v nadväznosti na to taktiež z pohľadu trestného práva procesného. V prvom rade je potrebné uviesť, že zmeny zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“) sa v uvedenom smere dotkli najmä formálnych podmienok aplikácie podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody, keď do ustanovenia § 66 ods. 1 Trestného zákona bolo doplnené písm. c), podľa ktorého súd za splnenia materiálnych podmienok môže odsúdeného podmienenčne prepustiť z výkonu trestu: „**ak ide o osobu odsúdenú za zločin, ktorá nebola pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody po výkone polovice uloženého nepodmieneného trestu odňatia slobody alebo rozhodnutím prezidenta Slovenskej republiky zmierneného nepodmieneného trestu odňatia slobody; súd zároveň nariadi kontrolu technickými prostriedkami.**“ Z uvedeného vyplýva, že zákonom č. 321/2018 Z.z. nedošlo k zmene podstaty inštitútu podmieneného prepustenia, na ktorého aplikáciu odsúdený naďalej nemá právny nárok, a taktiež nedošlo k zmene materiálnych podmienok podmieneného prepustenia vyplývajúcich z Trestného zákona. Rovnako kontrola technickými prostriedkami nie je v prípade podmieneného prepustenia odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody novým inštitútom, keďže ustanovenie § 68 ods. 1 Trestného zákona v spojení

¹ Predložený príspevok vznikol s podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu APVV-16-0362 „Privatizácia trestného práva- hmotnoprávne, procesnoprávne, kriminologické a organizačno-technické aspekty.“

s príslušnými ustanoveniami zákona č. 78/2015 Z.z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o KVNRTTP“) ju fakultatívne zaviedol už s účinnosťou od 1.1.2016.² V nadväznosti na doplnenie písm. c) do ustanovenia § 66 ods. 1 Trestného zákona došlo taktiež k doplneniu nového ods. 2 do ustanovenia § 415 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“), podľa ktorého: „*O podmieničnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody osoby odsúdenej za zločin po výkone jeho polovice **súd rozhoduje len na návrh riaditeľa ústavu na výkon väzby alebo riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody**, v ktorom sa trest vykonáva.*“ Uvádzané zmeny Trestného zákona a Trestného poriadku sú už na prvý pohľad zrejmé, avšak pre úplné pochopenie dôvodov, ktoré k nim zákonodarcu viedli je potrebné zamyslieť sa nad tými časťami dôvodovej správy k zákonu č. 321/2018 Z.z., ktoré sa uvádzaných zmien legislatívnej úpravy bezprostredne týkajú.

Podľa dôvodovej správy k bodu 10 čl. II zákona č. 321/2018 Z.z., ktorým došlo k zavedeniu zákonnej možnosti podmieničného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody s nariadenou obligatórnou kontrolou technickými prostriedkami: „*Ide o vytvorenie možnosti aplikácie elektronického monitoringu pri ukladaní trestov v záujme zvýšenia úspešnosti reintegrácie páchatel'a do spoločnosti. V Slovenskej republike doposiaľ správanie odsúdeného po podmieničnom prepustení z výkonu TOS, teda počas skúšobnej doby nebolo kontrolované technickými prostriedkami ani iným obdobným efektívnym nástrojom. Podľa právnej úpravy účinnej od 1. januára 2016 možno aj pri rozhodnutí o podmieničnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody nariadiť kontrolu technickými prostriedkami, čo však v praxi (v niektorých prípadoch ako príliš obmedzujúce riešenie) nie je využívané. Zároveň je vo väzenskom systéme evidované množstvo prípadov páchatel'ov zločinu, ktorí sú vo výkone trestu odňatia slobody po prvý krát, pričom často ide o páchatel'ov, ktorí v porovnaní s páchatel'mi prečinov predstavujú nižšiu mieru rizika ďalšieho zlyhania a dĺžka pobytu v ústave na výkon trestu odňatia slobody ovplyvňuje úspešnosť ich následnej reintegrácie do spoločnosti. Kratší, resp. nevyhnutne dlhý pobyt odsúdeného vo výkone TOS napomáha úspešnej resocializácii páchatel'a a zároveň u prvotrestaných páchatel'ov je vyšší predpoklad ich úspešného začlenenia do spoločnosti v porovnaní s viacnásobne trestanými páchatel'mi menej závažných prečinov. „Vo všeobecnosti možno konštatovať, že dlhodobé uväznenie vplyvom procesu prizonizácie znižuje, ba až znemožňuje pravdepodobnosť úspešnej reintegrácie po prepustení (napr. v oblasti sociálnych vzťahov). Pôsobí negatívne na formovanie sociálne žiaducich vzorcov správania, znižuje účinnosť resocializačných zámerov a postihuje i tzv. prosociálny typ odsúdených. Je však potrebné zachovávať veľkú opatrnosť pri zovšeobecňovaní procesu prizonizácie, ako sa tradične zdôrazňuje v niektorých spisoch v odbore väzenskej sociológie. Možno očakávať, že pravdepodobnosť zlyhania vo viacerých podstatných sférach sociálneho života – v profesii, partnerskom i občianskom živote – sa zvýši s dĺžkou uväznenia.“ (Dlhodobé tresty odňatia slobody, Inštitút pro kriminológiu a sociálnu prevenciu, Praha 2004, str. 131 a 144). Odborná literatúra taktiež uvádza, že ako relatívne spoľahlivý prediktor recidívy sa tiež v tomto prípade ukázala predchádzajúca kriminálna kariéra. **U odsúdených, ktorí do vzorky vstupovali ako prvopáchatelia, sme nový záznam v Registri objavili len v 6, 3 % prípadov, pričom pri jedincoch s opakovanou skúsenosťou s trestnou činnosťou v 76,6 % prípadov.** Podstatnejšie rozdiely neboli zaznamenané medzi jedincami so skúsenosťou s výkonom trestu odňatia slobody (nové odsúdenie u 68,6% z nich) a tými, ktorí vo výkone trestu doposiaľ neboli (64,0 %), naopak skúsenosť s premenou alternatívneho trestu na trest odňatia slobody významný význam mala.“ (Zaměstnaní jako faktor desistance, Jan Tomášek a kol., Inštitút pro kriminológiu a sociálnu prevenciu, Praha 2017). **Navrhujeme sa preto možnosť výlučne na návrh riaditeľa príslušného ústavu (tzn. nie na návrh odsúdeného) prepustiť osobu odsúdenú za spáchanie zločinu už po výkone 1/2 TOS, ak bude zároveň pre účely dohľadu nad správaním odsúdeného v skúšobnej dobe nariadená kontrola technickými prostriedkami.** Návrh na podmieničné prepustenie takéhoto odsúdeného bude podávať riaditeľ ústavu po posúdení prípadu umiestňovacou komisiou, ktorej predsedom je vedúci oddelenia výkonu trestu a členmi komisie sú pedagóg, psychológ, lekár, sociálny pracovník, príslušník zboru z organizačno-právneho oddelenia, úseku zamestnávania, výroby a odbytu, preventívno-*

² Bližšie pozri: GRIGER, J: Perspektívy podmieničného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody v zrkadle existujúcich možností podpory odsúdených na plynulý prechod do občianskeho života. In: ROMŽA, S. (ed.): Kriminologické a organizačno-technické aspekty privatizácie trestného práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019. s. 275 a 276

bezpečnostnej služby, oddelenia ochrany a obrany alebo ďalší príslušníci zboru alebo zamestnanci zboru určení riaditeľom ústavu. Ak nebudú splnené materiálne-technické podmienky pre použitie kontroly technickými prostriedkami, resp. iné stanovené podmienky, podmienené prepustenie po 1/2 vykonaného trestu nebude možné. V takom prípade bude možné využiť inštitút podmieneného prepustenia po vykonaní 2/3 TOS, pričom je tiež možné využiť kontrolu technickými prostriedkami, ak je to vhodné.“³ Na základe uvedeného možno zhrnúť, že primárnym dôvodom zákonodarcu pre doplnenie písm. c) do ustanovenia § 66 ods. 1 Trestného zákona bolo zohľadnenie lepšej resocializačnej prognózy u odsúdených, ktorí sú vo výkone trestu odňatia slobody po prvýkrát, a to aj napriek tomu, že boli odsúdení za zločin v porovnaní s recidivistami menej závažných trestných činov.

V dôvodovej správe k bodu 25 čl. III zákona č. 321/2018 Z.z., ktorým došlo k zavedeniu výlučného oprávnenia riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody na podanie návrhu na podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody s nariadenou obligatórnu kontrolou technickými prostriedkami sa konštatuje, že: „Úprava súvisí s doplnením právnej úpravy podmieneného prepustenia s obligatórnym využitím kontroly technickými prostriedkami. **Za účelom eliminovania ďalšej záťaže, ktorá by vznikala podávaním príslušných návrhov zo strany odsúdených sa títo z navrhovacieho „oprávnenia“ vylučujú.** Personál Zboru väzenskej a justičnej stráže je pri zaobchádzaní s odsúdenými počas pobytu v ústave spôsobilý identifikovať prípady, v ktorých by ďalší, niekoľkoročný pobyt v ústave mal vplyv na následnú úspešnú reintegráciu odsúdeného do spoločnosti. Možnosť podať návrh na podmienené prepustenie sa preto v takýchto prípadoch ponecháva výlučne riaditeľovi ústavu.“⁴ Aj keď sa dôvody, pre ktoré zákonodarca z podávania návrhov na podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody s nariadenou obligatórnu kontrolou technickými prostriedkami vylúčil samotných odsúdených zdajú na prvý pohľad ako racionálne, nemožno sa v uvedenom smere nepozastaviť nad určitým subjektívnym prvkom, ktorý je spôsobilý ovplyvniť aplikáciu tejto novej právnej úpravy už v jej iniciálnych štádiách. Vzhľadom k prezentovaným legislatívnym zmenám, ako aj dôvodom, ktoré k ich prijatiu zákonodarcu viedli nám odôvodnene vyvstávajú najmä nasledovné otázky, o ktorých zodpovedanie sa usilujeme prostredníctvom predloženého príspevku. Je normatívna úprava týkajúca sa podmieneného prepustenia odsúdeného za zločin po jednej polovici uloženého alebo zmierneného trestu odňatia slobody s nariadenou obligatórnu kontrolou technickými prostriedkami spôsobilá naplniť účel, pre ktorý bola prijatá? Existujú za právneho stavu *de lege lata* dostatočné inštitucionálne záruky jej reálneho uplatňovania v právnej praxi? Možno tento novozavedený inštitút označiť ako prostriedok privatizácie výkonu trestu v súčasných podmienkach Slovenskej republiky?

2. FORMÁLNE A MATERIÁLNE PODMIENKY STANOVENÉ ROZKAZOM MINISTRA SPRAVODLIVOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY (ĎALEJ LEN „RMS“) Č. 15/2018, KTORÝM SA MENÍ A DOPLŇA RMS Č. 16/2015 O ZAOBCHÁDZANÍ S OBVINENÝMI A ODSÚDENÝMI V ZNENÍ RMS Č. 9/2016

V súvislosti so zmenami normatívnej úpravy Trestného zákona a Trestného poriadku, o ktorých sme sa zmienili v úvode tohto príspevku vrátane ich možných negatívnych dôsledkov súvisiacich so subjektívnym posudzovaním jednotlivých prípadov zo strany riaditeľov ústavov na výkon trestu odňatia slobody sa Zbor väzenskej a justičnej stráže ocitol pred výzvou, akým spôsobom zabezpečiť jednotné a transparentné využívanie tohto výlučného návrhového oprávnenia v právnej praxi.⁵ Riešenie nastolenej výzvy napokon vyústilo do prijatia RMS č. 15/2018, ktorým sa mení a dopĺňa RMS č. 16/2015 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými v znení RMS č. 9/2016 s účinnosťou od 1.1.2019.

³ Dôvodová správa k zákonu č. 321/2018 Z.z. prístupná dňa 7.2.2020 na: <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2018/321-2018-z-z.html>

⁴ Tamtiež.

⁵ Bližšie pozri: GRIGER, J: Perspektívy podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody v zrkadle existujúcich možností podpory odsúdených na plynulý prechod do občianskeho života. In: ROMŽA, S. (ed.): Kriminologické a organizačno-technické aspekty privatizácie trestného práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019. s. 277 a 278

Podľa ustanovenia § 36a ods. 1 zmienenej internej normy Zboru väzenskej a justičnej stráže riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody podá príslušnému súdu návrh na podmienené prepustenie odsúdeného s nariadenou kontrolou technickými prostriedkami v prípade odsúdeného, ktorý a) spĺňa formálne podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami uvedené v osobitnom predpise, b) spĺňa formálne podmienky uvedené v osobitnom predpise, c) je umiestnený v diferenciačnej skupine A alebo B príslušného stupňa stráženia alebo v prípade mladistvých v diferenciačnej skupine so zmierneným režimom alebo so základným režimom, d) plní program zaobchádzania, e) výsledok stanovenej resocializačnej prognózy je resocializačná prognóza priaznivá - riziko sociálneho zlyhania nízke, f) nemá evidovaný nezahladený disciplinárny trest a g) preukázateľne súhlasí s podmieneným prepustením a nariadenou kontrolou technickými prostriedkami. **Kým z ustanovenia § 415 ods. 2 Trestného poriadku vo vzťahu ku konkrétnemu odsúdenému vyplýva skôr fakultatívna možnosť riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody podat' návrh na jeho podmienené prepustenie s nariadenou obligatórnou kontrolou technickými prostriedkami, RMS presne vymedzil formálne, materiálne a organizačno-technické podmienky, za splnenia ktorých sa táto fakultatívna možnosť stáva jeho obligatórnou povinnosťou.** Podmienku vymedzenú v ustanovení § 36a ods. 1 písm. a) RMS možno označiť za podmienku organizačno-technickú, ktorej splnenie je potrebné posudzovať striktné v súlade s požiadavkami technickej kontroly vyplývajúcimi zo zákona o KVNRT. Podmienka vymedzená v ustanovení § 36a ods. 1 RMS písm. b) v zásade iba odkazuje na formálne podmienky podmieneného prepustenia s nariadenou obligatórnou kontrolou technickými prostriedkami podľa ustanovenia § 66 ods. 1 písm. c) Trestného zákona, medzi ktoré možno zaradiť najmä uplynutie jednej polovice uloženého alebo zmierneného trestu odňatia slobody osoby odsúdenéj za zločin, a taktiež absenciu akýchkoľvek minulých skúseností odsúdeného s výkonom nepodmieneného trestu odňatia slobody. Materiálne podmienky vyplývajúce z ustanovenia § 36a ods. 1 RMS možno rozdeliť do dvoch základných skupín. Prvú skupinu reprezentujú materiálne podmienky súvisiace s preukázaním polepšenia odsúdeného počas výkonu trestu odňatia slobody (ustanovenia §36a ods. 1 písm. c), d) a f) RMS), do druhej skupiny možno zaradiť podmienku spočívajúcu v očakávaní vedenia riadneho života odsúdeným v prípade jeho podmieneného prepustenia, čo ustanovenie § 36a ods. 1 písm. e) RMS podmieňuje výsledkom priaznivej resocializačnej prognózy s nízkym rizikom sociálneho zlyhania.

Napokon podmienka stanovená v ustanovení § 36a ods. 1 písm. g) RMS má za cieľ vylúčiť situácie, pri ktorých by odsúdený pri skúmaní podmienok na podmienené prepustenie podľa ustanovenia § 66 ods. 1 písm. c) Trestného zákona pred súdom vyhlásil, že s obligatórnou kontrolou podmieneného prepustenia prostredníctvom technických prostriedkov nesúhlasí, čím by fakticky došlo k zmareniu činnosti riaditeľa ústavu podľa novej normatívnej úpravy. Podľa ustanovenia § 36a ods. 3 RMS preto pedagóg s odsúdeným, ktorý spĺňa formálne a materiálne podmienky podmieneného prepustenia vyplývajúce z ustanovenia § 36a ods. 1 písm. b) až f) RMS vykoná pohovor, a to za účelom, aby zistil jeho postoj k podmienenému prepusteniu s nariadenou obligatórnou kontrolou technickými prostriedkami. V prípade súhlasu s takýmto postupom pedagóg odsúdenému odovzdá tlačivá uvedené v ustanovení § 36a ods. 3 RMS. Za účelom skúmania splnenia organizačno-technickej podmienky vyplývajúcej z ustanovenia § 36a ods. 1 písm. a) RMS riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody zašle probačnému a mediačnému úradníkovi do elektronickej schránky okresného súdu, v ktorého obvode sa chce odsúdený po prepustení zdržiavať žiadosť o preskúmanie splnenia podmienok výkonu kontroly technickými prostriedkami podľa podmienok uvedených v zákone o KVNRT. Riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody určí na preskúmanie splnenia podmienok výkonu kontroly technickými prostriedkami podľa osobitného zákona probačnému a mediačnému úradníkovi spravidla lehotu pätnástich pracovných dní.

V prípade kladného výsledku správy probačného a mediačného úradníka o vykonaní predbežného šetrenia podľa ustanovenia § 13 zákona o KVNRT (ďalej len „správa probačného a mediačného úradníka“) je za splnenia ostatných podmienok vyplývajúcich z ustanovenia § 36a ods.1 RMS riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody povinný príslušnému súdu podat' návrh na podmienené prepustenie odsúdeného s nariadenou obligatórnou kontrolou technickými prostriedkami vyplývajúce z ustanovenia § 66 ods. 1 písm. c) Trestného zákona, a to spolu s hodnotením odsúdeného podľa ustanovenia § 13 ods. 5 RMS. Miestne a vecne príslušný súd následne postupuje podľa ustanovenia § 415 a nasl. Trestného poriadku, pričom z vlastného pohľadu preskúma najmä splnenie materiálnych podmienok podmieneného prepustenia vyplývajúcich z ustanovenia § 66 ods. 1 Trestného zákona. V prípade

preukázania ich splnenia odsúdeného podmiennečne prepustí z výkonu trestu odňatia slobody s určením primeranej skúšobnej doby, primeraných obmedzení alebo povinností podľa ustanovenia § 51 ods. 3 a 4 Trestného zákona a ich obligatórnou kontrolou prostredníctvom technických prostriedkov podľa ustanovenia § 68 ods. 1 Trestného zákona. Podľa ustanovenia § 36a ods. 6 RMS môže riaditeľ na výkon trestu odňatia slobody podať návrh na podmiennečné prepustenie s nariadenou kontrolou technickými prostriedkami aj opakovane, pričom opakovaný návrh podá len po zmene skutočností rozhodných pre zamietnutie pôvodného návrhu súdom.

Záverom tejto časti príspevku je podľa nášho názoru vhodné uviesť, ako sa formálne a materiálne podmienky podmiennečného prepustenia s nariadenou obligatórnou kontrolou technickými prostriedkami vyplývajúce z RMS prejavili v aplikačnej praxi. Pre úplnosť je potrebné dodať, že uvádzané štatistické údaje sú za obdobie približne prvých desiatich mesiacov kalendárneho roka 2019. Materiálne podmienky stanovené ustanovením § 36a odsek 1 písm. b) až f) RMS v predmetnom období splnilo 170 odsúdených, pričom riaditelia ústavov na výkon trestu odňatia slobody zvažovali podanie návrhu na podmiennečné prepustenie s nariadenou obligatórnou kontrolou technickými prostriedkami u ďalších 65 odsúdených. Pedagógovia Zboru väzenskej a justičnej stráže následne vykonali osobný pohovor so všetkými 235 odsúdenými, pričom z uvedeného počtu súhlasilo s podaním návrhu riaditeľom ústavu na výkon trestu odňatia slobody len 121 odsúdených. Keďže organizačno-technické podmienky kontroly technickými prostriedkami podľa zákona o KVNRTD nespĺnilo 13 odsúdených, v konečnom dôsledku bolo príslušným súdom zaslaných 108 takýchto návrhov.⁶

3. NIEKTORÉ LEGISLATÍVNE A APLIKAČNÉ ÚSKALIA EFEKTÍVNEHO UPLATŇOVANIA PODMIENEČNÉHO PREPUSTENIA Z VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY S NARIADENOU OBLIGATÓRNOU KONTROLOU TECHNICKÝMI PROSTRIEDKAMI

Pri predbežnom zhodnotení legislatívnych zmien týkajúcich sa predovšetkým formálnych podmienok pre podmiennečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody s nariadenou obligatórnou kontrolou technickými prostriedkami vyplývajúcich z ustanovenia § 66 ods. 1 písm. c) Trestného zákona je možné ustáliť, že ich preukazovanie by v aplikačnej praxi súdov nemalo spôsobovať výraznejšie problémy. Kým plynutie času trvania výkonu trestu odňatia slobody predstavuje objektívnu kategóriu, negatívnu „väzenskú minulosť“ odsúdeného je možné spofahlivo ustáliť z jeho odpisu z registra trestov, ktorý spravidla tvorí súčasť spisového materiálu.

K výlučnému návrhovému oprávneniu riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody vyplývajúcemu z ustanovenia § 415 ods. 2 Trestného poriadku je možné uviesť nasledovné. Vyššie uvedené výzvy, ktorým Zbor väzenskej a justičnej stráže v súvislosti s predmetnou zmenou Trestného poriadku čelil, boli pomerne uspokojivo vyriešené na úrovni interných predpisov spočívajúcich v zmienenom RMS. Po splnení vyššie uvedených formálnych a materiálnych podmienok vyplývajúcich z ustanovenia § 36a ods. 1 RMS má riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody povinnosť príslušnému súdu podať návrh na podmiennečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody s nariadenou obligatórnou kontrolou technickými prostriedkami. Zároveň je možné uviesť, že **predmetnou internou úpravou sa podľa nášho názoru do veľkej miery podarilo eliminovať možné obavy týkajúce sa subjektívneho prvku v procese podávania návrhov na podmiennečné prepustenie odsúdeného podľa ustanovenia § 66 ods. 1 písm. c) Trestného zákona.** Za výrazné negatívum ustanovenia § 36a RMS je však možné označiť normatívnu absenciu povinnosti riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody podať v prípade zamietnutia jeho návrhu voči uzneseniu súdu opravný prostriedok- sťažnosť. V aplikačnej praxi sa totiž vyskytli prípady, v ktorých po vyhlásení uznesenia o zamietnutí návrhu riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody súdom, nedošlo k podaniu takejto sťažnosti, čo podľa nášho názoru priamo odporuje podstate interných postupov Zboru väzenskej a justičnej stráže zakotvených v RMS. *De lege ferenda* by bolo namieste doplniť ustanovenie § 36a RMS o nový odsek, podľa ktorého by bol riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia

⁶ Bližšie pozri: GRIGER, J: Perspektívy podmiennečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody v zrkadle existujúcich možností podpory odsúdených na plynulý prechod do občianskeho života. In: ROMŽA, S. (ed.): Kriminologické a organizačno-technické aspekty privatizácie trestného práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019. s. 281

slobody v prípade zamietnutia jeho návrhu súdom povinný proti takému uzneseniu súdu sťažnosť podať.

Analyzujúc legislatívne a aplikačné úskalia uplatňovania rozoberaných postupov príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže v právnej praxi je potrebné ďalšiu pozornosť upriamiť na činnosť probačných a mediačných úradníkov v uvedenom smere. Ako vyplýva z vyššie uvedeného, riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody je povinný podať návrh na podmienene prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody s nariadenou obligatórnou kontrolou technickými prostriedkami iba v prípade, ak odsúdený spĺňa organizačno-technickú podmienku vymedzenú v ustanovení § 36a ods. 1 písm. a) RMS, ktorej preukázanie je možné výlučne kladným výsledkom správy probačného a mediačného úradníka. Práve v uvedených súvislostiach je možné naraziť na viacero legislatívnych nedostatkov, ktoré v konečnom dôsledku môžu viesť až k trvalému zmareniu možnosti odsúdeného na podmienene prepustenie podľa ustanovenia § 66 ods. 1 písm. c) Trestného zákona. V aplikačnej praxi sa totiž vyskytli ojedinelé prípady, kedy správa probačného a mediačného úradníka obsahovala negatívny záver o splnení organizačno-technických podmienok vyplývajúcich zo zákona o KVNTP bez toho, aby tieto podmienky v skutočnosti reálne splnené neboli. Dôvody vzniknutej situácie pritom bolo v konkrétnych prípadoch možné badať najmä v neprofesionálnom, neodbornom, neaktívnom, neúplnom, a taktiež zaujatom prístupe probačného a mediačného úradníka na mieste výkonu predbežného šetrenia. V uvedenom smere je potrebné dodať, že po doručení negatívnej správy probačného a mediačného úradníka riaditeľovi ústavu na výkon trestu odňatia slobody tento nemôže podať návrh na podmienene prepustenie podľa ustanovenia § 415 ods. 2 Trestného poriadku, keďže nedošlo k splneniu základných podmienok vymedzených ustanovením § 36a ods. 1 RMS.

Z dôvodov uvedených v predchádzajúcom odseku tohto príspevku **je možné poukázať na nedostatočnú legislatívnu, respektíve internú úpravu vzájomného vzťahu riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody a probačného a mediačného úradníka v procese zisťovania splnenia organizačno-technickej podmienky vymedzenej v ustanovení § 36a ods. 1 písm. a) RMS.** Normatívne znenie RMS ani žiadne zákonné ustanovenie totiž neoprávňuje riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody na odňatie veci probačnému a mediačnému úradníkovi, a to dokonca ani v prípade, ak dôjde k preukázanému porušeniu jeho povinností súvisiacich s vyhotovovaním správy z predbežného šetrenia, o ktorej spracovanie ho riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody požiadal. Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o PMÚ“) vo svojom ustanovení § 6 síce upravuje základné povinnosti probačného a mediačného úradníka pri výkone jeho činnosti, avšak v prípade ich porušenia oprávňuje na odňatie veci probačnému a mediačnému úradníkovi výlučne predsedu senátu, samosudcu a prokurátora. Uvedomujúc si skutočnosť, že v prípade preukazovania splnenia organizačno-technickej podmienky vymedzenej v ustanovení § 36a ods. 1 písm. a) RMS koná probačný a mediačný úradník výlučne na základe žiadosti riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody podanej podľa ustanovenia § 36a ods. 4 RMS je možné uzavrieť, že súčasná legislatívna úprava zákona o PMÚ v načrtnutom smere nie je dostatočná. **Najmä z doposiaľ uvedených dôvodov je podľa nášho názoru de lege ferenda potrebné rozšíriť výpočet subjektov, ktoré sú podľa ustanovenia § 6 ods. 5 zákona o PMÚ oprávnené odňať vec probačnému a mediačnému úradníkovi o riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody.**

Uvedená legislatívna zmena je ešte odôvodnenejšia tým, že na činnosť probačného a mediačného úradníka vykonávanú na základe žiadosti riaditeľa ústavu na výkon trestu odňatia slobody podanej podľa ustanovenia § 36a ods. 4 RMS sa nevzťahuje inštitút tzv. procesného vylúčenia orgánov činných v trestnom konaní, súdu a iných osôb upravený v ustanoveniach § 31 a § 32 Trestného poriadku, keďže sa nejedná o činnosť týkajúcu sa vykonávania úkonov trestného konania, ale činnosť neprocesného charakteru, ktorá predchádza návrhu riaditeľa ústavu na podmienene prepustenie odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody podľa ustanovenia § 415 ods. 2 Trestného poriadku.

4. ZÁVER

V závere príspevku sa na podklade všetkého doposiaľ uvedeného pokúsime aspoň čiastočne zodpovedať otázky vymedzené v jeho úvode. **Za inštitúty privatizácie trestného konania je podľa nášho názoru potrebné považovať** nie len tie inštitúty, pri ktorých do procesu aplikácie

práva vstupuje súkromný subjekt odlišný od orgánu verejnej moci a obvineného, avšak taktiež **tie inštitúty, ktorých legislatívne zakotvenie je determinované vedecko- technickým pokrokom spoločnosti, ako aj potrebou čiastočného odbremenenia štátu od niektorých funkcií súvisiacich s jeho trestnou politikou.** Aj keď z dôvodovej správy k zákonu č. 321/2018 Z.z., ktorým došlo k možnosti podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody s nariadenou obligatónou kontrolou technickými prostriedkami do právneho poriadku Slovenskej republiky explicitne nevyplýva potreba jeho prijatia v nadväznosti na privatizáciu trestného konania, túto však možno bez ďalšieho odvodzovať z dôvodovej správy k zákonu o KVNRT⁷, v ktorej je za jeden z dôvodov jeho prijatia označovaná potreba zníženia nákladov vykonávacieho konania.

Čo sa efektívnosti podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody s nariadenou obligatónou kontrolou technickými prostriedkami týka, v tomto smere je podľa nášho názoru potrebné uviesť, že **tento inštitút predstavuje spôsobilý prostriedok k naplneniu jeho účelu vyplývajúceho z dôvodovej správy k zákonu č. 321/2018 Z.z., ktorým je skrátenie času, po ktorý je prvopáchateľ zločinu izolovaný od spoločnosti výkonom nepodmienečného trestu odňatia slobody na najnevyhnutnejšiu možnú dobu, čo v konečnom dôsledku zvyšuje jeho priaznivú resocializačnú prognózu. Dôslednou aplikáciou tohto inštitútu bude podľa nášho názoru dochádzať k opätovnému začleneniu odsúdeného do rodinného, pracovného a sociálneho života skôr, než dôjde k prerušeniu, respektíve oslabeniu týchto jeho väzieb, a to bez toho, aby sa znížila možnosť dosiahnutia samotného účelu trestu vyplývajúceho z ustanovenia § 34 Trestného zákona.**

Na to, aby konkrétny inštitút mohol byť efektívny v zmysle potenciálnej možnosti dosiahnuť účel, ktorý jeho prijatím zákonodarca sledoval je rovnako potrebné mu v právnom poriadku súčasne priznať konkrétne inštitucionálne záruky jeho rýchleho, efektívneho, avšak najmä reálneho a bezproblémového uplatňovania. Z pohľadu zmieneného RMS k rozoberaným legislatívnym zmenám nemožno zaujať zásadné výhrady, keďže riaditeľ ústavu na výkon trestu odňatia slobody je za splnenia formálnych, materiálnych a organizačno- technických podmienok vyplývajúcich z jeho znenia povinný podať príslušnému súdu návrh na podmienené prepustenie odsúdeného podľa ustanovenia § 415 ods. 2 Trestného poriadku.

Z vyššie uvedených štatistických údajov je možné ustáliť, že procesný postup podľa citovaného ustanovenia Trestného poriadku je do určitej miery ovplyvňovaný aj rozhodnutím samotného odsúdeného, či obligatónu kontrolu svojho podmieneného prepustenia prostredníctvom technických prostriedkov strpí. Negatívnym stanoviskom k uvedenému zákonnému obmedzeniu sa odsúdený *de facto* sám diskvalifikuje z možnosti podmieneného prepustenia podľa ustanovenia § 66 ods. 1 písm. c) Trestného zákona. **Aby však odsúdený nebol z podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody s nariadenou obligatónou kontrolou technickými prostriedkami diskvalifikovaný prostredníctvom nečinnosti alebo nedostatočnej činnosti iných subjektov, je potrebné náležitú pozornosť venovať návrhom *de lege ferenda* vo vyššie naznačených smeroch.** Úplným záverom považujeme za potrebné uviesť, že podstatou ani cieľom predloženého príspevku nebolo priniesť komplexné návrhy týkajúce sa rozoberanej matérie, ale skôr poukázať na určité skryté legislatívne nedostatky, ktoré sú v konečnom dôsledku spôsobilé negatívne ovplyvniť proces aplikácie práva v predmetnej oblasti trestnej politiky štátu.

Použitá literatúra:

- ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestný poriadok. Veľký komentár. Bratislava: EUROKÓDEX. 2014.
ČENTĚŠ, J. a kol.: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2012.
GRIGER, J: Perspektívy podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody v zrkadle existujúcich možností podpory odsúdených na plynulý prechod do občianskeho života. In: ROMŽA, S. (ed.): Kriminologické a organizačno- technické aspekty privatizácie trestného práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2019.
ŠPANKOVÁ, J.: Resocializácia odsúdených. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.
Dôvodová správa k zákonu o KVNRTP prístupná dňa 7.2.2020 na: <https://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-78-2015-z-z.htm>

⁷ Bližšie pozri: Dôvodová správa k zákonu o KVNRTP prístupná dňa 7.2.2020 na: <https://www.epi.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-78-2015-z-z.htm>

Dôvodová správa k zákonu č. 321/2018 Z.z. prístupná dňa 7.2.2020 na:
<https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2018/321-2018-z-z.html>

Kontaktné údaje:

JUDr. Martin Štrkolec, PhD.

martin.strkolec@upjs.sk

odborný asistent, Katedra trestného práva

Právnická fakulta Univerzity P.J. Šafárika v Košiciach

Kováčska 26

040 75 Košice

Slovenská republika

ZMENIL ŠPECIALIZOVANÝ TRESTNÝ SÚD PRÍSTUP K TRESTANIU TRESTNÝCH ČINOV EXTRÉMIZMU?

František Vojtuš

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The aim of the presented paper is to evaluate and analyse Specialized Criminal Court approach in relation to imposition of penalties in case of decision about crimes of extremism after 1th January 2017 when the subject-matter jurisdiction for decision making about the guilty and penalty for these offences has been devolute into of this court. At the same time, the aim of the paper is to evaluate whether the establishment of the subject-matter jurisdiction of the Specialized Criminal Court also has been involved a change in the composition of the penalties imposed for crimes of extremism compared to the previous period.

Abstrakt: Cieľom príspevku je zhodnotiť a zanalyzovať prístup Špecializovaného trestného súdu k ukladaniu trestov za extrémistické trestné činy od 01.01.2017, kedy rozhodovanie o vine a treste za spáchanie týchto trestných činov prešlo do vecnej príslušnosti tohto súdu. Zároveň je cieľom príspevku zhodnotiť, či založenie vecnej príslušnosti Špecializovaného trestného súdu znamenalo aj zmenu v skladbe ukladaných trestov za extrémistické trestné činy v porovnaní s predchádzajúcim obdobím.

Key words: crimes of extremism, penalties, Specialized Criminal Court.

Kľúčové slová: trestné činy extrémizmu, tresty, Špecializovaný trestný súd.

1 ÚVOD

Extrémizmus je aj v súčasnosti, najmä v súvislosti s blížiacimi sa parlamentnými voľbami, veľmi často spomínaným a diskutovaným pojmom. Môžeme si dovoliť povedať, že ide o problematiku, ktorá bola pomerne často v spoločnosti diskutovaná už aj pred predchádzajúcimi parlamentnými voľbami a následne potom celé volebné obdobie, najmä vzhľadom na výsledky predchádzajúcich parlamentných volieb. Táto spoločenská situácia sa prejavila a našla svoj odraz aj v legislatívnej činnosti, ktorá sa v tomto smere nevyhla ani trestnému právu, a to najmä vo vzťahu k úprave trestnoprávneho postihu extrémizmu, resp. konaní považovaných za extrémistické. Zmeny sa dotýkali ako trestného práva hmotného, tak aj procesnej úpravy trestného konania, a boli vykonané najmä zákonom č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon č. 316/2016 Z. z.) s účinnosťou od 01. januára 2017. Z hľadiska úpravy trestného konania bola *de facto* jedinou a najvýraznejšou zmenou prijatou týmto zákonom, novelizácia ustanovenia § 14 Trestného poriadku (ďalej len „TP“), spočívajúca v doplnení písmena o) do daného ustanovenia. Týmto ustanovením bola založená vecná príslušnosť Špecializovaného trestného súdu (ďalej aj „ŠTS“) na konanie a rozhodovanie o trestných činoch extrémizmu, ktoré boli nanovo definované v § 140a Trestného zákona (ďalej len „TZ“). Súčasne prechodné ustanovenie § 567m TP ustanovilo, že konania začaté pred 1. januárom 2017 sa dokončia podľa predpisov účinných do 31. decembra 2016. Pritom do 31.12.2016 boli vecne príslušnými na prejednanie a rozhodovanie o trestných činoch extrémizmu v prvom stupni vo väčšine prípadov okresné sudy.¹ Cieľom nášho príspevku je zistiť, či táto, podľa

¹ Ak neberieme do úvahy prípady, že došlo k spáchaniu trestného čin extrémizmu z hľadiska jeho spáchania z osobitnej pohnútky, kedy právna kvalifikácia skutku zakladala príslušnosť Špecializovaného trestného súdu (napr. obzvlášť závažný zločin úkladnej vraždy podľa § 144 ods. 1, ods. 2 písm. e) TZ účinného do 31.12.2016 s poukazom na § 140 písm. f) TZ účinného do 31.12.2016) alebo okresného súdu v sídle krajského súdu (napr. obzvlášť závažný zločin vraždy podľa § 145 ods. 1, ods. 2 písm. d) TZ účinného do 31.12.2016 s poukazom na § 140 písm. f) TZ účinného do 31.12.2016)

nášho názoru viac politicky ako odborne motivovaná zmena, viedla k zmene z hľadiska postihovania trestných činov extrémizmu, najmä z hľadiska ukladaných trestov.

2 EXTRÉMIZMUS, JEHO VYMEDZENIE A TRESTNOPRÁVNÝ POSTIH

Úvodom treba povedať, že zavedenie a existencia trestnoprávneho postihu, resp. kriminalizácie konaní, ktoré sú súhrne označované ako extrémizmus v rámci nášho trestného práva je dôsledkom plnenia si záväzkov Slovenskej republiky, resp. predtým Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ako aj Československej socialistickej republiky.² Na druhej strane môžeme badať v tomto smere aj inšpiráciu zákonodarcu koncepciou tzv. brániacej sa demokracie, ako reakcie na meniacu sa spoločenskú, a takisto aj politickú situáciu v posledných rokoch. Dovoľme si povedať, že zatiaľ čo z hľadiska trestného práva hmotného zmeny reagovali, resp. odrážali ako medzinárodne záväzky Slovenskej republiky, tak aj spoločenské zmeny v širšom kontexte (najmä v rámci štátov Európskej únie), tak z hľadiska trestného práva procesného išlo zo strany zákonodarcu skôr o reakciu na zmenenú domácu spoločenskú situáciu.

Extrémizmus, ako taký, je predmetom záujmu a výskumu viacerých vedných odborov – politológie, sociológie, psychológie, ale aj práva a jemu blízkych odborov ako kriminológia. Preto neprekvapuje, že neexistuje jediná, univerzálna definícia pojmu extrémizmus. Politológia vníma extrémizmus ako ideológie alebo aktivity odchyľujúce sa, alebo smerujúce proti všeobecne platným a v aktuálnom čase prijímaným normám vo vzťahu k podobe politického systému, a to s výraznými prvkami názorovej neznášanlivosti a odmietania kompromisných riešení. Prejavuje sa tiež radikálnym až militantným odmietaním politiky štátu, ústavného zriadenia, vrátane použitia násilia.³ Sociológia pod extrémizmom rozumie sociálno-patologické javy, vytvárané viac, či menej organizovanými skupinami osôb a priaznivcami takýchto skupín, ktorých dominantným rysom je odmietanie základných hodnôt, noriem a spôsobov správania platných v danej spoločnosti.⁴ Psychológia chápe extrémizmus ako špecifický psychologický stav daný postojmi jednotlivca voči skupine s ktorou sa identifikuje a jej cieľmi.⁵ Kriminológia nazerá na extrémizmus obdobne ako sociológia a zaoberá sa jeho trestnoprávnymi prejavmi, ktoré sú skúmané v širších súvislostiach.⁶

Rozdiely v nazeraní na extrémizmus sa prejavujú aj v rozličnom pohľade na členenie extrémizmu. Politológia rozlišuje extrémizmus z hľadiska politického zamerania extrémizmu na pravicový a ľavicový⁷, sociológia rozlišuje extrémizmus z hľadiska najmä motivácie konania osoby na politický, náboženský, rasový, ekologický (environmentálny), islamský a pod.⁸ Kriminológia sa prikláňa v zásade k členeniu extrémizmu na politický, náboženský a terorizmus.

Z hľadiska trestného práva môžeme konštatovať, že samotný TZ priamo nedefinuje pojem extrémizmus. Zákonodarcu išiel v tomto smere cestou taxatívneho určenia trestných činov, ktoré predstavujú trestné činy extrémizmu. Podľa v súčasnosti platného a účinného znenia TZ sú **trestnými činmi extrémizmu** podľa § 140a TZ :

² Ide napríklad o Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (prijatý 21. decembra 1965 v New Yorku, uverejnený ako vyhláška ministra zahraničných vecí č. 95/1974 Zb.); Medzinárodný dohovor o potlačení a trestaní zločinu apartheidu (prijatý 30. novembra 1973 v New Yorku, uverejnený ako vyhláška ministra zahraničných vecí č. 116/1976 Zb.); Dohovor o nepremiľčateľnosti vojnových zločinov a zločinov proti ľudskosti z 26.11.1968 (vyhláška ministra zahraničných vecí č. 53/1974 Zb.); Rámcové rozhodnutie Rady Európskej únie 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva (Ú. v. EÚ L 328/55, 6.12.2008)

³ Pozri MLYNARČÍKOVÁ, V. et al. Nemaj strach z extrémizmu, s. 9. K politickému extrémizmu pozri aj ŠTEFANČÍK, R.: Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu, s. 12 - 36

⁴ Pozri napr. MILO, D. et al. Nemaj trému z extrém: Informáciami proti extrémizmu, s. 13, LICHNER, V. et al. Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch, s. 21, GAJDOŠOVÁ, E, LOVAŠOVÁ, S. Extrémizmus, s. 8 – 10

⁵ Pozri MATULA, Š. et al. Psychoedukačný program minimalizácie extrémistických postojov a prejavov mladých ľudí. Záverečná správa z výskumnej úlohy VÚDPaP: P – 158, s. 3 – 8

⁶ Pozri napr. PORADA, V., BRUNA, E. Kriminologie a extremizmus, s. 124 – 135, KUČHTA, J., et al.: Základy kriminologie a trestní politiky, s. 490

⁷ Pozri napr. ŠTEFANČÍK, R. Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu, s. 15 - 19

⁸ Pozri napr. LICHNER, V. et al. Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch, s. 56 - 59

- trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 TZ,
- trestný čin prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ,
- trestný čin výroby extrémistického materiálu podľa § 422a TZ,
- trestný čin rozširovania extrémistického materiálu podľa § 422b TZ,
- trestný čin prechovávanía extrémistického materiálu podľa § 422c TZ,
- trestný čin popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti podľa § 422d TZ,
- trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423 TZ,
- trestný čin podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424 TZ,
- trestný čin apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa § 424a TZ
- trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 písm. e) TZ.

Napriek neexistencii zákonnej definície, môžeme **z hľadiska trestného práva extrémizmus definovať ako špecificky motivované konania, ktoré naplňajú znaky niektorého z trestných činov extrémizmu definovaného v § 140a TZ.**

Namiesto snahy o úplne definovanie pojmu extrémizmu je zrejme vhodnejšie popisovať jeho charakteristické črty, resp. prejavy. Z tohto pohľadu extrémizmus predstavuje konania a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potlačanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násillia či hrozba použitia násillia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku.⁹

Extrémizmus je teda charakteristický ideologicky motivovaným konaním, zameraným najmä proti demokratickému usporiadaniu spoločnosti a jeho základným pilierom (základné práva a slobody). Charakteristickým rysom je aj verejnosť takýchto konaní smerujúca k snahe zviditeľniť, rozšíriť, presadiť a etablovať svoje postoje a názory v spoločnosti, čo je nevyhnutným predpokladom na premenu spoločnosti v spoločnosť zodpovedajúcu predstavám extrémistických hnutí a ideológií. Pomerne cynicky pritom pôsobí to, že často sa páchatelia extrémistických trestných činov pred trestným postihom utiekajú (schovávajú) práve za piliere demokratickej spoločnosti spočívajúce v rešpektovaní základných práv a slobôd, najmä za slobodu prejavu.

Trestný postih za extrémistické konania, najmä z hľadiska postihu tzv. nenávistných prejavov (hate speech) je predmetom diskusie právnickej verejnosti, a to najmä s ohľadom na úzku väzbu takýchto prejavov a ich prelínanie s ústavou garantovaným právom na slobodu prejavu. Časť právnej verejnosti sa stavia pomerne negatívne k trestnoprávnemu postihovaniu najmä nenávistných prejavov.¹⁰ V tomto smere je nepochybné, že treba odlišovať radikalizmus a extrémizmus, nakoľko radikalizmus predstavuje síce názory vymykajúce sa spoločensky bežnému (mainstreamovému) nazeraniu na danú problematiku, avšak ide ešte o názory a postoje pohybujúce sa na okraji ústavnoprávneho rámca vnímania ľudských konaní, ktoré ho neprekračujú a neútočia voči demokratickému usporiadaniu spoločnosti vo svojej podstate.

Zaobreranie sa príčinami nárastu extrémizmu v našej spoločnosti, jeho prejavmi, pozadím, členením, príčinami a charakteristikami jeho páchatel'ov by si nevyhnutne vyžiadalo značný rozsah príspevku, preto tieto okolnosti budú v prípade potreby spomenuté v príspevku len v nevyhnutnej miere aj s odkazom na literatúru sa podrobnejšie zaoberajúcu danou problematikou. Cieľom nášho príspevku je najmä objektívne (empiricky) posúdiť, či prenesením vecnej príslušnosti na rozhodovanie o vine a treste v prípade trestných činoch extrémizmu z okresných súdov na Špecializovaný trestný

⁹ pozri FELCAN, M. Súčasný pohľad na problematiku extrémizmu v slovenskej republike, s. 5 - 6

¹⁰ Blížšie pozri napr. HOŘÁK, J. Verbální delikty z nenávisti a legitimita trestního práva, s. 59 – 71

súd došlo aj k zmene skladby ukladaných druhov trestov za tieto trestné činy, prípadne mala tato skutočnosť nejaký vplyv na úroveň extrémizmu v spoločnosti.

3 TRESTNÉ KONANIE O EXTRÉMISTICKÝCH TRESTNÝCH ČINOV A ICH TRESTANIE

Je nepochybné, že trestné činy extrémizmu postihujú, rovnako ako ostatné trestné činy, závažné konania voči hodnotám chráneným TZ. Vychádzajúc z tejto premisy, zákonodarca novelou TP vykonanou zákonom č. 316/2016 Z. z. s účinnosťou od 01.01.2017 zveril rozhodovanie o vine a treste za tieto trestné činy do vecnej príslušnosti Špecializovaného trestného súdu. *In concreto* slovami dôvodovej správy „Navrhuje sa rozšírenie pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu na trestné činy extrémizmu podľa § 140a Trestného zákona vzhľadom na narastajúce prejavy extrémizmu, rasizmu, či xenofóbie v spoločnosti s cieľom dôkladného a náležitého objasnenia týchto trestných činov, ktoré predstavujú závažné konanie proti hodnotám spoločnosti chráneným Trestným zákonom. Z dôvodu vysokej závažnosti trestných činov extrémizmu sa javí ako nevyhnutne potrebné zaradiť tieto trestné činy do pôsobnosti Špecializovaného trestného súdu.“¹¹

Uvedená zmena nemala len dopad na vecnú príslušnosť súdov, ale mala dosah aj na určovanie vecnej príslušnosti orgánov činných v trestnom konaní. Vzhľadom na zmenu vecnej príslušnosti súdov prešla vecná príslušnosť na vykonávanie dozoru v prípravnom konaní na Úrad Špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry SR, kde vzniklo samostatné oddelenie extrémistickej kriminality zaoberajúce sa dozorom vo veciach, kde bolo po 01.01.2017 vedené trestné stíhanie pre trestné činy extrémizmu. V rámci polície prešla vecná príslušnosť pre vyšetrovanie trestných činov extrémizmu na Národnú kriminálnu agentúru Prezídia PZ (ďalej len „NAKA“), kde v rámci reorganizácie vznikla od 01.02.2017 národná protiteroristická jednotka, ktorá mala zastrešovať vykonávanie prípravného konania a konania pred začatím trestného stíhania vo vzťahu aj k trestným činom extrémizmu. Vzhľadom na personálne poddimenzovanie tejto jednotky, najmä s ohľadom na počty vyšetrovateľov, časť nápadu trestných činov extrémizmu spracovávala aj národná protizločinecká jednotka NAKA. Uvedené platilo do 01.10.2019, kedy v rámci ďalšej reorganizácie NAKA bola národná protiteroristická jednotka zrušená a vecná príslušnosť na vyšetrovanie trestných činov extrémizmu prešla na jednotlivé odbory NAKA, najmä na 1. oddelenia vyšetrovania týchto odborov. Z hľadiska prokuratúry dozor v prípravnom konaní a pred začatím trestného stíhania naďalej vykonáva oddelenie Úradu špeciálnej prokuratúry.

Čo sa týka možnosti postihu za trestné činy extrémizmu, z taxatívneho určenia trestných činov extrémizmu definovaných § 140a TZ môžeme konštatovať, že až na trestné činy výroby extrémistického materiálu podľa § 422a TZ a apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa § 424a TZ sa v základnej skutkovej podstate jedná o prečiny.¹² Vzhľadom k uvedenému je možné vo vzťahu k páchatelom trestných činov extrémizmu uplatniť všetky druhy trestov ktoré TZ pripúšťa vo vzťahu k fyzickej osobe. V zmysle § 32 TZ, teda súd môže uložiť páchatelovi za ostatných podmienok stanovených TZ: *trest odňatia slobody, trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, trest prepadnutia majetku, trest prepadnutia veci, trest zákazu činnosti, trest zákazu pobytu, trest zákazu účasti na verejných podujatiach, trest straty čestných titulov a vyznamenaní, trest straty vojenskej a inej hodnosti, trest vyhostenia.*

V prípade právnickej osoby je jej možné uložiť podľa § 10 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb (ďalej len „TZPO“) v spojení s ostatnými ustanoveniami zákona právnickej osobe v zásade najmä:

- *trest zrušenia právnickej osoby,*
- *trest prepadnutia majetku,*
- *trest prepadnutia veci,*
- *peňažný trest,*
- *trest zákazu činnosti,*
- *trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku.*

Ostatné druhy trestov uvedené v § 10 TZPO zrejme reálne pri trestných činoch extrémizmu neprichádzajú do úvahy. Len ťažko si totiž napr. predstaviť poskytovanie dotácie zo štátneho

¹¹ Dôvodová správa k zákonu č. 316/2016 Z. z.

¹² Extrémistické trestné činy, ktoré sú takými trestnými činmi z dôvodu ich spáchania z osobitného motívu takými to trestnými činmi z dôvodu naplnenia kvalifikovanej skutkovej podstaty a nie sú nimi vo svojej základnej skutkovej podstate.

rozpočtu, z rozpočtu verejnoprávnej inštitúcie, rozpočtu štátneho fondu, rozpočtu vyššieho územného celku alebo rozpočtu obce pre činnosť právnickej osoby, ktorá sa zaoberá výrobou alebo šírením extrémistických materiálov.

V príspevku sa nebude podrobnejšie zapodievať jednotlivými druhmi trestov, podmienkami ich uloženia a výkonu, či už vo vzťahu k fyzickým alebo právnickým osobám vzhľadom na limitovaný rozsah príspevku. V tomto smere odkazujeme na rozsiahlu odbornú literatúru.¹³ Naším cieľom bude, ako sme už naznačili, empiricky preskúmať dopady zmeny vecnej príslušnosti súdov z hľadiska ukladania trestov po 01.01.2017.

4 POUŽITÉ DÁTA A METODIKA

Vychádzajúc z dôvodovej správy k zákonu č. 316/2016 Z. z., dôvodom určenia vecnej príslušnosti ŠTS vo vzťahu k trestným činom extrémizmu bola, podľa navrhovateľa, potreba dôkladného a náležitého objasnenia týchto trestných činov a ich vysoká závažnosť. Aj keď to navrhovateľ neuviedol (zo samozrejmych dôvodov) domnievame sa, že jedným z hlavných dôvodov bolo očakávanie, že ŠTS bude rýchlejšie prejednávať a prísnejšie posudzovať takéto trestné činy. Tento nevyslovený dôvod zmeny vecnej príslušnosti vyplýva najmä z vyjadrení politikov v tom čase, ktoré boli aj reakciou na výsledky parlamentných volieb v roku 2016.¹⁴ My sa pokúsime empiricky posúdiť, a to na základe analýzy rozhodovacej činnosti ŠTS od roku 2017 aj v porovnaní s rozhodovacou činnosťou dovtedy vecne príslušných súdov, či sa tieto očakávania naplnili.

Pri našej empirickej analýze sme použili dáta pochádzajúce zo štatistických ročeniek Ministerstva spravodlivosti SR (ďalej „MS SR“) za roky 2010 až 2018 dostupných na <http://web.ac-mssr.sk/>, štatistik kriminality zverejňovaných Ministerstvom vnútra SR (ďalej „MV SR“), ktoré sú dostupné na <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>. Ďalej sme vychádzali z údajov uvedených v *Informáciách o činnosti národnej protiteroristickej jednotky NAKA za roky 2017 a 2018*. Súčasne sme vykonali analýzu zverejnených právoplatných anonymizovaných rozhodnutí Špecializovaného trestného súdu týkajúcich sa trestných činov extrémizmu, ktoré boli zverejnené na <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/zoznam/rozhodnutie>, a to za obdobie rokov 2017 až 2019. Uvedené sme vykonali aj vzhľadom k tomu, že štatistické ročenky MS SR neobsahujú od roku 2018 osobitné údaje k trestným činom extrémizmu týkajúce sa počtu skutkov, odsúdených osôb a štruktúry uložených trestov. Analyzovali sme rozhodnutia zverejnené na uvedenej stránke do 15.01.2020.

Pri analýze sme použili jednak popisné štatistické metódy, ako aj ekonomické prístupy hodnotenia podobnosti štruktúr. Konkrétne sme otázku, či došlo po roku 2017 k zmene v štruktúre ukladaných trestov rozhodli preskúmať empiricky za pomoci mier podobnosti štruktúr¹⁵, a to za pomoci Suslovovho koeficientu d_{sus} a Gallagherovho indexu $I_{gallagher}$. Ide o postupy využívané v ekonomike napríklad pri skúmaní demografie podnikov. Pomocou mier podobnosti štruktúr porovnáваме štruktúry s rovnakým počtom zložiek n (v našom prípade jednotlivých druhov uložených trestov), pričom štruktúru celkovej veličiny (t.j. veličiny, ktorá je súčtom jednotlivých zložiek, v našom prípade počet všetkých uložených trestov za trestné činy extrémizmu) posudzujeme pomocou štruktúrnych čísiel (v našom prípade podielov úrovne konkrétneho druhu trestu k všetkým uloženým trestom za trestné činy extrémizmu v danom roku). Súčet týchto štruktúrnych čísiel sa rovná 1. Cieľom porovnávania je ukázať, nakoľko sú štruktúry celkových (súhrnných) veličín v porovnávaných situáciách (rokoch) podobné, resp. odlišné. Jednotlivé nami zvolené miery vypočítame na základe nasledujúcich vzťahov:

$$d_{sus} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n |D_{i,t1} - D_{i,t2}| \quad (1)$$

¹³ Pozri napr. ČENTEŠ, J. et al. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 3. aktualizované vydanie, s. 67 - 167

¹⁴ Pozri napr. vyjadrenia ministerky spravodlivosti pre denník SME, dostupné na domov.sme.sk/c/20343733/ustavnopravny-vybor-odobril-prisnejsie-opatrenia-proti-extremizmu.html

¹⁵ Bližšie k mieram podobnosti štruktúr pozri napr. KAHOUNOVÁ, J. *Měření podobnosti struktur*, 67 s., a k využitiu mier podobnosti pozri HURBÁNKOVÁ, Ľ. *Analýza počtu aktívnych podnikov na Slovensku v rokoch 2008 – 2014*, s. 51 – 63, HURBÁNKOVÁ, Ľ. *Analýza trestných činov na Slovensku*, s. 36 – 44

$$I_{gallagher} = \sqrt{\frac{1}{2} \sum_{i=1}^n (D_{i,t1} - D_{i,t2})^2} \quad (2)$$

kde:

- i – je konkrétny druh trestu – teda nepodmienečný trest odňatia slobody, trest odňatia slobody s podmienečným odkladom výkonu, peňažný trest a iný trest ($n = 4$)
- $D_{i,t1}$ – je pomer počtu konkrétneho druhu trestu i v roku $t1$ k celkovému počtu uložených všetkých druhov trestov v roku $t1$;
- $D_{i,t2}$ – je pomer počtu konkrétneho druhu trestu i v roku $t2$ k celkovému počtu uložených všetkých druhov trestov v roku $t2$;

V našom prípade sme porovnávali priemerný počet jednotlivých druhov trestov za obdobie rokov 2010 – 2016 (ich štruktúru) so štruktúrou (počtom) jednotlivých druhov trestov uložených v rokoch 2017, 2018 a 2019. Hodnoty Suslovovho koeficienta d_{sus} sa nachádzajú v intervale $<0; 2/n>$ a čím je hodnota koeficienta bližšia k 0, tým je podobnosť štruktúr väčšia a naopak, čím je bližšia k $2/n$, tým je podobnosť menšia, resp. odlišnosť štruktúr je väčšia. Po vynásobení d_{sus} hodnotou 100 určíme, o koľko percentuálnych bodov sa v priemere líši podiel každej zložky na danej celkovej veličine v porovnávaných obdobiach. V našom prípade vzhľadom na $n = 4$ je interval koeficientu d_{sus} $<0; 0,5>$. Gallagherov index $I_{gallagher}$ môže nadobúdať hodnoty z intervalu $<0; 1>$. Ak sa hodnota blíži k 0, štruktúry sú veľmi podobné. Ak sa hodnota blíži k 1, porovnávané štruktúry sú rozdielne. Za predpokladu, že koeficienty budú vykazovať rozdielnu štruktúru ukladaných trestov, bude to znamenať, že zmena vecnej príslušnosti v súdnom konaní po roku 2017 viedla k zmene v prístupe k ukladaným trestom pre trestné činy extrémizmu. Inak povedané ŠTS po roku 2017 inak postihoval, z hľadiska vzájomného pomeru ukladaných druhov trestov, trestné činy extrémizmu ako okresné sudy v období rokov 2010 – 2016.

5 ANALÝZA VÝSLEDKOV

Čo sa týka trestných činov extrémizmu v tabuľke č. 1 je uvedený prehľad vývoja ich početnosti z hľadiska skutkov a páchatelov za roky 2010 až 2018, pričom je uvedený počet zistených trestných činov extrémizmu, ich objasnenosti a počtu stíhaných osôb evidovaný Policajným zborom (PZ) ako aj údaje o počte odsúdených trestných činov extrémizmu a počte za nich odsúdených páchatelov zo strany súdov SR. V prípade údajov za PZ boli zdrojom dát od roku 2010 do roku 2016 štatistiky kriminality MV SR a za roky 2017 a 2018 pochádzajú údaje z informácií o činnosti národnej protiteroristickej jednotky NAKA za príslušné roky. V prípade počtov odsúdených skutkov a páchatelov za tieto trestné činy sú zdrojom údajov za roky 2010 – 2017 štatistické ročenky MS SR a rok 2018 vychádza z nami vykonanej analýzy zverejnených právoplatných anonymizovaných rozhodnutí Špecializovaného trestného súdu týkajúcich sa trestných činov extrémizmu, nakoľko od štatistická ročenka MS SR za rok 2018, na rozdiel od predchádzajúcich ročeník, neobsahuje osobitne údaje o trestných činoch extrémizmu. Z tabuľky č. 1 vyplýva, že úroveň zistených trestných činov extrémizmu bola najvyššia za porovnávané obdobie v roku 2011 s následným trendom poklesu do rokov 2015 - 2016, keď v roku 2017 dochádza k skokovému nárastu početnosti zistených trestných činov extrémizmu, a to takmer trojnásobne. Uvedené možno pripísať podľa nás jednoznačne vzniku národnej protiteroristickej jednotky NAKA, a s tým spojenej špecializácii vyšetrovateľov PZ na problematiku trestných činov extrémizmu. Čo sa týka objasnenosti trestných činov extrémizmu, tak tá sa, vychádzajúc z tabuľky č. 1, pohybovala od 29,5 % v roku 2017 do 60,9 % v roku 2010. Z hľadiska odsúdených skutkov a odsúdených páchatelov trend ich úrovne z hľadiska počtu skutkov do určitej miery kopíruje úroveň trestných činov extrémizmu zistených PZ, teda s poklesom úrovne od roku 2011 do roku 2016, ktorý však nie je takým výrazným, a rovnako je bez skokového nárastu v roku 2017. V prípade počtu odsúdených vecí teda neviedla zmena vecnej príslušnosti súdov k nejakému výraznému skoku v počte odsúdených vecí, napriek tomu, že došlo k zvýšeniu počtu zistených trestných činov extrémizmu zo strany PZ.

rok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
zistené PZ	156	243	104	78	66	30	58	176	130
objasnené PZ	95	107	43	40	33	17	21	52	69
počet stíhaných osôb PZ	104	97	49	64	40	20	23	50	95 / 1
počet odsúdených skutkov	74	90	63	81	61	38	22	26	31
počet odsúdených osôb	8	36	30	66	48	30	20	18	32

Tabuľka 1 : Údaje o počte zistených trestných činov extrémizmu, ich objasnenosti a počtu stíhaných osôb zo strany Policajného zboru (PZ) a údaje o počte odsúdených trestných činov extrémizmu a počte za nich odsúdených páchatelov zo strany súdov

V rámci nami vykonanej analýzy rozhodovania o trestných činoch extrémizmu sme sa najskôr zamerali na samotnú činnosť Špecializovaného trestného súdu pri rozhodovaní extrémistických trestných činoch. Údaje uvedené v tabuľkách č. 2, 3 a 4 sú výsledkom analýzy zverejnených právoplatných anonymizovaných rozhodnutí ŠTS týkajúcich sa trestných činov extrémizmu za roky 2017 až 2019. Najmä v prípade údajov z roku 2019 však predpokladáme, že sme nemali k dispozícii všetky právoplatné rozhodnutia súdu, nakoľko ešte nemuseli byť zverejnené. Z tabuľky č. 2 je zrejme, že ŠTS v rokoch 2017 – 2019 v prípade trestných činov extrémizmu najmä schvaľoval dohody o vine a treste uzatvorené medzi prokurátorom a obvinenými. V roku 2019 rozsudky Špecializovaného trestného súdu, ktorými schválil dohodu o vine a treste, tvorili 90,2% všetkých rozhodnutí tohto súdu ohľadne trestných činov extrémizmu (v roku 2017 to bolo 66,7 % a v roku 2018 67,7%). Druhým najčastejším spôsobom rozhodnutia zo strany Špecializovaného trestného súdu bolo vydanie trestného rozkazu. V prípade vydania trestného rozkazu Špecializovaný trestný súd ukladal v rokoch 2017 a 2018 trest odňatia slobody s podmieneným odkladom jeho výkonu. V roku 2019 to bol popri takomto treste aj je trest odňatia slobody bez podmieneného odkladu jeho výkonu a peňažný trest. Z hľadiska druhu uloženého trestu jednoznačne prevláda zo strany Špecializovaného trestného súdu trest odňatia slobody s podmieneným odkladom jeho výkonu (ďalej len „PO“), nasledovaný peňažným trestom a až tretím v poradí je trest odňatia slobody bez podmieneného odkladu jeho výkonu (ďalej len „NEPO“). V roku 2019 začal Špecializovaný trestný súd ukladať za trestné činy extrémizmu aj trest povinnej práce, a to v rovnakom množstve prípadov ako uložil NEPO. Z hľadiska výšky uložených trestov môžeme na základe tabuľky č. 3 konštatovať, že táto sa pohybovala rôzne. Napríklad v roku 2018 boli výšky peňažných trestov ukladaných Špecializovaným trestným súdom pomerne nižšie v porovnaní s rokom 2017 a rokom 2019. Čo sa týka PO, tak tu Špecializovaný trestný súd ukladá skúšobnú dobu od 12 mesiacov do 60 mesiacov, pričom v roku 2019 bolo výška PO najčastejšie 12, resp. 36 mesiacov (konkrétne v oboch prípadoch u 5 páchatelov). Maximálna výška uloženého NEPO bola 48 mesiacov, a to v roku 2018. V prípade NEPO sa väčšinou jedná o uloženie súhrnného trestu a páchatelia sú recidivisti. Z hľadiska toho, za aké trestné činy ŠTS ukladal NEPO, trest domáceho väzenia, peňažný trest a trest povinnej práce môžeme konštatovať, že NEPO bol ukladaný najmä za trestné činy extrémizmu, ktoré boli spáchané z osobitného motívu (najmä trestný čin výtržníctva podľa § 364 TZ a nebezpečeného vyhrážania podľa § 360 TZ) a za trestný čin prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ. Naopak peňažný trest bol ukladaný najčastejšie za trestný čin prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 TZ. Podrobnejšie členenie je uvedené v tabuľke č. 4.

spôsob ukončenia	rok		
	2017	2018	2019
tretný rozkaz	3	6	3
schválená dohoda	6	21	37
rozsudok	0	4	1
uložený trest	rok		
	2017	2018	2019
NEPO	2	5	4
PO	5	22	24
peňažný trest	2	3	11
trest povinnej práce	0	0	4
domáce väzenie	0	1	0
upustenie	0	1	2

Tabuľka 2 : Spôsob ukončenia konania pred Špecializovaným tretným súdom a druhy uložených trestov v prípade tretných činov extrémizmu

druh uloženého trestu	výška trestu	rok		
		2017	2018	2019
NEPO	min	12	6	4
	max	36	48	36
	najčastejší	-	6	12
PO	min	12	12	12
	max	48	60	60
	najčastejší	24	36	12 / 36
peňažný trest	min	1000	350	200
	max	1500	500	5000
	najčastejší	-	500	1000
trest povinnej práce	min	-	-	100
	max	-	-	200
	najčastejší	-	-	200

Tabuľka 3 : Maximálne a minimálne výšky jednotlivých druhov trestov uložených Špecializovaným tretným súdom za tretné činy extrémizmu vrátane ich najčastejšej úrovne.

druh trestu	uložený za	rok		
		2017	2018	2019
NEPO	§ 422	2	2	1
	§ 422b	1	-	1
	§ 422c	1	1	1
	§ 156	-	-	1
	§ 245	-	1	-
	§ 359	-	-	1
	§ 360	-	2	-
	§ 364	-	4	1
domáce väzenie	§ 422	-	1	-
peňažný trest	§ 422	1	2	10
	§ 422c	-	-	1
	§ 423	-	-	2
	§ 424	-	-	1
	§ 364	1	1	1
trest povinnej práce	§ 422	-	-	2
	§ 423	-	-	2
	§ 359	-	-	1
	§ 360	-	-	1
	§ 364	-	-	1

Tabuľka 4 : Druhy uložených trestov Špecializovaným trestným súdom (okrem trestu odňatia slobody s podmieneným odkladom výkonu) podľa jednotlivých trestných činov extrémizmu.

Ako už bolo uvedené, pre zistenie, či legislatívna zmena TP vedúca od 01.01.2017 k zmene vecnej príslušnosti súdov pri rozhodovaní o trestných činoch extrémizmu viedla aj k zmene prístupu k trestaniu týchto trestných činov sme využili ekonomickú metódu hodnotenia podobnosti štruktúr cez nami vybrané miery podobnosti štruktúr. Predpokladom pre úspešne použitie tohto postupu je overenie, či za sledované obdobie prípadne nedošlo k zmene skladby trestných činov extrémizmu. Ak by došlo k výraznej zmene skladby (pomery jednotlivých trestných činov), mohla by táto skutočnosť mať vplyv na ukládanie trestov, aj keď vzhľadom na trestné sadzby väčšiny trestných činov extrémizmu, kedy ide o prečiny, by takáto zmena nevyhnutne nemusela mať výraznejší vplyv na druhovú štruktúru ukladaných trestov. Skôr by sa zrejme prejavila vo výške jednotlivých trestov. V tabuľke č. 5 je uvedený prehľad počtu odsúdených páchateľov trestných činov extrémizmu podľa jednotlivých trestných činov za roky 2010 – 2017. Údaje za roky 2018 a 2019 sa nám nepodarilo zabezpečiť, nakoľko MS SR vo svojich štatistických výkazoch za uvedené roky extrémistické trestné činy už osobitne nevykazuje, na rozdiel od rokov 2010 – 2017. Trestné činy podľa § 421 TZ a § 422 TZ boli zlúčené do jednej kategórie, nakoľko v sledovanom období boli práve zákonom č. 316/2016 Z. z. novelizované a pred novelizáciou išlo o dve skutkové podstaty jedného trestného činu. Na základe uvedených údajov môžeme konštatovať, že dominujúcimi trestnými činmi v každom hodnotenom roku boli trestné činy podľa § 421 TZ a § 422 TZ a trestné činy extrémizmu spáchané naplnením osobitného motívu. Toto zistenie vedie k záveru, že z hľadiska skladby trestných činov extrémizmu nedošlo k zmene v ich početnostnej štruktúre, a vzhľadom na nami analyzované rozhodnutia Špecializovaného trestného súdu môžeme tento záver vzťahovať aj k rokom 2018 a 2019.

počet odsúdených	rok							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
§§ 421, 422	27	36	30	53	28	10	5	9
§ 422a	0	0	0	0	0	0	0	0
§ 422b	0	2	2	4	9	8	3	0
§ 422c	0	1	1	2	1	0	0	2
§ 422d	0	0	0	0	0	0	1	0
§ 423	6	2	1	0	1	2	2	2
§ 424	5	7	3	0	2	3	1	1
§ 424a	0	0	0	0	0	0	0	0
osobitný motív	10	16	16	7	7	7	8	4

Tabuľka 5 : Údaje o počte odsúdených podľa jednotlivých trestných činov extrémizmu za roky 2010 - 2017

Následne, po vylúčení možného vplyvu zmeny skladby trestných činov extrémizmu, sme mohli vykonať hodnotenie podobnosti štruktúry ukladaných trestov v období pred 01.01.2017 a po 01.01.2017. Ide teda o porovnanie aké tresty ukladali okresné sudy za trestné činy extrémizmu a ako postihuje tieto trestné činy Špecializovaný trestný súd. Tabuľka č. 6 prezentuje údaje o počte jednotlivých súdmi uložených druhov trestov za trestné činy extrémizmu za roky 2010 až 2019, pričom sme tresty rozdelili do 4 skupín, a to na NEPO, PO, peňažný trest a iný trest. Kategória iný trest predstavuje druh trestu iný ako NEPO, PO a peňažný, a k tomuto členeniu nás viedlo jednak to, že niektoré druhy trestov neboli vo väčšine sledovaných rokov ukladané (napr. trest povinnej práce, domáceho väzenia a pod.) a jednak skutočnosť, že takto boli tresty za extrémizmus členené v štatistických ročenkách MS SR do roku 2017. Údaje za roky 2018 a 2019 boli zistené z analýzy zverejnených právoplatných rozhodnutí Špecializovaného trestného súdu. Pre vykonanie porovnania sme vyrátali priemerné počty jednotlivých, nami sledovaných, skupín trestov za obdobie rokov 2010 – 2016 (ide o obdobie vecnej príslušnosti okresných súdov), ktoré sme následne porovnávali s údajmi za roky 2017, 2018 a 2019. Na základe tohto porovnania boli vyrátané Suslovov koeficient d_{sus} a Gallagherov index $I_{gallagher}$, a to osobitne pri porovnaní priemeru rokov 2010 – 2016 s rokom 2017, s rokom 2018 a s rokom 2019. Výsledne hodnoty týchto mier podobnosti štruktúr sú uvedené v tabuľke č. 7. Z tabuľky č. 7 vyplýva, že ani jeden z vyrátaných koeficientov, resp. indexov nenaznačuje, že by v skladbe ukladaných trestov za extrémistické trestné činy došlo k zmene v ich štruktúre teda, že by zmena vecnej príslušnosti súdov mala po roku 2017 za následok častejšie ukládanie NEPO na úkor PO, resp. peňažných trestov. To nás vedie k záveru, že zavedenie vecnej príslušnosti Špecializovaného trestného súdu pre trestné činy extrémizmu nevedlo k sprísneniu trestania týchto trestných činov v smere, že by tento súd začal ukladať častejšie NEPO na úkor PO, resp. peňažných trestov. Môžeme konštatovať, že ŠTS pokračuje v trende ukládania najmä PO a peňažných trestov za trestné činy extrémizmu obdobne, ako to robili okresné sudy do roku 2017. Z nášho pohľadu sa teda nenaplnili politikmi avizované očakávania o prísnejšom prístupe Špecializovaného trestného súdu k trestaniu trestných činov extrémizmu. Musíme však poznamenať, že v našom závere vychádzame len z porovnávaného pomeru jednotlivých druhov trestov a nie ich výšky, avšak NEPO je výrazne prísnejší trest pre páchatela ako len PO. Otázkou je, či by väčšia miera ukladaných, hoc aj krátkodobých NEPO, mala odstrašujúcejší efekt na páchatelov trestných činov extrémizmu, alebo by sa ako vhodnejšia z tohto pohľadu javila možnosť vyššieho využívania alternatívnych trestov, ako trestu domáceho väzenia alebo povinnej práce na úkor PO. Predsa len, akýkoľvek trest, ktorý páchatel pociťuje nie len ako potenciálnu hrozbu, ale ho aj reálne prežíva (NEPO, domáce väzenie, povinná práca) má zrejme väčší efekt na jeho rozhodovanie o možnosti pokračovania, resp. opakovaného spáchania trestnej činnosti. Súčasne takéto tresty sú viac vnímané aj páchatelovým okolím a aj prípadnými sympatizantmi, na rozdiel od PO, kedy sa o uloženom treste ani okolie páchatela nemusí dozvedieť. Rovnako v prípade peňažného trestu po jeho zaplatení, a teda vykonaní, dochádza podľa § 92 ods. 2 TP k jeho zahladeniu, čo tiež zrejme zrovna nevytvára dostatočne silný odstrašujúci efekt na páchatela.

uložený trest	rok				
	2010	2011	2012	2013	2014
NEPO	5	7	3	2	4
PO	32	39	35	30	34
peňažný trest	10	12	8	4	4
iný trest	0	6	7	30	6
uložený trest	rok				
	2015	2016	2017	2018	2019
NEPO	1	4	4	5	4
PO	26	12	10	22	24
peňažný trest	3	1	2	3	11
iný trest	0	0	2	2	6

Tabuľka 6 : Údaje o počte jednotlivých druhov trestov právoplatne uložených za trestné činy extrémizmu za roky 2010 - 2019

$d_{sus(2017)}$	0,064	$l_{gallagher(2017)}$	0,122
$d_{sus(2018)}$	0,040	$l_{gallagher(2018)}$	0,063
$d_{sus(2019)}$	0,070	$l_{gallagher(2019)}$	0,130

Tabuľka 7 : Hodnoty mier podobnosti štruktúr uložených trestov podľa druhu za extrémistické trestné činy pri porovnaní priemeru za roky 2010 – 2016 s rokmi 2017, 2018 a 2019

Dodávame, že v tomto smere však je Špecializovaný trestný súd limitovaný najmä tým, že väčšina ním uložených trestov je len schválením trestu dohodnutého medzi prokurátorom a obvineným a súd ako taký by takúto dohodu mohol z hľadiska trestu odmietnuť len, ak by bola zrejme neprimeraná.

6 ZÁVER

V našom príspevku sme si dali za cieľ objektívne (empiricky) posúdiť, či prenesením vecnej príslušnosti na rozhodovanie o vine a treste v prípade trestných činov extrémizmu z okresných súdov na Špecializovaný trestný súd došlo aj k zmene skladby ukladaných druhov trestov za tieto trestné činy, a to najmä s ohľadom na, niektorými politikmi, očakávané sprísnenie trestania trestných činov extrémizmu zo strany Špecializovaného trestného súdu. Z nami vykonanej empirickej analýzy, aj za pomoci využitia ekonomických metód skúmania podobnosti štruktúr, sme dospeli k záveru, že Špecializovaný trestný súd pokračuje v trende preferovania ukladania najmä PO a peňažných trestov za trestné činy extrémizmu, obdobne ako to robili okresné sudy do roku 2017. Z nášho pohľadu sa teda zrejme nenaplnili politikmi avizované očakávania o prísnejšom prístupe Špecializovaného trestného súdu k trestaniu trestných činov extrémizmu. Naším záverom je, že na výšku trestov a prísnosť trestania trestných činov extrémizmu má väčší vplyv prístup prokurátorov Úradu Špeciálnej prokuratúry, ktorí uzatvárajú s páchatelmi týchto trestných činov dohody o vine a treste, kde určujú aj druh a výmeru trestu pre týchto páchatel'ov. Špecializovaný trestný súd potom len v zásade tieto dohody schvaľuje bez výraznejšej možnosti do nich zasiahnuť.

Ak aj dôvodová správa k zákonu č. 316/2016 Z. z. hovorí o vysokej závažnosti trestných činov extrémizmu, ktoré závažne ohrozujú hodnoty chránené TZ a z toho odvodzuje potrebu, aby o takýchto trestných činoch rozhodoval Špecializovaný trestný súd, nie je možné očakávať bez výraznejšej zmeny trestných sadzieb, že tento súd sa diametrálne odchyľuje od prístupu k trestaniu týchto trestných činov oproti prístupu okresných súdov do roku 2017, najmä ak v drvivej väčšine prípadov u trestných činov extrémizmu schvaľuje len dohodu o vine a treste medzi prokurátorom a obvineným. Na druhej strane pozitívne treba vnímať skutočnosť, že zavedenie príslušnosti len jedného súdu na rozhodovanie trestných činov extrémizmu viedlo v praxi k zjednoteniu rozhodovacej činnosti, a zrejme aj k zrýchleniu trestného konania.¹⁶

¹⁶ napríklad v roku 2019 z nami vykonanej analýzy 41 zverejnených rozhodnutí Špecializovaného trestného súdu v prípadoch trestných činov extrémizmu vyšla priemerná doba od spáchania posledného skutku páchatel'a do vydania právoplatného rozhodnutia 369,2 dňa, teda približne jeden rok.

Použitá literatúra:

- ČENTEŠ, J. et al.: Trestný zákon. Veľký komentár. 3. aktualizované vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2016, 959 s, ISBN 978-80-8155-066-9.
- FELCAN, M.: Súčasný pohľad na problematiku extrémizmu v slovenskej republike. In LENHART, M., ANDRAŠKO, J., HAMULÁK, J. (Edi.) Bratislavské právnické fórum. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou v dňoch 21. – 22. októbra 2016. s. 5 – 13, ISBN 978-80-7160-425-9. dostupné na https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2016/Zbornik_BPF2016_sekcia_03.pdf [cit. 21.01.2020].
- GAJDOŠOVÁ, E, LOVAŠOVÁ, S.: Extrémizmus. In: TÓTHOVÁ, L., ŠLOSÁR, D. (Eds.) Prejavy radikalizmu a extrémizmu v sociálnych vzťahoch. Recenzovaný zborník vedeckých prác, Košice, 2018, s. 8 – 15, ISBN 978-80-8152-640-4.
- HORÁK, J.: Verbální delikty z nenávisti a legitimita trestního práva. In: Ústavněprávní limity trestního práva. K odkazu Jiřího Herzega. Praha: Leges, 2019, s. 59 – 71, ISBN 978-80-7502-349-0.
- HURBÁNKOVÁ, Ľ.: Analýza počtu aktívnych podnikov na Slovensku v rokoch 2008 – 2014. In: Revue sociálno-ekonomického rozvoja, 2017, Roč. III., č. 1, s. 51 – 63, ISSN 2453-6148.
- HURBÁNKOVÁ, Ľ.: Analýza trestných činov na Slovensku. In: Ekonomika a Informatika, 2017, Roč. XV., č. 2, s. 36 – 44, ISSN 1339-3514.
- KAHOUNOVÁ, J.: Měření podobnosti struktur. Praha: VŠE Praha, 1994, 67 s, ISBN 80-7079-256-6,
- KUCHTA, J., et al.: Základy kriminologie a trestní politiky, Praha: C. H. Beck, 2005, 544 s., ISBN 80-7179-813-4.
- LICHNER, V. et al.: *Extrémizmus a radikalizácia v sociálnych kontextoch*. 2018, Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 139 s., ISBN 978-80-8152-659-6.
- MATULA, Š. et al.: Psychoedukačný program minimalizácie extrémistických postojov a prejavov mladých ľudí. Záverečná správa z výskumnej úlohy VÚDPaP: P – 158, 2018, [online], 75 s., dostupné na <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2019/05/P-158-Z%C3%A1vere%C4%8Dn%C3%A1-spr%C3%A1va-Matula.pdf> [cit. 26.01.2020].
- MILO, D. et al.: Nemaj trému z extrémistu: Informáciami proti extrémizmu. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation, 2007, 117 s., ISBN 978-80-96971-3-5.
- MLYNARČIKOVÁ, V. et al.: *Nemaj strach z extrémizmu*. Bratislava: Zing Print, 2010, 142 s. ISBN 978-80-970143-1-5.
- PORADA, V., BRUNA, E. Kriminologie a extremismus. In: GREŇOVÁ, K., LISNIK, A. (Eds.) Bezpečnosť, extrémizmus, terorizmus 2013. Podhájska: VÝCHODOEURÓPSKA AGENTÚRA PRE ROZVOJ n.o., 2013, s. 124 – 135, ISBN 978-80-89608-14-0.
- ŠTEFANČÍK, R.: Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu. In: ŠTEFANČÍK, R. et al.: Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku. Brno: Tribun EU, 2013, s. 12-36, ISBN 978-80-263-0516-3, dostupné na <http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/repozitar/teoreticke-vychodiska-vyskumu-politickeho-extremizmu.pdf> [cit. 21.01.2020].
- Dôvodová správa k zákonu č. 316/2016 Z. z..

Kontaktné údaje:

Mgr. Ing. František Vojtuš

frantisek.vojtus@gmail.com, frantisek.vojtus@minv.sk

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, externý doktorand

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

pôsobisko:

Národná kriminálna agentúra Prezídia PZ

odbor Bratislava

Pribinova 2, 812 72 Bratislava

Slovenská republika

VYBRANÉ ASPEKTY ZAISTENIA VÝKONU SANKCIÍ POSTIHUJÚCICH MAJETOK¹

Lucia Kurilovská², Marek Kordík³, František Vojtuš

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The paper deals with the practical aspects of seizure of assets for the purpose of its forfeiture, through sanctions affecting the property. This practice is called a financial investigation. The authors confront the legislation with the wording of the Action Plan to Combat Money Laundering, Terrorist Financing and the Proliferation of Weapons. The authors also included a statistical overview of criminal cases within selected Criminal Police Departments of the District Directorates and Criminal Police Departments of the Regional Police Directorates, for which it is obliged to impose a forfeiture of property. The authors also present reflections de lege ferenda.

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá praktickými aspektmi zaistovania majetku pre účely jeho prepadnutia, či ako celku, alebo jednotlivých vecí prostredníctvom sankcií postihujúcich majetok. Tento postup sa v praxi nazýva finančným vyšetrovaním. Autori konfrontujú zákonnú úpravu so znením Akčného plánu boja proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti, financovania terorizmu a šírenia zbraní hromadného ničenia. Autori do príspevku zahrnuli taktiež štatistický prehľad trestných vecí napadnutých na vybraných Odboroch kriminálnej polície Okresných riaditeľstiev a Odboroch kriminálnej polície Krajských riaditeľstiev Policajného zboru, pri ktorých je povinnosť uložiť trest prepadnutia majetku. Autori sa taktiež prezentujú úvahy de lege ferenda.

Keywords: moneylaundering, Action plan, asset recovery, confiscation, financial investigation.

Kľúčové slová: legalizácia príjmu z trestnej činnosti, Akčný plán, vyhľadávanie majetku, prepadnutie, finančné vyšetrovanie.

Úvod

Vláda Slovenskej republiky uznesením č. 207/2019 zo 7. mája 2019 schválila Akčného plánu boja proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti, financovania terorizmu a šírenia zbraní hromadného ničenia a obdobie rokov 2019- 2022⁴ (ďalej len „Akčný plán“), ktorým zaviazala Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Generálnu prokuratúru Slovenskej republiky a Slovenskú informačnú službu v rámci úloh C.4. až C.6. zaviesť do septembra 2020 v Slovenskej republike plnohodnotné, proaktívne a paralelné finančné vyšetrovanie, ktorého zmyslom je vyhľadať, zaistiť a následne zákonným spôsobom odčerpať výnos z trestnej činnosti a súčasne odhaľovať a procesne objasňovať legalizačné schémy, prostredníctvom ktorých sa výnos z trestnej činnosti zavádza a zmiešava s legálnymi príjmami. Ide o postup, ktorý je časovo náročný a vyžaduje si špecifické znalosti,⁵ ktorých výsledkom majú byť dôkazy, na základe ktorých je

¹ Tento príspevok vznikol s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe grantu APVV č. 15-0740 Návody a nástroje na efektívnu elimináciu protiprávnych konaní v spojení s možnou insolveniou.

² Spoluautorka je členkou riešiteľského tímu grantu APVV č. 15-0740 Návody a nástroje na efektívnu elimináciu protiprávnych konaní v spojení s možnou insolveniou.

³ Spoluautor je členom riešiteľského tímu grantu APVV č. 15-0740 Návody a nástroje na efektívnu elimináciu protiprávnych konaní v spojení s možnou insolveniou.

⁴ Dostupné dňa 11.02. 2020, na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/17689/1>

⁵ Absenciu odborne znalých osôb v radoch orgánov činných v trestnom konaní schopných vykonať efektívne a proaktívne finančné vyšetrovanie konštatujú, ako i efektívne legislatívne nástroje viaceré oficiálne dokumenty napr. Záverečná správa z národného hodnotenia rizika legalizácie príjmu z trestnej činnosti a financovania terorizmu v podmienkach Slovenskej republiky, str. 44 la iné, dostupné dňa 15. 02. 2020, na: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/fsj/SNV.pdf , ale

odôvodnené uloženie sankcie postihujúcej majetok vo forme trestu prepadnutia majetku podľa §58 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len *Tr.zák*), trestu prepadnutia podľa § 60 Tr.zák. veci podľa §60 Tr.pro. a ochranného opatrenia zhabania veci podľa §83 Tr.zák, alebo majetkového opatrenia zaistením nároku poškodeného podľa §50 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „*Tr.por*“).

V rámci aplikačnej praxe, je možné identifikovať viaceré problémy, ktoré s touto problematikou súvisia. Finančné vyšetrovanie ako efektívny nástroj trestnej politiky sa dostáva do popredia aj v súvislosti s environmentálnou trestnou činnosťou, najmä vo vzťahu k trestným činom na úseku odpadov a obchodovania s nebezpečnými materiálmi,⁶ pričom táto oblasť finančného vyšetrovania naberá na význame aj z pohľadu orgánov EÚ⁷. Tak ako bude v texte ďalej poukázané, súčasný právny stav a judikatúra Najvyššieho súdu SR v tejto veci nedávajú priestor na rozvinutie finančného vyšetrovania v oblasti environmentálnej trestnej činnosti.

K trestu prepadnutia majetku a k trestu prepadnutia veci

Vo vzťahu k trestu prepadnutia majetku je potrebné zdôrazniť, že má byť obligatórne⁸ ukladaný pre tri základné skupiny trestných činov, tak ako je to uvedené v §58 ods.1 až ods.3 Tr.zák.

- 1. skupinu trestných činov tvoria v zmysle §58 ods. 1 Tr.zák trestné činy, pri ktorých súd ukladá trest odňatia slobody na doživotie alebo obzvlášť závažný zločin, ktorým páchatel získal alebo sa snažil získať majetkový prospech⁹ veľkého rozsahu alebo ktorým spôsobil škodu veľkého rozsahu t.j. v zmysle §125 ods.1 Tr.zák 133.000,-€
- 2. skupinu tvorí trestný čin, pre ktoré je možné uložiť v zmysle §58 ods.2 Tr.zák trest prepadnutia majetku súd uloží obligatórne, ak odsudzuje páchatela za spáchanie trestného činu nedovolennej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 173 ods. 3, trestného činu obchodovania s ľuďmi podľa § 179, trestného činu zverenia dieťaťa do moci iného podľa § 180 ods. 2 alebo 3 alebo § 181, trestného činu vydierania podľa § 189 ods. 2 písm. c), trestného činu hrubého nátlaku podľa § 190 ods. 1, 3, 4 alebo 5 alebo § 191 ods. 3 alebo 4, trestného činu nátlaku podľa § 192 ods. 3 alebo 4, trestného činu nepovolennej prevádzky lotérií a iných podobných hier podľa § 230 ods. 2, 3 alebo 4, trestného činu podielníctva podľa § 231 ods. 2, 3 alebo 4 alebo § 232 ods. 3 alebo 4, trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti podľa § 233 ods. 1 alebo 2 alebo § 234, trestného činu falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov podľa § 270, trestného činu uvádzania falšovaných, pozmenených a neoprávnene vyrobených peňazí a cenných papierov podľa § 271 ods. 1, trestného činu výroby a držby falšovateľského náčinia podľa § 272 ods. 3, trestného činu skrátania dane a poistného podľa § 276 ods. 2, 3 alebo ods. 4, trestného činu neodvedenia dane a poistného podľa § 277 ods. 2, 3 alebo ods. 4, trestného činu daňového podvodu podľa § 277a ods. 2 alebo ods. 3, trestného činu nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 ods. 2 alebo 3, trestného činu porušenia predpisov o štátnych technických opatreniach na označenie tovaru podľa § 279 ods. 2 alebo 3, trestného činu teroru podľa § 313 alebo § 314, trestného činu prijímania úplatku podľa § 328 ods. 2, trestného činu falšovania a pozmeňovania verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky podľa §

i Dôvodová správa k Akčnému plánu, dostupná dňa: 15. 02. 2020, na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/23812/1>

⁶ Hodnotiaca správa o ôsmom kole vzájomných hodnotení „Praktické vykonávanie a uplatňovanie európskych politík v oblasti predchádzania trestnej činnosti proti životnému prostrediu a boja proti nej, str. 46, dostupné dňa 15. 02. 2020 na: <https://www.genpro.gov.sk/dokumenty/hodnotiaca-sprava-o-osmom-kole-vzajomnych-hodnoteni-prakticke-vykonavanie-a-uplatnovanie-eu-3a1a.html>.

⁷ Tamtiež

⁸ Opačné rozporné stanovisko nesúladne s Tr.zák. pozri uznesenie Krajského súdu v Košiciach, sp.zn. 7 To 105/2018 zo dňa 14. 02. 2018

⁹ V zmysle judikatúry sa získaný majetkový prospech nerovná spôsobenej škode. K tomu pozri judikát Najvyššieho súdu R 71/2017.

352 ods. 6, trestného činu prevádzacstva podľa § 355 alebo § 356, trestného činu kupliarstva podľa § 367 ods. 3, trestného činu výroby detskej pornografie podľa § 368, trestného činu rozširovania detskej pornografie podľa § 369, trestného činu ohrozenia mravnosti podľa § 372 ods. 2 alebo 3, trestného činu teroristického útoku podľa § 419, trestného činu niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419b, trestného činu financovania terorizmu podľa § 419c alebo trestného činu cestovania na účel terorizmu podľa § 419d a páchateľ nadobudol majetok aspoň v značnom rozsahu trestnou činnosťou alebo z príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti

Podmienkou uloženia trestu prepadnutia majetku v tomto prípade je, že páchateľ nadobudol majetok aspoň v značnom rozsahu trestnou činnosťou alebo z príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti. Značným rozsahom sa rozumie v zmysle §125 ods.1 Trestného zákona suma dosahujúca najmenej 100 násobok malej škody t.j. 26.000,-€ . Je potrebné zdôrazniť, že na uloženie trestu prepadnutia majetku podľa §58 ods.2 Tr.zák nepostačuje snaha páchateľa takýto majetok získať, alebo úmysel konať týmto spôsobom, ale je potrebné preukázať skutočnosť, že takýto majetok alebo jeho časť páchateľ aj skutočne získal.

- V zmysle §58 ods. 3 Trestného zákona Trest prepadnutia majetku súd obligatórne uloží bez splnenia podmienok uvedených v §58 ods. 1 Trestného zákona (viď vyššie) aj vtedy, ak odsudzuje páchateľa za spáchanie trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovania s nimi podľa § 172 ods. 3 alebo 4 alebo § 173 ods. 4, trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti podľa § 233 ods. 3 alebo 4, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny podľa § 297, trestného činu prijímania úplatku podľa § 328 ods. 3 alebo § 329 ods. 3 alebo trestného činu podplácania podľa § 334 ods. 2. pričom platí, že týmto trestom možno postihnúť aj majetok obžalovaného, ktorý nepochádza z trestnej činnosti. Táto požiadavka sa však neprevrátila v znení §58 ods. 3 Tr.zák, kedy týmto trestom možno postihnúť aj majetok obžalovaného, ktorý nepochádza z trestnej činnosti.

Z pohľadu účelu má trest prepadnutia majetku primárne represívny účel, pretože ide o najprísnejšiu majetkovú sankciu, ktorá sa ukladá za najzávažnejšie trestné činy, skrz intenzívny zásah do páchateľovej majetkovej sféry.¹⁰

Trest prepadnutia majetku ako opatrenie na odčerpávanie výnosov z trestnej činnosti je použiteľný len veľmi obmedzené, alebo vôbec vo vzťahu k environmentálnym trestným činom, vzhľadom na skutočnosť, že žiaden z nich nie je obzvlášť závažným zločinom a súčasne nie je žiaden z nich uvedený v §58 ods. 2, ods. 3 Tr.zák.

Súd v zmysle §60 ods. 1 Tr.zák uloží trest prepadnutia veci:

- ktorá bola použitá na spáchanie trestného činu,
- ktorá bola určená na spáchanie trestného činu,
- ktorú páchateľ získal trestným činom alebo ako odmenu zaň alebo
- ktorú páchateľ nadobudol za vec ktorú páchateľ získal trestným činom alebo ako odmenu zaň.

Vo vzťahu k odčerpávaniu výnosov z environmentálnej trestnej činnosti sa javí ako najvhodnejšie riešenie práve trest prepadnutia veci, ktorý umožňuje odčerpať výnos z trestnej činnosti vo forme jednotlivých, individuálne určených huteľných a nehnuteľných vecí.

V prípade, že je táto vec alebo časť majetku, ktorá má byť postihnutá trestom prepadnutia veci nie je dosiahnuteľná, alebo je zmiešaná s iným majetkom¹¹, ktorý nie je možné oddeliť, je možné

¹⁰ usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 8 Tdo 383/2016 zo dňa 23. 11. 2016

¹¹ Uvedená situácia by nikdy nemala nastať, nakoľko výnos z trestnej činnosti sa nemôže stať súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov a to ani priamo, ani sprostredkovane, nakoľko v právnom štáte je vylúčené, aby sa majetok získaný z nepoctivých zdrojov stal legitímnou súčasťou majetku, ktorý bol získaný legálnou cestou.

K tomu pozri : usnesení Nejvyššího soudu České socialistické republiky R 31/1978, sp.zn. Tz II 1/77, z 24. 3. 1977

zaistiť pre účely trestu prepadnutia veci aj tzv. **náhradnú hodnotu, patriacu páchatelovi podľa §60 ods. 2 Tr. Zák.**

Účelom trestu prepadnutia veci je jednak zabranie veci, ktorá bol použitá na spáchanie trestného činu a jej použitie je významné z hľadiska naplnenia skutkovej podstaty trestného činu tak ako je to špecifikované v §60 ods. 1, písm.a) a písm.b) Tr.zák, tak aby jednotlivец nepáchal obdobnú trestnú činnosť s použitím danej veci¹² ale taktiež je účelom tohto trestu zabranie a odobranie zisku z trestnej činnosti. Súčasne pre ukládanie trestu prepadnutia veci je primárne dokazovanie, ako daná vec prispela k spáchaniu trestného činu.¹³ Ak je trest prepadnutia veci ukladaný obžalovanému a týka sa nehnuteľnosti, v ktorej dochádzalo k drogovej trestnej činnosti- pestovaniu marihuany, z ktorej mal obžalovaný výnos a v ktorej súčasne obžalovaný žije, je povinnosťou súdu dokazovať, že účel trestu by nebol naplnený iným menej invazívnym spôsobom, napríklad primerane vysokým peňažitým trestom, ktorým by súd odčerpal získané výnosy trestnou činnosťou.¹⁴ Ak bol počas trestného stíhania zaistený orgánmi činnými v trestnom konaní komplex budov nočného klubu- nehnuteľnosti, ako veci použitej na spáchanie trestného činu kupliarstva organizovanou skupinou, nakoľko v jeho priestoroch dochádzalo dlhodobo od roku 2008 k organizovanej prostitúcii, takýto postup je primeraný a to aj z ohľadom na výšku výnosov z trestnej činnosti, nakoľko v ďalšom konaní možno očakávať uloženie trestu, ktorým sa bude postihovať majetok obvinenej.¹⁵

Tretou možnosťou ako postihnúť výnos z trestnej činnosti, ktorý však nie je vo vlastníctve páchatela, ale tretej osoby, je inštitút ochranného opatrenia zhabania veci podľa §83 Tr.zák, ktoré je možné uložiť ak:

- vec patrí osobe, ktorú nemožno stíhať alebo odsúdiť,¹⁶
- vec patrí páchatelovi, od ktorého potrestania súd upustil, alebo páchatelovi, voči ktorému bolo trestné stíhanie zastavené, alebo páchatelovi, voči ktorému bolo trestné stíhanie podmiennečne zastavené, alebo páchatelovi, voči ktorému bolo trestné stíhanie zastavené z dôvodu schválenia zmiernu,¹⁷
- vec nepatrí páchatelovi a bola získaná trestným činom alebo ako odmena za trestný čin,
- vec nadobudla iná osoba ako páchatel hoci aj len sčasti za vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena za trestný čin,
- ide o tovar bez kontrolných známkov alebo bez iných kontrolných technických opatrení vyžadovaných všeobecne záväzným právnym predpisom na jeho označenie na daňové účely,
- okolnosti prípadu odôvodňujú predpoklad, že vec by mohla byť zdrojom financovania terorizmu, alebo
- to vyžaduje bezpečnosť ľudí alebo majetku, prípadne iný obdobný verejný záujem.¹⁸

V prípade, že je táto vec alebo časť majetku, ktorá má byť postihnutá ochranným opatrením zhabania veci nie je dosiahnuteľná, alebo je zmiešaná s iným majetkom, ktorý nie je možné oddeliť, je možné zaistiť pre účely trestu prepadnutia veci aj **tzv. náhradnú hodnotu, patriacu osobe odlišnej od páchatela podľa §83 ods. 4 Tr.zák.**

¹² ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, ISBN: 978-80-7400-428-5 s. 908

¹³ Rozhodnutie Ústavného soudu ČR II. ÚS 1624/19, zo dňa 10.12.2019

¹⁴ Rozhodnutie Ústavného soudu ČR II. ÚS 1624/19, zo dňa 10.12.2019

¹⁵ Rozhodnutie Ústavného soudu ČR II. ÚS 3865/19 zo dňa 18.12.2019

¹⁶ Napr. tzv. konečný užívateľ výhody podľa §6a zákona č. 297/2008 Z.z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹⁷ Napr. pre trestný čin podielníctva podľa § 231 a §232 Tr.zák, alebo pre trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti podľa §233 Tr.zák.

¹⁸ Napr. nebezpečne materiály, prekurzory.

K zaisteniu výkonu majetkovej sankcie, alebo zaisteniu nároku poškodeného

Aby mohlo byť dosiahnuté vykonanie trestu prepadnutia majetku, trestu prepadnutia veci alebo ochranného opatrenia zhabania veci (ďalej len „majetkovej sankcie“), aby nedošlo k zmareniu alebo sťaženiu výkonu majetkovej sankcie, je potrebné majetok za splnenia podmienok upravených v Trestnom poriadku zaistiť, aby ho obvinený prípadne zúčastnená osoba neodstránil z dosahu orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Operatívno-pátracia činnosť na tomto je v plnej miere závislá od kvality informácií a cielených analýz jednotlivých transakcií a prevodov. Uvedené prístupy do databáz na zber potrebných informácií chýbajú.

Zaistením výkonu majetkovej sankcie rozumieme obmedzenie všetkých práva vlastníka, obvineného alebo tretej osoby, na majetku, na ktorý sa majetková sankcia vzťahuje. Treba však uviesť, že vlastnícke právo obvineného alebo zúčastnenej osoby sa zaistením majetku nemení. Na rozhodnutie o zaistení majetku musia byť splnené podmienky uvedené v ustanovení § 425 Tr.por., §428 Tr.por. a §461 Tr.por. a to:

- očakávanie uloženia majetkovej sankcie s ohľadom na povahu a závažnosť činu a na pomery páchatela,
- obava, že výkon majetkovej sankcie bude zmarený, či sťažený, s tým, že existujú konkrétne poznatky a skutočnosti o takomto správaní sa páchatela.

Zaistenie majetku v tomto prípade teda prichádza od úvahy voči obvinenému, ktorý je stíhaný pre trestný čin, alebo voči zúčastnenej osobe za ktorý vzhľadom na povahu a závažnosť činu a na pomery osoby treba očakávať uloženie majetkovej sankcie, a je obava, že výkon tejto sankcie bude zmarený alebo sťažený.

V prípade, že je táto vec alebo časť majetku, ktorá má byť postihnutá trestom prepadnutia veci nie je dosiahnuteľný, alebo je zmiešaná s iným majetkom, ktorý nie je možné oddeliť, je možné zaistiť pre účely trestu prepadnutia veci **aj tzv. náhradnú hodnotu**, patriacu páchatelovi podľa §60 ods. 2 Trestného zákona.

Ďalším problematickým bodom v praxi sa stáva otázka, **kedy má policajt zabezpečiť uznesenie o zaistení majetku pre účel výkonu majetkovej sankcie** podľa §425 ods. 1 Trestného poriadku, § 428 ods. 2 Trestného poriadku, alebo §461 ods. 2 Trestného poriadku.

Je vždy vhodnejšie ho zabezpečiť pred faktickým výkonom zaisťovacieho úkonu (vydanie veci, odňatie veci, príkaz na prehliadky atď.), najlepšie súčasne so zabezpečením príkazu, alebo súhlasu na zaisťovací úkon. Toto rozhodnutie je totiž právnym titulom zaistenia uvedených vecí resp. majetku za účelom výkonu trestu. Je vhodné aby príkaz, alebo súhlas so zaisťovacím úkonom, odkazoval na uznesenie o zaistení pre účel výkonu trestu, alebo ochranného opatrenia podľa §425 ods. 1 Trestného poriadku, § 428 ods. 2 Trestného poriadku, alebo §461 ods. 2 Trestného poriadku.

Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že zaistenie sa vzťahuje na celý majetok a veci obvineného, ako aj na majetok a veci, ktoré obvinený nadobudne po zaistení, pričom táto skutočnosť by mala byť výslovne uvedená aj v uznesení

Nevzťahuje sa to však na prostriedky a veci, na ktoré sa podľa zákona nevzťahuje prepadnutie majetku. U majetku alebo veciach, ktoré má obvinený v spoluvlastníctve s inými osobami, sa prepadnutie majetku alebo vecí môže vzťahovať len na spoluvlastnícky podiel, ktorý patrí obvinenému, a tak sa nemôže vzťahovať na majetkové podiely iných osôb. Zaistenie postihuje spoluvlastnícky podiel obvineného k majetku alebo veciam v podielovom spoluvlastníctve, ako aj k veciam patriacim do bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Výnos z trestnej činnosti sa nemôže stať súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov a to ani priamo, ani sprostredkovane.¹⁹

Trestný poriadok čiastočne posilňuje postavenie poškodeného v pomere k sankciám postihujúcim majetok okrem iného v tom, že neumožňuje uložiť trest prepadnutia veci ani ochranné opatrenie zhabania veci, ak by sa tým zmarilo uspokojenie na náhradu škody poškodeného. Súčasne tým zákonodarca vo vzťahu k odčerpávaniu výnosov z trestnej činnosti teleologickým výkladom ustanovuje, že nie je podstatné, kde odčerpaný výnos skončí t.j., či prepadne v prospech štátu, alebo bude uspokojený poškodený, ale, že bude reálne odčerpaný od osoby, ktorá ho nadobudla nezákonným spôsobom.

Z uvedeného vyplýva, že z pohľadu finančného vyšetřovania je zaistenie nároku poškodeného podľa ustanovenia §50 Tr.por. rovnako vhodným inštitútom na odčerpávanie výnosu

¹⁹ : R 31/1978; Nejvyšší soud České socialistické republiky, Tz II 1/77, z 24. 3. 1977

z trestnej činnosti, ako zaisťujúce opatrenia na výkon majetkových sankcií podľa §425 Tr.por., §428 Tr.por., §461 Tr.por. Zaistenie nároku poškodeného ako inštitút odčerpania výnosu z trestnej činnosti je však vo svetle ostatnej rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu SR vo veciach trestných činov proti životnému prostrediu veľmi problematicky uplatniteľný. V zmysle judikovaného názoru Najvyššieho súdu SR odbory životného prostredia Okresných úradov nemajú postavenie poškodeného a obdobne ako daňové úrady nie sú oprávnené uplatniť ekologickú ujmu na životnom prostredí v adhéznom konaní.²⁰ Aj pri zaistení nároku poškodeného pri trestných činoch proti životnému prostrediu platí teda obdobne úvaha prezentovaná pri výklade o treste prepadnutia majetku.

Vybrané sledované ustanovenia Trestného zákona, pre ktoré sa ukladá obligatórne trest prepadnutia majetku podľa §58 ods.2, ods. 3 Tr.zák.

Štatistický nápad trestných vecí, v ktorých hmotnoprávna kvalifikácia vyžaduje podľa §58 ods.2, ods. 3 obligatórne uloženie trestu prepadnutia majetku. Do štatistickej vzorky boli zahrnuté všetky Odbory kriminálnej polície Krajských riaditeľstiev a v rámci príslušného územného obvodu Krajského riaditeľstva bol vždy zvolený okres v sídle kraja, pri ktorom je najvyšší predpoklad výraznej ekonomickej činnosti a koncentrácie služieb i kapitálu. Jedinou výnimkou bol bratislavský kraj, v rámci ktorého sme volili okres, ktorý svojim záberom pokrýva širšie centrum ekonomicky aktívnych subjektov a súčasne v rámci ktorého sú i miesta s vyšším nápadom najmä drogovej trestnej činnosti a najväčšie obchodné centrá (OC Centrál, OC Vivo (Polus) a OC Avion). Uvedený nápad trestných vecí predstavuje iba minimálny rozsah, ktorý zodpovedá usmerneniu Generálnej prokuratúry

Krajské riaditeľstvo PZ v Bratislave			
Útvar	Nápad celkom	Nápad vybrané tč.	% pomer
OKP KR PZ BA	104	50	48,07 %
OKP OR PZ BA II	489	209	42,74 %

Tabuľka 1: Percentuálny podiel trestných vecí v územnom obvode bratislavského kraja, v ktorých je potrebné vykonať finančné vyšetrovanie za účelom uloženia trestu prepadnutia majetku.

Krajské riaditeľstvo PZ v Trnave			
Útvar	Nápad celkom	Nápad vybrané tč.	% pomer
OKP KR PZ TT	50	33	66,00 %
OKP OR PZ TT	644	215	33,38 %

Tabuľka 2: Percentuálny podiel trestných vecí v územnom obvode trnavského, v ktorých je potrebné vykonať finančné vyšetrovanie za účelom uloženia trestu prepadnutia majetku

Krajské riaditeľstvo PZ v Trenčíne			
Útvar	Nápad celkom	Nápad vybrané tč.	% pomer
OKP KR PZ TN	47	31	65,95 %
OKP OR PZ TN	644	275	42,70 %

Tabuľka 3: Percentuálny podiel trestných vecí v územnom obvode trenčianskeho kraja, v ktorých je potrebné vykonať finančné vyšetrovanie za účelom uloženia trestu prepadnutia majetku

Krajské riaditeľstvo PZ v Nitre			
Útvar	Nápad celkom	Nápad vybrané tč.	% pomer
OKP KR PZ NR	57	34	59,64 %
OKP OR PZ NR	615	249	40,48 %

Tabuľka 4: Percentuálny podiel trestných vecí v územnom obvode nitrianskeho kraja, v ktorých je potrebné vykonať finančné vyšetrovanie za účelom uloženia trestu prepadnutia majetku.

Krajské riaditeľstvo PZ v Banskej Bystrici			
Útvar	Nápad celkom	Nápad vybrané tč.	% pomer

²⁰ Najvyšší súd SR R 71/2017.

Tabuľka 5: Percentuálny podiel trestných vecí v územnom obvode banskobystričského kraja, v ktorých je potrebné vykonať finančné vyšetrovanie za účelom uloženia trestu prepadnutia majetku.

Krajské riaditeľstvo PZ v Žiline			
Útvar	Nápad celkom	Nápad vybrané tč.	% pomer
OKP KR PZ ZA	50	21	42,00 %
OKP OR PZ ZA	525	191	36,38 %

Tabuľka 4: Percentuálny podiel trestných vecí v územnom obvode žilinského kraja, v ktorých je potrebné vykonať finančné vyšetrovanie za účelom uloženia trestu prepadnutia majetku

Krajské riaditeľstvo PZ v Prešove			
Útvar	Nápad celkom	Nápad vybrané tč.	% pomer
OKP KR PZ PO	58	28	48,27 %
OKP OR PZ PO	425	134	31,52 %

Tabuľka 5: Percentuálny podiel trestných vecí v územnom obvode prešovského kraja, v ktorých je potrebné vykonať finančné vyšetrovanie za účelom uloženia trestu prepadnutia majetku

Krajské riaditeľstvo PZ v Košiciach			
Útvar	Nápad celkom	Nápad vybrané tč.	% pomer
OKP KR PZ KE	53	29	54,71 %
OKP OR PZ KE	733	217	29,60 %

Tabuľka 3: Percentuálny podiel trestných vecí v územnom obvode košického kraja, v ktorých je potrebné vykonať finančné vyšetrovanie za účelom uloženia trestu prepadnutia majetku.

Záver

Skutočne zavedenie proaktívneho a paralelného finančného vyšetrovania si bude vyžadovať množstvo legislatívnych zmien a taktiež zmenu vnímania trestného stíhania v tom, aby bolo efektívne. Problematika odoberania výnosov z trestnej činnosti je v súčasnosti považované za jeden z hlavných spôsobov, ako bojovať proti organizovanému zločinu a príjmom. Ako jediné rozkladné opatrenie dokáže odčerpávať finančne prostriedky organizovaného zločinu, ktorými tieto osoby ovplyvňujú chod štátnych orgánov, samosprávy, ale aj súkromného sektora.²¹ Za týmto účelom je potrebné modernizovať a digitalizovať poznatkový fond orgánov činných v trestnom konaní a súčasne iniciovať budovanie kapacít, ktoré dokážu naplno využiť potenciál finančného vyšetrovania.

Posudzovanie finančného vyšetrovania vychádza zo základnej premisy skúmať trestné konanie a najmä jeho oblasť sankcionovania pod prizmou, aby pravdepodobnosť odhalenia a sankcionovania páchatela, vrátane odobratia jeho výnosov z trestnej činnosti bola vždy podstatne vyššia ako pravdepodobnosť úspešného spáchania a dokonania trestného činu.

Použitá literatúra:

Akčný plán boja proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti, financovania terorizmu a šírenia zbraní hromadného ničenia a obdobie rokov 2019- 2022 Dostupné dňa 11.02. 2020, na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/17689/1>.

Dôvodová správa k Akčnému plánu, dostupná dňa: 15. 02. 2020, na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/23812/1>

Hodnotiaca správa o ôsmom kole vzájomných hodnotení „Praktické vykonávanie a uplatňovanie európskych politík v oblasti predchádzania trestnej činnosti proti životnému prostrediu a boja proti nej, str. 46, dostupné dňa 15. 02. 2020 na: <https://www.genpro.gov.sk/dokumenty/hodnotiaca-sprava-o-osmom-kole-vzajomnych-hodnoteni-prakticke-vykonavanie-a-uplatnovanie-eu-3a1a.html>.

MULLER,W.; KALLIN,CH.; GOLDSWORTH J.; Anti-money laundering-International law and practice, Wiley publish, 2007, ISBN: 978-0-470-03319-7, 836s

ŠÁMAL, P. A KOL. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, ISBN: 978-80-7400-428-5, 2012, 3632s.

²¹ Muller,W.; Kallin,Ch.; Goldsworth J.; Anti-money laundering-International law and practice, Wiley publish, 2007, ISBN: 978-0-470-03319-7 str.19

Záverečná správa z národného hodnotenia rizika legalizácie príjmu z trestnej činnosti a financovania terorizmu v podmienkach Slovenskej republiky, str. 44 la iné, dostupné dňa 15. 02. 2020, na: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/fsj/SNV.pdf ,

Rozhodnutia:

Najvyšší súd Slovenskej republiky R 71/2017.

Nejvyšší soud České socialistické republiky R 31/1978

rozhodnutie Ústavního soudu České republiky II. ÚS 1624/19.

rozhodnutie Ústavního soudu České republiky II. ÚS 3865/19.

usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 8 Tdo 383/2016 zo dňa 23. 11. 2016

uznesenie Krajského súdu v Košiciach, sp. Zn.: 7 To 105/2018

Kontaktné údaje:

Dr.h.c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

lucia.kurilovská@flaw.uniba.sk

Doc. JUDr. Marek Kordík, LL.M., PhD.- komunikujúci autor

marek.kordik@flaw.uniba.sk

Mgr. Ing. František Vojtuš

frantisek.vojtus@gmail.com

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta,

Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám.6

811 06 Bratislava, Slovenská republika

ZADRŽANIE OSOBY POLICAJTM PODĽA § 85 TRESTNÉHO PORIADKU

Katarína Masár Kupková, Dávid Šimek

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta a Okresná prokuratúra Malacky

Abstract: Detention of a person by a police officer under the section 85 of the Criminal procedure code

Abstrakt: Autori sa v príspevku venujú problematike zadržania policajtom v zmysle § 85 Trestného poriadku v praxi

Key words: detention, police officer, criminal procedure code

Kľúčové slová: zadržanie, policajt, trestný poriadok

1 Všeobecne k zadržaniu osoby podľa § 85 Trestného poriadku

V zmysle § 85 Trestného poriadku, zákona č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov (ďalej iba § 85 Trestného poriadku) je policajt oprávnený zadržať osobu v prípade dôvodov väzby¹ alebo v prípade, že ide o osobu, ktorá je podozrivá zo spáchania trestného činu. Na zadržanie osoby policajtom je vopred nutný súhlas prokurátora či už písomný alebo ústny (zväčša telefonický), avšak existujú dve výnimky, kedy súhlas prokurátora nie je potrebný. Týmito výnimkami sú:

- a) ak vec neznesie odklad (predovšetkým a najmä z časového hľadiska) a
- b) v prípade, že nie je možné vopred súhlas prokurátora zabezpečiť (predovšetkým, ak bola osoba pristihnutá pri trestnom čine alebo bola osoba zastihnutá na úteku).² V takomto prípade je povinnosťou policajta o tejto skutočnosti bezodkladne informovať prokurátora.

V prípade zadržania osoby netreba zabúdať, že ide o trestnoprocený inštitút, konkrétne o zaisťovací úkon, ktorým sa začína trestné stíhanie a preto netreba zabúdať na to, že je povinnosťou policajta uviesť v uznesení o začatí trestného stíhania alebo v uznesení o začatí trestného stíhania a vznesení obvinenia, že trestné stíhanie bolo začaté zaisťovacím úkonom, a to zadržaním osoby v zmysle § 85 ods. 1 Trestného poriadku.

V praxi sa stáva aj skutočnosť, že osoba je pristihnutá pri páchaní trestného činu a preto Trestný poriadko pamätá ja na tento fakt a vzhľadom na to, je možné obmedziť osobnú slobodu tejto osoby, pričom toto právo môže využiť ktokoľvek³. Toto oprávnenie je premietnuté v § 85 ods. 2 Trestného poriadku, kde je taktiež uvedené, že obmedziť osobnú slobodu môže ktokoľvek v prípade, že je to potrebné na:

- a) zistenie totožnosti,
- zabránenie úteku takejto osoby,
- c) zabezpečenie dôkazov alebo
- d) na zabránenie páchania ďalšej trestnej činnosti osoby.

¹ § 71 ods. 1 Trestného poriadku „Obvinený môže byť vzatý do väzby len vtedy, ak doteraz zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že skutok, pre ktorý bolo začaté trestné stíhanie, bol spáchaný, má znaky trestného činu, sú dôvody na podozrenie, že tento skutok spáchal obvinený a z jeho konania alebo ďalších konkrétnych skutočností vyplýva dôvodná obava, že a) ujde alebo sa bude skrývať, aby sa tak vyhol trestnému stíhaniu alebo trestu, najmä ak nemožno jeho totožnosť ihneď zistiť, ak nemá stále bydlisko alebo ak mu hrozí vysoký trest, b) bude pôsobiť na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo inak mariť objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie, alebo c) bude pokračovať v trestnej činnosti, dokoná trestný čin, o ktorý sa pokúsil, alebo vykoná trestný čin, ktorý pripravoval alebo ktorým hrozil“.

² § 85 ods. 1 Trestného poriadku

³ princíp súkromnej iniciatívy

Osoba, ktorá zadržala takúto osobu je bezodkladne povinná túto osobu odovzdať vecne a miestne príslušnému útvaru Policajného zboru, Vojenskej polície alebo Colnej správe. Policajt následne o tejto skutočnosti vyrozumie prokurátora. Je potrebné spomenúť, že 48 hodinová lehota na zadržanie plynie až od odovzdania osoby a zadržania osoby podľa § 85 ods. 1 Trestného poriadku.

2 Policajt oprávnený na zadržanie osoby v zmysle § 85 ods. 1 Trestného poriadku

V praxi osobu zadržáva policajt⁴, ktorý je definovaný v § 10 ods. 8 Trestného poriadku, zákona č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov.

V § 10 ods. 8 Trestného poriadku je uvedené, že policajtom sa rozumie:

- a) vyšetrovateľ Policajného zboru,
- b) vyšetrovateľ Policajného zboru zaradený na Úrade inšpekčnej služby, ak ide o trestné činy príslušníkov ozbrojených bezpečnostných zborov a nejde o trestné činy uvedené v písmene c); to platí, aj ak ide o trestné činy colníkov a nejde o trestné činy uvedené v písmene c),
- c) vyšetrovateľ finančnej správy, ak ide o trestné činy spáchané v súvislosti s porušením colných predpisov alebo daňových predpisov v oblasti dane z pridanej hodnoty pri dovoze a spotrebných daní,
- d) poverený príslušník Policajného zboru,
- e) poverený príslušník vojenskej polície v konaní o trestných činoch príslušníkov ozbrojených síl,
- f) poverený príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže v konaní o trestných činoch osôb vo výkone trestu odňatia slobody alebo vo väzbe,
- g) poverený pracovník finančnej správy, ak ide o trestné činy spáchané v súvislosti s porušením colných predpisov alebo daňových predpisov v oblasti dane z pridanej hodnoty pri dovoze a spotrebných daní,
- h) veliteľ námornej lode v konaní o trestných činoch spáchaných na tejto lodi⁵.

Keď je osoba zadržaná je povinnosťou policajta osobu poučiť o jej právach (predovšetkým o tom, že má právo na obhajcu), taktiež policajt je povinný dať osobe poučenie o právach podozrivého v písomnej forme. Následne je policajt povinný spísať zápisnicu o zadržaní a obmedzení osobnej slobody, pričom v zápisnici musí byť obligatórne uvedené, miesto, čas a kto osobu zadržal, dôvody zadržania, prevzatie osoby, údaje zadržanej osoby a taktiež aj skutočnosť, či osoba bola zadržaná na základe predchádzajúceho súhlasu prokurátora alebo v prípade, že nie, čas vyrozumienia prokurátora. Čo sa týka zadržania osoby, tak je povinnosťou dodržať 48 hodinovú lehota na zadržanie a dotedy rozhodnúť, ak existujú dôvody väzby, tak je potrebné, aby prokurátor podal návrh na väzbu, alebo rozhodnúť a osobu odovzdať súdu v prípade, ak sa koná podľa § 204 Trestného poriadku v tzv. „superrýchlom konaní“ a v prípade, že neexistujú dôvody väzby a nekoná sa podľa § 204 Trestného poriadku je potrebné osobu prepustiť. Osoba sa prepúšťa písomným opatrením, v ktorom sa taktiež uvádza, čas prepustenia a taktiež aj čas vyrozumienia prokurátora, ak osobu opatrením prepúšťa prokurátor.

3 Kazuistika⁶

K 15. januáru 2020 v podvečerných hodinách na území hlavného mesta SR Bratislava sa trojica mladistvých chlapcov vo veku 15, 16, 17 rokov rozhodla, že si do potravín pôjdu kúpiť nápoje. Nakoľko nemali dostatok finančných prostriedkov, oslovili neznámeho muža, ktorý išiel opodiaľ, a poprosili ho, aby im dorovnal hotovosť 50 centov s čím neznámy muž súhlasil. Po realizovanom nákupe sa partia chlapcov spolu s neznámym mužom rozhodla presunúť na neďaleké ihrisko vzdialené cca. 200 metrov. Chlapci nevyslovili svoj nesúhlas s prítomnosťou neznámeho muža a konkludentne sa spolu presunuli na ihrisko. Trojica chlapcov sa neskôr vyslovila, že z neznámeho muža nemala strach, nijako sa po celý čas verbálne ani fyzicky nevyhrážala.

⁴ V praxi je možné pozorovať, že nebýva akceptované zadržanie podľa § 85 ods. 1 Trestného poriadku hliadkou Policajného zboru. Podľa § 85 ods. 1 Trestného poriadku preto môže zadržať iba vyšetrovateľ alebo poverený príslušník Policajného zboru. Hliadka Policajného zboru môže osobu obmedziť iba v zmysle § 85 ods. 2 Trestného poriadku.

⁵ § 10 ods. 8 Trestného poriadku

⁶ Modelová situácia je zverejnená so súhlasom OČTK. K dnešnému dňu je opisovaný prípad uzavretý a postúpený na úsek priestupkového konania. Mená osôb, konkrétne útvary, miesto a čas sú zmenené, aby nedošlo k individuálnej identifikácii strán.

Počas presunu neznámy muž 15 ročnému chlapcovi navrhol orálny sex, načo menovaný odpovedal „dobre bude sranda“, čo neskôr potvrdili aj jeho kamaráti. Menovaný chlapec sa neskôr vyjadril, že chápal koncept orálneho sexu. Po presune na ihrisko sa dvaja chlapci vzdialili na 10 metrov od neznámeho muža a ich 15 ročného kamaráta. Následne malo dôjsť zo strany 15 ročného chlapca k vyjadreniu nesúhlasu s orálnym stykom, načo údajne ho mal neznámy muž chytiť za rozkrok. Chlapec reagoval fackou, pričom neznámy muž okamžite upustil od konania a vzdialil sa preč. 15 ročný chlapec túto vec povedal svojim kamarátom, načo začali neznámeho muža sledovať asi 100 metrov, kde zbadali policajnú hliadku.

Jeden z chlapcov pristúpil k policajnej hliadke a uviedol, že sa tu pohybuje pedofil, ktorý sexuálne obťažoval ich kamaráta a použil pritom násilie. Hliadka PZ reagovala tak, že neznámeho muža predviedla na útvar PZ k ďalšej realizácii, pričom prítomnosť svedkov + svedka-poškodeného – mladíkov bola takisto zabezpečená.

Osoby si na útware prevzali OČTK. Na základe zistených skutočností uvedených na mieste svedkami by mohol byť oprávnený postup podľa §85 ods. 2 TP, nakoľko išlo o osobu podozrivého pristihnutú bezprostredne po trestnom čine, konkrétne trestný čin podľa § 200 ods. 1, ods. 2 písm. b) TZ v štádiu pokusu.

Dôkazná situácia však nebola natoľko presvedčivá, aby mohol byť realizovaný postup podľa §85/2, nakoľko ide neodkladný a neopakovateľný úkon pri ktorom sa obligatórne začína trestné stíhanie podľa §199 ods. 1 TP. V tomto prípade uznesenie o začatí trestného stíhania má predpísané náležitosti podľa §199/3 TP, ktoré musia byť splnené, tzn. s výnimkou stotožneného subjektu páchatela, musí byť uvedené miesto, čas, spôsob spáchania, uvedenie osoby poškodeného, a právna kvalifikácia, ktorá musí odpovedať objektívnej stránke trestného činu.

V tomto prípade prichádzali do úvahy dva trestné činy a to §201 ods. 1 sexuálne zneužívanie, pričom po stotožnení poškodeného bolo zistené, že v čase spáchania skutku dovŕšil 15. rok veku, alebo §200/1 – sexuálne násilie, kde sa vyžaduje v rámci objektívnej stránky násilie alebo hrozba bezprostredného násillia smerujúca k donúteniu poškodeného k sexuálnym praktikám. Na útware PZ však mladíci jednotlivo potvrdili pôvodnú verziu, ktorá bola aj zápisnične zachytená v prítomnosti zákonných zástupcov, a to že nedošlo k použitiu násillia alebo hrozby násillia. Podozrivý sa k veci odmietol vyjadriť. Po zhodnotení dôkaznej situácie OČTK skonštatoval, že uvedené konanie nevykazuje znaky trestného činu, ale priestupku proti občianskemu spolunažívaniu podľa § 49 ods. 1 písm. d.) z.č. 372/1990 Zb.

4 Právne východiská

Problém však nastáva pri aplikácii §85 ods. 2 TP na mieste. Obmedzenie osobnej slobody bolo niektorými prokurátormi a sudcami v praktickej a teoretickej rovine interpretované predovšetkým ako zaisťovací inštitút, teda nie ako neodkladný a neopakovateľný procesný úkon, na základe ktorého sa začína trestné stíhanie. Podozrivá osoba bola obmedzená na osobnej slobode, pričom boli následne vykonávané úkony objasňovania za účelom ustálenia skutkového stavu podobne ako to bolo uvedené v modelovej situácii. Následne OČTK buď úradným záznamom vec neprevezme a nezadrží podozrivého, alebo postupuje podľa §85 ods. 1 TP. V prípade, že vec neprevezme, postupuje sa podľa §17 ods. 2 zákona o PZ, kde predvedené osoby podajú vysvetlenie, podozrivý sa prepustí a skutok sa následne kvalifikuje. Tento postup ma praktický dôvod. Obmedzenie osobnej slobody môže realizovať občan, ale takisto aj policajt s výnimkou OČTK. Civilná osoba môže mať právne povedomie, ale takisto ho mať nemusí. To, čo sa civilovi javí ako trestný čin môže byť v skutočnosti priestupok. Pravdou je, že aj v prípade realizácie §85 ods. 2 TP príslušníkmi PZ (s výnimkou OČTK) dochádzalo k mylnému zhodnoteniu dôkaznej situácie na mieste a umelému navyšovaniu nápadu známej trestnej činnosti, ktorá po vykonaní nevyhnutného dokazovania bola v drvivej väčšine prípadov ukončená zastavením trestného stíhania a prepustením podozrivej osoby na slobodu. K zamedzeniu zbytočnej administratívy, nasadeniu prostriedkov a síl, bol vytvorený práve tento účelový výklad, ktorý nekorešponduje s pôvodným zámyslom zákonodárcu.

Pri tomto postupe totiž dochádza k paradoxným situáciám. Doba zadržania trvá 48 hodín, pričom zákon konštatuje, že ide o osobu zadržanú OČTK podľa §85 ods. 1 TP, teda nie obmedzenú na osobnej slobode podľa §85/2 TP. To znamená v praxi, že osoba bola obmedzená na osobnej slobode o 01:00 hod., ktorá bola prevzatá a zadržaná OČTK ráno o 08:00 hod., nakoľko sa počas siedmych hodín vykonávali operatívne úkony objasňovania. Zaujímavé je, že až od času 08:00 hod. plynie 48 hod. lehota. Ústava SR v čl.17 ods. 3 takisto ako trestný poriadok konštatuje, že lehota 48

hodín sa vzťahuje na podozrivého zadržaného. Tu sa však obchádza účel právnej normy, ktorým chcel zákonodárca stanoviť presnú lehotu občanovi, počas ktorej mu budú obmedzené základné ľudské práva a slobody štátom, teda OČTK. Nie je akceptovateľné, aby sa na operatívne úkony nevzťahovala lehota 48 hodín, ale len na procesné úkony OČTK. Samozrejme nepoukazujeme ešte na problém zákonného poučenia podozrivého, ktoré je diametrálne rozdielne v prípade podania vysvetlenia podľa §17/2 zákona o PZ, obmedzenia osobnej slobody podozrivého a zadržania osoby podozrivej.

Ak existuje medzi obmedzením osobnej slobody a zadržaním OČTK určitý časový rozdiel, mal by sa počítať jednoznačne od doby obmedzenia osobnej slobody.

Zdroje

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Autori

JUDr. Katarína Masár Kupková (kapitola 1,2)
(katarina.kupkova@yahoo.com)

JUDr. Dávid Šimek, PhD. (kapitola 3,4)
(david.simek.sk@gmail.com)

K NIEKTORÝM OTÁZKAM UKLADANIA SANKCIÍ V PODMIENKACH SLOVENSKEHO TRESTNÉHO ZÁKONA

Filip Vincent

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: In this paper, the author focuses on the analysis of problematic issues related to the effective regulation of sanctions under the Slovak Criminal Code. In particular, he focuses on partial issues, for example on approving a guilt and punishment agreement or a wider context of imprisonment and related pitfalls. This paper presents an interesting suggestion for application practice and future scientific research through de lege ferenda proposals.

Abstrakt: Autor sa v predkladanom príspevku zameriava na analýzu problematických otázok súvisiacich s účinnou právnou úpravou sankcií v rámci slovenského Trestného zákona. V rámci konkrétností sa zameriava na parciálne otázky napríklad schvaľovania dohody o vine a treste, či na širšie súvislosti ukladania trestu odňatia slobody a s tým súvisiace úskalia. Uvedený príspevok predstavuje prostredníctvom návrhov de lege ferenda zaujímavý podnet pre aplikačnú prax a pre budúci vedecký výskum.

Key words: sanctions, punishments, protective measures, Criminal Code, imprisonment

Kľúčové slová: sankcie, tresty, ochranné opatrenia, Trestný zákon, trest odňatia slobody

1 ÚVOD

Trestné právo predstavuje právne odvetvie, ktoré umožňuje najinvazívnejšie zásahy do základných práv a slobôd. V súvislosti s touto skutočnosťou je nevyhnutné, aby zákonodarca pri tvorbe všeobecne záväzných predpisov z oblasti trestného práva schvaľoval presné, určité a zrozumiteľné všeobecne záväzné pravidlá správania sa.

V rámci jadra príspevku sa budeme venovať aktuálne účinnej právnej úprave v oblasti ukladania sankcií, v rámci ktorej sa v súčasnosti vyskytujú nedostatky, ktoré sú v demokratickom a právnom štáte neprijateľné, a preto ich zákonodarca musí pro futuro odstrániť.

2 KONKRÉTNE NEDOSTATKY V AKTUÁLNE ÚČINNEJ PRÁVNEJ ÚPRAVE

2.1 Spôsob výkonu kompetencií štátnych orgánov

Spôsob konania štátnych orgánov je upravený v základnom zákone Slovenskej republiky – v čl. 2 ods. 2 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „**Ústava SR**“), v zmysle ktorého: „*Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.*“¹ Predmetná právna norma upravuje princíp, v zmysle ktorého štátne orgány môžu konať jedine to, čo im umožňuje zákon, a v rozsahu ustanovenom zákonom.

Predmetný princíp bol konkretizovaný v rámci rozhodovacej činnosti Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej len ako „**ÚS SR**“). Pre účely tohto príspevku by sme chceli upriamiť pozornosť na Uznesenie ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 3/98, zo dňa 05.02.1998, v rámci ktorého ÚS SR podal výklad vyššie uvedeného článku a odôvodnil ho nasledujúcimi argumentmi: „*Článok 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky určuje miesto a postavenie štátnej moci predstavovanej štátnymi orgánmi vo vzťahu k právu tak, že stanovuje ich podriadenosť ústave a zákonom. V uvedenom smere čl. 2 ods. 2 ústavy upravuje princíp právneho štátu, t. j. vládu práva. V dôsledku toho možno štátnu moc uplatňovať len pri splnení viacerých podmienok. Prvou z nich je tá, že k uplatneniu štátnej moci dochádza (môže dôjsť) len vtedy, ak to ustanovuje zákon. Každý orgán štátu má buď ústavou alebo zákonom určený rozsah právomoci, ktorý nemôže prekročiť, takže môže konať len to, čo mu ústava*

¹ Čl. 2 ods. 2 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

alebo zákon dovoľuje. Ústava ustanovuje, že zákon ustanoví aj spôsob, akým štátne orgány smú štátnu moc uplatňovať, vrátane druhu a obsahu sankcií, ktoré možno použiť v prípade neplnenia rozhodnutí orgánov štátu...V dôsledku uvedeného preto štátnym orgánom Slovenskej republiky zákony upravujúce ich postavenie a právomoci neumožňujú, aby samostatne rozhodovali o konaní nad rámec zákona, t. j. mimo rozsah zákonom ustanovených právomocí. Zákom ustanovený rozsah právomoci jednotlivých orgánov štátu je stabilný a k jeho zmene môže dôjsť len v dôsledku neskoršej a obsahovo odlišnej zákonnej úpravy. Ten orgán štátu, ktorého postavenie a právomoci zákon upravuje, nie je preto oprávnený z vlastného rozhodnutia a podľa vlastnej úvahy konať nad rozsah svojich zákonných právomocí, keďže takéto konanie príslušný právny predpis neupravuje...Konanie orgánov štátu v rozsahu zákona nie je jediným ústavným príkazom obsiahnutým v citovanom ustanovení čl. 2 ods. 2 ústavy. Uvedené ustanovenie súčasne určuje, že konanie orgánu štátu v rozsahu zákona sa musí uskutočňovať aj „spôsobom, ktorý ustanoví zákon“. Podobne ako právomoci, tak aj spôsob konania orgánov štátu, môže byť upravený len zákonom; určuje spôsob konania orgánov štátu. Výklad citovaného ustanovenia čl. 2 ods. 2 ústavy a osobitne slovného spojenia „v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon“ potvrdzuje, že ústavodarca predpokladal súbežné (súčasné) splnenie oboch príkazov ústavných noriem v nej obsiahnutých. Príkazu ústavnej normy obsiahnutej v citovanom ustanovení čl. 2 ods. 2 ústavy preto nezodpovedá konanie orgánu štátu zákonom ustanoveným postupom, ktoré sa neuskutočnilo v rozsahu zákona a ani konanie orgánu štátu, ktoré sa uskutočnilo v rozsahu zákona, ale nie zákonom ustanoveným postupom...Článok 2 ods. 2 ústavy v citovanom ustanovení prispieva k právnej istote tým, že bez ústavou určeného zákonného základu, v jeho rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom žiadny štátny orgán Slovenskej republiky nemôže a nesmie konať.“²

V zmysle vyššie uvedeného odôvodnenia rozhodnutia ÚS SR je teda nevyhnutné, aby mali štátne orgány zákonom ustanovenú kompetenciu a vykonávali ju tiež len spôsobom ustanoveným zákonom. Je to podstatný odkaz pre zákonodarcu, ktorý musí pri schvaľovaní všeobecne záväzných právnych noriem dodržiavať určitý stupeň kvality a konzistentnosti predmetných pravidiel sledujúc dodržane týchto požiadaviek. Obzvlášť to platí v odvetví trestného práva, ktoré je charakteristické svojim formalizmom s ohľadom na možnosť zásahov zo základných práv a slobôd, avšak v súčasnej právnej úprave vieme nájsť niekoľko prípadov, kedy zákonodarca tieto podmienky nespĺnil.

2.2 Nedostatok právnej úpravy týkajúci sa zaraďovania do vonkajšej diferenciacie výkonu trestu odňatia slobody pri odsúdení páchatela

V rámci ustanovenia § 48 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „TZ“ alebo „Trestný zákon“) je upravená vonkajšia diferenciacia výkonu trestu odňatia slobody po uznaní páchatela trestného činu za vinného zo spáchania trestného činu. Výkon trestu odňatia slobody v podmienkach Slovenskej republiky z pohľadu vonkajšej diferenciacie prebieha v troch stupňoch stráženia (v minimálnom, strednom, maximálnom), pričom do jedného z nich súd zaraďuje páchatela trestného činu po uložení nepodmienečného trestu odňatia slobody.

V rámci § 48 ods. 2 písm. a) TZ súd spravidla zaraďuje odsúdeného páchatela trestného činu do minimálneho stupňa stráženia v prípade, ak nebol v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody, ktorý mu bol uložený za úmyselný trestný čin. V zmysle § 48 ods. 2 písm. b) TZ súd spravidla zaraďuje odsúdeného páchatela trestného činu do stredného stupňa stráženia v prípade, ak bol v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody, ktorý mu bol uložený za úmyselný trestný čin, pričom na túto skutočnosť súd neprihliadne vtedy, ak sa na odsúdeného páchatela hľadí, ako keby nebol odsúdený. Zariadenie odsúdeného páchatela trestného činu podľa § 48 ods. 2 TZ je naformulované nasledujúcim spôsobom: „Súd zaraďuje páchatela na výkon trestu odňatia slobody spravidla do ústavu na výkon trestu...“, a teda s ohľadom na gramatický výklad predmetného ustanovenia je možné sa od tohto spôsobu zaradenia odchýliť, pretože v rámci formulácie ustanovenia je obsiahnutý pojem „spravidla“, ktorý neustanovuje obligatórnu povinnosť súdu bez výnimky.³

Iné vymedzenie zaradenia odsúdeného páchatela trestného činu do stupňa stráženia v rámci výkonu trestu odňatia slobody je upravené v § 48 ods. 3 TZ. V zmysle § 48 ods. 3 písm. a) TZ súd zaraďuje do maximálneho stupňa stráženia páchatela trestného činu, ktorému uložil trest odňatia

² Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 3/98, zo dňa 05.02.1998

³ § 48 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

slobody na doživotie. V zmysle § 48 ods. 3 písm. b) TZ súd tiež zaradí do maximálneho stupňa stráženia páchatela obzvlášť závažného zločinu. Zaradenie odsúdeného páchatela trestného činu podľa § 48 ods. 3 TZ je naformulované nasledujúcim spôsobom: „Do ústavu na výkon trestu s maximálnym stupňom stráženia zaradí súd...“, a teda s ohľadom na gramatický výklad predmetného ustanovenia nie je možné sa od tohto spôsobu zaradenia odchýliť, pretože predmetné ustanovenie je naformulované ako obligatórna povinnosť súdu.⁴

V § 48 ods. 4 TZ je pre súd ustanovená možnosť zaradiť odsúdeného páchatela trestného činu aj do iného stupňa stráženia, ako do ktorého má byť podľa § 48 ods. 2 TZ zaradený s ohľadom na závažnosť spáchaného trestného činu a mieru narušenia odsúdeného páchatela vtedy, ak podľa názoru súdu bude náprava odsúdeného páchatela v inom stupni stráženia lepšie zaručená. Táto možnosť súdu je ďalej konkretizovaná tým spôsobom, že súd môže do ústavu s minimálnym stupňom stráženia zaradiť odsúdeného páchatela trestného činu aj vtedy, keď bol v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu vo výkone trestu odňatia slobody, ktorý mu bol uložený za úmyselný prečin.⁵ Pri takto naformulovanom znení dotknutej právnej úpravy je možné konštatovať, že ide o úpravu konzistentnú, pretože § 48 ods. 2 TZ využitím formulácie: „Súd zaradí páchatela na výkon trestu odňatia slobody spravidla do ústavu na výkon trestu...“⁶ dáva súdu možnosť odchýliť sa od predmetného spôsobu zaradenia do stupňa stráženia, pričom v rámci § 48 ods. 4 TZ sú konkretizované ďalšie podmienky odchýlenia sa od zaradenia do stupňa stráženia podľa § 48 ods. 2 TZ.

Na druhej strane však posledná veta § 48 ods. 4 TZ ustanovuje zákaz pre súd do minimálneho alebo stredného stupňa stráženia zaradiť odsúdeného páchatela, ktorému uložil trest odňatia slobody na doživotie, alebo odsúdeného páchatela obzvlášť závažného zločinu, ktorému uložil trest odňatia slobody prevyšujúci pätnásť rokov.⁷ Z tejto časti § 48 ods. 4 TZ nepriamo vyplýva možnosť, že súd sa môže odchýliť od pravidiel zaradenia do stupňa stráženia uvedených v § 48 ods. 3 TZ, čo sa aj v aplikačnej praxi bežne deje, aj keď ustanovenie § 48 ods. 3 TZ je formulované ako obligatórna povinnosť súdu. V rámci obsahu ustanovenia § 48 ods. 4 TZ tiež nie je explicitne uvedená možnosť pre odchýlenie sa od spôsobu zaradenia do stupňa stráženia s odkazom na § 48 ods. 3 TZ, pričom pri možnosti odchýlenia sa od zaradenia do stupňa stráženia podľa § 48 ods. 2 TZ to v rámci formulácie prvej vety § 48 ods. 4 TZ výslovne uvedené je.

Takýto spôsob formulácie aktuálne účinnej právnej úpravy v predmetnej otázke je v demokratickom a právnom štáte nevhodný, ba až priam neprijateľný. Neprijateľnosť predmetnej úpravy znásobuje fakt, že § 48 TZ v predmetných otázkach je v rovnakej podobe účinný bez zmien už od nadobudnutia účinnosti Trestného zákona.

V súvislosti s týmto nedostatkom tiež pokladáme za vhodné stanovenie návrhu de lege ferenda na zmenu predmetného ustanovenia. V rámci § 48 ods. 3 TZ by za formuláciu v znení: „Do ústavu na výkon trestu s maximálnym stupňom stráženia“ malo byť v rámci legislatívneho procesu doplnené slovo „spravidla“, čiže výsledné znenie predmetnej časti ustanovenia by malo byť v znení: „Do ústavu na výkon trestu s maximálnym stupňom stráženia spravidla zaradí súd...“. V rámci § 48 ods. 4 TZ by za formuláciu v znení: „Súd môže zaradiť páchatela aj do ústavu na výkon trestu iného stupňa stráženia, než do ktorého má byť podľa odseku 2“ malo byť v rámci legislatívneho procesu doplnené: „alebo odseku 3“, čiže výsledné znenie predmetnej časti ustanovenia by malo byť v znení: „Súd môže zaradiť páchatela aj do ústavu na výkon trestu iného stupňa stráženia, než do ktorého má byť podľa odseku 2 alebo odseku 3 zaradený...“.

2.3 Nedostatok právnej úpravy týkajúci sa príslušnosti samosudcu a senátu pri konaní o návrhu na schválenie dohody o vine a treste

Zákonom č. 214/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony došlo k novelizácii § 237 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „TP“ alebo „Trestný poriadok“) s účinnosťou od 01.08.2019. V zmysle predmetnej novely sa zmenila príslušnosť pre konanie samosudcu a senátu. Kým do nadobudnutia účinnosti predmetnej novely

⁴ § 48 ods. 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

⁵ § 48 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

⁶ § 48 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

⁷ § 48 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

konal samosudca o obžalobe alebo o návrhu na schválenie dohody o vine a treste pri všetkých prečinoch a pri zločinoch s hornou hranicou trestu odňatia slobody neprevyšujúcou osem rokov (ak zákon osobitne neustanovil inak), tak od nadobudnutia účinnosti predmetnej novely koná samosudca pri prečinoch a pri zločinoch s výnimkou obzvlášť závažných zločinov s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej dvanásť rokov (ak zákon osobitne neustanoví inak).⁸ Predmetná zmena príslušnosti pre konanie samosudcu bola okrem iného odôvodnená snahou o zefektívnenie a zrýchlenie trestného procesu, pretože sa rozšíria príslušnosť trestných konaní, v ktorých koná a rozhoduje samosudca, a naopak zúžila sa príslušnosť trestných konaní, v ktorých koná a rozhoduje senát.

V § 331 TP je okrem iného upravené odmietnutie návrhu dohody o vine a treste súdom z dôvodu zistenia závažného porušenia procesných práv (najmä práva na obhajobu) a z dôvodu zrejmej neprimeranosti navrhovanej dohody o vine a treste. Problém však nastáva preto, že zákonodarca zjavne opomenul novelizovať § 331 ods. 2 TP, ktorý ustanovuje to, že v prípade, ak súd odmieta návrh na schválenie dohody o vine a treste z dôvodu zrejmej neprimeranosti, tak toto rozhodnutie urobí senát na neverejnom zasadnutí v prípade zločinov s hornou hranicou prevyšujúcou osem rokov.⁹ V dôsledku toho nastáva situácia, že nám síce § 237 ods. 3 TP ustanovuje, že senát pri návrhoch dohôd o vine a treste koná len pri obzvlášť závažných zločinoch s dolnou hranicou najmenej dvanásť rokov, avšak v zmysle § 331 ods. 2 TP odmietnutie návrhu dohody o vine a treste z dôvodu zrejmej neprimeranosti pri zločine s hornou hranicou prevyšujúcou osem rokov robí senát na neverejnom zasadnutí. V zmysle vyššie uvedeného, ak má senát právo odmietnuť návrh dohody o vine a treste pri zločine s hornou hranicou prevyšujúcou osem rokov z dôvodu zrejmej neprimeranosti, tak musí byť senát príslušný rozhodovať už vo zvyšku celého súdneho konania o návrhu dohody o vine a treste, čiže musí schvaľovať aj samotný návrh dohody o vine a treste. V súčasnosti teda nastala situácia, že zákonodarca síce zmenil príslušnosť konania samosudcu v § 237 ods. 3 TP vo veciach dohôd o vine a treste, avšak v dôsledku pozabudnutia potreby zmeny súvisiaceho ustanovenia v § 331 ods. 2 TP sa o návrhoch dohôd o vine a treste v aplikačnej praxi rozhoduje v zmysle príslušnosti pred predmetnou novelou Trestného poriadku.

Riešením tejto situácie je stanovenie návrhu de lege ferenda, pričom je potrebné, aby zákonodarca upravil v rámci legislatívneho procesu ustanovenie § 331 ods. 2 TP na nasledujúce znenie: „*Ak sa koná o obzvlášť závažnom zločine, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej dvanásť rokov, rozhodnutie o zrejmej neprimeranosti dohody o vine a treste robí senát na neverejnom zasadnutí.*“

2.4 Nedostatok právnej úpravy týkajúci sa podmieneného zastavenia trestného stíhania

V § 216 TP je upravené podmienené zastavenie trestného stíhania prokurátorom, ktoré predstavuje odklon v trestnom konaní, pretože k meritórnemu ukončeniu trestného konania so súhlasom obvineného môže dôjsť po rozhodnutí prokurátora už v prípravnom konaní vtedy, keď sa následne páchatel' trestného činu počas prokurátorom ustanovenej skúšobnej doby osvedčí. Ustanovenie § 216 ods. 4 TP umožňuje prokurátorovi v rozhodnutí o podmienenom zastavení trestného stíhania uložiť obvinenému povinnosť dodržiavať počas skúšobnej doby primerané obmedzenia a povinnosti smerujúce k tomu, aby viedol riadny život alebo aby sa zdržal činnosti, ktorá ho viedla k spáchaniu prečinu.¹⁰

Obmedzenia a povinnosti, ktoré môže prokurátor uložiť obvinenému, sú demonštratívne ustanovené v § 51 ods. 3 a ods. 4 TZ. Už vyššie spomínaným zákonom č. 214/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony došlo aj k zmene demonštratívneho výpočtu povinností v § 51 ods. 4 TZ. Pred účinnosťou predmetnej novely malo ustanovenie § 51 ods. 4 písm. k) TZ znenie: „*Povinnosti spočívajú najmä v príkaze dostaviť sa v určenom čase na príslušný útvar Policajného zboru určený podľa miesta pobytu, v odôvodnených prípadoch aj opakovane.*“¹¹ Po nadobudnutí účinnosti

⁸ § 237 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

⁹ § 331 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

¹⁰ § 216 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

¹¹ § 51 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

predmetnej novely má § 51 ods. 4 písm. k) TZ znenie: „*Povinnosti spočívajú najmä v príkaze zamestnať sa v skúšobnej dobe alebo sa uchádzať preukázateľne o zamestnanie.*“¹²

Problém je však ukrytý v poslednej vete § 216 ods. 5 TP, v zmysle ktorej, ak prokurátor v uznesení o podmieničnom zastavení trestného stíhania uloží obvinenému povinnosť podľa § 51 ods. 4 písm. k) TZ, tak je toto uznesenie povinný zaslať určenému útvaru Policajného zboru.¹³ V zmysle aktuálne účinnej právnej úpravy teda dochádza k bizarnej situácii, pretože ak prokurátor uloží v uznesení o podmieničnom zastavení trestného stíhania obvinenému povinnosť zamestnať sa počas skúšobnej doby alebo preukázateľne sa uchádzať o zamestnanie, tak je toto uznesenie obligatórne povinný zaslať určenému útvaru Policajného zboru, aj keď sa výkon kontroly plnenia tejto povinnosti vôbec Policajného zboru netýka. Je to tak preto, lebo pri prijímaní predmetnej novely zákonodarca pozabudol znovelizovať poslednú vetu § 216 ods. 5 TP.

Riešením tejto situácie je stanovenie návrhu de lege ferenda, pričom je potrebné, aby zákonodarcu upravil v rámci legislatívneho procesu poslednú vetu ustanovenia § 216 ods. 5 TP na nasledujúce znenie: „*Ak bola uznesením uložená obvinenému povinnosť podľa § 51 ods. 4 písm. l) Trestného zákona, prokurátor zašle uznesenie určenému útvaru Policajného zboru.*“

3 ZÁVER

V rámci príspevku sme venovali pozornosť tomu, ako je dôležité, aby v demokratickom a právnom štáte štátne orgány vykonávali svoje právomoci v zmysle pravidiel ustanovených všeobecne záväznými právnym predpismi. Táto skutočnosť zároveň kladie požiadavku aj na zákonodarcu, aby prijímal zákony na primeranej kvalitatívnej úrovni, najmä v oblasti trestného práva, ktoré umožňuje významné zásahy do základných práv a slobôd.

V rámci obsahu príspevku sme poukázali na tri konkrétne nedostatky v rámci aktuálne účinnej právnej úpravy, ktoré v účinnej právnej úprave demokratického a právneho štátu v oblasti trestného práva nemajú miesto, ale aj napriek tomu zákonodarcu nespĺnil požiadavku na prijímanie zákonných ustanovení na primerane kvalitatívnej úrovni, ktorá je vzájomne konzistentná. Pri každom vytýkanom nedostatku sme sa pokúsili stanoviť návrh de lege ferenda, ktorý by konkrétny nedostatok mohol odstrániť z účinnej právnej úpravy Slovenskej republiky.

Použitá literatúra:

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 3/98, zo dňa 05.02.1998.
Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje:

JUDr. Filip Vincent
filip.vincent@uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Šafárikovo námestie č. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

¹² § 51 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

¹³ § 216 ods. 5 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

APLIKAČNÉ A VÝKLADOVÉ OTÁZKY SÚVISIACE S TRESTOM ZÁKAZU ČINNOSTI

Stanislav Mihálik

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The author deals in this paper with a relatively traditional penalty of prohibition to undertake certain activities, focuses on the application and interpretative level related to it, supplemented by the approaches of decision-making practice and knowledge based on historical comparison. The specific part of the paper focuses on the imposition of a penalty of prohibition to undertake certain activities related to possession and carrying of firearms.

Abstrakt: Autor sa v predkladanom príspevku venuje pomerne tradičnému trestu zákazu činnosti, zameriava sa na aplikačnú a výkladovú rovinu s ním súvisiacu, uvedené dopĺňa o prístupy rozhodovacej praxe a o poznatky majúce základ v historickej komparácii. V rámci špecifickej časti príspevku sa zameriava na ukládanie trestu zákazu činnosti v spojitosti s držaním a nosením strelných zbraní.

Key words: penalty of prohibition to undertake certain activities, sanctions, punishments, protective measures, Criminal Code.

Kľúčové slová: trest zákazu činnosti, sankcie, tresty, ochranné opatrenia, Trestný zákon.

1 ÚVOD

Trest zákazu činnosti predstavuje tradičnú sankciu v rámci trestného zákonodarstva na území Slovenskej republiky, pričom jeho základné vymedzenie obsahoval už zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, a to v rámci § 51 ako „Zákaz činnosti“.¹ Uvedené ustanovenie môžeme vnímať ako východisko aj pre dnešnú právnu úpravu, najmä teda z hľadiska obsahu, rozsahu a vyjadrenia výmery. Neskoršia právna úprava vychádzala práve z uvedeného vymedzenia, v konečnom dôsledku došlo k jej rozšíreniu predovšetkým z hľadiska rozsahového, naopak, určitú odlišnosť predstavuje znenie písmena b) v rámci ods. 2, ktoré ustanovuje, že dôvodom pre zákaz určitej činnosti mohlo byť aj to, že „... páchatel' by mohol predmetnú činnosť zneužiť na spáchanie trestného činu“. V rámci takéhoto vymedzenia potom vidíme účel trestu zákazu činnosti nie len ako dôsledok trestnoprávne relevantného konania, ale aj ako prevenčný mechanizmus vo vzťahu k ďalšiemu konaniu páchatela. Domnievame sa však, na čo poukážeme aj v ďalšom texte, že uloženie predmetného trestu na základe toho, že v súvislosti s istou činnosťou bola spáchaná trestná činnosť, v sebe implicitne obsahuje aj alternatívu, že účelom trestu je zamedziť ďalšej trestnej činnosti, nakoľko práve určitá činnosť (v širšom zmysle) vytvára priestor na jej páchanie.

Určitý pozitívnoprávny posun v súvislosti s trestom zákazu činnosti je potom viditeľný v rámci zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, upravený v rámci § 49 a 50.²

¹ Uvedené ustanovenie znie (znenie k 31.12.1961):

„§ 51

(1) Ak spáchal páchatel' pri výkone činnosti alebo povolania trestný čin, ktorým poškodil alebo ohrozil hospodárske záujmy republiky, vysloví súd, že sa páchatel'ovi zakazuje vykonávať takú činnosť alebo také povolanie.

(2) Súd môže vysloviť, že sa páchatel'ovi zakazuje vykonávať činnosť alebo povolanie, ak a) páchatel' spáchal trestný čin v súvislosti s touto činnosťou alebo s týmto povolaním, alebo b) páchatel' by ich mohol zneužiť na spáchanie trestného činu.

(3) Zákaz uvedený v odseku 1 alebo 2 určí súd na jeden až desať rokov; čas výkonu trestu odňatia slobody sa do tohto času nezapočítava.“

² Uvedené ustanovenie znie (znenie k 31.12.2005):

„§ 49

Predmetná úprava nie len že vymedzila v právnej úprave podstatu trestu zákazu činnosti (na čo nadviazala aj neskoršia právna dikcia), rovnako zvýraznila to, že trest zákazu činnosti predstavuje prípadný samostatný trest, pokiaľ je možné účel potrestania najlepšie naplniť práve predmetným druhom sankcie.

Zavŕšením vývoja predmetného právneho inštitútu je potom znenie trestu zákazu činnosti v zmysle rekonštruovanej právnej úpravy, teda v rámci zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“). Základné znenie je obsiahnuté v zmysle § 61 TZ, otázky spojené s podmieneným upustením od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti nájdeme v § 69 a 70 TZ. Pre účely predkladaného príspevku bude pre nás relevantný primárne § 61. V spojení s trestom zákazu činnosti, v zmysle Trestného zákona, je na mieste uviesť, že pôvodne obsahoval § 61 TZ štyri odseky (stav k 1.1.2006). Postupom času, po takmer 15 rokoch účinnosti rekonštruovaného Trestného zákona, sme sa dostali do stavu, kde k pôvodným štyrom odsekami pribudlo k dnešnému dňu (t.j. k 31.1.2020) ďalších šesť odsekov,³ vo väčšej miere ide o ustanovenia, prostredníctvom ktorých zákonodarcu precizoval (či už v rovine obligatórnej alebo fakultatívnej) spôsob ukladania trestu zákazu činnosti vo vzťahu k vybraným trestným činom, resp. k recidíve. Práve predkladaný príspevok predstavuje platformu na načrtnutie základných otázok spojených s teoretickou, výkladovou a aplikačnou rovinou trestu zákazu činnosti, aj s ohľadom na predmetné novelizácie.

2 ZÁKLADNÝ TEORETICKOPRÁVNÝ RÁMEC, RATIO TRESTU ZÁKAZU ČINNOSTI

V rámci teoretického úvodu poukážeme na pár aspektov, ktoré považujeme aj z hľadiska vedeckého za významné. V prvom rade je to prístup zákonodarcu k samotnému vymedzeniu podstaty trestu zákazu činnosti, s poukazom na § 61 ods. 1 TZ. Z hľadiska postupu zákonodarcu nejde o prístup náhodný, obdobne k danej otázke prístupuje aj v prípade iných trestov (pozri napríklad § 62, § 62a, § 63 či § 64 TZ). Prakticky *ratio* predmetnej sankcie je vyjadrené pomerne jednoducho, a to „*Trest zákazu činnosti spočíva v tom, že sa odsúdenému po dobu výkonu tohto trestu zakazuje výkon určitého zamestnania, povolania alebo funkcie alebo takej činnosti, na ktorú treba osobitné povolenie alebo ktorej podmienky výkonu upravuje osobitný predpis.*“. Takto vyjadrená podstata však nepredstavuje nič nehovoriaci tautologický opis, práve naopak, vymedzuje obsah a rozsah tejto sankcie. Osobitný význam má najmä vyjadrenie činností, ktoré môžu byť zakázané, v konečnom dôsledku je to päť okruhov, ktoré sa viac či menej prekrývajú v niektorých aspektoch, podstatné je to, že sú súhrnne združené v množine „činnosti“. Z hľadiska technického predstavuje takéto vymedzenie taxatívny charakter činností (nenachádzame žiadny prvok demonštratívneho výpočtu, napríklad prostredníctvom spojenia „alebo iná obdobná činnosť“), na strane druhej však zákonodarcu nepomenúva priamo konkrétne činnosti (čo by ani nebolo možné), odkazuje nimi však na určité množiny okolností spojené predmetnými zbernými pojmami. Domnievame sa, že takéto vyjadrenie

(1) *Súd môže uložiť trest zákazu činnosti na jeden rok až desať rokov, ak sa páchatel dopustil trestného činu v súvislosti s touto činnosťou.*

(2) *Trest zákazu činnosti ako trest samostatný môže súd uložiť len v prípade, že tento zákon v osobitnej časti uloženie tohto trestu dovoľuje a ak vzhľadom na povahu spáchaného trestného činu a možnosti nápravy páchatela uloženie iného trestu na dosiahnutie účelu trestu nie je potrebné.*

(3) *Do doby výkonu trestu zákazu činnosti sa nezapočítava doba výkonu trestu odňatia slobody; započítava sa však doba, po ktorú bolo páchatelovi pred právoplatnosťou rozsudku oprávnenie na činnosť, ktorá je predmetom zákazu, v súvislosti s trestným činom odňaté podľa osobitných predpisov alebo na základe opatrenia štátneho orgánu nesmel už túto činnosť vykonávať.*

§ 50

(1) *Trest zákazu činnosti záleží v tom, že sa odsúdenému po dobu výkonu tohto trestu zakazuje výkon určitého zamestnania, povolania alebo funkcie alebo takej činnosti, na ktorú treba osobitné povolenie alebo ktorej podmienky výkonu upravuje osobitný predpis.*

(2) *Ak bol trest zákazu činnosti vykonaný, hľadí sa na páchatela, ako by nebol odsúdený“.*

³ Spomenutého ustanovenia § 61 TZ sa v priebehu času dotkli prakticky tri novelizácie, s účinnosťou od 1.11.2011 (zákon č. 313/2011 Z.z., a to v rámci jedného novelizačného bodu, ktorý spočíval vo vložení troch nových odsekov), od 1.8.2013 (zákon č. 204/2013 Z.z., a to v rámci dvoch novelizačných bodov, prostredníctvom prvého z nich sa vložil do znenia § 61 jeden nový odsek) a od 1.1.2019 (zákon č. 321/2018 Z.z., a to prostredníctvom jedného novelizačného bodu).

má význam najmä z hľadiska, že norma upravujúca správanie sa nejaví neurčito, na strane druhej nie je natoľko abstraktná, že by strácala svoj význam.

Druhý odsek predmetného ustanovenia má svoj význam hneď z dvoch hľadísk. Na strane jednej stanovuje základnú výmeru pre trest zákazu činnosti, na strane druhej vymedzuje obzvlášť významné pravidlo, a to, že trest zákazu činnosti je možné uložiť (čo vyjadruje fakultatívnosť ukladania) len vo vzťahu k tej činnosti (rozumej činnosti obsiahnutej významovo v ods. 1), pri ktorej bola trestná činnosť spáchaná. Pokiaľ ide o výmeru trestu zákazu činnosti, táto je § 61 ods. 2 TZ stanovená na 1 až 10 rokov, v prípade mladistvých sa táto výmera modifikuje v tom zmysle, že horná hranica trestu zákazu činnosti nesmie presiahnuť päť rokov, pričom musí byť bezpodmienečne splnené, že trest zákazu činnosti vzhľadom na svoju povahu alebo okolnosti, za ktorých sa vykonáva, nebudie ohrozovať zdravie, bezpečnosť alebo mravný vývoj mladistvých (k tomu pozri § 111 TZ). V súvislosti s trestom zákazu činnosti nemožno zabudnúť ani na trestnú zodpovednosť právnických osôb, nakoľko predmetná sankcia je obsiahnutá v taxatívnom výpočte trestov, ktoré možno uložiť právnickej osobe v zmysle § 10 zákona č. 91/2016 Z.z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Trest zákazu činnosti je v rámci uvedeného zákona precizovaný v § 16, pričom dané ustanovenie obsahuje podstatu trestu zákazu činnosti (koncipovanú inak ako je tomu v prípade fyzických osôb v zmysle Trestného zákona), základnú výmeru (1-10 rokov), osobitné ustanovenie dotýkajúce sa niektorých subjektov a v neposlednom tak dôležité vymedzenie, že trest zákazu činnosti môže byť uložený len za predpokladu, ak je právnická osoba odsudzovaná za trestný čin spáchaný v súvislosti s takouto činnosťou. Všetky uvedené príklady sledujú základnú tézu, že účelom ukladania trestu zákazu činnosti nie je zakázať akúkoľvek činnosť, ktorú vykonával páchateľ, ale len takú, ktorá má súvis s trestnou činnosťou. K danému aspektu sa dostaneme v podrobnostiach v rámci prístupov rozhodovacej činnosti a judikatúry k predmetnej otázke.

Ďalšie odseky predmetného ustanovenia (konkrétne odseky 3-6, ktoré sú výsledkom postupných novelizácií) upravujú práve spôsob ukladania trestu zákazu činnosti. Kým odseky 3 a 6 odkazujú na taxatívne vymedzené trestné činy, pri ktorých sa trest zákazu činnosti ukladá obligatórne v hornej polovici vymedzenej trestnej sadzby (v prípade ods. 3 je dôvodom recidíva, v prípade ods. 6 ide o výpočet daňových trestných činov), odseky 4 a 5 upravujú prípady (a dôvody), kedy sa trest zákazu činnosti ukladá na doživotie. Predmetné ustanovenia sa však líšia tým, že kým odsek 4 upravuje fakultatívne uloženie trestu zákazu činnosti na doživotie (v prípade vybraných trestných činov spáchaných na dieťati ako hmotnom predmete útoku), ods. 5 vymedzuje obligatórne prípady uloženia trestu zákazu činnosti na doživotie, teda bez novej úvahy súdu, či je takýto trest účelný. Znenie ods. 5⁴ predmetného paragrafu je zaujímavé aj z iného aspektu, tým je praktické konštruovanie dvoch nových zásad spojených so sankcionovaním. Alternatíva a) stanovuje pre prípady pravej recidívy (resp. špeciálnej recidívy) zásadu trikrát a dosť (táto je koncipovaná pomerne reštriktívne na trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky, ktorého sa páchateľ dopustil ako vodič dopravného prostriedku⁵). Alternatíva b) potom obsahuje zásadu jedenkrát a dosť, kedy sa páchateľovi obligatórne ukladá trest zákazu činnosti na doživotie pre prípady, ak súd odsudzuje páchateľa za trestný čin usmrtienia podľa § 149 ods. 4 alebo 5 TZ, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku. V súvislosti s uvedeným, teda odsekmi 3-6, má svoju relevanciu aj znenie §

⁴ Uvedené znie:

„(5) Súd uloží trest zákazu činnosti na doživotie, ak odsudzuje páchateľa za trestný čin

a) ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku, hoci už bol za taký trestný čin, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku, dvakrát odsúdený, alebo

b) usmrtienia podľa § 149 ods. 4 alebo 5, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku.“

⁵ Nepovažujeme za správny názor, že za účelom posúdenia recidívy (a uloženia trestu zákazu činnosti na doživotie) sú relevantné aj iné uložené tresty zákazu činnosti viesť motorové vozidlá za obdobnú trestnú činnosť (hoci by sa ich páchateľ vždy dopustil ako vodič dopravného prostriedku), nakoľko, ak by zákonodarca odkazoval na takýto význam ustanovenia, zrejme by ho koncipoval legislatívno-technicky inak, teda napríklad namiesto spojenia „hoci už bol za taký trestný čin“ spojenie „hoci už bol za obdobný trestný čin“ alebo „hoci už bol za trestný čin“. Práve naposledy uvedená alternatíva predstavuje vymedzenie najvšeobecnejšie, ktoré by potom podstatne menilo potrebu vnímania predmetného ustanovenia.

69 TZ, teda úprava podmieničného upustenia od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti, nakoľko táto obsahuje špecifikum práve pre spomenuté prípady, avšak s jednou výnimkou. Dikcia § 69 ods. 4 TZ kogentne ustanovuje, že inštitúit podmieničného upustenia od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti nie je možné využiť vo vzťahu k ods. 3-5, je potom zaujímavé, že ods. 6 nie je v rámci uvedeného výpočtu obsiahnutý. Tento právny stav však nepovažujeme za nepozornosť zákonodarcu (sledujúci časový sled noviel predmetného ustanovenia), skôr je to odôvodnené povahou trestnej činnosti, s ktorou je predmetné ustanovenie spojené (t.j. daňová trestná činnosť). Zostáva však otázkou, s ohľadom na dikciu ods. 3, či je vhodné a účelné takto diferencovať prípady, kedy je trest zákazu činnosti ukladaný obligatórne v hornej hranici trestnej sadzby stanovenej zákonodarcom, a kedy nie.

Osobitný význam je kladený aj zneniu ods. 7, ktorý ustanovuje, na ktoré prípady ukladania trestu zákazu činnosti nemá dopad zahľadenie odsúdenia (konkrétne ide o ods. 3 až 5 predmetného ustanovenia). Hoci sa na páchateľa hľadí, akoby nebol odsúdený (k zahľadaniu dochádza vykonaním trestu zákazu činnosti), spomenuté predstavuje výnimku z predmetného pravidla. Uvedené je zakotvené s ohľadom na trestanie prípadnej recidívy v rámci odsekov 3 a 5, v súvislosti s ods. 4 nemá spomenutá kategória význam v spojitosti s recidívou (a jej prísnejším trestaním), naopak môže mať relevanciu v prípade rozhodovania sa, či bude osobe uložený trest zákazu činnosti na doživotie alebo nie, nakoľko toto ustanovenie má charakter fakultatívny.

3 NÁHĽADY ROZHODOVACEJ ČINNOSTI A JUDIKATÚRY NA OTÁZKY S TRESTOM ZÁKAZU ČINNOSTI SÚVISIACE

To, že trest zákazu činnosti má pôsobiť v tej rovine, aby osoby nepokračovali v činnosti, v súvislosti s výkonom ktorej páchali trestnú činnosť, nepredstavuje len samotnú podstatu danej sankcie, ale aj judikovaný stav.⁶ Ak má byť trest nanajvýš adresný a plniť určitý účel, je nevyhnutné páchateľovi zakázať činnosti, ktoré mu umožnili, prípadne vytvorili príležitosť, spáchať trestný čin (prípadne viacero trestných činov), teda aby nedochádzalo k opätovnému výkonu tejto činnosti a potenciálne k opätovnému páchaniu predmetnej (prípadne inej) trestnej činnosti. Predmetný trest má však aj svoj sekundárny účel, tým je nesporne aj nezávadný výkon konkrétnych činností (ktoré môžu byť v konečnom dôsledku prostredníctvom trestu zákazu činnosti zakázané). Hoci je trest zákazu činnosti spravidla spájaný s najzávažnejšími formami porušenia pravidiel v cestnej premávke, takéto vnímanie trestu zákazu činnosti by bolo prílišne reštriktívne.⁷ Nemožno opomínať ani oblasť majetkovej či hospodárskej kriminality, kedy trest zákazu činnosti pôsobí ako cielený trest, hoci s ohľadom na možnosť kritického dopadu na kariéru osoby, jednotlivca. Rovnako tak v danej oblasti pôsobí ako prvok generálnej prevencie, dovolíme si povedať, že so širokým dopadom. Vo všeobecnosti teda platí, že činnosť zakázaná nemusí byť závadová, práve naopak.⁸

Do pozornosti by sme dali predovšetkým fakultatívnu povahu daného trestu, ktorý môže vystupovať ako trest samostatný,⁹ na strane druhej spravidla je ukladaný práve s trestom odňatia slobody (do doby výkonu trestu zákazu činnosti sa logicky výkon nepodmieničného trestu odňatia slobody nezapočítava, s účinnosťou od 1.1.2019 sa do danej doby nezapočítava ani výkon väzby). Na jeho uloženie nie sú viazané osobitné podmienky (ako je to v súvislosti s uložením iných druhov trestov), prakticky jediným limitom je obsah a rozsah zakázaných činností, resp. základný predpoklad, že trestný čin musí byť spáchaný v súvislosti¹⁰ s určitým druhom činnosti.¹¹ *A contrario* potom platí,

⁶ Porovnaj napr. R 23/1963.

⁷ Základná otázka znie, či je možné vôbec naplniť účel trestu práve tým, že nejaká činnosť bude na stanovenú dobu osobe zamedzená.

⁸ Pozri napr. v BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. 2010. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel, s. 461.

⁹ Vychádzame aj z ustanovenia § 34 ods. 7 TZ upravujúci nezlučiteľnosť trestov. Uloženie trestu zákazu činnosti nezakladá v zmysle predmetného ustanovenia nezlučiteľnosť vo vzťahu k inému druhu trestu.

¹⁰ Súvislosť s trestnou činnosťou musí byť priama a bezprostredná (nie kauzálna), nestačí prejavenie akejkoľvek morálnej nespôsobilosti na jej výkon. K tomu pozri R 5/1980.

¹¹ K tomu porovnaj R 25/1965, rovnako tak R 10/1973 v zmysle ktorého platí, že zákaz činnosti nemôže byť uložený v rovine všeobecnej na nejaké odvetvie ako celok. Pojem „súvislosť s činnosťou“ však nevyklučuje, aby bol zákaz koncipovaný vo väčšom rozsahu (uvedené je viditeľné napríklad v prípade ukladania trestu zákazu činnosti v doprave, kedy znie zákaz spravidla na vedenie

že iný druh činnosti, ako je vymedzený v zmysle § 61 ods. 1 TZ nemožno zakázať, hoci by bolo splnené, že trestný čin bol spáchaný v súvislosti s daným druhom činnosti (tak by sme sa totiž dostali do absurdného stavu, kde by mohlo byť osobe zakázané nakupovanie, pretože kradla potraviny v obchode). Staršia judikatúra vychádzala napríklad aj z toho,¹² že trestom zákazu činnosti nie je možné napríklad zakázať účasť na športových podujatiach (ak by trestný čin vznikol práve v súvislosti s účasťou na takýchto podujatiach, napríklad vo forme výtržníctva). V dnešnej dobe ide o judikatúru prekonanú, nakoľko s účinnosťou od 1.2.2014 bol do Trestného zákona zakomponovaný samostatný druh trestu, zákaz účasti na verejných podujatiach. Na strane druhej, čo neumožňuje trest zákazu činnosti, to je možné doceliť prostredníctvom uloženia primeraných obmedzení a povinností (s odkazom na § 51 ods. 3 a 4 TZ), tieto by však samozrejme nemali (resp. nemôžu) suplovať samotný trest zákazu činnosti.

Trest zákazu činnosti môže vo svojich dopadoch pôsobiť aj preventívne, nakoľko v zmysle rozhodovacej činnosti je možné predmetnú sankciu uložiť aj osobe, ktorá na výkon určitej činnosti nedisponuje oprávnením (napríklad nemá vodičské oprávnenie), hoci v súvislosti s takouto činnosťou sa dopustila trestného činu, trest potom pôsobí v tom zmysle, že takéto oprávnenie nemôže byť osobe počas doby výkonu trestu zákazu činnosti ani vydané (porovnaj R 41/1963). Rovnako platí, že trest zákazu činnosti je potrebné spravidla uložiť aj osobe, ktorý sa dopustil trestného činu opilstva ako vodič motorového vozidla (porovnaj R 15/1977), určitou výnimkou však môže byť situácia, kedy sa konanie páchatela blížilo ku konaniu v krajnej núdzi.¹³

Pokiaľ ide o samotné ukladanie trestu zákazu činnosti, tento musí byť náležite špecifikovaný, nemôže pôsobiť vágne, nakoľko jeho uloženie musí byť nie len vykonateľné, ale navyše aj kontrolovateľné. Činnosť, ktorá sa zakazuje, teda musí byť špecifikovaná presne a jednoznačne (porovnaj R 39/1987 prípadne ZSP 45/1997). Pokiaľ bola trestná činnosť spojená s viacerými činnosťami, uložené môžu byť pochopiteľne aj viaceré tresty zákazu činnosti, pričom uložené doby zákazu činnosti nie sú vzájomne podmienené, nesčítavajú sa a ku každej sa v spojitosti s individualizáciou trestu pristupuje samostatne.¹⁴ To znamená že pre dané tresty zákazu činnosti môže platiť osobitný režim čo sa týka napríklad upustenia od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti (a na to nadväzujúce primerané obmedzenia a povinnosti).

Osobitne potom ešte odkazujeme na režim ukladania niektorých druhov trestov v súvislosti s ukladáním súhrnného trestu. S odkazom na § 42 ods. 2 TZ totiž platí, že „súd [obligatórne] uloží..., trest zákazu činnosti alebo..., ak bol taký trest uložený už skorším rozsudkom a ak tomu nebráni ustanovenie § 34 ods. 7 [t.j. ustanovenie upravujúce tresty, ktoré nie je možné navzájom uložiť]“. V súvislosti s tým poukazujeme na už prekonanú judikatúru (porovnaj R 19/1979), ktorá uvedené chápala len ako možnosť súdu, uvedené však vnímame za rozporné s účelom trestu, pokiaľ by nedošlo k prelomeniu takéhoto prístupu.

4 TREST ZÁKAZU ČINNOSTI VS. ZÁKON O STRELNÝCH ZBRANIACH A STRELIVE

Partikulárna časť predkladaného príspevku bude venovaná otázkam spojeným s nadobúdaním, držaním a nosením strelných zbraní v zmysle zákona č. 190/2003 Z.z. o strelných zbraniach a strelive a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o strelných zbraniach a strelive“ alebo „ZoSZS“). Trest zákazu činnosti predstavuje tradičný druh sankcie na území Slovenskej republiky a je otáznou, vzhľadom na úpravu osobitného právneho predpisu, akým spôsobom bude vykonaný, v akom režime bude uvedené prebiehať.

Práve zákon o strelných zbraniach a strelive reguluje oblasť nadobúdania, držania a nosenia strelných zbraní, uvedené môžeme v zmysle rozsahu a obsahu trestu zákazu činnosti vnímať ako činnosti, na ktorú treba osobitné povolenie, resp. ktorej podmienky výkonu upravuje osobitný predpis.

motorového vozidla hocijakej kategórie). Zrušenie pracovného vzťahu nie je samo o sebe dôvodom, aby trest zákazu činnosti nebol páchatelovi uložený, nakoľko bude predovšetkým pôsobiť preventívne, aby osoba v rámci nového pracovného vzťahu takúto činnosť vykonávala, prípadne aby iným spôsobom vykonávala danú činnosť (napríklad v rámci podnikania) (porovnaj R 36/1989). Súd však osobe nemôže v rámci trestu zákazu činnosti určiť jediné zamestnanie (porovnaj R 23/1963) alebo nariadiť zmenu zamestnania (k tomu pozri R 38/1984).

¹² Porovnaj R 1/1981.

¹³ K tomu pozri R 17/1991.

¹⁴ R 22/1985.

Pokiaľ vychádzame z doktríny,¹⁵ prakticky ide o prekrytie daných množín, nakoľko na jednej strane ide o regulovanú činnosť, ktorú nie je možné vykonávať bez príslušného povolenia, pričom má spravidla podobu osvedčenia či preukazu (čo je vlastne pre prvý načrtnutý okruh), na strane druhej naopak výkon takejto činnosti upravuje osobitný právny predpis (čo je však spravidla vlastne aj prvej množine prípadov), rozhodujúce však je, že na výkon takéhoto druhu činnosti je potrebná určitá kvalifikácia, spôsobilosť, vykonanie skúšky. Hoci teda nie je možné s určitosťou zaradiť výkon nadobúdania, držania a nosenia zbraní (ako určitej činnosti) pod jednu z kategórií, je nesporné, že do nich patrí, a teda sa domnievame, že aj vo vzťahu k danému (síce osobitnému) druhu činnosti je možné uplatniť v prípade potreby trest zákazu činnosti.

V spojitosti so zákonom o strelných zbraniach a strelive platí, že základným východiskom pre držbu a nosenie zbraní a streliva je zbrojný preukaz (v rámci príslušných skupín), ktorý je v zmysle § 15 ZoSZS verejnou listinou, „...ktorá fyzickú osobu oprávňuje držať alebo nosiť zbraň a strelivo v rozsahu ustanovenom pre jednotlivé skupiny zbrojného preukazu“. Ak si zoberieme situáciu, že voči určitej osobe, práve v súvislosti so spáchaním trestného činu, bude uložený trest zákazu činnosti držať alebo nosiť strelné zbrane alebo strelivo, samotný dopad takéhoto trestu nebude spočívať v odňatí samotného zbrojného preukazu, domnievame sa však, že odsúdenie za trestný čin (v súvislosti s ktorým bol osobe uložený trest zákazu činnosti) môže byť dôvodom pre zahájenie konania o odňatí zbrojného preukazu príslušným policajným útvarom, a to prípadne z dôvodu, že osoba prestala spĺňať podmienky bezúhonnosti alebo spoľahlivosti (k tomu pozri § 26 ods. 1 písm. c) ZoSZS). Danú úvahu vyslovujeme predovšetkým s ohľadom na dikciu zákona o strelných zbraniach a strelive, ktorý v rámci § 19 priamo ustanovuje, kedy sa osoba nepovažuje za bezúhonnú (ods. 1), resp. spoľahlivú (ods. 2). Platí teda, že nie je možné automaticky využiť mechanizmus, na základe ktorého by osobe, ktorej by bol uložený trest zákazu činnosti, bol automaticky odňatý zbrojný preukaz. Za predpokladu, že osobe by bola zakázaná činnosť nosiť a držať strelné zbrane a strelivo, vynára sa otázka, ako bude v týchto prípadoch prebiehať kontrola, mali by byť zbrane držané a nosené páchatelom dočasne odobraté, resp. vzaté do úschovy? Zákon o strelných zbraniach a strelive pozná inštitút úschovy zbrane a streliva (§ 39 ZoSZS), tento v rámci ods. 1 obsahuje taxatívne prípady, pri ktorých je policajný útvar povinný zobrať do úschovy zbraň a strelivo. Takýmto prípadom je aj § 28 ods. 1 písm. g) ZoSZS upravujúci povinnosť držiteľa zbrojného preukazu, a to „odovzdať zbrojný preukaz, zbraň, strelivo a preukaz zbrane, ak bolo proti nemu začaté trestné stíhanie za trestný čin uvedený v § 19 ods. 1, ihneď po doručení rozhodnutia o zaistení zbrane“. Pre účely plného pochopenia uvedeného je potrebné vysvetliť dve veci, na strane jednej je to už vyššie spomenutý § 19 ods. 1 upravujúci prípady, kedy sa osoba nepovažuje za bezúhonnú. Tento výpočet obsahuje jednak taxatívne stanovené trestné činy (písm. a) a jednak aj spôsoby spáchania trestných činov (písm. b), pokiaľ je osoba za niektorý z daných trestných činov odsúdená (a jej odsúdenie nebolo zahladené), nepovažuje sa za bezúhonnú. V druhom rade je to spomenuté rozhodnutie o zaistení zbrane (§ 54 ods. 1), pričom „Policajný útvar rozhodne o zaistení zbrane, streliva, zbrojného preukazu, preukazu zbrane alebo zbrojného sprievodného listu, ak proti držiteľovi zbrojného preukazu alebo zbrojného sprievodného listu bolo začaté trestné stíhanie pre trestný čin uvedený v § 19 ods. 1“. Ak osoba drží zbraň alebo strelivo, o zadržaní ktorých bolo predmetným spôsobom rozhodnuté, táto je povinná tieto veci bez odkladu odovzdať do úschovy policajnému útvaru, ktorý o zaistení rozhodol (ak k odovzdaniu nedôjde dobrovoľne, zbraň alebo strelivo budú odňaté, ak pominú dôvody na zaistenie tieto sú bez zbytočného odkladu vrátené, komu boli zaistené, ak boli zaistené inej osobe ako vlastníkovi, vrátené budú práve vlastníkovi). Zákon o strelných zbraniach a strelive pozná aj alternatívu úschovy zbrane alebo streliva na písomnú žiadosť ich vlastníka (§ 39 ods. 5), je však dosť nepravdepodobné, že k danému úkonu dôjde pri osobe, ktorej bol uložený trest zákazu činnosti držať alebo nosiť zbraň, hoci to vylúčené nie je. Vzhľadom na uvedené sa domnievame, že prípady, kedy bude osobe uložený trest zákazu činnosti držať a nosiť strelné zbrane a strelivo (kedy je trestný čin spáchaný v súvislosti s činnosťou, ktorá je predmetom zákazu), a prípady, v ktorých bude príslušným policajným útvarom rozhodnuté v zmysle § 54 ods. 1 ZoSZS o zaistení týchto vecí, sa budú spravidla prekrývať, a tým zanikne možná rozprava o tom, čo s takými zbraňami a strelivom po právoplatnosti rozhodnutia o uložení trestu zákazu činnosti, nakoľko uvedené zbrane budú už spravidla v úschove príslušného policajného útvaru. Uvedené si dovoľíme tvrdiť s ohľadom na alternatívu ustanovenú

¹⁵ K tomu pozri napr. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. 2010. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel, s. 460 a nasl.

v zmysle § 19 ods. 1 písm. b) ZoSZS, a to, že trestným činom, pri ktorom sa obligatórne rozhoduje o zaistení zbrane alebo streliva, je každý trestný čin (iný ako uvedený v rámci výpočtu § 19 ods. 1 písm. a), ktorý bol spáchaný so zbraňou v zmysle Trestného zákona (s odkazom na § 122 ods. 3 TZ), rešpektujúc však znenie § 138 ods.1 písm. a) TZ (teda výpočet trestných činov, pri ktorých nie je možné pričítať osobitný kvalifikačný pojem, že boli spáchané so zbraňou). Vnímajúc § 19 ZoSZS v súvislostiach (ods. 1 v spojení s ods. 2) potom platí, že jediným trestným činom, ktorý nie je v predmetnom výpočte je § 157 (nedbanlivostné ublíženie na zdraví), čo však nepôsobí problematicky, hoci sa teoreticky môžeme stretnúť práve so situáciou, kedy bude trest zákazu činnosti držať a nosiť strelné zbrane a strelivo uložený práve za trestný čin tohto druhu. Práve v tomto prípade nie je možné v intenciách zákona o strelných zbraniach a strelive vysloviť názor, že takáto zbraň alebo strelivo budú vzaté do úschovy.

V súvislosti s možnými trestami v zmysle Trestného zákona nie je možné opomenúť ani trest prepadnutia vecí a ochranné opatrenie zhabanie vecí, ktoré môžu byť uložené aj spolu s trestom zákazu činnosti držať alebo nosiť zbraň. Pri treste prepadnutia vecí pripadá do úvahy zbraň alebo strelivo, ak tieto boli použité na spáchanie trestného činu (čo sa odráža zároveň v tom, že takáto činnosť bola použitá v súvislosti s trestným činom), resp. že bola určená na spáchanie trestného činu. Samozrejme uvedená situácia pripadá do úvahy len za predpokladu, že páchatel je vlastníkom týchto vecí. Ak ich vlastníkom nie je, prichádza do úvahy ochranné opatrenie zhabania vecí (podľa dôvodov pre prepadnutie vecí). V takýchto prípadoch potom nevzniká polemika o tom, čo s takýmito zbraňami a strelivom, keďže budú spracované v zmysle ustanovení trestných kódexov. Ani takáto okolnosť však nemá priamy dosah na odňatie zbrojného preukazu (do úvahy však v obdobných konotáciach prichádza režim načrtnutý v texte vyššie).

Teoreticky môže dôjsť v zmysle zákona o strelných zbraniach a strelive k situácii, kedy bude osoba odsúdená za niektorý z trestných činov obsiahnutých v rámci § 19 ZoSZS a nebude považovaná za bezúhonnú. V súvislosti s tým (odhliadnuc od možnosti odňať zbraň a strelivo, čo sme rozoberali v texte vyššie) by teoreticky malo byť rozhodnuté o odňatí zbrojného preukazu (v zmysle § 26 ZoSZS). Za predpokladu, že danej osobe bude uložený ako samostatný trest trest zákazu činnosti a tento bude vykonaný skôr, ako bude rozhodnuté o odňatí zbrojného preukazu, osobe sa vykonaním predmetného trestu daný trest zahradí a stane sa zase osobou bezúhonnou. Príslušný policajný útvar potom stráca (s ohľadom na trest zákazu činnosti odhliadnuc od prípadných iných dôvodov na odňatie zbrojného preukazu) možnosť odňať zbrojný preukaz na základe tak významnej okolnosti, akou je strata statusu bezúhonnosti.

Vzhľadom na to, že zbrojný preukaz je vydávaný s platnosťou na obdobie 10 rokov (§ 23 ZoSZS), policajný útvar prakticky kontinuálne preveruje, či sú splnené okolnosti na jeho vydanie, a teda na nosenie a držanie strelných zbraní a streliva. Domnievame sa preto, že v daných súvislostiach predstavuje trest zákazu činnosti pre danú oblasť naozaj prostriedok doplnkovej ochrany, najmä s ohľadom na proces odňatia (úschovy) zbraní a streliva a odňatia zbrojného preukazu v režime zákona o strelných zbraniach a strelive. Uvádzame to pre to, pretože sa domnievame, že dosah ochrany daného osobitného právneho predpisu je pre oblasť držania a nosenia zbraní a streliva širší a špecifickejšie aplikovateľný. Kým trest zákazu činnosti je spojený s právoplatným odsúdením páchatela za trestný čin, zákon o strelných zbraniach a strelive umožňuje zbrojný preukaz za prípadu nesplnenia podmienok nevydať, resp. ho za nastolených podmienok odňať. Naopak, trest zákazu činnosti (napríklad vo vzťahu k držaniu a noseniu zbraní) je vhodný a potrebný najmä v prípadoch, kedy nie je osobitný právny predpis aplikovateľný, resp. nie je na riešenie vzniknutej situácie dostatočne pružný.

5 ZÁVER

Záverom zostáva uviesť, že trest zákazu činnosti predstavuje aj v dnešnej dobe inštitút, ktorý môže (a mal by byť) predmetom právnej vedy. Dôvody sú pre to v základom meradle napríklad dva. Jedným z nich je aplikačná rovina, resp. rozhodovacia činnosť súdov a judikatúra, ktoré predmetnú sféru dotvárajú s ohľadom na špecifické situácie.

Na strane druhej je to aplikácia trestu zákazu činnosti v partikulárnych oblastiach, akou je napríklad aj sféra nosenia a držania strelných zbraní a streliva, ako sme načrtli v texte vyššie.

Úprava trestu zákazu činnosti obsiahnutá v Trestnom zákone predstavuje naozaj základný rámec a je potom nevyhnutné, aby osobitné predpisy s touto úpravou určitým spôsobom kooperovali, nadväzovali na ňu, ako je to aj v prípade sféry upravenej zákonom o strelných zbraniach a strelive.

Použitá literatúra:

BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J, ZÁHORA, J. a kol. 2010. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel, 1. vyd. Praha: C. H. Beck. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

GALO, D.: Trest zákazu činnosti ve vztahu k nabytí, držení a nošení střelných zbraní. In: Trestněprávní revue, 2019, č. 7-8, s. 159-162

R 23/1963

R 41/1963

R 25/1965

R 10/1973

R 15/1977

R 19/1979

R 5/1980

R 1/1981

R 38/1984

R 22/1985

R 39/1987

R 36/1989

R 17/1991

ZSP 45/1997

Kontaktné údaje:

JUDr. Stanislav Mihálik

stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Šafárikovo nám č. 6

P.O. BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

BRATISLAVA LEGAL FORUM
BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM

2020

